

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**2000'Lİ YILLARDA
KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ
SORUNUNA ÇÖZÜM ARAYIŞLARINDA
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER**

SELÇUK ERYILMAZ

1168229204

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SİBEL KAVUNCU

EDİRNE 2024

Tezin Adı: 2000'li Yıllarda Küresel İklim Değişikliği Sorununa Çözüm Arayışlarında Birleşmiş Milletler

Hazırlayan: Selçuk ERYILMAZ

ÖZET

Geçmiş bin yıllar öncesine dayanan küresel iklim değişikliği sorunu küresel bir sorun olarak kabul edilmektedir. Yüzyıllar içerisinde atmosferde mevcut sera gazlarının yoğunluğunun artması sonucu iklim değişikliği sorunu ile insanlık karşı karşıya kalmış, mevcut sorunun engellenmesi adına bazı tedbirlerin hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Konu tarihsel bağlamda ele alındığında iklim değişikliği sorununun literatürde Endüstri Devrimi ile başladığı kabul edilmektedir. Sorun 19.yy son döneminden itibaren bilimsel olarak ele alınmaya başlanmış, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler sebebiyle bilimsel incelemeler artmıştır. 1970'li yıllardan itibaren Birleşmiş Milletler öncülüğünde konferanslar yapılarak çevre ve çevre felaketleri konularına dikkat çekilmiş, 1980'li yıllardan itibaren konu spesifik olarak iklim değişikliği şeklinde ele alınmaya başlanmıştır. İlk defa 1988 yılında BM Genel Kurulunda iklim değişikliğine ilişkin karar alınmış ve küresel seviyede iklim değişikliği ile mücadeleye başlanmıştır. BM nezdinde iklim değişikliği ile mücadelede Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması gibi önemli anlaşmalar kabul edilmiş ve süreç bu anlaşmalar üzerinden yürütülmüştür.

Çalışmada, BM nezdinde oluşturulmuş olan iklim değişikliği rejimi incelenmiş, oluşturulan rejim bağlamında her yıl düzenli olarak yapılan COP (BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı) – CMP (Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı) – CMA (Paris Anlaşması Taraflar Konferansı) konferanslarında alınan kararlar kronolojik olarak ele alınmıştır. Çalışmada özellikle 2000 yılı ve sonrası BM öncülüğünde iklim değişikliği ile mücadelede ne gibi adımların atıldığı üzerine araştırmalar yapılmıştır. Bunlara ek olarak süreç içerisinde altı adet yayınlanan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporlarına yine detaylı şekilde yer verilmiştir.

Son tahlilde BM nezdinde iklim değişikliği konusunda atılan adımların ve elde edilen sonuçların neler olduğu, mevcut başarı ve başarısızlıkların neler olduğu, dünyanın mevcut durumu ve gelecekte insanlığın yaşaması muhtemel gelişmelerin neler olacağı, sorunları aşma adına ne gibi faaliyetlerin yürütüldüğü veya yürütülmesi gerektiği tarafsız bir göz ile değerlendirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: BM, Küresel İklim Değişikliği Rejimi, IPCC, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü, Paris Anlaşması, COP, CMP, CMA

Title of Thesis: United Nations in Search of a Solution to the Global Climate Change Problem in the 2000s

Prepared by: Selçuk ERYILMAZ

ABSTRACT

The global problem of climate change, which dates back thousands of years, is recognized as a global phenomenon. As a result of the increase in the concentration of greenhouse gases in the atmosphere over the centuries, humanity has faced the problem of climate change, and it has been stated that some measures should be implemented in order to prevent the current problem.

When the issue is considered in a historical context, it is accepted in the literature that the problem of climate change started with the Industrial Revolution. The issue has started to be addressed scientifically since the end of the 19th century, and scientific investigations have increased due to technological developments especially after World War II. Since the 1970s, United Nations-led conferences have drawn attention to the environment and environmental disasters, and since the 1980s, the issue has been specifically addressed as climate change. For the first time in 1988, a resolution on climate change was adopted at the UN General Assembly and the fight against climate change was initiated at the global level. Important agreements such as the UNFCCC, the Kyoto Protocol and the Paris Agreement were adopted at the UN and the process was carried out through these agreements.

In the study, the climate change regime established at the UN was examined, and the decisions taken at the COP (Conference of the Parties) - CMP (Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol) – CMA (Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement) conferences held regularly every year in the context of the established regime were discussed chronologically. In the study, research has been conducted on what steps have been taken in the fight against climate change under the leadership of the UN, especially in 2000 and after. In addition to these, 6 IPCC reports published during the period are also included in detail.

In the final analysis, it has been tried to evaluate with an impartial eye what steps have been taken and results obtained in the UN on climate change, what are the current successes and failures, what will be the current situation of the world and the possible developments that humanity will experience in the future, what activities are being carried out or should be carried out in order to overcome the problems.

Keywords: UN, Global Climate Change Regime, IPCC, UNFCCC, Kyoto Protocol, Paris Agreement, COP, CMP, CMA

ÖN SÖZ

Çalışmamda konunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar çok büyük desteklerde bulunan değerli danışmanım Prof. Dr. Sibel Kavuncu hocama şükranlarımı arz ederim. Düzenli aralıklar ile yapılan değerlendirme toplantılarında çalışmaya yapmış olduğu katkılardan dolayı değerli hocam Prof. Dr. Nalan Demiral'a ve değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Emre Aykoç'a teşekkürlerimi arz ederim. Çalışma esnasında araştırma imkanları sunan ve nezih bir ortam sağlayan İSAM kütüphanesine teşekkür ederim. Son olarak hayatımın her döneminde daima yanımda olan ve desteğini sunan başta değerli annem Rakibe Eryılmaz ve babam Mehmet Eryılmaz olmak üzere tüm aile bireylerime ve tüm sevdiklerime sonsuz şükranlarımı sunarım.

Selçuk ERYILMAZ

2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ.....	1
1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	14
1.1. İklim Değişikliği Nedir?	14
1.1.1. İklim Değişikliği Kavramı ve Tarihsel Süreç	15
1.1.2. İklim Değişikliğinin Sebepleri ve Etkileri	18
1.1.2.1. İklim Değişikliğinin Sosyal Etkileri.....	19
1.1.2.2. İklim Değişikliğinin Ekonomik Etkileri.....	21
1.1.2.3. İklim Değişikliğinin Güvenliğe Etkileri.....	23
1.1.3. İklim Değişikliği Konusunda Farklı Yaklaşımlar	25
1. 2. Kuramsal Çerçeve	26
1.2.1.Uluslararası Rejim Kavramı.....	30
1.2.2. Uluslararası Rejimlerin Ortaya Çıkışı ve İşbirliği Anlayışı.....	36
1.2.3. Uluslararası Rejimlerin Özellikleri ve Sınıflandırılması	38
1.2.4. Uluslararası Rejimlerin Kuruluşunda Öne Çıkan Faktörler.....	43
1.2.5. Uluslararası Rejimlerde Yaklaşım Modelleri	48
1.2.6. Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi	59
1.2.6.1. Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi Oluşturulma Sebepleri.....	61
1.2.6.2. Uluslararası İklim Değişikliği Rejiminin Oluşturuluşu	64
1.2.6.3. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	67
1.2.6.4. Kyoto Protokolü	68

1.2.6.5. Paris Anlaşması.....	70

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NEZDİNDE KÜRESEL İKLİM

DEĞİŞİKLİĞİ SORUNUNUN ELE ALINDIĞI KURUMLAR.....73

2.1. Birleşmiş Milletler	73
2.1.1. Birleşmiş Milletler Genel Yapısı	75
2.1.2. Genel Kurul.....	76
2.1.3. Ekonomik ve Sosyal Konsey	78
2.1.4. Güvenlik Konseyi ve İklim Değişikliğine Yaklaşımı	80
2.2. BM Nezdinde İklim Değişikliği Konusunda Faaliyet Yürüten Kurumlar	84
2.2.1. Dünya Meteoroloji Örgütü (World Meteorological Organization-DMÖ)85	
2.2.1.1. DMÖ Görev ve Yetkileri	85
2.2.1.2. DMÖ Çalışma Alanları ve İklim Değişikliği Özelinde Programları	86
2.2.1.3. DMÖ Küresel İklim Durumu 2020 Raporu	87
2.2.2. BM Çevre Programı (UN Environment Programme-UNEP)	89
2.2.2.1. BM Çevre Programı Görev ve Yetkileri	89
2.2.2.2. BM Çevre Programı Çalışma Alanları ve İklim Değişikliği Uygulama	
Konseptleri	90
2.2.2.3. BM Çevre Programı Emisyon Açığı Raporu 2020	92
2.2.3. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on	
Climate Change-IPCC)	95
2.2.3.1. IPCC Yapısı, Görev ve Sorumlulukları	96
2.2.3.2. IPCC VI. Değerlendirme Raporu (AR6).....	97
2.2.4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çalışma Grubu (Sustainable	
Development Goals).....	98
2.2.5. İklim Eylemi Çalışma Grubu (Climate Action).....	100
2.2.6. BM Nüfus Fonu (United Nations Populations Fund)	101
2.2.6.1. BM Nüfus Fonu ve İklim Değişikliği Politikaları	101
2.2.7. BM Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the	
United Nations)	103

2.2.7.1. BM Gıda ve Tarım Örgütü İklim Değişikliği Politikaları.....	103
2.2.7.2. BM Gıda ve Tarım Örgütü İklim Değişikliği Strateji Belgesi.....	104
2.2.7.3. BM Gıda ve Tarım Örgütü İklim Değişikliği Çalışmaları	105
2.3. Küresel İklim Değişikliği Sorununda Birleşmiş Milletlerin Rolü, Önemi ve Etkileri.....	106
2.3.1. BM'nin İklim Değişikliğine Yaklaşımı	107
2.3.2. BM'nin Küreselleşme ve İşbirliğine Etkileri	110
2.3.3. BM'nin Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi Oluşturmada Etkileri....	113
2.3.4. Küresel İklim Değişikliği Sorununda BM'ye Getirilen Eleştiriler	115
3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇERÇEVESİNDE 2000 YILI ÖNCESİ KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	119
3.1. 1972 yılı Stockholm BM Çevre Konferansı	119
3.2. 1979 yılı Dünya İklim Konferansı ve Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'ye Uzanan Süreç.....	120
3.3. 1988 yılı Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC).....	122
3.4. 1990 yılı 2. Dünya İklim Konferansı ve IPCC 1. Değerlendirme Raporu(FAR)	122
3.4.1. 1990 Yılı 2. Dünya İklim Konferansı	122
3.4.2. IPCC 1. Değerlendirme Raporu (FAR).....	125
3.5. 1992 yılı BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Dünya Zirvesi) ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	135
3.6. 1994 yılı BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'nin Yürürlüğe Girmesi	140
3.7. 1995 yılı Berlin Taraflar Konferansı (COP1) ve IPCC 2. Değerlendirme Raporu(SAR)	143
3.7.1. BMİDÇS 1. Taraflar Konferansı (COP1)	143

4.8. 2007 Yılı Bali Taraflar Konferansı (COP13) - (CMP3) - IPCC 4. Değerlendirme Raporu (AR4).....	195
4.8.1. BMİDÇS 13. Taraflar Konferansı (COP13)	195
4.8.2. Kyoto Protokolü 3. Taraflar Konferansı (CMP3)	201
4.8.3. IPCC 4. Değerlendirme Raporu (AR4).....	202
4.9. 2008 Yılı Poznan Taraflar Konferansı (COP14) - (CMP4)	210
4.9.1. BMİDÇS 14. Taraflar Konferansı (COP14)	210
4.9.2. Kyoto Protokolü 4. Taraflar Konferansı (CMP4)	215
4.10. 2009 Yılı Kopenhag Taraflar Konferansı (COP15) - (CMP5).....	216
4.10.1. BMİDÇS 15. Taraflar Konferansı (COP15)	217
4.10.2. Kyoto Protokolü 5. Taraflar Konferansı (CMP5)	224
4.11. 2010 Yılı Cancun Taraflar Konferansı (COP16) - (CMP6).....	225
4.11.1. BMİDÇS 16. Taraflar Konferansı (COP16)	225
4.11.2. Kyoto Protokolü 6. Taraflar Konferansı (CMP6)	233
4.12. 2011 Yılı Durban Taraflar Konferansı (COP17) - (CMP7).....	234
4.12.1. BMİDÇS 17. Taraflar Konferansı (COP17)	235
4.13. 2012 Yılı Doha Taraflar Konferansı (COP18) - (CMP8)	243
4.13.1. BMİDÇS 18. Taraflar Konferansı (COP18)	244
4.13.2. Kyoto Protokolü 8. Taraflar Konferansı (CMP8)	250
4.14. 2013 Yılı Varşova Taraflar Konferansı (COP19) - (CMP9).....	252
4.14.1. BMİDÇS 19. Taraflar Konferansı (COP19)	252
4.14.2. Kyoto Protokolü 9. Taraflar Konferansı (CMP9)	256
4.15. 2014 Yılı Lima Taraflar Konferansı (COP20) - (CMP10) - IPCC 5. Değerlendirme Raporu (AR5).....	257
4.15.1. BMİDÇS 20. Taraflar Konferansı (COP20)	258
4.15.2. Kyoto Protokolü 10. Taraflar Konferansı (CMP10)	265
4.15.3. IPCC 5. Değerlendirme Raporu (AR5).....	266
4.16. 2015 Yılı Paris Taraflar Konferansı (COP21) - (CMP11).....	273
4.16.1. BMİDÇS 21. Taraflar Konferansı (COP21)	273

4.16.2. Kyoto Protokolü 11. Taraflar Konferansı (CMP11)	283
4.17. 2016 Yılı Marakeş Taraflar Konferansı (COP22) - (CMP12) - (CMA1) ...	284
4.17.1. BMİDÇS 22. Taraflar Konferansı (COP22)	284
4.17.2. Kyoto Protokolü 12. Taraflar Konferansı (CMP12)	289
4.17.3. Paris Anlaşması 1. Taraflar Konferansı (CMA1)	289
4.18. 2017 Yılı BM İklim Değişikliği Konferansı (COP23) - (CMP13) - (CMA1-2)	290
4.18.1. BMİDÇS 23. Taraflar Konferansı (COP23)	290
4.18.2. Kyoto Protokolü 13. Taraflar Konferansı (CMP13)	295
4.18.3. Paris Anlaşması 1-2. Taraflar Konferansı (CMA1-2).....	296
4.19. 2018 Yılı Katoviçe Taraflar Konferansı (COP24) - (CMP14) - (CMA1-3).....	297
4.19.1. BMİDÇS 24. Taraflar Konferansı (COP24)	297
4.19.2. Kyoto Protokolü 14. Taraflar Konferansı (CMP14)	301
4.19.3. Paris Anlaşması 1-3. Taraflar Konferansı (CMA1-3).....	302
4.20. 2019 Yılı Madrid Taraflar Konferansı (COP25) - (CMP15) - (CMA2)	303
4.20.1. BMİDÇS 25. Taraflar Konferansı (COP25)	303
4.20.2. Kyoto Protokolü 15. Taraflar Konferansı (CMP15)	307
4.20.3. Paris Anlaşması 2. Taraflar Konferansı (CMA2)	308
4.21. 2021 Yılı Glasgow Taraflar Konferansı (COP26) - (CMP16) - (CMA3) - IPCC 6. Değerlendirme Raporu (AR6).....	309
4.21.1. BMİDÇS 26. Taraflar Konferansı (COP26)	310
4.21.2. Kyoto Protokolü 16. Taraflar Konferansı (CMP16)	320
4.21.3. Paris Anlaşması 3. Taraflar Konferansı (CMA3)	322
4.21.4. IPCC 6. Değerlendirme Raporu (AR6).....	326
SONUÇ.....	338
KAYNAKÇA.....	368

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e	Adı Geçen Eser
A.g.m	Adı Geçen Makale
A.g.k	Adı Geçen Kaynak
AR4	Fourth Assessment Report - IPCC 4. Değerlendirme Raporu
AR5	Fifth Assessment Report - IPCC 5. Değerlendirme Raporu
AR6	Sixth Assessment Report - IPCC 6. Değerlendirme Raporu
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
btC	Milyar Ton Karbon
cm	Santimetre
CFC_s	Kloroflorokarbon
CH₄	Metan
CMA	Paris Anlaşması Taraflar Konferansı
CMP	Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı
COP	BMİDÇS Taraflar Konferansı
CO₂	Karbondioksit
DMÖ	Dünya Meteoroloji Örgütü
UNEP	UN Environment Programme – BM Çevre Programı
ECOSOC	Economic and Social Council - Ekonomik ve Sosyal Konsey
FAR	First Assessment Report - IPCC 1. Değerlendirme Raporu
Gg	Gigagram
Gt	Gigaton
GtC	Gigatonkarbon
GtCO₂	Gigatonkarbondioksit

G20	Gelişmiş 20 Ülke
G77	Gelişmekte Olan 77 Ülke
H₂O	Su
HFC_s	Hidroflorokarbonlar
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change - Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
mtCO₂	Megatonkarbondioksit
N₂O	Nitröz oksit
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
O₃	Ozon
PFC_s	Perflorokarbonlar
ppb	Milyarda bir parçacık
ppbv	Her Hacimde Milyarda Bir Parçacık
ppm	Milyonda Bir parçacık
ppmv	Her Hacimde Milyonda Bir Parçacık
ppt	Trilyonda Bir Parçacık
RCP	Temsili Konsantrasyon Yolu
SAR	Second Assessment Report - IPCC 2. Değerlendirme Raporu
SF₆	Kükürtheksaflorür
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s.	Sayfa
ss.	Sayfalararası
TAR	Third Assessment Report - IPCC 3. Değerlendirme Raporu
tCO₂	Tonkarbondioksit
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
yy	Yüzyıl

GİRİŞ

Geçmişi binlerce yıl öncesine dayanan fakat Endüstri Devrimi ile başladığı şeklinde genel bir kabul gören iklim değişikliği sorunu, bu dönemde yaşanan üretim artışı ve sanayileşme sebebiyle atmosfere salınan emisyonun artması ve doğa dengesinin bozulması ile başlamıştır. Bilimsel olarak iklim değişikliği konusu 19.yy sonlarından itibaren gözlemleme ve bilimsel araştırma konusu yapılmıştır. 20.yy'a girildiğinde ve özellikle II.Dünya Savaşı sonrası bilimsel anlamda teknik bilgi ve birikimlerin artması ve teknolojinin gelişmesiyle bu gözlem ve değerlendirmeler dönem içerisinde daha da gelişmiştir. Nitekim küresel bir hükümetlerarası örgüt olan BM nezdinde küresel iklim değişikliği sorunun ele alınması ve bu alanda çalışmaların yapılması 1970'li yıllara dayanmaktadır. Bu konuya ilişkin irade beyanında bulunulması ve soruna yönelik ciddi adımların atılması 1980'li yılların sonuna rastlamaktadır. BM olarak küresel iklim değişikliği sorunu bağlamında atılan adımlar, alınan kararlar ve izlenen politikalar çalışmanın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışma BM nezdinde tarihsel olarak iklim değişikliği konusunun ele alınması, özellikle 2000 yılı sonrası ne gibi adımların atıldığı, uygulanan yeni anlayış ve algıların neler olduğu, politika ve uygulamalara ilişkin detaylı bir araştırma yapmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın temel konusu, küresel iklim değişikliği sorunu bağlamında BM'nin geçmişten itibaren bu konuda ne gibi çalışmalar yaptığı ve bu sorun ile mücadele adına ne gibi adımlar attığına yöneliktir. Bu noktada sorulması gerekli olan sorular ve bunlara verilecek olan cevaplar çalışmanın ilgili bölümlerinde detaylıca yer verilmiştir. Çalışmanın temel sorularına bakıldığında;

BM'nin küresel iklim değişikliği sorunu bağlamında uluslararası rejim oluşturmadaki çalışmaları nelerdir?

Küresel iklim değişikliği sorunu ile mücadelede neden BM örgütü seçilmiştir?

BM'nin küresel iklim değişikliği sorununda yapmış olduğu çalışmalar nelerdir?

BM'nin küresel iklim değişikliği sorunu bağlamında etkili olduğu veya etkisiz kaldığı noktalar nelerdir?

Çalışmanın ilgili bölümlerinde yukarıda sorulan sorulara detaylı cevaplar aranacaktır. Bu bağlamda ilk soruda çalışmanın kuramsal çerçevesini teşkil eden uluslararası rejim kavramı açıklanmış, devamında BM nezdinde oluşturulmuş olan uluslararası iklim değişikliği rejimi yaklaşım modeli üzerinde durulmuştur. İkinci sorusunda BM'nin konumu, küresel sorunlara yaklaşımı gibi konular üzerinde durulmuştur. Üçüncü soruda BM'nin küresel iklim değişikliği sorununa karşı atmış olduğu adımlar, takip edilen süreç ve ilgili politikalarına yer verilmiştir. Dördüncü soruda BM'nin küresel iklim değişikliği sorununa karşı etkili olduğu veya etkisiz kaldığı noktaların tespit edilmesine yönelik cevaplar aranmıştır.

Çalışmanın ilk hipotezi şu şekildedir. BM küresel iklim değişikliği rejimi oluşturmada temel bir misyon üstlenmektedir. Bu misyon ilk defa 1988 yılında Genel Kurulda alınan karar ve IPCC organizasyonunun kurulması ile başlamıştır. Rejim teorileri bağlamında BM'nin bu soruna yaklaşımı neoliberal model olan çıkar temelli yaklaşım modeli üzerinden ele alınmış, işbirliği ekseninde mevcut sorunun çözümüne ilişkin atılması gerekli olan adımların neler olması gerektiği kuramsal bağlamda ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci hipotezi şu şekildedir. BM'nin küresel bir örgüt olması, hemen hemen tüm dünya devletlerinin bu örgüt tarafından temsil ediliyor olması, sorununun küresel bir problem olması sebebiyle yine küresel bir organizasyon olan BM nezdinde ele alınmasının daha doğru olacağı değerlendirilmektedir. Her ne kadar iklim değişikliği sorununa karşı ilk dönemde sınırlı sayıda ülkelerin katılımı ile bir çalışma yapılmış olsa da ilerleyen dönemde bu sorun ile mücadelede katılımcı sayısı arttırılarak küresel bir boyut kazandırılması sağlanmış, hemen hemen tüm devletlerin sürece katkısı ile iklim değişikliği ile mücadelede yeni bir anlayış ve topyekûn katılımlı bir süreç başlatılmıştır.

Çalışmanın üçüncü hipotezi şu şekildedir. Tarihsel bağlamda BM'nin küresel iklim değişikliği ile mücadele süreci 1970'li yıllara kadar uzanmaktadır. Bu dönemde BM sorunu çevre ve çevre konuları ekseninde ele almayı tercih etmiştir. BM nezdinde ilk defa 1972 yılında BM Çevre Programı (UNEP) kurulmuş, devam eden süreçte konunun iklim değişikliği özelinde ve daha detaylı ele alınması

amacıyla 1988 yılında Genel Kurulda alınan karar sonrası Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmuştur. 1992 yılına gelindiğinde konuya ilişkin BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) hazırlanmış ve iklim değişikliği rejimi ilk defa burada tesis edilmiştir. 1994 yılında BMİDÇS kabul edilerek yürürlüğe girmiş ve resmi olarak iklim değişikliği rejimi çalışmalarına başlamıştır. Devam eden süreçte mevcut sözleşmenin uygulanmasına yönelik hedef, kapsam ve esasların neler olacağını açıklayan ve bir uygulama anlaşması olan Kyoto Protokolü yürürlüğe girmiştir. İlgili protokol 2020 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiş, 2015 yılında sunulan ve bir yıl sonra yürürlüğe giren Paris Anlaşması ile iklim değişikliği ile mücadele süreci bu yeni anlaşma üzerinden işletilmeye başlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü hipotezi şu şekildedir. BM'nin iklim değişikliği sorununa karşı etkili olup olmadığı sorusuna cevap aranırken etkinlik konusu bağlamında ilk sırada bir rejimin kurulmuş olması gelmektedir. İklim değişikliği rejimine taraf olan üye ülkeleri asgari müştereklerde bir araya getirerek süreci devam ettirmesi olumlu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yıllar içerisinde atılan adımlardan çıkarılan dersler, elde edilen tecrübe ve kazanımlar üzerinden sürekli yeni yol ve yöntemler arama çalışmalarına devam edilmesi yine etkinlik gösterilen konular arasında sayılabilir. Nitekim Kyoto anlayışından Paris anlayışına geçilmesi yine etkin ve etkili sayılabilecek en doğru örnektir. Etkisiz olarak görülen noktalara bakıldığında sürecin yavaş ve ağır işlediği, protokol ve anlaşmada belirlenmiş olan hedeflerin yetersiz kaldığı ve herhangi bir bağlayıcılığın olmadığına yönelik yaklaşımlar vardır.

Yukarıda sorulan sorulara verilen cevaplar tümüyle ele alındığında varılan genel hipotez şu şekildedir. BM'nin küresel iklim değişikliği sorunu bağlamında rejim oluşturulması açısından eksiklikleri kabul edilmek ile beraber etkin bir varlık gösterdiği değerlendirilebilir. BM'nin küresel iklim değişikliği rejimi oluşturulmasında öncül olma durumu kendisinin küresel bir örgüt olması ile doğrudan ilişkili bir konudur. Dünyadaki neredeyse tüm devletlerin bu örgütte temsil edilmesi, her devletin küresel sorunlar karşısında söz sahibi olması ve çözüm üretmesi gibi sorumluluklarının bulunması yine bu örgütü iklim değişikliği rejimi oluşturulması bağlamında öne çıkarmaktadır. Ayrıca BM küresel iklim değişikliği sorununu önlemede yetersiz kaldığı noktalar olmak ile beraber hem rejim

oluşturmada başarılı olması hem de oluşturulan rejim sayesinde süreç içerisinde tüm dünyada ciddi farkındalık yaratarak geçmişten günümüze ve gelecek dönemde daha başarılı ve ciddi tedbirlerin hayata geçirilmesinde etkin ve etkili olabileceği değerlendirilmektedir.

Bunlara ek olarak BM'nin küresel ölçekte bir örgüt olmasından dolayı küresel sorunlar karşısında sorumluluğunun daha da fazla olması gibi bir durum söz konusudur. Buradan hareketle BM, iklim değişikliği sorunu ile ilgili 1988 yılında resmi olarak başlatmış olduğu mücadelede sürecinin yönetilmesi, kontrol edilmesi, müzakere edilmesi, yönlendirilmesi gibi görev ve misyonları yerine getirmektedir. Bu noktada bünyesinde ilgili kurum ve kuruluşları oluşturması, bu kurum ve kuruluşlara teknik ve bilimsel görevler vermesi ve gelişmeleri bu şekilde ele alarak tüm dünyada kabul görmesi bağlamında önemli faaliyetler yürütmektedir. Yine BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesi ve bir rejimin kurulmuş olması, devamında Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşmasının kabul edilmesi sürecin dönüm noktaları olarak kabul edilmektedir. Sözleşme, protokol ve anlaşmalar özelinde her yıl düzenli COP - CMP - CMA görüşmeleri yapılması, ilgili zirvelerde BM'nin liderlik ve yürütme misyonlarını kararlılıkla devam ettirmesi yine önemli misyonlar olarak kabul edilmektedir. Bu toplantı ve konferanslar neticesinde alınan kararlar, mevcut durum ve atılması gerekli olan adımların görüşülüp tartışılması, tüm toplumları iklim değişikliği konusunda daha hassas olmaya teşvik etmektedir.

Eldeki mevcut veriler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında geçmişten günümüze yaşanan gelişmeler ele alındığında dünyamız ısınmaya devam etmekte ve iklim değişikliğinin varlığının her geçen gün daha fazla hissedilir olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada bilimsel verilerin ortaya koyduğu tahminlere göre 21.yy sonuna kadar yeryüzü 4 - 5.5 °C arasında ısınması muhtemeldir.¹ En kötü senaryo üzerinden konu değerlendirildiğinde her ülkenin sera gazı sınırlandırması yapmasının tercih değil zorunluluk olduğu açıktır. Sayısallaştırılmış emisyon

¹ IPCC, *Climate Change 2021 The Physical Science Basis*,
https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf,
 (01/05/2022)

azaltılmasına² ilişkin henüz istenen hedefler yakalanamamış olmasına rağmen, BM'nin küresel bir örgüt olması sebebiyle iklim değişikliği rejimi oluşturulması, bu alanda en üst otorite olması, şimdiye kadar elde edilen tecrübeler, kazanımlar ve yapılan anlaşma ve taahhütlere bakıldığında BM'nin bu alanda atmış olduğu adımlar gelecek adına umut vadetmektedir. İstenilen seviyede başarı henüz elde edilememiş olması gelecekte bu başarıya ulaşamayacağı anlamına gelmemektedir. Elbette geciken ve yavaş işleyen bir sürecin zararlarının olduğu ve bir an önce mevcut tedbirlerin hayata geçirilememesi durumunda bu zararların daha da artacağı kabul edilmek ile beraber gelişen ve dönüşen dünyada insanlığın bu soruna ilişkin daha hassas ve duyarlı olmaya başlaması küresel iklim değişikliği sorunu ile mücadele BM'nin elini güçlendirmektedir. Ayrıca bu örgütün çalışmaları ve atmış olduğu adımlar hem uluslararası örgütler hem de ülkeler için temel kaynak ve yol gösterici çalışmalar olarak kabul edilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Tezin temel olarak ele aldığı konu BM nezdinde iklim değişikliğinin nasıl algılandığı, tarihsel olarak BM'de iklim değişikliği ile mücadelede ne gibi adımlar atıldığı ve özellikle 2000 yılı sonrası uygulamalar, alınan kararlar ve politikaların neler olduğu şeklindedir. Buradan hareketle konuya hangi açıdan bakılacağını bize gösterecek olan kuram rejim teorileri ve uluslararası iklim değişikliği rejimidir. Uluslararası iklim değişikliği rejimini açıklamadan önce rejim kavramı, uluslararası rejim teorileri, yaklaşım modelleri ve çeşitlerine ilişkin kısaca detaylar verilecek olup devamında çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan uluslararası iklim değişikliği rejimi açıklanacaktır.

Rejim kavramı ve uluslararası rejimler akademik çalışmalarda ilk olarak J. G. Ruggie'nin 1975 yılında yayınladığı '*International Responses to Technology*:

² Sayısallaştırılmış Emisyon Azaltımı; Kyoto Protokolüne dahil olan üye ülkelerin yıllık emisyon seviyelerini belirleme adına salım yaptıkları sera gazlarının sayısal karşılıkları ton karbondioksit olarak tespit edilmektedir. Tespit edilen sayısallaştırılmış emisyonlar belirlenen temel yıldan hareketle azaltım çalışmaları yapılmakta ve Kyoto Protokolünde yüzde olarak ifade edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. UNFCCC, https://unfccc.int/files/meetings/ad_hoc_working_groups/kp/application/pdf/newtableqelos_distribut ed_2dec11.pdf, ; T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İklim Değişikliği Başkanlığı, Kyoto Protokolü, <https://iklim.gov.tr/kyoto-protokolu-i-35>, (04/11/2023)

Concepts and Trends’ makalesi ile ele alınmaktadır. Ruggie bu çalışmasında rejim kavramını;

“Bir grup devlet tarafından mali, organizasyon enerjisi, planlar, düzenlemeler ve kuralların bir dizi karşılıklı beklentiler çerçevesinde kabul edilmesi ”³

şeklinde tanımlamaktadır. Bir diğer tanım ise Ernst B. Haas tarafından yazılan ‘On Systems and International Regimes’ başlıklı makalesinde yapılmıştır. Haas rejim kavramını şu şekilde tanımlamaktadır Rejimler;

“ Devletler arasında teknolojik ve bilimsel yeteneklerin daha etkin kullanılması veya bir düzen yaratılması adına tasarlanmış müşterek düzenlemelerdir.”⁴

Yukarıdaki tüm tanımlara ilaveten Stephen D. Krasner’in ‘*Structural Cause and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*’ makalesinde yapılan tanım genel kabul görmüştür. Krasner’in tanımında rejimler;

“Uluslararası ilişkilerin belli bir alanda aktörlerin beklentilerinin etrafında yakınsandığı üstü kapalı veya açık ilkeler, kurallar ve karar alma süreçleridir.”⁵

Kuramsal çerçeve açıklanırken uluslararası rejim teorileri açısından konu üç farklı yaklaşım modeline ayrılmıştır. Bunlar çıkar temelli yaklaşım modeli, güç temelli yaklaşım modeli ve bilgi temelli yaklaşım modeli olarak sınıflandırılmaktadır. Çalışmada çıkar temelli yaklaşım modeli seçilmiş olup küresel iklim değişikliği rejimi bu yaklaşım modeli üzerinden açıklanacaktır.

³ John Gerard Ruggie, ‘ International Responses to Technology: Concepts and Trends’, International Organizations, Cilt 29, Sayı 3, 1975, s.570 ; Mensur Akgün, ‘Uluslararası Rejimler’, Der: Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Bakışlar*, Der yayınları, İstanbul 1998, s.19-34, s.19

⁴ Ernst B. Haas, ‘On Systems and International Regimes’, World Politics, Cilt 27, Sayı 2, 1975, s.147

⁵ Stephen D. Krasner, ‘Structural Cause and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables’, International Organizations, Cilt 36, Sayı 2, 1982, ss.185-205

Çıkar temelli yaklaşım modelinde aktörlerin, bencil hareket etme ve çıkar temelli yaklaşımlarının var olduğu öne sürülmektedir.⁶ Bu model bağlamında mevcut yorumlanan alt modeller; sözleşmeci yaklaşım, durum yapısalcı yaklaşım, sorun-yapısalcı yaklaşım ve kurumsal pazarlık olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım modelleri genel itibariyle rasyonalizm ve neoliberalizm kuramı üzerinden süreçleri değerlendirmektedir. İlgili yaklaşım modelinde ortak çıkarlar doğrultusunda hareket ederek müşterek faydayı yakalama veya ortak sorunları çözme amacı doğrultusunda analizler yapılmaktadır.⁷

Uluslararası iklim değişikliği rejiminin tanımına bakıldığında iklim değişikliği ile mücadele eden uluslararası, ulusal, yerel kurumlar ve aktörler kümesi olarak kısaca açıklanabilir.⁸ Elbette bu tanımları yaparken yukarıda da ifade edildiği üzere ilkeler, kurallar, normlar ve karar alma prosedürleri bağlamında oluşturulmuş olması önemlidir. Bu bağlamda BM nezdinde kabul edilmiş olan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması uluslararası iklim değişikliği rejiminin sürdürülmesinde önemli adımlar olarak kabul edilmektedir.

Çalışmada kuramsal çerçevenin açıklanması sonrası çalışmanın analitik yapısına ilişkin kısaca bilgiler verilecektir. Çalışmanın ilk bölümünde iklim değişikliği kavramı, tarihsel süreci, genel tanımlar, sebepleri ve etkilerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. IPCC tarafından tanıma göre;

*“ İklim değişikliği; doğrudan veya dolaylı yollar ile insan faaliyetlerine atfedilen küresel atmosferde değişiklik yaratan, karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlemlenen doğal iklim olaylarında meydana gelen değişikliklerdir. ”*⁹

⁶ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, *Theories of International Regimes*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, s.1-2

⁷ A.g.e, s.3

⁸ Remi Moncel, Paul Joffe, Kelly Levin, *Building the Climate Change Regime Survey and Analysis of Approaches, Working Paper*, United Nations Environment Programme, World Resources Institute 2011, s.8

⁹ Ion Moffatt, ‘Global Warming Scientific Modelling and its Relationship to the Economic Dimensions of Policy’, *The Economics of Climate Change*, Derleyen: Anthony D. Owen, Nick Hanley, Routledge, London, 2004

şeklinde tanımlanmaktadır. İklim değişikliğinin tarihsel olarak binlerce yıl öncesine kadar uzanan bir geçmişi olmasına rağmen Endüstri Devrimi ile başladığı kabul edilmekte, özellikle 20.yy ikinci yarısından itibaren yaşanan emisyon artışları bu olumsuzluğu daha da arttırmıştır. Yukarıda tanım ve tarihi sürece ilaveten sera gazı, küresel ısınma gibi kavramlar bu bölümde açıklanmış, iklim değişikliğinin sebepleri, sosyal, ekonomik ve güvenlik konularını nasıl etkilediğine yönelik görüşlere yer verilmiştir. Yine ilk bölümde yukarıda da kısaca bahsedildiği gibi kuramsal çerçeve detaylıca açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde BM genel yapısı ele alınmıştır. İlgili bölümde Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Güvenlik Konseyi açıklanmış olup BM bünyesinde iklim değişikliği konularının bu organlar tarafından ele alınması sebebiyle BM'nin bu ilgili bölümleri açıklanmıştır. Yine ikinci bölümde BM nezdinde iklim değişikliği konusunu ele alan kurumlara bakıldığında Dünya Meteoroloji Örgütü, BM Çevre Programı (UNEP), Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), BMİDÇS, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, BM Nüfus Fonu, BM Gıda ve Tarım Örgütü bu kapsamdaki kurumlardır. Bu gruplar ve çalışma örgütleri kendi alanları dahilinde iklim değişikliği ile ilgili konuları bilimsel ve teknik olarak ele almakta, süreci doğru ve kesintisiz yönetme ve iyileştirme adına çalışma ve faaliyetler yürütmektedir.

Aynı bölümde BM'nin iklim değişikliği konusunda rolü, önemi ve etkileri üzerinde durulmuştur. BM'nin iklim değişikliği konusunda önemi ve rolü yine çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan uluslararası iklim değişikliği rejimi bağlamında ve küreselleşme ile beraber ele alınmıştır. Her ne kadar BM iklim değişikliği gibi konularda emredici, dikta edici bir yetki ve otoritesi olmamasına rağmen yine de devletler üzerinde ciddi şekilde uygulama gücüne sahip olduğu kabul edilmektedir. BM, aldığı kararlar ve uygulama alanları bağlamında neredeyse tüm devletlere öncülük etmesi, hazırlanan tüm çalışmaların ortak paydada buluşacak şekilde tesis edilmesi sebebiyle bu kuruma ve alınan kararlara uyulması gibi bir durum söz konusudur. Kimi devletler alınan kararlara uymama yönünde irade beyanında bulunsa dahi insanlığı ortak şekilde etkileyen bir konu olan küresel iklim değişikliği sorununda ortak paydada buluşma adına daha kolay uygulama ve çözüm önerileri sunması bakımından BM oldukça önemli bir kurum olma özelliği

taşımaktadır. Ayrıca BM'nin İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi bağlamında bir uluslararası rejim oluşturması BM'yi bu alanda öncü ve güçlü kılan bir başka önemli noktadır. BM hazırlamış olduğu sözleşme ve devamında uygulamaya koymuş olduğu Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması ile bu öncül olma rolünü devam ettirmiştir.

Aynı bölümün son kısmında BM'nin konuya ilişkin rolü ve önemi kısaca değerlendirildiğinde BM'nin iklim değişikliği konusunda küresel ölçekte liderlik ve öncülük ettiği, bölgesel ölçekli uluslararası örgütlerin atmış olduğu ve atması muhtemel adımların kısıtlı bir coğrafi alan ile sınırlı kalacağı anlaşılmaktadır. BM küresel bir yapı olması sebebiyle ortaya koymuş olduğu çözümler kapsamlı bir çözüme ulaşmaya imkan sağlamaktadır. Küresel iklim değişikliği sorunu bölgesel olmaktan çok öte küresel bir sorun olarak kabul edilmekte, bu noktada BM nezdinde ele alınması ve sürecin yürütülmesi daha doğru olacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde BM'nin 2000 yılı öncesi küresel iklim değişikliği sorununa ilişkin nasıl çalışmalar yaptığı ve ne gibi adımlar attığı üzerine durulmuştur. Konuya ilişkin atılan ilk adım 1972 yılında yapılan Stockholm BM Çevre Konferansıdır. Bu konferans iklim değişikliği ve çevre sorunları ile mücadelede başlangıç olarak kabul edilmektedir. Devam eden süreçte farklı konferans ve toplantılar yapılarak süreç ilerletilmiş ve 1988 yılında Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurularak konu bilimsel olarak iklim değişikliği özelinde BM nezdinde ele alınmaya başlanmıştır. 1992 yılında BM tam olarak küresel iklim değişikliği rejimi oluşturmada ilk adımı atmış, bu tarihte BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi hazırlanmış ve üye devletler için imzaya açılmıştır. 1994 yılında yeterli imzanın sağlanmasıyla sözleşme yürürlüğe girmiştir. Sözleşme özelinde alınan karar ile her yıl Taraflar Konferansı (COP) görüşmeleri yapılmaya başlanmıştır. Çalışmanın temeli bu görüşmelerde alınan kararlar ve uygulamalardır. İlk defa 1995 yılında yapılan COP görüşmeleri ile sözleşmeye üye devletlerin bir araya gelerek ortak bir hedef doğrultusunda kararlar alması ve politikalar üretmesi amaçlanmıştır. Her yıl farklı bir ülkede yapılan COP görüşmeleri ile konferanslara devam edilmektedir. Sözleşme kapsamında eyleme geçilmesi adına atılan ilk adım COP3 zirvesinde olmuş, 1997 yılında iklim değişikliği ile mücadele kapsamında gelişmiş ülkeler ve pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler olarak adlandırılan devletlere bir takım görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Kyoto Protokolü eylem

bazında atılan ilk adım olması sebebiyle iklim değışikliği konusuna ilişkin önemli gelişmelerden biri olarak kabul edilmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde 2000 yılı ve sonrası BM nezdinde iklim değışikliği sorununa ilişkin atılmış olan adımlar, her yıl düzenli yapılan konferanslar ve alınan kararlar ele alınmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda sürecin işletilmesi ve daha etkin hale getirilmesi adına ne gibi çalışmaların yapıldığı, protokol, anlaşma, pakt, uygulama esasları gibi yol haritaları üzerinden değerlendirme yapılmıştır. İlâveten uluslararası basında konferansların nasıl ele alındığı, konunun uzmanlarının ve köşe yazarlarının görüşlerine yer verilmiştir. 2000 yılı sonrası devam eden süreçte Kyoto'da sunulan taslak metnin onaylanması ve yürürlüğe girmesi adına çalışma ve faaliyetler yapılmış olup 2005 yılında Rusya Federasyonunun protokolü onaylaması sonrası ilgili anlaşma metni yürürlüğe girmiştir. Kyoto Protokolü 2008 - 2012 yılları arasında ilk taahhüt dönemi olarak, 2012 yılında yapılan Doha zirvesinde alınan karar ile 2012 - 2020 yılları arasında ikinci taahhüt dönemi olacak şekilde protokol uygulanmıştır.

2009 yılında ilk defa Kopenhag zirvesinde gelişmekte olan ülkelerin iklim değışikliği ile mücadele sürecine katkı sunmaları talep edilmiş ve Kopenhag Anlaşması ilgili taraflara sunulmuştur. İlgili anlaşma metni özellikle gelişmekte olan üye ülkeler tarafından kabul görmemiştir. Gelişmekte olan taraf ülkelere emisyon azaltım konusunda bağlayıcılık getirecek olması, bu ülkelerin henüz ekonomilerini istenilen seviyeye çıkaramamış olmaları sebebiyle ilgili anlaşma kabul görmemiştir.

2015 yılına gelindiğinde yapılan hazırlıklar sonunda Paris zirvesinde yeni bir taslak metin ilgili taraflara sunulmuştur. 2016 yılında yeterli imza ve onayın sağlanması sonrası 196 üyesi ile 4 Aralık 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Paris Anlaşması önceki dönem iklim değışikliği ve emisyon ile mücadele çalışmalarına yeni bir anlayış ve konsept getirmiştir. Bu yeni yaklaşımlar arasında en dikkat çekici konu iklim değışikliği sorununun belli bir grup tarafından ele alınmasından ziyade küresel çapta ve tüm ülkelerin katılımı ile sürecin işletilmesi olmuştur. Bu yeni anlayış ve yöntem ile mücadele edilmesi ilgili yeni anlaşmaya küresel bir boyut kazandırmıştır. Yeni anlaşmada öne çıkan diğer konular ise sera gazı hedeflerinin taraf ülkelerce kendi imkan ve kabiliyetleri ölçüsünde belirlenmesi, emisyon azaltım hedeflerinden ziyade 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışının 2 °C'nin olabildiğince

altında 1.5 °C ile sınırlı tutulması şeklinde belirlenmiştir.¹⁰ Bu bağlamda Kyoto Protokolünde emisyon azaltım hedefleri belirlenirken, bu anlaşmada yüzyıl sonunda sıcaklık artışını sınırlandırma hedefleri konmakta, bu hedefler ışığında emisyon azaltım çalışmaları yapılmaktadır.¹¹

Tüm bölümler kısaca ele alındığında çalışmada, BM nezdinde iklim değişikliği ile mücadelede ciddi çalışmaların yapıldığı, önemli tarihsel ilerlemeler yaşandığı ve tecrübeler kazanıldığı, sürecin daha etkin ve etkili işletilmesi gerekliliği vurgulanmak ile beraber gelecek dönemde geçmişten çıkarılan derslerden hareketle daha ciddi adımların atılacağı ve somut sonuçlar elde edilebileceği değerlendirilmektedir. Paris Anlaşmasının imzalanması dahi neredeyse tüm devletlerin bu sürece katkıda bulunacak olması ve küresel ölçekte bir mücadeleye başlanacağına dair ciddi veriler sunmaktadır.

Çalışmada ilk kaynak olarak BM'nin resmi çevrimiçi sayfasında her yıl düzenli olarak yayınlanan COP - CMP - CMA raporları kullanılmıştır. İlgili raporlar tezde detaylı şekilde açıklanmış, tüm süreç kronolojik bir sıralama ile değerlendirilmiştir. Bunun yanında yine BM'nin bir kuruluşu olan IPCC raporlarına tez çalışmasında yer verilmiştir. İklim değişikliği alanında dünyanın en yetkin kuruluşu olarak kabul edilen IPCC, düzenli aralıklar ile tüm dünya ile paylaştığı bilimsel veriler üzerinden mevcut durum, geçmişten günümüze nelerin değiştiği, gelecekte insanlığı bekleyen durumlara ilişkin farklı senaryolar üzerinden çeşitli tahminlerin yapıldığı bilimsel ilk kaynak olma özelliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra hem teorik çerçevenin oluşturulması hem de çalışmanın tarihsel arka planının ortaya konması adına birincil kaynaklardan yoğun olarak faydalanılmıştır. Bu noktada rejim teorileri kuramının ilk kaynaklarına ve ilgili akademik çalışmalara ulaşılmıştır. Ayrıca iklim değişikliği ve BM'nin kuruluşuna ilişkin yine ilk kaynaklara başvurulmuştur. Ayrıca konu bağlamında konunun uzmanlarının ve bilim insanlarının görüşlerine yer verilmiş, güncel durumun yansıtılması adına uluslararası basın yayın kuruluşlarının ve haber ajanslarının yayınlarından faydalanılmıştır. Ek

¹⁰ UNFCCC, Paris Agreement, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> , (04/11/2023)

¹¹ A.g.e, (04/11/2023)

olarak iklim değışikliği konusuna ilişkin çalışmalar yürüten ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları uzmanlarının değerdendirmelerine çalışmada yer verilmiştir.

Çalışmada, Trakya niversitesi kütüphanesi, Boğaziçi niversitesi kütüphanesi, İstanbul Teknik niversitesi kütüphanesi, İstanbul niversitesi kütüphanesi, 29 Mayıs niversitesi kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) kütüphanelerinin kaynaklarından faydalanılmıştır. Bunların yanında internet üzerinden uzaktan erişim sağlayan uluslararası üniversitelerin evrimii kütüphanelerinden de faydalanılmıştır.

İlgili çalışmada yöntem olarak detaylı bir arşiv çalışması yapılmaya çalışılmış, geçmişten günümüze ilgili süreçte konuyla ilgili hangi sonuçlara varıldığı, BM'nin çalışmalarında konuya dair hangi adımların atıldığı veya atılması gerektiği, BM'nin genel anlamda hangi görev ve misyonları üstlendiğine ilişkin değerdendirme yapılmıştır. Çalışmada tez ve antitez olarak BM'nin iklim değışikliğine çözüm arayışı çalışmalarını olumlayan ve olumlamayan farklı fikir ve düşünceleri içeren bir sentez ortaya konulmuş olup karşılaştırmalı bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

İklim değışikliği konusuna ilişkin literatür taraması yapıldığında konu kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde birçok araştırmanın yapıldığı ve yüksek lisans ve doktora tezlerinin yazıldığı görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ve iklim değışikliği ilişkilerinden turizm ve iklim değışikliği alanına kadar farklı konularda iklim değışikliği sorunu ele alınmış, disiplinlerarası birçok önemli çalışma hazırlanmıştır. Diğer taraftan ise BM nezdinde kurulmuş olan iklim değışikliği rejimi ve bu süre zarfında 2021 yılına kadar düzenli olarak yapılan taraflar konferansları görüşmeleri literatürde detaylı şekilde ele alınmamıştır. Bu eksikliğin giderilmesi doğrultusunda çalışmada COP - CMP - CMA konferansları detaylı şekilde ele alınmış, BMİDÇS'nin yürürlüğe girmesi sonrası kabul edilen Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması detaylı bir değerdendirmeye sunulmuş, bu iki anlaşma arasında mevcut farklar, benzerlikler, yeni algı ve anlayışın neler olduğu, süreç içerisinde BM'nin yapmış olduğu liderlik görevi, mevcut süreç neticesinde elde edilen başarı veya başarısızlıkların neler olduğu, etkin ve etkili konuların neler olduğu, etkisiz kalınan noktaların neler olduğu yine detaylı şekilde çalışmada analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda BM nezdinde küresel iklim değışikliği sorununa çözüm arayışlarında mevcut soruna ilişkin ne gibi adımların atıldığı objektif bir bakış

açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Bu açıdan ise çalışmanın bilimsel konuya ilişkin literatüre önemli ve yeni bir bakış açısı kazandıracağı değerlendirilmektedir.

Araştırma BM nezdinde uygulamaya konulan iklim değişikliği rejiminde süreç içerisinde ne gibi adımlar atıldığı, her yıl düzenli olarak yapılan taraflar konferansı görüşmeleri, alınan kararlar ve uygulamaları ile iklim değişikliği bilimsel araştırma programı olan IPCC raporları ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda 1995 yılından itibaren başlayan ve 2021 yılına kadar yapılan zirvelerde COP - CMP - CMA görüşmeleri ile konuya ilişkin alınan kararların neler olduğu ele alınmış, bunlara ek olarak IPCC'nin düzenli aralıklar ile yayınlamış olduğu raporlar detaylı şekilde araştırılarak çalışmada sunulmuştur. Kurulan iklim değişikliği rejimi ile birlikte yıllar içerisinde elde edilen sonuçların neler olduğu, mevcut veriler, elde edilen kazanımlar, yapılması gerekli olan eylemlerin neler olduğuna ilişkin yeni bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır.

1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İklim Değişikliği Nedir?

Tarih boyunca insanlık birçok felaket ile karşılaşmış, geçmişten günümüze kadar çok sayıda konu insanlığın temel sorunu haline gelmiştir. Örnek olarak nükleer silahların gezegeni tehdit etmesinden, dünyaya bir asteroidin çarpması ihtimaline kadar çok farklı konular bu temel sorunlar arasında yer almıştır. Bu bağlamda yaşanan veya yaşanması muhtemel her sorun için farklı çözüm önerileri sunulmuş, sorunların çözüme kavuşturulması adına girişimlerde bulunulmuştur.¹² Son yüzyıla gelindiğinde tarihte ilk defa insanlar günlük yaşamını etkileyecek veya değiştirecek tehditler ile karşılaşmıştır. Bu tehditler sadece insanlığı etkilemek ile kalmamış, aynı zamanda biyolojik türler üzerinde ve doğada büyük felaketlere sebebiyet vermiştir.¹³

Yukarıda bahsedildiği şekliyle insanlığın karşı karşıya olduğu tehditlerden biri de iklim değişikliği sorunudur. Tarihi bin yıllar öncesine dayanan bir sorun olan iklim değişikliği; doğada ve atmosferde yaşanan sera gazı emisyonlarında yaşanan artışlar sebebiyle küresel ölçekte sıcaklık artışlarının yaşandığı, küresel ısınma ve doğa dengesinin değişmesi gibi olumsuz sonuçların ortaya çıktığı ve tüm canlıları olumsuz etkilediği bir süreç olarak kabul edilmektedir. İklim değişikliği sadece insan yaşamını olumsuz etkilemesi gibi bir anlayış ile sınırlı olmayıp bunun yanında doğada bulunan diğer canlıların da yaşam formlarını olumsuz etkilediği ve dönüşü mümkün olmayan tahribatlara yol açtığı değerlendirilmektedir.¹⁴ İklim değişikliği insanlığın sosyal, ekonomik, güvenlik ve yaşam koşullarında olumsuzluklara sebebiyet vermesinin yanında doğa dengesini bozduğu gibi bitki ve hayvan türlerinin yok olması gibi de birçok olumsuzluklara sebebiyet vermektedir. Bu bölümde iklim değişikliği kavramı, tarihsel süreci, sosyal, ekonomik, güvenlik konularının bu süreçte nasıl etkilendiği ve ne gibi sonuçlar ortaya çıktığına yönelik konular değerlendirilecektir.

¹² Anne Primavesi, *Gaia and Climate Change*, Routledge, London 2008, s.9

¹³ Arthur Gillad, *Climate Change*, Greenhaven Press, New York 2011, Introduction

¹⁴ Anne Primavesi, a.g.e, s.10

1.1.1. İklim Değişikliği Kavramı ve Tarihsel Süreç

İnsan yaşamını ve doğayı doğrudan etkileyen bir olgu olan iklim değişikliği konusuna ilişkin bilimsel kaynaklarda temel olarak birkaç tanımlama yapılmaktadır. Mevcut tanımlara bakıldığında iklim değişikliği;

*“ Atmosferdeki değişimlerden kaynaklanan yeryüzü ikliminin periyodik değişimin yanı sıra atmosfer ve çeşitli diğer jeolojik, kimyasal, jeografik faktörler arasında etkileşim olarak tanımlanmaktadır.”*¹⁵

Bu tanıma ek olarak iklim değişikliği konusunda BM nezdinde yetkili kurum olan Uluslararası İklim Değişikliği Panelinde (IPCC) yapılan tanıma bakıldığında iklim değişikliği;

*“ Doğrudan veya dolaylı yollar ile insan faaliyetlerine atfedilen küresel atmosferde değişiklik yaratan, karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlemlenen doğal iklim olaylarında meydana gelen değişikliklerdir.”*¹⁶

Bu noktada BMİDÇS iklim değişikliğinin insan kaynaklı olması ve doğal yollar ile meydana gelmesi konusuna göre bir ayrıma gitmekte, ilgili sözleşmede insan kaynaklı doğa durumunda yaşanan değişimler üzerinden konuya yaklaşmaktadır.¹⁷ Konu ile doğrudan ilişki olan bir diğer kavram ise küresel ısınmadır. Küresel ısınma;

*“ Aksi belirtilmedikçe endüstri devrimi öncesi seviyelere göre ifade edilen, belirlenmiş 30 yıllık dönemde küresel yeryüzü sıcaklığında tahmin edilen artış olarak tanımlanmaktadır.”*¹⁸

¹⁵ John P. Rafferty, *Climate and Climate Change*, Britannica Educational Publishing, New York 2011, s.168

¹⁶ Ion Moffatt, ‘Global Warming Scientific Modelling and its Relationship to the Economic Dimensions of Policy’, *The Economics of Climate Change*, Derleyen: Anthony D. Owen, Nick Hanley, Routledge, London, 2004

¹⁷ IPCC, Glossary, Climate Change, Annexes, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2022/06/SR15_AnnexI.pdf, s.544, (17/01/2023)

¹⁸ A.g.e, s.550, (17/01/2023)

İklim değışikliğı ve küresel ısınma konuları birlikte değlendirildiğinde sera gazları ve bu gazların doğaya etkileri gibi kavramlar ile sıklıkla karşılaşmaktadır. Sera gazları;

*“ Dünya yüzeyi, atmosfer ve bulutlar tarafından salınan karasal radyasyon spektrumu içinde belirli dalga boylarında hem doğal hem de insan kaynaklı emilen veya yayılan ve atmosferi oluşturan gazlar olarak tanımlanmaktadır.”*¹⁹

Sera gazları atmosferde sıcaklığı uygun koşullarda tutarak sera gazı etkisine neden olmakta, bu da yeryüzündeki canlılar için yaşanabilir sıcaklık seviyesi sağlamaktadır. Atmosferden süzülerek geçmesine izin verilen ve yeterli miktarlarda gelen ışınlar bu gazlara tutunarak atmosferde kalması sağlanmakta, diğer güneş ışınları ise farklı yansıma yol ve yöntemleriyle uzaya geri gönderilmektedir.²⁰ Neticede ekolojik döngü ile yaşam için uygun seviyede sıcaklık yeryüzünde tutulmuş olur. Atmosferde sera gazları olarak ifade edilen gazların başında Su Buharı (H₂O), Karbondioksit (CO₂), Nitröz Oksit (N₂O), Metan (CH₄) ve Ozon (O₃) gazları gelmektedir. Sera gazları atmosferde doğru seviyede olduğunda yeryüzünün sıcaklığının 15°C’de kalmasını sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında sera gazlarının yeryüzünde yaşamın devamı için hayati önemde olduğu anlaşılmaktadır.²¹ Burada üzerinde durulması gereken konu sera gazlarının varlığı değil bu gazların atmosferde fazla bulunması ve oluşan sera gazı etkisinin istenilen seviyenin çok üzerinde olmasıdır. Mevcut iklim değışikliğı sorununun temeli sera gazlarının yoğunluğunun artmış olması ve neticesinde doğada mevcut dengenin sıcaklık artışına yönelik bozulmaya başlamış olmasıdır. Mevcut sera gazı etkisinin olumsuz şekilde etkilenmesi Endüstri Devrimi ile başladığı kabul edilmektedir.²² Buna göre daha fazla fosil yakıt (petrol, kömür, doğal gaz) kullanılması ile doğaya daha fazla CO₂ ve metan gazı salımı yapıldığından bunun sonucu olarak sera gazı etkisi artarken yeryüzü sıcaklığı istenilen seviyenin üzerine çıkmıştır.

¹⁹ A.g.e, s.551, (17/01/2023)

²⁰ Ion Moffatt, a.g.m

²¹ A.g.m

²² Mark Maslin, *Climate Change A very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2014, s.47

İklim değışikliğı konusuna ilişkin yukarıda yapılan tanımlamalar beraberinde konu tarihsel olarak ele alındığında ise iklim değışikliğinin binlerce yıl önceye dayanan bir gerçeklik olduğu ifade edilmektedir.²³ Tarihsel bir olgu olan iklim değışikliğı sorununun yaşanan doğa tahribatının ve neticesinde yaşanan iklim değışikliğinin bilimsel olarak Endüstri Devrimi ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dünyada başlayan seri üretim, arz ve talep ikilemini daha fazla tetiklemiş, sonuç olarak dünyada tüketim kültürü artmıştır.²⁴ İnsanlık tarihinde yaşanan bu hızlı değışim ve dönüşüm şüphesiz ki doğayı da etkilemiştir. Sebepleri araştırıldığında daha fazla üretim için daha fazla hammadde tüketimi, üretim teknikleri, ulaşım vasıtaları, ormansızlaşma, doğayı daha fazla tahrip etme, aşırı tarımsal faaliyetler bu değışikliğin temel konuları olarak ele alınmaktadır.²⁵

19.yy'ın son dönemine gelindiğinde yaşanan üretim artışı ile doğaya daha fazla sera gazı salınımına sebebiyet verilmiş, bunun sonucu olarak doğanın tahrip edildiğı ve gezegenin ısısının arttığına dair şüpheler oluşmuştur. 1896 yılında bu konuda ilk iddialar ortaya atılmış ve bilim insanlarının konuya yönelik ilk araştırma ve gözlemleri bilimsel olarak başlamıştır.²⁶ 20.yy ikinci yarısından itibaren bu çalışmalar daha sistematik hale gelmiş, uzay çalışmalarında ve diğer alanlarda yaşanan teknolojik gelişmelerin etkisiyle konu ile ilgili daha profesyonel kurumlar ve birimler oluşturulmuştur. 1970'li yıllara kadar iklim değışikliğı sorunu daha çok çevre konuları ile beraber incelenmiş olup 1972 yılında BM nezdinde kurulan UNEP bünyesinde çalışmalara devam edilmiştir. 1980'li yıllardan itibaren iklim değışikliğı konusunun kendi başına ele alınması gerekli olan ciddi bir sorun olduğu ifade edilmiş ve 1988 yılında BM Genel Kurulunda konu gündeme getirilmiştir.²⁷ Alınan karar sonrası iklim değışikliğı konusunda bilimsel araştırmalar yapılması adına Hükümetlerarası İklim Değışikliğı Paneli (IPCC) kurulmuştur.²⁸ İklim değışikliğine ilişkin küresel çapta ilk yazılı anlaşma 1992 yılında hazırlanmıştır. 1994 yılına

²³ William J. Burroughs, *Climate Change in Prehistory The End of the Reign of Chaos*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, s.17

²⁴ Neil Roberts, *The Holocene an Enviromental History*, Third Edition, Wiley Blacwell, Oxford 2014, s.282-283

²⁵ John P. Rafferty, a.g.e, s.184-185

²⁶ UN, 'What is the United Nations Framework Convention on Climate Change?', https://unfccc.int/essential_background/convention/items/6036.php, (24/03/2021)

²⁷ Arthur Gillad, a.ge., Introduction

²⁸ A.g.e.

gelindiğinde iklim değişikliği sorununa ilişkin Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi²⁹ yürürlüğe girmiştir.³⁰ Bu tarihten itibaren BM nezdinde iklim değişikliği ile mücadelede farklı yol ve yöntemler uygulanarak bu kötü gidişatın durdurulması adına adımlar atılmıştır. İlk olarak 2005 yılında kabul edilen Kyoto Protokolü³¹ ile süreç başlatılmış, 2020 yılında Kyoto Protokolünün yerine geçen Paris Anlaşması yürürlüğe girmiştir.³²

1.1.2. İklim Değişikliğinin Sebepleri ve Etkileri

Sera gazı etkisiyle oluşan iklim değişikliği çok boyutlu küresel bir tehdit olarak gezegeni ve yaşamı etkilemektedir. İklim değişikliğinin sebepleri araştırıldığında insan ve doğa kaynaklı sebepler bulunmaktadır. Bu iki etken arasında insan kaynaklı sebeplerin iklim değişikliğini daha fazla etkilediği görülmektedir.³³ İnsan kaynaklı sebepler incelendiğinde ilk sırada fosil yakıtların kullanımı gelmektedir. Fosil yakıt olarak kömür, petrol ve doğal gaz kullanımı ifade edilmektedir.³⁴ Bu yakıtların kontrolsüz şekilde kullanılması ile atmosferde CO₂ yoğunluğu artmakta ve neticesinde sera gazlarının mevcut yoğunluğunda artışlar meydana gelmektedir. Mevcut sera gazı emisyonlarının %75'den fazlası CO₂ - N₂O - CH₄ - CFCs - O₃ olarak bilinen gazlardan oluşmakta, toplam bu gazların % 90 bölümünü ise tek başına CO₂ oluşturmaktadır.³⁵ Bahse konu gazların miktarlarında yaşanan artış sebebiyle güneşten gelen ışınlamalar atmosferde daha fazla tutunmakta olup doğada daha fazla ısıma meydana getirmekte, bunların sonucu olarak küresel ısınma ve iklim değişikliği yaşanmaktadır.³⁶ Mevcut durumda atmosfer verilerine bakıldığında radyoaktif ısıma hızı daha da artmakta, yaşanan durum karşısında ilgili

²⁹ İlgili yerde kullanılan 'Sözleşme' kavramı önemli ve kural koyucu nitelikli çok taraflı anlaşmalara verilen ad. Bu konuda bkz, Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der: Faruk Sönmezoğlu, Üçüncü Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2000, s.632

³⁰ Arthur Gillad, a.g.e.

³¹ Kyoto Protocol, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf> , UN 1998, (28/02/2021)

³² UNFCCC, Paris Agreement, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> , (04/11/2023)

³³ Samaila Kakaki, ' Climate Change: Its Causes, Effects and Control', Journal of Educational and Social Research, Cilt: 3, Sayı:10, s.73-74

³⁴ A.g.m, s.74

³⁵ A.g.m, s.75

³⁶ A.g.m, s.76

tüm doğa koşulları olumsuz etkilenmektedir.³⁷ İklim değişikliğine sebep olan fosil yakıt kullanım alanlarına bakıldığında fosil yakıt ile çalışan elektrik üretim tesisleri, kirli sanayi üretimi, ulaşım vasıtaları ve toplumların tüketim kültürlerinin değişmesi gibi konular örnek olarak gösterilebilir. Elbette iklim değişikliği sorununa ilişkin tek sebep fosil yakıt kullanımı değildir. Bu olumsuz etkiler arasında fosil yakıt kullanımı ilk sırada yer almakta olup ek olarak yanlış tarımsal faaliyetler ve toprak kullanımı, ormansızlaşma, çevre ve deniz kirliliğinin artması gibi çok farklı başlıklar yine iklim değişikliğine sebep olan konular arasında yer almaktadır.³⁸

İklim değişikliği sosyal konulardan ekonomiye, güvenlik sorunlarından doğal hayata kadar farklı konuları etkilemektedir.³⁹ Artan sera gazları sebebiyle sıcaklık artışlarının yaşanması, şiddetli hava olayları ile daha sık karşılaşılması, kuraklık artışı, deniz suyu seviyesinde artış, hayvan ve bitki türlerinin yok olması, gıda yetersizliği, artan sağlık sorunları ve riskleri, fakirlik ve göç gibi konular iklim değişikliği ile yakından ilgili konular arasındadır.⁴⁰ Bu bağlamda iklim değişikliğini sadece küresel ısınma ve sıcaklık artışı şeklinde algılamanın eksik kalacağı, doğrudan veya dolaylı olarak çok çeşitli konuları küresel ölçekte etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır.⁴¹

1.1.2.1. İklim Değişikliğinin Sosyal Etkileri

İklim değişikliği sebep olduğu yıkımlar sebebiyle toplumları ve bireyleri olumsuz etkilemekte, günümüz dünyasında sosyal konular arasında insanlığı en fazla etkileyen konulardan biri olarak kabul edilmektedir.⁴² İklim değişikliğinin sosyolojik etkileri eski dönemlere dayanmasına rağmen 1990'lı yıllardan itibaren sosyolojik boyutta ele alınmaya başlanmıştır. Toplumların bu yeni durumdan olumsuz

³⁷ UN, 'Causes and Effects of Climate Change', <https://www.un.org/en/climatechange/science/causes-effects-climate-change/>, (27/12/2022)

³⁸ A.g.k, (27/12/2022)

³⁹ 'Imperial College London, What are the impacts of climate change?', <https://www.imperial.ac.uk/grantham/publications/climate-change-faqs/what-are-the-impacts-of-climate-change/>, (28/12/2022)

⁴⁰ A.g.k, (28/12/2022)

⁴¹ UN, 'Causes and Effects of Climate Change', (28/12/2022)

⁴² Thomas Dietz, Rachael L. Shwom, Cameron T. Whitley, 'Climate Change and Society', Annual Review of Sociology, https://www.researchgate.net/publication/339817725_Climate_Change_and_Society, 2020, s.135

etkilenmesi ile devletler seviyesinde mevcut soruna engel olma adına adımlar atılmaya başlanmıştır. Bunların yanında yine bireyler ve tüketicilerin iklim değişikliğine karşı etkilenme durumlarına göre farklı yaklaşımlarda konu yine bu dönemde ele alınmaya başlanmıştır.⁴³

Sosyal açıdan insan yaşamını doğrudan etkileyen alanlar olan gıda ve tedarik zinciri gibi konulardan finansal piyasalara, şehir ve altyapılarda yaşanan bozulma ve yetersizliklerden insan sağlığı ve küresel kalkınmaya kadar farklı alanlarda yapılan değerlendirmeler iklim değişikliğinin sosyal etkileri ve sonuçlarını ortaya koymaktadır.⁴⁴ İklim değişikliğinin birçok alanı doğrudan veya dolaylı olarak etkilemesi sosyal olarak oldukça karmaşık ve eşitsiz bir durum yaratması bakımından oldukça hassas bir konu olarak ele alınmaktadır.⁴⁵ Sosyal konular ile doğrudan ilişkili olan aşırı hava olayları, mevcut doğa bozulmalarının toplum sağlığına olan olumsuz etkileri, gıda, su ve yaşamda mevcut güvenlik sorunlarının artması, göç ve yukarıda ifade edilen daha birçok konu toplumları hem bireysel hem de sosyolojik açıdan olumsuz etkilemekte, sonuç olarak istenilmeyen yeni durumlara karşı sosyolojik çözümlerin ortaya konması bir zorunluluk olarak görülmektedir.⁴⁶

İklim değişikliğinin sosyal etkilerine bakıldığında toplumları farklı şekilde etkilediği gibi toplum içerisinde farklı grupları da yine orantısız şekilde etkilemektedir.⁴⁷ Toplum içerisinde farklı gruplar olan kadınlar, çocuklar, engelli bireyler, etnik azınlıklar, yerli halkların bir bölümü, göçmen işçiler, yaşlılar ve diğer sosyal azınlık gruplarının iklim değişikliğine karşı daha hassas ve kırılgan yapıda oldukları, mevcut durumda iklim değişikliği ve sosyal etkilerinden bahse konu bu alt grupların daha fazla olumsuz etkilendiği yapılan araştırmalar ile ortaya

⁴³ Eugene A. Rosa, Thomas Dietz, ' *Climate Change and Society Speculation, Constriction and Scientific Investigation*', International Sociology, Cilt: 13, Sayı:4, 1998, s.423-424

⁴⁴ Barry S. Levy, Jonathan A. Patz, ' *Climate Change, Human Rights, and Social Justice*', Annals of Global Health, Cilt:81, Sayı:3, 2015, s.311-312

⁴⁵ Eugene A. Rosa, Thomas Dietz, a.g.m, s.425

⁴⁶ PBS, 'Climate change is already fueling global migration', <https://www.pbs.org/newshour/world/climate-change-is-already-fueling-global-migration-the-world-isnt-ready-to-meet-peoples-needs-experts-say>, (17/01/2023)

⁴⁷ 'Human Rights: Everyone, Everywhere, Everyday, Human Rights and Climate Change, Human Rights and Equal Opportunity Commission (HREOC)', https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/ClimateChange/Submissions/Australia_HR_Equal_Opportunity_Commission_HR_ClimateChange_4.pdf, 2008, s.3

konmaktadır.⁴⁸ İklim değişikliği toplumun farklı kesimlerini etkilediği gibi toplumlar ile doğrudan ilişkili konular olan göç, yer değiştirme, bölgesel krizler ve istikrarsızlık gibi konuları da doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Ayrıca insan ve hayvanlar arasında olan denge, iletişim ve var olma gibi hassas durumların bozulması gibi sonuçlar da ortaya çıkabilmektedir.⁴⁹

İklim değişikliğinin sosyal etkileri bağlamında toplumlarda iklim değişikliğinin daha doğru ve etkin anlaşılması ve hayatın bir parçası olduğu şeklinde algılanması konusunda adımların atılması, kamu bilgilendirme, bilinçlendirme süreçlerinde daha etkin hareket edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bireyler iklim riskleri, büyüme, bilgiye ulaşma gibi konulara daha kolay ulaşabilmeli, toplum içerisinde iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı işbirliklerinin kurulması önemli adımlar olarak görülmektedir.⁵⁰

1.1.2.2. İklim Değişikliğinin Ekonomik Etkileri

İklim değişikliğinin sosyal etkilerinin yanında ekonomik alanda da etkileri mevcuttur. Bu etkiler olumsuz olacağı gibi olumlu durumlar da söz konusudur. Yaşanan kuraklık artışının mahsulleri olumsuz etkilemesinin yanında artan karbondioksit artışı ile mahsullerde daha hızlı büyüme gibi az da olsa olumlu etkilerin varlığından söz edilebilir. Ne var ki istenmeyen etkilerin daha baskın olması toplumları sosyal, davranışsal ve ekonomik açıdan olumsuz etkilediği görülmektedir.⁵¹

İklim değişikliğinin küresel ekonomiye vereceği zararlar veriler üzerinden değerlendirildiğinde yapılan tahmin ve senaryolara göre sıcaklık artışının 3.2 °C seviyesine çıkması durumunda ve Paris Anlaşmasının gereklerinin yerine getirilememesi durumunda 2050 yılına kadar küresel ekonomide % 18 oranında

⁴⁸ The World Bank, 'Social Dimensions of Climate Change',

<https://www.worldbank.org/en/topic/social-dimensions-of-climate-change#1>, (15/01/2023)

⁴⁹ Eugene A. Rosa, Thomas Dietz, 'Climate Change and Society', Annual Review, International Sociology, Cilt: 13, Sayı:4, 2020, s.145

⁵⁰ The World Bank, 'Social Dimensions of Climate Change', (16/01/2023)

⁵¹ Richard S. J. Tol, 'The Economic Impact of Climate Change', Review of Environmental Economics and Policy, Cilt: 12, Sayı:1, 2018, s.2

azalmanın olacağı bildirilmektedir.⁵² Bu senaryo diğer senaryolara ile birlikte ele alındığında en kötü senaryo olarak kabul edilmektedir.⁵³ Bunun yanında yine 2050 yılına kadar sıcaklık artışının 2.6 °C artması durumunda küresel ekonomide %14 oranında bir azalma, 2 °C artması durumunda %11 oranında bir azalmanın olacağı tahmin edilmektedir.⁵⁴ Elbette küresel ekonominin küçülme tahminleri belirlenmiş hedeflerin başarılması ile doğrudan ilişkili bir konudur. Ne var ki mevcut Paris Anlaşmasında belirlenen hedeflerin başarılması durumunda dahi 2050 yılına kadar dünyanın toplam gayri safi hasılasında % 4.2 oranında bir daralmanın yaşanacağı tahmin edilmektedir.⁵⁵

Yukarıda ifade edilen küresel ekonomik kayıpların miktar olarak karşılıklarına bakıldığında 2050 yılı hedefleri olan net sıfır emisyon beklentilerinin karşılanamaması durumunda 23 trilyon ABD doları seviyesinde ekonomik kayıp yaşanacağı,⁵⁶ önümüzdeki 50 yılda sıfır emisyon hedeflerinin yakalanamaması durumunda mevcut maliyetin 178 trilyon ABD doları seviyesine çıkabileceği tahmin edilmektedir.⁵⁷ Diğer taraftan iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması ve olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması adına gerekli olan teknoloji ve altyapı yatırımlarının zamanında yapılması, bunları devamlı artırılarak dünyanın her bölgesinde yaygınlaştırılması durumunda 2070 yılına kadar 43 trilyon ABD doları seviyesinde küresel ekonomide bir artışın olabileceği değerlendirilmektedir.⁵⁸ Tüm bu tahminlere ek olarak mevcut ekonomik risklerin yanında iklim değişikliği kendi içerisinde özellikle ekonomik bağlamda birçok belirsizlikler barındırmaktadır. İlerleyen dönemlerde yaşanan gelişmelere göre iklim, doğa, ekonomi, yaşam gibi konuların

⁵² Swiss Re Institute, 'The Economics of Climate Change: No Action No Option', <https://www.swissre.com/dam/jcr:e73ee7c3-7f83-4c17-a2b8-8ef23a8d3312/swiss-re-institute-expertise-publication-economics-of-climate-change.pdf>, 2021, s.1

⁵³ A.g.e, s.1

⁵⁴ A.g.e, s.2

⁵⁵ A.g.e, s.3

⁵⁶ Renee Cho, How Climate Change Impacts the Economy, Columbia Climate School, State of the Planet, <https://news.climate.columbia.edu/2019/06/20/climate-change-economy-impacts/>, 2019, (17/01/2023)

⁵⁷ Deloitte, 'Deloitte research reveals inaction on climate change could cost the world's economy US\$178 trillion by 2070', <https://www.deloitte.com/global/en/about/press-room/deloitte-research-reveals-inaction-on-climate-change-could-cost-the-world-economy-us-dollar-178-trillion-by-2070.html>, (17/1/2023)

⁵⁸ Rachel Popa, 'How Could Climate Change Affect the Global Economy?', <https://sphaera.com/spark/how-could-climate-change-affect-the-global-economy/>, 17/08/2022, (04/01/2023)

nasıl şekilleneceği, ne kadarlık bir zarar veya faydanın ortaya çıkacağı net olarak bilinmemektedir.⁵⁹

1.1.2.3. İklim Değişikliğinin Güvenliğe Etkileri

İklim değişikliği son dönemde küresel ölçekte sivil toplum kuruluşları, politik temsilciler ve bilim insanları arasında “ Tehdit Çarpanı “ olarak tanımlanmaya başlamış, hem BM’de hem de diğer bölgesel örgütlerde güvenlik bağlamında araştırmalara konu olmuştur.⁶⁰ İklim değişikliği ve güvenlik arasında gıda, su, enerji tedariki, doğal kaynaklar üzerinde yaşanan rekabet, iklime ilişkin tahribat, göçe zorlama ve yerinden etme gibi yakın bağlantılar vardır. Bu yakın temasa rağmen güvenlik ve iklim arasındaki ilişki çoğu zaman dolaylı etki şeklinde anlaşılmaktadır. Hatta Ken Conca barışın korunması ve istikrarın tesis edilmesi gibi temel konularda iklimin ve çevrenin zarar görmesinin güvenlik ile doğrudan bir ilişkisi olmadığına yönelik güçlü bir algının bulunduğu belirtilmektedir.⁶¹ Ancak, son dönemlerde yaşanan iklim felaketleri sonrası güvenlik ve istikrar konularında yaşanan olumsuz durum iklim ve güvenlik arasında tahmin edilenin aksine ciddi bağlantıların olduğunu ortaya çıkarmıştır. Konu sebep - sonuç eksenli ele alındığında güvensizliğin olduğu dönemlerde ve bölgelerde iklim değişikliği ile mücadele ve uyum çabaları zarar görmüştür. Yapılan araştırma ve gözlemler neticesinde güvenlik ve iklim arasında ilişkinin düşünülenin aksine daha da ciddi boyutlarda olduğu ortaya çıkmaktadır. Öyle ki daha “ zayıf “ ve “ hassas “ ülkelerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kaldığı, uyum ve mevcut olumsuzluklar ile mücadelede yetersiz kaldığı tespit edilmiştir.⁶²

Güvenlik konusu ülkelerin tek başına ele aldığı konular olmasının yanında işbirliği içinde, ittifaklar yoluyla ele alınan ve politikalar oluşturulan bir alan olması

⁵⁹ Swiss Re Institute, a.g.e, s.7

⁶⁰ UN, 'Climate change recognized as 'threat multiplier', UN Security Council debates its impact on peace', <https://www.un.org/peacebuilding/news/climate-change-recognized-%E2%80%98threat-multiplier%E2%80%99-un-security-council-debates-its-impact-peace>, (10/01/2023)

⁶¹ Ken Conca, 'Is There a Role for the UN Security Council on Climate Change?', Environment: Science and Policy for Sustainable Development, Cilt:61, Sayı:1, 2019, s.10

⁶² UNEP, 'Climate Change and Security Risks', <https://www.unep.org/explore-topics/disasters-conflicts/what-we-do/disaster-risk-reduction/climate-change-and-security#:~:text=Security%20concerns%20linked%20to%20climate,and%20forced%20migration%20and%20displacement.>, (11/01/2023)

açısından da oldukça önemlidir. Bu noktada devletlerin küresel bir sorun olan iklim değişikliğini tek başına ele alması ve çözüm üretmesinin yetersiz olacağından hareketle, iklim değişikliğinin yine kolektif hareket tarzı geliştirerek güvenlik ekseninde ele alınması fikri ortaya atılmıştır.⁶³ İklim değişikliği konusunun küresel ölçekte ele alınması ABD öncülüğünde 1980'li yıllardan itibaren başlamış, aynı dönemde ABD ordusunda yine iklim değişikliği konusu ele alınmış, ilgili soruna karşı askeri kurumların ve askeri ittifakların tedbirler alması ve çözüm önerileri sunması gerektiği ifade edilmiştir.⁶⁴

İlerleyen yıllarda iklim değişikliği ve güvenlik konularının beraber ele alınması farklı bölgesel örgütlerin de gündemine gelmiş, enerji, gıda, göç, toplumlararası etkileşim gibi farklı konu başlıkları ile bölgesel özellikler göz önünde bulundurularak araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda ABD'nin yanı sıra gelişmiş ülkeler olan İngiltere ve Almanya'nın da farklı dönemlerde girişimleri olmuştur. İlgili çalışmalarda gelişmekte olan ülkelerin ve az gelişmiş⁶⁵ ülkelerin iklim değişikliğinin sonuçlarından daha fazla etkilendiği, bunun da tüm dünyada bir tehdit unsuru olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Bu dönemde BM nezdinde güvenlik konusu ile doğrudan ilişkili olan Güvenlik Konseyinde konu defalarca gündeme getirilmiş, iklim değişikliği ve güvenlik konuları arasında bağlantılar kurularak konseyin bu konuda adım atmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur.⁶⁶

Güvenlik Konseyinde iklim değişikliği konusuna ilişkin üyelerin farklı yaklaşımları bulunmaktadır. Kimi ülkeler konunun küresel bir sorun olduğu ve insanlığı tehdit eden böylesi bir soruna karşı Güvenlik Konseyinin adım atması gerektiğini savunurken, kimi üyeler ise konseyin kuruluş felsefesine aykırı olduğu bu sorunun BM'nin farklı kurumlarınca yetkin şekilde ele alındığı, konunun Güvenlik Konseyinde aynı şekilde temel gündem maddesi yapılmasının yanlış olduğunu fikrini savunmaktadır.

⁶³ Angela Liberatore, 'Climate Change, Security and Peace: The Role of the European Union', *Review of European Studies*, Cilt:5, Sayı:3, 2013, s.84-85

⁶⁴ US, Naval War College Report, <http://documents.theblackvault.com/documents/weather/climatechange/globalclimatechange-navy.pdf>, (04/11/2023)

⁶⁵ Sosyo-ekonomik kalkınmışlık aşamasına ulaşılma hali. Bu kavrama ilişkin bkz., Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, a.g.e, s.113

⁶⁶ Angela Liberatore, a.g.m., s.86

Güvenlik Konseyinin daimi üyeleri arasında dünyanın en fazla emisyon salımı yapan ülkelerinin olması burada alınacak olan bir yaptırım kararının uygulanması veya yaptırım kararının alınabilme ihtimalinin olması konseyi bu konuda işlevsiz kılan en temel etken olarak düşünülebilir. Bunlara ek olarak günümüzde iklim ve çatışma kavramları arasında belirsizliklerin halen devam ettiği, mevcut çalışmalar ve araştırmalar ile bu iki kavram arasında sınırlı bir anlayışın varlığından söz edilmektedir. Ayrıca iklim değişikliğinin çoklu risk yaklaşımı ile ilişkisi olması konunun sadece güvenlik ekseninde ele alınmasını ise zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda Güvenlik Konseyi kuruluş felsefesi itibarıyla barış ve güvenliğin tesis edilmesi gibi temel bir misyon amacıyla kurulmuş bir yapıdır. Üyelerinin bir bölümünün iklim değişikliği konusunu Güvenlik Konseyinde görüşmek istememesi, iklim ve güvenlik arasında halen belirsizliklerin olması, çoklu risk yaklaşımı gibi öne sürülen farklı yaklaşımlara rağmen Güvenlik Konseyi'nin iklim değişikliğine ilişkin hiçbir araştırma ve temasta bulunmadığı gibi bir durum da söz konusu değildir. Böylesi küresel öneme sahip bir yapının yaptırıma dayalı bir anlayış ile çalışmasının dışında farkındalığı artırma gibi adımlar ile iklim değişikliği ile mücadeleye olumlu katkılar sunabileceğine yönelik farklı yaklaşımlar ortaya konabilir.⁶⁷

1.1.3. İklim Değişikliği Konusunda Farklı Yaklaşımlar

İklim değişikliğinin birtakım özellikleri göz önüne alındığında bu sorunun çözümünde hem bilimsel hem de ekonomik alandaki belirsizlikler iklim değişikliği sorununa ilişkin adım atmayı zorlaştıran unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bilimsel değerlendirmeler ele alındığında birçok farklı etkenin iklim değişikliğini tetiklemesi sorunu daha da karmaşık bir hale getirmektedir. Karbon emisyonlarından küresel sıcaklık eğilimlerine, yağmur ve kar yağışı durumlarından aşırı hava olaylarının daha fazla gözlenmesi gibi anormal vakalar bu kapsamda sayılabilir. Diğer taraftan iklim değişikliği diğer tüm çevre sorunları gibi temelde bir kalkınma sorunu olduğu kabul edilmektedir. Buradan hareketle iklim değişikliğinin kalkınma boyutu endüstrileşme

⁶⁷ Security Council Report, 'The UN Security Council and Climate Change', https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/climate_security_2021.pdf, 2021, s.2-3

ile yakından ilişkili bir olgu olup bu alanda yapılan mücadelelerde bir takım zorluklar ortaya çıkmaktadır. Ekonomik ve sosyolojik çıkarlar, iklim değişikliğinin etkilerini azaltma maliyetleri, siyasi karar alma süreçlerinin konuya etkisinin iklim değişikliği alanında adımlar atılmasını engellediği veya yavaşlattığı gibi yaklaşımlar vardır.⁶⁸

İklim değişikliğinin bir başka özelliği ise geri döndürülemez felaketlerin yaşanma potansiyelidir. Geri döndürülemez, uzun zaman gecikmeleri ile doğrudan ilişkili bir konudur. Gecikmeler sürdükçe iyileştirme sürecinden daha fazla uzaklaşmakta, geri döndürülemez olaylar ve felaketlerin kaçınılmaz seviyeye geleceği değerlendirilmektedir.⁶⁹

Joanna Depledge'in vurguladığı üzere, iklim değişikliğinin sebepleri ve etkilerinin küresel boyutta olması sorunlara ilişkin acil eylem planlarının hayata geçirilmesinin bir tercih değil zorunluluk olduğunun bilinmesine rağmen uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletler ve BM'nin karar alıcılarında farklı algılar ve yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Devletlerin her biri kendi iç meselelerini en önemli ve en büyük sorun olarak görmekte, diğer taraftan konu iklim değişikliği olduğunda tarafların ortak paydada ve çevresel konular özelinde söylem bazında konunun önemini kabul etmek ile beraber ortak eyleme geçmede nispeten isteksiz tavırlar sergileyebilmektedirler.⁷⁰ Diğer taraftan sera gazı etkisinin herhangi bir bölge ve toplum ayırmaksızın herkesi doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği tüm taraflarca kabul edilmektedir. Bu nedenle coğrafi durumları, ekonomik zenginlikleri ve hassasiyetleri farklı olmalarına rağmen tüm devletler iklim değişikliğinin "potansiyel kurbanı" olarak değerlendirilmektedir.⁷¹

1.2. Kuramsal Çerçeve

Uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletlerin kendi aralarında çok yönlü ve çok boyutlu ilişkileri ve işbirlikleri mevcuttur. Her ne kadar uluslararası

⁶⁸ Joanna Depledge, *The Organization of Global Negotiations Constructing the Climate Regime*, Eartscan, London, 2005, s.18

⁶⁹ A.g.e., s.19

⁷⁰ A.g.e., s.20

⁷¹ Paul Voosen, 'After 40 Years, Researchers Finally See Earth's Climate Destiny More Clearly', 22/07/2020, <https://www.sciencemag.org/news/2020/07/after-40-years-researchers-finally-see-earths-climate-destiny-more-clearly> , (16/11/2020)

düzeyde işbirliği ve ittifak durumları halen sorgulanabilir olsa da devletler arasında işbirliklerinin ve bu yönde ilişkilerin artarak devam ettiğini söylemek mümkündür.⁷² Devletler arasında ilişkiler kim zaman çatışma ve rekabet üzerinden tanımlanırken kimi zaman işbirliği ve ittifaklar üzerinden tanımlanabilmektedir. Çatışma ve rekabet koşulları altında yaşanan durumlarda devletler bir dizi ortak eylem ve faaliyetler uygulamıştır ki bu diplomasi olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareket ile devletlerin işbirliklerini arttırmayı ve kolektif hareket etmeyi destekleyen yöntemler uluslararası rejimler olarak adlandırılmakta, aynı şekilde rejim kavramı üzerinden bu işbirlikleri ve ittifaklar açıklanmaktadır.⁷³

Uluslararası rejimler, devletler arasındaki ilişkileri oluşturarak ve uzlaşma alanları geliştirerek işbirliklerini bir kural düzlemine oturtma hedefi taşımaktadır. Bu kapsamda müşterek hareket etme ile sorunların üstesinden gelme veya kolaylaştırma amaçlanmaktadır.⁷⁴ Burada kısaca ifade edilmelidir ki, işbirliği ve ittifak kelimeleri kullanılarak taraflar arasında çatışma ve anlaşmazlıkların olmadığı şeklinde bir durum anlaşılmamalıdır. Temelde ifade edilmeye çalışılan asgari müştereklerde ortak çıkarlar doğrultusunda belirli konu alanlarında hedeflere ulaşmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda yapılan ortak eylemlerin sonucunda uyumsuz, süreklilik arz etmeyen durum ve şartlardan ziyade daha doğru ve kuralları belirlenmiş düzenli ilişkilere geçilmesi hedeflenmektedir.⁷⁵ Bahse konu işbirliklerinde temel esas uzun vadeli hareket etme amacıyla uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletler için standartlar belirlemektir.⁷⁶ Netice olarak müşterek hareket tarzı geliştirerek uzun vadeli tecrübe ve pratik hareket etme imkanı sağlama amaçlanmaktadır.⁷⁷ Yukarıda kısaca ifade edildiği üzere devletler için işbirlikleri ve ittifaklar, kimi zaman zorlu konular üzerinde müzakereler yaparak ortak noktada buluşma ve asgari düzeyde işbirliği sağlamayı elverişli kılmaktadır. Bu bağlamda aktörler arasında yaşanan bu

⁷² Yasemin Kaya, Sezgin Kaya, 'Uluslararası Rejim Türleri: Çevre Rejimleri ve Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme', *Paradoks Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2, ss.45-62, Temmuz 2011, s.49

⁷³ Zeynep Songül İnanç, *Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Bölgesi: Uluslararası Rejim Teorisi Işığında İşbirliği Sürecinin Yeniden Düşünülməsi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017, s.12

⁷⁴ A.g.e, s.13

⁷⁵ A.g.e, s.13-14

⁷⁶ A.g.e, s.14

⁷⁷ A.g.e, s.14

müzakere ve ittifaklar değişen ve dönüşen dünyada rejimlerin kurulmasını sağlamıştır.

Bu kısa giriş sonrasında çalışmanın bu bölümünde ilk olarak uluslararası rejim kavramı üzerinde durulacaktır. Uluslararası rejim kavramının tanımlanması sonrası, bu yapıların ortaya çıkışı, işlevleri, farklı modeller bağlamında rejimler açıklanmaya çalışılacaktır. Kavram, işlev ve modellerin açıklanması sonrası çalışmanın asıl konusu olan uluslararası iklim değişikliği rejimine yer verilecektir. İklim değişikliği rejiminin ortaya çıkışı, analiz modelleri, BM nezdinde oluşturulmuş olan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve devamında uygulanan protokol ve anlaşma bağlamında yürütülen faaliyetler iklim değişikliği rejimi bünyesinde atılan adımlar detaylıca açıklanacaktır.

İlk olarak rejim kavramı üzerinde yapılan çalışmalara bakıldığında 1970’li yıllardan itibaren başladığı görülmektedir. Rejim kavramına ilişkin alanda öne çıkan yazarların bu kavram üzerinde yapmış oldukları birçok tanım mevcuttur. Zaman ilerledikçe elde edilen bilgi, birikim ve tecrübeler sebebiyle tanımlar devamlı olarak güncellenmiş ve yeni yaklaşımlar ile katkı sunulmuştur. İlk olarak R. O . Keohane, J. S. Nye ve J. G. Ruggie’nin yapmış olduğu rejim tanımlaması ile başlayan süreçte farklı birçok yazar bu kavramı kabul etmiş ve bu tanıma ilaveler getirmiştir. 1980’li yıllara kadar Ernst B. Haas, D. J. Puchala ve R. F. Hopkins gibi yazarlar kavrama farklı bakış açıları kazandırmış, 1980’li yıllara gelindiğinde kavramsal altyapı oluşturma adına birçok tanım yapılması sebebiyle karışıklıklar ortaya çıkmış ve 1982 yılında Stephen D. Krasner’in ‘*Structural Cause and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*’ makalesinde rejim kavramı tanımı esas kabul edilmiştir.⁷⁸

Rejim çalışmalarında farklı kuramlar bağlamında uluslararası rejimler açıklanırken üç farklı yaklaşım ile sınıflandırma yapılmaktadır. Bunlar güç temelli, çıkar temelli ve bilgi temelli yaklaşım modelleri olarak sınıflandırılmıştır. İfade edilen üç farklı modelin açıklanması üç farklı kuram ile doğrudan bağlantılıdır. Güç temelli yaklaşım modeli realizm kuramı ile açıklanmakta, çıkar temelli yaklaşım

⁷⁸ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, *Theories of International Regimes*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, s.1-2

modeli neoliberalizm kuramı ile açıklanmakta, bilgi temelli yaklaşım modeli ise bilişselcilik kuramı ile bilgi dinamiği, iletişim ve kimlikler üzerinden açıklanmaktadır. Bu üç farklı yaklaşım modeli arasındaki en temel ayrım ise kurumsalcılık yaklaşımıdır. Üç farklı düşünce modelinde temel ayrım kurumsalcılığı farklı yorumlayarak kendi fikirlerini ortaya koyma çabasıdır.⁷⁹

Rejim kavramı ve modellerine ilaveten çalışmanın ilerleyen bölümlerinde kuramsal çerçeve bağlamında küresel iklim değişikliği rejiminden bahsedilecektir. Küresel iklim değişikliği rejimi 1970'li yılların sonunda küresel anlamda insanlığın ilgisini çekmeye başlamış olsa da 1980'li yılların sonuna kadar ciddi ilerleme kaydedilememiştir. İlk defa 1987 yılında yayınlanan Bruntland Raporu ile dikkat çeken bu olgu 1988 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilen bir karar ile iklim değişikliğinin insanlığın ortak sorunu olduğu kabul edilmiştir.⁸⁰ Devam eden yıllarda IPCC gibi kurumlar vasıtasıyla iklim değişikliği bilimsel olarak ele alınmış, 1994 yılında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kabul edilerek küresel iklim değişikliği rejimi kurulmuştur.⁸¹ İlgili sözleşme kapsamında 1997 yılında Kyoto Protokolü taraflara sunulmuş, küresel iklim değişikliği alanında ne gibi adımların atılması gerektiği bu protokole eklenmiştir.⁸² 2005 yılında kabul edilen ve 2008 - 2020 yılları arasında uygulanan Kyoto Protokolünün sona ermesi sonrası yerine daha kapsayıcı bir anlaşma üzerinde çalışma yapılmış, 2015 yılında Paris Anlaşması ile sürece devam edilmiştir. Paris Anlaşmasında 2020 yılı sonrası iklim değişikliği konusuna ilişkin ne gibi adımların atılması gerektiği ve sürecin nasıl işletileceğine yönelik yeni hedefler ve yol haritaları belirlenmiştir.⁸³

⁷⁹ A.g.e., s.3

⁸⁰ UN, 'General Assembly', <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/02/UNGA43-53.pdf>, (06/03/2021)

⁸¹ UNFCCC, *United Nations Framework Convention on Climate Change*, https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/convening.pdf, s.5, (13/10/2020)

⁸² UNFCCC, Kyoto Protocol, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>, UN 1998, (28/02/2021)

⁸³ UNFCCC, Paris Agreement, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>, (01/03/2021)

1.2.1.Uluslararası Rejim Kavramı

Uluslararası rejimlerden bahsetmeden önce rejim kavramının tanımlanması ve alanında uzman ve teorisyenlerin bu kavram ile ne ifade ettiğinin anlaşılması önem taşımaktadır. Rejim kelimesinin kökenine bakıldığında, Vinod K. Aggarwal'ın çalışmasında “rejim” kavramının, Latince *regere* kelimesinin bir çeşidi olan *regimen* kelimesinden geldiği ve anlamsal olarak yönetmek olduğu görülmektedir.⁸⁴ Uluslararası hukuk alanında rejim kelimesi devletlerin davranışlarını düzenleme mekanizmaları olarak görülmektedir. Realist görüşe göre uluslararası sistemin anarşik yapısı sebebiyle bu kurallar ve mekanizmalar hükümetlerin rolünü üstlenemez. Daha çok egemen devletler arasında bir anlaşma olarak nitelendirilebilir. Bir rejimin içerdiği davranış düzenlemeleri ve zorunluluk ifade eden kural ve kabuller genellikle tarafların tümünün bu anlaşmaya rıza göstermesiyle yapılmaktadır.

Tarihsel olarak uluslararası ilişkilerde rejimleri tanımlama çalışmaları 1970’li yıllardan itibaren başlamış ve günümüze kadar farklı dönemlerde farklı tanımlamalar ile genişlik kazandırılmıştır. Uluslararası ilişkilerde rejim tanımlamasının ilk yapıldığı akademik çalışmalardan biri John Gerard Ruggie’nin 1975 yılında yayınladığı ‘*International Responses to Technology: Concepts and Trends*’ makalesidir. Ruggie bu çalışmasında rejim kavramını;

“ Bir grup devlet tarafından mali, organizasyon enerjisi, planlar, düzenlemeler ve kuralların bir dizi karşılıklı beklentiler çerçevesinde kabul edilmesi ”⁸⁵

şeklinde tanımlamaktadır. Bir diğer tanım ise Ernst B. Haas tarafından yazılan ‘On Systems and International Regimes’ başlıklı makalesinde yapılmıştır. Haas rejim kavramını;

⁸⁴ Vinod K. Aggarwal, *Liberal Protectionism The International Politics of Organized Textile Trade*, University of California Press, Berkeley 1985, s.17

⁸⁵ John Gerard Ruggie, ‘ International Responses to Technology: Concepts and Trends’, *International Organizations*, Cilt 29, Sayı 3, 1975, s.570 ; Mensur Akgün, ‘Uluslararası Rejimler’, Der: Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Bakışlar*, Der yayınları, İstanbul 1998, s.19-34, s.19

“ Devletler arasında teknolojik ve bilimsel yeteneklerin daha etkin kullanılması veya bir düzen yaratılması adına tasarlanmış müşterek düzenlemeler “⁸⁶

olarak tanımlamaktadır. Yukarıda yapılan tanımlara ek olarak rejim kavramının tanımlanmasında bu alanda yeni fikirler ve düşünceler öne süren yazarlar arasında Robert O . Keohane, Joseph S. Nye gelmektedir. Bu iki yazarın kaleme aldıkları ‘*Transnational Relations and World Politics*’ kitabında realist teorinin ortaya koyduğu ilkeler ile ilgili ciddi sorunlara dikkat çekilmiş, özellikle uluslararası politik ekonomi alanında bu teorinin dünyayı tanımlama konusunda yetersiz kaldığı ve alternatif teorilerin olmadığı savunulmuştur. Bunun yanında dünya politikasının daha geniş çalışma alanında uluslararası ilişkiler konusuna yoğunlaşmaya ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır.⁸⁷ İlerleyen süreçte konunun güncellenmesi ihtiyacı ve dünya politikasında yaşanan gelişmeler ışığında yine Keohane ve Nye 1977 yılında kaleme aldıkları bir başka çalışma olan; ‘*Power and Interdependence*’ kitabında uluslararası rejimler konusuna değinmiş, konu sistematik hale getirilerek kurumsallaştırılmıştır. 1977 yılında yayınlanan kitapta karşılıklı bağımlılığın hükümetlerin davranışlarını ve dünya politikasını etkilediği fakat devletlerin eylemlerinin de yine karşılıklı bağımlılık modellerini etkilediği ifade edilmiştir.⁸⁸ Koehane ve Nye açıklamalarında;

“Hükümetler belirli kurallar, kaideler, prosedürler veya belirli faaliyetler için kurumlar kurarak veya bunları kabul ederek devletlerarası ilişkileri ve uluslararası ilişkileri düzenler ve kontrol ederler.”⁸⁹

şeklinde bir tanımlama yapmışlar, bu faaliyetlerin karşılıklı bağımlılık ilkesi doğrultusunda etkili olduğunu savunmuşlardır.

1980 yılında Ernst B. Haas ‘*Why Collaborate? Issue-Linkage and International Regimes*’ başlığı ile yayınladığı makalesinde rejim kavramını kısaca uluslararası işbirliği olarak adlandırmış, daha spesifik olarak ‘*Belirli bir sorun*

⁸⁶ Ernst B. Haas, ‘On systems and International Regimes’, *World Politics*, Cilt 27, Sayı 2, 1975, s.147

⁸⁷ Joseph S. Nye, Robert O. Keohane, ‘*Transnational Relations and World Politics: An Introduction*’, *International Organization*, 1971, Cilt 25, Sayı 3, s.329-349, s.331

⁸⁸ Joseph S. Nye, Robert O. Keohane, *Power and Interdependence*, Longman, Boston 1977, s.5

⁸⁹ A.g.e, s.5-6

alanını düzenlemek için anlaşmaya varılmış ilkeler, kurallar ve normlar ’ olarak tanımlamıştır.⁹⁰ Yine Oran R. Young tarafından ‘*International Regimes: Problems of Concept Formation*’ makalesinde yapılan tanımda rejimler; ‘*Belirli faaliyetlerde ilgililerin eylemlerini yöneten sosyal kurumlar* ’ olarak ifade edilmiştir.⁹¹ Burada rejimler birleştirici beklentiler etrafında uygulama düzenlemelerini ifade etmektedir. Ernst B. Haas’ın ‘*Technological Self-Reliance for Latin America: the OAS Contribution*’ başlıklı makalesinde rejimler ilkeleri, normları ve kuralları oluşturan ortak bir uyumu kapsayan girişimler şeklinde ifade edilmektedir.⁹² Hedley Bull ise *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* kitabında rejimleri tanımlamak için biraz daha farklı bir terminoloji kullanmıştır. H. Bull rejimleri tanımlarken,

“ Sınıfsal kişilerin veya grupların belirlenen usullerde davranmasını gerektiren veya buna yetki veren genel zorunlu prensipler ”⁹³

olarak açıklamaktadır. 1980’li yıllara kadar yukarıda bahsedildiği üzere rejim kavramı üzerine birçok tanım yapılmıştır. 1982 yılına gelindiğinde tanımda kullanılan kelimelerden ziyade ne anlaşıldığı önemli olmaya başlamıştır. Stephan D. Krasner’in belirttiği gibi, bu bağlamda ilkeler olarak ifade edilenin; nedensellik, doğruluk ve olgulara ilişkin inançlar olduğu, norm olarak ifade edilenin haklar ve zorunluluklar açısından tanımlanan davranış standartları olduğu, kural olarak ifade edilen eylem için belirli kurallar ve yasaklamalar olduğu, karar alma prosedürleri olarak ifade edilenin müşterek seçim yapmak ve hayata geçirmek için yaygın olan uygulamalar olduğu şeklinde detaylı açıklamalar yapılmıştır.⁹⁴

⁹⁰ Ernts. B. Haas, ‘Why Collaborate? Issue-Linkage and International Regimes’, *World Politics*, 1980, Cilt 32, Sayı 3, 357-405, s.358

⁹¹ Oran R. Young, ‘International Regimes: Problems of Concept Formation’, *World Politics*, Cilt 32, Sayı 3, 1980, s.331-356, s.332

⁹² Ernst. B. Haas, ‘Technological Self-Reliance for Latin America the OAS Contribution’, *International Organization*, Cilt 34, Sayı 4, 1980, s.553

⁹³ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York 1977, s.52

⁹⁴ Stephen D. Krasner, ‘Structural Cause and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables’, *International Organizations*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, s.186

Denilebilir ki, rejimleri tanımlarken sıklıkla rejim ve anlaşma kavramları birbirlerini çağrıştırmaktadır. R. O. Koehane temel anlamda rejim ve anlaşma arasındaki farkı, anlaşmaların, geçici ve tek seferlik düzenlemeler olduğunu, rejimlerin ise anlaşmaları olanaklı kılmak, yardımcı olmak, kolaylık sağlamak ve bu anlaşmalardan fayda sağlama amacıyla oluşturulan yapılar olduğunu ifade ederek açıklamaktadır.⁹⁵ Donald J. Puchala ve Raymond F. Hopkins'de rejimler bir sistemde siyasi bir eylemi yönlendirmekte ve bu eyleme bir anlam katmaya hizmet etmekte olduklarını, rejimlerin, tarafların davranışlarını kısmi dahi olsa sınırlandırma ve bir düzene oturtma amacıyla kurulmuş olan kurumlar olup tarafların hangi sorunları ele alacağı veya hangi sorunların sorun olmaktan çıkarılacağına belirlendiği bir yapı olarak görülmekte olduğunu belirtmektedirler.⁹⁶

Uluslararası rejimleri tanımlarken bu rejimlerin varlığı, neye hizmet ettiği ve hangi girdilerden etkilenecek ne gibi sonuçlar ortaya çıkardıklarının açıklanması isabetli olacaktır. Bu noktada rejimler, temel nedensel değişkenler (bunlar genel hatları ile güç ve çıkarlar olarak ifade edilebilir) ve sonuçlar arasında bir çeşit ara değişken olarak değerlendirilebilir.

Robert Jervis '*Security Regimes*', *International Organization*, *International Regimes*' başlıklı makalesinde rejim kavramını tanımlarken sadece normlar, kurallar, ilkeler, prosedürler ve devletlerin işbirliği çerçevesinde onay verdiği ölçüde kendi davranışlarda kısıtlamalar olarak tanımlamayıp bunlara ilaveten kısa vadeli çıkarlardan çok daha öte işbirliği biçimi olarak ifade etmektedir.⁹⁷

Yine 1989 yılında R. O. Keohane yazmış olduğu '*Neoliberal Institutionalism. A Perspective on World Politics*' başlıklı eserinde rejim kavramına birtakım eleştiriler getirerek yeni bir tanım yapmıştır. Keohane'nin tanımına göre;

⁹⁵ A.g.m, s.187 ; R. O. Keohane, a.g.m, s.337 ; Mensur Akgün, a.g.m, s.20

⁹⁶ Donald J. Puchala, Raymond F. Hopkins, 'International Regimes: Lessons from Inductive Analysis', *International Organization*, *International Regimes*, , Cilt 36, Sayı 2, 1982, s.245-275, s.246

⁹⁷ Robert Jervis, '*Security Regimes*', *International Organization*, *International Regimes*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, s.357-378, s.357

“Rejim uluslararası ilişkilerde özel konular ile ilişkin olarak açık kuralları mevcut olan ve devletler tarafından kabul edilen kurumlar”⁹⁸

şeklinde tanımlanmıştır. Keohane burada ilkeler, normlar, kurallar ve karar alma prosedürleri gibi dört kavram yerine tek bir kavram olan “kurallar” kavramını esas almıştır.

Oran. R. Young ise daha önceden yapmış olduğu rejim tanımını biraz daha genişletmiştir. Young’ın ‘*International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and The Enviroment*’ eserinde yapmış olduğu yeni tanımda “*Faaliyetleri düzenleyen veya belirli faaliyetlerin dahil edildiği eylemleri yöneten sosyal kurumlardır.*” şeklinde konuyu ele almıştır.⁹⁹ Tüm sosyal kurumlar gibi rejimler de tanımlanmış belirli rolleri kurallar veya sözleşmeler ışığında kişi veya kurumlar arasında ilişkileri yöneten uygulamaları kapsamaktadır. Ayrıca uluslararası rejimler uluslararası toplumun üyesi olduğu alanlar, kaynaklar ve doğru tanımlanmış eylemler ile uyumlu olan daha özel düzenlemelerdir. Bu yüzden uluslararası rejimlerden bahsederken balinaların korunmasından kutup ayılarının korunmasına, elektromanyetik spektrum kullanımından Antarktika’daki insani faaliyetlere kadar çok farklı alanlar rejimlerin konusu olabilmektedir.¹⁰⁰

Uluslararası rejimler hakkında kimi önde gelen yazarların destekler mahiyette söylem ve analizler yapmasının yanında kimi yazarlar ise bunun tam tersini düşünmektedir. Örnek olarak klasik yapısalcı yaklaşımı savunan yazarlar rejim kavramını gereksiz bulmaktadır. Liberal kanada yakın ılımlı yapısalcılar ise uluslararası sistemin anarşik yapıldığını kabul etmek ile beraber ancak belirli koşullar altında rejimlerin etkili olabileceklerini savunmaktadır. Grotian gelenekten gelen yazarlar ise rejimlerin her şartta devletlerin davranışları üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır.¹⁰¹ Klasik yapısalcı geleneğin öncülerinden olan Suzan Strange, rejim kavramını eleştirerek uluslararası sistemin nihai amacı olan çıkar ve

⁹⁸ Robert Keohane, “Neoliberal Institutionalism. A Perspective on World Politics,” Derleyen: Christopher W. Hughes, Lai Yew Meng, *Security Studies a Reader*, Routledge, Oxford, 2011, s.17

⁹⁹ Oran R. Young, *International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and The Enviroment*, Cornell University Press, Inhaca 1989, s.12

¹⁰⁰ A.g.e, s.13

¹⁰¹ Mensur Akgün, a.g.m, s.21

güç gibi kavramların üzerini örttüğünü ve anlamsızlaştırdığını savunmaktadır. Strange rejim kavramı ve rejim çalışmalarının 1970'li yıllarda ABD'nin dünya liderliğinin sorgulanmaya başladığı döneme denk geldiğini ve bu teorik çalışmaların ABD'nin bu güçsüzleşmeye başladığı dönemin üstesinden gelmek için bulduğu çözüm yollarından biri olduğunu savunmaktadır.¹⁰² Ilımlı yapısalcılar arasında olan Robert Keohane ise rejimlerin etkinliği ile ilgili kaleme almış olduğu makalede klasik güç ilişkileri dışında kalan alanlarda rejimlerin etkin olabileceğini savunmaktadır. Keohane'e göre rejimler hukuken eşit aktörler arasında isteğe bağlı anlaşmalar ve kurallar bütünü olarak kabul edilen anlaşmalar olduğunu savunmaktadır. Elbette bu kurallar ve anlaşmalar ortak çıkar ve fayda sağlaması açısından taraflarca değerlendirilmektedir.¹⁰³

Stephan. D. Krasner'in yukarıda yapmış olduğu tanım genel olarak kabul görse de bu tanıma da eleştiriler getirilmiş ve yeni eklemeler yapılmıştır. Esasında bir rejimi tanımlamak oldukça zor bir durumdur. Sebebi ise bir grup Krasner'in 1982 yılında yapmış olduğu tanıma katılırken diğer bir grup ise bu tanımın hala yetersiz olduğu ve yeniden ele alınmasını savunmaktadır.¹⁰⁴ Bu noktada Suzan Strange rejim çalışmalarına eleştiri getiren yazarların başında gelmektedir. Suzan Strange 1982 yılında yayınlamış olduğu '*Cave! Hic Dragons: a Critique of Regime Analysis*' başlıklı makalesinde beş ejderha kavramsallaştırmasıyla mevcut rejim kavramının eksikliklerine dikkat çekmektedir. Strange, rejim çalışmalarını gelip geçici bir moda ve heves olarak ifade etmekte, gerçek dünyada kısa vadeli reaksiyonları açıklamanın zor olmadığını, uzun vadeli bilgisel katkı bağlamında rejimlerin etkisinin az olduğunu iddia etmektedir. İkinci olarak rejim çalışmalarının özensiz, belirsiz ve karmaşık olduğunu savunmaktadır. Üçüncü olarak değerler temelinde mevcut önyargıların varlığına dikkat çekmektedir. Dördüncü olarak rejimler tanımlanırken dünya siyasetinde dinamik değişimlerin vurgusunun az olduğu ve sabit konularda yapılan aşırı vurgular ile konunun özünden ayrıldığını iddia etmektedir. Beşinci

¹⁰² Susan Strange, 'Cave! Hic Dragons: a Critique of Regime Analysis', International Organizations, International Regimes, Cilt 36, Sayı 2, 1982, s.479-496, s.479

¹⁰³ Robert Keohane, "Neoliberal Institutionalism. A Perspective on World Politics," s.18, Akt. Mensur Akgün, a.g.m, s.22

¹⁰⁴ Helen Milner, 'International Regimes and World Politics: Comments on the Articles by Smuts, de Senarclens and Jonsson', International Social Science Journal, Cilt 45, Sayı 4, 1993, s. 491-497, s.493

olarak ise rejim çalışmalarının dar görüşlü olduğu, bu görüşlerin daha geniş vizyonlu olması gerektiği şeklinde eleştiriler ve iddialarda bulunmuştur.¹⁰⁵

1.2.2. Uluslararası Rejimlerin Ortaya Çıkışı ve İşbirliği Anlayışı

Karşılıklı bağımlılıkların arttığı günümüz dünyasında uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olarak kabul edilen devletlerin çatışmaları yönetmek, bunlardan kaçınmak ve çıkarlar ekseninde hareket etmek için kurmuş oldukları kurumlar rejim olarak adlandırılmaktadır.¹⁰⁶ Burada üzerinde durulması gereken temel nokta çatışmadan kaçınmak ve fayda sağlamak adına aktörlerin ortak hedefler doğrultusunda hareket etmesidir. Bu ortak hareket etme çabaları aktörler arasında belli kurallar üzerinde mutabakata varılarak kurumların bir diğer ifadeyle rejimlerin kurulması ile mümkün olmaktadır. Elbette bu yaklaşıma birçok eleştiri getirilmektedir. Yapılan eleştiriler arasında rejimlerin, düzen ve istikrar sağlamak için kurulmuş olmasının tek başına yeterli olmayacağı, kurulduktan sonra da atılması gerekli birçok adımın olduğu şeklindedir. Stephan Haggard ve Beth A. Simmons, rejimlerin tek başına istikrar anlamına gelmediğini, istikrar ve düzeni kurma çalışmalarını kolaylaştırıldığı şeklinde görüşler ortaya koymaktadır.¹⁰⁷

Yukarıda da ifade edildiği üzere rejimlerin en önemli işlevleri düzen ve istikrarı sağlamaktır. Peki rejimler nasıl ve neden ortaya çıkmıştır? Rejimler, genel itibariyle uluslararası sistemdeki düzenden veya henüz kurulmamış fakat bir düzen ve istikrar sağlamanın zorunlu olduğu düşünülen alanlarda düzen ve istikrar sağlama düşüncesinden yola çıkarak kurulmaktadır.¹⁰⁸ Buradan hareketle sistem içerisinde aktörler arasında düzensizlik ve istikrarsızlığın önüne geçme, aktörlerin beklentilerini optimal seviyede gerçekleştirme amacıyla bu yapılara ihtiyaç duyulmaktadır. Burada düzen ve istikrarın sağlanması adına bir üst otoritenin kurulması şeklinde bir algıya kapılmak yanlış olacaktır. Anlaşılması gereken temel konu aktörlerin asgari seviyede ve üst bir otorite oluşturma anlayışına kapılmadan

¹⁰⁵ Susan Strange, 'Cave! Hic Dragons: a Critique of Regime Analysis', International Organizations, International Regimes, Cilt 36, Sayı 2, 1982, s.479-496, s.479

¹⁰⁶ E. B. Haas, 'Words Can Hurt You; Or, Who Said What to Whom about Regimes,' International Organization, Cilt 36, Sayı 2, 1982, s. 210.

¹⁰⁷ Stephan Haggard, Beth A. Simmons, 'Theories of International Regimes', International Organization, Cilt 41, Sayı 3, 1987, 491-517, s.496

¹⁰⁸ Zeynep Songül İnanç, a.g.e., s.29

istikrarı tesis etme, yine asgari şartlarda kolektif bir hedef doğrultusunda koordineli şekilde hareket edilmesi anlayışı daha doğru olacaktır.¹⁰⁹ Bu kesişmenin elbette aktörler arasında kabul edilebilecek şekilde belli kurallar ve normlar üzerinden olması gerekmektedir. İşte bu düzenler ve kurallar bağlamında rejimler ortaya çıkmaktadır.¹¹⁰

Bir rejimi oluşturmada öne çıkan iki fikir vardır. İlki normlar ve kurallara uyulması, belirli amaçlara göre elde edilen başarıların ölçülmesidir. İkincisi ise rejimin gücü olarak anlatılmak istenen dışsal zorluklar ile karşılaşılması durumunda onlara dayanabilme ve güçlü kalabilme ölçüsüdür. Burada güçlü ve dayanıklı kalabilme olarak ifade edilen konu kolektif anlamda önceden alınmış olan kararları uygulama ve devam eden süreçte bu istikrarı sağlayabilme yetisidir.¹¹¹ Bu noktadan hareketle rejimlerin ortaya çıkışının temelinde dünya sisteminde bulunan düzensizlikleri ve istikrarsızlıkları önlemek yatmaktadır. 1940'lı yıllarda kurulmuş olan Bretton Woods sistemi uluslararası sahada para ve altın arasında bir düzen ve istikrar sağlaması amacıyla kurulmuş olsa da 1960'lı yıllara gelindiğinde kurulmuş olan bu sisteme istikrar getirememiştir. Bu örnekten yola çıkarak rejimlerden beklenen asıl konu düzen ve istikrarı sağlamasıdır.¹¹²

II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistem iki kutuplu olacak şekilde kurulmuştur. 1960'lı yıllarda her kutbun kendi içerisinde işbirliği yaptığı fakat kutuplar arası bir işbirliği anlayışının olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde her iki tarafın çıkarına olacak konular ile ilgili diyalog ve görüşmelerin yapılması gerektiği düşünceleri ortaya atılmış, koordinasyon ihtiyaçları tarafları kısmen de olsa iletişim kurmaya zorlamıştır. 1970'li yıllara kadar kendi başlarına veya dahil olduğu blok ile hareket eden aktörler, insanlığı topyekûn olarak ilgilendiren konularda ortak hareket etme zorunluluğunu kabul etmiş, dünyada koordinasyon ve diyalog dönemi başlamıştır. İşbirliği kurma anlayışından günümüze kadar aktörler kendi başlarına hareket etmekten ziyade kendilerinin de çıkarlarına olacak şekilde diğer aktörler ile

¹⁰⁹ R. O. Young, a.g.m, 1982, s.278

¹¹⁰ S. D. Krasner, 'Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables,' International Organization, Cilt 36, Sayı 2, 1982, s. 499.

¹¹¹ Robert Powell, 'Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate', International Organization, Cilt 48, Sayı 2, 1994, s.313-344, s.341

¹¹² Zeynep Songül İnanç, a.g.e., s.37

uyumlu hareket etme ve işbirliği süreçlerini devamlı olarak ileriye taşıma çabası içerisinde olmuştur. Bu anlamda bağımsız veya dahil olduğu blok ile beraber hareket eden devletlerin bazı konularda diğer aktörler ile yollarının kesiştiğini söylemek mümkündür.¹¹³

Uluslararası sistemin anarşik; realist yaklaşımca belirtildiği üzere, üst otoritenin olmadığı bir yapısının olduğu anlayışı kabul edilmek ile birlikte rejimlerin en önemli işlevleri arasında devletler arasında işbirliğini kurmanın mümkün olduğu anlayışını getirmiş olmasıdır.¹¹⁴ Bu noktada Robert O. Keohane, devletlerin koordinasyon sürecinde kendi çıkar ve davranışlarının diğer aktörlerin çıkar ve davranışları ile uyum içinde olmasının işbirliği ile mümkün olduğunu savunmuştur. Burada işbirliğinin en üst perdeden uygulandığı ve çatışma ortamının tamamen ortadan kalktığı anlamını çıkarmak hatalı bir çıkarım olacaktır. Aktörlerin çatışma konularını stabil tutacak şekilde belirli konularda işbirliklerine gidebilecekleri şeklinde bir anlayış daha yerinde bir tespit olacaktır.¹¹⁵ Friedrich Kratochwil ve John Gerard Ruggie'nin değerlendirmelerine göre, 1970'li yıllarda işbirliği kavramı daha çok uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınmış, ilerleyen yıllarda uluslararası siyaset alanında da kullanılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde işbirliği ve rejim kavramları daha çok neoliberal kuramsalcılık kapsamında ele alınmış, bu bağlamda devletlerin ortak hareket etme alanını genişletme çalışmaları hızlanmıştır.¹¹⁶

1.2.3. Uluslararası Rejimlerin Özellikleri ve Sınıflandırılması

Uluslararası rejimler açıklanırken rejimlerin özelliklerinin belirtilmesi, bu özelliklerin kurallar, normlar, ilkeler, prensipler, karar alma süreçleri ve mensubu olan aktörlerin belli konu alanlarını algılama biçimleri çerçevesinde değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca rejimleri sınıflandırırken bu yapıların temel bileşenleri üzerinden açıklamalar ve sınıflandırmaların yapılması da gereklilik

¹¹³ A.g.e., s.47

¹¹⁴ R. Axelrod, R. O. Keohane, 'Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions', Derleyen: D. A. Baldwin, *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, Columbia University Press, New York, 1993, s. 85

¹¹⁵ R. O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, 1984, s.31

¹¹⁶ Friedrich Kratochwil, John Gerard. Ruggie, 'Internaitonal Organization: A State of the Art on an Art of the State', *International Organization*, Cilt 40, Sayı 4, 1986, s759

göstermektedir. Bu temel bileşenler ilkeler, normlar, kurallar, programlar ve prosedürler olarak bilinmektedir. Bu bağlamda konu, algılamalarda ve uygulamalarda benzerlikler ve farklılıkların ortaya konması doğrultusunda bir değerlendirmeye ele alınacaktır.

Donald J. Puchala ve Raymond F. Hopkins'in '*International Regimes: Lessons From Inductive Analysis*' başlıklı makalesinde beş rejim özelliğinin açıklandığı görülmektedir.¹¹⁷ Bunlar:

- Bir rejim durumsal bir olgudur. Buradaki davranış bazen hukuki kodları yansıtan kurallar, normlar ve ilkelerin uyumunu takip eden davranışlardır. Ne var ki rejimler öznel yapılardır ve uygun veya ahlaki davranışları, meşruiyet hakkında inançları veya beklentileri, tarafların olayları anlayışları gibi temelleri vardır.¹¹⁸

- Bir uluslararası rejimde karar alma prosedürleri ile ilgili tarafların kişisel görüşleri sürece dahil edilmektedir. Rejimin bu özelliğinden yola çıkarak önemli normlardan teşekkül edilmesinin yanı sıra kurallar veya politikalar vasıtasıyla kurulmuş geniş normlar ve prosedürlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda bir rejimin normları hakkında ortaya atılan sorular arasında bu rejime kimlerin katıldığı, hangi çıkarların hakim olduğu, hangi çıkarlara öncelik verileceği, bu önceliklerin karar almadaki hakimiyetini korumaya yönelik rejimin hangi kurallara hizmet ettiği önemli yaklaşımlardır.¹¹⁹

- Bir rejim savunduğu genel ilkelere ek olarak alışılmışın dışında davranışları öngören yaklaşımları da içermelidir. Bu bağlamda ilkeler arasındaki hiyerarşik yapıyı ve normların zorlayıcı olasılıklarının tahmin edilmesinin faydalı olacağı, bu tahminler ile değişim potansiyeli daha kolay desteklenebilecektir.¹²⁰

- Her rejim kendi içerisindeki uygulama aktörleri olan elitlere sahiptir. Ulus-devlet hükümetleri çoğu uluslararası rejimlerin temel resmi üyeleridir. Öyle ki rejim katılımcılarının çoğu bürokratik birimler veya kişiler olup hükümetin parçası olarak uluslararası sistemde ve rejimde faaliyetleri yürütmektedirler. Daha

¹¹⁷ D. J. Puchala, R. F. Hopkins, 'International Regimes: Lessons From Inductive Analysis', a.g.m, s.246

¹¹⁸ A.g.m, s.246

¹¹⁹ A.g.m, s.246-247

¹²⁰ Ag..m, s.247

genel bir ifadeyle rejim katılımcıları çoğunlukla bürokratik birimlerdir. Bu bürokratik birimler çoğunlukla bir devletin bir hükümetin alt organı anlayışı ile hareket etmektedir. Bireyler ve bürokratik roller uluslararası ağlar ve iletişim ile doğrudan ilişkilidir. Bu bireyler ve bürokratik birimler konu alanlarında asıl rejimleri yürüten aktörlerdir.¹²¹

- Son olarak uluslararası ilişkilerin her önemli alanında demokratik olsun veya olmasın bir rejim tesis edilmiştir. Bu bağlamda bazı davranış modelleri güçlü bir aktörün baskınlığını gösterebilir. Buna rağmen bu yapı dahi bir rejim olgusunu yansıtmaktadır. Bir rejimin her bir aktör için çıkarlarına tam anlamıyla hizmet etmesi veya çok az hizmet etmesi bunun bir rejim olmadığı anlamına gelmemektedir. Burada güçlü aktörlerin rejimlerden daha fazla faydalanması, zayıf aktörlerin ise göreceli olarak daha az fayda sağlaması şeklinde bir algı yanlış bir anlayış değildir.¹²²

Rejimlerin özelliklerinin açıklanması sonrası sınıflandırılmasında temel neden bu yapıların oluşumları ve elde ettikleri sonuçlar hakkında daha sağlıklı hipotezlerin formüle edilmesine katkı sağlamaktır. Kurumsal bakış açısını geliştirmek ve uluslararası rejimlerin elde ettiği sonuçları değerlendirmek için bu yapıların karakterlerine atıfta bulunmak yerine ilk olarak nedensel faktörlerine atıfta bulunulmalıdır. Rejimler ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen rejimlerin sınıflandırılmasında tam bir ortak görüşe varılamamıştır. Bu sebeple genel olarak, rejimlerin temel bileşenleri (ilkeler, normlar, kurallar, prosedürler) üzerinden ve bunların ortaya koyduğu değişiklikler bağlamında aktörlerin yaklaşımı gibi konular üzerinden bir sınıflandırma yapılmasına gidilmektedir.¹²³

İlkeler ve normlar bağlamında rejimleri sınıflandırdığımızda konu ile ilgili değerlendirmeleri bulunan yazarlardan Stephen D. Krasner, rejim tarafından yönetilen davranışların kısa vadeli çıkar hesaplarına dayanmaması gerektiğini, ilkeler ve normları kapsayan bir rejimin yararının genel zorunluluklar kuralına uyarak en üst

¹²¹ A.g.m, s.247

¹²² A.g.m, s.248

¹²³ Marc A. Levy, Oran R. Young, Michael Zürn, 'The Study of International Regimes', European Journal of International Relations, Cilt 1, Sayı 3, 1995, s.262-330, s.275

seviyeye çıkarılması gerektiğini savunmaktadır.¹²⁴ Yine Robert Jervis yapmış olduğu değerlendirmede rejimlerin sadece işbirliğini kolaylaştıran normlar ve prensipler bütünü olarak anlaşılmaması gerektiğini, aynı zamanda aktörlerin kısa vadeli beklentilerinden çok daha fazlasını elde edebileceği yapılar olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Böylece taraflar gelecek dönemlerde elde edilmesi muhtemel faydalar adına kısa vadeli çıkarılardan ilkeler ve normlar adına vazgeçebileceklerdir. Bu yaklaşım işbirliği bilincini ve rejimlerin varlıklarını güçlendiren bir durumdur.¹²⁵

Yine konu ile ilgili önemli araştırmalar yapan Stephen D. Krasner, ilkeler ve normların diğer kriter ile kıyaslandığında bir farklılığın olması gerektiğini savunmakta, diğer taraftan kurallar ve prosedürler arasında da farkların olduğunu fakat ilkeler ve normlara göre daha tali bir konumda olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada ilkeler ve normlar bir rejimin temel karakteristiğini tanımlamaya yardımcı olmaktadır. Öyle ki birçok kural ve karar alma prosedürleri aynı ilke ve normları içerebilmektedir. İlkeler ve normlar değiştirilmemesi koşulu ile kurallar ve karar alma prosedürleri bağlamında rejimde değişikliğe gidilebilir.¹²⁶ Rejimlerin kuralları ve prosedürleri değişebilirken, normlar ve ilkeler değişmemektedir. Bu bağlamda ilkeler ve normlardaki değişim rejimin kendisinin değişmesi anlamına gelmekte, bir rejimde ilkeler ve normların tutarsızlığı, rejimin zayıflığı ve istikrarsızlığı olarak kabul edilmektedir.¹²⁷

Kurallar bağlamında rejimleri sınıflandırma süreci sosyolojik teoriler üzerinden mümkün olmaktadır. Elinor Ostrom'un 'Ortak Yönetim' kavramı ile açıklamaya çalıştığı tanımda, 'Kurumsal kurallar, bazı eylemleri ve sonuçları yasaklayan, izin veren veya zorunlu kılan kuralcı ifadelerdir.' Bu anlayışta üç temel parametre bulunmaktadır. Bunlar yasaklamak, zorunlu kılmak ve izin vermektir. Bu bağlamda bir ifadenin kural olarak adlandırılması için bu üç kavramdan biri mutlaka olmalıdır.¹²⁸ Theodore J. Lowi'ye göre de kurallar bağlamında rejimleri

¹²⁴ Stephen. D. Krasner, a.g.m, s.187

¹²⁵ Robert. Jervis, a.g.m, s.357

¹²⁶ Stephen. D. Krasner, a.g.m, s.187-188

¹²⁷ A.g.m, s.189

¹²⁸ Elinor Ostrom, *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, s.139

sınıflandırırken bu yapıların yasaklama, zorunlu kılma ve izin verme gibi durumları üzerinden sınıflandırılabilir. İlgili kavramlar üzerinden ayırmaya ve sınıflandırmaya gidilmesi rejimlerin oluşumu ve elde edilen sonuçlar bağlamında daha açıklayıcı olacaktır.¹²⁹

Thomas Franck, uluslararası kuralların meşru oldukları ölçüde uymaya yönelik normatif bir eğilim uyguladığını iddia etmektedir. Gözlemlenebilir kuralların meşruiyetleri arttıkça veya azaldıkça aktörleri itaat etmeye veya itaat etmemeye doğru yönlendirmektedir. Elbette kuralların meşruiyeti ile ilgili bazı özelliklerin bulunması zorunludur. Bunlar, “belirgin ve açıklık”, “katılımcı topluluklarda sembolik geçerlilik”, “kendi içinde tutarlılık”, “kuralların nasıl yapılacağını, yorumlanacağını ve uygulanacağını tanımlayan normatif standartlardır.”¹³⁰ Bu bağlamda rejim kuralları yoğun, belirli ve geniş bir faaliyet alanını kapsadığı durumlarda daha güçlü olarak tanımlanabilmektedir.¹³¹ Nitekim zayıf rejimlerin sorunları çözme bağlamında da zayıf kalacağı, aksine güçlü rejimlerin sorunlar ile baş etme ve onları çözme adına daha dirençli yapıda olacağı açıktır. Elbette güçlü rejimler bu etkiyi kuralların yoğunluğu ve uygulama konusunda yaptırım gücü olmasından almaktadır.¹³²

Prosedürler bağlamında rejimleri sınıflandırdığımızda çok sayıda karar alma prosedürleri arasında rejimlerin farklı tipolojik özellikleri mevcuttur. Bu yapılarda farklı karar alma prosedürleri, oylama süreçleri ve sekreteryanın rolü bir adım öne çıkmaktadır.¹³³ Bu bağlamda zayıf yapıları bir rejimde karar alma konularında kendisini revize etmesi bağlamında bir özerklik sağlanması rejimlerde öğrenmeyi teşvik edebilir ve yeni kurallar tesis edebilir. Bir diğer ifadeyle rejimlere kendilerine özel kurallar çerçevesinde değişiklik yapabilme ve buna uygun karar

¹²⁹ Theodore J. Lowi, ‘American Business, Public Policy, Case-Studies, and Political Theory’, World Politics, Cilt 16, Sayı 4, 1964, s.677–715, s.684

¹³⁰ Thomas M. Franck, *The Power of Legitimacy among Nations*, Oxford Press, Oxford 1990, s.184

¹³¹ R. O. Keohane, ‘The Analysis of International Regimes: Towards a European-American Research Programme’, Derleyen: Volker Rittberger, *Regime Theory and International Relations*, Clarendon Press, Oxford, 1993, s.41

¹³² Marc A. Levy, Oran R. Young, Michael Zürn, a.g.m, s.277

¹³³ John R. Freeman, Cannizo A. Cynthia, ‘Constitutions, Covenants, and Charters: An Analysis of Decision Rules in International Organizations’, Journal of Peace Research Cilt 18, Sayı 3, 1981, s. 277-290, s.279

alma prosedürleri sağlanması durumunda daha güçlü karar alabilmektedirler.¹³⁴ Bu aşamaların sağlanması ile uzun vadeli rejimlerde başarılı kararlar alınabilmekte, sorunlar çözülebilmektedir. Konuya ilişkin çevre koruma programları ve çevre rejimleri örnekler olarak gösterilebilir. Ayrıca rejimler izleme, yaptırım ve uyuşmazlıklarda çözüm prosedürleri açısından da farklılıklar göstermektedir. Uyum mekanizmalarının geliştiği rejimlerde mevcut sorunların daha kolay çözüldüğü tespit edilmiştir.¹³⁵

Yukarıda rejim bileşenleri olarak ifade edilen ilkeler, normlar, kurallar ve prosedürlere ek olarak **aktörler ve konu alanları** bağlamında da rejimleri sınıflandırabiliriz. Aktörler ve konu alanları bağlamında sınıflandırma yapıldığında uluslararası rejimler belirli konu alanlarında aktörlerin etkileşimini yönetmektedir. Uluslararası rejimlere devletlerin taraf olacağı gibi devlet dışı aktörler de (Greenpeace, Uluslararası Af Örgütü gibi) taraf olabilmektedirler. Devlet dışı aktörlerin rejimlere taraf olması bu yapıların daha etkin ve başarılı olmasını sağlayabilmektedir.¹³⁶ Rejimler varlıkları gereği aktörleri birbirine bağlamak gibi özellikleri vardır. Bu bağlılık ve ortak amaç doğrultusunda hareket etme aktörlerin birbirlerine karşı olan tutum ve davranışlarını da değiştirmektedir. Konu alanları bağlamında aktörlerin bir araya gelmesi ve ortak hedefe doğru hareket etmeleri yine rejimlerin başarılı olabilme ihtimalini artırmaktadır.¹³⁷ Bu ittifaklar insanlığın ortak sorunlarından seçilmesi durumunda aktörlerin rejimlere katılmasını teşvik etmekte, kısmi dahi olsa kendi çıkarlarından feragat etmesini sağlamaktadır. İklim değişikliği ile mücadele, okyanusların korunması, kadın ve çocuk hakları gibi konular burada örnek gösterilebilir.

1.2.4. Uluslararası Rejimlerin Kuruluşunda Öne Çıkan Faktörler

Rejimlerin kuruluşu daha önceden var olmayan yeni bir kurumun tesis edilmesi veya mevcut kurumların reforme edilmesi şeklinde mümkün olabilmektedir.

¹³⁴ Elinor Ostrom, a.g.e., s.58

¹³⁵ Lisa L. Martin, 'Interests, Power and Multilateralism', International Organization, Cilt 46, Sayı 4, 1992, s. 765-792, s.772

¹³⁶ Peter M. Haas, 'Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination', International Organization, Cilt 46, Sayı 1, 1992, s.1-35, s.32

¹³⁷ Marc A. Levy, Oran R. Young, Michael Zürn, a.g.m, s.279

Bu anlamda rejimlerin kuruluşu uluslararası ilişkiler disiplinde “Yeni Kurumsallaşma (New Institutionalism)” anlayışının temel ilgi alanlarından biri olarak ortaya çıkmıştır.¹³⁸ Bu noktada rejimlerin kuruluşu ve sürece ilişkin üç temel soru üzerinden hareket etmek doğru olacaktır. İlk olarak tarafların rejim oluşturmada başarılı olup olmadıkları veya ortak kabul edilen kurumsal düzenlemelerin hayata geçirilip geçirilemediği sorusu sorulması gerekmektedir. İkinci olarak kurulan bir rejimin başarılı olması durumunda ne kadarlık bir süre zarfında istenilen veya tahmin edilen sonuca ulaşıldığı sorusu sorulması gerekmektedir. Uluslararası çevre sorunları¹³⁹ veya Antarktika konuları gibi sorunların ne kadar bir sürede başarıya ulaştığı, bu süre zarfında doğada ve çevrede yaşanan tahribatın boyutu yine bu ikinci soruya cevap aramak için verilebilecek örneklerdir. Üçüncü olarak uluslararası sorunlar ile ilgili kurulmuş olan rejimlerin asli konuları ve içerikleri hakkında soru sorulması, ilgili rejimin konusunu ve çalışma alanının tam ve doğru olarak belirlenmesi, gerçek anlamda sorunu çözmeye odaklanılıp odaklanılmadığı sorusu sorulması gerekmektedir. Kısaca bir rejimin kurulması ve varlığına ilişkin kuruluş aşamasında başarılı olup olmadığı, başarılı ise ne kadarlık bir sürede bu başarıyı elde ettiği, rejimleri oluşturan yasaların, anlaşmaların içeriklerinin neler olduğu sorularının sorulması temel adımlar olarak ele alınmaktadır.¹⁴⁰

Rejimlerin kuruluşu altı kategoride gruplandırılabilir. Bunlar;¹⁴¹

- Rejim kuruluşunda aktörlerin davranışları
- Rejim kuruluş süreçleri
- Rejim kuruluş aşamaları
- Sosyal teorilerin yönlendirmesi
- Ortak ilgi alanı faktörleri
- Çok değişkenli modeller

Levy, Young ve Zürn’ün belirttiği şekilde **Aktörler** bağlamında rejimlerin kuruluşunda devletlerin yapmış oldukları düzenlemeler esas kabul edilmekte, temel

¹³⁸ Andrew Moravcsik, ‘Liberal International Relations Theory: A Social Scientific Assessment’, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, 2001, s.6,

¹³⁹ Uluslararası çevre sorunlarına ilişkin bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s.221-222

¹⁴⁰ Marc A. Levy, Oran R. Young, Michael Zürn, a.g.m, s.280

¹⁴¹ A.g.m, s.280

anlamda aktör kavramından devletler anlaşılmaktadır. Buradan devlet dışı aktörlerin veya bireylerin de bu yapıların oluşumunda pay sahibi olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Aktör kavramıyla anlatılmaya çalışılan ilk olarak devletler olabileceği gibi ikincil olarak devlet dışı gruplar ve bireyler de anlaşılabilmektedir. Son dönemlerde belirli konu alanlarında rejimlerin kuruluş ve işleyişlerinde devlet dışı aktörlerin payı artmaktadır. Devlet dışı aktörlerin insanlığı ortak ilgilendiren konularda inisiyatif göstermesi, çalışmalarda bulunması devletleri harekete geçmeye zorlamaktadır. Sıklıkla kendilerini gözlemci olarak tanımlayan devlet dışı aktörler, farklı devletlerin delegasyonlarında temsil edilmekte, rejimlerin yönetimine ve işleyişlerine katkı sağlamaktadır.¹⁴²

Süreç bağlamında rejimler hakkında yapılan çalışmalarda katılımcı devletlerin ulusal çıkarlarını en üst seviyeye çıkarma anlayışı ilk dönemde hakim düşünce olarak görülmüş fakat ilerleyen dönemde rejimlerin kuruluşunda katılımcıların karmaşık ve kolektif bir anlayışla hareket etme durumu yeni bir analizin ortaya konmasını zorunlu kılmıştır. Bu noktada rejimlerin kuruluş süreçlerine bakıldığında öne çıkan yaygın uygulama ise pazarlık modeli olmuştur.¹⁴³ Elbette sadece pazarlık modeli ile rejimler kurulamaz. Bazı uzmanlar rejim kuruluş sürecini katılımcı devletlerin kültürel farklılıklarını ve kurumsal kökenlerini inceleyerek açıklamaya çalışmıştır. Bir başka yaklaşım ise ozon tabakasının korunması, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin korunması gibi rejim kuruluşlarında bilimsel konular üzerinden bilim insanlarının rolüne odaklanmıştır.¹⁴⁴ Diğer yaklaşımlarda ise rejimlere hem iç politika hem dış politika ile ilgili konular üzerinden yeni kuruluş fikirleri üzerinden açıklamalar yapılmıştır.¹⁴⁵

Aşama konusu bağlamında uluslararası rejimler literatürüne bakıldığında Young, rejimlerin kuruluşunda üç farklı yöntem kullanılmakta olduğu üzerinde durmaktadır. Bunlar kendiliğinden kurulan rejimler, müzakere yolu ile kurulan

¹⁴² A.g.m, s.280

¹⁴³ Robert D. Putnam, 'Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games', International Organization, Cilt 42, Sayı 3, 1988, s. 427-460, s. 436

¹⁴⁴ Raymond Vernon, 'How Policymaking in the European Community, Japan, and the United States Affects Global Negotiations', Environment: Science and Policy for Sustainable Development, Cilt 35, Sayı 5, 1993, s.12-43, s.42 ; Lawrence E. Susskind, *Environmental Diplomacy Negotiating More Effective Global Agreements*, Oxford University Press, Oxford 1994, s.30

¹⁴⁵ Peter Gourevitch, 'The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics', Cilt 32, Sayı 4, 1978, s.881-912, s.882

rejimler, dayatılma yolu ile kurulan rejimlerdir.¹⁴⁶ Tüm rejimler açık ve net olmasa da netice olarak kurallara dayanmaktadır. Bu noktaya varılıncaya kadar işleyen süreç devamlı değişebilmektedir. Spontane şekilde oluşan rejimler, sosyal uygulamaya katılan tarafların bilinçli çabaları olsun ya da olmasın bazı beklentilerde ittifak etme düşüncesiyle ortaya çıkan rejimlerdir.¹⁴⁷ Bu noktada müzakere yolu ile kurulan rejimleri bilinçli şekilde yapılan pazarlık süreçleri olarak açıklayabiliriz. Burada taraflar açık bir anlaşmaya dahil olabilmek için karşılıklı olacak şekilde kabul edilebilir anlaşma çerçevesinde çaba göstermektedirler. Rejim kurulması sürecinde uluslararası toplumda bu yöntem birincil olarak kullanılmakta olup genel anlamda en çok kabul gören uygulamadır. Dayatılma yolu ile kurulan rejimlerde tek bir güç veya küçük bir koalisyon (ayrıcalıklı grup) tarafından tercih edilen, diğer aktörleri ise kendi kurumsal tercihlerine katılmayı kabul ettiren ve bunu başaran rejimlerdir.¹⁴⁸

Sosyal teorilerin yönlendirmesi bağlamında uluslararası rejim kuruluşu nedensel faktörler ve bu faktörlerin altında yatan etkenler üzerine birçok araştırmalar yapılmıştır.¹⁴⁹ Bu noktada rejim oluşturmada üç farklı kuramsal yaklaşım mevcuttur. Bu yaklaşımlar aşağıda de detaylı açıklandığı üzere çıkar, güç ve bilgi temelli yaklaşımlardır. Realistler ve neorealistler uluslararası rejimlerin şartlarını ortaya koyan anlaşmaların maddi anlamda güç dağılımının yansımaları olarak değerlendirmektedir.¹⁵⁰ Bu bağlamda uluslararası toplumda güç dağılımında yaşanabilecek bir değişimde rejimlerin de değişebileceği beklenmektedir. Bilgi temelli yaklaşım modelinde bilişselcilik kuramı bağlamında fikirlerin rolü vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımda bilgi, yapısal güçten daha farklı bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bilgi temelli yaklaşım, uluslararası rejimleri ortaya çıkaran süreçte uzlaşmaya dayalı ve sosyal öğrenmenin daha önemli olduğu vurgusuna

¹⁴⁶ Oran R. Young, 'Regime Dynamics: The Rise and Fall of International Regimes', International Organization, Cilt 36, Sayı 2, 1982, s. 277-297, s.282

¹⁴⁷ Marc A. Levy, Oran R. Young, Michael Zürn, a.g.m, s.280 ; Robert C. Ellickson, *Order Without Law*, Harvard University Press, 1991, s.44

¹⁴⁸ Mancur Olson, *The Logic Of Collective Action Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Massachusetts 1965, s.49-50 ; Duncan Snidal, 'Limits of Hegemonic Stability Theory', International Organization, Cilt 39, Sayı 4 , 1985, s.579-614, s.581

¹⁴⁹ Stephan Haggard, Beth A. Simmons, a.g.m, s. 513

¹⁵⁰ Susan Strange, 'Cave! Hic Dragons: a Critique of Regime Analysis', s.485

dayanmaktadır.¹⁵¹ Çıkar temelli yaklaşım modelinde ise neoliberal kuram bağlamında rejimlerin kuruluşunda temel etkenin aktörlerin çıkarlarının varlığı olduğu şeklinde açıklanmaktadır. Bu modelde kendi çıkarlarına göre hareket edilmesi ve ittifaklar kurarak çıkarlarını arttırma eğiliminde olmaları burada esas yaklaşımdır. Çıkar temelli yaklaşımda temel motive edici konu etkileşimli karar alma ve kolektif eylemde bulunarak fayda sağlamaktır.¹⁵²

Ortak ilgi alanı faktörleri bağlamında rejim kuruluşunda öne çıkan yaklaşım modeli yine yukarıda ifade edildiği üzere çıkar, güç ve bilgi temelli yaklaşım modelleridir. Bu üç farklı grup bağlamında rejimler yorumlandığında temelde bu üç farklı yaklaşımın esas aldığı iki önemli kavram vardır. Bunlar bireysel liderlik ve durum kavramlarıdır. Rejim teorileri üzerinde detaylı inceleme yapıldığında seçkin bireylerin rejimleri kurma süreçlerindeki rolleri bu yapılarda kritik önem arz etmektedir.¹⁵³ Bu noktadan hareketle liderlik kavramı üzerinde durulması gerekmektedir. Liderliği üç başlığa ayıracak olursak yapısal liderlik, entelektüel liderlik ve girişimci liderlik olarak açıklanabilir. Yapısal liderler, devletleri temsil eden ve rejim kuruluş sürecinde maddi olarak güç gerektiren stratejiler oluşturan liderlerdir. Entelektüel liderler, rejimlerin oluşum süreçlerinde sosyal öğrenmeyi meydana getirme ve bunları harekete geçirmek için konu alanlarını şekillendiren fikirlerden faydalanma ve bunların geliştirilmesini sağlayan lider modelidir. Girişimci liderler ise kurumsal pazarlığın birleştirici yönüne vurgu yaparak uzlaşa sağlayabilecek yeni alternatifler geliştirmeye ve anlaşmalara yol açan uzlaşılara aracılık eden lider modelidir.¹⁵⁴

Uluslararası rejimlerin ortaya çıkmasında liderlerin etkisinin yanı sıra durum ve şartların da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Daha açık ifadeyle bir rejim durup dururken ortaya çıkmamaktadır. Yaşanan gelişmeler, ihtiyaçlar, sorunlar ve değişen koşullar altında bu yapılar kurulmaktadır. Bu da bize durumsal bir yaklaşımı göstermektedir. I. Dünya Savaşının başlaması bu dönemde Slavbard takım

¹⁵¹ Ernst B. Haas, *When Knowledge Is Power: Three Models Of Change in International Organizations*, University of California Press, California 1991, s.12

¹⁵² Oran R. Young, *International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and the Environment*, s.86-87

¹⁵³ Oran R. Young, Gail Osherenko, *Polar Politics: Creating International Environmental Regimes*, Cornell University Press, Ithaca and London 1993, s.8-9

¹⁵⁴ Marc A. Levy, Oran R. Young, Michael Zürn, a.g.m, s.285

adaları için kurulması düşünülen rejimin yaşanan gelişmeler sebebiyle iptal edilmesi bu durumsal yaklaşıma örnek verilebilir.¹⁵⁵

Rejimlerin kendileri tek başlarına ortaya çıkan kurumlar olmayıp kurulmaları sonrası belirli çerçevelerde davranış ve sonuçları etkileme özellikleri taşımaktadır. Bu da onların ikincil bir olgu olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda rejimlerin bağımsız etkisi temel analitik bir konu olarak ele alınmakta, rejimlerin önemli birliktelikler olduğu fikrini öne çıkarmaktadır.¹⁵⁶

Çok değişkenli modeller bağlamında günümüzde bireysel çabalar ile uluslararası rejimlerin kurulmasının zorlukları daha belirgin hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak farklı modeller üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu çabalar uluslararası rejimlerin oluşumunda eşsonluluk rolünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bir başka ifadeyle buna benzer süreçlerin aynı amaca yönelik birden fazla yolun olduğunu ifade etmesi açısından önemlidir. Buna ek olarak ayrıcalıklı grupların diğer aktörlere göre daha avantajlı olduğu gerçeğini kabul etmek ile beraber pazarlık sürecinin tüm aktörler arasında eşit seviyede şekillendiğini söylemek mümkündür.¹⁵⁷

1.2.5. Uluslararası Rejimlerde Yaklaşım Modelleri

Yukarıda da ifade edildiği üzere konuya ilişkin önde gelen yazarların belirttiği gibi rejimler, ikincil bir olgu olmaktan çok daha öte yapılardır. Ayrıca rejimlerin bir ara değişken olması sebebiyle temel nedensel faktörler ile sonuç faktörleri arasında bulunduğu kabul edilmektedir. Burada sorulması gereken sorular temel nedensel faktörler ve rejimler arasındaki ilişki nedir? Rejimlerin kurulması, süreklilik kazanması ve yok olmasına yol açan sebepler nelerdir? Olarak düşünüldüğünde bu sorulara verilen cevaplar üç farklı yaklaşım modeli üzerinden şekillenmektedir. Bu modeller;¹⁵⁸

- Çıkar temelli yaklaşım modelleri
- Güç temelli yaklaşım modelleri

¹⁵⁵ Elen C. Singh, Artemy A. Saguirian, 'The Svalbard Archipelago: The Role of Surrogate Negotiators', Derleyen: Oran R. Young, Gail Osherenko, *Polar Politics: Creating International Environmental Regimes*, Cornell University Press, Ithaca and London 1993, s.56-95, s.60

¹⁵⁶ Stephen. D. Krasner, a.g.m, s.190

¹⁵⁷ Thomas C. Schelling, *Micromotives and Macrobbehavior*, Norton Company, New York 1978, s.116

¹⁵⁸ Stephen. D. Krasner, a.g.m, s.193

- Bilgi temelli yaklaşım modelleri

Bu üç temel yaklaşım modeli arasında konu ile doğrudan bağlantılı olan çıkar temelli yaklaşım modeli olup bu bağlamda burada diğer yaklaşım modellerinden ziyade çıkar temelli yaklaşım modeli ele alınacaktır.

Çıkar temelli yaklaşım modeli, neoliberal yaklaşım modeli olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım modeli (diğer iki yaklaşım modeli olan güç temelli yaklaşım modeli realist kuram bağlamında, bilgi temelli yaklaşım modeli bilişsel yaklaşım bağlamında ele alınmakta) kendi konumuna net bir açıklama sunmaktadır. Çıkar temelli yaklaşım modelinde aktörlerin, bencil hareket etme ve çıkar temelli yaklaşımlarının var olduğu öne sürülmektedir. Bu model bağlamında mevcut alt modeller sözleşmecî yaklaşım, durum yapısalcı yaklaşım, sorun-yapısalcı yaklaşım ve kurumsal pazarlık olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım modeli genel itibariyle rasyonalizm ve neoliberalizm kuramı üzerinden süreçleri değerlendirmektedir. Kaynakların bir kısmında sadece çıkar temelli yaklaşım kavramı kullanılırken, bazılarında ise bencil-çıkarcı temelli yaklaşım kavramı kullanılmaktadır. Bu iki kavram temelde çıkar temelli yaklaşım modelini açıklamak için kullanılmaktadır.¹⁵⁹

Stephen D. Krasner, bencil-çıkarcı temelli yaklaşım modelini açıklarken, taraflardan birinin çıkarlarını artırırken diğer tarafın ortak yarardan faydalanmadığı veya çıkarının daha az olduğu yaklaşım modeli olarak açıklamaktadır. Bencil-çıkarcı temelli yaklaşım modeli bağlamında R. O. Keohane, A. A. Stein, C. Lipson ve D. Snidal, John B. Rawls gibi yazarlar bu modelin savunuculuğunu yapmıştır.¹⁶⁰ Konu ile doğrudan ilişkili olması sebebiyle küresel iklim değişikliği rejimi bu model üzerinden açıklanmaya çalışılmış olup iklim değişikliği rejimi, bu model bağlamında detaylandırılmıştır. Buna ek olarak iklim değişikliği rejimi bilgi temelli yaklaşım modelinden ve piyasa ekonomisi gibi bazı konulardan da etkilenmektedir. Bu etkileşimin sebepleri ilgili rejimin “karbon ticareti”, “yutak kapasitesi”, “piyasa ekonomisi”, “alım-satım” gibi konular ile doğrudan ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁶¹ Burada konuya ilişkin olarak, çıkar temelli yaklaşım alt

¹⁵⁹ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.26

¹⁶⁰ Stephen. D. Krasner, a.g.m, s.195

¹⁶¹ Mizan R. Khan, *Toward a Binding Climate Change Adaptation Regime*, Routledge, Oxon 2014, s.89

modelleri arasında iklim değışikliğı rejimi ile yakın ilişki içerisinde olan modeller hangileridir? Şeklinde bir soruya verilecek olan cevap yukarıda da ifade edildiğı üzere çıkar temelli yaklaşım alt modelleri olan sözleşmecî yaklaşım modeli, durum yapısalcı yaklaşım modeli, sorun yapısalcı yaklaşım modeli ve kurumsal pazarlık modelleri olup aşağıda kısaca yer verilecektir.

- **Sözleşmecî yaklaşım modeli** bağlamında R. O. Koehane uluslararası rejimler alanında yazdığı makaleler ile çıkar temelli yaklaşım ve bir alt modeli olan sözleşmecî yaklaşım modeli bağlamında Neoliberal kurumsallaşma perspektifinde yapılan çalışmaların öncüsü olarak kabul edilmektedir.¹⁶²

Robert O. Koehane rejimlere dair, ilişkileri ortak fayda ve istikrara yönelik yapılandırmaya çalışan ve uzun vadeli hedefleri olan aktörlerin var olması durumunda böyle bir yapının ancak bir sözleşme ile olabileceğı fikrini savunmaktadır. Bu yaklaşımda rejimler, anlaşma temelli yapılara da benzetilmektedir. Sözleşmecî yaklaşım modelinde kabul edilen kurallar, konu alanlarına göre hukuksal anlamda zorlayıcı olabilmektedir. Bunun ile birlikte bu düzenlemelerin amacı daha fazla müzakereyi engellemek değil, davranış kalıpları hakkında taraflar arasında istikrarlı ve müşterek beklentiler kurarak tarafların uygulamalarını yeni durumlara göre uyarlamalarına imkan ve izin verecek ilişkileri geliştirmektedir.¹⁶³

Konu bu açıdan ele alındığında Thomas Hobbes'tan John B. Rawls'a kadar ortaya konan tüm sözleşmecî siyasi teoriler, Milner'e göre çıkar temelli yaklaşımlardır. Çıkar temelli sözleşmecî yaklaşım modeli olarak uluslararası ilişkiler alanında işbirliğine dayalı bir çok araştırma yapılmış olup bu yönüyle yapılan çalışmalar 'neoliberal kuramsalcılık' olarak kabul görmüştür.¹⁶⁴

Devletler arasında ortak çıkarların ve işbirliklerinin olması bir sözleşmenin varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu yaklaşımda her ne kadar ortak çıkarlar ve işbirliklerinin daha çok fayda sağladığı görüşleri hakim olsa da bu durumda dahi

¹⁶² Robert O. Koehane, 'Neoliberal Institutionalism: A Perspective on World Politics', Der.: R. O. Koehane, *International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory*, Boulder 1989, Westview Press, s.1-20, s.5

¹⁶³ Robert O. Koehane, 'The Demand for International Regimes', s.330-331

¹⁶⁴ Helen Milner, 'International Theories of Cooperation Among Nations: Strengths and Weakness' World Politics, Cilt 44, Sayı 3, 1992, s.466-496, s.476

aktörler arasında anlaşmazlıkların çıkabileceği kabul edilmektedir. Sorun ve anlaşmazlıkların devam etmesi durumunda dahi rejimlerin kurulmuş olması ve bir sözleşme temelinde ortak paydada buluşulması mevcut sorunların daha kolay aşılabilesine imkan sağlamaktadır.¹⁶⁵ Sözleşme bağlamında taahhüt edilen kararlar, işbirliği ve iletişim kanalları, aktörleri ortak bir noktada buluşturan önemli adımlardan biri olarak kabul edilmektedir.

Arthur A. Stein konuya ilişkin yazmış olduğu makalesinde, anarşik yapılı uluslararası sistemin temelinde eşit güçteki aktörler tarafından özerk olarak hesaplanmış çıkarların olduğu düşüncesini savunmaktadır. Stein'e göre, bu çıkarlar uluslararası kuralların bir şekli olarak uluslararası rejimleri kullanır ve bunun temelinde aktörlerin kendi çıkarlarını uygulama amacı bulunmaktadır. Kimi durumlarda ise rasyonel çıkarıcı yaklaşımlar aktörlerin müşterek karar almasını desteklerken, bağımsız karar almayı terk etmesine sebep olmaktadır.¹⁶⁶ Nitekim tüm bu yaklaşımların temelinde yine çıkarlar ve bunları artırma eğilimi vardır.

Stein, rejimleri ve işbirliklerini teşvik etme adına iki farklı durumdan bahsetmektedir. Bunlar “mahkum ikilemi” ve “karşılıklı kolektif fayda sağlama” durumudur. Stein, bencil-çıkarcı yaklaşım modelini işbirliği ve koordinasyon kavramları üzerinden açıklamaktadır. Bu tanımlamaya ortak çıkarlar ikilemi şeklinde adlandırma yapılmakta olup buradaki temel konu işbirliğinin kurulmuş olmasıdır. Bu anlayışın merkezinde istenmeyen sonuçlardan kaçınmak için bireysel karar alma serbestisinden sakınmanın mümkün olabileceği gerçeği vardır. Kısaca, bir aktörün yapmış olduğu seçim diğer aktörün yaptığı seçime bağlıdır. Stein bu durumu “ortak isteksizlik ikilemi” olarak adlandırmakta, sorunun koordinasyon ve işbirliği ile aşılabileceğini savunmaktadır. Ayrıca koordinasyonun kurumsallaştırılmasına veya resmiyete dökülmesine ihtiyaç yoktur. Stein, herkesin trafik soldan akacak şeklinde bir mutabakatı kabul etmesi durumunda kaza gibi sorunlar ortaya çıkmayacak şeklinde bir örnek ile konuyu basite indirgeyerek açıklamaya çalışmıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Robert O. Keohane, *After Hegemony Cooperation and Discord in the World Politic Economy*, Princeton University Press, Princeton New Jersey 1984, s.69-70

¹⁶⁶ Arthur A. Stein, ‘Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World’, *International Organization*, international Regimes, Cilt 36, Sayı 2, 1982, s.299-324, s.316

¹⁶⁷ A.g.m.,s. 319

Charles Lipson da yine sözleşmecî yaklaşım modeli bağlamında yayınlamış olduğu makalesinde çatışma ve işbirliği konularını oyun teorileri bağlamında ele almış olup oyun teorileri arasında ise mahkumun ikilemi¹⁶⁸ oyunu üzerinden açıklamalarda bulunmuştur. Bu oyun teorisinde kendi çıkarını arttırma adına ortaklığa başvurmayan taraflar aslında işbirliği yapmaları durumunda elde edecekleri faydadan daha azını elde edeceklerdir. Ne var ki uluslararası sistemde işbirliği yaklaşımları kolay bir eğilim değildir. Örneğin rasyonel düşünen ve iyi niyetli bir oyuncu işbirliğini kabul edebilirken diğer taraf ise bunu kötüye kullanma niyetinde olabilir. Bir taraf istismarcı bir yaklaşım ile daha fazla fayda sağlayacağını düşünebilir. Mahkumun ikilemi oyunu bünyesinde hem işbirliğinden elde edilecek kazançları hem de işbirliğini reddetme cazibesini barındırmaktadır. Böylece sözleşmecî yaklaşım modeli ile işbirliklerinin kurallarının belirlenmiş olması elde edilecek faydayı karşılıklı anlamda arttıracaktır.¹⁶⁹

- **Durum - yapısalcı yaklaşım modeli** olarak konu yine oyun teorisi bağlamında ele alınmaktadır. Durum-yapısalcı yaklaşım modeli farklı stratejik durumlarda, devletlerin rejimler yolu ile nasıl işbirliği yapacağı veya buna nasıl katkı sunacağı, durumsal içeriklere bakıldığında farklılıkların doğal kurumsal çözümler bağlamında nasıl etkileneceği üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşım modelinde farklı yazarlar farklı çözüm yöntemleri ortaya koymaktadır. Genel hatları ile durum-yapısalcı yaklaşımçıların oyun teorileri, sebepleri ve hipotezleri ışığında farklı stratejik durumlar bağlamında konuyu ele almaktadırlar.¹⁷⁰ Durum-yapısalcı yaklaşım modeline neoliberal araştırmalar yapan yazarlar büyük katkı sunmuştur.

¹⁶⁸ Mahkum İkilemi: iki oyuncunun(mahkum) dahil olduğu en basit oyun metodudur. Oyunculardan her biri kendi çıkarlarını gözetken ve kendi faydasını maksimize etmeye çalışır varsayımı üzerine kurgulanır. Bu varsayım Uluslararası İlişkilerin temel aktörleri olan egemen devletlerin Realist konsept bağlamında açıkça hareket ettiğini göstermektedir. Her oyuncunun yalnız başına sadece bir seçim hakkı vardır. İşbirliği yapmak veya kaçmak. Bu koşullar altında her bir oyuncu diğerinin ne yaptığına bakmaksızın kendi faydasını maksimize etme adına kaçmak tercihini kullanmaktadır. Ne var ki her iki tarafın da kaçma tercihini kullanarak elde ettiği fayda işbirliğine gitmiş olmaları durumundan daha az olacaktı. Detay için bkz. Charles Lipson, 'International Cooperation in Economic and Security Affairs' World Politics, Cilt 37, Sayı 1, 1984, s.1

¹⁶⁹ Charles Lipson, 'International Cooperation in Economic and Security Affairs' World Politics, Cilt 37, Sayı 1, 1984, s.1-23, s.2-3

¹⁷⁰ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.44

Durum-yapısalcı yaklaşım modeli bağlamında temel olarak dört farklı stratejik durum modeli genel kabul görmüştür. Bunlar;¹⁷¹

- Koordinasyon Durumları
- Kolaborasyon Durumları
- Teminat Durumları
- İkna Durumları

Durum-yapısalcı yaklaşımlar arasında bir rejimin ortaya çıkmasında en güçlü kullanılan yöntem teminat durumu, en zayıf olanı ise ikna durumudur.¹⁷²

Durum-yapısalcı yaklaşımda bireysel rasyonelliğin zorunluluklarının takip edilmesi çelişkili şekilde kolektif ve ideal olmayan durumların ortaya çıkmasına sebep olan kolektif eylem sorununu meydana getirmektedir. Bu konuya verilecek en iyi örnek mahkumun ikilemi durumudur. Burada her bir aktör baskın olarak ittifak kurmaktan ziyade şahsi çıkarlarını ön planda tutarak sonuca gitme eğilimindedir. Burada ayrı hareket etme baskın bir dürtü olarak karşımıza çıkmakta olup bu da anlık olarak en mükemmel rasyonel sonucun bu olduğu algısını yaratmaktadır. Çünkü diğerlerinin kararları ne olursa olsun aktör öncelikli olarak kendi güvenliğini ve çıkarlarını öncelemektedir.¹⁷³ Çelişki içeren durum ise aktörlerin kişisel-rasyonel stratejilerini terk etmeleri durumunda daha fazla fayda sağlayacağını görülmesidir.

Mahkumun ikileminde iki aktör bulunmakta ve ortak hareket etme davranışları, çoklu taraflar ile etkileşimdeki davranışlarını tam anlamı ile yansıtmamaktadır. Bu anlamda durum-yapısalcı yaklaşımı savunan görüşler kendi pozisyonlarını bireysel oyunlar üzerinden açıklamamış olup oyun sınıflarına göre açıklamalar yapmayı tercih etmiştir.¹⁷⁴ Ayrıca mahkumun ikilemi oyununda bireysel rasyonalite ve kolektif rasyonalite arasında belli farklar olduğu kabul edilmektedir. Ne var ki bazı durumlarda bu iki ayrımın bariz olması durumunda dahi taraflar işbirliğine gitmektedir. Devletler hem bireysel hem de kolektif çıkarları üzerinden bir değerlendirmeye giderek işbirliği yapmakta, durum-yapısalcılar bu yaklaşımı

¹⁷¹ A.g.e., s.44

¹⁷² A.g.e., s.45

¹⁷³ A.g.e., s.45

¹⁷⁴ A.g.e., s.45-46

devletlerin gönüllü olarak bireysel çıkarlarını sağlamak için anlaşmaya gittikleri şeklinde yorumlamaktadır.¹⁷⁵

Durum-yapısalcı yaklaşım modelinde Keohane'nin ifade ettiği mahkum ikilemi durumunun uluslararası politikada belli konular üzerinde örtüştüğü ifade edilmektedir. Uluslararası ticaret konuları ve işbirlikçi güvenlik sistemlerinin kurulması bunlara örnek olarak verilebilir.¹⁷⁶ Diğer taraftan bireysel ve kolektif anlamda karşılıklı bağımlılığın olması hiçbir şekilde çatışmaların yaşanmayacağı anlamına gelmemektedir. Bir diğer ifadeyle uluslararası politikada her konunun mahkumun ikilemi oyunu ile açıklanması mümkün değildir. Örnek olarak, NATO'nun silahlanması veya uluslararası radyo frekans konusunda ortak bir eylem planının uygulanması gibi iki farklı durumun mahkumun ikilemi oyunu ile açıklanmasının mümkün olmaması, bunun yerine koordinasyon oyunu ile açıklanmasının daha doğru olacağıdır.¹⁷⁷

Koordinasyon rejimi çoğunlukla uyum mekanizmaları olmadan da işbirliği çözümleri sunabilmektedir. Belirli bir sözleşmeye dayalı kuralların var olduğu kabul edildiğinde kurallar kendi kendine uygulanabilecektir. Ayrıca koordinasyon rejiminin kurulmasından önce önemli müzakereler sağlanabilmekte, devletler koordinasyon rejimi sayesinde mevcut sorunlara daha kolay çözümler üretebilmektedir.¹⁷⁸

Kolaborasyon durumunda mahkumun ikileminde olduğu gibi işbirliği yapılması gerekmektedir. Rejimler, aktörler tarafından yapılan hukuk dışı davranışlar için uygulamak zorunda olacaklar ve diğer aktörlerin çıkarlarına herhangi bir saldırının olmaması için belli prosedür araçlarını garanti altına almak durumundadır. Devletlerin belli kurallar üzerinde anlaşma yapma durumları sebebiyle işbirliği rejimi nispeten bu beklentileri sunmaktadır.¹⁷⁹ Kolaborasyon rejimlerinde aktörler istenmeyen durumlardan optimum seviyenin altında sonuçlardan kaçınmak, karşılıklı aldatmaların önüne geçmek ve suiistimalleri engelleme adına karşılıklı uyumlu

¹⁷⁵ Duncan Snidal, 'Coordination versus Prisoners, Dilemma: Implications for International Cooperation and Regimes', The American Political Science Review, Cilt 79, Sayı 4, 1985, 923-942, s.927

¹⁷⁶ Charles Lipson, agm. s.2 ; A. A. Stein, a.g.m, s.123

¹⁷⁷ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.46

¹⁷⁸ A.g.e., s.48

¹⁷⁹ A.g.e., s.48

politikalar benimsemektedir. Kolaborasyon rejimleri formal yapıli uygulamalar olarak faaliyet yürütmekte olup burada amaç bilgi toplamak ve bilgiyi paylaşmak, kurallara ne ölçüde uyulup uyulmadığını tespit etmektir.¹⁸⁰

Koordinasyon ve Kolaborasyon rejimleri arasındaki farklara bakıldığında koordinasyon rejiminde uyulması gereken herhangi bir mekanizmanın olmadığı görülmektedir. Bazı durumlarda herhangi bir kurala uyma zorunluluğunun bulunmaması durumunda ortaya çıkan kasıtlı uymama halinde rejimin sonuçlarında memnuniyetsizlikler görülmektedir. Koordinasyon rejimi kolaborasyon rejimlerine göre genel olarak resmileştirilmemiş ve merkezileştirilmemiş olmasına rağmen uluslararası kurumların bu rejimler ile bağlantıları olabileceği kabul görmektedir.¹⁸¹

Bir diğer oyun ise 'Geyik Avı' olarak da bilinen teminat oyunudur. Geyik avı, diplomasi yolu ile karşı tarafın niyetini öğrenmek suretiyle tarafların en kötü durumdan kaçınacağı düşüncesi ile yola çıkılan bir oyun modelidir. Burada amaç karşı tarafa verilecek teminat ile en kötü senaryo ile karşılaşılmama teminatı alınmaktadır.¹⁸² Bu davranış modelinde aktörler en kötü senaryodan kaçınmak için işbirliğine gitme yolunu izlemek durumunda kalırlar. L.L.Martin'in açıklamasına göre rejim, devletler arasında iletişimden faydalanarak teminat sorunlarını çözme konusunda yardımcı olan yapılardır. Devletlerin müşterek şeffaflık anlayışı yerel demokratik kurumlarından gelmektedir.¹⁸³ Bu yerel kurumlar teminat oyununu yeterli kılacak imkanlar sağlamaktadır.¹⁸⁴ M. Zürn, rejimleri açıklarken kullandığı teminat oyunu kavramına örnek olarak süper glerin Soğuk Savaş döneminde Doğu-Batı ilişiklerinde kazara yaşanması muhtemel savaşlardan kaçınmak için kullanılan model olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁵

İkna oyunu olarak bilinen son rejim türünde ise Lisa L. Martin konuyu şu şekilde açıklamaktadır. Burada bir aktörün işbirliğinden kazançlı çıktığı diğer aktörün ise daha az kazanacak olduğu bir durumun varlığından bahsedilmektedir. Bu

¹⁸⁰ Lisa. L. Martin, a.g.m, s.95

¹⁸¹ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.49

¹⁸² A.g.e., s.49

¹⁸³ Lisa. L. Martin, a.g.m, s.95

¹⁸⁴ Peter Gourevitch, a.g.m., s.883

¹⁸⁵ Marc A. Levy, Oran R. Young, Michael Zürn, 'The Study of International Regimes', European Journal of International Relations, Cilt 1, Sayı 3, 1995, s.285, Akt. Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.50

oyuna göre bir aktör kazancını maksimize ederken diğer aktörün daha az kazanç sağlaması söz konusudur. Daha çok kazanç sağlayan taraf dominant güç olarak daha az kazanç sağlayan tarafı ikna etme yolları aramaktadır. Dominant güç bunu yaparken ya ikna ya da zorlama yollarını izlemekte, iki farklı yöntem ile bu işbirliğini sağlamaya çalışmaktadır. Dominant güç ilk olarak karşı tarafı irrasyonel davranışlar sergileyerek onu tehdit etmekte, ikinci yöntem olarak daha başka işbirlikleri sunarak karşı tarafı ikna etmeye çalışmaktadır.¹⁸⁶

- **Sorun - yapısalci yaklaşım modeli** bağlamında uluslararası rejimler, üyelerinin toplam politik ilişkilerinden ziyade belirli konulara (ticaret, para, silahların kontrolü, iklim) yönelik ittifak kurdukları yapılar olarak tanımlanmaktadır. Sözleşmecî yaklaşım modeli olayları sistem üzerinden yorumlarken, durum-yapısalci yaklaşım modeli olayları birim bazında ele almaktadır. Ne var ki uluslararası ilişkilerde kimi olayların bu iki bakış açısı ile tanımlanamayacağı ifade edilmektedir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda sistem-birim arasında orta seviyede bir yaklaşım ve üçüncü bir yol olarak sorun-yapısalci yaklaşım geliştirilmiştir.¹⁸⁷

Sorun-yapısalci yaklaşım modelinde konu özellikleri ve çatışma yönetimi kavramları öne çıkmaktadır. Sorun-yapısalci yaklaşımın altında yatan temel fikir basitlik ve açıklıktır. Ne aktörlerin nitelikleri ne de uluslararası sistemin karakteristiği sorun alanlarında tüm davranış modellerini açıklayamasa da konu alanlarının doğası gereği farklı gözlemlerin en az bir bölümü için kısmi sorumluluk oluşturabilir. Sorun-yapısalci yaklaşım modelinde temel olarak üç adımlı bir değerlendirme yapılmaktadır. İlk olarak konu-alan konsepti açıklanmış, ikinci olarak uluslararası rejim kavramının bu konu-alan konseptine göre yeniden kavramsallaştırılması sağlanmış, üçüncü olarak muhtemel rejimlerin tipolojilerine ilişkin bağımsız hipotezler üretilmiş ve bağımsız değişkenleri kategorize etmek için birçok fikir ortaya konmuştur.¹⁸⁸

Konu-alan kavramı birbirleri ile ayrılmaz şekilde bağlantı içerisinde olan nesnel tartışmalardan ve onları yönlendiren davranışlardan oluşmaktadır. Ayrıca

¹⁸⁶ Lisa L. Martin, 'Interests, Power, and Multilateralism', International Organization, Cilt 46, Sayı 4, 1992, s. 765-792, s.778-779

¹⁸⁷ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.59-60

¹⁸⁸ A.g.e., s.60

konu-alan sınırları, katılan aktörlerin algıları tarafından belirlenmektedir. Burada aktörlerin dünya görüşleri ve algıları konu-alan içeriğini oluşturan önemli bir etkidir. Aktörler konuyu algılama durumlarına göre konuya sınırlamalar getirebilir. Konu-alan kavramına ilave olarak öne çıkan bir başka önemli ifade ise tartışma konuları olup burada çatışma ve karakter bağlamında açıklamalar yapılmıştır. Sorun-yapısalcı yaklaşımda çatışma ve çatışma konuları öncelikli olarak benimsenmiş, uluslararası rejimler açık şekilde çatışma yönetimi kapsamında ele alınmıştır. Sorun-yapısalcı yaklaşım rejimlerde barış ve çatışma arasında bir bağlantı kurmuştur. Çatışma ve çatışma yönetimi arasındaki farkın önemini ifade eden sorun-yapısalcı yaklaşım, çatışma kavramını davranışsal veya tutumsal olarak tanımlamak yerine daha çok uyumsuz tercihler veya herhangi bir konuda farklı duruş olarak ifade etmiştir.¹⁸⁹

Sorun-yapısalcı yaklaşımda anlaşma zeminleri bu farklılık ve çatışmalar üzerinden inşa edilmektedir. Sözleşmecî yaklaşım modeli ile sorun-yapısalcı yaklaşım modeli arasında en belirgin farkı R. O. Keohane açıklamıştır. Keohane, işbirliği rejimleri temel olarak ortak çıkarlar olarak açıklarken, sorun-yapısalcı yaklaşımda işbirliği temelli rejimlerin arka planını aydınlatılmaya çalışılmaktadır.¹⁹⁰ Diğer taraftan durum-yapısalcı yaklaşımda uluslararası işbirliği özelinde ve uluslararası politikanın çıkar temelli bakışı ifade edilmektedir. Sorun-yapısalcı yaklaşımda ise uluslararası rejim açıklanırken tercih edilen teorik arka plana daha az özen gösterilmiştir. Sorun-yapısalcı yaklaşım modeli realist teorinin savunduğu güvenlik kavramının öne çıkarılmasını reddetmiş ve konu alanlarının özerkliği ve nesnelliği üzerine yoğunlaşmıştır. Sorun-yapısalcı yaklaşımda işbirliğinin oluşturulması ve geliştirilmesinden kasıt çatışmaların azaltıldığı bir durum olarak algılanması daha isabetli olacaktır. Bu bağlamda çatışmalar işbirliği yöntemleri ile çözülebileceği gibi tek taraflı atılacak olan adımlar ve stratejiler ile de çözülebilmektedir.¹⁹¹

¹⁸⁹ Kenneth E. Boulding, *Conflict and Defense: A General Theory*, University Press of America, Lanham 1962, s.5

¹⁹⁰ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.61-62

¹⁹¹ Zeynep Songül İnanç, a.g.e., s.119

- **Kurumsal pazarlık yaklaşım modeli** analizlerinin öncülerinden biri olan Oran R. Young bu alanda birçok yeni fikir sunmuştur. Young, rejim çalışmalarında elde ettiği tüm sonuçları rejim analizi bağlamında birleştirmiştir.¹⁹² Bu çalışmalarda belki de en dikkat çeken kavram olarak ‘rejim modeli biçimlendirme’ olarak ifade edilen ‘kurumsal pazarlık’ kavramıdır.¹⁹³ Çıkar temelli olan kurumsal pazarlık yaklaşımına göre bencil olarak varsayılan aktörler, davranışlarda etkin koordinasyondan dolayı ortak kazanç ve muhtemel başarıyı yakalayabilir, diğer taraftan belirli amaçlar için oluşturulan kurallar ve normlardan dolayı zorluklar ile karşılaşabilirler.¹⁹⁴ Young, rejimlerin nihai anlamda bir anlaşma zemini olarak nitelendirilmesi ve bu anlaşmayı da içine alan müzakere süreci üzerine olan ilgisizliği eleştirmiş, rejimleri oluşturan anlaşmaların sonuçlanması aşamasına kadar yaşanmış olan müzakere süreçlerinin önemli olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁵

Ana akım rasyonalist pazarlık modellerine eleştiri getiren O. R. Young, belirli bir konu alanı için kurulmuş olan rejimlerin anayasal bir sözleşme ile sonuçlanmasının ancak pazarlık modeli ile mümkün olabileceğini savunmuştur. Geçmişte bu sürece ilişkin müzakere rejimi kavramı kullanılmıştır. Günümüzde ise pazarlık rejimi olarak ifade edilmektedir. Young, rejimlerin normal müzakereler yolu ile ortaya çıktığına inanmakta, bu süreçte kullandığı kavram olan kurumsal pazarlığı bir kurumu oluşturma hedefiyle yürütülen pazarlıklar olarak tanımlamaktadır. Kurumsal pazarlık kavramı uluslararası müzakerelerin yerini alacak kurumsal oluşumlara ışık tutma amacı ile kullanılmıştır. Young, pazarlıklar hakkında rasyonalist literatürün ana akımında iki kusur bulmuştur. Aktörlerin işbirliği ile ilgili aşırı iyimser olması ve daha özelde ise aktörlerin müşterek anlaşmaya ulaşma amacıyla bir çok ciddi engelleri hesaba katmadığı eleştirilerinde bulunmuştur. Bu noktada stratejik davranışlardan ortaya çıkan problemlere işaret edilmeye çalışılmıştır. Young ayrıca rasyonalist ana akım rejim biçiminin adaleti sağlasın veya sağlamasın gerçek dünyaya bakışında kabul edilen konuların çıkarları doğrultusunda

¹⁹² Oran R. Young, ‘The Effectiveness of International Institutions: Hard Cases and Critical Variables’, *Governance Without Government*, 1992, s.160-194, s.160

¹⁹³ Oran R. Young, ‘The Politics of International Regime Formation: Managing Natural Resources and The Environment’, *International Organization*, Cilt 43, Sayı 3, 1989, s.349-376, s.346

¹⁹⁴ A.g.m., s.352

¹⁹⁵ A.g.m, s.352 ; Zeynep Songül İnanç, a.g.e., s.120 ; Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.69

müzakerelerde bulunan aktörler arasında elde edilen sonuçların teorisinin inandırmaya çalıştığından çok daha kötüsünü sunduğuna yönelik çıkarımlarda bulunmuştur.¹⁹⁶

Belirtilen sebeplerden dolayı Young tarafından ana akım rasyonel rejim modelleri yerine daha gerçekçi bir model olarak ‘kurumsal pazarlık’ modeli savunulmuştur. Bu doğrultuda kurumsal pazarlık yaklaşımının daha gerçekçi olduğu konusunda argümanlar öne sürülmüştür. Nitekim aktörlerin gerçek dünyada stratejilerinin belirsiz olduğu, tam olarak ortakları tarafından öngörülemediği, aynı şekilde muhtemel stratejilerin birleşmesi neticesinde elde edilecek sonuçların da yine belirsizlikler oluşturduğu şeklinde iddialar vardır. Bu konuya ilişkin durumlar aktörler arasında tam anlamıyla bir bütünleşik pazarlığa engel teşkil etmektedir. Belirsizlikler üzerine yapılan yorumlara bakıldığında uluslararası sistemde belirsizliklerin olduğunu savunan Keohane ve Young arasında bazı farklar vardır. Keohane’in ifade ettiği belirsizlik, ortakların verdikleri sözleri tutup tutmayacakları üzerine olurken, Young’un ifade ettiği belirsizlik ise daha çok temel anlamda olan yapılması gereken şey yapılacak mı? Sonuç ne olacak? Sonuçlar hakkında nasıl düşünmeliyiz? gibi temel sorulardan oluşmaktadır.¹⁹⁷

Kurumsal pazarlık anlayışında, rejimlerin oluşturulması asli amaç olmayıp, gerçek hedef bilgiyi ve değerleri harekete geçirerek tüm aktörler tarafından benimsenmesini sağlamak hedeflenmektedir. Yine elde edilen kazançları en faydalı ve optimum şekilde bölüşmekten ziyade küresel anlamda sistemi daha şeffaf hale getirmek ve belirsizliğe engel olmak temel amaçlar arasında gelmektedir. Bu amaç ve hedeflere ulaşmanın en önemli yolu ise kurumsal pazarlık sürecini tesis etmek ve başarılı şekilde uygulamaktır.¹⁹⁸

1.2.6. Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi

Politik anlamda aktörlerin davranışlarına rehberlik eden ilkeler, kurallar, normlar ve karar alma prosedürleri şeklinde tanımlanan uluslararası iklim değişikliği

¹⁹⁶ Oran R. Young, ‘The Politics of International Regime Formation: Managing Natural Resources and The Environment, s.356 ; Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.71

¹⁹⁷ Andreas Hasenclever, Peter Mayer, Volker Rittberger, a.g.e., s.72

¹⁹⁸ Oran R. Young, ‘ The Politics of International Regime Formation: Managing Natural Resources and The Environment, s.361-362

rejimi,¹⁹⁹ 1980'li yılların sonunda başlayan ve dönem içerisinde önemi artan bir süreci ifade etmektedir. Bu anlamda iklim değişikliği rejimi 1988 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilen karar sonrası hayata geçirilen BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması ile işletilmektedir.

Moncel, Joffe ve Levin uluslararası iklim değişikliği rejiminin iklim değişikliği ile mücadele eden uluslararası, ulusal, yerel kurumlar ve aktörler kümesi olarak kısaca tanımlanabileceğini, bu tanımlı yaparken ise ilkeler, kurallar, normlar ve karar alma prosedürleri bağlamında oluşturulmuş olmasının önemli olduğunu belirtmektedirler.²⁰⁰

İklim değişikliği rejiminin amacı doğaya salınan sera gazı emisyonlarını azaltmak, küresel ısınmaya sebep olan bu emisyonların gezegenin sıcaklığının daha da arttırmasına engel olmak veya bunu makul kabul edebilecek seviyede tutmaktır. Bu kapsamda uluslararası iklim değişikliği rejiminin hayata geçirilmesi sonrası taraf ya da taraf olmayan birçok ülkenin bu hedefler doğrultusunda hareket etmesi talep edilmiş, insanlığın ortak sorunu olarak kabul edilen bu olumsuz durumun önüne geçilmesi adına küresel çapta çalışmalar başlatılmıştır.²⁰¹ Bu bağlamda BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto protokol ve Paris anlaşması bu amaç doğrultusunda hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur.

Yapılan çalışmalar ve atılan adımlarda iklim değişikliği rejimi bağlamında sera gazı emisyonlarında azaltıma gidilmesi adına devletler arasında bir çok müzakere süreçleri başlatılmıştır. Bu çalışmalarda asıl amaç tarafların ortak akıl ile müşterek anlamda aynı yönde adımlar atarak günümüzde yaşanan, gelecekte doğada yaşanması muhtemel yıkım olaylarının önüne geçmek ve gezegenin daha fazla ısınmasını durdurmaktır.²⁰² Bu bağlamda sera gazı emisyonlarını azaltma ve mevcut iklim değişikliğine uyum sağlama adına süreç içerisinde çok farklı uygulamalar ve kararlar hayata geçirilmiştir. Bu uygulamaların ilk adımı olarak BMİDÇS kabul

¹⁹⁹ Remi Moncel, Paul Joffe, Kelly Levin, *Building the Climate Change Regime Survey and Analysis of Approaches, Working Paper*, United Nations Environment Programme, World Resources Institute 2011, s.8

²⁰⁰ A.g.e, s.8-9

²⁰¹ Yvo de Boer, 'Is An International Climate Treaty Worth Fighting For?', Derleyen: Suh-Yong Chung, *Post-2020 Climate Change Regime Formation*, Routledge, Oxon 2013, s.32-47, s.33

²⁰² Philipp Pattberg, Oscar Widerberg, 'The Climate Change', Oxford Research Encyclopedia of Climate Change, 2018, s.1-35, s.2

edilmiş ve iklim değişikliği rejimi tesis edilmiştir. Bu çerçeve sözleşmesi bağlamında rejimin işletilmesi sürecinde Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması kabul edilmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde küresel iklim değişikliği rejiminin açıklanması çerçevesinde bu rejimin kurulma sebepleri, ortaya çıkış süreci ve ilerleyen dönemde ne gibi adımlar atıldığı, hangi protokol ve anlaşmaların yapıldığı üzerinde durulacaktır.

Uluslararası iklim değişikliği rejimi hakkında bir çok açıklama ve farklı görüşler mevcuttur. Kimi yazarlara göre bu rejim çalışmaları sadece emisyon azaltma çalışmaları olmayıp bunun yanında uyum mekanizmalarını da içinde barındıran bir yapı olarak görülmektedir. Bu düşünceyi savunan öncül yazarlar arasında Stephen D. Krasner, Oran R. Young ve Robert Keohane gelmektedir. Elbette bu düşünceye karşı olan farklı fikirler de mevcuttur. Eleştirel bağlamda bu görüşe karşı çıkanların tezi ise küresel iklim değişikliği rejiminin bir olgu olduğu kabul edilmek ile beraber uyum mekanizmalarından ziyade emisyon azaltımına gidilmesinin daha önemli ve öncül bir konu olduğudur.²⁰³ Bunların dışında farklı görüşlere sahip yazarların tezleri ise mevcut iklim değişikliği rejiminin halihazırda başarısız olduğu, bu amaç doğrultusunda elde edilmek istenen başarının sadece işbirliği ve ortak çıkarlar istikametinde hareket etmek ile mümkün olacağı şeklindedir.²⁰⁴

1.2.6.1. Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi Kurulma Sebepleri

İklim değişikliği genel olarak ciddi bir sorun olarak görülmektedir. Bu anlayış iklim değişikliğine ilişkin uzmanlar ve bilim insanlarının bu bağlamda bir dizi kötü senaryolar sunmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bencil yaklaşımlar ile her ülke kendi sorununu dünyanın en önemli problemi olarak görmekte, ne var ki iklim değişikliği sorunu ülkelerin bencil ve kişisel sorunlarından daha önemli bir konu olma özelliği taşımaktadır. İklim değişikliği sorunu küresel çevre sorunları arasında insanlığı en çok etkileyen problemlerden biri olarak kabul edilmektedir.²⁰⁵

²⁰³ Leigh Glover, *Postmodern Climate Change*, Routledge, New York 2006, s.176

²⁰⁴ Mizan R. Khan, a.g.e., s.85

²⁰⁵ Joanna Depledge, *The Organization of Global Negotiations: Constructing the Climate Change Regime*, Earthscan, London 2005, s.19

Bu bağlamda sera gazlarının tüm dünyada sınır gözetmeksizin artması bu problemi tüm insanlığın ortak sorunu yapmakta, neticede tüm insanlık iklim değişikliğinin potansiyel kurbanları olarak görülmektedir.²⁰⁶ Burada ekonomik güç, coğrafi durum veya kırılganlıklar daha az önemli konular olarak değerlendirilmektedir.²⁰⁷ Yine iklim değişikliğinde ekonomik ve bilimsel anlamda çok fazla belirsizlik olması bu alanda yapılan çalışmaları zorlaştırmakta ve daha karmaşık hale getirmektedir. Hem bilimsel hem de ekonomik anlamda yaşanan belirsizlikler insanlığı bu alanda nasıl tepki vermesi gerektiği konusunda çıkmazlara sokmaktadır. Depledge bu bağlamda iklim değişikliği konusunda atılacak adımların ekonomik etkisinin incelenmesi, maliyet-etkinlik durumu ve irade beyanının tam anlamıyla gösterilip gösterilemeyeceğinin üzerinde durulması gerektiğini ifade etmiştir. Yine Depledge, bilimsel anlamda sürekli yapılan tahminlerin doğrulanıp doğrulanamayacağına ilişkin belirsizliklerin var olduğunu ve bu belirsizliklerin süreci daha karmaşık hale getirdiğine yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur.²⁰⁸ Şurası bir gerçektir ki, iklim değişikliği tüm insanlığı olumsuz etkileyen ve geri döndürülemez yıkım potansiyeli olan bir sorun olarak insanlığın önünde durmaktadır.

İklim değişikliğinin olumsuz etkileri sonucu yaşanabilecek yıkımlara ilişkin sorulması gereken doğru soru hangisidir? ve bu yıkıcı sonuç ne ile ilgilidir? Bu sorulara verilecek ilk cevap iklim değişikliğinin atmosferdeki sera gazı varlığı ile doğrudan ilişkili olmasıdır. Buradan sera gazlarının mutlak zararlı olduğu sonucunun çıkarılması yanlış olacaktır. Unutulmamalıdır ki dünyada yaşam için gerekli olan doğal sera gazı etkisi zorunludur.²⁰⁹ Sera gazları, dengelerin doğru şekilde tesis edilmesi durumunda dünyanın yaşanabilirliğini arttıran bir etkidir. İklim değişikliğinde dikkat çekilmeye çalışılan konu, sera gazı etkisini bozan, tahrip eden ve dengesizliğe yol açan etmenler olan insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının artmasıdır. İnsan kaynaklı etkiler, fosil yakıt olarak bilinen petrol, kömür ve gaz kullanımı ve bunlara ek olarak yoğun ve dengesizce yapılan tarımsal faaliyetler bu kapsamda gösterilebilir. Ormanların yok edilmesi, arazi kullanımında yaşanan doğa

²⁰⁶ A.g.e, s.19

²⁰⁷ A.g.e, s.19-20

²⁰⁸ A.g.e, s.20

²⁰⁹ Farhana Yamin, Joanna Depledge, *The International Climate Change Regime A Guide to Rules, Institutions and Procedures*, Cambridge Press, Cambridge 2004, s.19-20

dışı değişimler ormanlarda ve bitkilerde depolanan karbondioksit(CO₂) tutulamamasına sebep olmakta, orman ve bitki varlığının azalması doğal karbon yutakları olan bu canlıların CO₂ emiliminde bir azalma meydana getirmektedir. Yine insan kaynaklı olan HFCs (hidroflorokarbon), PFCs (perflorokarbon), SF₆ (Sülfür hekzaflorür) gibi kimyasal gazların salınımında yaşanan artış sebebiyle sera gazları daha da karmaşık bir şekilde artmaya devam etmektedir.²¹⁰ 1990 yılı ile kıyas yapıldığında günümüzde atmosferdeki sera gazı yoğunluğu %45 oranında artmıştır.²¹¹ Tüm bu yaşanan gelişmeler neticesinde yeryüzünün sıcaklığı artmakta ve bu değişim sebebiyle iklim değişikliği yaşanmaktadır.

Elbette konuyu sadece sera gazı ve yoğunluğu ile açıklamak yeterli olmayacaktır. Sera gazı yoğunluğu, iklim sistemi yönetiminde birçok faktör arasında sadece bir tanesidir. Bilinmelidir ki iklim doğal değişkenli bir olgudur. İklim hem doğal yolla hem de insan kaynaklı sebeplerden etkilenebilmektedir. Burada anlaşılması gereken güneşten yayılan ısı ve ışık enerjisinden okyanus akıntılarına ve volkanik patlamalara kadar doğal yollar ile küresel iklimin etkilenebileceği, bunun yanında insanların sebep olduğu fosil yakıt kullanımı ve biyolojik yanmaların da yine iklimi ve ozon tabakasını etkileyebileceğidir.²¹²

Hem doğal hem de insan kaynaklı iklim değişikliği olaylarının varlığını kabul etmekle beraber çalışmanın amacı yaşanan durumun çoğunlukla insan kaynaklı olduğu ve bu anlamda bir uluslararası rejimin kurulma ihtiyacının oluşumunun incelenmesidir. Burada da ilk akla gelen konu fosil yakıt kullanımının iklim üzerindeki muhtemel etkileridir. Fosil yakıt kullanımı hakkındaki farkındalık uzun dönem öncelere dayanıyor olmasına rağmen 1980'li yılların başlarından itibaren iklim değişikliğinin potansiyel zararları üzerine araştırma ve bilimsel faaliyetler yürütülmeye başlanmış, bu döneme kadar iklim değişikliği sorunu çevre konuları üzerinden ele alınmıştır. Yaşanan olaylar ve yapılan çalışmalar neticesinde 1988 yılında BM Genel Kurulunda alınan karar ile Dünya Meteoroloji Örgütü ve BM Çevre Programı öncülüğünde Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli kurulmuş,

²¹⁰ A.g.e, s.20

²¹¹ LuAnn Dahlman, 'Climate Change: Annual greenhouse gas index', <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-annual-greenhouse-gas-index> , (19/03/2021)

²¹² Farhana Yamin, Joanna Depledge, a.g.e., s.20-21

bilimsel anlamda ilk ciddi, kapsamlı ve ayrıntılı araştırmalar bu dönemde başlatılmıştır.²¹³

1.2.6.2. Uluslararası İklim Değişikliği Rejiminin Kuruluşu

Uluslararası iklim değişikliği rejiminin ortaya çıkmasında birçok etken vardır. Bunlardan ilki sera gazının etkisi ve artışının tüm taraflarca kabul görmesi ve bu artışın insan kaynaklı olduğu gerçeğidir. Bundan dolayı Bodansky'nın de belirttiği gibi, iklim değişikliği ile mücadelede rejimin kurulması ve işletilmesi adına mümkün olan en geniş katılım hedeflenmiştir.²¹⁴ İkinci olarak uluslararası iklim değişikliği rejimi uluslararası çevre hukukuna oldukça uygun bir yapıdır ve bu yönde yapılmış olan anlaşmalar ve protokoller bu doğrultudaki örnekler olarak verilebilir.²¹⁵ Üçüncü olarak iklim değişikliği rejimini sadece geleneksel olarak düşünülen kirletici emisyonları sınırlandırma ve çevre korunması gibi algılamalar eksik kalacaktır. Bunun yerine daha genel bakış açısında ekonomik ve kalkınma politikalarını da kapsayan çok taraflı ve amaçlı bir yapı olarak algılamak daha yerinde bir yaklaşım olacaktır. Dördüncü olarak iklim değişikliği rejimi ile ilgili bir başka konu ise nüfustur. İnsani faaliyetler sebebiyle sera gazlarında yaşanan artışlar göz önüne alındığında dünyanın nüfusunda yaşanan artış, uluslararası iklim değişikliği rejiminin nüfus konusu ile de doğrudan ilişkili olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.²¹⁶ Beşinci olarak iklim değişikliği rejimi politika seçenekleri arasında bir kıyaslama yapıldığında oldukça tarafsızdır. Bu kıyaslama sera gazı emisyonları özelinde ele alındığında %70 oranında CO₂ gazı akla gelmektedir. Ne var ki bunun yanında diğer birçok gaz türü de bu sera gazı emisyonuna katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan hem BMİDÇS hem Kyoto Protokolü hem de Paris Anlaşması belirli sektörler veya ekonomik çalışma alanları

²¹³ Dana R. Fisher, *National Governance and the Global Climate Change Regime*, Rowman Publishers, Lanham 2004, s.19-20

²¹⁴ Daniel Bodansky, 'The International Climate Change Regime', *Perspectives on Climate Change: Science, Economics, Politics, Ethics*, 2015, s.147-180, s.148

²¹⁵ A.g.m., s.148

²¹⁶ A.g.m., s.149

seçmemekte, daha kapsayıcı ve yukarıda ifade edilen etkenler dahilinde geniş yelpazede konuyu ele almaktadır.²¹⁷

Bu temel esaslar ve yaklaşımlar sonrası insanlığın bu konuda harekete geçmesi bir seçenek değil zorunluluk olarak ifade edilmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında iklim değişikliği rejiminin ortaya çıkışı ve gelişimi 1980’li yılların sonlarından itibaren başlamış, 1990’lı yılların başında yapılan çalışmalar ile hayata geçirilmiştir. İklim değişikliği konusunda adım atmanın zorunluluğunu ortaya çıkararak ilk olay stratosfer tabakasında ozon deliğinin keşfedilmesi ve Brundtland komisyonu olarak bilinen ‘Ortak Geleceğimiz’ (Our Common Future) raporunun 1987 yılında yayınlanmasıdır.²¹⁸

Uluslararası iklim değişikliği rejimi, yayınlanan Brundtland raporu sonrası 1988 yılında uluslararası politik bir aşama olarak ortaya çıkmıştır. Bu tarihte BM Genel Kurulunda 43/53 sayılı alınan karar doğrultusunda ilk defa bu konu ele alınmış, iklim değişikliği insanlığın ortak sorunu olarak deklare edilmiştir.²¹⁹ Aynı yıl Dünya Meteoroloji Örgütü ve BM Çevre Programı ile birlikte Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmasını sağlamıştır. Bu oluşum iklim değişikliği konusunda hem sistemik hem de bilimsel bir bakış açısı kazandırması bağlamında oldukça önemli bir adım olmuştur.²²⁰ Brundtland raporunun yayınlandığı 1987 yılında ABD’de daha önce yaşanmamış seviye bir sıcaklık artışının yaşanması, bu yaşanan anormal sıcak yaz ayları sebebiyle ABD kamuoyunda yönetime baskı yapılması neticesinde ABD öncülüğünde bu konuda adım atma çabalarını hızlandırmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere ozon tabakasının delindiği yönünde bilimsel çalışmaların ortaya çıkışı ve bunu önleme adına aynı yıl ozon tabakasını yok eden maddeleri önleme anlaşması olarak ifade edilen Montreal Protokolünün kabul edilmesi yine bu kararın alınmasında önemli etkisi olmuştur.²²¹

Uluslararası iklim değişikliği rejimi kurulması sürecinde 1990 yılında IPCC ilk değerlendirme raporunu hazırlayarak iklimde yaşanan değişimleri ve bu

²¹⁷ A.g.m., s.149

²¹⁸ Daniel Bodansky, ‘The History of the Global Climate Change Regime’, Researchgate, 2001, s.23-40, s.23

²¹⁹ Farhana Yamin, Joanna Depledge, a.g.e., s.22

²²⁰ Simon Schunz, *European Union Foreign Policy and The Global Climate Change*, P.I.E. Peter Lang, Bruxelles 2014, s.48

²²¹ Farhana Yamin, Joanna Depledge, a.g.e., s.22-23

değişimlerin insan kaynaklı olduğuna ilişkin ilk verileri tüm dünya ile paylaşmıştır. Raporda doğaya mevcut dengenin çok üzerinde CO₂ salınımı yapıldığı, bunun neticesinde sera gazı yoğunluğunda artış yaşandığı ve yeryüzü sıcaklığının arttığı ortaya konmuştur.²²² Bu rapor ilk defa 1990 yılında II. Dünya İklim Konferansında ele alınmış, bu konferansta yayınlanan Bakanlar Deklarasyonu doğrultusunda iklim değişikliği çerçeve sözleşmesinin müzakerelerinin başlatılması tavsiye edilmiştir.²²³ Konferans sonuç bildirgesinde deklare edilmiş tavsiyeler doğrultusunda BM Genel Kurulu resmi olarak İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi müzakere sürecini başlatmış, müzakerelerin ve sürecin işletilmesi için Hükümetlerarası Müzakere Komitesi toplantıya çağırılmıştır.²²⁴ Raporda yayınlanan veriler doğrultusunda tedbirlerin hayata geçirilmesi ve doğaya salınan sera gazlarının azaltılması için OECD ülkelerine bir takım görevler verilmiş, bu ülkelerden emisyon azaltımına ilişkin hedefler konması istenmiştir. 1992 yılında Hükümetlerarası Müzakere Komitesinin çalışmaları tamamlanmış ve taslak sözleşme imzaya açılmıştır.²²⁵

Bu dönemde Sovyetler Birliğinin dağılması, birçok ülkenin bağımsızlığını ilan etmesi ve yeni bağımsızlığını elde eden bu devletlerin Doğu-Batı, Kuzey-Güney işbirliği oluşturma çabaları içerisinde olmaları sebebiyle bu sözleşmenin tarafları arasında yer almak istemiştir. Bu çerçevede OECD ülkeleri dışında bulunan katılımcılara sözleşmede pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler ismi verilmiştir. Bu ülkeler gelişmiş ülkelerin vadettikleri hedeflerin kendileri için de geçerli olacağını ve karbon emisyonunu azaltma konusunda irade göstereceklerini beyan etmişlerdir.²²⁶

Rejim ve yapılan anlaşmalar bağlamında konu ele alındığında uluslararası iklim değişikliği rejimi küresel ısınmanın önüne geçme ve iklim değişikliğinde yaşanan problemlerin en aza indirilmesi amacı ile hazırlanmış olup BM İklim

²²² UN, General Assembly, Progress achieved in the implementation of resolution 44/207 on protection of global climate for present and future generations of mankind, Ministerial Declaration, A/45/696/Add.1, Annex III, 1990, <https://digitallibrary.un.org/record/102980>, s.16

²²³ A.g.k, s.16

²²⁴ UN, General Assembly, Resolution 45/221, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/566/10/IMG/NR056610.pdf?OpenElement>, 1990

²²⁵ Farhana Yamin, Joanna Depledge, a.g.e., s.23

²²⁶ A.g.e., s.24

Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşmasından oluşan bir yapı olarak faaliyetlerine devam etmektedir.²²⁷

1.2.6.3. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

1992 yılında imzaya açılan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 1994 Mart ayında yeterli imza sağlanarak yürürlüğe girmiştir. Uluslararası iklim değişikliği rejiminin kuralları, normları, ilkeleri ve prosedürlerinin nasıl olacağını bildiren bir anlaşma olan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, taraf olan ülkelerden iklim değişikliği konusuna ilişkin imkan ve göreceli kabiliyetler dahilinde katkıda bulunmalarını talep etmektedir.²²⁸

İklim değişikliği konusunda atılacak olan adımlara ilişkin gelişmiş ülkelere zorunlu emisyon azaltım görevleri verilirken, gelişmekte olan taraf ülkelere herhangi bir sorumluluk yüklenmemiştir. Buna rağmen sera gazı salınımında yaşanan artışın azaltılması adına tedbirler almayı kabul eden ülkelerin de kendi kabiliyetleri esasında bu mutabakata katkı sunabileceği yine ilgili sözleşmede ifade edilmiştir.²²⁹

İklim değişikliği rejiminin temel esasları olarak ifade edilen başlıklar BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine göre şu şekildedir.²³⁰

- Sözleşmeye taraf ülkeler için geçerli olan nihai bir amaç ve prensipler tanımlanmıştır.
- Raporun ekler bölümü iki parça olup burada Ek-I ve Ek-II tarafları şeklinde ikiye ayrılmıştır.
- Ek-I tarafları, iklim değişikliğinde tarihsel olarak sorumlulukları bulunan, OECD ve geçiş ekonomisi olarak adlandırılan ülkelerden oluşan listedir.
- Ek-II ise hem tarihsel hem de ekonomik anlamda sorumlulukları bulunan ülkelerinden oluşan listedir.

²²⁷ Beatriz Martinez Romera, *Regime Interaction and Climate Change The Case of International Aviation and Maritime Transport*, Routledge, New York 2018, Introduction

²²⁸ Farhana Yamin, Joanna Depledge, a.g.e., s.24

²²⁹ UNFCCC Convention, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> , UN 1992, (28/02/2021)

²³⁰ A.g.e, (28/02/2021)

- EK-I dışında kalan taraflar gelişmekte olan ülkeler statüsünde olup bu konuda herhangi bir sorumlulukları bulunmayan ülkeler olarak adlandırılmaktadır.
- Sözleşmede tüm tarafların yıllık sera gazı salınımlarını raporlamak gibi genel bir görevleri vardır.
- Ek-I listesinde yer alan ülkelerin belirli hedefler belirlemek gibi bir zorunlulukları vardır. Bu zorunluluklar arasında 2000 yılına kadar Ek-I listesinde yer alan tarafların sera gazı salınımlarını 1990 yılı seviyesine indirmeleri gerekmektedir.
- Ek-II listesinde bulunan ülkeler olarak adlandırılan tarafların sera gazı salınımlarında azaltımın yanı sıra gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknoloji transferi gibi yardımlar sağlama zorunlulukları vardır.
- Sözleşmenin tarafı olan ülkeler her yıl düzenli olarak taraflar konferansı (COP) düzenleyecek ve atılan adımlar, eksik kalan bölümler ve atılması gereken adımlar burada kararlaştırılacaktır.²³¹

Küresel iklim değişikliği rejimi, COP görüşmeleri olarak bilinen bu konferanslar ile eylemsel anlamda başlatılmıştır. Bunun ilk adımı ve ilk uygulama emri olarak ifade edilen COP1 görüşmeleri sonrası kabul edilen ‘Berlin Buyruğu’dur.²³² 28 Mart – 7 Nisan 1995 tarihinde COP1 başlayan ve her yıl düzenli olarak toplanan COP görüşmelerinin sonuncusu COP28 görüşmeleri olup 30 Kasım - 12 Aralık 2023 tarihleri arasında Birleşik Arap Emirlikleri’nin Dubai kentinde yapılacaktır.²³³

1.2.6.4. Kyoto Protokolü

1994 yılında yürürlüğe giren sözleşme sonrası atılacak olan adımların ve gerekli tedbirlerin neler olduğu, nelerin yapılması gerektiği, hangi seviyede bir azaltımın hangi usuller ile uygulanacağını açıklayan ve üzerinde anlaşmaya varılan ortak metin 1997 yılı Aralık ayında Japonya’nın Kyoto şehrinde Taraflar Konferansı

²³¹ Sebastian Oberthür, ‘Interactions of the Climate Change Regime with ICAO, IMO, and the EU Burden-Sharing Agreement’, Institutional Interaction, Sayı 3, 2003, s.1-24, s.2

²³² Dana R. Fisher, a.g.e., s.33-34

²³³ UN Climate Change, <https://unfccc.int/cop28>, (12/11/2023)

görüşmesinde (COP3) sunulmuştur.²³⁴ 2001 yılında Marakeş görüşmelerinde (COP7) varılan anlaşma çerçevesinde Kyoto Protokolünün nasıl işletileceğine dair ayrıntılar karara bağlanmış ve Marakeş anlaşması olarak protokol detaylandırılmıştır.²³⁵

Uluslararası iklim değişikliği rejiminde çerçeve sözleşmesine uygun şekilde atılacak adımlar ve uygulanacak sera gazı azaltım prosedürleri Kyoto Protokolü ile düzenlemiştir. İlgili protokole göre,²³⁶

- Taraflar genel taahhütleri yerine getirmeyi kabul edecektir.
- Sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraflar 1990 yılı temel alınacak şekilde % 5 oranında emisyon azaltımına gidecektir. Bu azaltım oranları %8 ile %10 oranında değişkenlik göstermektedir. Kimi taraflar %5, %8, %10 oranında azaltım taahhütlerinde bulunacaktır. Sayısallaştırılmış emisyon azaltım hedefleri bahse konu protokolün Ek-B listesinde belirtilen değerlere göre yapılacaktır.
- Emisyon azaltım hedefleri CO₂, CH₄ HFCs, PFCs, SF₆ gazlarından oluşacaktır.
- 1990 yılında tarafların doğaya salmış oldukları sera gazı seviyeleri esas kriter olarak kabul edilecektir.
- Verilmiş olan taahhütlere 2008-2012 yılları arasında ulaşılmış olunacaktır.
- Esnek mekanizma olarak ifade edilen, ortak uygulama, temiz kalkınma mekanizması ve emisyon ticareti gibi uygulamalar bu hedeflere varılma adına kullanılabilecektir.
- Ek-I tarafları için daha sıkı raporlama ve inceleme prosedürleri işletilecektir.
- Uyumluluk sistemi düzenli olarak takip edilecektir.
- Verilen taahhütlerin düzenli olarak gözden geçirilmesi sağlanacaktır.

²³⁴ Jacob Werksman 'The Negotiation of a Kyoto Compliance System', Derleyen: Olav Schram Stokke, Jon Hovi and Geir Ulfstein, *Implementing The Climate Regime International Compliance*, Earthscan, London 2005, s.17-38, s.17

²³⁵ Daniel Bodansky, 'The International Climate Change Regime', s.148

²³⁶ UNFCCC, Kyoto Protocol, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf> , UN 1998, (28/02/2021)

- Protokolün tarafı olan ülkeler her yıl düzenli olarak protokol taraflar konferansı (CMP) düzenleyecek, atılan adımlar veya alınması gereken tedbirler burada kararlaştırılacaktır.

Kyoto Protokolü Rusya'nın protokolü onaylaması sonrası 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. İlk taahhüt dönemi olarak 2008-2012 dönemi kabul edilmiştir. Bu süre zarfında protokolde konulmuş olan hedeflere ulaşma adına taraflar emisyon azaltım faaliyetlerini uygulamıştır.²³⁷ 2008-2012 yıllarını kapsayan beş yıllık süre sonunda yeni bir anlaşma metni üzerinde mutabakat sağlanamaması sebebiyle Kyoto Protokolü uygulama süresi 2020 yılına kadar uzatılmış, 2012 - 2020 yılları arasında ikinci faz olarak konulan yeni hedefler ile uygulanmaya devam edilmiş, ikinci dönemde ilgili tarafların en az %18 oranında emisyon azaltımına gitmeleri kararlaştırılmıştır.²³⁸

1.2.6.5. Paris Anlaşması

2020 yılında Kyoto Protokolünün sona ermesi bu protokolün yerine yeni bir anlaşmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Kyoto Protokolü sonrası atılacak olan adımların ve gerekli tedbirlerin neler olduğu, nelerin yapılması gerektiği, hangi seviyede karbondioksit gazı azaltımının hangi usuller ile uygulanacağını açıklayan ve üzerinde anlaşmaya varılan ortak metin 2015 yılı Aralık ayında Fransa'nın Paris şehrinde Taraflar Konferansı yirmi birinci görüşmesinde (COP21) kabul edilerek imzaya açılmıştır. Paris Anlaşması 196 ülkenin onayı ile 4 Aralık 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²³⁹

Uluslararası iklim değişikliği rejiminde sözleşmeye uygun şekilde atılacak adımlar ve uygulanacak sera gazı azaltım prosedürlerinin neler olacağı 2020 yılı

²³⁷ UN Climate Change, https://unfccc.int/kyoto_protocol, (12/11/2023)

²³⁸ A.g.k, (12/11/2023)

²³⁹ Tim Cadman, Charles Sampford, Rowena Maguire and Hugh Breakey, 'Governing the Climate Regime', Derleyen: Tim Cadman, Rowena Maguire, Charles Sampford, *Governing the Climate Change Regime*, Routledge, Oxford 2017, s.3-15, s.9-10 ; Paris Agreement, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>, (01/03/2021)

sonrası dönemi kapsayacak şekilde bu anlaşmada düzenlemiştir. İlgili Paris Anlaşmasına göre;²⁴⁰

- 2020 yılında Kyoto Protokolünün sona erecek olması sebebiyle iklim değişikliği ile mücadele konusunda Paris anlaşması yürürlüğe girecektir.
- Tüm taraflar genel taahhütleri yerine getirmeyi kabul edecektir. Ayrıca Kyoto protokol ile kıyaslandığında sadece gelişmiş ülkeler ve pazar ekonomisine geçiş sürecinde olan devletlere sorumluluk yüklenmemiş, anlaşmaya taraf olan tüm devletlere bu çalışmaya katkı sunmaları imkanı sunulacak ve kabiliyetleri ölçüsünde katkıda bulunacaktır.
- Anlaşma sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun önlenmesi önceliği ile hazırlanacak ve işletilecektir.
- Anlaşmada küresel sıcaklık artışı Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında 21.yy sonuna kadar 2 °C'nin olabildiğince altında tutulması, daha iyi şartlarda 1.5 °C sıcaklık artışı seviyesinde tutulması kararlaştırılmıştır.
- İklim değişikliğinin olumsuz etkileri karşısında uyum kabiliyeti ve iklim direncinin artırılması hedeflenmiş, bu hedeflere ulaşma adına düşük sera gazı emisyonlu faaliyetlere öncelik verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu adımlar atılırken gıda üretiminde herhangi bir zarar ve aksamaya sebebiyet verilmemesi ifade edilmiştir.
- Düşük emisyonlu ve iklim dirençli kalkınma alanlarında finansal adımların istikrarlı bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır.
- Anlaşma, uzun vadeli hedeflere yönelik çabalara bir çerçeve oluşturulması için 2020 yılına kadar uzun vadeli düşük sera gazı emisyonu kalkınma stratejisi oluşturmaya ve sunmaya davet edecektir.
- Taraflar bu anlaşma ile iklim değişikliği ile mücadelede ihtiyacı olan taraf ülkelere finansal, teknik ve kapasite geliştirme desteği sunacaktır.
- Anlaşma çerçevesinde sıfır karbonlu çözüm yolları desteklenecek ve farklı endüstriyel sektörlerin sürece dahil edilmesi sağlanacaktır.

²⁴⁰ UNFCCC, Paris Agreement, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> , (01/03/2021) ; T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Paris Anlaşması, <https://iklim.csb.gov.tr/paris-anlasmasi-i-98587> , (01/03/2021)

- Daha önceki sözleşme ve protokolde de ifade edilen ‘ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet’ prensibi burada da kabul edilmiştir.
- Taraflardan kendi imkan ve kabiliyetleri esasına göre iklim değişikliği ile mücadele konusuna katkı sunmaları talep edilmiştir.
- Anlaşmanın hedeflerine ulaşma adına finansal, teknolojik, eğitim, uyum, azaltım gibi konuların da içinde yer aldığı her 5 yılda bir ‘Ulusal Katkı Beyanı’ hazırlanacak, anlaşma kapsamında yapılması planlanan taraflar konferansında sunulacaktır.
- Anlaşmanın tarafı olan ülkeler her yıl düzenli olarak Paris İklim Değişikliği Anlaşması Taraflar Konferansı (CMA) düzenleyecek ve atılan adımlar, eksik olan noktalar ve yapılması gerekenler burada kararlaştırılacaktır.

Pattberg ve Widerberg’e göre bu anlaşma önceki protokolle karşılaştırıldığında Paris anlaşması, kimin ne kadarlık bir katkı sunacağı veya kimin hangi adımları atacağını taraflara bildirilmesinden ziyade tarafların bağımsız bir şekilde ne kadarlık katkı sunacaklarını kendilerinin belirlemesi şeklinde önemli bir esneklik sunmaktadır. Emisyon azaltım hedefleri yerine taraflara sera gazı azaltımı konusunda ve küresel ısınmayı 2 °C’nin olabildiğince altında 1.5 °C seviyesinde tutulması konusunda daha esnek davranma imkanı sunmakta ayrıca 2050 yılına kadar taraf ülkelerden karbon nötr durumuna geçilmesine yönelik adımlar atması kararlaştırılmıştır. Buna ek olarak bu anlaşmanın kabul edilmesiyle iklim değişikliği rejiminin daha da çok taraflı bir yapıya dönüştüğü anlaşılmaktadır. Eski dönem uygulamalarında temel aktörlerin devletler olarak görüldüğü ve tek başına birer aktör olarak kabul edildiği göz önüne alındığında yeni anlaşma ile daha küçük devlet gruplarının, yerel kurum ve kuruluşların katılımı ile daha geniş faaliyetler içerisinde olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca taraf olmayan aktörler olarak ifade edilen şehirler, bölgeler, sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte daha aktif rol aldığı görülmektedir.²⁴¹

²⁴¹ Philipp Pattberg, Oscar Widerberg, a.g.m, s.2-3

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER NEZDİNDE KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNUNUN ELE ALINDIĞI KURUMLAR

2.1. Birleşmiş Milletler

Milletler Cemiyetinin güvenliği sağlamadaki başarısızlığı sebebiyle yeni bir uluslararası örgütün kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu durum karşısında ABD'nin öncülüğünde dünyada barış ve güvenliğin tesisi için adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu süreç Atlantik Bildirisinin imzalanmasıyla başlamış olup devam eden toplantılar sonucunda San Francisco Konferansı ile nihayete ulaşmıştır.

İlk olarak ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in Kanada açıklarında bir savaş gemisinde yaptıkları toplantı sonucunda ABD Başkanı Woodrow Wilson'un 14 ilkesine benzer kararlar 14 Ağustos 1941 tarihinde sekiz maddede kabul edilmiş ve bu toplantı Atlantik Bildirgesi olarak adlandırılmıştır.²⁴²

Atlantik Bildirgesi'nin kabul edilmesi BM'nin kuruluşu yolunda atılan ilk adım olarak kabul edilirse, ikinci adım da 1 Ocak 1942 tarihinde kabul edilen BM Deklarasyonudur.²⁴³ Bu deklarasyonu imzalayan ülkeler savaş bitene ve galip gelene kadar düşmana karşı ortak hareket etmeyi taahhüt etmişlerdir.²⁴⁴

30 Ekim 1943 tarihine gelindiğinde bir sonraki aşama olan Moskova Deklarasyonu kabul edilmiş, ABD, İngiltere, SSCB ve Çin Dışişleri Bakanları tarafından imza altına alınmıştır. Bu deklarasyonda yeni kurulacak olan uluslararası örgütün taslağı ve daha teknik konular üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Bu anlaşmanın bir başka önemi ise SSCB'nin bu güvenlik örgütü oluşumunda daha aktif rol alması olmuştur.²⁴⁵ Bu toplantıdan kısa bir süre sonra ABD, SSCB ve İngiltere liderleri 1 Aralık 1943 tarihinde Tahran'da Tahran Konferansını gerçekleştirmiş,

²⁴² Stephen S. Fenichell, Phillip Andrews, *The United Nations Blueprint for Peace*, The John C. Winston Company, Philadelphia 1954, s.3

²⁴³ Bu konuda bkz. Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s.159

²⁴⁴ UN, *The United Nations Today*, United Nations Department of Public Information, New York 2008, s.3

²⁴⁵ Amry Vandenbosch, Willard N. Hogan, a.g.e, s.78

Moskova Deklarasyonunda alınan kararlar onaylanmıştır. Deklarasyonda barışı koruyacaklarını ve savaşta birlikte hareket edeceklerini taahhüt altına almışlardır.²⁴⁶

Süreç içerisinde yapılan görüşme ve imza altına alınan taahhütler aşamasında önemli adımlarından biri de hiç şüphesiz Dumbarton Oaks görüşmeleridir.²⁴⁷ Bu görüşmeler 21 Ağustos – 7 Ekim 1944 tarihleri arasında yapılmıştır.²⁴⁸ Görüşmeler sonucunda Dumbarton Oaks taslağı hazırlanmış, BM'nin kuruluşuna yönelik süreç temellendirilmiştir.

Taslak üzerinde yapılan değişiklikler sonrası sürecin çıkmaza girmesiyle liderler arasında bir toplantı yapılması kararı alınmıştır. 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Kırım'da ABD Başkanı F. D. Roosevelt, SSCB Komünist Parti Genel Sekreteri J. Stalin ve İngiltere Başbakanı W. Churchill'in katılım ile Yalta konferansı düzenlenmiştir.²⁴⁹

Yalta Konferansı'nda ABD'de hazırlanmış olan taslak genel hatlarıyla kabul edilmiş, müttefiklerin ve BM üyesi olmak isteyen devletlerin 1 Mart 1945 tarihine kadar ortak düşman olan Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi daveti yapılmıştır.²⁵⁰ Alınan karar ile Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden ülkelerin BM'nin kurucuları arasında yer alacağı bildirilmiştir. Yalta Konferansı'nda alınan bu kararlara ilaveten kurulacak olan Güvenlik Konseyinde 5 büyük devlet olan ABD - İngiltere - Fransa - SSCB - Çin'e veto hakkı tanınmıştır.

Yalta Konferansı sonrası San Francisco'ya davet edilen ülkeler ile birlikte 25 Nisan 1945 tarihinde açılış toplantısı yapılmış, bu toplantıda 46 ülkenin temsilcisi hazır bulunmuştur. San Francisco Konferansı olarak bilinen bu görüşmelerde BM kuruluş antlaşması imzalanmıştır.²⁵¹ BM 24 Ekim 1945 tarihinde resmi açılışı yapılarak faaliyetine başlamıştır.

²⁴⁶ A.g.e, s.79

²⁴⁷ Bu konuda bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s.255

²⁴⁸ Rıdvan Karluk, *Küreselleşen Dünya Uluslararası Kuruluşlar*, Beta, İstanbul 2007, s.119

²⁴⁹ Cornelia Meigs, *The Great Design*, Brown and Company, Boston 1964, s.16; Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s.751

²⁵⁰ Amry Vandenbosch, Willard N. Hogan, a.g.e., s.81

²⁵¹ Larry Leonard, *International Organization*, McGraw-Hill Book, New York 1951, s.50 ; Cornelia Meigs, a.g.e., s. 31; Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s.158-159

2.1.1. Birleşmiş Milletler Genel Yapısı

Çalışmanın konusunun temel aktörünü teşkil eden BM'yi politik bir örgüt olarak tanımlayabiliriz. Diğer taraftan BM'nin altı ana organı üzerinden konuyu ele aldığımızda BM'nin uluslararası örgüt olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. BM'nin kuruluş sürecinde ve devamında üzerinde daha fazla durulan ana konu ise ortak güvenliktir. Bu ortak güvenlik olgusu savaş döneminde geliştirilmiş bir düşünce olup savaş sonrası büyük güçler tarafından ortak bir iradenin yansıtılması olarak adlandırılmıştır.²⁵² BM'nin ortak güvenliğin tesis edilmesi ve buna yönelik yetki verilmiş olan uluslararası bir örgüt olmasının yanında en önemli konulardan biri de diyalogun devam ettirilmesi, toplantı ve konferansların devamlı surette kesintisiz yapılmasıdır.²⁵³

Yukarıda da ifade edildiği üzere ortak güvenlik ifadesi BM'nin ana amacı olarak vurgulanmaktadır. Bu anlayışla BM'nin ilk maddesi “uluslararası barış ve güvenliği tesis etmek” olarak ifade edilmiştir. Yine giriş bölümünde kurucular için barışçıl devletler ifadesi kullanılmıştır. Hem Genel Kurul'da hem de Güvenlik Konseyinde genel prensip olarak uluslararası barış, güvenliğin tesis edilmesi ve korunması gibi sorumlulukların icra edilmesi kabul edilmiştir.²⁵⁴

Genel olarak BM, altı ana organdan teşkil edilmiştir. Bunlar;

- Genel Kurul
- Güvenlik Konseyi
- Ekonomik ve Sosyal Konsey
- Vesayet Konseyi
- Uluslararası Adalet Divanı
- Genel Sekreterlik

BM nezdinde iklim değişikliği konusunda doğrudan ilişki kurumlar, BM Genel Kurulu ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'dir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde konu ile doğrudan ilişkili olan Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve alt organları ele alınacak, bu iki organın yanında Güvenlik Konseyi'nde iklim

²⁵² Amry Vandenbosch, Willard N. Hogan, a.g.e., s.93

²⁵³ A.g.e., s.94

²⁵⁴ UN, *Portfolio for Peace*, United Nations, New York 1969, s.33-34

değişikliği konusunun ele alınması, Güvenlik Konseyi'nin bu konudaki yetkisi doğrultusundaki değerlendirmelere de yer verilecektir.

2.1.2. Genel Kurul

BM anlaşmasında da yazıldığı üzere bu örgütün altı ana organından biri olan Genel Kurul, BM'nin her üyesinin temsil edildiği bir karar organıdır.²⁵⁵ 193 üyesi bulunan Genel Kurul her üyenin bir oy hakkının bulunup, üyelerin tüm konuları görüştüğü bir organdır.²⁵⁶ Bu bağlamda Genel Kurul her üyenin fikir ve düşüncelerini ifade etmelerine zemin hazırlayan bir “meclis” olarak ele alınmaktadır. Neredeyse tüm devletlerin bir çatı altında toplanması sebebiyle “dünyanın toplanma noktası” olarak adlandırılan Genel Kurul, küçük veya büyük çapta birçok görüşme ve kararların alındığı yer olarak faaliyetlerine devam etmektedir.²⁵⁷ Genel Kurul her yılın Eylül ayının üçüncü haftasının salı günü açılış töreni ile faaliyetlerine başlamaktadır.²⁵⁸

Genel Kurul işlev ve görevleri itibarıyla oldukça geniş yelpazeye sahip bir yapıdır. Genel Kurul, diğer organların görev ve yetkileri de dahil olmak üzere kendisinde bulunan sorumluluk ve çalışma alanlarında kararlar alabilmektedir. Alınan bu kararlar hemen hemen tüm devletlerin görüş ve fikirlerinin dahil edildiği bir süreç olup alınan tüm kararlar tavsiye niteliği taşımaktadır. Bu sebeple BM nezdinde Güvenlik Konseyi görevleri dışında her konu Genel Kurul'un çalışma alanına girmektedir. Ek olarak Genel Kurul'un BM'nin tüm bütçesini görüşmek, onaylamak ve planlamak gibi temel bir görev ve sorumluluğu da bulunmaktadır. Karar alma ve BM'nin tüm faaliyetlerinin görüşüldüğü organ olan Genel Kurul, sadece Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı yetki alanına giren konulara ilişkin sınırlı bir yapısı vardır. Yine bu yapının barış ve güvenliği tesis etme adına kararlar alabileceği gibi bu atılan adımlar hiçbir zaman Güvenlik Konseyi'ne bir talimat şeklinde anlaşılmamalıdır. Genel Kurul'da güvenlik konularına ilişkin alınan

²⁵⁵ Louis Dolivet, *The United Nations A Handbook on The New World Organization*, Farrar, Straus and Company, New York 1947, s.33

²⁵⁶ UN, 'General Assembly of the United Nations', <http://www.un.org/en/ga/> , (04/04/2020)

²⁵⁷ UN, *Rules of Procedure of The General Assembly*, New York 2016, <http://undocs.org/en/A/520/rev.18> , s.2

²⁵⁸ Stephen Frankel, Mary Regan, *The PGA Handbook A practical guide to the United Nations General Assembly*, Permanent Mission of Switzerland to the United Nations, New York 2011, s.13

kararlar Güvenlik Konseyi'ne iletilmesi durumunda sadece tavsiye niteliğinde değerlendirilmektedir. Gall'ın değerlendirmesiyle, Genel Kurul'un işleyişi, görev ve yetkilerine bakıldığında ulusal meclislere benzetilebilir. Bu açıdan hemen hemen tüm devletlerin temsil edilme durumu göz önüne alındığında Genel Kurul'a "dünya meclisi" benzetmesi yapılabilir.²⁵⁹

Genel Kurul görevleri ve yetkileri;

- BM anlaşmasının ilgili bölümü uyarınca belirlenmiş konular ile ilgilenme yetkisi bulunan kurul, sadece Güvenlik Konseyinin ilgilendiği ve yetkili olduğu uluslararası konular hususunda karar alamaz.

- BM anlaşması uyarınca Genel Kurul kendisine bağlı kurum ve kuruluşlar tesis edebilir, bunların görev ve yetkilerini tayin edebilir.

- Kendisine bağlı kuruluşlar tarafından yayınlanan raporları inceler, değerlendirir ve tartışır.

- BM'nin bütçesini değerlendirir ve onaylar. İlgili bütçede hangi üyenin ne kadar ödeme yapacağını ve her üyeye ne kadar ödeme yükümlülüğü düşeceğini belirler.

- Genel Kurul başkan, başkan yardımcıları, alt organlar ve ana komitelerin başkanlarının seçimini yapar ve atamasını yapar. Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Sekreter seçimini yapar.²⁶⁰

Genel Kurulda alınan kararların hukuksal açıdan herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu açıdan Genel Kurul sadece düşünce ve tavsiyelerini ifade etmektedir. Genel Kurul bu aşamada herhangi bir kararın kabul edilme gücüne göre etki gösterebilmekte, bu şartlarda dahi alınan kararlar yine tavsiye niteliği taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi arasında temel farklardan biri de budur. Genel Kurul'un kararlarının tavsiye niteliğinde olması karşısında Güvenlik Konseyi'nin kararlarının bağlayıcı gücü vardır.²⁶¹

²⁵⁹ Timothy L. Gall , *Worldmark Encyclopedia of The Nations United Nations*, Thomson Gale, New York 2004, s.23

²⁶⁰ A.g.e., s.24

²⁶¹ UN, *Everyone's United Natinos*, United Nations Publication, New York 1979, s.11-12

Genel Kurul'a bağılı olarak çalışan altı farklı komite mevcuttur. Bu komiteler çalışma alanlarına ayrılarak faaliyetlerini yürütmekte, verilen görev ve gelişmeler neticesinde Genel Kurulu bilgilendirmektedir.

- Birinci Komite: Silahsızlanma ve uluslararası güvenlik konularının görüşüldüğü komitedir.
- İkinci Komite: Ekonomi ve finansal konuların görüşüldüğü komitedir.
- nc Komite: Sosyal, insani, kültürel konular ve insan hakları konularının görüşüldüğü komitedir.
- Dördüncü Komite: Sömürge bölgelerine bağımsızlığın verilmesi ve özel siyasi konularının görüşüldüğü komitedir.
- Beşinci Komite: Örgütün bütçe yönetiminin yapıldığı ve bu konuların görüşüldüğü komitedir.
- Altıncı Komite: Uluslararası hukukun kodlanması ve genel gelişimi gibi konuların görüşüldüğü komitedir.²⁶²

2.1.3. Ekonomik ve Sosyal Konsey

Tarihin eski dönemlerinden bu yana ekonomik konular insanlığın gündeminde olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bu kapsamda 1945 yılında kurulan BM'nin altı ana organından biri olan Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) ekonomik, sosyal ve evre konularını kapsayan sürdürülebilir kalkınmanın 3 temel boyutunu geliştirmek için kurulmuş en önemli organlardan biridir.²⁶³ BM bünyesinde bulunan birçok farklı organ için sürdürülebilir kalkınma alanında rehberlik eden Ekonomik ve Sosyal Konsey bölgesel, ekonomik ve sosyal komisyonların yanında fonksiyonel komisyonları da içinde barındırmaktadır.²⁶⁴

BM nezdinde genel hatları ile altı ana organ arasında belki de en başarılı organ Ekonomik ve Sosyal Konsey olarak kabul edilmektedir. BM anlaşmasının 55. Maddesi uyarınca belirlenen hedefler doğrultusunda insanlığın ekonomik, sosyal ve

²⁶² Timothy L. Gall, a.g.e, s.24

²⁶³ The South Centre, *For A Strong and Democratic United Nations*, The South Centre, Geneva 1996, s.225

²⁶⁴ UN, 'About Us', <https://www.un.org/ecosoc/en/about-us> , (04/04/2020)

toplumsal anlamda daha uygun bir hayat sürmesi adına hedefler belirlenmekte ve çalışmalar yapılmaktadır. Belirlenen hedefler arasında;²⁶⁵

- Daha yüksek yaşam standartlarına erişme, tam istihdam, kalkınma ve ekonomik ilerleme sağlanması,
- Uluslararası ölçekte ekonomik, sosyal ve sağlık ile ilgili sorunların çözülmesi, kültürel ve eğitimsel bağlamda işbirliklerinin tesis edilmesi,
- Irk, cinsiyet, dil veya din ayrımı yapmaksızın tüm insanların insan hakları ve temel özgürlüklerine saygılı olmak gibi hedef ve misyonlar benimsenmiştir.²⁶⁶

Ekonomik ve Sosyal Konsey, ekonomik kalkınma, sosyal ilerleme, insan hakları, insanlığı doğrudan veya dolaylı yollar ile etkileyen problemler ile ilgilenmek ve çözümler sunmak gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.²⁶⁷

Ekonomik ve Sosyal Konseyin görev ve yetkileri arasında;

- Uluslararası ekonomik ve sosyal konuları görüşmek ve tartışmak için forum düzenlenmesi, BM ve üye devletlerin tavsiye olarak belirledikleri politikaların formüle edilmesi,
- Uluslararası ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim, sağlık ve benzer konularda tavsiyelerde bulunma, raporlar hazırlama ve buna yönelik çalışmalar başlatma,
- Temel özgürlükler ve insan haklarına riayet edilmesi ve saygı gösterilmesini teşvik etme,
- Ekonomik, sosyal ve benzer alanlarda uluslararası konferanslar organize etme veya destek olma, bu konferansların devam ettirilmesi için teşviklerde bulunma,
- Özel kuruluşların düzenlemiş oldukları faaliyetlerin sonuç ve tavsiyelerini alma, bu tavsiyelerin Genel Kurul'a iletilmesini koordine etme,
- BM anlaşmasının 65. Maddesine göre Ekonomik ve Sosyal Konsey'in, Güvenlik Konseyi'ne talepleri doğrultusunda yardım etme ve bilgi sunma gibi görevleri vardır.²⁶⁸

²⁶⁵ Timothy L. Gall, a.g.e., s.35

²⁶⁶ A.g.e., s.35

²⁶⁷ A.g.e., s.36

Ekonomik ve Sosyal Konsey diğer organlara göre sivil toplum örgütleri ile daha fazla iletişim ve ortaklıklara imkan tanımaktadır. ECOSOC'un sivil toplum örgütleri ile yakın işbirlikleri, her türlü konuda ortaklaşa karar alma ve görüşme yapması bu organın hem toplumlar hem de hükümet dışı örgütler temelinde meşruiyetini ve saygınlığını artırmaktadır.²⁶⁹

2.1.4. Güvenlik Konseyi ve İklim Değişikliğine Yaklaşımı

1945 yılında kurulan BM'nin altı ana organından biri olan Güvenlik Konseyi BM anlaşması gereği uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ile görevli kurumdur. İlgili anlaşmada Güvenlik Konseyi'nde 5 daimi, 10 geçici üye ile faaliyetler yürütülmekte olup anlaşma çerçevesinde konseyin temel görevleri şu şekildedir.²⁷⁰

- Uluslararası barış ve güvenliğin muhafaza edilmesi,
- Ülkeler arası dostça ilişkilerin geliştirilmesi,
- Uluslararası problemlerin çözümünde ve insan haklarına saygı konularını teşvik etmek için işbirliği sağlanması,
- Ülkelerin güvenlik konularında eşgüdüm oluşturulmasına ilişkin merkez olma görevini yürütmesidir.

Küresel çapta yaşanabilecek yıkımlara bakıldığında sınır çatışmalarından göç meselelerine, enerji tedarik konularından kaynakların yetersizliğine, sosyal gerginliklerden insani krizlere kadar birçok konuda olumsuzluklar yaşanacağı ve bunların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği belirtilebilir.²⁷¹ Bu noktada küresel bir örgüt olan BM'nin ana organlarından biri olan Güvenlik Konseyi'nin savaş dışı felaketlere ilişkin adımlar attığına yönelik değerlendirme yapılması gerekmektedir. Konumuz özelinde Güvenlik Konseyi'nin toplantılarında iklim

²⁶⁸ Robert E Asher, Walter M. Kotschnig, William Adams Brown, *The United Nations and Economic and Social Cooperation*, The Brookings Institution, Washington 1957, s.374-375 ; UN, 'Chapter X, Article 61', <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-x/index.html> , (04/04/2020)

²⁶⁹ Timothy L. Gall, a.g.e., s.37

²⁷⁰ UN, 'Main Bodies, Security Council', <https://www.un.org/en/about-us/main-bodies>, (23/01/2023)

²⁷¹ Africa Research Bulletin, Climate Change and Security Issue, Africa Research Bulletin: Political, Social and Cultural Series, Wiley Online Library, 2007

değişikliği sorunu geçmişte farklı ülkelerin girişimleri ile gündeme getirilmiş, konseyde bu alanda atılan ciddi adımlar 2000'li yıllar ile birlikte başlamıştır.²⁷²

Soğuk Savaş sonrası güvenlik konularının daha geniş bir yelpazede ele alınmaya başlanması, mevcut güvenlik anlayışlarının değişmesi ve dönüşmesi kısmen de olsa Güvenlik Konseyi'nin de gündemine gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte BM'nin tüm kurumları görev ve sorumluluk bağlamında genişlemiş ve küresel sorunlar ile daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. Aynı şekilde Güvenlik Konseyi de yine kuruluş görev ve sorumlulukları dışında barış ve güvenliğin tesis edilmesi ve desteklenmesi adına görev ve sorumluluk sahaları genişlemiştir.²⁷³

Diğer taraftan iklim değişikliği gibi daha çok çevre konuları ile ilgili sorunların Güvenlik Konseyi çalışma alanı dışında tutulmasına yönelik bir davranış olduğu, bu konunun Genel Kurul'un nezaretinde BMİDÇS altında ele alınmasına yönelik eğilimler de vardır. Öyle ki 1992 yılında Güvenlik Konseyi askeri tehdit dışı konular olarak ifade edilen sosyal, ekonomik, insani ve ekolojik alanlarda yaşanan olumsuzlukların barış ve güvenliği tehdit edebileceğine yönelik güvenlik anlayışını genişletici açıklamaları söylem bazında kalmıştır.²⁷⁴

Yukarıda da ifade edildiği üzere Güvenlik Konseyi'nde iklim değişikliği sorunu 2000'li yıllara kadar insani güvenlik ve çevre güvenliği konuları ile beraber ele alınarak değerlendirilmiştir.²⁷⁵ Bu yıllardan itibaren askeri tehdit dışı konularda barış ve güvenliğe zarar veren sorunlara ilişkin birçok konu Güvenlik Konseyi gündemine gelmiştir. İlk defa 2007 yılı Nisan ayında Güvenlik Konseyi'nde Birleşik Krallık öncülüğünde gündeme getirilen iklim değişikliği sorununun potansiyel çatışma ve tehditlere sebep olduğu, sınır anlaşmazlıklarından göç konusuna, enerji

²⁷² Francesco Sindico, 'Climate Change: A Security (Council) Issue?', Carbon and Climate Law Review, Cilt:1, 2007, ss.29-34, s.29-30

²⁷³ Shirley V. Scoot, Charlotte Ku, 'The UN Security Council and global action on climate change', Derleyen: Shirley V. Scoot, Charlotte Ku, Climate Change and the UN Security Council, Elgar Publishing, 2018, s.10

²⁷⁴ UN, Security Council, Note By The President of The Security Council, S/23500, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/PKO%20S%2023500.pdf>, 1992, s.3

²⁷⁵ Thomas F. Homer-Dixon, *Environment, Scarcity, and Violence*, Princeton University Press, Princeton 1999, s.107

tedariki konusundan gıda kıtlığına, toplumsal ve insanı çatışmalara kadar çok farklı sorunlara etki ettiğine yönelik görüşler bildirilmiştir.²⁷⁶

Güvenlik Konseyi'nde ilgili konuya yönelik yapılan görüşmelerde bazı ülke temsilcileri iklim değişikliğinin bir küresel sorun olduğunun, güvenlik ve barışa zarar verdiğini ancak, sorunu dar bir ulusal güvenlik sorunu olarak ifade etmenin de yanlış olacağı görüşlerini konseye bildirmişlerdir. Bu bağlamda iklim değişikliği sorununa ilişkin güvenlik konusuna yeni bir bakış açısı ve boyut kazandırılması gerektiği ifade edilmiştir.²⁷⁷ Bu görüşmelerde ayrıca karşılıklı bağımlılığın arttığı günümüz dünyasında ortak güvenlik anlayışı ile konuya yaklaşılması, iklim değişikliğinin sadece Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından ele alınamayacak kadar büyük bir sorun olduğuna yönelik söylemlerde bulunulmuştur.²⁷⁸

Güvenlik Konseyi'nde ilk defa gündeme getirilen iklim değişikliğine dikkat çekmeye yönelik bu adım diğer üye ülkelerce temkinli yaklaşımıdır. Bu teze karşı olarak Güvenlik Konseyinde iklim değişikliği konusunun ele alınmamasına yönelik farklı yaklaşımlar vardır. İlk olarak Hindistan'ın öne sürdüğü ve Çin'in öncülük ettiği gelişmekte olan ülkelerin yaklaşımıdır. İlgili taraflara göre iklim değişikliği konusuna ilişkin Güvenlik Konseyi'nde uzman ekip ve heyetlerin bulunmadığı ve bu konuda karar alınmasının yanlış olacağı şeklindedir. İkinci olarak ise iklim değişikliğinin Güvenlik Konseyinin görevleri arasında olmadığı, Genel Kurul nezdinde faaliyetlerin yürütülmesi gerektiği şeklindedir. Üçüncü olarak ise Güvenlik Konseyinde eşit üye şartlarının olmadığı ve evrensel bir yapısının bulunmadığı şeklindedir. Bu bağlamda iklim değişikliğinin eşit şartlarda temsil edilmediği bir ortamda adil ve hakkaniyetli bir çözüme kavuşturulamayacağı çekinceleri ifade edilmiştir.²⁷⁹

Diğer taraftan bir kısım gelişmekte olan üye ülkeler ise Güvenlik Konseyi'nin BM'nin diğer kurumlarına veya Genel Kurula müdahale etme gibi yetkiye sahip olabileceği şeklinde çekinceleri olması sebebiyle Güvenlik Konseyinin

²⁷⁶ UN, 'Security Council, Meetings Coverage and Press Releases, SC/9000', <https://press.un.org/en/2007/sc9000.doc.htm>, 17/04/2007, (19/01/2023) ; Francesco Sindico, a.g.m, s.31

²⁷⁷ Andrew Clark, 'Climate Change Threatens Security, UK Tells UN', The Guardian, 18/04/2007

²⁷⁸ UN, 'Security Council, Meetings Coverage and Press Releases, SC/9000', <https://press.un.org/en/2007/sc9000.doc.htm>, (24/01/2023)

²⁷⁹ Shirley V. Scoot, Charlotte Ku, a.g.m, s.12

iklim değışikliği konusunun çalışma alanına dahil edilmemesini savunmaktadır. Genel itibariyle iklim değışikliğinin Güvenlik Konseyi alışma alanına girmesini istemeyen lkelerin temel tezi iklim değışikliği çalışmalarının ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve gelişmiş lkelerin inisiyatifine bırakılarak gelişmekte olan lkelere olumsuz etkilerinin olabileceği çekincelerinden kaynaklanmaktadır.²⁸⁰

Devam eden yıllarda BM nezdinde iklim değışikliği konusu birçok kez Güvenlik Konseyi'nin gündemine gelmiş, sorunun burada ele alınması veya alınmamasına yönelik farklı fikirler ortaya atılmıştır. Bu dönemde 2011 yılında Güvenlik Konseyi'nde iklim değışikliği tekrar gündeme alınmış, konseyde iklim değışikliğinin muhtemel kötü etkilerinin olabileceği, uzun vadede uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesine yönelik kesin zararlarının olabileceği, bu noktada Güvenlik Konseyi'nin adım atması gerektiği şeklinde ifadelere yer verilmiştir.²⁸¹ 2017 yılında ad gl özelinde iklim değışikliğinin bölgesel sorunları üzerine yapılan görüşmelerde su, barış, güvenlik, kuraklık, ekolojik değışim ve gıda güvenliği konularına yönelik kötü etkilerin varlığı kabul edilmiş, BM'nin yetkili kurumlarının çözüm üretmesine yönelik ifadelerde bulunulmuştur. Ne var ki birçok çalışma ve gündeme getirme çabalarına rağmen çok az tartışma konusu yapılmıştır.²⁸²

Yıllar içerisinde yapılan girişimler ve atılan adımlar değerlendirildiğinde iklim değışikliği konusunda Guvenlik Konseyinde ciddi, somut ve hukuki bağlayıcılığı olan bir kararın çıkmasını beklemenin zor olacağı değerlendirilmektedir. Böyle bir kararın çıkması veya bu konuda yaptırımı olan bir uygulamanın hayata geirilememesine ilişkin gelişmekte olan lkelerin farklı çekinceleri yukarıda ifade edilmiştir. Buna ek olarak gelişmiş lkelerin de yine kendi konumları itibarıyla çekinceleri vardır. Bunlardan ilki Guvenlik Konseyinde bulunan beş daimi üyenin dünyada en fazla sera gazı emisyonuna sebep olması konseyin bu soruna ilişkin adım atmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple Almanya, Japonya, Brezilya gibi lkelerin Guvenlik Konseyi'nde daimi ye olmak istemeleri, ye

²⁸⁰ UN, 'Security Council, Meetings Coverage and Press Releases, SC/9000', <https://press.un.org/en/2007/sc9000.doc.htm>, (25/01/2023)

²⁸¹ Shirley V. Scoot, Charlotte Ku, a.g.m, s.13-14

²⁸² A.g.m, s.16-17

olunması durumunda iklim değışikliğı konusunda konseyde daha ciddi ve somut adımların atılabilecek olmasına yönelik uluslararası kamuoyu oluşturma girişimleri vardır. Bu ülkeler daimi üyelerin emisyon seviyelerinin yüksek olması konusunu sürekli gündeme taşıyarak Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelik yapısının genişletilerek dünyada çatışma risklerinin en aza indirileceğine yönelik görüşleri vardır.²⁸³ İkinci olarak mevcut bir iklim değışikliğı rejiminin bulunması, Kyoto Protokolünden Paris Anlaşmasına geçişin sağlanması, yeni ve daha kapsayıcı bir anlaşmanın devreye girmesiyle Güvenlik Konseyi'nin bu konuda adım atmasının gereksiz olacağına yönelik fikirler ortaya atılmaktadır. Üçüncü olarak Güvenlik Konseyi'nde P5(veto yetkisine sahip 5 daimi üye) olarak ifade edilen ülkelerin birlikte hareket ederek bir karar almasının zor olduğu değerlendirilmektedir.²⁸⁴

2.2. BM Nezdinde İklim Değişikliği Konusunda Faaliyet Yürüten

Kurumlar

BM'nin iklim değışikliğı politikalarını incelerken bu örgütün konu-alan bağlamında hangi kurumların ve programların iklim değışikliğini hangi açıdan ele aldığını tespit etmek ve buna göre değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. İklim değışikliğı sorunu bağlamında BM'nin hem Genel Kurula bağlı hem de Ekonomik ve Sosyal Konseye bağlı kurumları, programları ve panelleri mevcuttur. Bunlar arasında 1950 yılında BM nezdinde kurulan Dünya Meteoroloji Örgütü(WMO), 1972 yılında kuruluna BM Çevre Programı(UNEP) ve 1988 yılında bu iki kurum tarafından kurulan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) gibi kuruluşlar doğrudan iklim değışikliğı, çevre ve hava olaylarına karşı faaliyetler yürütmektedir. Bunlara ek olarak kendi alanlarında iklim değışikliğı konusuna ilişkin faaliyetler yürüten bir çok farklı program ve çalışma grubu olup çalışmanın bu bölümünde BM nezdinde küresel iklim değışikliğı sorununu ele alan kurum, kuruluş ve programlar değerlendirilecektir. İlgili bu birimlerin yetki ve sorumlulukları, soruna ilişkin atılan adımlar, yetenek ve kapasitelerinin neler olduğu ve öngörülerini ele alınacaktır.

²⁸³ Ken Conca, a.g.m, s.13-14

²⁸⁴ Ken Conca, a.g.m, s.14

2.2.1. Dünya Meteoroloji Örgütü (World Meteorological Organization - DMÖ)

Dünya Meteoroloji Örgütü (DMÖ)'nün tarihi, devletler arasında hava durumu bilgilerinin paylaşımını kolaylaştırmak için ilk defa bu alanda kural ve tüzüklerin belirlenmesi amacıyla 1873 yılında Viyana Uluslararası Meteoroloji Kongresi'ne dayanmaktadır. Günümüzde bilinen şekli ile 23 Mart 1950 yılında BM Genel Kurulunda Dünya Meteoroloji Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle DMÖ resmi olarak kurulmuş olup 1951 yılında özel bir örgüt olarak BM nezdinde faaliyetlerine başlamıştır. 193 üyesi bulunan ve meteoroloji (hava ve iklim) konularında özel bir kurum olan DMÖ'nün, iklim ve hava durumlarının gözlemlenmesi ve incelenmesi gibi görev ve sorumlulukları vardır. Merkezi Cenevre'de bulunan sekreteryası, BM Genel Sekreterliği tarafından yönetilmektedir. Örgütün en üst organı ise Dünya Meteoroloji Kongresidir.²⁸⁵

2.2.1.1. DMÖ Görev ve Yetkileri

DMÖ'nün görev, yetki, sorumlulukları ve stratejileri bağlamında tüm ulusların refahını iyileştirme adına üyeleri tarafından yüksek kaliteli hava, iklim, hidroloji ve çevre hizmeti ile ilgili sunulmuş olan bilgilerde liderlik ve uluslararası işbirliğini sağlamak gibi görevleri vardır. DMÖ 2030 vizyonu olarak, tüm ulusların çevre olayları, su, iklim ve aşırı hava koşullarının sosyoekonomik sonuçlarına karşı daha dirençli bir yapıya kavuşmaları gibi hedefler belirlemiştir. Bu hedefler sürdürülebilir kalkınma önceliğinde ileri letilmektedir. DMÖ'nün dünya çapında yapmış olduğu faaliyetler arasında; işbirliğini kolaylaştırmak, meteorolojik bilgilerin hızlı ve etkin aktarımını teşvik etmek, meteorolojik verilerin standardını tesis etmek, bu alanda araştırma ve eğitimleri teşvik etmek, bu bilgilerin kullanım alanlarını deniz, kara, hava, su yönetimi, tarım yönetimi alanlarında genişletmek gibi misyonları vardır.²⁸⁶

²⁸⁵ WMO, 'About Us', <https://public.wmo.int/en/about-us> , (03/03/2021)

²⁸⁶ WMO, 'Vision, Mission, Strategic Planning', <https://public.wmo.int/en/about-us/vision-and-mission>, (03/03/2020)

2.2.1.2. DMÖ Çalışma Alanları ve İklim Değişikliği Özelinde

Programları

DMÖ çalışma alanları ve uzmanlık alanları bağlamında hava durumu, iklim, su, çevre, araştırma ve kapasite geliştirme gibi konularda faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetleri yürütürken birçok farklı program kurulmuştur. DMÖ'nün konumuz ile doğrudan ilişkili olan iklim alanında yapmış olduğu çalışma ve yayınlamış olduğu raporlar üzerinde durulduğunda, DMÖ çalışmalarında iklim alanında birçok farklı programların mevcut olduğu görülmektedir. Bu programlar ile iklimin gözlenmesi, geliştirilmesi, iklim değişikliğinin daha iyi algılanması hedeflenmektedir.²⁸⁷ Bu bağlamda;

Küresel İklim Gözlem Sistemi: Küresel ölçekte iklimin mevcut durumu değerlendirilmekte ve kötü giden şartların iyileştirilmesi için rehberlik hizmeti sunmaktadır. Bu sistemde iklim verileri kesin, sürdürülebilir, erişime açık ve ücretsiz olacak şekilde çalışmalar yapılmaktadır. Uzmanlardan oluşan bir çalışma grubu ile elde edilen veriler kıyaslanarak değişimler konusunda raporlar hazırlanmakta, dünyanın değişen iklimi üzerine değerlendirmeler yapılmaktadır. Ayrıca bu konuya ilişkin atılacak adımlar ve tedbirlerin neler olacağı konusunda tavsiyeler sunulmaktadır.²⁸⁸

Küresel İklim Programı: Bu programın amacı iklim değişikliği ile mücadelede toplumların yararına olacak şekilde iklim ve iklim sistemi anlayışını geliştirmek, iklim bilgilerinin daha kullanışlı, yararlı olması ve daha geniş alanda kullanılması adına çalışmalar yapmaktır. Bunlar yapılırken toplumların sosyoekonomik faydasına olacak teşviklerin verilmesi sağlanmaktadır. Bu programın temel amacı iklim sisteminin fiziksel temellerini belirlemektir. Bu bağlamda iklim becerilerinin tahminlerini ve gelecek projeksiyonlarını geliştirmek, iklim hizmetleri sağlamak için operasyonları geliştirmek, iklim sisteminin tam olarak ihtiyaçlarını karşılayabilen temel anlamda küresel gözlem sistemini geliştirmek ve sürdürmektir.²⁸⁹

²⁸⁷ A.g.k, (03/03/2020)

²⁸⁸ GCOS, 'About GCOS', <https://gcoss.wmo.int/en/about> , (03/03/2021)

²⁸⁹ WMO, 'World Climate Programme', <https://public.wmo.int/en/programmes/world-climate-programme> , (03/03/2021)

Dünya İklim Araştırma Programı: Bu programın amacı, toplumsal refaha katkıda bulunan iklim bilgisini geliştirmek, paylaşmak ve uygulamak için uluslararası sahada iklim araştırmalarını koordine ve rehberlik etmektir. Ülke, kurum veya tek bir disiplin tarafından ele alınamayan konuların ele alınması, küresel çapta, konferans, çalıştay ve toplantılar düzenleyerek işbirliğini artırma amaçlanmaktadır. Ayrıca politika yapıcılar tarafından bu araştırmaların kullanılmasına zemin hazırlamak ve teknolojik bilgiler sunmak gibi görevleri de vardır. Bu amaç doğrultusunda iklimin öngörülebilirliğini ve insan faaliyetlerinin iklime olan etkilerinin belirlenmesi, iklim değişikliğinin gıda güvenliğini nasıl etkileyeceği, enerji, ulaşım, çevre, sağlık ve su kaynaklarının da dahil olduğu birçok sosyoekonomik konulara bu program ile cevap aranmaktadır.²⁹⁰

Dünya İklim Hizmetleri Programı: Bu program amacı güvenilir anlamda iklim verileri, izleme ve tahminlerin kullanılabilirliğini geliştirmek ve bunlara erişimi kolaylaştırmaktır. Dünya İklim Pprogramı ile beraber çalışan Dünya İklim Hizmetleri Programı, işbirliğine dayalı disiplinler arası faaliyetler ile çalışmalar yürütmektedir. Program, iklim hakkında doğru ve güvenilir bilgi üretmek, bu bilgileri yayarak uygun kurumsal mekanizmaların bunlardan faydalanmasını sağlamak gibi görevleri vardır.²⁹¹

2.2.1.3. DMÖ Küresel İklim Durumu 2020 Raporu

DMÖ Küresel İklim Durumu 2020 raporunda sera gazı emisyonu, sıcaklık artışı, aşırı doğa olayları, okyanus sıcaklığı, buzullar, deniz buzulları ve okyanusların asidik seviyeleri gibi çevre durumları ile ilişkin konularda bir dizi tespitlerde bulunulmuştur. 14 Ocak 2021 tarihinde yayınlanan bu raporda iklim değişikliği ve sera gazlarının etkilerinin ana sebebi insani faaliyetler olarak görülmekte, insan kaynaklı emisyon artışı sebebiyle atmosferde sera gazı yoğunluğunun artmakta olduğu ifade edilmektedir. Sera gazı emisyonunun büyük çoğunluğunu karbondioksit(CO₂) gazının oluşturduğunu, buna ilaveten metan(CH₄), ve nitroz

²⁹⁰ WMO, 'World Climate Research Programme', <https://public.wmo.int/en/programmes/world-climate-research-programme> , (03/03/2021)

²⁹¹ A.g.k., (03/03/2021)

oksit(N_2O) gazlarının da sera gazı artışında etkili olduğu ilgili raporda tespit edilmiştir.²⁹²

Yine aynı raporda 2019 yılında sera gazı yoğunluğunun geçmiş yıllar ile kıyaslandığında daha da arttığı tespit edilmiştir. 2019 yılında,

- Karbondioksit yoğunluğu 410 ppm(her bir milyonda) seviyesine çıktığı, Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyas edildiğinde %148 oranında bir artışın olduğu,
- Metan yoğunluğu 1877 ppb(her bir milyarda) seviyesine çıktığı, Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyas edildiğinde %260 oranında bir artışın olduğu,
- Nitrözoksit yoğunluğu 332 ppb seviyesine çıktığı, Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyas edildiğinde %123 oranında bir artışın olduğu tespit edilmiştir.²⁹³

2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını sebebiyle küresel anlamda üretimde ve insani faaliyetlerde bir azalma yaşanmış olmasına rağmen dünyada sera gazı emisyonlarındaki yoğunluk artışının devam ettiği tespit edilmiştir.²⁹⁴

Sera gazı emisyonlarının artması küresel ortalama yüzey sıcaklığında da bir artışın yaşanmasına sebep olmuştur. Küresel ortalama yüzey sıcaklığı toprak üzerinden 2 metre yüksekte bulunan hava kombinasyonlarının ölçülmesi ile tespit edilmektedir. 2020 yılında DMÖ'nin küresel ortalama yüzey sıcaklığı artışı tespitine göre Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında 1.2 °C sıcaklık artışının olduğu bildirilmiştir. Elbette bildirilen bu değerler ortalama bir artışın göstergesi olup 1980'li yılların ortalarından itibaren yapılan araştırmalarda küresel yüzey sıcaklığının dünya içerisinde eşit şekilde dağılmadığı tespit edilmiştir. Örneğin Arktik bölgesinde hava sıcaklığındaki artış küresel ortalamanın iki katı daha yüksektir. Nitekim bu durum deniz ve okyanus buzullarının daha hızlı eridiği sonucunu göstermektedir.²⁹⁵

²⁹² WMO, 'The State of the Global Climate 2020', <https://public.wmo.int/en/our-mandate/climate/wmo-statement-state-of-global-climate> , (04/03/2021)

²⁹³ A.g.e, (04/03/2021)

²⁹⁴ A.g.e, (04/03/2021)

²⁹⁵ A.g.e, (04/03/2021)

İlgili raporda iklim değışikliğı ve sıcaklık artışına yönelik yapılan tespitlerin yanında deniz ve okyanusların durumlarına ilişkin detaylı bilgiler sunulmuştur. Okyanuslara ilişkin yapılan değerdendirmelerde bu suların aşırı ısınması neticesinde buzul bölgelerinde erimenin gerçekteştığı ve deniz suyu seviyesinde geçmişe oranla kümülatif bir artışın yaşandığı belirtilmektedir. Raporda, Grönland ve Arktik bölgelerinde sıcaklığın artması ve erimelerin önü alınmaz şekilde yaşanmasının bize tüm dünyada deniz suyu seviyesinde artışın kaçınılmaz olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Küresel ölçekte deniz suyu seviyesinin 1993-2020 yılları arasında yapılan araştırmalara göre yıllık ortalama 3.29 mm kadar arttığı tespit edilmiş, bu artış 2020 yılında zirve yapmıştır.²⁹⁶

2.2.2. BM Çevre Programı (UN Environment Programme - UNEP)

BM Çevre Programı (UNEP)²⁹⁷ 1972 yılında İsveç'in Stockholm kentinde yapılan BM İnsan Çevresi Konferansında alınan karar ile kurulmuş bir programdır. BM nezdinde hem Genel Kurul'a hem de Ekonomik ve Sosyal Konsey'e bağlı şekilde faaliyetlerini sürdüren UNEP'in merkezi Kenya'nın Nairobi kentindedir.²⁹⁸

2.2.2.1. UNEP Görev ve Yetkileri

UNEP küresel çevre gündemini belirleyen, BM nezdinde sürdürülebilir kalkınmayı çevresel boyutları bağlamında uygulanmasını destekleyen ve küresel çevrenin korunmasına ilişkin yetkili bir çevre programıdır. Programın misyonu gelecek nesillerin yaşam kalitesinden ödün vermeden çalışmalar yapmak, bilgilendirmelerle farklı gruplara olanaklar tanıyarak çevreyi korumada liderlik sağlamak ve işbirliklerini teşvik etmektedir. UNEP üzerinde çalıştığı konular arasında iklim değışikliğı, afetler ve çatışmalar, ekosistem yönetimi, çevre yönetimi, kimyasal atıklar, kaynak verimliliğı gibi başlıklar mevcuttur.²⁹⁹ Çalışmanın konusu kapsamında UNEP'in sadece iklim değışikliğı alanında yapmış olduğu çalışmalar ve yayınlamış olduğu raporlar ele alınacaktır.

²⁹⁶ A.g.e, (04/03/2021)

²⁹⁷ Bu konuda bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s.159-160

²⁹⁸ Stanley Johnson , *UNEP The First 40 Years A Narrative*, UNEP, Nairobi 2012, s.7

²⁹⁹ UNEP, Why Does UN Environment Programme Matter?, <https://www.unep.org/about-un-environment/why-does-un-environment-matter> , (04/03/2021)

2.2.2.2. UNEP Çalışma Alanları ve İklim Değişikliği Uygulama

Konseptleri

Sıcaklık artışlarına yönelik mevcut veriler değerlendirildiğinde bu artışların kümülatif olarak devam ettiği, özellikle 1980'li yıllardan itibaren bu artışların daha da hızlandığı tespit edilmiştir.³⁰⁰ Raporda, yaşanması muhtemel olaylar arasında gıda kıtlığı, deniz seviyesinde artış, aşırı hava olaylarının daha da artması şeklinde farklı senaryolar mevcuttur. Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında dünyanın sıcaklığının arttığı, bu artışın durdurulması adına dünyanın sera gazı emisyonunda 2030 yılına kadar 30 Gt (gigaton) bir azaltıma gidilmesi gerektiği bildirilmiştir.³⁰¹ Bu hedefe ulaşma adına sadece ulaşım ve endüstri alanlarına yoğunlaşmanın tek başına yeterli olmayacağının, bu bağlamda ülkelerin, arazilerini ve kaynaklarını daha verimli şekilde yönetmesinin, akıllı şehirlerin inşa edilmesi, ormansızlaşmanın önüne geçmesi ve gıda israfının azaltılmasının vurgulandığı raporda ülkelerin bunu nasıl yapacakları, UNEP iklim değişikliği ile mücadelede ortaya koyduğu konseptte altı farklı sektörde atılacak olan adımlar ile bu küresel felaketin önüne geçilebileceğine yönelik hazırlanan raporda görülmektedir. Altı farklı bölümde enerji, endüstri, tarım ve gıda, orman ve arazi kullanımı, ulaşım, inşa ve şehirler ayrı ayrı ele alınmıştır.³⁰² Buna göre:

- Enerji alanında her yıl yaklaşık 12.5 Gt azaltıma gidilmelidir. Bu hedeflerin yakalanması adına ülkeler ulusal katkı beyanlarında bu konuya ilişkin azaltım hedefleri belirlemeli, ulusal bazda sıfır karbon politikaları hayata geçirilmeli, yenilenebilir enerji ve etkin enerji uygulamaları teşvik edilmelidir.³⁰³
- Endüstri alanında her yıl yaklaşık 7.3 Gt azaltıma gidilmelidir. Bu amaçla ısıtma ve soğutma sistemlerinde yenilenebilir enerji temelli adımlar atılmalı, metan gazı sızıntıları gibi konular da dahil olmak üzere enerji etkinliği kabiliyetleri geliştirilmelidir. Bu bağlamda enerji etkinliği standardı

³⁰⁰ UNEP, Climate Change, The Six Sector Solution to Climate Change, <https://www.unep.org/interactive/six-sector-solution-climate-change/> , (05/03/2021)

³⁰¹ A.g.e, (05/03/2021)

³⁰² A.g.e, (05/03/2021)

³⁰³ A.g.e, (05/03/2021)

oluşturulmalı, karbon yoğunluklu yatırımlar azaltılarak bunların alternatifleri olan ve sürdürülebilir kabiliyetler teşvik edilmelidir.³⁰⁴

- Tarım ve gıda alanında her yıl yaklaşık 6.7 Gt azaltıma gidilmelidir. Azaltım hedefleri bağlamında gıda kaybı ve israfı azaltılmalı, her yıl 2 Gt ve daha fazla emisyon azaltılması adına tarım ve beslenme alışkanlıklarının sürdürülebilir beslenmeye doğru değiştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Tarım ve gıda üretiminde daha fazla bilimsel adımlar atılmalı ve hedefler belirlenmeli, kayıp ve israfı azaltacak sürdürülebilir üretim teşvik edilmelidir. Bu noktada ulusal beslenme hedefleri iklim değişikliği ile uyumlu hale getirilmelidir.³⁰⁵
- Ormanlar ve arazi kullanımı konularında her yıl yaklaşık 5.3 Gt azaltıma gidilmelidir. Bu hedef doğrultusunda ormanların yok edilmesi ve tahrip edilmesi durdurulmalı, bu alanların tarım arazisine dönüştürülmesinden vazgeçilmelidir. Bu uygulamanın hayata geçirilmesi durumunda dünyanın hava kalitesinde artış olacağı, şehirlere sağlanan su arzında artış yaşanacağı, biyolojik çeşitliliğin korunmuş olacağı, gıda güvenliğinin destekleneceği ve ekonomide kırsal alanın payının artacağına yönelik öngörülere raporda yer verilmiştir.³⁰⁶
- Ulaşım alanında her yıl yaklaşık 4.7 Gt azaltıma gidilmelidir. Ulaşım sektörü dünyada salınan toplam emisyonun yaklaşık %25’lik bölümü oluşturmaktadır. Bu alanda emisyon salımında ciddi tedbirlerin alınmaması durumunda 2050 yılına kadar mevcut emisyon seviyesinin iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir. Emisyon azaltım hedeflerinin başarılması adına tüm ulaşım vasıtalarında elektrikli araçların kullanımı arttırılmalı, bu uygulamanın yaygınlaşması teşvik edilmelidir. İnsanların güvenli şekilde yürüyebileceği ve motorlu taşıtlar kullanmadan ulaşımın sağlayabileceği bisiklet yolları oluşturulmalıdır.³⁰⁷

³⁰⁴ A.g.e, (05/03/2021)

³⁰⁵ A.g.e, (05/03/2021)

³⁰⁶ A.g.e, (05/03/2021)

³⁰⁷ A.g.e, (05/03/2021)

- Binalar ve şehir alanlarında her yıl 5.9 Gt azaltıma gidilmelidir. 2030 yılına kadar binalardan salınan emisyon miktarının 12.6 Gt seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir. Mevcut kentleşme hızı verileri değerlendirildiğinde, şehirlerin ilerleyen dönemde mevcut altyapısından %70 oranında daha fazla altyapı ihtiyacının ortaya çıkacağı öngörülmektedir. Diğer taraftan mevcut şehir ve altyapı imkanlarının daha etkin kullanılması, düşük karbonlu hayata geçilmesi durumunda dünyada 5.9 Gt seviyesinde emisyon azaltımının başarılabileceği raporda ifade edilmiştir. Bu bağlamda şehirlerin ve binaların verimli üretim maddeleri ile inşa edilmesi, güneş enerjisi teknolojilerinin bina ve şehirlerde kullanımının arttırılması, kent ve kırsal bölgelerde şehir planlamaları ve sürdürülebilir bina teknolojileri desteklenmelidir. Ülkelerde diğer tüm sektörler bu hedeflerin başarılması adına destek sunmalı, bu davranış ve kültürün oluşmasına katkı sağlamalıdır.³⁰⁸

2.2.2.3. UNEP Emisyon Açığı Raporu 2020

UNEP 2020 yılı Emisyon Açığı Raporu'na göre 2019 yılında küresel ölçekte sera gazı emisyonu artmaya devam etmiştir. Verilere göre arazi kullanım değişikliği dahil edilmeden 2019 yılının üçüncü çeyreğinde toplam sera gazı emisyon miktarı 52.4 GtCO₂e seviyesine ulaşmıştır. Arazi kullanım değişikliği sebebiyle oluşan sera gazları da dahil edildiğinde bu sayı 59.1 GtCO₂e seviyesine çıkmıştır. Bu miktarın %65 oranı fosil yakıt kullanımından kaynaklanmakta bu da yaklaşık 38 GtCO₂e denk gelmektedir. 2010 yılından itibaren yaşanan artışlar ile karşılaştırıldığında yıllık ortalama %1.3 oranında artışın olduğu tespit edilmiştir.³⁰⁹

Bu dönemde sera gazı salınımında zirvede bulunan dört ülkenin Çin - ABD - İngiltere ve Hindistan ile AB(Avrupa Birliği)'nin toplam sera gazı salınımının %55 oranındaki bölümünden sorumluluğu olduğu tespit edilmiştir. Buna Rusya ve Japonya da dahil edildiğinde bu oran %65 seviyesine çıkmaktadır. G20(Yirmiler Grubu) ülkelerinin sera gazı salınımındaki payı toplamda %78 seviyesinde olmuştur. Bunlara ek olarak sera gazı salınımında OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği

³⁰⁸ A.g.e, (05/03/2021)

³⁰⁹ UNEP, *Emissions Gap Report 2020*, UNEP DTU Partnership, Nairobi 2020, s.xiv

Örgütü) üyesi ülkelerin salım oranları etkili kaynak kullanımı, teknolojinin bu alanda etkinliğinin arttırılması, düşük karbon kaynaklarının arttırılması gibi alanlardaki çabaları sebebiyle artışın azaldığı şeklinde bir tespit yapılmıştır. OECD dışı ülkelerin ise sera gazı salınımlarında artışın halen devam ettiği gözlenmiştir.³¹⁰

Raporda, 2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını sebebiyle sera gazı emisyonlarında 2019 yılı ile kıyaslandığında %7'ye kadar bir azalma öngörüldüğü fakat atmosferik sera gazı yoğunluğunda artışın devam etmiş olduğu belirtilmiş, bu azalmanın en önemli sebebinin ise ulaşım sektöründe yaşanan talep azlığı ve Covid-19 sebebiyle uygulanan hareket kısıtlamaları olduğu değerlendirilmiştir.³¹¹ Yine 2020 raporuna göre 2019 yılı verileri değerlendirildiğinde sadece Çin'in toplam salım yaptığı sera gazı miktarı 14 GtCO₂e, ABD'nin 7 GtCO₂e, AB+İngiltere 4.5 GtCO₂e, Hindistan 4 GtCO₂e seviyesinde olmuştur. Aynı dönemde kişi başı yapılan sera gazı salınımları kıyaslandığında ABD'nin kişi başı sera gazı salınımı 20 tCO₂e, Rusya'nın kişi başı sera gazı salınımı 17.5 tCO₂e, Japonya'nın kişi başı sera gazı salınımı 11 tCO₂e, Çin'in kişi başı sera gazı salınımı 10 tCO₂e, AB'nin kişi başı sera gazı salınımı ise 8.5 tCO₂e seviyesinde gerçekleşmiştir.³¹²

İlgili raporda 2030 yılına kadar belirlenmiş sera gazı emisyon azaltım hedefleri değerlendirilmiş olup bu konuya ilişkin tarafların ciddi katkılar sunmadığının tespit edilmiş olduğu raporda belirtilmiştir. Raporda belirtildiğine göre, ülkeler bu hedefleri yakalama adına ciddi irade beyanı ve eyleme geçmedikleri takdirde 2030 hedeflerinin yakalanması mümkün görünmemektedir. Covid-19 sebebiyle uygulanan kurtarma paketleri ve iyileştirme tedbirleri bağlamında alınan tedbirler ve uygulanan kısıtlamaların 2030 yılına kadar uygulanması gereken kısıtlamalar arasında sadece 2-4 GtCO₂e seviyesinde bir azaltıma sebep olduğunun belirtildiği raporda, bunun da hedefler adına oldukça yetersiz bir miktar olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, 2030 yılına kadar mevcut karbon salınım miktarının 44 GtCO₂e seviyesine kadar azaltılması gerektiği de raporda belirtilmiştir.³¹³

³¹⁰ A.g.e., s.xv

³¹¹ A.g.e., s.xvi

³¹² A.g.e., s.xvii

³¹³ A.g.e., s.xvi

Raporda, 2030 yılına kadar konulmuş olan hedeflerin yetersizliği ifade edilmiş olmasına rağmen 21.yy ortasına kadar net sıfır karbon emisyon taahhütlerini kabul eden ülke sayısında artış gözlendiğine de dikkat çekilmiştir.³¹⁴ Bu bağlamda raporda 2020 iklim politikaları hedeflerinin uygulanabilir ve güvenilir kılınması için acilen ulusal katkı beyanlarında, uygulama ve eylemlerin yürürlüğe girmesi ve bu taahhütlerin zorunlu kılınması üzerinde durulmuş, günümüzde yıllık salınan emisyonun %51 bölümünü oluşturan 126 ülke net sıfır hedefleri uygulama konusunda resmi olarak taahhütte bulunduğu, bildirdiği veya planlamaya aldığı belirtilmiştir.³¹⁵ Raporda ayrıca ABD Başkanı Joe Biden net sıfır emisyon hedeflerini 2050 yılına kadar gerçekleştirmeyi kabul etmesi durumunda, %51'lik seviyenin %63 seviyesine çıkacağına öngörüldüğü de belirtilmiştir.³¹⁶

Raporda göre, 2030 yılına kadar küresel ısınmanın 2 °C ile sınırlandırılması adına azaltılması beklenen yıllık sera gazı emisyon miktarı ortalama 15 GtCO₂e (12-19 GtCO₂e) seviyesinde olmalıdır. Sıcaklık artışını 1.8 °C altına indirme hedefleri adına 2030 yılına kadar ortalama 20 GtCO₂e (18-23 GtCO₂e) seviyesinde bir azaltım yapılması gerekmektedir. Sıcaklık artışını 1.5 °C ile sınırlı tutma hedefleri adına 2030 yılına kadar ortalama 32 GtCO₂e (29-36 GtCO₂e) seviyesinde bir azaltım yapılması gerekmektedir.³¹⁷

Küresel ölçekte yaşanan Covid-19 salgını ile ilgili hükümetlerin yaklaşık 12 trilyon dolarlık ek bütçe harcamış olduğu, bu seviyenin 2020 yılında küresel çapta harcanan toplam harcamanın %12'sini oluşturduğu belirtilmiştir. Raporda, yine 2020 yılında G20 ülkeleri arasında Covid-19 sebebiyle yapılan harcama ve ülkelerin toplam bütçeleri karşılaştırıldığında bu oranın %15 seviyesine çıktığı da belirtilmiştir. Bazı orta ölçek ülke ekonomileri ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde bu oran %40 seviyesine çıkarken kimi ülkelerde %6 seviyesine kadar azaldığı da yine raporda sunulmuştur.³¹⁸

Rapordaki verilerden yola çıkarak çıkarımlar yapıldığında denilebilir ki, sera gazı emisyonunu azaltma ve açığı kapatma adına insanlığın yaşam tarzını

³¹⁴ A.g.e., s.xvii

³¹⁵ A.g.e., s.xvii

³¹⁶ A.g.e., s.xvii

³¹⁷ A.g.e., s.xix-xx

³¹⁸ A.g.e., s.xxı

değiştirmesi ön koşul olarak kabul edilmektedir. Tüketim temelli oluşturulan emisyonların yaklaşık 2/3 bölümü hane halkı faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Yaşam tarzını değiştirerek hem sistematik koşulları hem de bireysel faaliyetleri kontrol altına alarak bu oluşan emisyonda önemli bir azaltıma gidilebilir. Yaşam tarzını değiştirme olarak adlandırılan konuda hareketlilik, yerleşim ve gıda tüketimi kastedilmektedir. Sadece bu üç başlık yaşam kaynaklı emisyonun %20'lik kısmını oluşturmaktadır. Bunların başarılması durumunda kişi başı yaklaşık olarak 1.9 tCO₂e kadarlık bir sera gazı emisyon azaltımı mümkün olabilir. Ev enerjisi için kullanılan sistemlerin ortaya çıkardığı emisyonlar dikkate alındığında bunların yerine yenilenebilir elektrik enerjisine geçilmesinde kişi başı yaklaşık 1.5 tCO₂e kadarlık bir sera gazı emisyon azaltımı mümkün olabilir. Gıda tüketim alışkanlıklarımızı değiştirmemiz, düşük karbonlu beslenme modeli ile üretilen gıdaları tercih etmemiz durumunda, örneğin vejetaryen beslenme modeli ile kişi başı 0.5 tCO₂e kadarlık bir sera gazı emisyon azaltımı mümkün olabilir.³¹⁹

Yine kişisel emisyon salınımında eşitlik önemli bir yer tutmaktadır. Dünyanın en zengin %1'lik bölümünün saldıgı emisyon miktarı dünyanın en fakir %50'lik bölümünün saldıgı emisyon miktarından iki kat daha fazladır. Paris Anlaşması çerçevesinde 1.5 °C sıcaklık hedefinin tutturulması adına 2030 yılına kadar ortalama kişi başı emisyon salınımı 2 - 2.5 tCO₂e seviyesine kadar azaltılmalıdır. Bu doğrultuda ise, dünyanın mevcut en zengin %1'lik bölümü saldıgı emisyon miktarıda en az %30 oranında bir azaltıma gitmelidir. Bu durumda en fakir %50 bölüm ise şuanda salınan mevcut emisyon miktarından üç kat daha fazla emisyonlarını arttırabilecektir.³²⁰

2.2.3. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC)

IPCC, 6 Aralık 1988 tarihinde Dünya Meteoroloji Örgütü ve BM Çevre Programı tarafından BM Genel Kurulu'ndan alınan karar³²¹ doğrultusunda kurulan ve

³¹⁹ A.g.e. s.xxiv-xxv

³²⁰ A.g.e. s.xxv

³²¹ UN, 'General Assembly', <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/02/UNGA43-53.pdf> , (06/03/2021)

BM nezdinde iklim değışikliği konularında çalışmalar yürüten bir kurumdur. Günümüzde 195 yesi bulunan IPCC'nin sekretaryası ve yönetildiği merkez İsviçre'nin Cenevre kentidir.³²²

2.2.3.1. IPCC Yapısı, Görev ve Sorumlulukları

IPCC bir sekretarya, üç farklı çalışma grubu ve bir ulusal sera gazı envanter görev grubu ile faaliyetlerini yürüten bir kurumdur. I. Çalışma Grubunda iklim değışikliği konusuna ilişkin bilimsel değerlendirmeler yapmaktadır. II. Çalışma Grubunda iklim değışikliği etki değerlendirmesi yapmaktadır. III. Çalışma Grubunda ise iklim değışikliğinin olumsuz etkilerini azaltma ve cevap stratejileri üzerine çalışmalar yürütmektedir. Ulusal sera gazı envanter görev grubu ülkelerin yıllık sera gazı envanter ve salım bilgilerinin değerlendirilmesi çalışmaları yapmaktadır.³²³

IPCC iklim değışikliğine ilişkin bilimsel olarak BM'nin ilgili kurumlarına kapsamlı inceleme ve tavsiye raporları hazırlamak amacıyla kurulmuştur. Bu inceleme ve tavsiye raporları iklim değışikliğinin sosyal ve ekonomik etkisini gelecekte olası iklim sözleşmesine dahil edilecek potansiyel stratejiler ve müdahale araçları için kullanılacak verilerden oluşmaktadır. 1988 yılından itibaren IPCC, 6 adet iklim değışikliği değerlendirme raporu yayınlanmıştır. Ayrıca BM İklım Değışikliği ereve Sözleşmesinin hazırlık aşaması IPCC tarafından 1990 yılında yayınlanan ilk raporda sunulan bilimsel ve teknik verilerden yola çıkarak hazırlanmıştır.³²⁴

IPCC'nin iklim değışikliği alanında bilimsel bir temel oluşturarak iklim değışikliğinin etkilerini, gelecekteki risk durumlarını, bu risklerin azaltılması ve mevcut uyum seçeneklerini düzenli olarak değerlendirmek gibi görev ve sorumlulukları vardır. IPCC bilim dünyasından yüzlerce akademisyen ve uzmanların katkıları ile hazırlanan raporlar ile hem dünyaya hem de karar alma mekanizmalarında bulunan yöneticilere gelecek hakkında detaylı öngörüler sunmaktadır. Aynı zamanda IPCC'nin hazırlamış olduğu bilimsel raporlar BM

³²² IPCC, 'About IPCC', <https://www.ipcc.ch/about/> , (06/03/2021)

³²³ IPCC Factsheet: What is the IPCC?,

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/FS_what_ipcc.pdf , (06/03/2021)

³²⁴ IPCC, 'History of IPCC', <https://www.ipcc.ch/about/history/> , (06/03/2021)

nezdinde her yıl düzenli olarak yapılan iklim değişikliği müzakere ve konferanslarında ele alınmakta, bu toplantılara önemli girdiler sağlamaktadır. IPCC'nin belli aralıklar ile yayınlamış olduğu değerlendirme raporlarının herhangi bir zorlayıcı veya bağlayıcı özelliği bulunmayıp, ilgili kurumlara tavsiye niteliği taşımaktadır.³²⁵

2.2.3.2. IPCC VI. Değerlendirme Raporu (AR6)

IPCC'de üç farklı çalışma grubu iklim değişikliği konusunu farklı açılardan ele alarak bilimsel temelli raporlar sunmaktadır. Bu bağlamda, sunulan raporlardan IPCC I. Çalışma Grubu 6. Değerlendirme Raporu (AR6) özet raporunda çerçeve ve bağlam olarak bir önceki rapor olan 5. Değerlendirme Raporu (AR5) esas kabul edilmiş, iklim değişikliği zararlarını azaltma ve uyum mekanizmaları üzerinde daha güncel değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bir önceki rapor ve son dönemde yaşanan gelişmeler kıyaslanarak yeni bir sentez oluşturulmuş, emisyon ve zorlama senaryoları üzerinde güncel senaryo ve tahminler yapılmıştır.³²⁶

IPCC II. Çalışma Grubu 6. Değerlendirme Raporu (AR6) güncel duruma göre ilgili alanlarda politika değişiklikleri ele alınmıştır. Sektörel ve bölgesel iklim değişikliğinin beşeri sistemler üzerindeki önemi ve bunların kültür, davranış, tarihsel deneyim ve bilgi sistemleri bağlamında güncel değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca iklim risk çerçevelerinin belirlenmesi, mekânsal ve kademeli etkileri, afet risklerinin azaltılması ve bu alanda güvenlik açıklarının belirlenmesi, iklimde uyumun sağlanması adına teknolojik sonuçların işlenmesi, farklı senaryolar ışığında iklim risklerinin doğru algılanması, mevcut ve gelecekte muhtemel iklim değişikliğine ilişkin ekonomik veya ekonomik olmayan kayıpların tespiti ve bunları farklı yönleri, iklim değişikliğine uyum bağlamında sürdürülebilir kalkınma temelli adımlar atılması ve iklime dirençli kalkınmayı geliştirmek için fırsatların ortaya konması gibi konular değerlendirilmiştir.³²⁷

³²⁵ IPCC, 'About IPCC, Overview', <https://www.ipcc.ch/about/> , (06/03/2021)

³²⁶ IPCC, 'Chapter Outline Of The Working Group I Contribution to The IPCC Sixth Assessment Report (AR6)', https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/11/AR6_WGI_outlines_P46.pdf, IPCC Secretariat, Montreal Canada 6-10 September 2017, s. Annex 1 (06/03/2021)

³²⁷ A.g.e, s. Annex 1, (06/03/2021)

IPCC III. Çalışma Grubu 6. Değerlendirme Raporu (AR6) özet raporunda bir önceki rapor olan 5. Değerlendirme Raporu (AR5) temel bulguları üzerine rapor genişletilmiş ve son tespitler özel raporlar eşliğinde yayınlanmıştır. Bu çalışma grubunda iklim değişikliğinin etkilerini azaltmaya yönelik araştırmalar yapılmıştır. Paris Anlaşması bağlamında son gelişmelere yönelik küresel sera gazı envanteri hazırlanmış, genel olarak sürdürülebilir kalkınma esasında teknolojik gelişmeler konusunda, çözüm odaklı ve hızlı tedbirler üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. İlgili politikalar hazırlanırken çoklu hedef belirleme prensiplerinden yararlanılmış, sektörler, hizmetler ve sistemler, modeller ve analizler detaylı incelenmiştir. Fayda-maliyet analizleri yapılarak belirsizlikleri en aza indirmeye yönelik araştırmalar yapılmıştır.³²⁸

2.2.4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çalışma Grubu (Sustainable Development Goals)

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri yoksulluğu sona erdirmeye, yeryüzünü koruma, herkesin yaşam ve umutlarını geliştirme amacıyla uygulanan evrensel bir eylem çağrısı olup 2015 yılında BM tarafından kabul edilen 17 başlıkta 2030 yılına kadar uygulanması amaçlanan hedeflerden oluşmaktadır. Bu 17 hedeften 13. iklim eylemi, iklim değişikliği mücadele ve ortaya çıkan olumsuz etkiler mücadele konusunu içermektedir.³²⁹

İklim eylemi kapsamında elde edilen verilere göre 2010-2019 yılları arasında tespit edilen en sıcak yıl 2019 yılı olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca aynı yıl CO₂ gazı emisyon seviyesi diğer gazlar da dahil olmak üzere kaydedilen en yüksek seviye olarak tespit edilmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çalışma Grubu tarafından, iklim eylemi bağlamında sera gazı emisyonlarında 2020 yılı için Covid-19 sebebiyle uygulanan seyahat yasakları ve ekonomik yavaşlamanın yaşanması nedeniyle emisyon salınımında kısmi bir azalma (yaklaşık %6 oranında) olduğunun tespit edildiği fakat bu azalmanın geçici bir durum olduğu ifade edilmiştir. Buna göre, küresel çapta yayılan salgın döneminde dahi sıcaklık artışının devam ettiği

³²⁸ A.g.e, s. Annex 1, (06/03/2021)

³²⁹ Sustainable Development Goals, The Sustainable Development Agenda, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> , (09/03/2021)

tespit edilmiştir. Bu bağlamda ciddi tedbirler alınması durumunda dahi küresel ısınmanın devam edeceğine yönelik tespitler sonrası bu kötü durumun önüne geçme adına 2015 yılında Paris Anlaşması kabul edilmiş ve 2020 yılı sonrası iklim değişikliği ile mücadelede yeni bir döneme geçilmiştir. Bu anlaşmaya göre Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında 21.yy sonuna kadar küresel sıcaklık artışının 2 °C'nin olabildiğince altında, 1.5 °C ile sınırlı tutulması hedeflenmiştir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin sürece katılımı ile küresel ısınma ve iklim değişikliğine karşı topyekûn bir mücadele eylemi oluşturulması amaçlanmıştır.³³⁰

Sürdürülebilir kalkınmada 13. hedef olan iklim eylemleri kapsamında belirlenmiş olan hedefler şu şekildedir:³³¹

- Tüm ülkelerde iklim ile ilgili tehlikelere, doğal afetlere karşı uyum kapasitesi ve dayanıklılığın artırılması,
- İklim değişikliği önlemlerinin uluslararası ve ulusal politikalara, stratejilere ve planlara entegre edilmesi,
- İklim değişikliğini hafifletme, uyum, etkilerinin azaltılması ve erken ikaz konuları da dahil olmak üzere eğitim ve bilinçlendirmenin geliştirilmesi, kurumsal kapasitelerin artırılması,
- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde bahsedilen gelişmiş ülkelerin belirlenen hedeflere ulaşması adına çaba göstermesi, gelişmekte olan ülkelerin imkan ve kabiliyetleri dahilinde bu sürece destek vermesi, her yıl iklim değişikliği ile mücadele kapsamında gelişmekte olan ülkelere 100 milyar dolar seviyesinde finansal destek verilmesi ve bunların şeffaflık içerisinde yürütülmesi,
- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere, küçük ada ülkelerine yönelik kapasite geliştirme ve ilgili mekanizmalara yönelik destekler verilmesi.³³²

³³⁰ Sustainable Development Goals, 'Goal 13: Take urgent action to combat climate change and its impacts, 13 Climate Action', <https://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-change/> , (09/03/2021)

³³¹ A.g.e, (09/03/2021)

³³² A.g.e, (09/03/2021)

2.2.5. İklim Eylemi Çalışma Grubu (Climate Action)

Denilebilir ki, günümüzde toplumların iklim değişikliğine karşı reaksiyon gösterme konusunda isteksiz olması ve kararlı adımlar atamaması sebebiyle iklim değişikliği krizi artarak devam etmektedir. İklim Eyleminin Çalışma Grubu yaşanan bu olumsuzlukların önüne geçilmesi, azaltılması ve konunun ulusal ve uluslararası seviyede önemini ifade etme, bu konu üzerinde daha fazla dikkat çekme adına kurulmuştur. İlgili çalışma grubunun araştırmalarına göre 2010-2019 yılları arasında yaşanan orman yangınları, kuraklık, sel felaketleri, kıtalarda yaşanan diğer olumsuz iklim olayları göz önüne alındığında bu dönem geçmiş yıllar ile kıyaslandığında yaşanan en sıcak on yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Sıcaklık artışında yaşanan bu kötü gidişat neticesinde ulusal ekonomiler zarar görmekte, bu da geçinme ihtiyacı ve imkanlarının daha da azalması anlamına gelmekte, ülke ekonomileri daha da kırılgan hale gelmektedir. Yaşanan aşırı hava olayları, hava durumlarındaki değişimler, deniz seviyesinin yükselmesi sebebiyle sadece 2018 yılında 39 milyondan daha fazla insan bu kötü şartlardan olumsuz etkilenmiştir.³³³

İklim Eylemi Çalışma Grubu, iklim değişikliği konusunda herhangi bir tedbir alınmaması veya eyleme geçilmemesi durumunda 21.yy sonuna kadar küresel sıcaklık artışının Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında 3 °C'den daha fazla olacağı, bunun da ekosistemde geri dönülemez zararlara sebebiyet vereceği değerlendirilmektedir. Çalışma Grubuna göre, iklim değişikliği sorununun önüne geçme adına tüm insanlığın yapması gereken önemli görevler vardır. Bu bağlamda, fosil yakıt kullanımının azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması söylenebilecek başlıca tedbirlerden olup elbette tek başına bu adımlar yeterli olmayacaktır. Onlara göre, enerji, endüstri, ulaşım, gıda, tarım ve ormancılık sistemi gibi alanlarda büyük bir dönüşüme gidilmesinin bir talep değil bir zorunluluk olarak görülmesi gerekmektedir. 2015 yılında Paris Anlaşmasında alınan karara göre 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışının 2 °C'nin olabildiğince altında, 1.5 °C ile sınırlı tutma hedefleri belirlenmiştir.³³⁴

³³³ Climate Action: Why It Matters, https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2019/07/13_Why-It-Matters-2020.pdf , (09/03/2021)

³³⁴ A.g.e, (09/03/2021)

Çalışma grubu yeni stratejilerinde iklim değişikliğinin önüne geçilmesinin amaçlandığı, Paris anlaşması ile belirlenen hedeflere ulaşılması adına bir çok farklı senaryo ve tahminler üzerinden yol haritaları hazırlanmaktadır. Buna göre, mevcut hali ile sürecin bu şekilde devam etmesi durumunda yaşanacak olan sıcaklık artışına karşı sadece 85 ülke ulusal afet risklerini azaltma stratejileri hazırlamıştır. Çalışma grubunca, 21.yy sonuna kadar 1.5 °C sıcaklık hedefinin yakalanması için 2020 yılından itibaren her yıl %7.6 oranında emisyon azaltımına gidilmesi gerektiği ifade edilmiş, iklim finansmanı konusunda fosil yakıtlara yapılan yatırımların mevcut durumda iklim eylem finansmanından fazla olduğu da tespit edilmiştir.³³⁵

2.2.6. BM Nüfus Fonu (United Nations Population Fund)

BM Nüfus Fonu cinsiyet ve üreme sağlığı olarak kurulmuş olup BM nezdinde dünyanın farklı yerlerinde temsilcilikleri vasıtasıyla bu alanda ve daha birçok farklı konuda faaliyetler yürüten bir kuruluştur. BM Nüfus Fonu olarak 1969 yılında BM Genel Kurulu tarafından alınan karar ile faaliyete geçen bu kuruluşun merkezi ABD'nin New York kentindedir. Kuruluşun misyonu her gebeliğin sağlıklı ve istendiği şekilde, her doğumun güvenli olduğu ve her gencin potansiyelinin yerine getirildiği bir dünya sunmak ve bu amaçlar doğrultusunda hareket etmektir. Yapılan faaliyetler ve destekler arasında kadınlar ve gençler arasında üreme sağlığı hizmetleri, her üç kadından birini etkileyen cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi, genç yaşta evlilik ve gebelik gibi konuların önüne geçilmesi benzer konularda veri toplama ve bunların analizi bulunmaktadır.³³⁶

2.2.6.1. BM Nüfus Fonu ve İklim Değişikliği Politikaları

İklim değişikliği insanlığın karşılaştığı en büyük zorluklar arasında yer almaktadır. Değişen iklim, artan fırtına ve aşırı hava olayları, deniz suyu seviyesinin yükselmesi, yükselen hava sıcaklığı doğayı ve insanlığı olumsuz etkilemektedir. Bu konuda herhangi bir tedbir alınmaması durumunda yaşanan bu felaketlerin daha da

³³⁵ Sustainable Development Goals, 'Take Urgent Action to Combat Climate Change and Its Impact', https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2020/07/E_infographics_13.pdf , (09/03/2021)

³³⁶ UNFPA, 'About us', <https://www.unfpa.org/about-us> , (10/03/2021)

artacağı öngörülmektedir. Bu sebeple BM Nüfus Fonu, nüfus dinamikleri, değişen iklim koşullarında insanlığın nasıl etkileneceği, ilgili olumsuz durumlar karşısında ne gibi tedbirlerin uygulanması gerektiği ve daha dirençli bir yapının nasıl oluşturulması gerektiği konusunda politikalar üzerinde çalışmaktadır.³³⁷

BM Nüfus Fonu tarafından iklim değişikliği ve nüfus arasında doğrudan bir ilişki olup nüfusun artması ve azalması durumlarına karşı farklı etki ve sonuçların ortaya çıkacağı bildirilmektedir. Buna göre, tüketim kültürünün fazla olduğu gelişmiş ülkelerde emisyon artışı yaşanmakta ve nüfus artış hızı düşmekte, tüketim kültürünün az olduğu ve emisyon salınımının daha az olduğu ülkelerde nüfus artış hızı daha yüksek seviyelere çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak yoksulluğun bu bölgelerde daha da artacağı şeklinde tespitler yapılmaktadır. Yine fon tarafından, fakir ülkelerin kendini geliştirme, büyüme ve tüketimlerini daha üst seviyeye çıkarma konusunda iyileştirme yapma haklarının bulunduğu, bunun da bize daha fazla emisyonun olacağı ve iklim değişikliğinin daha da artacağını gösterdiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda, üzerinde durulması gereken bir başka konunun ise iklim değişikliğinin ne yazık ki insanlığı eşit derece etkilemediği, fakir toplumların tarım ve gıda üretim işi ile uğraşan halkların yaşanan felaketlerden daha fazla etkilendiği, kuraklık, seller ve diğer felaketlerden daha fazla zarar görmekte oldukları da yine BM Nüfus Fonu'nun değerlendirmeleri arasındadır.³³⁸

BM Nüfus Fonu'na göre, iklim değişikliği ve nüfus arasındaki bağlantı göz önüne alındığında bu konuda atılması gereken adımlar ve çözümler şu şekildedir; Gelecekte iklime dirençli kalkınmayı teşvik etmek amacıyla nüfus verileri planlamaya dahil edilmeli, iklim değişikliğine karşı topyekûn bir kalkınma ve seferli ilan edilmeli, teknolojik gelişme ve kalkınmalardan faydalanılmalıdır. Kaynakların kontrolsüzce harcanması ve kullanılmasının önüne geçilmeli, yeni bir tüketim kültürü oluşturulmalıdır. Yeni tüketim kültürü bağlamında temel olarak ulaşım, barınma ve kamu hizmetleri gibi alanlar öncelikli olarak belirlenmelidir. Kentleşme ve kentleşme politikalarının revize edilerek buralarda yaşayan insanların ihtiyaçları daha etkin ve verimli olacak şekilde karşılanmalıdır. İklim değişikliğine karşı tüm

³³⁷ UNFPA, 'Climate Change, Overview', <https://www.unfpa.org/climate-change> , (10/03/2021)

³³⁸ UNPFA, 'Population and Climate Change', <https://www.unfpa.org/climate-change> , (10/03/2021)

toplumlarda farkındalığın artırılması, kişisel tüketimin azaltılması yönünde teşvikler yapılmalı, bu hedefler doğrultusunda destekler ve yardımlar sağlanmalıdır.³³⁹

2.2.7. BM Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations)

BM Gıda ve Tarım Örgütü 1945 yılında Genel Kurul'da kabul edilen karar ile kurulmuş ve BM nezdinde faaliyetlerini yürüten bir kurumdur. Temel olarak açlığı ortadan kaldırmak için uluslararası düzeyde gösterilen çabalara liderlik eden kurum olarak kabul edilen BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün, herkes için gıda güvenliğini tesis etmek, insanların aktif ve sağlıklı bir hayat sürmeleri için yeterli ve yüksek kaliteli gıdaya erişimini sağlamak gibi görev ve sorumlulukları vardır.³⁴⁰

2.2.7.1. BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün İklim Değişikliği Politikaları

İklim değişikliği konusunda toplumların günümüzdeki tutumları gelecek nesillerin nasıl besleneceğini belirleyecektir. Bu bağlamda ülkeler, tarım sektörünü mevcut durum ve şartlara göre dönüştürerek herkes için gıda güvenliğini sağlama olanağına sahiptir. BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün temel stratejisi tarım sektöründe uyum ve daha iyi bir yönetim anlayışının artırılmasıdır. Bu amaçla BM Gıda ve Tarım Örgütü hem gıda üretiminde hem de tarımsal faaliyetlerin uygulamalarında teknik rehberlik, veriler sunma, ülkeleri bu yönde destekleme gibi faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca bu araçları iklim konusu ile beraber ele alarak tarım ve gıdanın daha geniş çerçevede ve afet risklerini azaltma politikaları ile ele alınmasına katkı sunmaktadır. Ek olarak ülkelerin iklim değişikliği konusunda sera gazı emisyon azaltma çabaları olarak bilinen Ulusal Katkı Beyanlarını da desteklemektedir. Son dönemde BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün çalışma alanlarının genişlemesi sebebiyle sadece iklim değişikliği alanında 2009-2017 yılları arasında 300'den fazla plan ve proje hayata geçirilmiş, gıda, tarım ve iklim değişikliği konuları bu programlarda bir bütün olarak ele alınmıştır.³⁴¹

³³⁹ UNPFA, 'Solutions', <https://www.unpfa.org/climate-change> , (10/03/2021)

³⁴⁰ FAO, 'About FAO', <http://www.fao.org/about/en/> , (10/03/2021)

³⁴¹ FAO, 'Climate Change', <http://www.fao.org/climate-change/our-work/what-we-do/en/> , (10/03/2021)

2.2.7.2. BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün İklim Değişikliği Strateji

Belgesi

BM Gıda ve Tarım Örgütü stratejilerinde iklim değişikliği öncelikli konu olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda üç temel konuya odaklanılmaktadır;

- Üye devletlerin kurumsal ve teknik kapasitesini geliştirmek,
- Gıda güvenliği, tarım, balıkçılık, ormancılık gibi alanların uluslararası iklim gündemine entegrasyonunu sağlamak,
- BM Gıda ve Tarım Örgütünün çalışmalarında iç koordinasyonu güçlendirmek ³⁴²

BM Gıda ve Tarım Örgütünün 2017 yılında yayınlanan bu strateji belgesinde gıda ve tarımın ekonomik, sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilir çerçevede herkesin özellikle en yoksul durumda olan halkların yaşam standartlarını iyileştirme konusunda katkıda bulunmak, açlıktan ve yetersiz beslenmekten uzak bir dünya öngörülmektedir. Bu vizyonun önündeki en büyük engel olarak da iklim değişikliği görülmektedir. Bu bağlamda BM Gıda ve Tarım Örgütünün iklim değişikliğine yaklaşımı eşzamanlı olarak hem ülke odaklı hem de küresel boyuttadır. Paris Anlaşması bu yaklaşım ve vizyonlara göre hazırlanması sebebiyle politika ve hedeflerin gerçekleştirilme ihtimallerini artırmaktadır. BM Gıda ve Tarım Örgütü bölgesel ve küresel gündemler ile ilişki kurarak kısa-orta ve uzun vadeli zaman dilimlerinde çalışma ve politikalar takip etmekte, farklı paydaşlar ile ortaklaşa hareket ederek ilgili konuları iklim değişikliği üzerinden ele almaktadır. BM Gıda ve Tarım Örgütünün tüm çalışma ve politikaları sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda hazırlanmakta, örgüt, bu amaç doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmektedir. ³⁴³

BM Gıda ve Tarım Örgütü rehber ilkeleri arasında; gıda güvenliği, yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilirliğe öncelik verme, yapılan tüm çalışmalarda kimseyi dışarıda bırakmadan kitlesel olarak hareket etme, hiçbir kesimi dışarıda bırakmama, iklim değişikliği, gıda ve tarım politikalarının entegrasyonunu ve yaygınlaşmasını destekleme, kanıta dayalı ve bilimsel yaklaşımın teşvik edilmesi,

³⁴² FAO, 'FAO Strategic Framework 2022-2031', <http://www.fao.org/climate-change/our-work/what-we-do/climate-change-strategy/en/>, (10/03/2021)

³⁴³ A.g.e., s. 13, (10/03/2021)

ekosisteme dayalı yaklaşımların teşvik edilmesi, yaşanan deneyimlerden ders çıkarılması, etkinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi gibi yaklaşımlar mevcuttur.³⁴⁴

Atılan adımlar istikametinde BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün elde etmesi beklenen üç ortak sonuç bulunmaktadır. Bunlar;

- Teknik bilgi ve BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün öncülüğünde ülkelerin iklim değişikliği konusunda kapasitelerinin artması,
- BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün gücünü arttırarak gıda güvenliği, beslenme, tarım ve ormancılık başlıklarında iklim değişikliği konusunun uluslararası gündeme daha iyi entegre edilmesi,
- İklim değişikliği konusuna BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün çalışmalarında daha güçlü koordinasyon tesis edilmesi.³⁴⁵

BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün iklim değişikliği strateji belgesinde belirlenmiş olan sonuçlara ulaşma adına uygulamaya konulan eylem planları ve beklentileri vardır. Belgede, yukarıda maddeler halinde açıklanan sonuçların uygulanması, ortak bir koordinasyon ve hedefe ulaşma adına faaliyetler ve çalışmaların yapılmasının amaçlandığı belirtilmiştir.³⁴⁶

2.2.7.3. BM Gıda ve Tarım Örgütü İklim Değişikliği Çalışmaları

BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün iklim değişikliği çalışmalarının temelinde taraf olan tüm ülkelerin gıda sistemlerini dönüştürmek, sürdürülebilir tarımı teşvik etmek, 2030 yılına kadar açlık ve yetersiz beslenmenin olmadığı bir dünya inşa etmek vardır. BM Gıda ve Tarım Örgütü iklim değişikliği ajandası kapsamında Tarımda Koronivia Ortak Çalışma (The Koronivia Joint Work on Agriculture) grubu oluşturulmuştur. 2017 yılında COP23 görüşmelerinde kurulan bu çalışma grubunda tarafların arasında iklim değişikliği ile mücadele kapsamında gıda güvenliği ve sosyoekonomik etkilerin yanı sıra toprak, hayvancılık, besin ve su yönetimi konularında koordinasyon ve işbirlikleri yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda

³⁴⁴ A.g.e., s. 17-18, (10/03/2021)

³⁴⁵ A.g.e., s. 19, (10/03/2021)

³⁴⁶ A.g.e., s. 19-20, (10/03/2021)

müşterek olarak seminer, çalıştay ve toplantılar icra ederek gıda ve tarım alanında uygulamaların geliştirilmesi ve desteklenmesi hedeflenmiştir.³⁴⁷

Gıda ve tarım konularında iklim değişikliği ile mücadelede atılması gereken adımlar ve mevcut durumda salınan sera gazları miktarları karşılaştırıldığında bunların etkin şekilde yönetilmesi durumunda emisyon salınımında ciddi azaltımlara gidilebilmesinin mümkün olduğunun değerlendirildiği çalışma raporuna göre, mevcut sera gazı emisyonları 1/4 oranda tarım, ormancılık ve diğer arazi kullanımından kaynaklanmaktadır. Bu emisyonların 1/3 kısmı etkin yöntemler kullanılarak azaltılabilir. İnsan emisyonlarının %15 kısmı besicilik kaynaklı emisyonlardan oluşmaktadır. Etkin yöntemler kullanılarak 1/3 oranında bir azaltıma gidilebilir. Bunların yanında mevcut su kıtlığı insanlığın yaklaşık %40 kısmını etkilemektedir. Yaşanacak her 1°C artışta 500 milyon insan olumsuz olarak etkilenecek ve yenilebilir su kaynakları en az %20 oranında azalacaktır.³⁴⁸

Raporda, gıda ve tarım alanında teknolojinin daha etkin ve başarılı şekilde uygulanması durumunda daha fazla ürün elde edilebileceğinin açık olduğu, bu amaç doğrultusunda gıda ve tarımda büyük çaplı teknolojik değişim ve dönüşümün hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmakta, atılması gerekli olan adımların maliyet-etkin prensipleri dahilinde olması üzerinde durulmuştur.³⁴⁹ Buna göre, ekonomik boyutları, ömürleri ve uygulama araçları oldukça önemlidir. Paris Anlaşması'nda taahhüt edilen ekonomik yardımlar ve finansal uygulamaların yaklaşık %90'ı gıda ve tarım faaliyetlerini kapsamaktadır. 2030 hedefleri kapsamında gıda ve tarımsal faaliyetlerde yatırımların arttırılması, gerçekçi ve sürdürülebilir kalkınma prensipleri dahilinde adımlar atılması öncelikli konular arasında gelmektedir.³⁵⁰

2.3. Küresel İklim Değişikliği Sorununda Birleşmiş Milletlerin Rolü, Önemi ve Etkileri

İklim değişikliğinin mevcut etkileri göz önüne alındığında bölgesel olmaktan öte tüm insanlığı olumsuz şekilde etkilemesi açısından küresel bir sorun

³⁴⁷ FAO, 'FAO's Work on Climate Change', <http://www.fao.org/3/ca7126en/ca7126en.pdf> , 2019, s.4-6, (10/03/2021)

³⁴⁸ A.g.e., s.11, (10/03/2021)

³⁴⁹ A.g.e, s.12-13, (10/03/2021)

³⁵⁰ A.g.e, s.34, (10/03/2021)

olarak kabul edilmektedir. Bu noktada iklim değişikliği alanında ülkeler ve ülkelerin kurmuş olduğu uluslar üstü örgütlerin atılan mevcut adımlar göz önüne alındığında daha etkin olduğu değerlendirilmektedir. BM, OECD, AB ve G77 gibi uluslar üstü yapılar iklim değişikliği ile mücadeleye katkı sunan örgütlerden sadece birkaç tanesidir. Farklı uluslar üstü kurumlar ile BM arasında bir karşılaştırma yapıldığında BM'nin daha kapsayıcı bir örgüt olduğu anlaşılmaktadır. Geçmişten günümüze yapılan çalışmalar ve atılan adımlara bakıldığında diğer uluslar üstü yapılara göre BM, bu konuda daha fazla inisiyatif almış, çok daha fazla adımlar atarak insanlığın ortak sorunu olan bu meseleye karşı çeşitli öneriler sunmuştur. Neredeyse tüm devletlerin BM nezdinde temsil ediliyor olması, karar mekanizmalarında yer alması ve insanlığın buluşma noktası olarak nitelenen bu kurumun varlığı bu örgüte daha büyük sorumluluklar yüklemektedir. Buradan hareketle ülke bazında veya bölgesel bazda atılan adımlar, alınan kararlar veya uygulamaya konulan eylemlere bakıldığında ulusal veya bölgesel aktörlerin daha kısıtlı sayıda insan ve ülkeden oluştuğu, BM'nin ise tüm dünyayı kapsayıcı bir kurum olduğu, daha fazla insana ve ülkeye daha kolay ulaşabildiği, ortak eylemde bulunma bağlamında daha geniş çalışma alanlarına ulaşabildiği görülmektedir. Bundan dolayı da, iklim değişikliği alanında BM'nin ilgili soruna yaklaşımı, bu sorunun çözümü çalışmalarındaki rolü ve etkilerinin değerlendirilmesi çalışmanın birincil amacını oluşturmuştur.

2.3.1.BM'nin İklim Değişikliğine Yaklaşımı

BM, 1970'li yıllardan itibaren sera gazı emisyonlarını azaltma adına ortaya koyduğu irade ve kararlılık neticesinde kabul edilen anlaşmalar ve uygulamalara bakıldığında tüm dünyanın bu alanda merkez olarak kabul ettiği bir kurumdur. BM farklı bakış açıları ve ekonomileri bünyesinde barındıran birçok devletin (193 üye devlet) temsil edildiği bir kurum olup farklı taleplere karşı gerçekçi bir bakış açısıyla sorunlara yaklaşmakta, tüm aktörlere aracılık eden küresel kurum olma özelliği taşımaktadır.³⁵¹ Unutmamalıdır ki iklim değişikliği her ülkeyi ilgilendiren ve

³⁵¹ Achim Steiner, 'The UN Role In Climate Change Action: Taking The Lead Towards A Global Response', <https://www.un.org/en/chronicle/article/un-role-climate-change-action-taking-lead-towards-global-response> , (15/03/2021)

herhangi bir tedbir alınmaması durumunda her toplumu ve her bireyi olumsuz etkileyecek sorundur.³⁵²

Hemen hemen tüm devletlerin buluşma noktası olarak ifade edilen BM, bu yapısı sebebiyle küresel bir örgüt olarak kabul edilmekte, bu kurum tarafından alınan kararlar ve uygulama protokollerinin tüm dünyada uygulanabileceği anlamına gelmektedir. Böylesi kapsayıcı, temsil gücü yüksek özelliği ile öne çıkan BM, bu misyon gereğince 1994 yılında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini yürürlüğe sokmuştur. Bu sözleşme çerçevesinde gelişmiş ülkeler karbon emisyonu konusunda taahhütler yayınlarak bunları yerine getirecektir. Gelişmiş ülkeler dışında bulunan ülkelere ise emisyon azaltım konusunda destekte bulunmaları teşvik edilmektedir. Sözleşme sonrası kabul edilen Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması ile bu emisyon azaltımının ne kadar olacağı ve hangi yöntemler ile uygulanacağı konusunda detaylı yol haritası sunulmaktadır. Bu bağlamda BM'nin anlaşma, protokol ve uygulama alanında atmış olduğu adımların, teknoloji ve finansal destek gibi konularda ülkeleri teşvik etmesinin iklim değişikliğine karşı tedbirler alma konusunda uluslararası sisteme yardımcı olduğu açıktır.³⁵³

Steiner'e göre, iklim değişikliği tüm dünyada yaşanan bir felaket olarak algılanmasının yanında insanlığa kaynakların daha etkin ve başarılı şekilde yönetilmesi açısından fırsatlar da sunmaktadır. BM bu fırsat ve adımlar hakkında birçok çalışma ve programlar uygulamaktadır. Örnek olarak BM Gıda ve Tarım Örgütü nezdinde yürütülen faaliyetler, gıda üretiminin daha kaliteli ve etkin yönetilmesi, gıda güvenliğinin tesis edilmesi, tarımsal faaliyetler açısından toprağın daha etkin kullanılması gibi önemli adımlar ve çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca orman ve ormancılık faaliyetlerinden daha fazla fayda sağlama adına çalışmalar yapılmaktadır. BM bu çalışmalarını öncesinde bahsedildiği üzere tüm ülkelerin bu örgüte üye olması, küresel bir örgüt olarak kabul edilmesi ve dünyanın farklı yerlerinden tüm toplumları kapsayıcı olması sebebiyle daha başarılı şekilde yürütebilmektedir.³⁵⁴

³⁵² A.g.m, (15/03/2021)

³⁵³ A.g.m, (15/03/2021)

³⁵⁴ A.g.m, (15/03/2021)

Steiner, BM'nin, iklim değışikliği konusunda kabul etmiş olduğu anlaşmalar, sözleşmeler ve uygulamalar bağlamında iş dünyası, finans ve endüstri dahil olmak üzere toplumun bir çok farklı kesimi ile işbirliği içinde hareket ederek, farklı paydaşları da sürece dahil ederek sinerji içerisinde faaliyetlerini yürüttüğünü belirtmektedir. Steiner, insanlığın ortak sorunlarının ancak işbirliği ve koordinasyon yöntemleri ile çözülebildiğini, bu açıdan ideal olmasa dahi bir başarıyı yakalayabilen örgütün yine BM olduğunu değerlendirmektedir.³⁵⁵

BM yapmış olduğu bilimsel çalışmalar ve incelemeler açısından da tüm dünyada kabul edilen raporlar sunmaktadır. Bilimsel olarak dünyanın birçok bölgesinden uzmanların katılımı ile üzerinde çalışma yapılan bilimsel raporlar her ülke tarafından kabul görmekte ve ortak bir amaç doğrultusunda hareket etme çabalarına yardımcı olmaktadır. BM bu raporlar ile dünyadaki tüm ülkelere iklim değışikliği ile mücadele etme adına bir kaynak belge, referans rapor ve temel bilimsel veriler sunmaktadır. IPCC'nin rapor ve belgeleri üzerinden yapılan simülasyonlar ve tahminler üzerinden insanlığın hangi aşamadan hangi aşamaya geldiği, mevcut durumunda dünyanın nerede olduğu ve gelecekte iklim değışikliği ve dünyanın hangi seviyelerde olacağı konusunda tahminlerde bulunarak ülkelere öngörüler sunmaktadır. BM bütün iklim değışikliği çalışmalarında tüm toplumlar adına kilit rol oynamakta, ülkelerin güven ve ortak bir amaç doğrultusunda hareket etmesine zemin hazırlamaktadır. Yapılan bu çalışmalar kimi yazar ve uzmanlarca eleştirilmektedir. Örneğin BMİDÇS kapsamında gelişmiş ülkelere zorunlu sera gazı emisyonu azaltım taahhüdü konulurken Çin, Hindistan gibi ülkelerin gelişmekte olan ülkeler arasında olmaları sebebiyle herhangi bir taahhüde girmedikleri farklı açılardan eleştiri konusu olmaktadır.³⁵⁶ Bu yaklaşımlar sebebiyle ABD, Kyoto Protokolü'ne Çin'in dahil edilmemesi sebebiyle gelişmiş ülke olmasına rağmen katılmamış ve sürecin başında Kyoto döneminin etkisi büyük oranda azalmıştır. 2020 yılında yürürlüğe giren Paris Anlaşması'nda ise emisyon azaltım çabalarına ayırım gözetmeksizin tüm ülkelerin katılmış olması yeni anlaşmayı daha güçlü hale getirmiştir.

³⁵⁵ A.g.m, (15/03/2021)

³⁵⁶ A.g.m, (15/03/2021)

2.3.2. BM'nin Küreselleşme ve İşbirliğine Etkileri

Tarihsel açıdan bakıldığında işbirliği bağlamında BM'nin küresel düzeyde merkezi bir yapıda olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle de uluslararası ilişkilerin temel aktörlerinden biri olan uluslararası örgütlerin uluslararası sorunların çözümündeki rolünün anlaşılması doğrultusunda küresel düzeydeki bir örgüt olan BM özelinde, BM'nin nasıl bir rol oynadığının değerlendirilmesi, detaylı bir şekilde ele alınması önem taşımaktadır. BM'nin neredeyse dünyadaki tüm devletleri temsil etmesi, kurumsallaşmış yapısı, işbirliği ve günümüzde küreselleşme çağının yaşanıyor olması sebebiyle bu kurumun rolünün öneminin daha da arttığı düşünülebilir.

BM, küreselleşmeyi kısaca ekonomilerin ve toplumların entegrasyonu şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda, "küreselleşme" hem ekonomik hem de toplumsal açıdan entegrasyonun sağlanması, refahtan eğitime, kültürden sağlığa, çevreden insan haklarına, yoksulluğun azaltılmasından göç konularına kadar bir çok konuda ilişki, iletişim ve işbirliği içerisinde olmaktadır.³⁵⁷ Bunun yanında BM işbirliğini, müşterek olarak sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir girişim vasıtasıyla ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları karşılamak adına oluşturulan birliktelik olarak tanımlamaktadır.³⁵⁸ Bu açıdan günümüz dünyasında küreselleşme ve işbirliği faktörlerinin detaylı şekilde analiz edilmesi gerekmektedir.

Geçmiş yüzyıllar ile kıyaslandığında ulus-devletlerin çağımızda çok büyük yapısal dönüşümler geçirdiği görülmektedir. Eski dönemlerde devletlerin kendileri ile benzer yapıdaki devletler ile ittifak ve işbirlikleri kurdukları ve bu kapsamda dış dünyayı yorumladıkları görülmektedir. Bu açıdan çağımızda yaşanan ekonomi ve teknoloji alanındaki gelişmeler geçmişteki mevcut algı ve politikaları önemli ölçüde değiştirmiştir. Devletler günümüzde kendi refah ve güvenliklerini sağlama adına tek başına veya ikili ittifaklarla değil, çoğulcu, işbirlikçi ve daha küresel ölçekte diyalog kanalları geliştirmek ihtiyacıyla hareket etmektedirler. Ekonomik olarak uluslararası piyasanın küreselleşmesi, güvenliğin bireysel olmaktan çıkması, global bir güvenlik

³⁵⁷ UN, 'Globalization WPAY', <https://www.un.org/development/desa/youth/globalization-wpay.html>, (23/03/2021)

³⁵⁸ UN, 'Cooperatives in Social Development', <https://www.un.org/development/desa/cooperatives/what-we-do/55-2.html>, (32/03/2021)

algısının oluşması uluslararası ilişkileri daha karmaşık hale getirmiş, devletlerin hem ekonomik hem de güvenlik alanında tek başlarına hareket etmesinin azaldığı bir döneme geçilmiştir.³⁵⁹

Netice olarak bu gelişmeler bize karşılıklı bağımlılık ilkesinin ortaya çıktığını göstermektedir. Nitekim bu konuları sadece ekonomik ve güvenlik ekseninde değerlendirmek eksik olacaktır. Bütün bireyleri etkileyen konular olan insan hakları, iklim değişikliği, kıtlık, göç gibi konular da yine bu açıdan değerlendirilmelidir. Kısaca son dönemlere kadar içsel veya yerel sorunlar olarak ele alınan kimi konular günümüz dünyasında küresel bir boyut kazanmış, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık devletlerarası işbirliğini zorunlu kılmıştır.³⁶⁰

BM günümüzde sadece güvenlik ve barış konularında değil, işbirliği ve toplumların ortak çıkarları bağlamında da faaliyetlerini yürütmektedir. Küreselleşme ve işbirliği ile hareket etme zorunlulukları ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmeyi gerekli kılmaktadır. Bu durum ulus-devlet yapısı olarak bilinen ve uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olarak kabul edilen devletler üzerinde daha fazla baskı yaratmaktadır. Küresel sorunlar olarak nitelendirilen, silahlanma, çevre tehditleri, iklim değişikliği, insan hakları, doğal kaynakların korunması gibi konularda devletlerin bu sorunlara yalnız başlarına çözüm üretmesi yeterli görülmemektedir. Bu açıdan BM'nin küresel sorunların çözümünde etkin olabilecek bir yapı olması, hemen hemen tüm devletlerin bu örgüte üye olması, devletlerin sorunlar karşısında işbirliğine gitmeleri açısından oldukça önemlidir.³⁶¹

BM'de tüm insanlığı ortak olarak etkileyen küreselleşmiş sorunların, uluslararası toplumun kamusal yararı şeklinde ele alındığı, tüm insanlığın ortak faydasına olacak şekilde ve her paydaşın endişeleri ve bakış açıları göz önünde bulundurularak ortak bir amaç doğrultusunda hareket edilmekte olduğu değerlendirilmektedir.³⁶² Mevcut uluslararası sistem, kurumlar ve rejimler bağlamında ele alındığında, burada küresel düzeydeki tek yapının BM olduğu görülmektedir. Buna ek olarak BM küresel sorunların çözümüne yönelik sadece

³⁵⁹ Jost Delbruck, 'The Role of the United Nations in Dealing with Global Problems', Indiana Journal of Global Legal Studies, Cilt 4, Sayı 2, 1997, s.277-296, s.281

³⁶⁰ A.g.m, s.290

³⁶¹ A.g.m, s.290

³⁶² A.g.m, s.292

devletlerin fikir ve endişeleri ile ilgilenmemekte, uluslararası kamusal yarar kapsamında küresel sorunları ele alarak devlet dışı aktörleri de sürece dahil etmektedir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşlarının küresel sorunlarda çözüm arayışlarına katkılarının BM'yi ve bu yapıya bağlı kurumları ve rejimleri daha güçlü yapmakta olduğuna işaret ederek, kimi sorunların devletlerin salt devlet aklı ile tek başlarına çözemeyecekleri duruma gelmelerinden dolayı, sivil toplum kuruluşlarının bu sorunlar karşısında yapmış oldukları katkıların toplumların bu küresel sorunlara karşı daha dikkatli olmalarına sebep olmakta olduğunu belirtmektedir.³⁶³

Delbruck'ın değerlendirdiği gibi, tartışmalı da olsa BM nezdinde alınan kararlar ve uygulamalar kimi durumlarda bağlayıcı olabilmekte, insanlığın zararına olabilecek tutum ve eylemlerin bu zorlayıcı etkisi sebebiyle durdurulması veya azaltılması mümkün olabilmektedir. İklim değişikliğinin önlenmesi, olumsuz etkilerinin azaltılması, ortak olarak belirlenmiş kurallara tüm tarafların uyma zorunluluğu şartı konması gibi adımlar BM'yi bu noktada öne çıkarmaktadır. Her ne kadar BM Genel Kurulu'nda alınan kararlar bağlayıcı olmasa ve anlaşmalara katılma isteğe bağlı olsa da küresel kamuoyu ve baskılar devletleri alınan kararlara uymaya zorlamaktadır.³⁶⁴

İklim değişikliği sorunu bağlamında küreselleşme, işbirliği ve BM kurumu beraber ele alındığında bu küresel sorunun tüm insanlığı etkilemesinden hareketle, bölgesel ve bireysel adımlar atılmak suretiyle bu büyük felaketin önlenmesinde başarılı olunamayacağı açık şekilde görülmektedir. Bu noktada BM'nin küresel bir örgüt olması, tüm üyelerce işbirliğine yönelik aynı amaç doğrultusunda hareket edilmesi iklim felaketinin önlenmesinde başarılı olma şansını artırmaktadır. BM'nin bu amaçla başlatmış olduğu çalışmalar ve attığı adımların yeterli veya yetersiz olduğu bir yana, sorunun çözümüne yönelik uğraşı oldukça önemlidir.

³⁶³ A.g.m, s.293

³⁶⁴ A.g.m, s.294

2.3.3. BM'nin Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi Oluşturmada

Etkileri

Çalışmanın teorik çerçevesi ile bağlantılı olan ve BM'nin küresel iklim değişikliği konusunda atmış olduğu adımlar arasında belki de en önemlisi bu alanda bir rejimin kurulmuş olmasıdır. Bu bağlamda BM'nin tüm toplumları ilgilendiren konularda rejim inşa etmesi önemli adımlardan ve irade beyanlarından biri olarak görülebilir. Ülkelerin ortak çabası ile kurulacak olan rejimler daha ciddi ve güçlü meşruiyet sağlayabilecektir. Bu açıdan “Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi” gibi bir yapının kurulması ve uygulamaya konması BM için hem irade beyanı hem de sorunun tüm paydaşlar ile birlikte ele alınması açısından oldukça önemlidir.

BM'nin küresel bir örgüt olması ve dünyadaki hemen hemen tüm devletleri temsil etme misyonu gereği 1980'li yılların sonlarında bu alanda irade beyanında bulunması zorunluluğu ortaya çıkmış, ilk defa 1988 yılında BM Genel Kurulunda alınan karar ile tüm dünyanın kabul ettiği iklim değişikliği sorunu resmi olarak kabul edilmiş ve rejimin inşası adına ilk adım bu şekilde atılmıştır.³⁶⁵ Süreç içerisinde 1992 yılında ilk olarak BM İklim değişikliği Çerçeve Sözleşmesi hazırlanmış, rejim oluşturma bağlamında temel esaslar olan normlar, kurallar, prensipler ve karar alma prosedürleri, kabul edilen bir sözleşme ile hayata geçirilmiştir. İlerleyen dönemde kurulmuş olan Küresel İklim Değişikliği Rejimi'nin devamı ve işleyişi ile ilgili Kyoto Protokolü yürürlüğe girmiştir. Karbon ticareti ve diğer ekonomik enstrümanlar kullanılarak işletilen bu protokol ile BM, iklim değişikliği sorunu bağlamında atmış olduğu tüm adımlarda taraflardan, alınan kararlara ve uygulamalara riayet edilmesini talep etmiştir.³⁶⁶

Kyoto Protokolü'nün süresinin sona ermesiyle 2020 yılı sonrası iklim değişikliği konusunda değişen ve dönüşen dünyada yeni adımların atılması gerekliliği ortaya çıkmış, başarılı ve başarısız konular üzerinden yeni politika ve stratejiler üretilmeye çalışılmıştır. Başarıdan, başarısızlıktan veya kısmı başarılarından çıkarılan dersler, yaşanan gelişmeler ve 21.yy sonunda yaşanması muhtemel senaryolar üzerinden yeni mutabakat metninin kabul edilmesi zaruri hale gelmiş, bu

³⁶⁵ Farhana Yamin, Joanna Depledge, a.g.e., s.23

³⁶⁶ Jacob Werksman, a.g.e., s.18

bağlamda 2015 yılında Paris Anlaşması kabul edilmiştir. Çerçeve sözleşmesine bağlı kalınan ve rejimin devamı niteliğinde olan bu anlaşmada, önceki dönemlerden elde edilen tecrübeler sentezlenerek yeni bir anlayışın oluşturulması amaçlanmış olup yeni döneme iklim değişikliği ile mücadele alanında her ülkenin katkı sunması istenmiştir.³⁶⁷ Paris Anlaşması'nın temelinde bu yaklaşım bulunmaktadır. Kabul edilen yeni anlaşmaya göre 21.yy sonuna kadar Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyas edildiğinde küresel sıcaklık artışının 2 °C olabildiğince altında, 1.5 °C ile sınırlandırılması hedefi belirlenmiş ve tüm taraflardan imkanları ve kendi belirleyecekleri ulusal katkı beyanları ile bu anlaşmaya katkıda bulunmaları talep edilmiştir.³⁶⁸

BM'nin iklim değişikliği rejiminde atmış olduğu adımlar ve kabul ettiği sözleşme, protokol ve anlaşma bağlamında uluslararası sistemin yapısı göz önüne alındığında mevcut şartlarda etkin çalışmalar yapıldığı görülmektedir. İlk olarak çerçeve sözleşmesi kabul edilerek konunun kuralları, prensipleri, normları ve prosedürleri ortaya konulmuştur. Hâlihazırda 197 üyesi bulunan sözleşmenin varlığı ve uygulanma alanları göz önüne alındığında iklim çalışmalarının meşruiyetinin tüm dünyaca kabul görmüş olduğu değerlendirilebilir. Devamında kabul edilen ve yürürlüğe konulan Kyoto Protokolü'nün ise kısmen başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Protokol'e 191 ülke ve AB taraf olmuş, sadece 37 ülkeye zorunlu emisyon azaltma taahhüdünde bulunma görevi verilmiştir. Diğer taraftan gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere herhangi bir emisyon azaltım zorunluluğu getirilmemiştir.³⁶⁹ Ayrıca karbon ticareti gibi kurumlar oluşturularak daha esnek bir yapı tesis edilmiştir. ABD'nin bu protokole katılmaması bu dönemde en büyük emisyon salınımı yapan ülke olması sebebiyle büyük bir boşluk yaratmış olsa da AB ve diğer paydaşların doğaya ve insanlığa karşı sorumluluklarını kabul etmesi ve buna yönelik adımlar atacaklarını taahhüt etmeleri oldukça önemlidir.³⁷⁰

³⁶⁷ UNFCCC, Paris Agreement, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>, (18/03/2020)

³⁶⁸ A.g.e, (18/03/2020)

³⁶⁹ UNFCCC, Kyoto Protocol, <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf> , UN 1998, (28/02/2021)

³⁷⁰ A.g.e, (28/02/2021)

Aynı şekilde 2015 yılında kabul edilen ve 22 Nisan 2016 tarihinde uygulamaya giren Paris Anlaşması da yine BM'nin rejim çalışmalarına yönelik oldukça önemli bir adım olmuştur. Bu anlaşmada sadece gelişmiş ülkelere değil, ayırım gözetmeksizin tüm ülkelere iklim değişikliği sorunu bağlamında adım atması istenmiş, sorunun çözümü adına konunun küresel bir boyut kazanması hedeflenmiştir. Paris Anlaşması'nı 197 ülke taraf olmuş ve Anlaşma 193 ülke tarafından kabul edilmiştir.³⁷¹

2.3.4. Küresel İklim Değişikliği Sorununda BM'ye Getirilen Eleştiriler

Uluslararası kamuoyunda, BM'nin iklim değişikliği sorununa karşı atmış olduğu adımlar ve çalışmaların, kurulan iklim değişikliği rejiminin etkinliği ve elde ettiği sonuçlar bağlamında olumlu görüşlerin yanında olumsuz görüşler de dile getirilmiş, yapılan çalışmaların ve atılan adımların yetersiz olduğu, rejimin etkinliğinin olmadığı ve uygulama alanı olarak sınırlı kaldığı şeklinde eleştirilerde bulunulmuştur.

Yapılan eleştirilerden birkaçına bakıldığında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi bağlamında atılmış olan adımlardan ilki olan Kyoto Protokolünde gelişmiş ülkeler olarak adlandırılan ve geçmişten günümüze artan sera gazı yoğunluğunun sorumlusu olarak nitelendirilen ülkelerin ki bu ülkeler OECD ülkeleri olarak bilinen ve gelişmiş ülkeler olarak adlandırılan taraflar için sadece %5 oranında bir emisyon azaltıma gidilmesi yeterli bulunmamıştır. Sözleşmede Ek-I ülkelerine sadece emisyon azaltma konusunda yükümlülük getirilmiş, gelişmekte olan ülkelere herhangi bir zorunluluk getirilmemiş olması başta ABD olmak üzere birçok ülkede rahatsızlığa sebebiyet vermiştir. Her ne kadar ABD hem sözleşmenin hazırlık aşamasında, hem de kabulünde ve Kyoto Protokolü uygulama aşamasında önemli adımlar ve destekler vermiş olsa da bu desteklerin ABD Başkanı Bill Clinton tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Öyle ki Clinton'un başkanlığı döneminde ABD, protokolü başkan yardımcısı düzeyinde imzalamış, yeni başkanın seçimi kazanması

³⁷¹ NRDC, 'Paris Climate Agreement: Everything You Need to Know', <https://www.nrdc.org/stories/paris-climate-agreement-everything-you-need-know>, (23/03/2021)

sonrası ise ilgili kararın ABD Senatosu'ndan geçirilmesinde tam tersi bir tutum takınılmıştır.³⁷²

2000 yılı sonunda ABD'de Cumhuriyetçi aday George W. Bush'un başkan seçilmesinin ardından yeni başkanın farklı öncelikleri sebebiyle bu protokol ABD tarafından uygulanmamış ve protokole taraf olunmamıştır. Kyoto Protokolü bu haliyle dahi henüz uygulamaya geçmeden büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Öyle ki bu dönemde ABD dünyaya salınan toplam sera gazı emisyonunun %25'lik bölümünden sorumluydu.³⁷³ Diğer taraftan AB üyesi gelişmiş ülkeler ve geçiş ekonomisi olarak adlandırılan taraflar ise protokolün taahhütlerini yerine getirebileceklerini beyan etmişlerdir. Bu dönemde her ülke kendi imkan ve kabiliyetleri dahilinde bu sürece dahil edilmiştir. Örnek olarak Rusya Federasyonu herhangi bir azaltım taahhüdünde bulunmamış olsa da sera gazı salınımında bir artışa engel olacağını bildirmiştir. Yine AB ülkeleri ortalama olarak %7'lik bir azaltıma gidebileceklerini taahhüt etmişlerdir.³⁷⁴

ABD'nin sera gazı emisyon azaltım taahhüdünü içeren Kyoto Protokolü'ne taraf olmamasının nedeninin gelişmekte olan ülkelerin bu azaltıma dahil olmaması olduğu belirtilebilir. Çin'in gelecek dönemde ABD'den daha fazla emisyon salımı yapacak olması ABD yönetimini rahatsız etmiş, Çin'in bu protokolde herhangi bir taahhütte bulunmaması sebebiyle kendilerinin de burada yer almayacakları bildirilmiştir. Bu durumun sözleşmenin ve protokolün uygulanmasını ciddi tahribata uğrattığı görülmektedir.³⁷⁵

BM'nin iklim değişikliği sorununa karşı çalışmalarına getirilen eleştirilerden bir diğeri ise ülkelerin bu alanda adım atma konusunda isteksiz olmalarıdır. İklim değişikliği ile mücadelenin bilimsel ve işbirliği konusunda yürütülmesi gerektiği konusunda ülkelerin destekleri mevcutken konu uygulama ve adımlar atmaya geldiğinde bu önem taraflarda görülememektedir. İklim değişikliği ile mücadele kuşkusuz maliyeti olan bir süreçtir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte

³⁷² Thomas G. Weiss, *What's Wrong with the United Nations and How to Fix It*, Polity Press, Cambridge 2016, s.28

³⁷³ Aaron M. McCright, Riley E. Dunlap, 'Defeating Kyoto: The Conservative Movement's Impact on U.S. Climate Change Policy', *Society for the Study of Social Problems*, Cilt 50, Sayı 3, 2003, s.348-373, s.349

³⁷⁴ Thomas G. Weiss, a.g.e. s.29

³⁷⁵ A.g.e, s.30

olan ülkelerin bu alana kaynak aktarmak istememesi, mevcut durum sebebiyle kültürel bir değişimin ne kadar süreceği, alışkanlık ve uygulamalar konusunda algıların nasıl şekilleneceği konusunda belirsizlikler bu alanda ciddi adımlar atmaya devamlı engel olmuştur. Ayrıca gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere teknolojik ve finansal kaynak sağlamada yine isteksiz olması süreci çıkmaza sokan bir başka neden olarak kabul edilmektedir.³⁷⁶

BM iklim değişikliği çalışmalarına ilişkin yapılan eleştirilerin başında hem protokol hem de anlaşmanın kendi içerisinde kesin taahhütler barındırmadığı gelmektedir. Herhangi bir taraf ülkenin istediği bir zamanda bu anlaşmadan çıkabilme hakkı olması, sera gazı emisyon azaltım hedeflerinin baştan belirlenmiş olmasına rağmen bunlara ulaşmada devletlerin isteksiz veya çok keskin ve ciddi adımlar atma noktasında eksik kaldıkları görülmektedir. Sözleşme, protokol ve anlaşma hazırlıkları aşamasında gayet başarılı ve uygulanabilir metin hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Ne var ki kararları uygulamaya gelindiğinde veya BM'nin iklim değişikliği konusunda ortaya koyduğu hedeflere gelindiğinde istenilen başarı henüz elde edilememiştir. Eldeki mevcut veriler, atılan adımlar ve varılan nokta değerlendirildiğinde sürecin bu şekilde devam etmesi durumunda 21.yy sonunda hedeflerin başarılmasının mümkün olmadığına yönelik ciddi eleştiriler ve bilimsel veriler vardır.

Kyoto Protokolü'nün ilk taahhüt dönemi olan 2008-2012 döneminde konulan hedeflerin kısmen başarılı olmasına rağmen ikinci taahhüt döneminde aynı başarıya ulaşılamamıştır. İkinci taahhüt dönemi 2013-2020 arasında uygulanmıştır. Taahhüt vermeyi kabul eden devletlerin emisyon salınımında 1990 yılı seviyesinden %18 oranında azaltıma gidilmesi kararlaştırılmış olsa da bu taahhüt dönemi sağlıklı şekilde işletilememiştir.³⁷⁷ İkinci Kyoto dönemine dahil olan üye ülkeler bu hedefleri başarmış olmasına karşın ABD'nin sürecin başından itibaren katılmaması , Rusya, Japonya ve Yeni Zelanda'nın ikinci taahhüt döneminde yer almayacaklarını beyan

³⁷⁶ A.g.e, s.30

³⁷⁷ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its seventh session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its seventh session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2011/cmp7/eng/10a01.pdf>, Decision 1/CMP.7, (26/09/2021), s.2

etmeleri, 2011 yılında Kanada'nın protokolden tamamen çekilmesi gibi sorunlar sebebiyle süreçten istenilen başarı elde edilememiştir.³⁷⁸ Yukarıda bahsedilen sorun ve uygulamalarda yaşanan aksamalar sebebiyle protokolün başarısız olduğuna yönelik eleştiriler vardır. Öyle ki Kyoto Protokolü ile elde edilemeyen başarılar tüm dünyada daha kapsayıcı bir anlaşmayı zorunlu kılmış, yeni bir anlayış ve yaklaşımla yerine Paris Anlaşması 2015 - 2016 döneminde kabul edilmiştir.

³⁷⁸ John Vidal, 'Cancún climate talks in danger of collapse over Kyoto continuation', The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/04/cancun-climate-talks-kyoto-latin-america>, 04/12/2010, (04/12/2023)

3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇERÇEVESİNDE 2000 YILI ÖNCESİ KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Küresel bir sorun olan iklim değişikliği sorunu, BM’de 20.yy ikinci dönemi itibariyle sistematik olarak ele alınmaya başlanmış, devam eden süreçte çeşitli konferans ve toplantılar yapılarak konu daha açık, bilimsel ve dikkat çekici bir hale getirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, 2000 yılına kadar yapılan BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli’nin hazırlamış olduğu raporlar, BM nezdinde yürütülen BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında Taraflar Konferansı olarak ifade edilen toplantılar ile bunların uygulamaları ele alınacaktır. BM nezdinde iklim değişikliği konusu resmi olarak ilk defa 1988 yılında Genel Kurulda alınan bir kararla gündeme gelmesine rağmen bu tarihten önce de yürütülen iklim değişikliği ile doğrudan ve dolaylı ilişkisi olan çevre görüşmeleri ve konferansları yapılmış olup bu konferans ve görüşmeler de yine bu bölümde ele alınacaktır.

3.1. 1972 yılı Stockholm BM Çevre Konferansı

Yukarıda da ifade edildiği üzere iklim değişikliği konusu BM’de ilk olarak geniş bir başlık olan çevre konuları üzerinden ele alınmaya başlamıştır. Dünyada ilk defa çevre ve çevre konularına ilişkin dikkat çekme adına 5-12 Haziran 1972 tarihleri arasında BM İnsan Çevresi Konferansı³⁷⁹ İsveç’in Stockholm şehrinde yapılmıştır. Bu konferans dünya çapında çevre konularını görüşmek üzere yapılan ilk konferans olma özelliğini taşımaktadır. Konferansta birçok görüşme yapılmış, son oturumunda Stockholm Bildirgesi, İnsan ve Çevresi Eylem Planı yayınlanmıştır.³⁸⁰ Ayrıca uluslararası çevre hukuku ve uygulamaları alanında Stockholm Konferansı resmi anlamda ilk ve temel adım olarak kabul edilmektedir.³⁸¹

³⁷⁹ Bu konuda bkz. Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, s.160

³⁸⁰ UN, *Report of The UN Conference on The Human Environment, Stockholm*, 5-16 June 1972, <http://undocs.org/en/A/CONF.48/14/Rev.1> , (11/10/2020)

³⁸¹ Steven Bernstein, *The Compromise of Liberal Environmentalism*, Columbia University Press, New York, 2001, s.31

Sonuç metni olarak bilinen Stockholm Bildirgesi'nde 26 prensip kabul edilmiş, bu prensiplerde çevre konularının uluslararası bir sorun olduğu ve öne çıkarılması gerektiği belirtilmiş, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında çevre ve ekonomik büyüme konularında diyalogun arttırılması, hava, su ve okyanus kirliliğine dikkat çekme, insanlığın refahı gibi önemli konuların başlatılması ve geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.³⁸² Ayrıca çevrenin korunmasının tüm insanlığın ortak sorumluluğu olduğu vurgulanmış, her toplumun çevreyi koruma ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda alınacak tüm kararlarda herkesin katılma hakkı olduğu ilan edilmiştir.³⁸³ Eylem planının da ise 3 ana kategoride toplam 109 maddelik bir tavsiye metni ve yol haritası hazırlanmıştır. Bu konferansın en önemli sonuçlarından biri de BM Çevre Programı (UNEP)'nin kurulması olmuştur.³⁸⁴ Ayrıca BM Çevre Programı'nın merkezi olarak Kenya'nın Nairobi kenti belirlenmiştir. ³⁸⁵ BM Çevre Programı'nın bir diğer önemi ise, Dünya Meteoroloji Örgütü ile işbirliği halinde iklim değişikliği konusunun ele alınmaya başlanmış olmasıdır.

3.2. 1979 yılı Dünya İklim Konferansı ve Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'ye Uzanan Süreç

Bugün bilinen iklim sorunu ve iklim değişikliği konularının bilimsel anlamda araştırılması ve küresel anlamda bir sorun olarak kabul edilmesi 1950'li yıllarda başlamaktadır. Ancak, 1970'li yıllara gelindiğinde konuya ilişkin resmi adımlar atılmaya başlanmıştır. Elbette bu çalışmaların ilerlemesi ve gelişmesinde teknolojinin yardımı ve sunduğu imkânların yeri oldukça fazladır. Bu gelişmelerin temelinde yatan sebeplerden birkaçı şu şekildedir:³⁸⁶

³⁸² Steven Bernstein, a.g.e, s.4-5

³⁸³ David A. Wirth, 'The Rio Declaration on Environment and Development: Two Steps Forward and One Back, or Vice Versa', Boston College Law School, Georgia Law Review, April 1995, Vol.29, s.614

³⁸⁴ Faruk Sönmezoğlu, Özgün Erler Bayır, 'Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler', İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ekim 2012, No:47, s.251

³⁸⁵ Steven Bernstein, age, s.6-7 ; UN, United Nations Conference on the Environment, 5-16 June 1972, Stockholm, <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> , (11/10/2020)

³⁸⁶ Bert Bolin, *A History of the Science and Politics of Climate Change: the Role of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s.19-28; Hermann Flohn, *Climatology - Descriptive or Physical Science ?* Bullentin, October 1970, s.223-229

- II.Dünya Savaşı sonrası temel atmosfer biliminde yaşanan gelişmeler,
- 1950'li yıllarda ve devamında jeofizik alanında yapılan araştırmalar ve elde edilen yeni bilgiler,
- Dünya yörüngesinde bulunan uydular vasıtasıyla meteorolojik gözlem kapasitesinin artması,
- Soğuk Savaş döneminde BM kurumlarını ortak amaç doğrultusunda kullanma çabaları bu ilerlemenin sebepleri olarak sayılabilir.

1972 yılında yapılan Stockholm Konferansı sonrası 1979 yılında Dünya Meteoroloji Örgütü öncülüğünde dünya çapında bir iklim konferansı yapılmıştır.³⁸⁷ Bu konferans somut anlamda iklim alanında atılan ilk adım olarak kabul edilmektedir. 1979 Dünya İklim Konferansına BM bünyesinden ve dışından birçok kurum ve örgüt katılmış, uzmanlardan oluşan bir toplantı yapılmıştır. Bu dönemde yapılan Dünya İklim Konferansı iklim ve insanlık konularında dünya uzmanlar konferansı olarak da adlandırılmıştır. Konferansta tarım, su kaynakları, balıkçılık, enerji, çevre, ekoloji, biyoloji, tıp, sosyoloji ve ekonomi alanlarında birçok uzman yer almıştır. Toplantı sonucunda iklim ve insan arasındaki ilişki, insani faaliyetler sonrası doğada ve iklimde yaşanan değişimi engelleme ve önleme konularında tüm dünyaya çağrıda bulunulmuştur.³⁸⁸

Devam eden süreçte 1985 yılında Villach Konferansı yapılmış, aynı yıl Dünya Meteoroloji Konferansı ve Viyana Sözleşmesi kabul edilmiştir. 1987 yılında Montreal Protokolü, 1988 yılında Toronto Konferansı³⁸⁹ ve aynı yıl BM tarafından görevlendirilen Dünya Meteoroloji Örgütü ve BM Çevre Programı vasıtasıyla Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli(IPCC) kurulmuştur.³⁹⁰ 1989 yılında Ottawa ve Tata Konferansı, Lahey Bildirgesi ve Noordwijk Konferansları yapılmıştır.³⁹¹

³⁸⁷ Bert Bolin, a.g.e., s.31

³⁸⁸ Robert M. White, *World Climate Conference*, WMO, Geneva 12-23 February 1979, Preface

³⁸⁹ Bert Bolin, a.g.e., s.48

³⁹⁰ DWO, 'History of Climate Activities', <https://public.wmo.int/en/bulletin/history-climate-activities> , (07/04/2020); Bert Bolin, a.g.e., s.28

³⁹¹ UNEP, 'The International Response to Climate Change', <https://unfccc.int/cop3/fccc/climate/fact17.htm> , (07/04/2020)

3.3. 1988 yılı Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)

IPCC, iklim değişikliği ile ilgili bilimsel değerlendirme yapılması amacıyla BM Çevre Programı ve Dünya Meteoroloji Örgütü vasıtasıyla kurulmuş BM bünyesinde uluslararası bir kuruluştur. 1988 yılında BM Genel Kurulu'nda alınan karar sonrası³⁹² Dünya Meteoroloji Örgütü ve BM Çevre Programı koordinesinde kurulan, Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde olan bu kuruma politik birimlere iklim değişikliği hakkında bilimsel temelli değerlendirme bulunma, iklim değişikliği konusunun etkisini, gelecekte yaşanabilecek riskleri öngörme, iklime ve çevreye verilen zararları azaltma gibi farklı görev ve misyonlar verilmiştir.³⁹³

IPCC, BM iklim konferanslarında müzakere edilen konular ile ilgili BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında iklim konularında hükûmetlere bilimsel temelli değerlendirmeler yapmaktadır.³⁹⁴ Bu değerlendirmeler sadece teknik iklim konuları ile ilgili olup politik anlamda kural koyucu bir görevi bulunmamakta ve bildirilen raporlar tavsiye niteliği taşımaktadır. IPCC tüm dünyaya gelecekte yaşanması muhtemel iklim tahminleri sunmakta, konuya ilişkin birçok farklı senaryolar ortaya koyarak durumun risk haritasını çıkarmaktadır.³⁹⁵

3.4. 1990 yılı İkinci Dünya İklim Konferansı ve IPCC 1. Değerlendirme Raporu (FAR)

3.4.1. 1990 Yılı İkinci Dünya İklim Konferansı

İlki 1979 yılında yapılan Dünya İklim Konferansının ikincisi olan İkinci Dünya İklim Konferansı 29 Ekim - 7 Kasım 1990 tarihleri arasında İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılmıştır. Bu toplantının açılış konuşması dönemin ABD Başkanı George Bush tarafından yapılmış, konuşmada iklim değişikliğinin insanlığı nasıl etkilediği konusu üzerinde durulmuştur. Bu konferansta ayrıca IPCC 1.

³⁹² UN General Assembly, 'Resolution', <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/02/UNGA43-53.pdf>, (06/04/2020)

³⁹³ Bert Bolin, a.g.e., s.50-51

³⁹⁴ Lawrence E. Susskind, *Environmental Diplomacy Negotiating More Effective Global Agreements*, Oxford University Press, Oxford 1994, s.125

³⁹⁵ IPCC, 'IPCC Factsheet: What is the IPCC?', https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/07/AR6_FS_What_is_IPCC.pdf, (07/04/2020)

Değerlendirme Raporu tamamlanmış ve konferansa sunulmuştur. Raporda sunulan bilgiler durumun aciliyet ifade etmesi açısından oldukça önemlidir. Bu konferansın sonuç bildirgesinde 1989 yılında yapılan Bakanlar Konferansı'nda alınan kararların uygulamaya konması konusunda ciddi irade beyanı ve taahhüt sunmaması hem katılımcılar hem de bilim insanları için hayal kırıklığı yaratmıştır.³⁹⁶ Bununla birlikte 137 devlet ve AB temsilcilerinin katılmış ve bu bildiriye imzalamış olması, sorunların da bir kez daha konferansta ifade edilmiş olması kritik bir adım olarak görülmüştür. Bazı konuların en azından başlangıç olması açısından önem atfedilen bu konferansta BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin müzakereleri başlatılmıştır. Çerçeve sözleşme oluşturulması adımları bu konferansı önemli kılan bir başka etken olarak kabul edilmektedir.³⁹⁷

Bu konferansta öne çıkan müzakereler arasında iklim değişikliği konusunda atılması gerekli olan adımlar, iklim değişikliğinin su kaynaklarına, ormanlara, tarım, gıda, okyanus, balıkçılık, kıyı bölgelere etkisi, enerji üretiminde zorunlu değişim ve tüketim modelleri, iklim değişikliğinde toprak kullanımı, kentleşme planı, insan sağlığı ve sürdürülebilir kalkınma konular ele alınmıştır.³⁹⁸ Ayrıca sunulan IPCC raporunda yıllardır ifade edilen ve 21.yy'da etkisini daha da arttıracak olan sera gazı emisyonları konusunda farklı senaryolar oluşturulmuş, sera gazı salınımını azaltma ve yutakları arttırma adına görüşmeler yapılarak tavsiye kararları alınmıştır. Ancak, 1989 yılında yapılan Bakanlar Konferansı'nda alınan kararların uygulanıp uygulanmayacağı konusunda yaşanan belirsizlik neticesinde ülkelerin belirli bir seviyede sera gazı emisyon azaltım hedefleri net olarak kural altına alınamamıştır. Bu konferanstan beklenen hedef AB tarafından 2000 yılına kadar 1990 yılındaki emisyon seviyesine gelişmiş ülkeler için kabul edilebilir asgari seviyede politika belirlenmesi olmuş, ne var ki sera gazı azaltımı konusunda ortak bir karar metni üzerinde mutabakata varılamamıştır.³⁹⁹

³⁹⁶ UN, 'The Second World Climate Conference',

<https://unfccc.int/resource/ccsites/senegal/fact/fs221.htm>, (12/10/2020)

³⁹⁷ Murat Türkeş, 'Küresel İklimin Korunması, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye', TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın:61, 2001, s.2

³⁹⁸ UN, The Second World Climate Conference,

https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=6227 , International Conference Centre, Geneva, WMO, 1990, (12/10/2020)

³⁹⁹ A.g.e, (12/10/2020)

Konferans sonunda yayınlanan deklarasyonda her ne kadar istenilen eylem planı ve sonuçlar elde edilememiş olsa da bazı önemli prensip kararlar kabul edilmiş ve irade beyanında bulunulmuştur. Bunlar arasında;⁴⁰⁰

- Uluslararası anlamda iklim değişikliğinin insanlığın ortak sorunu olduğu, her devletin ortak fakat farklılaştırılmış sorumlulukları bulunduğu, ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre bu sorumlulukların belirlenmesi gerektiği, sürdürülebilir kalkınma ve önleyici tedbirlerin alınmasına yönelik irade beyanında bulunulmuş,
- İklim değişikliği alanında daha fazla bilimsel çalışma yapılması ve tavsiyelerde bulunulması kararlaştırılmış,
- Gelişmiş devletlerin dünya sera gazı salınımının %75'ini ürettiği, bu devletlerin sera gazı emisyonuna ilişkin makul ulusal program belirlemesi gerektiği, bu stratejiler ile sera gazı emisyon sınırlandırmasında önemli etkileri olacağı teşvik edilmiş,
- Gelişmekte olan ülkelerin emisyon miktarlarının nispeten daha az olduğu ve bu ülkelerin gelişme dönemlerinde emisyon miktarlarında artış yaşanacağı, bu kapsamda gelişmiş ülkeler ile birlikte işbirliğine gidilmesi ve organize şekilde hareket edilmesi gerektiği ifade edilmiş,
- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin kabul edilmesi, gerçek taahhütler ve yenilikçi çözümler ile birlikte 1992 yılında Çerçeve Sözleşmenin yürürlüğe girecek şekilde gerekli adımların atılması ve detaylandırılması için çağrıda bulunulmuştur.⁴⁰¹

1990 yılında yapılan konferansta ayrıca %60 oranında zararlı gazlar ve karbondioksit emisyonu azaltılmadıkça küresel sıcaklığın keskin bir şekilde artmasına engel olunamayacağı ifade edilmiştir.⁴⁰² Bu dönemde İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher, ABD ve tüm dünyaya çağrıda bulunarak sera gazı emisyon azaltımı konusunda acil tedbirler alınması gerektiğini ifade etmiş, ülkesinin 1990 yılı baz alındığında 2005 yılına kadar azaltımı gerçekleştirme adına üzerine düşen

⁴⁰⁰ UN, General Assembly, *Protection of The Global Climate for Present and Future Generations of Mankind*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/1990/un/eng/a45696a1.pdf> , 8 November 1990, (13/10/2020)

⁴⁰¹ A.g.e, (13/10/2020)

⁴⁰² A.g.e, (13/10/2020)

sorumlulukları yerine getirmeye hazır olduğunu ilan etmiştir.⁴⁰³ Batı Almanya Çevre Bakanı Klaus Topfer, emisyon azaltımı konusunda %25 oranında bir azaltımın uygulanması için çağrıda bulunmuştur.⁴⁰⁴ Britanya'dan gelen bu acil eylem durumuna karşı ABD'den herhangi bir cevap gelmemiştir. Konferansta İngiltere Başbakanı Tahtcher, kendi ülkesinin toplam dünya nüfusunun %1'ini oluşturduğu ve toplam emisyonundan %3 oranında sorumlu olduklarını ifade etmiştir.⁴⁰⁵ Bunun yanında bilim insanlarının tespitlerine göre ABD toplam dünya nüfusunun %5'ini oluştururken toplam emisyonun %25'inden sorumlu olduğu belirtilmiştir.⁴⁰⁶ Yine uzmanlar tarafından mevcut emisyon salınımlarının %60 oranında azaltım yapılması durumunda ancak dengeleme sağlanabileceği ifade edilmiştir. Yapılan azaltım oranlarının başarılması durumunda dahi her on yıllık dönemde 0.1 - 0.2 °C sıcaklık artışının devam edebileceği belirtilmiştir.⁴⁰⁷

3.4.2. IPCC 1. Değerlendirme Raporu (First Assessment Report - FAR)

Konferans sonu yayınlanan sonuç bildirgesine ilaveten IPCC 1. Değerlendirme Raporu (First Assessment Report - FAR) yayınlanmıştır. Rapor bilimsel anlamda iklim değişikliği alanında ilk ve temel rapor olarak kabul edilmiştir.⁴⁰⁸ Rapor, iklim alanında mevcut durumu ve gelecek ile ilgili birçok farklı senaryoyu açıklaması bakımından oldukça önemlidir. FAR olarak ifade edilen raporun değerlendirme toplantısında insan aktivitelerinden kaynaklı salınımların atmosferdeki sera gazı miktarını önemli ölçüde arttırdığı ifade edilmiştir.⁴⁰⁹ Ayrıca toplantıda BM Genel Kurulu'na küresel anlamda bir iklim anlaşmasının oluşturulması konusunda çağrıda bulunulmuş, buradan hareketle BM Genel Kurulu İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi için çalışmalarına başlamıştır.⁴¹⁰ Bu rapor

⁴⁰³ Craig R. Whitney, 'Scientists Urge Rapid Action on Global Warming', The New York Times, 26 May 1990, <https://www.nytimes.com/1990/05/26/world/scientists-urge-rapid-action-on-global-warming.html>, (04/12/2023)

⁴⁰⁴ A.g.k, 26 May 1990

⁴⁰⁵ A.g.k, 26 May 1990

⁴⁰⁶ A.g.k, 26 May 1990

⁴⁰⁷ A.g.k, 26 May 1990

⁴⁰⁸ Bert Bolin, a.g.e., s.58

⁴⁰⁹ UNFCCC, 'History of the Convention', <https://unfccc.int/process/the-convention/history-of-the-convention#eq-2>, (07/04/2020)

⁴¹⁰ Bert Bolin, a.g.e., s.68

daha sonra yapılacak olan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne ve 1995 yılında başlanan sözleşme kapsamında yapılan taraflar konferansına rehberlik etmektedir.⁴¹¹

IPCC 1. Değerlendirme Raporu hakkında bir takım teknik içerikler ile konuyu detaylandırmak konuya hakim olunması açısından fayda sağlayacaktır. IPCC kendi bünyesinde oluşturduğu üç farklı çalışma grubu ile konuyu bilimsel olarak açıklamaktadır. I. Çalışma Grubu'nda iklim değişikliğinin mevcut durumuna ilişkin bilimsel değerlendirmeler yapılmakta, II. Çalışma Grubu'nda iklim değişikliği etki değerlendirmesi yapılmakta, III. Çalışma Grubu'nda ise iklim değişikliği cevap stratejileri üzerinde durulmaktadır.⁴¹²

I. Çalışma Grubu'nun yayınladığı raporda sera gazı yoğunluğunun buzul çağlarından itibaren değişmekte olduğu, Endüstri Devrimi ile beraber bu değişimin daha fazla arttığı ortaya konmaktadır. Raporda ifade edilen sera gazı oranındaki artışın sebebinin, insani faaliyetlerden dolayı ortaya çıkan karbondioksit, metan, azot protoksit gibi gazların atmosferdeki artışından kaynaklandığı bilimsel veriler ile açıklanmıştır. Kloroflorokarbon gazı ise sanayi faaliyetleri sonucunda doğaya salınan gazlardandır. Bu gaz da yine insan faaliyetleri ile doğrudan ilişkilidir. İfade edildiği üzere sera gazındaki artışın temel nedeni karbon dioksit, metan, azot protoksit ve kloroflorokarbon gazlarının etkisidir. İnsan eliyle olan faaliyetler sebebiyle ortaya çıkan gazlara ilaveten su buharı ve ozon sera gazına etki eden diğer iki önemli gaz olmasına rağmen bu gazlar doğal yollar ile ortaya çıkması ve doğa ile dengeli bir durum oluşturması sebebiyle insan eliyle olan tahribat kadar etkisi yoktur.⁴¹³

Aynı raporda yayınlanan ve öne çıkan birkaç veri şu şekildedir. Endüstri Devrimi öncesi dönemde havadaki karbondioksit yoğunluğu 280 ppmv (her hacimde milyonda bir parçacık) seviyesindeyken 1990 yılında 353 ppmv seviyesine çıktığı tespit edilmiştir. Bu artış Endüstri Devrimi öncesi yoğunluk ile kıyaslandığında %25 oranında daha fazla olduğu tespit edilmiştir. İki dönem arasında kıyaslama yapıldığında artış oranı her yıl 1.8 ppmv seviyesinde olmuştur. Bu sayı toplam

⁴¹¹ Union of Concerned Scientists, "The IPCC: Who Are They and Why Do Their Climate Reports Matter?", <https://www.ucsusa.org/resources/ipcc-who-are-they> , (08/04/2020)

⁴¹² IPCC, About IPCC, <https://www.ipcc.ch/about/>, (08/04/2020)

⁴¹³ IPCC, (FAR) *Climate Change IPCC Assessment Report, Working Group I*, <https://www.ipcc.ch/report/ar1/wg1/>, 1990, (09/04/2020) s.66-67

sayının yıllık %0.5'ne tekabül etmektedir. Metan gazı yoğunluğu Endüstri Devrimi öncesi dönemde 0.8 ppmv seviyesindeyken 1990 yılında 1.72 ppmv seviyesine çıkmıştır. Bu artış Endüstri Devrimi öncesi yoğunluk ile kıyaslandığında %100 oranından fazla olduğu tespit edilmiştir. Her yılki artış oranı ise %0.9 seviyesinde olmuştur. Azot Protoksit gazının yoğunluğu Endüstri Devrimi öncesi dönemde 288 ppbv(her milyarda bir) seviyesindeyken 1990 yılında 310 ppbv seviyesine çıkmıştır. Bu artış Endüstri Devrimi öncesi yoğunluk ile kıyaslandığında %8 oranında fazla olduğu tespit edilmiştir. Her yılki artış seviyesi ise %0.25 seviyesinde olmuştur. Kloroflorokarbon gazlarından örnek verecek olursak, CFC-11 gazı Endüstri Devrimi öncesi 0 seviyesindeyken 1990 yılında 280 pptv(her trilyonda bir) seviyesine çıkmıştır. Bu gazın yıllık artış seviyesi ise %4 seviyesinde olmuştur.⁴¹⁴

Yapılan diğer tahminlere göre insan kaynaklı karbondioksit salınımının 1990 yılında tam olarak sonlandırılması durumunda dahi 1990 yılına kadar yapılan artışın yaklaşık yarısı 21.yy sonuna kadar doğada kalmaya devam edecektir. 1990 yılında bulunan sera gazı yoğunluğunu sabit tutmak ve artışına engel olmak için hazırlanmış bir başka senaryoya göre, 1990 yılında insan kaynaklı sera gazlarından olan karbondioksit salınımının %60'dan fazla azaltıma gidilmesi, metan gazında %15 - 20 azaltıma gidilmesi, azot protoksit gazında %70-80 arasında azaltıma gidilmesi ve kloroflorokarbon gazında ise %75-85 arasında bir azaltıma gidilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴¹⁵

Yukarıda ifade edildiği üzere Endüstri Devrimi öncesi dönemden 1990 yılına kadar arası süredeki toplam artış ele alındığında %25'lik bir karbondioksit artışı söz konusudur. Ayrıca tüm gazlar ele alındığında raporlarda dünyadaki sera gazının yaklaşık %50 oranında arttığı ifade edilmiş, toplam sera gazı artışının neredeyse yarısının sadece karbondioksit kaynaklı olduğu da belirtilmiştir.⁴¹⁶ Bunun yanında sayısal verilere ilaveten raporda iklim değişikliği konusunda geleceğe yönelik dört farklı senaryo ile simülasyon yapılmıştır. Bu senaryolara göre;

Senaryo A: En iyi tahmin senaryosu üzerinden hareketle iklim değişikliğine ilişkin herhangi bir tedbir alınmaması durumunda 21.yy'da her on yıl için sıcaklığın

⁴¹⁴ A.g.e., (09/04/2020), s.xvii

⁴¹⁵ A.g.e., (09/04/2020), s.xviii

⁴¹⁶ A.g.e., (09/04/2020), s.xiv

yaklaşık 0.3°C yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu artış son 10 bin yıldan itibaren görülen en büyük artıştır. 2025 yılına kadar küresel sıcaklığın ortalama 1°C'nin üzerine çıkacağı tahmin edilmekte, 1990 yılı ile kıyaslandığında 21.yy bitmeden 3 - 4°C'ye kadar bir artışın olacağı tahmin edilmektedir.⁴¹⁷ Bu yapılan tahmin en iyi durumlar üzerinden yapılan senaryodur. Yüksek tahminde bu artışın Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyas yapıldığında 6 °C'nin üzerinde bir artış yaşanabileceği, düşük tahmin senaryosuna göre ise Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında yaklaşık 3 °C'lik artışın yaşanacağı öngörülmektedir.⁴¹⁸

Senaryo B: En iyi tahmin üzerinden yapılan senaryoya göre sera gazı salınımında artışın kontrol altına alınması durumunda 21.yy'da her on yıl için yaklaşık 0.2 °C'lik bir artış öngörülmekte, 21.yy sonunda sıcaklık artışının Endüstri Devrimi öncesine göre 3 °C'lik bir artışın yaşanacağı tahmin edilmektedir.⁴¹⁹

Senaryo C: Sera gazı salınımında artışın kontrol altına alınması durumunda 21.yy'da her on yıl için 0.1 °C'nin az üstünde bir artış öngörülmekte, 21.yy sonunda sıcaklık artışının Endüstri Devrimi öncesine göre 2.5 °C'lik bir artışın yaşanacağı tahmin edilmektedir.⁴²⁰

Senaryo D: Sera gazı salınımında artışın kontrol altına alınması durumunda 21.yy'da her on yıl için yaklaşık 0.1 °C'nin az üstünde bir artış öngörülmekte, 21.yy sonunda sıcaklık artışının Endüstri Devrimi öncesine göre 2 °C'lik bir artış düzeyinde yaşanacağı tahmin edilmektedir.⁴²¹

Raporda küresel ısınma ile ilgili verilerin yanı sıra deniz suyu seviyesinde yaşanabilecek artışlar için de farklı senaryolar hazırlanmıştır. İlgili senaryolara göre küresel ısınma sebebiyle 21.yy.'da her on yıllık süre zarfında en iyi tahmin ile deniz seviyesinin yaklaşık 6 cm kadar yükseleceği (bu senaryonun 3-10 cm arasında değişebileceği) bildirilmiştir.⁴²² 2030 yılına kadar deniz suyu seviyesinde artışın yaklaşık 20 cm olacağı, 21.yy sonuna kadar bu artışın 65 cm'ye kadar çıkabileceği,

⁴¹⁷ IPCC, *Climate Change IPCC Assessment Report, Executive Summary*, Chambridge University Press, Chambridge 1990, (09/04/2020), s.x1

⁴¹⁸ IPCC, (FAR) *Climate Change IPCC Assessment Report, Working Group I*, a.g.e. (09/04/2020), s.xvii

⁴¹⁹ A.g.e., (09/04/2020), s.xvii

⁴²⁰ A.g.e., (09/04/2020), s.xviii

⁴²¹ A.g.e., (09/04/2020), s.xviii

⁴²² A.g.e., (09/04/2020), s.xviii

ayrıca Antarktika ve Grönland'da bulunan buzulların daha da küçüleceği tahmin edilmektedir.⁴²³ En iyi tahmine göre 21.yy sonuna kadar deniz seviyesindeki artışın 65 cm olacağı,⁴²⁴ üst tahmine göre bu artışın 110 cm olacağı, düşük tahmine göre ise artışın 30 cm olacağı şeklinde farklı senaryolar da hazırlanmıştır.⁴²⁵

İkim değişikliğinde deniz suyu seviyesinde artış konusunda yapılan tahminlerden “en iyi tahmin” üzerinde toplam dört adet senaryo ortaya konmuştur. Bu senaryolara göre;⁴²⁶

Senaryo A: Herhangi bir müdahale ve tedbir olmaksızın sera gazı artışının devam etmesi durumunda 21.yy sonuna kadar deniz suyu seviyesinde yaşanabilecek artışın 65 cm olacağı,⁴²⁷

Senaryo B: İlave tedbirlerin alınması, sera gazlarının atmosferde azaltılması, karbondioksit ve türevi olan gazlarda azaltıma gidilmesi durumunda bu artışın 1990 yılı seviyesi ile kıyaslandığında 21.yy sonuna kadar 50 cm civarında olacağı,⁴²⁸

Senaryo C: İlave tedbirlerin alınması, sera gazlarının atmosferde azaltılması, karbondioksit ve türevi olan gazlarda daha fazla azaltıma gidilmesi durumunda bu artışın 1990 yılı seviyesi ile kıyaslandığında 21.yy sonuna kadar 40 cm civarında olacağı,⁴²⁹

Senaryo D: İlave tedbirlerin alınması, sera gazlarının atmosferde azaltılması, karbondioksit ve türevi olan gazlarda daha fazla azaltıma gidilmesi durumunda bu artışın 1990 yılı seviyesi ile kıyaslandığında 21.yy sonuna kadar 40 cm altında olacağı değerlendirilmektedir.⁴³⁰

Buradan hareketle net olarak söylenebilir ki, son yüzyılda ortalama hava sıcaklığı 0.3 -0.6 °C arasında artmıştır. Aynı şekilde deniz suyu seviyesinde bu dönemde 10-20 cm arasında artış gözlenmiştir.⁴³¹ Deniz seviyesi artışı konusunda bir başka senaryoya göre 2030 yılına kadar sera gazı yoğunluğunda artış konusunda

⁴²³ A.g.e., (09/04/2020), s.xvıv

⁴²⁴ A.g.e., (09/04/2020), s.xvv

⁴²⁵ A.g.e., (09/04/2020), s.xxx

⁴²⁶ A.g.e., (09/04/2020), s.xxx

⁴²⁷ A.g.e., (09/04/2020), s.xxx

⁴²⁸ A.g.e., (09/04/2020), s.xxx

⁴²⁹ A.g.e., (09/04/2020), s.xxx

⁴³⁰ A.g.e., (09/04/2020), s.xxx

⁴³¹ IPCC, *Climate Change IPCC Assessment Report, Executive Summary*, (09/04/2020), s.xıı

herhangi bir tedbir alınmaksızın 2030 yılında keskin bir şekilde sera gazı yoğunluğu artışı durdurulsa dahi 2030-2100 yılları arasında deniz seviyesinin 1990-2030 yılları aralığında arttığı şekilde yükselişin devam edeceği öngörülmektedir.⁴³²

Raporun yayınlanması sonrasında senaryolara ilişkin birçok yorum ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bazı yorumlarda iklim değişikliği tahminlerinin ne kadar güvenilir olduğu konusuna ilişkin farklı görüşler dile getirilmiştir.

Bu sorular ve belirsizliklere ilişkin verilen cevaplara bakıldığında yapılan tahminlerde belirsizlikler mevcuttur. Şöyle ki,

- Gelecekte insan kaynaklı emisyon oranının tam olarak ne kadar artacağı,
 - Atmosferde sera gazı yoğunluğunun ne ölçüde ve nasıl değişeceği,
 - Bu yoğunluk değişiminin iklimde yaratacağı sonucun nasıl olacağı
- konuları kesin ve net veriler ile bilinmemektedir.⁴³³

Diğer taraftan tüm bu bilinmezlere rağmen normal koşullar, günümüze kadar yaşanmış tecrübelerden ve değişen doğa durumu üzerinden yapılan senaryolar neticesinde bu tahminler genel projeksiyon oluşturması bakımından oldukça önemlidir.

Değerlendirmeler, tahminler, ortaya konan senaryolarda bulunan bilinmezliklere karşı yapılan yorumlara ilaveten raporda ele alınan bir başka konu ise ormansızlaşma ve ormanlaştırma konularıdır. İnsanlık yüzyıllardır ormanları yok etmekte ve özellikle tropikal bölge ormanlarının yok edilmesiyle iklimde dramatik bir değişiklik yaşanmaktadır. Ormansızlaşma nedeniyle atmosferde karbon ve nitrojen döngüsü değişmiş, hidrolojik döngü olan yağış, buharlaşma ve bunların akışı olumsuz olarak etkilenmiştir.⁴³⁴

1990 yılında hazırlanan ilgili raporda tropikal ormansızlaşmadan dolayı her yıl 2 GtC(Gigatonkarbon) doğaya salınmaktadır. Bu ormansızlaşmanın temelinde ormanların tarım arazilerine açılması başlıca etken olarak ifade edilmektedir. Ayrıca tarım arazisi için açılan alanlar topraktaki organizmalara büyük zararlar vermektedir.

⁴³² IPCC, (FAR) *Climate Change IPCC Assessment Report, Working Group I*, a.g.e., (09/04/2020),

s.xxx

⁴³³ A.g.e., (09/04/2020), s.xxvii

⁴³⁴ A.g.e., (09/04/2020), s.xxvii

Yaşanan zarar ve yıkıma ilişkin kıyaslama yapıldığında 20.yy ortalarına kadar tarım alanı genişletme adına ormanların yok edilmesi doğaya öylesine zarar vermiştir ki aynı dönemde bunun, fosil yakıtların doğaya verdiği zarardan daha fazla olduğu tespiti yapılmıştır.⁴³⁵ Diğer taraftan 20.yy ikinci yarısından itibaren devam eden ve 1980’li yıllarda artan fosil yakıt kullanımı bu durumu değiştirmiş, fosil yakıtların zararı daha fazla olmaya başlamıştır. 1980’li yıllarda 1.6 GtC ormansızlaşma sebebiyle doğaya salınırken aynı dönemde fosil yakıt sebebiyle doğaya salınan sera gazları 5 GtC seviyesine çıkmıştır. 1990 yılında hazırlanan senaryoya göre dünyadaki tüm tropikal ormanlar yok olmuş olsaydı, 1990 yılında atmosferdeki karbondioksit oranının mevcut halinden 150 - 240 GtC daha fazla olacağına yönelik simülasyonlar yapılmıştır. Ayrıca yine aynı senaryoya göre bu sayıların aynı dönemde mevcut karbondioksit oranını 35-60 ppmv oranında arttırabileceği tahmininde bulunulmuştur.⁴³⁶

Ormanları koruma ve genişletme ile ilgili aynı senaryoda ifade edilen bir başka yaklaşımda, 1990 yılından itibaren her yıl 10 milyon hektar arazinin ormanlaştırılması ve bunun 2030 yılına kadar devam etmesi durumunda (yaklaşık 40 yıl) 4 milyon km² alanın ormanlaşması anlamına gelmektedir. 2030 yılına kadar bu ormanlaştırma süreci yaklaşık her yıl 1 GtC emilim sağlayabilecek, 2030 yılı sonrası 40 - 100 yıllık süre zarfında ormanların olgunlaşması ile birlikte bu emilim ortalama 20 - 80 GtC seviyesine kadar çıkacaktır. Ormanlaştırmanın böylesine önemli ve büyük bir emilim sağlayacak olmasına rağmen bu faydanın fosil yakıt salınımının sadece %5 - 10’luk bölümünü emecek seviyede olduğu raporda bildirilmiştir. Bir başka örnek vermek gerekirse, Amazon havzasındaki tüm ormanların otlak araziye dönüştürülmesi durumunda bu havzadaki yağış miktarının %20 oranında azaltılabileceği tahmin edilmektedir.⁴³⁷

IPCC II. Çalışma Grubu’nun alanına giren etki değerlendirme raporu insan hayatını doğrudan etkileyen birçok farklı konu üzerinde durmaktadır. Yayınlanan raporda iklimde yaşanan değişiklikler sebebiyle tarımsal ve zirai faaliyetlere ilaveten haşereleler konusunda da olumsuz sonuçların yaşanacağı ifade edilmektedir. Raporda

⁴³⁵ A.g.e., (09/04/2020), s.xxvii

⁴³⁶ A.g.e., (09/04/2020), s.xxvii

⁴³⁷ A.g.e., (09/04/2020), s.xxvii

dünyanın farklı bölgelerinde ortaya çıkan iklim değişikliği sebebiyle tahıl üretiminin azaldığı tespitlerinde bulunulmuştur. Ayrıca stratosfer tabakasının zarar görmesinden kaynaklı tahıl ve çiftlik hayvan üretimi konusunda da olumsuz etkiler yaşanacağı tahmin edilmektedir.⁴³⁸

Tarıma ilave olarak ormancılık konusu üzerinde yapılan çalışmada, ormanların adaptasyon konusunda sorunlu bir alan olduğu ifade edilmektedir. Orman yangınları sebebiyle yaşanan ormansızlaşma, tarım arazilerine dönüştürülen orman arazileri, ormanlara bağlı üretimin azalması ve bu alanda faaliyet gösteren toplumlarda bu etki daha derin yaşanmaktadır. Elbette bu konuda yayınlanan ilk rapor olması sebebiyle gelecekte durumun hangi yöne doğru seyir izleyeceği tam olarak öngörülememekte fakat rapor gelecek için bir projeksiyon oluşturmaktadır.⁴³⁹

Ormanlar ve ormancılık ile ilişkili flora ve fauna türlerinin azalması gibi sonuçların da ortaya çıkması yine bu konu ile doğrudan ilgilidir. İlerleyen yıllarda dünyanın farklı yerlerinde flora ve fauna konularında dengesizliğin artacağı ve geçmişte mevcut dengenin yok olabileceği gibi konular üzerinde durulmaktadır. Neticede doğada flora-fauna dengesinde yaşanan bu değişim insan kaynaklı sebeplerden dolayı ekosistemi değiştirmektedir. Bu durum sosyoekonomik durumu ve refah konularını da etkilemektedir.⁴⁴⁰

İkimde yaşanan değişikliğin su kaynaklarına da olumsuz etkileri mevcuttur. Özellikle yarı-kurak ve kurak bölgelerin artması, insanların ve doğanın suya olan talebinde daha fazla artışa sebebiyet vermekte, karşılanamayan temiz su tedariki daha da büyük bir sorun olarak insanlığın karşısına çıkmaktadır. Hidroelektrik güç elde etme ve mevcut suyu tarımsal alanda kullanmak için kurulan barajlar da doğanın olağan akışını etkilemektedir. İnsani yerleşimler, enerji talebi, ulaşım gibi toplumların temel ihtiyaçlarının karşılanması için kurulan tesisler, endüstri sektörlerinde yapılan faaliyetlerin de doğada ve iklimde değişikliklere sebebiyet verdiği açıktır. Su kaynakları olarak ifade edilen konu sadece içilebilir su tedariki ve sorunları ile sınırlı değildir. Deniz seviyesinde yaşanan artışlar da yine bu konu

⁴³⁸ IPCC, (FAR) *Climate Change IPCC Impact Report, Working Group II, Summary*, 1990, (09/04/2020), s.2

⁴³⁹ A.g.e., (09/04/2020), s.3

⁴⁴⁰ A.g.e., (09/04/2020), s.3

özelinde değerlendirilebilir. Yaşanan iklim değişikliği ve küresel ısınma sebebiyle denize kıyısı olan bölgelerin daha fazla tehdit altında olduğu açıktır. Okyanus veya denize kıyısı olan ve özellikle rakımı düşük bölgeler, adalar bu olumsuz değişimden daha fazla etkilenmektedir.⁴⁴¹

IPCC III. Çalışma Grubu'nun yayınladığı raporda enerji, endüstri, sera gazı salınım oranları, kaynakların yönetimi, kamusal eğitim, teknoloji, ekonomik tedbirler ve önlemler, finansal yöntemler ve hukuki alanda atılması gereken adımlar değerlendirilmiş ve bunlara ilişkin cevaplar ve stratejiler ortaya konmuştur.⁴⁴²

Enerji sektörü ve endüstri alanında kullanılan yol ve yöntemler sera gazının artışı ve iklim değişikliği konularında ilk ve en büyük etkiye sahiptir. Öyle ki bu enerji ve endüstriyel faaliyetler sebebiyle doğaya salınan sera gazı oranı toplam sera gazı salınımının yaklaşık %46'lık bölümünü teşkil etmektedir. Bu salınım insan kaynaklı sera gazları olup fosil yakıt kullanımından (kömür, petrol, doğalgaz) ulaşım, ticari faaliyetlerden yaşam için gerekli olan diğer girişimlere kadar bu artışa sebebiyet vermektedir. Bu noktada belirtilen faaliyetlerden sadece karbondioksit (CO₂) anlaşılmamalıdır. Bu gaza ek olarak metan gazında da bir artışın yaşandığını söylemek mümkündür. Metan gazı toplam sera gazlarında yaklaşık %26'lık kısmı oluşturmaktadır.⁴⁴³

Doğada bulunan toplam sera gazı yoğunluğunda beklenen artış miktarı 1995 yılında 5.15 btc (milyar ton karbon), 2000 yılında 7.13 btc, 2025 yılına kadar 11-15 btc çıkacağı tahmin edilmektedir. 2060 yılına kadar oluşturulan projeksiyonda mevcut olan CO₂ seviyesinin ikiye katlanacağı tahmin edilmektedir. Bu tahmine göre 1990 yılında 353 ppm olarak tespit edilen CO₂ yoğunluğunun 2060 yılında 800 ppm çıkacağı tahmin edilmektedir.⁴⁴⁴ Ayrıca 1985 yılında çevreye salınan toplam CO₂ salınımı 5.15 btc seviyesinde olmuş, bu miktarın 3.8 btc'si gelişmiş ülke salınımlarını teşkil ederken, 1.3 btc'si ise gelişmekte olan ülkeler salınımlarını teşkil etmektedir. 2025 yılına gelindiğinde 12.4 btc seviyesine çıkacağı tahmin edilen CO₂

⁴⁴¹ A.g.e., (09/04/2020), s.4-5

⁴⁴² IPCC, (FAR) *Climate Change IPCC Impact Report, Working Group III, Summary*, 1990, (09/04/2020), s.xxvi-xxvii

⁴⁴³ A.g.e., (09/04/2020), s.xxix-xxx

⁴⁴⁴ A.g.e., (09/04/2020), s.xxxi

miktarı, gelişmiş ülkeler açısından 6.9 btc seviyesinde, gelişmekte olan ülkeler açısından 5.5 btc seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir.⁴⁴⁵

Sera gazı salınımının azaltılması için atılması gereken bazı adımlar ve tedbirlere de yine raporda değinilmiştir. Artan sera gazının ve değişen iklimin temel sebebibib insani faaliyetler olduğu göz önüne alındığında birtakım tedbirler ile bu artışı azaltmak veya tamamen durdurmanın mümkün olduğuna yönelik değerlendirmede bulunulmuştur. Enerji kullanımı ve dönüşümü, üretimdeki etkinliğin artırılması bu konuda atılması gerekli tedbirlerdendir. Mevcut teknolojinin yardımı ile bu alanda gelişmeler yaşanması için gerekli olan birtakım adımlar vardır. Kısa, orta ve uzun vadede bu alanda atılması gerekli adımlar aşağıda sıralanmıştır:⁴⁴⁶

- Elektrik sektörü alanında mevcut sistemlerin yeniden güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılması, termik santrallerin kullanımının azaltılması, yerine gaz ile çalışan güç santrallerinin, yenilenebilir enerji, jeotermal enerjinin kullanım oranının artırılması, güneş enerjisi ve rüzgar enerjisi gibi alternatiflerin kullanılması, hidroelektrik projelerin ve nükleer enerji santrallerinin kurulması ve artırılması,⁴⁴⁷

- Endüstri sektöründe etkili üretimin hayata geçirilmesi, geri dönüşüm prensiplerinin daha fazla üretime dahil edilmesi, elektromekanik sistem ve cihazların endüstride kullanılması, teknoloji süreçleri geliştirilmesi ve etkin kullanılması,⁴⁴⁸

- Ulaşım sektöründe ilgili vasıtalarının (taşıt-uçak-gemi) doğaya daha az zararlı şekilde değişimi ve dönüşünün sağlanması, daha az enerji tüketimi daha fazla verim elde edilmesi, elektrik-elektronik sistemlerinin ulaşım sektörüne entegre edilmesi ve kullanım alanlarının artırılması, halen kullanılmakta olunan fosil yakıtlı motor kullanımının azaltılması, düşük seviyeli emisyon salan motorların tercih edilmesi,⁴⁴⁹

- İnşaat sektöründe ısınma ve soğutma sistemlerinin etkinliğinin artırılması, klima sistemlerinin tüketiminin azaltılması için gerekli teknolojik

⁴⁴⁵ A.g.e., (09/04/2020), s.xxxviii

⁴⁴⁶ A.g.e., (09/04/2020), s.xxxix

⁴⁴⁷ A.g.e., (09/04/2020), s.xxxix

⁴⁴⁸ A.g.e., (09/04/2020), s.xxxx

⁴⁴⁹ A.g.e., (09/04/2020), s.xxxx

adımlarının atılması, bina inşaatlarında ısıya ve soğuğa daha fazla dayanıklı materyallerin ve yalıtkanların kullanımı ifade edilmiştir.⁴⁵⁰

Alınması gereken tedbirler ve çözüm önlemleri kapsamında kamusal eğitim ve bilgilendirmelerin devletler tarafından kendi toplumlarına yapılması, teknolojinin geliştirilmesi ve transferi, piyasanın ekonomik durumları göz önüne alınarak etkili yol ve yöntemlerin geliştirilmesi, finansal açıdan uygun ve yapılabirliği kabul edilmiş yol ve yöntemlerin tespiti ve uygulanması, tüm bunlar yapılırken gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birlikte ve ortak sorumluluk duygusu ile hareket etmesi, hukuki ve yapısal anlamda kurum ve teşkilatların tesis edilmesi ve hukuki dayanak teşkil edecek kuralların belirlenmesinin önemi vurgulanmıştır.⁴⁵¹

3.5. 1992 yılı BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Dünya Zirvesi) ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

3 - 14 Haziran 1992 tarihleri arasında Rio de Janerio'da yapılan Çevre ve Kalkınma Konferansı ayrıca Dünya Zirvesi olarak adlandırılmaktadır. Bu konferansta temel olarak uluslararası anlamda çevrenin korunması ve ekonomik kalkınma ile ilişkili dünya çapında bir uzlaşma sağlanması amaçlanmıştır.⁴⁵²

Zirve öncesi hazırlık aşamasında konferans sekreteri Maurice Strong dünyada yaşanan çevre felaketlerinin önüne geçilmesi adına her yıl 625 milyar ABD doları seviyesinde bütçe ayrılması gerektiğini ifade etmiştir. Mevcut bütçenin 125 milyar ABD doları bölümünün gelişmiş ülkelere finansal yardım olarak transfer edilmesi ve her yıl düzenli olarak bu bütçenin artırılması gerektiği bildirilmiştir. Strong, Rio Zirvesi'nin dünyaya yeniden bir şans sunduğunu, fakirliğin önlenmesi, gelişmekte olan taraf ülkelere teknoloji transferi, enerji etkinliği konusunda yeni yatırımlar, sürdürülebilir kalkınma, karbondioksit emisyon artışının durdurulması ve azaltılmasına yönelik atılması gerekli olan adımlara ilişkin bir başlangıç olabileceği şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁵³

⁴⁵⁰ A.g.e., (09/04/2020), s.xxxx

⁴⁵¹ A.g.e., (09/04/2020), s.x1-x11

⁴⁵² Steven Bernstein, a.g.e., s.165 ; John J. Kirton, Ella Kokotsis, *The Global Governanace of Climate Change G7, G20 and UN Leadership*, Ashgate, Farnham 2015, s.107

⁴⁵³ John Vidal, 'Earth Summit chief says \$625bn would save world', *The Guardian*, 14/02/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/feb/14/worldsummit2002>, (07/12/2023)

Rio Zirvesi öncesinde uluslararası kamuoyunda sözleşmenin yetersiz olduğuna yönelik eleştirilerin yanında sürecin hayata geçirilmesi ile istenilen seviyede başarıların elde edilmesinin ileri dönemlerde mümkün olabileceğine yönelik destekleyici açıklamalar da yapılmıştır. Zirvede iklim değişikliğine ilişkin en güçlü itiraz ABD tarafından gelmiş, uluslararası kamuoyundan gelen 2000 yılına kadar emisyon miktarını 1990 yılı seviyesine çekme teklifi ABD tarafından reddedilmiştir. Diğer müzakere ülkeleri olan Japonya ve Britanya'nın ise ABD'nin reddetme tercihlerine karşı ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Dönemin ABD başkanı George H. W. Bush'un sözleşmeyi imzalayacaklarını fakat hedefleri kabul etmeyeceklerini ifade etmesinin süreci daha karmaşık hale getireceğine yönelik yorumlar yapılmıştır.⁴⁵⁴

1992 yılında yapılan bu konferans dünya liderlerinin katıldığı en kapsamlı dünya zirvesi olarak kabul edilmekte,⁴⁵⁵ konferans öncesi yapılan hazırlıklar ve bilimsel çalışmalarda; çevre ve iklim felaketlerine ilişkin uzun bir sürecin tüm dünyayı beklediği, çevresel bozulma, iklim, sürdürülebilir kalkınma ve daha bir çok konuda zorlu bir dönemin başladığı ifade edilmiştir.⁴⁵⁶ Konferansın açılışında dünyanın farklı ülkelerinden gelen liderlerin yapmış olduğu söylemler öne çıkmış, Rio Zirvesi'nin önemine ve küresel işbirliğine vurgu yapılarak çevre ve doğanın korunması konusunda birlikte hareket edilmesi gerektiği, tüm insanlığın yaşadığımız gezegene karşı sorumlu olduğu ve herkesin elinden gelen tüm gayreti dünyayı kurtarmak için seferber etmesine yönelik umut vadeden açıklamalar yapılmıştır.⁴⁵⁷ 178 ülkenin lider ve temsilcileri ile yapılan zirvede birçok konuda mutabakata varılmış ve çeşitli sözleşmeler imzaya açılmıştır.

Tüm katılımcılar çevrenin korunması ve ekonomik kalkınma konusunda belirtilen kriterler doğrultusunda anlaşma sağlamış ve bu kurallara uyma

⁴⁵⁴ John Vidal, Pratap Chatterjee, ' All the difference in the world', The Guardian, 10/04/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/apr/10/worldsummit2002>, (07/12/2023)

⁴⁵⁵ Faruk Sönmezoglu, Özgün Erler Bayır, a.g.m, s.252

⁴⁵⁶ Paul Brown, ' Earth Summit : Long and troubled road to Rio', The Guardian, 03/06/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/03/worldsummit2002>, (07/12/2023)

⁴⁵⁷ Paul Brown, ' Earth Summit : Rio opens with plea for proof of global brotherhood', The Guardian, 04/06/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/04/worldsummit20021>, (07/12/2023)

taahhütlerinde bulunmuştur.⁴⁵⁸ Konferansta Çevre ve Kalkınma Rio Deklarasyonu, Gündem 21 Eylem Planı ve 3 adet sözleşmeyi bünyesinde barındıran Rio Sözleşmesi imzaya açılmıştır.⁴⁵⁹

Çevre ve Kalkınma Rio Deklarasyonu olarak ifade edilen 27 maddelik metinde temel ilkeler şu şekildedir:⁴⁶⁰

- İnsanlar dengeli ve sürekli bir kalkınmanın merkezinde bulunmaktadır. Bu kapsamda devletlerin kendi kaynaklarını diğer ülkelere zarar vermeyecek şekilde diledikleri gibi kullanma hakları vardır.⁴⁶¹

- Gelecek nesilleri de düşünerek çevre ve kalkınma konuları doğru planlanmalı ve uygulanmalıdır. Buradan hareketle yoksulluğun önlenmesi ve azaltılması için devletler işbirliği içerisinde olmalıdır. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere çevre ve kalkınma konularında yardım ve destekte bulunmalıdır.⁴⁶²

- Ekosistemin korunması ve iyileştirilmesi amacıyla tüm devletler ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk prensipleri ölçüsünde ortaklaşa hareket etmeli, işbirliğinde bulunmalıdır. Bu kapsamda bilimsel ve teknolojik bilgi akışı ve teknoloji transferi yapılmalıdır.⁴⁶³

- Devletler bireylerin çevre konularında duyarlılığını artırma istikametinde tedbirler almalı ve kamu duyarlılığı geliştirilmelidir. Devletler çevreye ve doğaya zarar verecek faaliyetleri engellemeli ve bunun uluslararası boyutta olmaması konusunda çözümler sunmalıdır. Bahse konu zarar ve kötü etkidenden dolayı tazminat konularında devletler gerekli kanun ve uygulamaları hayata geçirmelidir.⁴⁶⁴

- ‘Kirleten Öder’ prensibi ölçüsünde devletler tedbirler almalı ve yaptırımlarda bulunmalıdır. Felakete uğrayan bir devlet için uluslararası sahada yardım ve tedbirlerin uygulanması adına gerekli adımlar atılmalı, devletler ellerinden

⁴⁵⁸ Britannica, 'United Nations Conference on Environment and Development *International Conference [1992]*', <https://www.britannica.com/event/United-Nations-Conference-on-Environment-and-Development>, (10/10/2020)

⁴⁵⁹ Joanna Depledge, age., s.22

⁴⁶⁰ UN, General Assembly, *Report of The United Nations Conference on Enviroment and Development*, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf , (10/10/2020)

⁴⁶¹ A.g.e., (10/10/2020)

⁴⁶² A.g.e., (10/10/2020)

⁴⁶³ A.g.e., (10/10/2020)

⁴⁶⁴ A.g.e., (10/10/2020)

gelen yardımı sağlamalıdır. Çevresel felaketlerin sınırları aşan durumu söz konusu olduğunda her devlet komşu devleti uyarmalı ve haber vermelidir. Gerekli iletişim vasıtaları, danışma faaliyetleri ve koordinasyonun canlı tutulması sağlanmalıdır.⁴⁶⁵

- Kadınların bahse konu faaliyetlerde yeri çok önemlidir ve bu sürece dahil edilmesi elzemdir. Yerli halk ve bu halkların gelenekleri, çevre ve kalkınma konularında önemli bir rolü vardır. Bu tecrübe ve roller devletler tarafından desteklenmelidir.

- Savaş hiç kuşkusuz çevresel bir yıkımdır ve devletler savaştan kaynaklı çevresel yıkımlar konusunda uluslararası hukuka saygılı olmalıdır. Barışın çevre ve kalkınma ile bir bütün olduğu her daim hatırlanmalıdır. Devletler çevresel konular ile ilgili ihtilafları BM şartlarına uygun ve barışçıl yollar ile çözmek durumundadır. Bu deklarasyonun uygulanması istikametinde toplumlar ve devletler daima iyi niyet içerisinde hareket etmelidir.⁴⁶⁶

Rio Deklarasyonu sonrası bir başka önemli adım ise Gündem 21 Eylem Planıdır.⁴⁶⁷ Bu eylem planı devletlere herhangi bir bağlayıcılığı olmayan tavsiye niteliğinde bir konsept sunmaktadır.⁴⁶⁸ Büyükelçi Ahmet Asım Arar'ın ifadesiyle:⁴⁶⁹

“Gündem 21'in temel yaklaşımı, tüm program alanlarına yönelik finansman politikalarının belirlenmesi, yeni kaynakların yaratılması, uygulanabilir teknik ve ekonomik araçların belirlenmesi, merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin son uygulayıcılara daha fazla yetki devri anlayışı doğrultusunda güçlendirilmesi, hükümet ve hükümet-dışı kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve halkın etkin katılımının sağlanması gibi öncelikler üzerine bina edilmektedir.”

Ayrıca Rio Sözleşmesi olarak ifade edilen 3 adet birbirleri ile bağlantılı sözleşme de imzaya açılmıştır. Bunlar;⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ A.g.e., (10/10/2020)

⁴⁶⁶ A.g.e., (10/10/2020)

⁴⁶⁷ UN Sustainable Development, *Agenda 21*, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> , (12/10/2020)

⁴⁶⁸ John McCormick, *The Global Environmental Movement*, Second Edition, John Wiley & Sons, West Sussex, 1995, s.257

⁴⁶⁹ Ahmet Asım Arar, 'Yerel Gündem 21', <http://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa> , (12/10/2020)

⁴⁷⁰ Britannica, 'United Nations Conference on Environment and Development

- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
- BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
- BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve bu sözleşmeye yönelik atılan adımların incelenmesi, BM çerçevesinde iklim değişikliğine karşı, bu sorun ile mücadeleye yönelik çalışmaların değerlendirilmesi doğrultusunda önemlidir.

Rio Zirvesi'nde yapılan görüşme ve konferanslarda temel problem olarak görülen konuların başında kurumların değişimi ve finansal konular öne çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere finansal yardımların ne kadar olacağı, bunların boyutları ve hızlı şekilde faaliyete geçirilmesine yönelik konular üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.⁴⁷¹ Rio zirvesini takip eden basın mensupları ve bilim insanları ülkeleri ciddi yükümlülük altına sokacak bir anlaşmanın imzalanması veya hayata geçirilmesi konusunda başarısız olduğuna yönelik açıklamalar yapmıştır. Özellikle CO₂ emisyonu azaltımına yönelik belirlenmiş olan hedeflerin yakalanmasına yönelik ciddi adımların atılmadığı, ülkelerin gerekli azaltım taahhütleri ve bağlayıcılığı yüksek bir anlaşmaya taraf olmak istenmediğine yönelik izlenimler aktarılmıştır. Bu değerlendirmede, daha zayıf bir anlaşmada karar kılındığı, ABD'nin ciddi taahhütlerin olduğu bir anlaşmaya taraf olmaması, sürecin henüz başında hazırlanacak olan anlaşmanın ilk adım olarak değerlendirildiği ve daha zayıf bir anlaşma ile sürecin başlatılmasının daha doğru olacağına yönelik bir anlayışın zirvede tercih edildiği belirtilmiştir. Üzerinde mutabakata varılan anlaşmanın istenilen seviyede olmadığına yönelik uzman görüşleri öne çıkmış, risklerin azaltımına yönelik doğru ve yeterli adımların atılmadığı, bağlayıcı hedeflerin dünyanın en büyük emisyon salımı yapan ABD'nin çıkarları doğrultusunda feda edildiğine yönelik eleştirilerde bulunulmuştur.⁴⁷²

Zirve sonrası elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde kazanılmış ekonomik çıkarların çevresel bozulmanın ötesine geçtiği, konuya ilişkin etkin bir mutabakatın sağlanamadığına yönelik görüşler öne çıkmıştır. Buna göre, özellikle

international conference [1992], a.g.m, (10/10/2020)

⁴⁷¹ John Vidal, 'Earth Summit: Money the Root of All Change', The Guardian, 04/06/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/04/worldsummit2002>, (07/12/2023)

⁴⁷² Paul Brown, 'Earth Summit : First names put to 'weakened' climate pledge', The Gurdian, 05/06/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/05/worldsummit2002>, (07/12/2023)

ABD'nin belli bir zamana kadar emisyon azaltım hedeflerine katılmayacağını bildirmesi bağlayıcılığı bulunan anlaşmayı daha da zayıflatmıştır.⁴⁷³ İklim müzakerelerine yönelik anlaşmayı imzalamış olan diğer ülkeler emisyon seviyelerini 2000 yılına kadar 1990 yılı seviyesine çekmeyi kabul etmiştir. Bu konuda bilim insanları %60 oranında emisyon azaltımına gidilmesi ile iklim değişikliği mücadelesinde başarılı olunacağını yönelik görüşlerini ifade etmiştir.⁴⁷⁴

3.6. 1994 yılı BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'nin Yürürlüğe Girmesi

1992 yılında BM Çevre ve Kalkınma Konferansı Rio Dünya Zirvesinde imzaya açılan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeye halihazırda 197 ülke taraf olmuştur.⁴⁷⁵

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi toplamda 26 ana maddeden ve 2 ek listeden oluşmaktadır. İlgili maddeler genel hatları şu şekildedir.⁴⁷⁶

- Sözleşmenin amacı, ilgili hükümlere göre atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki insan kaynaklı etkiyi önleyecek düzeyde durdurmayı başarmaktır. Böyle bir seviyeye ekosistemin doğal şekilde uyum sağlaması konusunda tedbirler alınmalı, gıda üretiminin zarar görmeyeceği ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir düzenlemenin faaliyete geçirilmesi,⁴⁷⁷

- Tarafların iklim değişikliği konusunda eşitlik temelinde ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasları çerçevesinde hareket etmesi,⁴⁷⁸

⁴⁷³ John Vidal, 'Earth Summit: Good intentions doomed by gulf between rich and poor', The Guardian, 15/06/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/15/worldsummit2002>, (07/12/2023)

⁴⁷⁴ A.g.k, 15/06/1992

⁴⁷⁵ UNFCCC, 'What is the United Nations Framework Convention on Climate Change?', <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/what-is-the-united-nations-framework-convention-on-climate-change>, (12/10/2020); Joanna Depledge, a.g.e., s.21-22; Faruk Sönmezoğlu, Özgün Erler Bayır, a.g.m, s.266

⁴⁷⁶ UNFCCC, *United Nations Framework Convention on Climate Change*, https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/convention.pdf, s.5, (13/10/2020)

⁴⁷⁷ A.g.e., s.5, (13/10/2020)

⁴⁷⁸ A.g.e., s.6, (13/10/2020)

- Atılacak olan adımların ve verilecek taahhütlerin her devletin gelişmişlik durumu göz önüne alınarak belirlenmesi, sürdürülebilir kalkınma, gıda tedarikinin aksamaması ve kalkınmaya engel teşkil edecek herhangi bir engelleyici adımların atılmaması ve kısıtlamalardan kaçınılması,⁴⁷⁹

- Taraflar kalkınmaya öncelik vermeli ve bu çerçevede hedefler ve koşullar belirlenmeli, Montreal Protokolü dışında kalan sera gazı salınımlarını azaltma için programların geliştirilmesi ve uygulanması,⁴⁸⁰

- Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere veya az gelişmiş ülkelere bilgi, teknoloji ve mali kaynak sağlama konusunda taahhütlerde bulunması, bu çerçevede gerekli iletişim ve işbirliği yollarının kurulması,

- Ek-I'de sera gazı salınımı konusunda tarihsel sorumluluğu bulunan, gelişmişlik düzeyine göre belirlenmiş ve OECD üyesi devletlere büyük görev düşmekte, bu devletler sera gazı salınımı için gerekli taahhütlerde bulunmalı ve bunların ulusal çapta uygulanması için çalışmalarına başlanması,⁴⁸¹

- Ek-II'de yer alan devletlerin sera gazı salınımının azaltılması konusunda atılacak adımlar için geliştirmekte olan devletlere mali kaynaklar sağlama konusunda yardım etmesi,⁴⁸²

- 1990 yılı milat olarak kabulü edilmesi ve sözleşme gereği, bu tarihten itibaren sera gazı salınımları konusunda atılacak adımlar bu tarihte belirlenen miktarlar ölçüsünde azaltılması, taraflar artan sera gazlarının seviyesini 1990 yılı seviyesine çekmeye gayret etmesi ve bu tarih başlangıç olarak kabul edilmesi, 2000 yılına kadar sera gazı salım seviyesini 1990 yıl seviyesine düşürme konusunda tedbirlerin alınması,

- Sera gazını arttıran faaliyetlerin azaltılması, yutakların geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için tedbirler ve çalışmalar yapılması, bu çalışmalar ilgili paydaşlar ile ortak ve koordineli şekilde yürütülmesi,⁴⁸³

⁴⁷⁹ A.g.e., s.5, (13/10/2020)

⁴⁸⁰ A.g.e., s.6, (13/10/2020)

⁴⁸¹ A.g.e., s.8, (13/10/2020)

⁴⁸² A.g.e., s.8, (13/10/2020)

⁴⁸³ A.g.e., s.9, (13/10/2020)

- Araştırma, geliştirme ve gözlemlene için ilgili kurum ve komiteler kurulması, bu kurullar vasıtasıyla yapılan çalışmalar ve atılan adımların denetlenmesi ve değerlendirilmesi,⁴⁸⁴
- Kamusal farkındalığı arttırma ve toplumları bu doğrultuda bilinçlendirmek için gerekli kamusal eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi, devletlerin bu konuda eşgüdüm içerisinde hareket etmesi,⁴⁸⁵
- Her yıl alınan kararların uygulanması ve yaşanan gelişmeleri takip edilmesi için taraflar konferansı düzenlenmesi, bu organ sözleşmenin en üst organı olarak kabul edilmesi, sözleşmenin etkili olarak uygulanması için gerekli kararların bu organda alınması,⁴⁸⁶
- Sürecin işletilmesi, takibi ve devamı için bir sekretarya oluşturulması ve tam koordinasyon halinde faaliyetlerin yürütülmesi,⁴⁸⁷
- Bilimsel çalışma ve gözlemlerin yapılabilmesi için ilgili alt organlar ve mekanizmalar oluşturulması,⁴⁸⁸
- Her üyenin bir oy hakkı olması ve sözleşmeyi 50 üye devlet onaylaması sonrası yürürlüğe girmesi.⁴⁸⁹

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi uyarınca her sene taraflar konferansı yapılması için anlaşmaya varılmış, bu karar doğrultusunda ilk toplantının 1995 yılında Berlin’de yapılması kararlaştırılmıştır. ‘**Taraflar Konferansı**’ İngilizce ‘**Conference of Parties**’ olarak ifade edilmekte, ‘**COP**’ kısaltması şeklinde kullanılmaktadır. Taraflar konferansı BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine taraf ülkelerin katılımı ile icra edilmekte, iklim değişikliği ile mücadele konuları ele alınmaktadır. 2005 yılından itibaren COP sürecine **Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı (CMP)** eklenmiştir. 2011 yılından itibaren Paris Anlaşması müzakereleri başlamış ve 2015 yılında bu anlaşma imzaya açılmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile beraber 2016 yılında **Paris Anlaşması Taraflar Konferansı (CMA)** da düzenlenmeye başlanmıştır.

⁴⁸⁴ A.g.e., s.9, (13/10/2020)

⁴⁸⁵ A.g.e., s.9, (13/10/2020)

⁴⁸⁶ A.g.e., s.9, (13/10/2020)

⁴⁸⁷ A.g.e., s.10, (13/10/2020)

⁴⁸⁸ A.g.e., s.10, (13/10/2020)

⁴⁸⁹ A.g.e., s.10, (13/10/2020)

3.7. 1995 yılı Berlin Taraflar Konferansı (COP1) ve IPCC 2. Değerlendirme Raporu (SAR)

3.7.1. BMİDÇS 1. Taraflar Konferansı (COP1)

1994 yılında yürürlüğe giren BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sonrası 1. Taraflar Konferansı (COP1) 28 Mart - 7 Nisan 1995 tarihleri arasında dönemin Almanya Çevre Bakanı olan Angela Merkel başkanlığında Almanya'nın Berlin kentinde yapılmıştır. Konferansta genel olarak sözleşmede kabul edilen taahhütlerin yetersiz olduğu konusunda anlaşmaya varılmış, gelişmiş ülkelerin taahhütlerini güçlendirmeleri talep edilmiş ve müzakerelerin devamı konusunda görüş bildirilmiştir. Aşağıda detayları verilecek olan “Berlin Buyruğu”(Berlin Mandate), müzakere sürecinin oluşturulması ve devamı adına ilk adım olarak kabul edilmekte, Kyoto Protokolü için de temel kaynak oluşturmaktadır.⁴⁹⁰

Konferansta kabul edilen Berlin Buyruğu ile taraflar iklim değişikliğine eşitlik çerçevesinde, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk prensipleri ve görece kabiliyetleri nispetinde hareket edeceklerini belirtmiş, günümüz ve gelecek nesillerin yararına olacak şekilde adımlar adımlar atmaya kabul etmiştir. Ayrıca Ek-I listesinde yer alan devletlerin sera gazı salınımlarının azaltılması konusunda detaylı politikalar ve önlemler uygulaması gerektiği bildirilmiştir. Belirlenecek spesifik bir tarihte objektif bir kriter çerçevesinde doğaya salınan sera gazlarının azaltımı konusunda gerekli adımların atılması istenmiştir.⁴⁹¹ Sürece destek olması açısından Ek-I listesinde bulunan gelişmiş devletlerin bu konuda liderlik yapmaları talep edilmiştir. Berlin Buyruğu'nda en az gelişmiş devletlerin ihtiyaçları ve özel durumları göz önünde bulundurulmuş, gelişmekte olan devletlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini başarmaları ve yoksulluğu ortadan kaldırmasına yönelik karar alınmıştır. Tarihsel ve küresel olarak sera gazı salınımlarında sorumluluğun gelişmiş devletlere ait olduğu, gelişmekte olan devletlerin kişi başı sera gazı emisyonlarının nispeten daha az olduğu vurgulanmıştır. Gelişmiş ülkelerin sözleşmeden kaynaklı taahhütlerinin uygulanması için belirlenecek olan 2005 - 2010 - 2020 gibi periyodik

⁴⁹⁰ UNFCCC, 'Berlin Mandate', <https://unfccc.int/timeline/>, April 1995 (16/10/2020)

⁴⁹¹ Joanna Depledge, a.g.e., s.23

aralıklarla sayısal anlamda sınırlandırma hedefleri koyması gerektiği vurgulanmıştır. Ek-I'de bulunmayan devletler için herhangi bir taahhüt belirlenmemiş fakat sera gazları ile mücadele sürecine kabiliyetleri ölçüsünde katkıda bulunmaları istenmiştir.⁴⁹²

Ek-I listesinde yer alan devletlerin kendi aralarında iletişim ve koordinasyonda bulunmaları, ilerleyen süreçte kazanılan tecrübeler ile ilgili paylaşım yapılması istenmiştir. Sürecin gözden geçirilmesi adına uzmanlardan oluşacak bir mekanizma kurulması sağlanmış, ilerlemelerin bilim ve teknoloji ışığında sürdürülmesi ve yürütülmesi istenmiştir. Ayrıca Ek-I'de yer alan devletlerin başlangıç aşamasında emisyonların sınırlandırılması ve azaltılmasına katkıda bulunacak sera gazı yutaklarını geliştirecek olası önlem ve politikaları belirlemek için değerlendirme ve analiz süreci başlatılmıştır. Bu değerlendirme 2005 - 2010 - 2020 yılları baz alınarak planlanacak, sonuçlar bu tarihlerde gözden geçirilerek ne kadar çevresel ve ekonomik etki yarattığı ortaya konacaktır.⁴⁹³

Ek-I listesine dahil olan devletlerin sera gazı salınımının azaltımı konusunda tarihlerin belirlenmesi akabinde nasıl bir yol haritası izleyecekleri ve ulusal bildirimlerinin ölçütlerinin neler olacağı, nasıl olacağı, kriter ve esaslarının tespitine ilişkin olarak ortak kararlar alınmış, uygulama usul ve esasları konferansta belirlenmiştir.⁴⁹⁴

Taraf devletler, ulusal bildirimlerini BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin kabul ettiği ulusal sera gazı envanterine göre iklim değişikliği etkileri ve uyumu için tespit edilmiş olan teknik rehberler nezdinde hazırlayacak, bu bildirimler yukarıda ifade edilen kriter ve kurallara göre sunulacaktır.⁴⁹⁵

Konferansta Ek-I üyeleri tarafından COP2 konferansına kadar Bilimsel ve Teknik Danışma Yardımcı Organı ve Yürütme Yardımcı Organı oluşturulması kararları alınmıştır. Bu karar doğrultusunda Teknik Danışma Organı; bilim, teknik ve teknolojik değerlendirme konuları ile bağlantılı görev yapacak, Taraflar

⁴⁹² UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its First Session, Held at Berlin from 28 March to 7 April 1995*, COP1, Decision 1/CP.1, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop1/07a01.pdf> , (15/10/2020), s.4-5

⁴⁹³ A.g.e., Decision 1/CP.1, (15/10/2020), s.6

⁴⁹⁴ A.g.e., Decision 2/CP.1, (15/10/2020), s.7-12

⁴⁹⁵ A.g.e., Decision 4/CP.1, (15/10/2020), s.15-16

Konferansı'nın ihtiyaçlarına yönelik faaliyetlerde bulunacaktır.⁴⁹⁶ Yürütme Yardımcı organı ise kararları uygulama ve hazırlık aşamasında sözleşmenin uygulanması ve değerlendirilmesi konularında taraflar konferansına yardımda bulunmak için tavsiyelerde bulunacaktır. Bu iki alt organ IPCC ile koordineli çalışarak devam edecek olan yıllık konferanslar için öneri ve taslaklar oluşturacaklardır.⁴⁹⁷

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi uyarınca Ek-I listesi dışında olup sözleşmeyi uygulayacak olan devletlere ilgili rehberler ışığında COP2 konferansı öncesi ulusal bildirimleri hazırlamaları için tavsiyelerde bulunulmuştur.⁴⁹⁸

Alınan kararlar arasında finansal mekanizmaları kullanma kriterleri ve başlangıç politik rehberin oluşturulması konusunda nasıl adımlar atılacağı görüşülmüş, en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelere yapılacak olan yardımların kapsamı ve içeriğinin neler olacağı konuları ele alınmıştır. Bu konular arasında gelişmiş ülkeler tarafından az gelişmiş ülkelerin lokal durumları göz önüne alınarak teknoloji transferi yapılması, iklim değişikliği konusunda atılacak olan adımlarda öncelikli olarak ulusal kalkınmalarının desteklenmesi gibi başlıklara yer verilmiştir.⁴⁹⁹

Ayrıca Rio Deklarasyonuna atfen uluslararası sürdürülebilir kalkınma programları oluşturulacak, buna yönelik atılacak adımlar maliyet-etkin şekilde uygulamaya konulacaktır. Atılacak adımlar ve finansal mekanizmalar kaldıraç güç olarak kullanılması için çaba sarf edilecek, tüm gelişmelerin bilgisi paydaşlara sağlanacak ve fonların etkin kullanımı için gerekli datalar buradan elde edilecektir. Bu adımlar esnasında iklim değişikliği alanında kamusal farkındalık ve eğitimin geliştirilmesi sağlanacak, iklim değişikliğinin kötü etkilerine uyum sağlama anlamında ve sözleşmede belirtildiği şekilde kısa-orta-uzun vadeli stratejiler oluşturulacak, bu stratejilerin maliyet etkin olmasına özen gösterilecek ve sosyoekonomik uygulamaların sonuçları hesaba katılacaktır.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Farhana Yamin, 'The International Rules on The Kyoto Mechanisms', *Climate Change and Carbon Markets*, Derleyen: Farhana Yamin, Earthscan, London 2005, s.13

⁴⁹⁷ UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its First Session, Held at Berlin from 28 March to 7 April 1995*, COP1, Decision 6/CP.1, (15/10/2020), s.21-25,

⁴⁹⁸ A.g.e., Decision 8/CP.1, (15/10/2020), s.31

⁴⁹⁹ A.g.e., Decision 11/CP.1, (15/10/2020), s.34-35

⁵⁰⁰ A.g.e., Decision 11/CP.1, (15/10/2020), s.36

Taraflardan her biri aidiyet duygusunu pekiştirme ve tek bir tarafın tahakküm durumunun oluşmaması adına BM Genel Kurulu bütçesinde uygulandığı şekilde en az %0.01, en çok %25 oranında katkıda bulunacak şekilde Taraflar Konferansı'nda 2 yıllık bütçe planlaması yapılacak, bahse konu kriterler göz önünde bulundurularak belirlenecek ölçü oranında her yıl Taraflar Konferansı faaliyetleri için üye tüm devletler ödemede bulunacaktır.⁵⁰¹ Alınan karar doğrultusunda bu sözleşmenin sekretaryası Almanya'nın Bonn kentinde kurulacak ve faaliyetlerini buradan yürütecektir.⁵⁰²

3.7.2. IPCC 2. Değerlendirme Raporu (Second Assessment Report - SAR)

Taraflar Konferansı olan COP1'de alınan kararlara ek olarak aynı yıl yine bu konferans için hazırlanmış olan IPCC 2. Değerlendirme Raporu (SAR) yayınlanmıştır. 1. Değerlendirme Raporunda da ifade edildiği üzere iklim politikaları konusunda tavsiyelerde bulunma, geçmiş ve gelecek iklim değişikliği ve çevre başlıklarında senaryolar oluşturma, bilimsel ve teknik analizler ile iklim değişikliğinin sosyoekonomik sonuçlarını ortaya konması kapsamında hazırlanmış bir rapordur.⁵⁰³

Hazırlanan IPCC 2. Değerlendirme Raporunda I. Çalışma Grubu olan Bilimsel Değerlendirme Grubu'nda sera gazı emisyon yoğunluğunun artarak devam ettiği vurgulanmış, bu artışa insan kaynaklı gazlar olan karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), nitroz oksit (N₂O) gibi gazların artışının sebebiyet verdiği ifade edilmiştir.⁵⁰⁴ Aynı raporda Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında karbondioksit gazında yaklaşık %30, metan gazında yaklaşık %145, nitrozoksit gazında ise yaklaşık %15 oranında bir artış tespit edilmiştir. Ayrıca kloroflorokarbon(CFC) gazlarının da ozon tabakasını yok ettiği fakat Montreal Protokolü kapsamında 2050 yılına kadar bu zararın azaltılacağı öngörülmüştür.⁵⁰⁵

⁵⁰¹ A.g.e., Decision 15/CP.1, s.45, (15/10/2020)

⁵⁰² A.g.e., Decision 16/CP.1, s.53, (15/10/2020)

⁵⁰³ IPCC, (SAR) *IPCC Second Assessment Climate Change 1995*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/2nd-assessment-en-1.pdf> , (18/10/2020)

⁵⁰⁴ Steven Bernstein, a.g.e., s.167

⁵⁰⁵ IPCC(SAR), a.g.e, (18/10/2020), s.21

Bilimsel değerlendirme raporunda yapılan, doğada bulunan karbondioksit emisyon artış senaryosuna göre mevcut miktarın 1990 yılı seviyesinin altına düşürülmesi durumunda dahi 40 yıl sonra karbondioksitin 450 ppmv seviyesine çıkacağı, 140 yıl sonra 650 ppmv seviyesine ve 240 yıl sonrası için ise 1000 ppmv seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir.⁵⁰⁶

Yukarıda da ifade edildiği üzere sera gazının artmasında etkili olan insan kaynaklı sebepler radyoaktif zorlamayı da olumsuz etkilemektedir. Üretilen bu zararlı gazlar radyoaktif ışımaya sebep olması neticesinde atmosferde daha fazla kalmaktadır. Bu etki sıcaklığın havada daha çok tutulması anlamına gelirken, ışıma tepkimesi ve sıcaklığı artırmakta etkili olduğu yapılan bilimsel çalışmalar ile ortaya konmuştur.⁵⁰⁷

Sıcaklık ve deniz seviyesindeki artışlara ilişkin olarak son yüzyılda iklim değişikliğinde yaklaşık 0.3 - 0.6 °C arasında bir artış olduğu tespit edilmiş, 2100 yılına kadar 1 - 3.5°C'lik ilave bir artışın olacağı tahmin edilmektedir. Yine küresel anlamda deniz seviyesinde son yüzyılda 10 - 25 cm arasında bir artış gözlenmiş, 2100 yılına kadar bu artışın 15 - 95 cm arasında olacağı tahmin edilmektedir. 1990 - 2100 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanan tüm senaryo ve raporlarda gelecekte iklim değişikliğinin devam etme trendi içerisinde olduğu uzmanlar tarafından açıkça ifade edilmiştir.⁵⁰⁸

Bilimsel ve teknik analizlerin etkisi, uyumu ve iklim değişikliğinin azaltılması ile ilgili olarak çalışan II. Çalışma Grubu'nda insan kaynaklı iklim değişikliği konusunda birçok konu ve çözülmesi gereken problemlerin bulunduğu tespitinde bulunulmuştur. II. Çalışma Grubu'na göre, çevreyi kirleten bir çok sosyoekonomik sistemin varlığı ve sürdürülemez yönetim uygulamaları sebebiyle doğaya ve iklime verilen hasar iklim değişikliğinin önüne geçilmesi adına gerilimleri artırmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelme adına başarılı bir uyum teknolojinin geliştirilmesi, kurumsal düzenlemeler, bilgi aktarımı ve finansın varlığına bağlı bir durumdur. Bu açıdan gerekli adımların atılması ve iletişim kanallarının sürekli açık

⁵⁰⁶ A.g.e., (18/10/2020), s.21

⁵⁰⁷ Frances Cairncross, *Green, Inc. A Guide to Business and The Enviroment*, Island Press, Washington, 1995, s.112

⁵⁰⁸ IPCC(SAR), age., (18/10/2020), s. 22-23

tutulması, koordinasyon ve ekonomik konuların bu dönem için elzem olduğu, bu süreci işletirken zorlukların göz önüne alınması ve beklenmedik durumların göz ardı edilmemesi gerektiği II. Çalışma Grubu tarafından ifade edilmiştir.⁵⁰⁹

Bu bağlamda IPCC raporlarında da belirtildiği gibi, bu zorlu süreçte hidroloji ve su kaynakları yönetimi gibi teknik konuların da ele alınması gerekmektedir. Şüphesiz ki iklim değişikliği küresel hidroloji döngüsünü de olumsuz etkilemektedir. Bu da bölgesel su kaynaklarını etkilemekte, buna bağlı suya ulaşım, sulama, ulusal ve uluslararası anlamda su tedariki gibi konuları aksatmaktadır. Suya ulaşımında yaşanacak olan bu olumsuz durumlar elbette gıda tedarikinde de etkisini gösterecek, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanabilecek gıda kıtlığı bölgesel olmaktan öte küresel bir sorun haline gelecektir. İlaveten ormancılık, balıkçılık gibi bu konu ile ilişkili birçok farklı başlık etkilenecek konular arasında sayılabilir.⁵¹⁰

Rapora göre, altyapısal anlamda da olumsuz etkileri olan iklim değişikliği, insan yerleşiminden turizm sektörüne, sigortacılık faaliyetlerinden ulaşımına kadar bir çok alanda etkisini göstermektedir. Kıyı bölgelerde yaşayan insan nüfusu göz önüne alındığında her yıl yaklaşık 46 milyon insanın sel, fırtına ve erozyon gibi felaketler ile karşılaşma riskleri vardır. Yapılan bir senaryoya göre deniz seviyesinde 50 cm'lik bir artışın yaklaşık 92 milyon insanı riske atabileceği, 1 metrelik bir artışta bu sayının 118 milyona çıkabileceği tahmin edilmektedir. Aynı senaryoya göre deniz seviyesinde 1 metrelik bir yükselme söz konusu olduğunda Mısır ülkesi topraklarının %1'ini, Hollanda topraklarının %6'sını, Bangladeş ise topraklarının %17.5 kaybedebileceği şeklinde senaryolar da hazırlanmıştır.⁵¹¹

Yine iklim değişikliğinin insan sağlığına da olumsuz etkileri olduğu ilgili raporda detaylı açıklanmıştır. Buna göre, kalp hastalıkları ve aşırı hava koşullarında hayatta kalma olasılıklarının düşmesi, su arzında yaşanan kirlenmeler ve psikolojik yıkımlar, ısınan hava sebebiyle bulaşıcı hastalıkların yayılma hızının artması sebebiyle daha yüksek seviyede ölümlerin yaşanması gibi birçok olumsuzluklar iklim değişikliğinin sonuçları arasında yer almaktadır.⁵¹²

⁵⁰⁹ A.g.e., (18/10/2020), s. 28-29

⁵¹⁰ A.g.e., (18/10/2020), s. 32-34

⁵¹¹ A.g.e., (18/10/2020), s.34-35

⁵¹² A.g.e., (18/10/2020), s.35-36

Raporda ifade edildiği gibi; iklim değişikliğinin insan sağlığına etkisine ek olarak bu sorunu ortadan kaldırma adına sera gazı yutaklarını arttırma ve insan kaynaklı iklim değişikliğini azaltma adına atılması gereken birçok adım vardır. Bu adımlardan bazıları şu şekildedir: ⁵¹³

- Enerji alanında fosil yakıt kullanımının azaltılması ve yerine yenilebilir enerjinin kullanımının arttırılması,
- Endüstriyel süreçlerin rehabilite edilmesi ve doğaya yapılan salınımların çevreci modeller ile yer değiştirmesi,
- Ulaşım vasıtalarının çevreye duyarlı teknolojiler ile değiştirilmesi,
- İnsanların yaşam alanlarında emisyon miktarlarında azaltıma gidilecek önlem ve tedbirlerin alınması. ⁵¹⁴

IPCC III. Çalışma Grubu, iklim değişikliğinin sosyal ve ekonomik boyutlarının ele alınması konusunda rapor hazırlamakta, ekonomik sektörler ve bunların sosyoekonomik boyutlarını göz önünde bulundurarak sera gazlarının emisyonlarının azaltılması, yutakların arttırılması ve atılması gereken adımlar konusunda değerlendirmelerde bulunmaktadır. ⁵¹⁵

III. Çalışma Grubu Raporu'nda iklim değişikliği konusunda harekete geçilmesi veya harekete geçilmemesi durumunda ne gibi getiri ve götürülerinin olduğu üzerinde durulmuş, maliyet-fayda analizleri yapılarak eşitlik ve hakkaniyet çerçevesinde tespitlerde bulunulmuştur. Ayrıca raporda göre; ortak fayda ve karar alma mekanizmalarının etkileri, süreçte yaşanan belirsizliklerin kabul edilmesi ve tartışılması önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Yapılan analizlerde mevcut iklim değişikliği sorununda belirsiz durumlara karşı karar alma sürecinde yaşanacak aksaklıkların göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir. Öyle ki belirsizliklerin artması, sorunun her geçen gün daha da büyümesi, karar alma konusunda yetkililere baskıları arttırmaktadır. Unutulmamalıdır ki iklim değişikliği farklı geçmişleri, koşulları ve yetenekleri olan insan toplumları için ortak bir sorundur. Ayrıca belirsizliklerin olduğunu kabul etmek ile beraber bunları durdurma adına yaşanabilecek gecikmelerin başlı başına bir maliyetinin olduğu unutulmaması

⁵¹³ A.g.e., (18/10/2020), s.36

⁵¹⁴ A.g.e., (18/10/2020), s.38

⁵¹⁵ A.g.e., (18/10/2020), s.45

gerektiği de raporda vurgulanmıştır.⁵¹⁶ Belirsizliklerin önüne geçme, karar alma mekanizmaları oluşturma ve ortak paydada hareket etmenin sonucu olarak BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kabul edilmiştir. Temel olarak farklı odak noktaları bulunan farklı taraflar için müşterek bir eylem tarzı oluşturulması amaçlanmış, müşterek karar verme mekanizmaları hayata geçirilmiştir. Ortak eyleme ek olarak mevcut sözleşmenin potansiyel kazanımlarından biri de risk paylaşımıdır. Daha riskli bölgeler için sigorta ve fonlar oluşturularak bu bölgelere destek sağlama ortak fayda ile hareket etme prensibini desteklemeyi amaçlamaktadır.⁵¹⁷

Yine aynı bölümde sera gazı emisyonlarının azaltılması ve yutakların arttırılmasının ekonomik ve sosyal faydaları üzerinde durulmuştur. Alınacak önlemlerin ve uygulanacak politikaların sadece günümüz nesilleri için değil, gelecek nesilleri de etkileyeceğinin göz önünde bulundurulmasına dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda belirtilmelidir ki; sürdürülebilir kalkınma ve nesiller arası eşitliklere yönelik adımlar atılmalıdır. Sera gazı emisyonlarında azaltıma gidilmesi ve yutakların arttırılması hem günümüz insanının hem de gelecek nesillerin sorumluluğundadır. Emisyon azaltımı için oluşturulan stratejilerde teknolojinin daha etkin kullanılması önem verilen adımlar arasındadır. Bu kapsamda enerji alanında atılacak adımlarda maliyet-etkin prensipleri üzerinde durulmalı, bu yol ve yöntemler ile daha az karbondioksit salınımı yapan teknoloji ve alternatif metotlar kullanılmalıdır. Karbon yoğunluğunu azaltacak alternatif yakıtlar, yenilenebilir enerji teknolojilerine geçilmeli, nükleer santral teknolojisi daha da yaygınlaştırılmalıdır.⁵¹⁸

Raporda belirtildiği üzere; karbondioksit tutma ve yok etme adımları arasında ormanların varlığı oldukça önemli bir konudur. Buna göre, enerji ve teknoloji etkin bir hayata geçmenin maliyetleri göz önünde alındığında belki de maliyeti en az faydası en fazla ve riski en düşük olan tedbir ormanlaştırmadır. Ormansızlaşmanın durdurulması ve ormanlaştırmının geliştirilmesi atılacak adımların en mantıklısı olarak görülmektedir. Yine ifade edildiği üzere

⁵¹⁶ A.g.e., (18/10/2020), s.47

⁵¹⁷ A.g.e., (18/10/2020), s.47

⁵¹⁸ A.g.e., (18/10/2020), s.51

ormanlaştırma adımlarının hayata geçirilmesi ve ormanları koruma maliyet-etkin anlamda en faydalı adım olarak kabul edilmektedir.⁵¹⁹

Son olarak raporda, sera gazı emisyonlarının azaltılmasının sosyal ve çevresel anlamda ne gibi maliyetleri olduğu konusu ele alınmış, mevcut süreçlerin birbirlerine entegre edilmesi ve tekniklerin geliştirilmesi araştırılmıştır. Buna göre; sera gazı emisyonlarında bir azaltıma gitmenin maliyeti olacaktır. İlgili sözleşmede belirlenecek olan azaltımın büyüklüğünün maliyetler ile doğrudan ilişkili olduğu açıktır. Burada atılması gereken adım yine maliyet-etkin prensibine göre olmalı, optimum düzeyde bir azaltım öngörerek maliyetlerin de yine bu seviyede karşılanması gerekmektedir. Zaman ilerledikçe, yapılan yatırımlar, tesis ve ekipmanların kabiliyeti, verimli yatırımların yapılması için teşviklerin verilmesi, kazanılan tecrübeler, araştırma-geliştirme konularında daha fazla yoğunlaşma, şu an atılacak adımlar için ileride pişmanlık duymama ve bu tarz bir yaşamın hayat felsefesi haline dönüşmesi ileride maliyetleri daha da azaltacak, bu da sera gazı emisyon azaltımı konusunda gelecekte daha büyük hedefler konmasına sebep olacaktır.⁵²⁰

Bu bağlamda, raporda sera gazı emisyon azaltımında sert ve kısa vadeli tedbirler alınmasının amaçlanan hedeflere ulaşmada daha büyük sorunlar oluşmasına sebep olabileceği, bunun bilinci ile hareket edildiği için karbon ticareti ve karbon vergisi gibi birçok uygulamanın hayata geçirilmiş olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda, iklim değişikliği ile mücadelede sürdürülebilir kalkınma, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyetler, maliyet-etkin prensipleri çerçevesinde sorumlu hareket etme prensipleri temel önem taşımaktadır.⁵²¹

III. Çalışma Grubu değerlendirmeleri sonrasında bahse konu tedbirlerin alınmaması veya gecikmeler yaşanması durumunda ekonomik, sosyal ve çevre başlıkları altında yaşanabilecek problemlerin,⁵²² “Deniz suyu seviyesinde artış yaşanacağı” , ”Su kaynaklarının tuzluluk oranının artacağı” , ”Su kıtlığı ve paradoksal olarak dünyanın diğer bölgelerinde sel felaketleri yaşanacağı” ,

⁵¹⁹ A.g.e., (18/10/2020), s.52

⁵²⁰ A.g.e., (18/10/2020), s.53

⁵²¹ A.g.e., (18/10/2020), s.54

⁵²² Ion Moffatt, a.g.e.

”Okyanus akıntıları ve balık kaynaklarında olumsuz değişimler yaşanacağı”, ”Ormanlarda ve inşa edilen yapılar üzerinde yıkımların yaşanacağı ve tropikal fırtınaların yoğunluğunun artacağı” , ”Tarım üretimi ve doğal bitki örtüsünde yaşanacak olan olumsuz değişimlerin olacağı” , ”Bazı bölgelerde uzun süre devam edecek kuraklık riskleri olacağı” , ”Bazı bölgelerde yangın risk seviyesinin artacağı” , ”Daha fazla ultraviyole ışınlarla maruz kalma ve cilt kanserlerinde artış yaşanacağı” , ”Sıtma, dang humması, yorgunluk ve bitkinlik gibi sağlık durumlarında olumsuzluklar yaşanacağı” , ”Turizm alanında bazı bölgelerin etkinliklerini kaybedeceği” şeklinde olacağı sonuçları çıkarılabilir.⁵²³

3.8. 1996 yılı Cenevre Taraflar Konferansı (COP2)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 2. Taraflar Konferansı (COP2) 8 - 19 Temmuz 1996 tarihleri arasında İsviçre’nin Cenevre kentinde yapılmıştır. Alınan kararlarda 1995 yılında yayınlanan IPCC 2. Değerlendirme Raporu da gündeme gelmiştir. IPCC tarafından sağlanan bilimsel, teknik ve sosyoekonomik bilgilerden faydalanılması gerektiği ve sözleşmenin uygulanmasında bu veriler ile beraber hareket edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı önerileri doğrultusunda, raporun bütün olarak ele alınması gerektiği, güncel anlamda küresel iklim değişikliği alanında hazırlanmış en kapsamlı rapor olduğu ve hazırlanan rapordan duyulan memnuniyet ve işbirliğinin devam etmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵²⁴ Kyoto Protokolü’nde kabul edilecek olan azaltım oranları ve bunların taahhütleri ilk defa COP2 Konferansı’nda dile getirilmiş, ABD temsilcisi Timothy Wirth bu konferansta, belli prensipler temelinde çevreyi koruma adına gerçekçi, başarılabılır, ekonomik refahı engellemeden, esnek, adil ve kapsamlı bir çalışma ve taahhütlerin oluşturulması gerektiği, orta vadeli bir dönemde belirlenecek hedeflerin başarılabilmesi adına kendi ülkesinin bu adımı destekleyeceğini, ortak uygulamaların ve ticaret mekanizmalarının hayata

⁵²³ A.g.e.,

⁵²⁴ UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Second Session, Held at Geneva from 8 to 19 July 1996*, COP2, Decision, 6/CP.2, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop2/15a01.pdf>, 20 October 1996, (20/10/2020), s.9-10

geçirilmesinden duyacakları memnuniyeti ifade etmiştir. Bu bağlamda ABD'nin 1990 yılı emisyon miktarından %5.2'lik bir azaltıma gideceğini taahhüt etmiştir.⁵²⁵

Yine raporda gelişmiş ve Ek-II'de yer alan devletlerin teknoloji transferi ve kalkınma konularında gelişmekte olan devletlere yapılması istenen yardımlardan bahsedilmiş, sekretaryanın, teknik ve ilgili alt organların bu konuda detaylı raporlar hazırlaması gerektiği ifade edilmiştir. Aralık 1996 yılına kadar Ek-I dışındaki ülkelerin teknoloji alanında ihtiyaç duydukları destekler için ilgili talep listelerini sekretaryaya iletmeleri istenmiştir.⁵²⁶

Raporda, 1996 yılında ilk bildirimlerini veren tarafların, 15 Nisan 1997 yılına kadar ikinci ulusal bildirimlerini vermeleri gerektiği, Ek-I'de yer almayan devletlerin ise 15 Nisan 1998 tarihine kadar ikinci ulusal bildirimlerini vermeleri talep edilmiştir. Tarafların her yıl 15 Nisan'a kadar yıllık ulusal bildirimlerini sunmaları istenmiş, ne kadar emisyon oluşturulduğu, yutaklar yolu ile ne kadarlık bir kirliliğin yok edildiği gibi konuların sunulması talep edilmiştir. Bunlar yapılırken 1990 yılı esas alınarak hareket edileceği, bu aşamada geçiş ekonomisi sürecindeki ülkelere kısmen esneklik tanınabileceği belirtilmiştir.⁵²⁷ Raporda ayrıca sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraflar için ulusal bildirimlerini hazırlamaları adına gözden geçirilmiş kılavuz sunulmuş, bu kılavuz vasıtasıyla bahse konu raporların hazırlanması talep edilmiştir. Taraflar için atılacak olan adımlar ve izlenmesi gerekli olan politikalar ve önlemler bu raporda detaylandırılmıştır.⁵²⁸

Raporda, üretilen emisyonun seviyesini ölçmede örnek bazı kriterler verilmiş olup (kişi başı milli gelir, nüfus, yıllık büyüme oranları, faiz oranları, yakıt tüketimi önceliği, sektörlerin enerji talebi gibi) bu kriterlere göre tahmini sera gazı seviyesi ölçülmesi talep edilmiştir. Ayrıca sunulacak olan raporların standardını sağlama adına ilgili tarafların kullanımı için tablolar ve şemalar hazırlanmış, 5 yıllık periyodlar halinde uyguladıkları politika ve elde ettikleri çözümleri bu tablolara işlenerek gelecek vizyonu oluşturma adına tahminler yapılması istenmiştir.⁵²⁹

⁵²⁵ Steven Bernstein, a.g.e., s.118-119

⁵²⁶ UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Second Session, Held at Geneva from 8 to 19 July 1996*, COP2, Decision 7/CP.2, (21/10/2020), s.12-13

⁵²⁷ A.g.e., Decision 9/CP.2, (21/10/2020), s.15-16

⁵²⁸ A.g.e., Decision 9/CP.2, Annex, (21/10/2020), s.18-20

⁵²⁹ A.g.e., Decision 9/CP.2, Appendix I, (21/10/2020), s.31

Bir başka kararda sözleşmenin Ek-I listesi dışında bulunan taraflar için başlangıç bildirimlerini hazırlamaları adına ayrıca bir kılavuz oluşturulmuş, bu kılavuz kapsamında bir dizi önlem ve politika geliştirilmesi yönünde de çalışmalar yapılmış ve kararlar alınmıştır. Bunlara ek olarak Ek-I devletleri için belirtilen zorunluluklar Ek-I dışı devletler için istenmemiş, ulusal ve bölgesel kalkınmanın önceliklerini ve iklim değişikliği ile ilgili yaşanabilecek zorlukları belirlemeleri talep edilmiş, özel durumda olan bölge ve devletlerin konuyu bildirmeleri istenmiştir. Ek olarak teknoloji ve finansal destek konuları da bu kılavuzda yer almış, bahse konu destekleri uygulanma alanları ve süreçleri detaylandırılmış, ihtiyaç duyulan alanlarda yardım alacak taraflardan bildirimde bulunmaları istenmiştir.⁵³⁰

Bu konferansta ayrıca Küresel Çevre Fonu Konseyi ve Taraflar Konferansı arasında bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. İlgili belge Taraflar Konferansı ile Küresel Çevre Fonu Konseyi'nin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Taraflar Konferansı'nın belirlediği rehberlik çerçevesinde fonların planlanması ve kullanılması amaçlanmıştır. Yardım talebinde bulunan tarafların sunacakları raporlara ilişkin talep edilen fonların içeriği, kapsamı ve işleyişi yine Taraflar Konferansı ve alt organları tarafından takip edilecek, özellikle gelişmekte olan ülkelerin finans talepleri ve sundukları yatırım planları üzerine yoğunlaşacaktır. Hazırlanan yatırım talepleri Küresel Çevre Fonu Konseyi tarafından icra edilecek ve hazırlanacak olan yıllık raporlar ile gelişmeler Taraflar Konferansı'na bildirilecek, Taraflar Konferansı atılan veya atılacak olan adımları denetleyecektir.⁵³¹

İlk toplantıda oluşturulmuş geçici sekretarya ve yerleşim yeri konusunda varılan anlaşma doğrultusunda sözleşme sekretaryasının merkezi Almanya'nın Bonn kenti olarak onaylanmış ve imza altına alınarak yeni yerinde kurulmasına karar verilmiştir.⁵³² Ayrıca konferans sonunda kabul edilen diğer eylemler bölümünde Cenevre Bakanlar Bildirgesi not edilmiş ancak kabul edilmemiştir. İlgili bildirgede IPCC 2. Değerlendirme Raporuna atıfta bulunulmuş ve şimdiye kadar hazırlanmış en kapsamlı ve ciddi rapor olduğu vurgulanmıştır. Raporda eğer bir tedbir alınmaz ise yeryüzü sıcaklığında 1 - 3 °C arasında artış olacağı ve deniz seviyesinde 15 - 95 cm

⁵³⁰ A.g.e., Decision 10/CP.2, (21/10/2020), s.42-44

⁵³¹ A.g.e., Decision 12/CP.2, Annex, (21/10/2020), s.56-59

⁵³² A.g.e., Decision 15/CP.2, (21/10/2020), s.63

arasında bir artış yaşanacağı ifade edilmiştir. Bu felaketlerin önlenmesi için Ek-I'de yer alan tarafların acil olarak harekete geçmesi vurgulanmıştır. Sözleşmenin belirttiği şekilde finans ve teknolojik yardımlarının da dahil olduğu bir dizi önlem paketinin hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵³³

3.9. 1997 yılı Kyoto Taraflar Konferansı (COP3) ve Kyoto Protokolü

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 3. Taraflar Konferansı (COP3) 1 - 11 Aralık 1997 tarihleri arasında Japonya'nın Kyoto kentinde yapılmış, kentin adı ile bilinen Kyoto Protokolü bu konferans sonunda taraflara sunularak imzaya açılmıştır.⁵³⁴ Kyoto Konferansı sonunda akdedilen Kyoto Protokolü ile ilgili olarak öne çıkan başlıklar şu şekildedir:⁵³⁵

- Ek-I'de yer alan devletler sayısallaştırılmış sınırlama ve sera gazı azaltımı konusunda taahhütleri kabul edecek ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecektir.
- EK-I'de yer alan devletler ilk taahhüt döneminde protokolün Ek-A listesinde bulunan insan kaynaklı sera gazlarının kullanımını 1990 yılı seviyesinden %5 oranında aşağıya çekme konusunda çalışmalar yapacaktır. Hangi devletin ne kadarlık bir oranda sayısallaştırılmış salım sınırlama ve azaltım taahhüdünde bulunduğu Ek-B'de tek tek belirtilmiştir.
- Tarafların ilk taahhüt dönemi başlamadan en geç bir yıl önce bu sürecin hesaplanması adına bir ulusal sistem kurmuş olmaları gerekmektedir. İlgili teknik ve hesaplama modelleri bir önceki Taraflar Konferansı'nda kabul edilmiştir.⁵³⁶
- Bahse konu protokolde **Karbon Ticareti** konusu kabul edilmiştir. Bu ticarete göre gelişmiş devletlerin geliştirmekte olan devletlerin salım azaltım projelerine maddi kaynak sağlaması durumunda elde edilecek fayda kadar gelişmiş

⁵³³ A.g.e., The Geneva Ministerial Declaration, s.71-73

⁵³⁴ Yda Schreuder, *The Corporate Greenhouse Climate Change Policy in A Globalizing World*, Zed Books, London 2009, s.11

⁵³⁵ UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Third Session, Held at Kyoto from 1 to 11 December 1997*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop3/07a01.pdf> , COP3, Decision 1/CP.3, (24/10/2020), s.4

⁵³⁶ A.g.e., (24/10/2020), s.11-13

devlet karbon salınımı yapabilecektir.⁵³⁷ Burada esas olan konu, belirtilen ticaret için Taraflar Konferansı tarafından yetkilendirilmiş kurumun denetim, gözetim ve iznine tabi olmasıdır. Bu süreç Kyoto Protokolü'nde iki temel mekanizma olan **Temiz Kalkınma Mekanizması** ve **Müşterek Uygulama** olarak ifade edilmektedir.⁵³⁸ Temiz Kalkınma Mekanizması ve Müşterek Uygulama olarak ifade edilen çalışmaların ana hedefi, Ek-I dışı taraflar için sürdürülebilir kalkınma öncelikleri uyarınca sözleşmenin nihai amacına katkıda bulunma adına desteklerde bulunmaktır.⁵³⁹ Bu destekler bilgi, teknik, teknoloji alanında olabileceği gibi finansal alanda da olabilmektedir. Ayrıca Ek-I tarafları için sayısallaştırılmış salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerini yerine getirebilmeleri konusunda yardımcı olmayı amaçlamaktadır.⁵⁴⁰

- Ek-I'de bulunan taraflar her yıl yıllık envanter raporlarını rehber ilkelere uygun olarak ilgili alt organlara sunacaklar, bu alt organlar değerlendirmeleri yaptıktan sonra Taraflar Konferansı'nda bu raporları hazır edecektir. Tüm bu faaliyetler sekretaryanın koordinesinde yapılacaktır.⁵⁴¹
- Sözleşme ve protokolün temel felsefesi dışına çıkmadan ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasına göre hareket edilecek ve Ek-I dışı taraflara yeni taahhüt zorunluluğu getirilmeyecektir. Gelişmekte olan ülkelere sosyoekonomik şartları ve kalkınma öncelikleri göz önüne alınarak salım azaltımı konusunda kabiliyetleri ölçüsünde teknik ve finansal yardımlar sağlanacak, fonların adil ve hakkaniyetli şekilde dağıtılması temin edilecektir. Ayrıca koordinasyon faaliyetleri sürdürülecek gelişmekte olan devletlere bölgesel

⁵³⁷ Fanny Missfeldt, 'The Role of Economic Instruments', The Economics of The Climate Change, Derleyen: Antohny D. Owen, Nick Hanley, Routledge, London 2004

⁵³⁸ UN-Climate Change COP3 1997, https://www.blue-growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_3_1997_UN_Climate_Change_Conferences_Kyoto.htm , (24/10/2020) ; Jane Ellis, 'Project-Based Mechanisms Baselines, Additionality and Monitoring', The Economics of The Climate Change, Derleyen: Antohny D. Owen, Nick Hanley, Routledge, London 2004

⁵³⁹ Farhana Yamin, a.g.m, s.30

⁵⁴⁰ Joanna Depledge, a.g.e., s.23

⁵⁴¹ A.g.e, s.24

programlar, eğitim faaliyetleri ve kamusal farkındalık gibi konularda yardımcı olunacaktır.⁵⁴²

- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde kurulmuş olan sekretaryanın bu protokol için de sekretarya olarak faaliyet göstereceği kabul edilmiştir. Ayrıca yine sözleşmede kurulan Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı ile Uygulama Yardımcı Organı bu protokol için de işlev görecektir.⁵⁴³

- Bu protokol BM genel merkezi New York'ta 16 Mart 1998 - 15 Mart 1999 tarihleri arasında imzaya açık olacaktır.⁵⁴⁴

- Protokolün yürürlüğe girmesi 1990 yılında toplam karbondioksit salınımının en az %55'ini oluşturan Ek-I'de bulunan tarafların dahil olduğu ve sözleşmeye taraf en az 55 devletin bu protokolü onay, kabul veya katılımı durumunda yürürlüğe girecektir.⁵⁴⁵

- Bahse konu protokolün Ek-A listesinde sınırlandırma yapılacak sera gazları ve sektörler kategorize edilmiştir. Bu sera gazları arasında karbondioksit(CO₂), metan(CH₄), nitrozoksit(N₂O), hidroflorokarbonlar(HFCs), perflorokarbonlar(PFCs), kükürtheksaflorür(SF₆) bulunmaktadır. Sektörler arasında enerji, endüstriyel işlemler, tarım ve atık gibi başlıklar bulunmaktadır. Protokolün Ek-B listesinde sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan tarafların ne kadarlık bir azaltım taahhüdünde bulunduğu tek tek sıralanmıştır.⁵⁴⁶ Örneğin Avusturya %8'lik bir azaltım taahhüt ederken, Kanada %6'lık bir azaltım öngörmektedir. Genel itibariyle AB üyesi devletler %8 oranında bir azaltım taahhüt etmiştir. Rusya herhangi bir azaltım taahhüdünde bulunmamış, sera gazı salınımını 1990 seviyesinde tutacağını bildirmiştir. ABD ise başlangıçta %5.2'lik bir azaltım taahhüdünde bulunmuş olsa da protokolde %7 oranında bir azaltım taahhüdünde bulunmuştur.⁵⁴⁷

⁵⁴² UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Third Session, Held at Kyoto from 1 to 11 December 1997*, COP3, Decision 1/CP.3, (24/10/2020), s.15-16

⁵⁴³ A.g.e., Decision 1/CP.3, (24/10/2020), s.17

⁵⁴⁴ A.g.e., Decision 1/CP.3, (24/10/2020), s.18

⁵⁴⁵ A.g.e., Decision 1/CP.3, (24/10/2020), s.18-19

⁵⁴⁶ A.g.e., Decision 1/CP.3, (24/10/2020), s.30

⁵⁴⁷ Joanna Depledge, 'From Negotiation to Implementation

The UN Framework Convention on Climate Change and its Kyoto Protocol', The Economics of The Climate Change, Derleyen: Antohny D. Owen, Nick Hanley, Routledge, London 2004 ; Michael Grubb, ' The Economics of The Kyoto Protocol', The Economics of The Climate Change, Derleyen:

Konferansta alınan bir başka kararda sözleşmenin ilgili maddesi uyarınca Ek-I listesinde birtakım değişikliklere gidilmiştir. Ek-I listesinden Çekoslovakya çıkarılmış, Hırvatistan, Çekya, Lihtenştayn, Monako, Slovenya ve Slovakya devletleri listeye dahil edilmiştir.⁵⁴⁸

Yine konferansta alınan kararlar doğrultusunda ilk konferans sonunda kurulmuş olan Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı ile Uygulama Yardımcı Organı arasında görev tanımı detaylı olarak açıklanmış ve oluşabilecek karışıklıklar ortadan kaldırılmıştır. Görev tanımı kapsamında atılan adımlar arasında,⁵⁴⁹

- Ulusal Bildirimler Konusunda: Prensiplerin gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi, bildirimleri içeren raporlar da dahil olmak üzere Taraflar Konferansına sunmak ve yardımcı olunması adına sentez raporlar oluşturma Uygulama Yardımcı Organı sorumluluğunda olacak, prensipler ve ilgili raporların hazırlanması aşamasında metodolojik ve teknik başlıkları ilgilendiren konularda, bilimsel değerlendirme gerektiren konular, gözden geçirme ve teknik değerlendirme gibi konularda Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı sorumluluğunda olacaktır.⁵⁵⁰

- Teknoloji Transferi ve Kalkınma Konularında: Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organının uygun bulduğu girdilerin Taraflar Konferansında değerlendirilmek üzere yardımcı olmak için uygun usullerde hazırlık yapma ve sunma görevi Uygulama Yardımcı Organı'nın sorumluluğunda olacak, bahse konu raporun bilimsel, teknolojik ve metodolojik alanlarda değerlendirilmesi Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı'nın sorumluluğunda olacaktır.⁵⁵¹

- Ortak Yürütülen Faaliyetler: Bahse konu çalışma için raporların bilimsel, teknik ve metodolojik alanların geliştirilmesi, bu konularda Taraflar Konferansı'na sentez rapor sunulması Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı'nın sorumluluğunda olacak, bahse konu teknik raporların Taraflar

Antohny D. Owen, Nick Hanley, Routledge, London 2004

⁵⁴⁸ UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Third Session, Held at Kyoto from 1 to 11 December 1997*, COP3, Decision 4/CP.3, (25/10/2020), s.33

⁵⁴⁹ A.g.e., Decision 13/CP.3, (25/10/2020), s.44

⁵⁵⁰ A.g.e., Decision 13/CP.3, (25/10/2020), s.45

⁵⁵¹ A.g.e., Decision 13/CP.3, (25/10/2020), s.45-46

Konferansı'nda değerlendirmek üzere hazır edilmesi, gözden geçirilmesi ve ortak yürütülen faaliyetlerin süreci ve değerlendirilmesi Uygulama Yardımcı Organı sorumluluğunda olacaktır.⁵⁵²

- Eğitim-Öğretim ve Kamusal Farkındalık Konularında: Eğitim-öğretim ve kamusal farkındalık teknik konuları, bilgiye ulaşım alanında ve benzer alanlarda uluslararası organizasyon faaliyetlerinde Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı'nın sorumluluğunda olacak, teknik organın faaliyetlerinin Taraflar Konferansı'nda değerlendirilmesi adına bilgi sunma, değerlendirme ve sözleşmenin uygulama etkisini gözden geçirme Uygulama Yardımcı Organı sorumluluğunda olacaktır.⁵⁵³

Bahse konu raporda 1990 yılı için toplam salınan emisyon miktarı 13 milyon 728 bin Gg(Gigagram = 1000 ton) seviyesindedir. ABD yaklaşık 5 milyon Gg ile bu oranın %36'sını oluştururken, Rusya Federasyonu 2.388 milyon Gg ile %17.4'lük bir oran oluşturmaktadır. Yine Japonya 1.173 milyon Gg ile %8.5'luk bir oranı oluşturmaktadır.⁵⁵⁴

3.10. 1998 yılı Buenos Aires Taraflar Konferansı (COP4) ve Buenos Aires Eylem Planı

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 4. Taraflar Konferansı (COP4) 2 - 14 Aralık 1998 tarihleri arasında Arjantin'in Buenos Aires kentinde yapılmış, kentin adı ile bilinen Buenos Aires Eylem Planı bu konferansta kabul edilmiştir. Konferansta Kyoto Protokolü'nde çözüme ulaşamayan konuların tekrar ele alınması amaçlanmış olmasına rağmen anlaşma konusunda yaşanan zorluklar ve karmaşık sorunların aşılammaması sebebiyle görüşmelerde sorunlar yaşanmıştır. Çözülemeyen konuların sonuçlandırılması yerine Kyoto Protokolü'nün uygulanması için planlama ve geliştirme süreci başlatılmıştır. Buenos Aires Eylem Planı olarak adlandırılan bu süreç 2 yıllık bir eylem planı olarak öngörülmüş, 2000 yılında sürecin bitmesi

⁵⁵² A.g.e., Decision 13/CP.3, (25/10/2020), s.46

⁵⁵³ A.g.e., Decision 13/CP.3, (25/10/2020), s.47

⁵⁵⁴ UNFCCC, Other Action Taken By The Conference of The Parties, (27/10/2020), s.59-60

kararlaştırılmıştır.⁵⁵⁵ Buenos Aires Eylem Planı genel başlıklar altında sıralandığında;⁵⁵⁶

- Finansal mekanizmalar
- Kalkınma ve teknoloji transferi
- Sözleşmenin 4. maddesi ve protokolün 2. ve 3. maddelerinin uygulanması
- Deneme safhasında ortak uygulama eylemleri
- Kyoto Protokolü mekanizmaları için çalışma programları gibi konular öne çıkmaktadır.⁵⁵⁷

Finansal mekanizmalar ile ilgili kabul edilen kararda; I. aşama olarak belirlenen bölgelerde ve özellikle hassasiyetleri bulunan tarafların ve iklim değişikliğinden daha fazla zarar gören zayıf devletlerin belirlenmesi, I. aşamaya dahil olan öncelikli sektörlerin ihtiyaçlarının ulusal bildirimleri ölçeğinde sürecin tamamlanması, öncelikli alanlarda çevreci teknoloji transferi konusuna odaklanılması, özellikle temel teknolojik talepler göz önüne alınarak ulusal ekonomiye etki eden kilit sektörlerin iklim değişikliğinin olumsuz etkisini minimuma indirme alanlarında çalışmalar yapılması, iklim değişikliğinin etkileri, büyüklüğü, belirsizliklerin azaltılması adına bilimsel faaliyetlerin artırılması, sözleşmenin ilgili maddesi uyarınca sürdürülebilir kalkınma için ulusal planlar ile uyumlu ulusal faaliyetlerin hazırlanması için yardımda bulunulması, bu alanda kamusal farkındalığın geliştirilmesi ve bireylerin eğitilmesi için çalışmalar yapılması, gelişmekte olan taraf devletlerin sözleşme kapsamında taahhütlerini yerine getirmeleri adına ihtiyaç duyulan teknoloji değerlendirmesi yapılması ve kapasite geliştirmelerine destek verilmesi başlıklarında adımlar atılması istenmiştir.⁵⁵⁸

⁵⁵⁵ DownToEarth, Climate Change, 'Conference of the Parties 4', <https://www.downtoearth.org.in/climate-change/cop-04> , (28/10/2020)

⁵⁵⁶ UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Fourth Session, Held at Buenos Aires from 2 to 14 December 1998, The Buenos Aires Plan of Action*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop4/16a01.pdf> , COP4, Decision 1/CP.4, (28/10/2020), s.4

⁵⁵⁷ A.g.e., Decision 1/CP.4, (25/10/2020), s.4

⁵⁵⁸ A.g.e., Decision 1/CP.4, (25/10/2020), s.5-7

Kalkınma ve teknoloji transferi alanında kabul edilen kararda, iklim değişikliğine maruz kalan ve geliştirmekte olan ülkelerin kapasite arttırmaları için desteklenmesi, bu ülkelere teknoloji transferi ve kalkınmanın da dahil olduğu süreçlerde destek verilmesi, enerji etkinliğinin geliştirilmesi, yenilenebilir enerji ve yutakların arttırılması, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum gibi süreçlerde destek verilmesi, sözleşmenin Ek-II listesinde bulunan taraflardan taahhüt edilen finansal desteklerin ve teknolojik yardımların alınmasının sağlanması, ayrıca bu teknolojilerin nasıl yapıldığı ve teknoloji bilgilerinin geliştirmekte olan taraflara aktarılması, bu kapsamda geliştirmekte olan ülkelere ilgili kurum ve kuruluşların oluşturulması ve teşvik edilmesi, geliştirmekte olan ülkelerin kapasite geliştirme, etkili enerji kullanımı ve yenilenebilir enerji kullanımı aşamalarında hem Ek-I hem Ek-II taraflarına önemli görevler düştüğü vurgulanmıştır. Geliştirmekte olan ülkelere sürdürülebilir kalkınma, koruma ve geliştirme gibi alanlarda destek, sera gazı yutaklarının arttırılması, ormanlar, okyanuslar ve karasal konularda yardımcı olunması istenmiştir. İlgili sürecin işletilmesi için tespit edilen alanlarda konular belirlenmiş, oluşturulan tablolar ışığında ne, nasıl, neden, ne kadar gibi sorular sorularak cevaplar aranmaya çalışılmıştır.⁵⁵⁹

Konferansta sözleşmenin 4. maddesi ve protokolün 2. ve 3. maddesinin uygulanması için birtakım kararlar alınmıştır. Kararda, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin belirlenmesi, sözleşme kapsamında alınan önlemlerin etkilerinin belirlenmesi, geliştirmekte olan tarafların eksikliklerinin ve endişelerinin belirlenmesi, bu kapsamda sigorta, finansman ve teknoloji konularının tespit edilmesi ve değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiş, ayrıca kararın ekinde bahse konu eylem planı sürecini takvime koyan çalışma programı yayınlanmıştır. Uzman çalıştay olarak ifade edilen bu süreç, Kasım - Aralık 2000 tarihinde yapılması planlanan COP6 konferansına kadar sürececek bir dönemi kapsamaktadır.⁵⁶⁰

Aynı konferansta Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı (CMP) olarak görev yapacak olan ilk toplantı hazırlığı için atılması gereken adımlar görüşülmüş, ilgili alt organların yapması gereken görevler listelenerek bildirilmiştir. İlgili konferans

⁵⁵⁹ A.g.e., Decision 4/CP.4, (28/10/2020), s.11-16

⁵⁶⁰ A.g.e., Decision 5/CP.4, (28/10/2020), s.17-19

hazırlıkları adına ilgili alt organlar olan Bilimsel ve Teknik Danışma Alt Organı ile Uygulama Alt Organı'ndan sekreteryaya koordinesinde ilgili olduğu görevler kapsamında bir sonraki taraflar konferansı için rapor sunması istenmiştir.⁵⁶¹

Ayrıca arazi kullanımı, arazi kullanımının değişimi ve ormancılık alanlarında Bilimsel ve Teknik Danışma Alt Organı aracılığı ile ve IPCC teknik tavsiye raporları ışığında, devam eden süreçte bir rapor hazırlaması, yutakların arttırılması, 1990 yılından itibaren ormansızlaşma ve bunun önlenmesi için yapılan tekrar ormanlaştırma faaliyetlerinin detaylı eylem planlarının hazırlanması ve Taraflar Konferansı'na sunulması istenmiştir.⁵⁶²

Önceki toplantı ve konferanslarda ifade edilen danışma ve tavsiye kararlarının bir kurala bağlanmasına yönelik alınan karar doğrultusunda Çok Taraflı Danışma Süreci (Komite) oluşturulmuş ve görev tanımı yapılmıştır. Komitenin amaçları arasında sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili yaşanan sorunların çözümü için tavsiyelerde bulunmak, sözleşmeyi teşvik etmek, anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına engel olmak gibi konular bulunmaktadır. Sürecin şeffaf, tarafsız, işbirliği içinde olacağı ve yargısal olmayacağı ifade edilmiştir. Komitenin görevleri arasında sorunları çözmek ve açıklığa kavuşturmak, teknik konularda tavsiyelerde de bulunmaktadır. Komiteye üye olması için ilgili alanlarda çevre, iklim ve sosyoekonomi gibi uzmanlık alanları olan, eşit coğrafi dağılımda 3 yıl için seçilecek kişiler tespit edilecek, üyelerin yarısı Ek-I listesinde bulunan taraflardan, diğer yarısı ise bu liste dışı taraflar arasından seçilecektir. Komite yılda en az bir kez toplanacak, Taraflar Konferansı'na sunulmak üzere çalışma alanları ile ilgili olarak rapor sunacaktır. Komitenin sonuçları ve tavsiyeleri tüm taraflara gönderilecek, ilgili tarafların yorum ve teklifleri değerlendirmeye alınacaktır.⁵⁶³

Sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraflardan ulusal bildirimler ile ilgili elde edilen sonuçlar ve elde edilen veriler doğrultusunda Ek-I tarafları 1995 yılına kadar henüz Kyoto süreci başlanmamış olmasına rağmen 1990 seviyesine göre sera gazı emisyonlarını toplamda %4,6 oranında azaltmışlardır. 2000 yılında bu azaltım oranının 1990 yılı seviyesine göre yaklaşık %3 oranında azalacağı, 2010 yılında ise

⁵⁶¹ A.g.e., Decision 8/CP.4, (29/10/2020), s.32-43

⁵⁶² A.g.e., Decision 9/CP.4, (29/10/2020), s.40-41

⁵⁶³ A.g.e., Decision 10/CP.4, (29/10/2020), s.42-46

yaklaşık %8 oranında bir azaltım yapılacağı tahmin edilmiştir. İkinci sentez raporunda Ek-I'de bulunan geçiş ekonomisi tarafları bu süreçte %28 oranında emisyon azaltımı sağlamışken, Ek-II listesinde bulunan taraflar tüm olarak sera gazı azaltımı konusunda %3,5 oranında bir artış sergilemişlerdir. Bu kısmi başarıya rağmen 2000 yılına kadar bir çok Ek-I tarafı emisyonlarını 1990 yılı seviyesinin altına geçemeyeceği raporlar ile tespit edilmiştir.⁵⁶⁴ Ayrıca Arjantin ve Kazakistan Ek-I listesinde yer almamalarına rağmen zorunlu sera gazı emisyon azaltma hükümlülüklerine uyacakları yönünde taahhütte bulunmuşlardır.⁵⁶⁵

3.11. 1999 yılı Bonn Taraflar Konferansı (COP5)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 5. Taraflar Konferansı (COP5) 25 Ekim – 5 Kasım 1999 tarihleri arasında Almanya'nın Bonn kentinde yapılmış, bir önceki taraflar konferansında hazırlanan ve uygulamaya konan Buenos Aires Eylem Planı üzerinde çalışmalara devam edilmiştir. Bonn Taraflar Konferansı diğer konferanslara göre daha çok teknik düzeyde çalışmalar yapılan ve kararlar alınan zirve olma özelliği göstermiştir.⁵⁶⁶

Konferansta alınan kararlar arasında 2000 yılına kadar sözleşmesinin Ek-I listesinde belirtilen tarafların düzenli veya düzensiz şekilde verilen yıllık sera gazı envanter raporlarında bir düzenlemeye gidilmiş ve yıllık verilecek rapor tarihi her yıl 15 Nisan olarak kararlaştırılmıştır. Ayrıca BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi esaslarına göre rehber ve kılavuzlara riayet edilmesi istenmiştir.⁵⁶⁷

Toplantıya Ek-I dışındaki taraflar arasında bulunan gelişmekte olan devletlerden bazıları ilk ulusal envanterlerini sunmuştur. Gelişmekte olan taraf devletlerin envanter raporlarına göre Montreal Protokolü dışında kalan insan kaynaklı sera gazı azaltımı konusunda ve yutakların geliştirilmesi konularında ilgili

⁵⁶⁴ A.g.e., Decision 11/CP.4, (29/10/2020), s.47-49

⁵⁶⁵ UN, 'Climate Change COP4', https://www.blue-growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_4_1998_UN_Climate_Change_Conferences_Buenos_Aires.htm , (31/10/2020),

⁵⁶⁶ UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Fifth Session, Held at Bonn from 25 October to 5 December 1999*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop5/06a01.pdf>, COP5, Decision 4/CP.5, (03/11/2020), s.8-9

⁵⁶⁷ A.g.e, Decision 4/CP.5, (03/11/2020), s.9

sözleşmeye göre taahhütlerini yerine getirdikleri karara bağlanmıştır. Gelişmekte olan taraflara yapılacak olan teknolojik ve mali yardımların kapsamı ve çeşitliliği konusunda teknik görüşmeler yapılmıştır.⁵⁶⁸

Her toplantının sabit gündemlerinden biri olan gelişmiş devletlerin geliştirmekte olan devletlere teknoloji transferi ve kalkınma konularında yardımcı olması konusu gündeme alınmış, Bilimsel ve Teknik Danışma Alt Organı ve Uygulama Alt Organı'nın bu konuda attığı adımlar ve hazırladıkları raporlar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.⁵⁶⁹ Ayrıca geliştirmekte olan devletlerin kapasite geliştirme alanında ne gibi katkılarının olabileceği, teknolojik ve ekonomik anlamda ne gibi destekler sunulabileceği değerlendirilmiştir. Bu kapsamda alınan kararlar arasında finansal ve teknolojik desteğin özellikle az gelişmiş devletlere verilmesi, çok taraflı kurumlar aracılığı ile bu sürecin işletilmesi, sözleşme ve Kyoto Protokolü'nün uygulanması adına kapasite geliştirme konularında bu iki anlaşmanın rehber olarak kabul edilmesi, kapasite geliştirme programlarının varlığı ve etkinliğinin detaylı şekilde ele alınması, eksik ve hassas alanların tespit edilerek tedbirler geliştirilmesi, özel ihtiyaçları bulunan geliştirmekte olan tarafların bu özel durumları göz önüne alınarak desteklerin verilmeye devam edilmesi, Küresel Çevre Fonunun etkin ve efektif şekilde kullanılması, işbirliği mekanizmalarının devam etmesi ve geliştirilmesi, gelişmiş ve geliştirmekte olan devletler arasında bu bilgi ve iletişim networklerinin desteklenmesi, eğitim, seminer, değişim programları gibi faaliyetlerin geliştirmekte olan devletler için sürdürülmeye devam edilmesi gerektiği karara bağlanmıştır.⁵⁷⁰

Az gelişmiş ve geliştirmekte olan devletler için kapasite geliştirme konusunda alınan kararların yanı sıra geçiş ekonomisi olarak ifade edilen Ek-I'de bulunan taraflar için de kapasite geliştirme alanında bir takım kararlar ve tedbirler alınmıştır. Bu kapsamda az gelişmiş ve geliştirmekte olan devletler için de yukarıda ifade edilen teknik ve finansal desteklerin Ek-I listesinde bulunan geçiş ekonomisi taraflar için de

⁵⁶⁸ A.g.e., Decision 7/CP.5, (03/11/2020), s.14-15

⁵⁶⁹ A.g.e., Decision 9/CP.5, (08/11/2020), s.22-23

⁵⁷⁰ A.g.e., Decision 10/CP.5, (08/11/2020), s.24-27

sağlanması kararı alınmış, benzer uygulamalar ve ihtiyaçların belirlenmesi için gerekli girişimlerin başlatılması istenmiştir.⁵⁷¹

⁵⁷¹ A.g.e., Decision 11/CP.5, (08/11/2020), s.30-31

4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇERÇEVESİNDE KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNU İLE İLGİLİ 2000 YILI ve SONRASI ÇALIŞMALAR

4.1. 2000 Yılı Lahey Taraflar Konferansı (COP6)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 6. Taraflar Konferansı (COP6) 13 - 25 Kasım 2000 tarihleri arasında Hollanda'nın Lahey kentinde yapılmış, bir önceki taraflar konferansında hazırlanan ve uygulamaya geçen Buenos Aires Eylem Planı üzerinde çalışmalara devam edilmiştir.⁵⁷²

Toplantı öncesi mevcut Kyoto Protokolü ve hedefleri üzerine yapılan yorumlar değerlendirildiğinde özellikle gelişmiş ülkelere yönelik ciddi kuşklar öne çıkmaktadır. Öyle ki Kyoto Protokolü ile belirlenen hedefler olan %5.2 seviyesinde bir azaltımın mevcut durumda karbon yutakları, özellikle ormanların emisyon tutma gibi kapasiteleri ile sağlanabileceği, ayrıca bazı taraf ülkelerin mevcut bu sorumluluklardan kaçınma adına anlaşmanın boşluklarından faydalanarak ciddi adımlardan ziyade az ve maliyetleri düşük adımlar ile bu zayıf hedefleri yakalayabileceği, ciddi adımların atılmasına ilişkin herhangi bir yaptırım ve zorlamaların olmadığı, uluslararası kamuoyunun ve dünyanın yanıltıldığına yönelik eleştiriler yapılmıştır.⁵⁷³

Toplantıda ABD'nin alacağı tutum da yine yakından takip edilen konular arasında yerini almıştır. 2000 yılında ABD seçimleri sonrası yeni Başkan George W. Bush'un iklim değişikliği ve küresel ısınmaya ilişkin ABD'nin Kyoto Protokolü'ne dahil olmayacağını ve taahhütlere katılmayacağını açıklamış olması toplantıyı olumsuz etkileyen konuların başında yer almıştır.⁵⁷⁴

“COP Toplantısı Başkanlık Notu” ile yayınlanan ilk kararda Buenos Aires Eylem Planı kapsamında teknoloji transferi, kapasite geliştirme, uyum ve mevcut

⁵⁷² UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on The First Part of Its Sixth Session, Held at The Hague from 13 to 25 November 2000*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop6/05a02.pdf>, (07/07/2021)

⁵⁷³ The Guardian, 'Stopping the Cheats', 14/11/2000,

⁵⁷⁴ Madeleine Bunting, 'Confronting the perils of global warming in a vanishing landscape', The Guardian, 14/11/2000, <https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/14/globalwarming.climatechange1>, (09/12/2023)

müdahalelerin etkileri üzerine bir sunum ve rapor başkan tarafından sunulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak destek ve yardım fonlarının temini ve tespiti üzerine kararlar alınması gerektiği vurgulanmış, küresel çevre fonunun kullanılması ve uygulanması adına adımların atılması gerektiği ifade edilmiştir. Taraflara yıllık olarak küresel çevre fonuna yaptıkları katkılara ek olarak parasal katkılar sunmaları gerektiği ve en geç 2005 yılına kadar mevcut parasal kaynağın 1 milyar ABD dolarına ulaşması gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁷⁵

Ek-II ülkelerine atıf yapılarak teknoloji transferleri açısından ilgili alt komitelerin raporları doğrultusunda teknoloji ve bilgi transferleri yapılması gerektiği ifade edilmiş, transferi istenen teknolojilerin IPCC raporları ile tespit edilmesi ve uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. İklim değişikliğinin kötü etkileri bağlamında su yönetimi, toprak kullanımı ve yönetimi, ekosistem, kıyı bölgelerin yönetimi, sağlık, tarım ve altyapının desteklenmesi, hastalıkların kontrol altına alınması ve engellenmesi konularında tavsiye kararlar alınmış, mevcut atılan adımların geliştirilmesi istenmiştir. Bunlara ek olarak kapasite, finansal ve teknolojik destek yardımlarının az gelişmiş ülkelere başlatılarak yapılması gerektiği ve az gelişmiş ülkelerin ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda cevap verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Hazırlanan ilgili tavsiye notu mevcut sözleşmenin ilgili maddelerine atıfta bulunarak hazırlanmıştır.⁵⁷⁶

2000 yılında yapılmış olan Lahey Taraflar Konferansı'nda (COP6) çözüme kavuşturulamayan konulara ilişkin olarak 2001 yılında Lahey Konferansı devamı niteliğinde Bonn kentinde bir konferans daha yapılmıştır.⁵⁷⁷ Yapılan bu ikinci konferansta gelişmekte olan taraf ülkelerin kapasite geliştirmesine yönelik birtakım kararlar alınmıştır. Bu bağlamda sözleşme ve protokole ile ilişkin olarak katılımcı tarafların gelişmekte olan taraflara destekleri ve bu sürecin başarılı şekilde işletilmesi adına uygulama süreçleri incelenmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan tarafların

⁵⁷⁵ UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on The First Part of Its Sixth Session, Held at The Hague from 13 to 25 November 2000*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop6/05a02.pdf>, Decision 1/CP.6, (07/07/2021), s.4-5

⁵⁷⁶ A.g.e., Decision 1/CP.6, (07/07/2021), s.6-7

⁵⁷⁷ UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on The Second Part of Its Sixth Session, Held at Bonn from 16 to 27 July 2001*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop6secpart/05a01.pdf>, Decision -/CP.7¹ (07/07/2021)

iletişim ve küresel çevre fonu kullanımı ile ilgili yakın işbirliği içerisinde olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu iletişim ve koordinasyonun ilgili alt komiteler ile eşgüdüm içerisinde olması kararlaştırılmıştır.⁵⁷⁸ Kapasite geliştirme konusunda uygulanması gereken temel yaklaşım herkese aynı reçetenin uygulanması olmaması gerektiği bildirilmiş, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları, hassasiyetleri, zarar gördükleri konulara öncelik verilerek her taraf için farklı reçete ve uygulamalar uygulanması ve bu yaklaşım ile hareket edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁷⁹

Gelişmekte olan ülkelere kapasite geliştirmenin yanında geçiş ekonomisi olarak ifade edilen taraflara da desteklerde bulunulması konusunda birtakım kararlar alınmıştır. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelere yapılması planlanan destek ve yardımlardan geçiş ekonomisindeki taraf ülkelerin de faydalanması amacıyla teknoloji transferinden, finansal yardıma, bilgi aktarımından iletişim ve koordinasyona kadar ilgili konular hakkında kapasite geliştirme süreçlerinin izlenmesi ve başarılı şekilde uygulanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca ulusal sera gazı envanterlerinin hazırlanması, sera gazı emisyonlarının tespiti ve azaltımı konusunda planlama yapılması gibi birçok alanda destek ve kolaylıkların sağlanmasına yönelik uygulamalarına başlanmıştır.⁵⁸⁰

Yine alınan kararlar arasında hem BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin işletilmesi hem de Kyoto Protokolü sürecinin devam edebilmesi adına AB üyesi taraflar, Kanada, İzlanda, Yeni Zelanda, Norveç ve İsviçre ülkeleri 2005 yılına kadar her yıl 450 milyon euro parasal katkı sunacaklarını taahhüt etmişlerdir.⁵⁸¹

Toplantıda ABD ve AB arasında ciddi anlaşmazlıklar yaşanmış, ABD'nin konferansta yapmış olduğu tekliflerin yetersiz olduğu görüşleri dile getirilmiştir. ABD'nin teklifleri arasında gelişmekte olan taraf ülkelere ağaç dikilerek ormanlaştırma faaliyetlerine destek verilmesi ve yine bu ülkelerde tarım uygulamalarında değişikliklere gidilmesiyle oluşacak olan emisyon kazancının kendisi lehine kullanılması, ABD'den fosil yakıt kullanımının azaltılması

⁵⁷⁸ A.g.e., Decision -/CP.7¹, (07/07/2021), s.3-4

⁵⁷⁹ A.g.e., Decision -/CP.7¹, (07/07/2021), s.6-7

⁵⁸⁰ A.g.e., Decision -/CP.7⁵, (07/07/2021), s.13-14

⁵⁸¹ A.g.e., Decision -/CP.7¹⁷, (07/07/2021), s.44

beklenmemesi gibi talepler gelmiştir. Yapılan eleştirilerde ABD'nin önceki dönemlerde vermiş olduğu %7 oranında emisyonu azaltım sorumluluğundan kaçınmak için böylesi bir teklif sunduğu, kendi enerji tüketimine ilişkin azaltım çalışmalarına dahil olmak istemediğine yönelik tavırların olduğu ifade edilmiştir. ABD'nin yanı sıra “şemsiye grup” olarak ifade edilen Japonya, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Rusya'nın da aynı karbon yutakları kullanılarak ve fosil yakıt kaynaklı emisyon azaltım çabalarına başvurulmaksızın yapılacak çalışmalarının uygun olduğu tezi savunulmuştur. AB ve diğer üye ülkelerin bu uygulamanın yedek ve tali bir konu olduğu, fosil yakıt kullanımından kaynaklı emisyon azaltımının temel yaklaşım olması gerektiği konusunda itirazlarda bulunmuştur.⁵⁸²

Zirvede Birleşik Krallık Başbakan Yardımcısı John Prescott, iklim değişikliğinin kaçınılmaz bir durum olduğunu, sera gazı emisyonu konusunda ilgili tüm tarafların üzerine düşen sorumluluğu geciktirmeden yerine getirmesi gerektiği, bu konuda daha fazla zaman kaybının geri dönülemez olumsuz sonuçlar doğuracağı şeklinde açıklamalarda bulunmuş, hali hazırda iklim değişikliğinin engellenmesine ilişkin atılan adımlarda herhangi bir sürdürülebilir durumun olmadığı, ciddi adımların atılması ve ivedilikle bunların hayata geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁸³

2000 yılı ABD seçimleri sonrası yeni Başkan George W. Bush'un iklim değişikliğinin durdurulmasına yönelik herhangi bir adım atmayacağını bildirmesi, Kyoto Protokolü'nden çekilmesi gibi kararların dünyayı daha fazla kaotik ortama sokacağına yönelik uluslararası basında eleştiriler getirilmiş, Bush'un iklim değişikliği görüşmelerini engelleyen ve etkisini azaltan bu tutumu ciddi şekilde tartışılmıştır. ABD'nin dünya nüfusunun %5'lik bölümünü oluşturması, diğer taraftan toplam emisyonunun %25'lik bölümünden sorumlu olması ilgili tüm taraflarca duyarsız ve dünyayı kaderine terk eden bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir.⁵⁸⁴

⁵⁸² Paul Brown, 'Climate talks stalemate as EU rejects US forests plan', The Guardian, 16/11/2000, <https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/16/globalwarming.climatechange2>, (07/12/2023)

⁵⁸³ Gaby Hinsliff, 'Too late' to halt global warming', The Guardian, 19/11/2000, <https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/19/globalwarming.theobserver1>, (07/12/2023)

⁵⁸⁴ Peter Preston, 'Driving to Doom', The Guardian, 20/11/2000, <https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/20/usa2000.climatechange>, (07/12/2023)

ABD'nin toplantı süresince emisyon azaltımı konusunda kendi tezlerini sunması ve konferans süresince birçok defa müzakerelerin durması neticesinde AB ve üye ülkelerin kısmen geri adım atması ile ortak bir noktada buluşulmuştur. ABD'nin ormanları destekleyerek ve çoğaltarak atmosferdeki emisyon azaltma uygulaması ile karbon emisyonunu telafi etmesi üzerine mutabakata varılmıştır. Ayrıca Tony Blair, SSCB'nin 1990 yılında dağılmasıyla Rusya'nın emisyon konusunda avantajlı duruma geldiği, mevcut hali ile emisyon azaltımı çabalarına girmeksizin kendi ekonomisini işletebileceği, hatta fazla bölümü ise ABD'ye satabileceği şeklinde ifadeler kullanmıştır.⁵⁸⁵ Bunlara ek olarak toplantı sonunda iklim değişikliğine ilişkin ciddi bir anlaşma üzerine mutabakata varılamamış, ABD ve AB iklim değişikliği ile mücadele konusunda daha ciddi ve somut adımların atılması konusunda sözlü beyanda bulunmuş, karbon ticareti, esnek mekanizma gibi farklı uygulamalar ile sürece katkı sunacaklarını ilan etmiştir.⁵⁸⁶

Lahey Konferansı'nda herhangi bir sonuca varılamamasının yanında Kyoto'da sunulmuş olan %5.2 oranında bir emisyon azaltımına gidilmesi konusuna ilişkin farklı görüşler ortaya atılmıştır. Fransa Çevre Bakanı Dominique Voynet, mevcut anlaşmaya riayet edilmesi durumunda %5.2 seviyesinde olan emisyon azaltım taahhüdünün toplamda %3 seviyelerine çekileceğini, ayrıca Kyoto Protokolü'nün 2010 yılına kadar emisyon artışına müsaade edecek şekilde bir değişikliğe sebebiyet vereceği ve süreci ileride daha da zora sokacağına yönelik açıklamalarda bulunmuştur.⁵⁸⁷ Taraf ülkeler %5 seviyesinde emisyon azaltımı konusunda tartışma yaşarken, iklim bilimciler ise emisyonda en az %60 seviyesinde azaltıma gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Toplantıda birçok ülkenin farklı girişimleri olsa da toplantıda ciddi bir anlaşma üzerine mutabakata varılamamış,

⁵⁸⁵ Paul Brown, 'US Concession Fails to Please Experts', The Guardian, 21/11/2000, <https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/22/globalwarming.climatechange>, (07/12/2023)

⁵⁸⁶ The Guardian, 'No Deal Possible at Hague', 24/11/2000, https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/24/globalwarming.climatechange1?CMP=gu_com, (07/12/2023)

⁵⁸⁷ The Guardian, 'US forces Climate Target Climbdown', 25/11/2000, <https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/25/globalwarming.climatechange>, (07/12/2023)

Kyoto Protokolü'ne ilişkin gerekli onay sayısı elde edilemediğinden ötürü protokol devreye girememiştir.⁵⁸⁸

4.2. 2001 Yılı Marakeş Taraflar Konferansı (COP7) - IPCC 3.

Değerlendirme Raporu (TAR)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 7. Taraflar Konferansı (COP7) 29 Ekim - 10 Kasım 2001 tarihleri arasında Fas'ın Marakeş kentinde yapılmıştır.

4.2.1. BMİDÇS 7. Taraflar Konferansı (COP7)

Bu konferansta eylem planları ve üzerinde çalışma yürütülen konuların sonuçlanması ile Marakeş Bakanlar Bildirgesi yayınlanmıştır.⁵⁸⁹ İlgili bildirgede yoksulluğun ve sosyal kalkınmanın öncelikli konular olduğu ve gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği konusunu ele alırken sürdürülebilir kalkınma temelli yaklaşım içerisinde hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kyoto Protokolü'nün zamanında yürürlüğe girmesine yol açacak olan Marakeş Anlaşmaları'na dikkat çekilmiş, az gelişmiş ve ada ülkelerinin iklim değişikliğinden daha fazla etkilenmeleri sebebiyle endişeler ifade edilmiştir. Bu bağlamda yoksulluk, arazi kullanımı, suya ulaşım ve insan sağlığının tüm dünyanın ortak sorunu olduğu tekrar edilmiş, ilgili anlaşmalar ve BM'nin öncülüğünde yürütülen faaliyetlere olan destekler bir kez daha vurgulanmıştır. İklim değişikliği ile mücadelede işbirliğinin olmazsa olmaz bir durum olduğu ve tüm tarafların samimiyet içerisinde sürece katkı vermeleri talep edilmiştir.⁵⁹⁰

Bildirge içerisinde Marakeş Anlaşmaları kabul edilmiş ve Kyoto Protokolü'nün uygulama aşamaları şekillendirilmiştir.⁵⁹¹ Bu bağlamda Ek-I dışı gelişmekte olan ülkelerde iklim değişikliği ile mücadelede kapasite geliştirme konusunda önceden alınmış destek ve yardımların uygulanması kabul edilmiş ve bir

⁵⁸⁸ Robin McKie, 'Climate talks end in disarray', The Guardian, 26/11/2000, <https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/26/globalwarming.theobserver2>, (07/12/2023)

⁵⁸⁹ UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on Its Seventh Session, Held at Marrakesh from 29 October to 10 November 2001*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop7/13a01.pdf>, COP7, Decision 1/CP.7, (07/07/2021), s.3

⁵⁹⁰ A.g.e., Decision 1/CP.7, (07/07/2021), s.3-4

⁵⁹¹ Faruk Sönmezoğlu, Özgün Erler Bayır, a.g.m, s.267

anlaşma ile kayıt altına alınmıştır. Kyoto Protokolü sürecinde izlenen yol ve yöntemlerin ve desteklerin sürece öncülük edeceği ifade edilmiştir. Hem sözleşmeye hem de protokole taraf olan ülkelerin kapasitelerini geliştirmeleri ve gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere destekte bulunması taahhüt altına alınmış, ikili ve çoklu kurumların sürece destek vermeleri istenmiştir.⁵⁹² Olumsuz olarak süreçten en çok etkilenen ülkeler olan az gelişmiş ve ada ülkelerinin ihtiyaçları doğrultusunda çalışma alanları oluşturulması kararlaştırılmış, bu bağlamda yüksek nüfus baskısının göz önüne alınması, zayıf ekosistem, düşük gelir durumu, dış yatırım eksikliği ve fakirlik, yanlış toprak kullanımı ve çölleşme, gıda güvenliğinde yetersizlik gibi konulara öncelik verilmesi istenmiştir. Süreçte yaparak öğrenme temelli yaklaşım benimsenmesi en doğru ve faydalı bir yaklaşım olarak kabul görmüştür.⁵⁹³

Aynı şekilde Kyoto Protokolü'ne taraf olan geçiş ekonomisi olarak adlandırılan ülkeler için de kapasite geliştirme ve taahhütlerini yerine getirmeleri konusunda bir takım destek ve yardımlar konusunda kararlar ve anlaşmalar kabul edilmiştir. Bu ülkelere desteklerin yanı sıra ulusal eylem planı hazırlamaları istenmiş, ulusal sera gazı envanteri hazırlamaları, sera gazı emisyonları projeksiyonları oluşturmaları, tahmini etkilenme ve önlem politikaları oluşturmaları, etki değerlendirme ve uyum mekanizmaları geliştirmeleri, sistematik gözlem ve araştırma faaliyetleri yürütmeleri, eğitim ve kamusal farkındalık oluşturma adına adım atmaları gerektiği ifade edilmiş, emisyon raporlama ve emisyon ticaretinde ortak uygulama eylemleri başlatmaları kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁴

Alınan bu kararlara ek olarak teknoloji transferi ve kalkınma gibi konular ile ilgili sözleşmenin ilgili maddeleri uyarınca eylem ve faaliyetlerde bulunulması kararlaştırılmış,⁵⁹⁵ yine önceki konferansta sözleşme ve protokolün işletilmesi ile ilgili olarak tespit edilen AB ve üye devletleri, Kanada, İzlanda, Yeni Zelanda, Norveç ve İsviçre'nin 2005 yılına kadar 450 milyon euro bütçe sağlaması konusunda anlaşmaya varılmıştır.⁵⁹⁶

⁵⁹² UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on Its Seventh Session, Held at Marrakesh from 29 October to 10 November 2001*, COP7, Decision 2/CP.7, (07/07/2021), s.5-6

⁵⁹³ A.g.e., Decision 2/CP.7, (07/07/2021), s.9

⁵⁹⁴ A.g.e., Decision 3/CP.7, (07/07/2021), s.15-19

⁵⁹⁵ A.g.e., Decision 4/CP.7, (07/07/2021), s.22

⁵⁹⁶ A.g.e., Decision 7/CP.7, (07/07/2021), s.43

Konferans süresince yapılan görüşmeler ve sorunlu konuların taraf ülkelerce tekrar ele alınması sonrası Kyoto Protokolü'ne dahil olma konusunda isteksiz davranan ülkeler olan Japonya, Kanada ve Rusya ortak bir noktada mutabakata vararak anlaşmaya imza atacaklarını bildirmişlerdir. Bunların dışında ABD protokole dahil olmayacağını, anlaşmanın ABD'nin ekonomisine ciddi zararlar vereceği şeklindeki endişelerini tekrar dile getirmiştir. Anlaşmaya varan yaklaşık 40 kadar gelişmiş ülkenin emisyon azaltımı konusunda taahhüt vermesi talep edilmiş, protokol gereği 2012 yılına kadar yaklaşık %5.2 oranında emisyon azaltımı öngörülmüştür. Mevcut anlaşmanın yetersiz olduğuna yönelik uluslararası basında birçok eleştiriler yapılmış olmasına rağmen Birleşik Krallık Çevre Bakanı Margaret Beckett'in, yetersiz olduğu kabul edilmek ile beraber üzerine mutabakata varılan bir anlaşmanın olmasının hiçbir anlaşmanın olmamasına tercih edilir olduğu şeklinde açıklamaları olmuştur.⁵⁹⁷

4.2.2. IPCC 3. Değerlendirme Raporu (Third Assessment Report -TAR)

2001 yılında III. Değerlendirme Raporu IPCC tarafından yayınlanmıştır. İlgili raporda ortaya konan tespitler ve tahminlerde yine üç farklı çalışma grubunun kendi alanlarına ilişkin yapmış olduğu değerlendirmeler vardır.

I. Çalışma Grubu'nun yapmış olduğu tespitlerde; 20.yy'da dünyanın yeryüzü sıcaklığının Endüstri Devrimi öncesi ile kıyaslandığında yaklaşık 0.6 °C kadar artmış olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit bir önceki rapor olan 2. Değerlendirme Raporu'na (SAR) göre 0.15 °C kadar daha yüksek bir bulgudur. 20.yy'da artan küresel sıcaklık artışının en fazla yaşandığı dönem olarak 1910-1945 ve 1976-2000 yılları arası tespit edilmiştir. Aynı şekilde 1990'lı yıllar 20.yy'da sıcaklığın en çok arttığı on yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde 1998 yılı en sıcak yıl olarak ölçülmüştür.⁵⁹⁸

Çalışma grubunun tespitlerine göre, bahse konu sıcaklık artışlarının sonucu olarak kar ve buzullarda ciddi oranda azalmalar gözlenmiştir. Öyle ki 1950'li yıllardan itibaren kuzey yarımkürede yaşanan sıcaklık artışları sebebiyle deniz

⁵⁹⁷ The Guardian, 'Historic' deal saves Kyoto, but America stays outside', 11/11/2001, <https://www.theguardian.com/environment/2001/nov/11/globalisation.climatechange>, (07/12/2023)

⁵⁹⁸ IPCC, *Summary for Policymakers, A Report of Working Group I of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/wg1spm.pdf>, (08/07/2021), s.2

buzullarında %10 - 15 oranında bir azalma olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde deniz suyu seviyesinde de yükselmelerin olduğu tespit edilmiş, 20.yy'da deniz seviyesindeki artışın 10-20 cm arasında olduğu bildirilmiştir. Deniz suyu seviyelerinde artışın yaşanmasına ek olarak deniz suyu yüzey sıcaklıklarında da aynı şekilde artışın olduğu gözlenmiştir.⁵⁹⁹

Çalışma grubunun araştırmalarında yaşanan iklim değişiklikleri sebebiyle dolaylı veya doğrudan çeşitli olumsuz hava olayları tespit edilmiştir. Kuzey yarımkürede her on yılda yaşanan yağışlarda %1 oranında artışın olduğu, tropikal bölgelerde %2-3 oranında fazla yağışın yaşanmış olması gibi durumlar bu değişimlere örnek gösterilmiştir. Yine kasırga ve tayfun gibi aşırı hava olaylarının geçmiş dönemlere göre bu yüzyılda daha fazla yaşandığı tespit edilmiştir.⁶⁰⁰

Aynı araştırma sonuçlarına göre, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının artmış olmasının küresel ısınmaya ve küresel iklim değişikliğine sebebiyet verdiği bilimsel olarak ortaya konulurken, bu tespitler tarihsel veriler ile desteklenmektedir. 1750'li yıllarda doğada mevcut CO₂ seviyesi 280 ppm seviyesindeyken 2000 yılında 360 ppm seviyesine çıkmıştır. Mevcut ilk veriler ile son veriler kıyaslandığında CO₂ seviyesinde %31 oranında bir artışın olduğu tespit edilmiştir. Diğer gazlara bakıldığında metan (CH₄) gazı seviyesi 1750'li yıllarda 750 ppb seviyesindeyken 2000 yılında 1750 ppb seviyesine çıkmış, nitroz oksit (N₂O) seviyesi 1750'li yıllarda 270 ppb seviyesindeyken 2000 yılında 310 seviyesine çıktığı tespit edilmiştir. CH₄ gazında yaşanan artış oranı %151 oranındayken, N₂O gazında yaşanan artış oranı ise %17 oranında olmuştur.⁶⁰¹

20.yy'da yaşanan bu artışlara ilaveten 21.yy'da da bilim insanlarının yapmış oldukları projeksiyon ve öngörüler vardır. 20.yy'da yaşanan insan kaynaklı atmosferik yoğunluk durumunun 21.yy'da da artacağı tahmin edilmektedir. Bu atmosferik yoğunlukta ilk olarak artış gösterecek ve zararı daha da arttıracak olan etkenin yine sera gazı salınımları olacağı bağlamında 21.yy sonuna kadar atmosferdeki orta seviyeli tahminler ve mevcut durumun aynı şekilde devam etmesi durumunda CO₂ seviyesi 540 - 970 ppm seviyesine çıkabileceği, CH₄ gazında +190

⁵⁹⁹ A.g.e., (08/07/2021), s.4

⁶⁰⁰ A.g.e., (08/07/2021), s.5

⁶⁰¹ A.g.e., (08/07/2021), s.7

ile +1970 ppb seviyesine çıkabileceği, N₂O gazında ise +38 ile +144 ppb kadarlık bir artış yaşanabileceği tahmin edilmektedir.⁶⁰²

Bu tahminler arasında ortalama sıcaklık ve deniz suyu seviyesinde yaşanması muhtemel artışlar da vardır. Mevcut senaryoya göre 21.yy sonuna kadar ortalama yüzey sıcaklığında 1.4 - 5.8 °C aralığında bir artışın yaşanacağı tahmin edilmektedir. Bir önceki rapor olan SAR'da bu yüzey sıcaklık artışının 1.0 - 3.5 °C arasında olacağı tahmin edilmiştir. Ayrıca kimi bölgelerde yağışlarda çok daha fazla artış yaşanabileceği, kimi bölgelerde ise yağış miktarlarında ciddi azalmalar yaşanabileceği ve sonucunda kuraklığın ortaya çıkabileceği tespit edilmiştir. Bunların sonucu olarak tayfun ve kasırgaların daha fazla görüleceği tahmin edilmektedir.⁶⁰³ Yaşanan sıcaklık artışı neticesinde kutup bölgelerinde mevcut kar ve buzullarda daha hızlı şekilde erimelerin yaşanabileceği, bunun sonucu olarak deniz suyu seviyesinde 21.yy sonuna kadar 39 - 98 cm arasında bir artışın yaşanabileceği tahmin edilmektedir. Bir önceki rapor olan SAR'da bu tahminler 13 - 94 cm arasında olabileceği bildirilmiştir.⁶⁰⁴

II. Çalışma Grubu'nun yapmış olduğu tespitler daha çok etki, uyum ve hassasiyet üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda gelecek dönemde yaşanması muhtemel sıcaklık artışları ve iklim değişikliği sebebiyle birçok fiziksel ve biyolojik sistemlerin etkilenebileceği vurgulanmaktadır. Bölgesel sıcaklıkların ortalama sıcaklıklara göre daha fazla artması neticesinde sel, su baskını, tayfun ve kasırgaların daha fazla görülebileceği, buzulların erimesi neticesinde deniz suyu seviyesinde yaşanması muhtemel artışlar gibi birçok farklı konuda etkilerin ortaya çıkması muhtemel olarak değerlendirilmektedir. Bunlara ek olarak bazı bölgelerde de yağış miktarlarında azalmaların yaşanması ve neticesinde kuraklık gibi birçok felaket ile karşı karşıya kalınması muhtemel durumlar olarak kabul edilmektedir. Yaşanan bu iklimsel değişim ve felaketler sebebiyle biyolojik çeşitliliğin zarar görmesi ve bazı türlerin yok olması gibi birçok farklı senaryo üzerinde değerlendirmeler

⁶⁰² A.g.e., (08/07/2021), s.12

⁶⁰³ A.g.e., (08/07/2021), s.13-14

⁶⁰⁴ A.g.e., (08/07/2021), s.16

yapılmıştır.⁶⁰⁵ Bu açıdan konu değerlendirildiğinde uyum, sürdürülebilir kalkınma ve eşitliğin genişletilmesi, iklim değişikliğinin insanlığın ortak meselesi olması bakımından son derece önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel iklim değişikliğinin insan yaşamını ve doğa döngüsünü daha kırılgan hale getirdiği ve olumsuz şekilde etkilediği yine aynı raporda ifade edilmiştir. Bu olumsuz etkilenme durumu insan yaşamı ile doğrudan ilişkili olan su kaynakları ve hidroloji gibi konular ile doğrudan ilişkilidir. Yer altı sularının azalması ve kirletilmesi, iklim değişikliği sebebiyle kullanılacak olan suların miktarında azalma olması gibi farklı tahmin ve senaryolar üzerinde durulmuştur. Akarsu, yağışlar ve buharlaşma gibi konular insanlığı doğrudan etkileyen su ve su kaynakları konusu ile doğrudan etkili konular olduğu, su kaynakları ve hidroloji gibi kaynakların bozulması ve mevcut doğa dengesinde tahribatın yaşanmasının insan yaşamını kuşkusuz olumsuz etkileyebilecek durumlar arasında olduğu kabul edilmektedir.⁶⁰⁶

Su ve su kaynakları ile doğrudan ilişkili olan tarım ve gıda güvenliği gibi konularda da yaşanması muhtemel tahribatın neler olabileceği tahmin edilmesi zorlaşan durumların yaşanmasını daha muhtemel hale getirmektedir. Gıda kıtlığının yaşanması arz-talep dengesinde yaşanması muhtemel dengesizliğin gıda güvenliği ve gıdaya ulaşımı olumsuz etkileyeceği açıktır. Aynı şekilde kıyı bölgelerinde ve deniz ekosisteminde yaşanabilecek zarar ve bozulmalardan yine insan doğasının olumsuz etkileneceği açıktır. Kıyı bölgelerde yaşamın olumsuz etkilenmesi, deniz ekosisteminden faydalanma olarak bilinen balık çeşitleri ve balıkçılık faaliyetlerinde yaşanabilecek olumsuzlukların insanlığı ve doğayı daha fazla tehdit edeceği bildirilmiştir.⁶⁰⁷

İnsan sağlığının değişen hava koşulları ve iklimsel dengesizlikler sebebiyle olumsuz etkilenmesi bir diğer etki ve hassasiyet yaratan konular arasında gelmektedir. Yerleşim alanlarının zarar görmesi, enerji arzı ve tedariki konularında yaşanması muhtemel arz-talep dengesizliği, endüstriyel faaliyetlerin sekteye

⁶⁰⁵ IPCC, *Climate Change 2001: Impacts, Adaptation, And Vulnerability, A Report of Working Group II of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/wg2spm.pdf> , (08/07/2021), s.3-4

⁶⁰⁶ A.g.e., (08/07/2021), s.7-10

⁶⁰⁷ A.g.e., (08/07/2021), s.11-12

uğraması, diğer finansal hizmetlerin zarar görmesi gibi bir çok farklı alanda kırılğan yapıllı bir durumun ortaya çıkması küresel iklim değışikliği ile ilişki konular olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁰⁸ Elbette bu etki ve kırılğan yapıllı durumların oluşması bölgesel bazda ele alındığında kimi bölgelerin bu zarardan daha fazla etkileneceği kimi bölgelerin ise bu kırılğan yapıdan daha az etkileneceği gibi çıkarımlar da yapılmaktadır.⁶⁰⁹

III. Çalışma Grubunun hazırlamış olduğı raporda küresel iklim değışikliği ile mücadelede sera gazı emisyonlarının azaltılması ve bu hedefler doğrutusunda izlenmesi gereken yol ve yöntemler açıklanmıştır. Bu bağlamda karar alıcıların sera gazı emisyonları azaltılmasına yönelik atması gerekli olan adımlarda kararlı ve istekli olmaları, emisyon azaltım iradesini net ve kararlı şekilde uygulamaları gerektiği vurgulanmış, bu adımlar atılırken farklı ulusal durumlar ve koşulların göz önünde bulundurulması, sosyoekonomik ve teknolojik gelişme, sürdürülebilirlik ve eşitlik gibi konuları göz önünde bulundurarak hareket etmeleri gerektiği ifade edilmiştir.⁶¹⁰

Son tahlilde sera gazı emisyonlarının azaltılması küresel iklim değışikliği ile mücadelede başarılı olunması gerekli olan tek koşul olarak algılanması eksik kalacaktır. Bu çaba ve gayretlerin yanında sera gazı yutaklarının arttırılması, daha çevreci ve yeşil bir yeryüzünde yaşamak için yeşile ve doğaya destek olunması gerekmektedir. Ayrıca enerji dönüşüm teknolojileri, elektrikli veya hibrit motor kullanımının arttırılması, fosil yakıt kullanımı alanlarının daraltılması, inşaatlarda daha çevreci yapıların tercih edilmesi, ulaşım, endüstri, tarım ve israf gibi konular yine önemli başlıklar arasında yer almaktadır. Elbette tüm bu adımların atılması ve uygulanmasında maliyet-etkin yol ve yöntemlerin kullanılması büyük önem arz etmektedir.⁶¹¹

⁶⁰⁸ A.g.e., (08/07/2021), s.13-14

⁶⁰⁹ A.g.e., (08/07/2021), s.15

⁶¹⁰ IPCC, *Climate Change 2001: Mitigation, A Report of Working Group III of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/wg3spm.pdf>, (09/07/2021), s.3

⁶¹¹ A.g.e., (09/07/2021), s.5-8

4.3. 2002 Yılı Yeni Delhi Taraflar Konferansı (COP8)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 8. Taraflar Konferansı (COP8) 23 Ekim - 1 Kasım 2002 tarihleri arasında Hindistan'ın Yeni Delhi kentinde yapılmıştır. Bu konferansta bir önceki zirvede olduğu gibi Bakanlar Bildirgesi yayınlanmıştır. Delhi Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği Bakanlar Bildirgesi'nde iklim değişikliğinin yanı sıra sürdürülebilir kalkınma konularına da yer verilmiştir. Bu bağlamda bildirgede Kyoto Protokolü'ne olan önem vurgulanmış, Ek-I tarafları olarak ifade edilen devletlerin mümkün olan en kısa sürede protokolü imzalayarak sürecin başlatılması konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur. Ek olarak iklim değişikliği ile mücadelede sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde hareket edilmesinin önemi vurgulanmış, çevre ve iklimin insan kaynaklı değişimden korunması konusunda ivedilikle harekete geçilmesi konusunda irade beyanında bulunulmuştur.⁶¹²

Konferansta ülkelerin ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejilerinde iklim değişikliği ile mücadelenin önemli başlıkları arasında bulunan su, enerji, sağlık, tarım ve biyolojik çeşitlilik gibi konular ile entegre edilmesi ve uyumlu hale getirilmesi konusunda çalışma ve adımların atılması gerektiği vurgulanmıştır. Tüm tarafların ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasına göre hareket etmesi istenmiş olup iklim değişikliği sözleşmesi kuralları çerçevesinde gelişmelerin takip edilmesi istenmiştir.⁶¹³ Tarafların kendi aralarında resmi veya gayri resmi bilgi ve tecrübe paylaşımları yapmaları konusunda teşvik edilmesi istenmiş, gelişmekte olan ülkelere finansal, ekonomik, teknolojik ve bilgi temelli desteklerin yapılması ve bu çalışmaların desteklenmesi talep edilmiştir.⁶¹⁴

Konferansta ayrıca sözleşmenin Ek-I listesine dahil olmayan tarafların iklim değişikliği ile mücadelede ne gibi katkılarının olabileceği, ne gibi adımlar atabilecekleri, süreç içerisinde iletişimin devamlı olmasına yönelik konular üzerinde bazı kararlar alınmış, bu bağlamda uzman danışma grubu oluşturulmuştur. Bu

⁶¹² UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on Its Eighth Session, Held at New Delhi from 23 October to 1 November 2002*, The Delhi Ministerial Declaration, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop8/07a01.pdf>, COP8, Decision 1/CP.8, (13/07/2021), s.3

⁶¹³ A.g.e., Decision 1/CP.8, (13/07/2021), s.4

⁶¹⁴ A.g.e., Decision 1/CP.8, (13/07/2021), s.4-5

danışma grubunun Ek-I dışı taraflara teknik tavsiyeler vermesi ve bunların uygulanması konusunda belirlenmiş ihtiyaçlar ve konular üzerinde yardımlarda bulunması hedeflenmiştir.⁶¹⁵

Önceki konferanslarda olduğu gibi bu konferansta da finansal mekanizmaların hayata geçirilmesi, sözleşmenin uygulanması, sözleşmeye uygun şekilde oluşturulmuş olan küresel çevre fonunun desteklenmesi ve uygulamaya geçilmesi adına finansal desteklerin verilmesi konusunda çağrıda bulunulmuştur.⁶¹⁶

En az gelişmiş taraf ülkelere finansal destek sağlanması adına oluşturulmuş olan En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu'nun uygulanması konusunda ayrı bir karar alınmıştır. İlgili karara göre en az gelişmiş ülkelerin ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve hangi konular özelinde ne gibi adımların atılması gerektiği gibi konular üzerine çalışmalar yapılmış, küresel çevre fonundan tahsis edilecek finansal yardımlar ile en az gelişmiş ülkelere teknolojik ve finansal yardımların ulaştırılması amaçlanmıştır. Bu hedefler doğrultusunda strateji planları hazırlanması sözleşmenin sekreterliğinden istenmiştir.⁶¹⁷

Aynı şekilde teknoloji transferi ve kalkınma gibi konular üzerinde önceden belirlenmiş konular ve başlıklar üzerinde kararlar alınmıştır. Uzman grupların hazırlayacağı eylem planları çerçevesinde hareket edilmesi, alt komitelerin hazırlamış olduğu teknik ve bilimsel uygulama planlarının hayata geçirilmesi konularına ilişkin görüşmelerde bulunulmuştur.⁶¹⁸

Alınan bir başka karar ise BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 6. maddesine göre oluşturulan Yeni Delhi çalışma programıdır. 2002-2007 yılları arasında geçerli olacak 5 yıllık çalışma programında sözleşmeye uygun şekilde faaliyete geçirilmesi istenen eğitim, kamusal farkındalık, kamunun sürece katılımı, uluslararası işbirliği ve kamusal bilgiye ulaşım gibi konularda tarafların adımlar atması istenmiştir. Çalışma programının amaçları ve prensipleri arasında;⁶¹⁹

⁶¹⁵ A.g.e. Decision, 2-3-4/CP.8, (13/07/2021), s.6-11

⁶¹⁶ A.g.e. Decision, 5/CP.8, (13/07/2021), s.13

⁶¹⁷ A.g.e, Decision, 8/CP.8, (13/07/2021), s.19-20

⁶¹⁸ A.g.e, Decision, 10/CP.8, (13/07/2021), s.19-20

⁶¹⁹ A.g.e, Decision, 11/CP.8, (13/07/2021), s.23

- “Marakeş Anlaşması’na paralel olarak alınan kararların desteklenmesi,
- Ülke odaklı yaklaşımın benimsenmesi,
- Sürecin maliyet-etkin şekilde yürütülmesi,
- İklim değişikliği program ve stratejilerinin 6. maddeye göre entegre edilmesi,
- Ortaklığın, sinerjinin ve bilgi ağının desteklenmesi,
- Disiplinlerarası, bütünsel ve sistematik bir yaklaşımın benimsenmesi,
- Tüm bu çalışmaların sürdürülebilir kalkınma prensiplerine göre yürütülmesi” gibi önemli başlıklar bulunmaktadır.⁶²⁰

İklim ve çevre ile doğrudan ilişkili olan BM'nin diğer sözleşmeleri olan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'nin BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ile işbirliği yapması, çevresel entegrasyonun sağlanması, sinerjinin teşvik edilmesi ve sürdürülebilir kalkınma esaslarına göre bu sözleşmelerin hayata geçirilmesi konusunda karar alınmıştır. Tüm bu işbirliği ve destek çalışmalarının teknik ve bilimsel komitelerin hazırlıkları ve raporları doğrultusunda izlenmesi ve uygulanması kararlaştırılmıştır.⁶²¹

İlgili zirvede Kyoto Protokolü taslak metni taraflara sunulmuştur. ABD'nin tarafı olmadığı bu taslak metinde kimi taraflar yetersizliği ve emisyon salımı konusunda çok fazla eksikliklerin olduğuna yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Konferansın ev sahipliğini yapan Hindistan ise The Guardian'ın “India ensures heated start to climate conference” başlıklı haberine göre, yakın müttefiki olan ABD'yi rahatsız edecek bir açılış konuşması yapmaktan çekinerek iklim değişikliği ile mücadelede ciddi ve daha somut adımların atılmasına yönelik daha yumuşak tonda bir konuşma yapmıştır.⁶²² Ayrıca taslak metinde 2012 yılına kadar emisyon hedeflerinin belirlenmesinin yanında 2012 yılı sonrası özellikle emisyon salınımında önde gelen gelişmekte olan taraf ülkelerin ne gibi adımlar atacağına yönelik herhangi bir ifadenin bulunmamış olması da eksiklik olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan taslak metnin hazırlık sürecinde yetkili kurumların yapmış olduğu açıklamalarda

⁶²⁰ A.g.e, Decision, 11/CP.8, (13/07/2021), s.25-26

⁶²¹ A.g.e, Decision, 13/CP.8, (13/07/2021), s.31-32

⁶²² The Guardian, ' India ensures heated start to climate conference', 30/10/2002, <https://www.theguardian.com/environment/2002/oct/30/india.climatechange>, (07/12/2023)

Kyoto Protokolünün gücünü ve etkisini azaltacak herhangi bir adımın atılmadığını, önceki toplantı ve görüşmeler neticesinde varılan mutabakatlar çerçevesine bir taslağın hazırlandığına yönelik görüşler bildirilmiştir. 2002 yılında Avustralya, BMİDÇS’ni onaylamış olsa da Kyoto Protokolünü onaylamayacaklarını ve ilgili anlaşmanın tarafı olmayacaklarını bildirmiştir.⁶²³

4.4. 2003 Yılı Milan Taraflar Konferansı (COP9)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 9. Taraflar Konferansı (COP9) 1 - 12 Aralık 2003 tarihleri arasında İtalya’nın Milan kentinde yapılmıştır. Bu konferansta Ek-I listesinde bulunan tarafların bildirimleri ve uygulamaları konusunda kararlar alınmıştır. 2000 yılında mevcut sera gazı emisyonlarının 1990 yılı ile kıyaslandığında geçiş ekonomisi olarak adlandırılan tarafların sera gazı salınımlarını azaltmaları sebebiyle bir miktar düştüğü, diğer Ek-I taraflarının ise emisyon miktarında 1990 ile kıyaslandığında artışın gözlemlendiği, Ek-I ülkeleri olarak 1990 yılı ve 2000 yılı kıyaslaması yapıldığında kısmi de olsa azalma olduğu tespit edilmiştir.⁶²⁴

Artışların yaşandığı sektörlere bakıldığında Ek-I ülkelerinin çoğunda enerji sektörü ve ulaşımda 1990 seviyesine göre sera gazı emisyon salınımlarında artışın olduğu, uluslararası havacılık sektöründe 1990 - 2000 yılları arasında %40 oranından fazla bir emisyon artışının olduğu tespit edilmiştir. Yaşanan bu artışa ilişkin olarak ciddi tedbirlerin alınmaması durumunda 2000 - 2010 yılları arasında da artışın devam edeceği bildirilmiştir. Ek-I taraflarının üzerine düşen sorumluluğu acil olarak yerine getirmeleri ve Ek-II olarak nitelendirilen tarafların ise gelişmekte olan taraf ülkelere finansal ve teknolojik destekleri yapmaları gerektiği bir kez daha dile getirilmiştir.⁶²⁵

Konferansta finansal mekanizmaları destekleme ve küresel çevre fonu bağlamında sürecin başarılı bir şekilde yürütülmesi adına rehber uygulama kararları alınmıştır. Ulusal bildirimler bağlamında hazırlanması istenen çalışmaların etkin,

⁶²³ A.g.k, 30/10/2002

⁶²⁴ UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on its Ninth Session, Held at Milan from 1 to 12 december 2003*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop9/06a01.pdf>, Decision, 1/CP.9, (13/07/2021), s.3

⁶²⁵ A.g.e., Decision, 1/CP.9, (13/07/2021), s.4

efektif ve sürdürülebilir olması istenmekte ve sözleşmenin öngördüğü hedeflere ulaşma adına ciddi çaba gösterilmesi ilgili tüm taraflardan talep edilmiştir. Kapasite geliştirme bağlamında Ek-I dışı taraflara finansal ve teknolojik desteklerin devam etmesi ve ilgili alt komitelerin bu süreci yakından takip etmesine yönelik karar alınmıştır. Küresel çevre fonunun eğitim, sağlık, kamusal farkındalık gibi alanlarda daha fazla faaliyet göstermesi istenmiş, iklim değişikliği bağlamında sürecin işletilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.⁶²⁶

Bunlara ek olarak özel iklim değişikliği fonunun ve en az gelişmiş ülkeler fonunun kullanımı, işleyişi ve istenen neticenin elde edilmesi adına birtakım kararlar ve uygulama esasları belirlenmiştir.⁶²⁷ İlk defa 1992 yılında kurulan küresel iklim gözlemlleme sistemi iklim ile mücadelede elde edilmiş olan bilgilerin ve gözlemlerin düzenlenmesi, ilgili taraflara sunulmasına yönelik teşviklerde bulunulmuştur. Alınan karar ile gelişmekte olan taraf ülkelere küresel gözlemlleme sisteminden elde edilen bilgilerin aktarılması ve ihtiyaç doğrultusunda bunların kullanılması öngörülmektedir.⁶²⁸ Bunlara ek olarak Ek-I listesinde bulunan tarafların uzman ekiplerinin sera gazı envanterini tespiti, hazırlıkların yapılması ve işlenmesi konularında bir dizi teknik eğitim programının oluşturulması ve uygulanmasına yönelik esaslar kabul edilmiştir. Bu bağlamda eğitim programları önermeleri, dersleri ve uygulama esasları ve uygulanması istenen konulara ilişkin taraflara eğitimlerin verilmesi hedeflenmiştir. Eğitimler arasında toprak kullanımı, ormanlar ve toprak kullanımda yaşanan değişimler, kapasite geliştirme ve bildirimler gibi başlıklarda eğitim ve kurs programları hazırlanması için karar alınmış ve rehber uygulama esasları belirlenmiştir.⁶²⁹ Ayrıca hazırlanması istenen toprak kullanımı, arazi ve ormanlık alanlarının tahsisi, belirlenmesi, ekim alanları ve sulak arazilerinin sera gazı envanterleri ve mevcut yutak seviyelerinin tespit edilmesi adına çalışma şablonları ve taslak formlar hazırlanmıştır.⁶³⁰

⁶²⁶ A.g.e., Decision, 4/CP.9, (13/07/2021), s.9

⁶²⁷ A.g.e., Decision, 5-6/CP.9, (13/07/2021), s.11-13

⁶²⁸ A.g.e., Decision, 11/CP.9, (13/07/2021), s.20-21

⁶²⁹ A.g.e., Decision, 12/CP.9, (13/07/2021), s.23-25

⁶³⁰ A.g.e., Decision, 13/CP.9, (13/07/2021), s.31-32

4.5. 2004 Yılı Buenos Aires Taraflar Konferansı (COP10)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 10. Taraflar Konferansı (COP10) 6 - 18 Aralık 2004 tarihleri arasında Arjantin'in Buenos Aires kentinde yapılmıştır. İlgili zirve öncesi Kyoto Protokolü prosedürlerine ilişkin Rusya Devlet Duması'ndan anlaşmanın onaylandığı bildirilmiştir.⁶³¹ Rusya'nın üst meclisi olan Federasyon Konseyi'nde de onaylanması sonrası kabul edilecek olan anlaşma ile protokolün yürürlüğe girmesi için gerekli yeterlilik sağlanmış olacaktır. Bu dönemde Moskova'nın anlaşmayı imzalamasında son dönemde Rusya'da insan hakları ihlallerinin arttığı, Brüksel - Moskova hattı arasında gerilmelerin yaşandığı, Rusya'nın bu adımı atarak Brüksel ile arasında bulunan gerginliği bir miktar azaltmaya yöneldiği şeklinde yorumlar yapılmıştır. Anlaşmanın siyasi olarak onaylanmasının beraberinde ekonomik açıdan da Rusya'ya büyük avantajlar getirdiği ifade edilmiştir. Öyle ki Rusya için temel alınacak olan yıl 1990 olarak belirlenmiş ve bu tarihte SSCB'nin dağılması sonrası Rusya'da ciddi bir endüstriyel gerileme yaşanmış ve neticede emisyon avantajı elde edilmiştir. 1990 yılı seviyesinden oldukça geride bir düzeyde emisyon salımı yapan Rusya'nın mevcut emisyon farkını diğer üye ülkelere karbon kredisi şeklinde satabilme ve ekonomik fayda sağlamasına imkân sağladığı bildirilmiştir.⁶³²

Zirvede Buenos Aires çalışma programı kapsamında mukabil tedbirler ve uyum konularında dört başlıkta kararlar alınmıştır. İlk olarak çalışma programında iklim değişikliğinin kötü etkileri üzerine görüşmeler yapılmış, iklim değişikliği hakkında bilgilendirme ve metodolojik kararlar alınmıştır. Kapasite geliştirme, işbirliği, stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması, kırılgan yapıda olan iklimin durumu ve süreç içerisinde tarafların buna karşı uyumu gibi konular üzerinde durulmuştur. İkinci olarak mukabil tedbirlerin uygulanması ve bu tedbirlerin etkileri üzerine birtakım görüşmeler yapılmıştır. Üçüncü olarak 5/CP.7 kararı uyarınca ilgili çok taraflı çalışma programları oluşturulması için görüşmeler yapılmış, son olarak

⁶³¹ Nick Paton Walsh, 'Russian vote saves Kyoto protocol', The Guardian, 23/10/2004, <https://www.theguardian.com/world/2004/oct/23/society.russia>, (07/12/2023)

⁶³² A.g.k, 23/10/2004

ilgili alt komitelerin iklim değışikliğı ile ilgili uyum, hassasiyet ve etki çalışmaları değerlendirilmiştir.⁶³³

Gelişmekte olan taraf ülkelerin kapasite geliştirmelerine destek olma adına temel kurumsal altyapıların desteklenmesi, kapasite geliştirme faaliyetleri kapsamında ulusal hükümet organizasyonlarının iklim değışikliğı konusunda farkındalıklarının artırılması ve mevcut faaliyetlerin desteklenmesi, kapasite geliştirme faaliyetlerinin etkin ve efektif şekilde uygulanması ve bunların desteklenmesi, uzun vadeli planlama ve uygulama esaslarının sürdürülebilir kapasite geliştirme yöntemleri olarak uygulanması, finansal ve teknolojik desteklerin yapılarak gelişmekte olan taraf ülkelere desteklerin verilmesi gibi kararlar ve uygulamalar kabul edilmiştir.⁶³⁴ Aynı şekilde kapasite geliştirme ve destek uygulamalarının Ek-I listesinde bulunan geçiş ekonomisi olarak adlandırılan taraf ülkelere verilmesi konusunda mutabakat sağlanmıştır.⁶³⁵

Sözleşmede de belirtildiğı şekilde teknoloji transferi ve kalkınma gibi konularda gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan taraf ülkelere desteklerinin devam etmesi konusu dile getirilmiş olup finansal ve teknolojik desteklerin ilgili alt komitelerin hazırlamış olduğı teknik ve bilimsel raporlar doğrultusunda uygulanması gerektiğı ifade edilmiştir.⁶³⁶

Yeni Delhi çalışma programı kapsamında alınan karar ve sonrasında uygulamaya konan eylem planları konusunda da bir değerlendirme yapılmıştır. İlgili alt komitede hazırlanan raporda bazı taraf ülkelerin sözleşmenin 6.maddesinin uygulanması ve planlanması konusunda tecrübeler kazandığı, ilgili konularda kendi ihtiyaçlarını belirledikleri, mevcut durumda problem sahaları ve engel olarak nitelendirilen konuların başarılı şekilde tespit edildiğı, bazı gelişmekte olan taraf ülkelerin ise iklim değışikliğı ile mücadelede kamusal farkındalığın düşük kaldığı, mevcut durumun üstesinden gelme adına daha fazla çaba ve gayretin sergilenmesi gerektiğı, bazı hükümetlerarası kurumların, sivil toplum kuruluşlarının ve özel

⁶³³ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its Tenth Session, Held at Buenos Aires from 6 to 18 December 2004*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop10/10a01.pdf>, Decision 1/CP.10, (13/07/2021), s.2-4

⁶³⁴ A.g.e., Decision 2/CP.10, (13/07/2021), s.7-10

⁶³⁵ A.g.e., Decision 3/CP.10, (13/07/2021), s.11-12

⁶³⁶ A.g.e., Decision 6/CP.10, (13/07/2021), s.15-16

sektörün iklim değişikliğini anlama, önleme, azaltıma gitme ve uyum gibi konularda aktif bir şekilde gayret sarf ettiği, bölgesel aktörlerin ekonomik alanlarda işbirliği oluşturma çabalarının ve elde edilen tecrübelerden ders çıkarma konusunda başarılı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Yeni Delhi çalışma programının uygulanması ve takip edilmesi konularının daha da arttırılarak desteklenmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁶³⁷

Konferansta 2012 yılında süresi bitecek olan Kyoto Protokolü'ne ilişkin görüşmeler yapılmış, bu tarihten itibaren atılacak adımlara yönelik görüşmeler toplantının son gününe kadar devam etmiştir. Bilim insanlarının uyarılarına göre 2004 yılı itibariyle dünyada 0.7 °C sıcaklık artışının yaşandığı, doğayı ve insanlığı korumak için zamanın daraldığı bildirilmiştir. Hava durumu ile ilişkili yıkımların maliyetinin sadece 2003 yılında 55 milyar ABD doları seviyesinde olduğu tespit edilmiştir.⁶³⁸

4.6. 2005 Yılı Montreal Taraflar Konferansı (COP11) - (CMP1)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 11. Taraflar Konferansı (COP11) ve Kyoto Protokolü 1. Taraflar Konferansı (CMP1) 28 Kasım - 10 Aralık 2005 tarihleri arasında Kanada'nın Montreal kentinde yapılmıştır.⁶³⁹ Toplantıda alınan kararlar öncelikli olarak BMİDÇS Taraflar Konferansı kararlarının ele alınması, yine konferans bünyesinde faaliyetleri yürütülen Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı kararlarının incelenmesi oluşturmuştur.

4.6.1. BMİDÇS 11. Taraflar Konferansı (COP11)

Kyoto Protokolü'nün devreye girmesiyle konferansta olumlu bir havanın yakalandığı, diğer taraftan mevcut hedeflerin hali hazırda yetersiz olduğu ve bunların daha da ileriye taşınmasına yönelik ciddi adımların atılması gerektiği toplantı öncesi kamuoyuna ifade edilmiştir. İklim değişikliği aktivistleri ve uluslararası kamuoyunun

⁶³⁷ A.g.e., Decision 6/CP.10, (13/07/2021), s.17-18

⁶³⁸ Oliver Balch, 'Time is running out', The Guardian, 16/12/2004, <https://www.theguardian.com/environment/2004/dec/16/business.climatechange>, (07/12/2023)

⁶³⁹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its eleventh session, held at Montreal from 28 November to 10 December 2005*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2005/cop11/eng/05a01.pdf>, (14/07/2021)

yeni karbon hedeflerinin belirlenmesi konusunda yapmış oldukları baskıların hatırlatılması üzerine İngiltere Çevre Bakanı Margaret Beckett, anlaşmanın yetersizliğini kabul etmek ile beraber hiç kimsenin hayal dünyasında yaşamaması gerektiğini, mevcut anlaşmanın dahi devreye girmesinde oldukça büyük zorluklar yaşandığını, hali hazırda 39 ülkenin zorunlu olarak emisyon azaltımına gidecek olmasının önemli bir başarı olduğunu, henüz anlaşma devreye girmeden emisyon salımı yapan iki büyük ülke olan ABD ve Avustralya'nın anlaşmayı onaylamamasının asıl vahim sonuçlar yaşatacağına yönelik açıklamalarda bulunmuştur.⁶⁴⁰

Bunların yanında toplantı esnasında ABD'ye farklı yollardan protokole katılmasına yönelik baskılara devam edilmiş, ABD temsilcileri ise bu baskılara karşı çıkarak kendi imkanları ve ittifakları dahilinde iklim değişikliği ile mücadele edeceklerini, Kyoto Protokolünü bozacak, anlaşmayı etkisiz kılacak bir faaliyet içerisinde olmayacaklarını ve iklim değişikliği ile mücadeleyi kendi yöntemleri ile sürdüreceklerini bildirmişlerdir.⁶⁴¹

İlgili taraflar konferansında sözleşmenin uygulama alanlarını genişleterek uzun süreli küresel iklim değişikliği ile mücadelede işbirliği ve diyalogun artırılmasına yönelik kararlar alınmış olup bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma hedeflerini geliştirme, uyum konusunda eylemleri belirleme, potansiyel teknolojileri hayata geçirme, piyasa temelinde potansiyel fırsatları değerlendirme gibi diyalog ve işbirliklerinin artırılmasına yönelik temel adımlar belirlenmiştir.⁶⁴² Buna ek olarak iklim değişikliği etki alanlarında bilimsel ve teknolojik alt komitenin beş yıllık çalışma programı oluşturması yönünde karar alınmıştır. Beş yıllık çalışma programında kapsam olarak tüm taraflara, gelişmekte olan ülkelere, az gelişmiş ve küçük ada ülkelerine iklim değişikliğinin etkilerine, kırılgan ve hassas yapısına dair sürece uyumlu hale gelme adına bilgi ve destek verilmesi amaçlanmıştır. Mevcut

⁶⁴⁰ Matthew Tempest, 'Beckett crushes hopes of new carbon deal', The Guardian, 01/12/2005, <https://www.theguardian.com/politics/2005/dec/01/greenpolitics.uk>, (07/12/2023)

⁶⁴¹ Davin Adam, 'US resists climate change pressure at UN conference', The Guardian, 29/11/2005, <https://www.theguardian.com/environment/2005/nov/29/usnews.climatechange>, (07/12/2023)

⁶⁴² UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its eleventh session, held at Montreal from 28 November to 10 December 2005*, COP11, Decision 1/CP.11, (14/07/2021), s.3-4

durum ve geleceğe ilişkin olarak gelişmeleri anlama sürecinde konunun bilimsel ve teknolojik çerçevede ele alınması ve ortaya konması hedeflenmiştir.⁶⁴³

En az gelişmiş ülkelerin küresel iklim değişikliği ile mücadelede desteklenmesi adına finansal ve teknolojik yardım faaliyetlerinin hayata geçirilmesi, uyum sürecinde gelişmiş ülkelerin ilgili fonlara destekte bulunması, en az gelişmiş ülkelerin de uyum programlarını hayata geçirerek sürece katkıda bulunmaları istenmiştir.⁶⁴⁴

Diğer konferanslarda olduğu gibi bu konferansta da teknoloji transferi ve kalkınma konularında ilgili program ve fonların faaliyetlerinin etkin şekilde yürütülmesi adına kararlar alınmış ve sürecin daha istikrarlı ve başarılı şekilde yürütülmesi için ilgili taraf ülkelerden destek vermesi istenmiştir. Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelere iklim değişikliğiyle mücadelede teknoloji transfer etmesi ve kalkınmaları konusunda desteklerde bulunmasının önemi bir kez daha ifade edilmiştir.⁶⁴⁵

Zirvenin başlangıcından bitişine kadar, 2012 yılı sonrası başta ABD başta olmak üzere gelişmekte olan ülkeleri bağlayıcı olacak şekilde emisyon azaltımına katılmaları için müzakerelere devam edilmiş fakat protokole taraf olmayan bu ülkeler herhangi bir emisyon azaltım taahhüdü vermeyi kabul etmemişlerdir. Uluslararası İklim Değişikliği Görev Gücü Başkanı Stephen Byers, 2012 yılı sonrasını kapsayacak yeni bir anlaşmanın kabul edilmesi için 2008 yılında ABD'de yapılacak olan başkanlık seçimlerini beklediklerini, yeni yönetim ile birlikte 2009 yılında yeni anlaşmaya başta ABD olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin katılmasını beklediklerini ifade etmiştir.⁶⁴⁶

ABD'nin protokole dahil olmama durumuna karşın sözleşmeye taraf ülkelerin önemli bir bölümünde ikinci Kyoto dönemine ilişkin umutlu bir hava olduğu uluslararası kamuoyunda dile getirilmiştir. Öyle ki 150 kadar ülke 2012 yılı sonrası emisyon azaltım hedeflerinin daha iyi noktaya taşınabileceğini ifade etmiştir. Bunların yanında ikinci Kyoto dönemine ilişkin herhangi bir bitiş tarihi

⁶⁴³ A.g.e., Decision 2/CP.11, (14/07/2021), s.5-7

⁶⁴⁴ A.g.e., Decision 3/CP.11, (14/07/2021), s.10-11

⁶⁴⁵ A.g.e., Decision 6/CP.11, (14/07/2021), s.14-15

⁶⁴⁶ Matthew Tempest, 'Climate talks 'turning sour', warns Beckett', The Guardian, 09/12/2005, <https://www.theguardian.com/politics/2005/dec/09/greenpolitics.uk>, (07/12/2023)

öngörülmemiş, sadece daha fazla emisyon azaltım hedeflerinin belirlenmesine yönelik müzakereler yapılmıştır. Genel hatları ile konferansta iklim değişikliğinin geleceğine yönelik hangi adımların atılması gerektiği, 2012 yılı sonrası Kyoto protokolü uygulamalarının neler olacağına yönelik müzakereler yapılmıştır. Toplantılarda 2012 yılı sonrasında gelişmiş ülkelerin daha ciddi ve somut hedefler belirlemesi istenmiş, Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin de bu zorunlu hedeflere dahil olması gerektiği ifade edilmiştir. Diğer taraftan 2012 yılı sonrası Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin kendilerini bağlayıcı hedefleri kabul etmesinin zor olduğu bildirilmiş, bunun yerine kendilerinin belirleyeceği gönüllü hedefler üzerinde mutabakata varılmasına yönelik adımlar atılabileceği şeklinde teklifler yapılmıştır.⁶⁴⁷

Zirve sonunda uluslararası kamuoyunda varılan mutabakatların yetersizliği ifade edilmiş, ancak yetersiz dahi olsa bir metin üzerinde anlaşma sağlanması, sürecin başlatılmasının dahi bu dönemde olumlu bir gelişme olduğuna yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.⁶⁴⁸

Yine Kyoto Protokolünün onaylanması sonrası uluslararası basında memnuniyet ifade eden açıklamalar gelmiştir. Öyle ki protokolün yok sayılması, etkisiz kaldığına yönelik açıklamaların yapıldığı, bunların yanında Çin ve Hindistan gibi ülkelerin herhangi bir yaptırım ve emisyon azaltma taahhüdü altında olmadığı bir dönemde gelişmiş ülkelerin emisyon azaltma çalışmalarına başladığı ve bunların taahhüt altına alınmasının dünya için değerli bir adım olduğu ifade edilmiştir. Kyoto Protokolü'nün sadece uluslararası bir anlaşma olmanın ötesinde gelecekte yapılması planlanan uygulama alanlarına ve yeni önermelerin sunulmasına fırsat vermekte olduğuna ve kurulmuş olan bir rejimin altında hukuki bağlayıcılığı olan yeni adımların atılmasında öncü bir rol oynaması bakımından oldukça önemli olduğuna yönelik görüşler dile getirilmiştir. Birleşik Krallık Çevre Bakanı Margaret Beckett açıklamalarında başta ABD olmak üzere Rusya ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin

⁶⁴⁷ David Adam, ' Hopes high for new climate pact despite US snub', The Guardian, 10/12/2005, <https://www.theguardian.com/science/2005/dec/10/greenpolitics.usnews>, (07/12/2023)

⁶⁴⁸ The Guardian, ' A ray of hope from Montreal', 11/12/2005, <https://www.theguardian.com/environment/2005/dec/11/climatechange.leaders>, (07/12/2023)

olumsuz çabalarına rağmen bu anlaşmanın hayata geçirilmesinin kendi başına bir başarı hikayesi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴⁹

Uluslararası basında protokole ilişkin olumlu görüşlerin yanında konuya daha eleştirel bakan görüşlere de yer verilmiştir. The Guardian yorumcusu Andrew Simms, iklim değişikliği ile mücadelede atılan adımların ve sunulmuş olan hedeflerin yetersizliğini ifade ederken, bu konuda hazır olduğunu ve önemli adımların atılması konusunda ciddi hedefler belirlediklerini söyleyen ülkelerin dahi bu hedeflerinin çok yetersiz kaldığını, mevcut hedeflerinin küresel ısınmaya engel olamayacağını, CO₂ yoğunluğunun azaltılmasına katkı sunmayacağını bildirmiştir. İklim bilimci Sir John Houghton, küresel ısınmanın küresel terörizmden daha tehlikeli olduğunu, bu nedenle küresel çapta daha ciddi önlemlerin alınması gerektiğini ifade etmiş, iklim müzakereleri sırasında hiç kimsenin tam anlamıyla ihtiyacımız olan şeyleri yapmadan varılan sonucu bir başarı olarak görmemesi ve en iyisini yaptık şeklinde bir söylemde bulunmaması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁵⁰

4.6.2. Kyoto Protokolü 1. Taraflar Konferansı (CMP1)

Konferansta COP görüşmelerine ek olarak Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı (CMP) görüşmeleri yapılmıştır. 2005 yılında Rusya Federasyonu'nun protokolü imzalaması ile önceden belirlenmiş olan kriterler yerine getirilmiş ve protokol uygulanmaya konmuştur. Bu bağlamda protokolün nasıl, ne zaman ve hangi kurallara göre işleyeceği, sürecin takibi ve yönetilmesi adına yeni bir taraflar konferansı kurulması kararlaştırılmıştır. Bu nedenle kurulmuş olan Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı bu tarihte yürürlüğe girmesi ile birlikte önceden belirlenmiş olan 2008 - 2012 yılları arası sera gazı azaltım taahhüt döneminin 2012 yılı ötesini de kapsayacak şekilde genişletilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁵¹

⁶⁴⁹ The Guardian, 'Climate improves at Montreal', 13/12/2005, <https://www.theguardian.com/environment/2005/dec/12/guardianleaders.usnews>, (07/12/2023)

⁶⁵⁰ Andrew Simms, 'Our best is not enough', The Guardian, 13/12/2005, <https://www.theguardian.com/politics/2005/dec/13/foreignpolicy.environment>, (07/12/2023)

⁶⁵¹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties Serving as The Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its First Session, Held at Montreal from 28 November to 10 December 2005, Action Taken by the Conference of the Parties Serving as the Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its First Session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2005/cmp1/eng/08a01.pdf>, Decision 1/CMP.1, (14/07/2021), s.3

Sözleşmenin 6. - 12. ve 17. maddeleri doğrultusunda prensipler ve mekanizmaların oluşturulması için ilk karar ve uygulama esasları belirlenmiş olup bu bağlamda Ek-I üyesi olup protokole taraf olan ülkelerin ulusal eylem planlarının hazırlanması ve belirlenmiş olan prensipler ışığında hedeflere ulaşma adına sınırlandırmalara riayet edilmesi ilgili taraflardan istenmiştir.⁶⁵²

Kyoto Protokolü'nün işletilmesine ek olarak temiz kalkınma mekanizmalarının faaliyete geçirilmesi, Ek-I dışı taraf ülkelerin bu mekanizmadan faydalanması gibi bir dizi karar alınmıştır. Temiz kalkınma mekanizmasında emisyon azaltım birimi, onaylanmış emisyon azaltımı gibi bir dizi kavram tanımlanmıştır. Faaliyetlerin doğru ve etkin şekilde yürütülmesi adına Taraflar Konferansı yürütme kurulu oluşturulmuştur. İlgili kurulca bilgilendirme raporları hazırlanacak ve COP ve CMP görüşmelerinde bu raporlar değerlendirilecektir. Yürütme kuruluna yardımcı olunması adına operasyonel görevler icra edecek kuruluşlar teşkil edilmiştir. Bu yan kuruluşlara daha çok sürecin takip edilmesi ve bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hazırlanması, tarafların bildirimlerini değerlendirme ve hazırlama gibi görev ve sorumluluklar verilmiştir. Sürecin başından sonuna kadar izlenebilirliğini ve kontrolünü sağlama adına gözlem ve takip mekanizmaları hazırlanmış, aynı şekilde bildirilen envanter ve bilgilerin doğrulanması ve onaylanması, azaltıma gidilecek oranların takibi ve belirlenmesi gibi birçok görev ve sorumluluk sürecin başında hazırlanarak kabul edilmiştir.⁶⁵³

Kyoto Protokolü'nün ilk taahhüt döneminde temiz kalkınma mekanizması altında ormanlaştırma faaliyetleri ile ilişkin olarak kurallar ve prosedürler hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Bu bağlamda karbon havuzu, proje sınırları ve sera gazı yutakları gibi belli başlı kavramlar tanımlanmıştır. Ormanlaştırma faaliyetinde geçerli olacak orman büyüklüğü, ağaçların araziyi örtme oranı ve ağaçların boy ve ebatları belirlenmiştir. Belirlenen ölçü ve kriterlerde oluşturulacak ormanlaştırma faaliyetlerinin geçerli olduğu bildirilmiş, ormanlaştırma sürecinde yürütme kurulu ve yetkili alt komitelerin takibi ve kriterleri ölçüsünde sürecin işletilmesi, sözleşmeye ve protokole uygun şekilde davranılması istenmiştir.⁶⁵⁴

⁶⁵² A.g.e., Decision 2/CMP.1, (14/07/2021), s.4

⁶⁵³ A.g.e., Decision 3/CMP.1, (14/07/2021), s.6-7

⁶⁵⁴ A.g.e., Decision 5/CMP.1, (14/07/2021), s.61-63

4.7. 2006 Yılı Nairobi Taraflar Konferansı (COP12) - (CMP2)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 12. Taraflar Konferansı (COP12) ve Kyoto Protokolü 2. Taraflar Konferansı (CMP2) 6 - 17 Kasım 2006 tarihleri arasında Kenya'nın Nairobi kentinde yapılmıştır.⁶⁵⁵

4.7.1. BMİDÇS 12. Taraflar Konferansı (COP12)

Bu toplantıda sözleşmede ifade edilen finansal mekanizmaların kullanılması ve özel iklim değişikliği fonunun kullanılması konularında kararlar alınmıştır. Finansal mekanizmalardan ve küresel çevre fonundan geliştirmekte olan ülkelerin faydalanması için esnek mekanizmaların oluşturulması ve uygulanması kararı alınmış, Küresel Çevre Fonu ve özel iklim değişikliği fonunun yönetimlerinin ayrılması konusunda anlaşmaya varılmıştır.⁶⁵⁶

Yine Küresel Çevre Fonu'nun kullanımına ilişkin yeni kararlar alınmıştır. Yenilikler arasında enerji etkinliğini sağlayacak yatırım ve uygulamalar, enerji güvenliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması, ulaşım ve endüstriyel sektörlerde enerji etkinliğinin artırılması adına araştırma geliştirme, inovasyon faaliyetlerinin icrası, iklime dost tarımsal teknolojilerin ve uygulamaların desteklenmesi, ormanlaşma faaliyetlerinin geliştirilmesi, metan gazlarının geri kazanılması adına katı ve sıvı atık yönetiminin desteklenmesi gibi konulara öncelik verileceği bildirilmiştir. Özel iklim fonu olarak faaliyet yürüten çalışmalarda ise kapasite geliştirme, ekonomik çölleşme konularının engellenmesi, yoğun enerji kullanılarak yapılan üretimlerde enerji etkinliğinin sağlanması, iklim değişikliği alanında teknik ve bilimsel desteklerin verilmesi, daha az sera gazı salınımı yapılarak üretilecek enerji alanlarının desteklenmesi, yakıt teknolojilerinde yardımların sağlanması gibi konulara öncelik verileceği ifade edilmiştir.⁶⁵⁷

Aynı şekilde Küresel Çevre Fonu uygulamaları tekrar gözden geçirilmiş, uyum mekanizmaları, geliştirmekte olan taraf ülkelere finansal ve teknolojik desteklerin verilmesi, toprak kullanımının etkinliğinin artırılması ve bu fonun

⁶⁵⁵ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its twelfth session, held at Nairobi from 6 to 17 November 2006*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2006/cop12/eng/05a01.pdf>, COP12, (15/07/2021)

⁶⁵⁶ A.g.e., Decision 1/CP.12, (15/07/2021), s.3

⁶⁵⁷ A.g.e., Decision 1/CP.12, (15/07/2021), s.4

finansal desteklerinin ihtiyaç duyulan alanlara aktarılması, enerji etkinliğinin desteklenerek artırılması gibi alanlarda kararlar alınmıştır.⁶⁵⁸ Yeni duruma göre taraflar ulusal ölçekte yapmış oldukları uygulamaları, gelişmeleri, yeni öğretilerin paylaşılması gibi konularda atılan adımların takip edilmesini yetkili organlardan istemiş, küresel çevre fonuna sunulan desteklerin ve raporların izlenmesi ve uygulanması gibi konularda gelişmelerin ve ilerlemelerin takip edilmesi süreci başlatılmıştır.⁶⁵⁹ Konferansın sabit gündemi olan teknoloji transferi ve kalkınma konularında teknik ve bilimsel raporlar incelenmiş ve sürecin desteklenmesi konusuna ilişkin irade beyanında bulunulmuştur.⁶⁶⁰

Zirve sonunda uluslararası kamuoyunda Nairobi görüşmelerine ilişkin istenilen seviyede bir ilerlemenin sağlanamadığına yönelik görüşler oluşmuştur. The Guardian yazarı Elliot Morley, bir önceki yıl yapılan konferansın daha başarılı olduğu üzerinde durmuş, protokolün devreye girmesi ve 2012 sonrası atılması gerekli olan adımların neler olacağına yönelik görüşmelerin yapılmasının ise gelecek adına umut vadeden bir gelişme olduğunu değerlendirmelerinde bulunmuştur. Morley'e göre, konferansta başta ABD olmak üzere Rusya, Çin ve Suudi Arabistan'ın emisyon azaltımı ve fosil yakıt kullanımının azaltılmasına yönelik bir adım atmayacakları şeklinde açıklamalarda bulunmaları konferansı olumsuz etkilemiştir. Suudi Arabistan fosil yakıt kullanımının azaltılmasına karşı çıkarken düşük karbonlu enerji üretimine ilişkin yatırımlarını arttıracığı taahhüdünde bulunmuştur. Uzun vadede fosil yakıtlara bağımlı olduğunu belirten Suudi Arabistan, yeni teknolojilere geçilmesi, düşük emisyonlu enerji üretiminin de kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca konferansta Çinli temsilciler 5 yıllık bir yol haritası hazırladıklarını ve %20 oranında enerji yoğunluğunu azaltma için çalışmalara başladıklarını, elektrik üretiminin %30'luk bölümünü yenilebilir enerjiden temin etmek için girişimlerde bulunduklarını belirtmişlerdir. Hindistan yine temiz enerjiye

⁶⁵⁸ A.g.e., Decision 2/CP.12, (15/07/2021), s.6-7

⁶⁵⁹ A.g.e., Decision 4/CP.12, (15/07/2021), s.11

⁶⁶⁰ A.g.e., Decision 5/CP.12, (15/07/2021), s.13

geçilmesi ve mevcut temiz enerji temin oranlarını artırılması için çalışmalar yapacağını taahhüt etmiştir.⁶⁶¹

İklim uzmanı Christopher Monckton'a göre, bir sonraki iklim zirvesinde atmosferde bulunan sera gazı seviyesinin Endüstri Devrimi öncesi dönemde ile kıyaslandığında iki katına çıkmasını beklediklerini, bu sebeple sıcaklık artışı tahminlerinin tekrar revize edileceğini belirtmiştir. Önceki tahminlerde bu artışın 1.5°C - 4.5 °C arasında olabileceği ifade edilirken, yeni tahminlerde 2 °C - 4.5 °C arasında olabileceğine yönelik senaryolar hazırlanacağını ifade etmiş, ilk bakıldığında küçük bir artış olarak görülse dahi aslında milyonlarca insanı açlığa mahkum edecek bir değişim olduğunun altını çizmiştir.⁶⁶²

Konferansın kapanış bölümünde söz alan BM Genel Sekreteri Kofi Annan, iklim değişikliğine karşı yapılan mücadelenin engellendiğini ve lider boşluğunun olmasının korkunç bir durum olduğunu, yaşanan bu olumsuzlukların dünyada herkesi etkileyecek şekilde tehdit ettiğini ifade etmiştir. Kyoto Protokolü'nün ilk adımı olan 2008 - 2012 yılları arasında verilen taahhütlerin iklim değişikliği ile mücadelede çok önemli bir adım olduğunu belirten Annan, ABD ve Avustralya'nın gelişmekte olan ülkelerin taahhüt vermemesi nedeniyle kendilerinin de dahil olmaması iddialarının haksız bir söylem olduğunu savunmuştur. ABD ve Avustralya'nın sorumlu davranarak bu konuda adım atmasını beklediğinin altını çizen Annan, hem kendi vatandaşlarına hem de dünyaya karşı sorumluluklarının olduğuna yönelik açıklamalarda bulunmuştur.⁶⁶³

4.7.2. Kyoto Protokolü 2. Taraflar Konferansı (CMP2)

İlgili toplantıda ilk olarak Temiz Kalkınma Mekanizması'nın uygulanması konusunda rehber metin oluşturulmuş, bu bağlamda Temiz Kalkınma Mekanizması Yürütme Kurulu tarafından 2005 - 2006 yıllarında icra edilen faaliyetler değerlendirilmiştir. Yürütme kurulu bu süreci açık, şeffaf, maliyet-etkin ve Temiz

⁶⁶¹ Elliot Morley, 'No change there then', The Guardian, 15/11/2006, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/nov/15/sleepwalkingtooblivion>, (07/12/2023)

⁶⁶² David Adam, 'Global warming is a fact', The Guardian, 15/11/2006, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/nov/15/globalwarmingisafact>, (07/12/2023)

⁶⁶³ Xan Rice, 'Annan attacks big polluters on emissions', The Guardian, 16/11/2006, <https://www.theguardian.com/environment/2006/nov/16/climatechange.climatechangeenvironment1>, (07/12/2023)

Enerji Mekanizması kural ve uygulamaları çerçevesinde yürütmekte, süreci daha başarılı hale getirme adına adımlar atmaktadır. Yürütme kurulu bu çalışmaları esnasında kapasite geliştirme ve bölgesel dağılım konularına öncelik vermektedir. Ayrıca yine aynı kararda Temiz Kalkınma Mekanizması'nın kullanılması ve kaynak tahsisi konusunda uygulama esasları belirlenmiştir.⁶⁶⁴

Aynı şekilde Kyoto Protokolü 6.maddesine göre uygulama esaslarının belirlenmesine yönelik kararlar alınmıştır. Bu kapsamda Ortak Uygulama ve Denetim Komitesi'ne sürecin daha verimli ve etkin yürütebilmesi adına sera gazı emisyonu azaltımına ilişkin ilgili madde uyarınca atılması gerekli olan adımları yönetme ve elde ettiği verileri Taraflar Konferansı'na sunma görevi verilmiştir. Bu komite sera gazı azaltım sürecinde atılması istenen adımların maliyet-etkin, sürdürülebilir, ortak uygulama faaliyetlerine ilişkin sürecin belirlenmesi ve denetlemesinden sorumlu olacaktır. Ayrıca belirlenen ihtiyaç doğrultusunda sekretarya tarafından hazırlanmış taslakların uygulanması ve denetlemesinin takip edilmesi, yönetilmesi ve uyumu, önemli konular olarak kabul edilmiştir. Tarafların ilgili protokole sadık kalmaları, süreci etkin yürütmeleri adına görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi istenmiştir.⁶⁶⁵

Kyoto Protokolü yönetim sürecinde temiz kalkınma mekanizmasına ek olarak Uyum Komitesi kurulmuştur. Bu komiteye ilişkin olarak belirlenen temel görev Kyoto Protokolü altında uyum ile ilişkin olarak mekanizmalar ve prosedürlerin takibidir. Bu komitenin üyelerine, belirlenmiş olan kural ve kapasitelere uygun hareket edilmesi, azalım süresince belirlenmiş olan prosedürlerin yerine getirilmesi, uyumlu ve senkronize şekilde diğer üyeler ile hareket edilmesi gibi görev ve sorumluluklar verilmiştir.⁶⁶⁶ Belarus Kyoto Protokolünde belirtilen azaltımlara uyacağını beyan etmiş ve protokolün Ek-B listesine ismi kaydedilmiştir.⁶⁶⁷

⁶⁶⁴ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its second session, held at Nairobi from 6 to 17 November 2006, Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its second session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2006/cmp2/eng/10a01.pdf>, Decision 1/CMP.2, (15/07/2021), s.3-5

⁶⁶⁵ A.g.e., Decision 3/CMP.2, (15/07/2021), s.12-14

⁶⁶⁶ A.g.e., Decision 4/CMP.2, (15/07/2021), s.17-18

⁶⁶⁷ A.g.e., Decision 10/CMP.2, (15/07/2021), s.36

4.8. 2007 Yılı Bali Taraflar Konferansı (COP13) - (CMP3) - IPCC 4. Değerlendirme Raporu (AR4)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 13. Taraflar Konferansı (COP13) ve Kyoto Protokolü 3. Taraflar Konferansı (CMP3) 3 - 15 Aralık 2007 tarihleri arasında Endonezya Bali’de yapılmıştır.⁶⁶⁸

4.8.1. BMİDÇS 13. Taraflar Konferansı (COP13)

Tony Juniper zirve öncesi iklim değişikliği ile mücadele konusunda dünyanın hangi seviyede olduğuna ilişkin, The Guardian’da köşe yazısında; 1992 yılında iklim değişikliği ile mücadelenin başladığı yıl olarak kabul edildiğinde, 2007 yılında yapılacak olan Bali iklim zirvesine kadar 15 yıllık bir sürenin iklim değişikliği mücadelesinde geçtiğini, başta AB ve G8 ülkeleri olmak üzere bu konuda azımsanmayacak adımların atıldığını ifade etmiştir. 2007 yılına kadar olan süreç değerlendirildiğinde 21.yy sonuna kadar küresel sıcaklık artışının 2 °C üzerinde olması muhtemel artışının önüne geçilmesi için ciddi gayretler gösterildiğini, AB’nin ve G8’in emisyon azaltımına ilişkin 2020 - 2050 yılları arasında daha fazla emisyon azaltımının sağlanması adına çaba göstermesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁶⁹

Yine toplantı öncesi Japonya ciddi bir emisyon azaltım taahhüdünde bulunmuştur. Japonya Başbakanı Shinzo Abe, Japonya olarak 2050 yılına kadar %50 oranında bir emisyon azaltım taahhüdünde bulunduklarını, tek bir gezegende yaşadıklarını, havaya sınır konamayacağını ve kendilerini de dahil ederek tüm tarafların sorumlu şeklinde davranması gerektiğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur.⁶⁷⁰ Yine uluslararası basında Kyoto Protokolü’nün devreye girmesi ve 2012 yılı sonrası daha kapsayıcı ve ciddi hedeflerin olduğu bir anlaşmanın kabul edilmesinin hiç de kolay bir durum olmayacağına yönelik görüşler öne çıkmıştır.⁶⁷¹

⁶⁶⁸ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, held in Bali from 3 to 15 December 2007*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf>, (15/07/2021)

⁶⁶⁹ Tony Juniper, 'From Kyoto to Bali', The Guardian, 15/05/2007, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/may/15/fromkyotobali>, (07/12/2023)

⁶⁷⁰ Justin McCurry, 'Tokyo unveils proposals for 50% cut in greenhouse gases by 2050', The Guardian, 25/05/2007, <https://www.theguardian.com/environment/2007/may/25/japan.climatechange>, (07/12/2023)

⁶⁷¹ The Guardian, 'Stamping all over Kyoto', 01/06/2007, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/jun/01/comment.usa>, (07/12/2023)

2007 yılında Avustralya'da yapılan seçimleri kazanarak Avustralya'nın yeni Başbakanı olan Kevin Rudd, ilk olarak Kyoto Protokolü'nü Bali Konferansı'nda onaylayacağını bildirmiş ve küresel ısınmaya karşı Avustralya'nın emisyon azaltım hedeflerine katkı sunacağını ifade etmiştir. Bir önceki Başbakan olan John Howard ise kendi Başbakanlığı döneminde anlaşmayı onaylamamış, zorunlu emisyon azaltım sürecine de katılmamıştır.⁶⁷²

Konferans öncesi BM'den yapılan açıklamada yoksul halkları korumak için gelişmiş ülkelerin 1/3 oranında ivedilikle emisyon azaltımı yapması gerektiği, mevcut durumda iklim değişikliğini bir trajediye dönüşeceği bildirilmiştir. Ekolojik yıkım risklerine değinen BM, 2012 yılı sonrası uygulanacak eylem planı ile ilgili tüm tarafları bir anlaşma zemininde buluşmaları gerektiğini bildirmiş, 2020 yılına kadar en az %30, 2050 yılına kadar en az % 50 - 80 oranında emisyon azaltımına gidilmesi için başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm tarafları göreve davet etmiştir.⁶⁷³

Bali Konferansı öncesi uluslararası kamuoyunda beklentilerin yüksek olduğu, iklim değişikliği ile mücadelede daha ciddi ve somut adımların atılması, zengin ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede ekonomik yardımlarını arttırmaları konusunda görüşler öne çıkmıştır. İklim değişikliğinin dünyaya ve insanlığa verdiği ve verebileceği zararlar ele alındığında 20.yy'da yapılan iki dünya savaşından daha büyük bir felakete sebep olabileceği ifade edilmiştir. Sorunun küresel bir problem olduğu ve yine küresel ölçekte bir hareket tarzı geliştirilerek bu sorunun çözülebileceği bildirilmiştir. Bu noktada Birleşik Krallık iklim ekonomisi ve kalkınma danışmanı Nicholas Stern, iklim değişikliği ile mücadelede 3 kriter belirlemiştir. İlk olarak varılması istenen hedefin mevcut riskler ile orantılı şekilde olması, ikinci olarak emisyon azaltım maliyetlerinin mevcut yol ve yöntemler kullanılarak tedricen aşağıya çekilmesi, üçüncü olarak iklim değişikliği ile mücadelede adil bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁷⁴

⁶⁷² Barbara McMahon, 'Australia's new prime minister ready to sign Kyoto pact', The Guardian, 26/11/2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/nov/26/australia.climatechange>, (07/12/2023)

⁶⁷³ Larry Elliot, Ashley Seager, 'Cut carbon by up to third to save poor, UN tells west', The Guardian, 28/11/2007, <https://www.theguardian.com/environment/2007/nov/28/climatechange>, (07/12/2023)

⁶⁷⁴ Nicholas Stern, 'Bali: now the rich must pay', The Guardian, 30/11/2007, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/nov/30/comment.climatechange>, (07/12/2023)

Yine konferans öncesi yapılan değerlendirmelerde bu zirvenin son şans olduğu, iklim değişikliği ile mücadelede daha kararlı adımların atılması ve 2012 sonrası dönemde yapılacak olan mücadeleye ilişkin bir anlaşma zemininde buluşulması beklentileri dile getirilmiştir. BM Çevre Programı sözcüsü Nick Nuttall, 2009 yılında yapılması planlanan Kopenhag Zirvesi'nde mutabakata varılan bir anlaşmanın kabul edilerek hayata geçirilmesine yönelik hazırlıkların ivedilikle başlatılması gerektiğini bildirmiştir. 2012 yılında Kyoto'nun süresinin bitmesi durumunda yeni anlaşmanın bir iki yıllık süre zarfında onaylanması sürecinin hesaba katılması gerektiği zirve öncesi ifade edilmiş, yeni seçilecek olan ABD başkanından uluslararası kamuoyunun konuya ilişkin umutlu olduğu bildirilmiştir. Toplantı öncesi en temel konular olan küresel sıcaklık artışını Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyasla 2 °C artış ile sınırlı tutma hedefinin başarılması için 2050 yılına kadar %50 - 80 arasında emisyon azaltımına gidilmesi görüşmeleri ele alınmıştır. Ayrıca Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin emisyon azaltımı için zorunlu hedefleri kabul etmeye zorlanmasına yönelik yaklaşımların olduğu, Çin ve Brezilya'nın kendilerine bir ödeme yapılması durumunda bu zorunlu hedeflere katılabileceklerinin şartı koyulmuştur.⁶⁷⁵ Zirvede daha önce protokolü onaylamayacağını açıklayan Avustralya, yeni başbakanın seçilmesiyle iklim değişikliği ile mücadeleye katılacaklarını bildirmiş ve anlaşmayı onaylamıştır.⁶⁷⁶

İlgili konferansta ileri dönemde uygulanması planlanan Bali Eylem Planı kabul edilmiştir. Eylem planında açlığı yok etme prensibinin ekonomik ve sosyal kalkınmanın küresel öncelikleri arasında olduğu, iklim değişikliği sebebiyle yaşanan küresel ısınmanın tartışmasız bir olgu olduğu, bunu durdurmak için atılması gereken adımların ivedilikle atılması, sera gazı emisyonlarını azaltma adına daha ciddi çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca mevcut durum ve gelecekte yaşanması muhtemel olayların 4. IPCC değerlendirme raporunda sunulduğu, eylem planlarının acil şekilde ve işbirliği çerçevesinde hayata geçirilmesinin önemi belirtilmiştir. Atılması gerekli olan tüm adımların sözleşmede de ifade edildiği üzere

⁶⁷⁵ Juliette Jowit, 'Bali's road map for planet's survival', The Guardian, 02/12/2007, <https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/02/energy.climatechange>, (07/12/2023)

⁶⁷⁶ The Guardian, 'Australia signs up to Kyoto', The Guardian, 03/12/2007, <https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/03/climatechange>, (07/12/2023)

ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasına göre yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁶⁷⁷

İklim değişikliğinin etkilerini azaltma ve sera gazı salınımlarını sınırlandırma adına ulusal ve uluslararası ölçekte atılması gereken adımlar emisyon sınırlandırma ve bu sınırlandırmaların raporlanması, onaylanması ve ulusal ölçekte uygulanabilir olması ilk başlıklar arasındadır. Buna göre, gelişmekte olan ülkelere sera gazı sınırlandırma çabaları sürdürülebilir kalkınma temelinde ele alınmalı, gelişmiş ülkelerin finansal ve teknolojik destekleri arttırılmalıdır. Ormanların bozulmaları ve yok olmalarının önüne geçilmeli, ormanlaştırma faaliyetleri desteklenerek gelişmekte olan ülkelere orman karbon stokları arttırılmalıdır.⁶⁷⁸

Planda belirtildiği şekilde, işbirliği ve sektörel yaklaşımlar desteklenmeli, sözleşmenin 4. maddesinin uygulanması genişletilmelidir. Gelişmekte olan ülkelerin mevcut koşulları dönemin konjonktürüne göre ele alınmalı ve uygulama konusundaki çabaları desteklenmelidir. Ekonomik, sosyal ve mukabil tedbirler hayata geçirilmeli, risk yönetimi konuları gözden geçirilerek, riskleri azaltıcı ve risk paylaşımı gibi konular üzerinde ciddi çalışmalar yapılmalıdır. Toprak ve çevre konularında yıkımı azaltıcı ciddi tedbirler alınmalı, gelişmekte olan ülkelere iklim değişikliği etkilerini azaltıcı adımlar atılmalıdır.⁶⁷⁹

Finansal ve teknolojik destek faaliyetleri arttırılmalı, etkili mekanizmalar hayata geçirilmelidir. Finansal yardımlar kapsamında sürdürülebilir finansal yardımlar ve katkıların sağlanması, yeterli, etkin ve doğru desteklerin doğru zamanlarda verilmesi, inovasyona açık ve geliştirici yardım ve kaynakların doğru şekilde tesis edilmesi ve uygulanması, finansal destek ve yardımların alınması konusunda gelişmekte olan ülkelerin teşvik edilmesi ve özendirilmesi, devlet ve özel sektörün bu destek ve yardımları alması konusunda işbirliği içerisinde hareket etmesi, aynı şekilde teknoloji transferi ve bu teknolojilerin uygun, etkin ve sürdürülebilir şekilde uygulanması önemli kabul edilen adımlar arasındadır.⁶⁸⁰

⁶⁷⁷ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, held in Bali from 3 to 15 December 2007, COP13*, Decision 1/CP.13, (15/07/2021), s.3

⁶⁷⁸ A.g.e., Decision 1/CP.13, (15/07/2021), s.4

⁶⁷⁹ A.g.e., Decision 1/CP.13, (15/07/2021), s.4-5

⁶⁸⁰ A.g.e., Decision 1/CP.13, (15/07/2021), s.5

Alınan kararda, gelişmekte olan ülkelere ormansızlaşmadan kaynaklı emisyonları azaltma adına teşvik ve desteklerin verilmesine yönelik toprak kullanımında doğru uygulama rehberi, toprak kullanımının değişimi, orman uygulama esaslarının belirlenmesi ve uygulanması, gelişmekte olan ülkelere talep edilmiştir. Bu sürece, ilgili tüm tarafların ve sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmesi ve katkı vermesi gerektiği ifade edilmiştir.⁶⁸¹

13. Taraflar Konferansının yapıldığı 2007 yılında aynı zamanda IPCC 4. Değerlendirme Raporu yayınlanmıştır. İlgili konferansta bu rapor da incelenmiş ve karar yayınlanmıştır. Raporun detaylı ve bilimsel olarak hazırlanması ve tüm tarafların bu raporun güvenilirliğini kabul etmesi sebebiyle IPCC komitesine teşekkür mesajı yayınlanmış, iklim değişikliği ile ilgili diğer geçmiş raporlar ve mevcut sosyoekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde şimdiye kadar yayınlanan en detaylı ve güvenilir rapor olduğu ifade edilmiştir.⁶⁸²

Alınan kararda, Küresel Çevre Fonu'nun kullanılması adına ülkelerin diyalog süreçlerini arttırmaları, atılması gerekli olan adımların en hızlı şekilde hayata geçirilmesi, Küresel Çevre Fonu'nun uygulanması ve yönetilmesinde Taraflar Konferansı'na düzenli olarak bilgi verilmesi, sürecin maliyet-etkin prensipleri doğrultusunda ve önceden belirlenen ihtiyaçların doğru ve etkin şekilde temin edilmesine yönelik hareket edilmesi, sözleşmenin Ek-I dışındaki ülkelerin sunmuş oldukları projelerini gerçekleştirmeleri adına finansal ve bilimsel tedarik sürecinin devam etmesi gibi davet ve taleplerde bulunulmuştur.⁶⁸³

Konferansta katılımcılara sunulan taslak metinde 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışının 2 °C ile sınırlı tutulması için irade beyanında bulunulmuştur. Mevcut kötü trendin bu şekilde devam etmesi durumunda milyonlarca insanın risk altın olduğu, kuraklık, sel ve su baskınları, fırtınalar, deniz seviyesinde artışlar sebebiyle kıyı şehirlerinin su altında kalma tehdidi ile karşılaşması, ekosistem, bitki ve hayvan yaşamlarında geri dönüşü olanaksız hasarların yaşanabileceği belirtilmiştir. Konferansta 2009 yılında yapılacak olan zirvede bir anlaşma metni

⁶⁸¹ A.g.e., Decision 2/CP.13, (16/07/2021), s.8-9

⁶⁸² A.g.e., Decision 5/CP.13, (16/07/2021), s.29

⁶⁸³ A.g.e., Decision 7/CP.13, (16/07/2021), s.33-34

üzerinde ilgili tüm tarafların mutabık kalacağı şekilde hazırlık yapılması ve bu tarihte anlaşmanın tamamlanmasına yönelik taraflara çağrıda bulunulmuştur.⁶⁸⁴

Mevcut taslak metni The Guardian'a yorumlayan Prof. Thomas Crowley, insanların tarihte görülmemiş bir felaketle karşı karşıya kaldığını, katılımcı ülkelerin bu felaketi engelleme adına istekli tavırlarının önemli olduğunu, diğer taraftan kısa vadede iklim değişikliği ile mücadelede ciddi sonuçların beklenmemesi gerektiğini ve ülkelerin mevcut durumda ciddi adımlar atmada yetersiz olduğunu, uzun vadede hedeflerin yakalanabileceğini fakat şimdi eyleme geçilmesi gerektiğini belirten açıklamalarda bulunmuştur.⁶⁸⁵

Zirvede, taslak yol haritasında iklim değişikliğini engellemeye yönelik; ormanların korunması, gelişmiş ülkelerin emisyon azaltım taahhütlerinin %25 - 40 arasında olacak şekilde hareket etmesi gibi birçok konuda ortak mutabakat sağlanması açısından oldukça önemlidir. Bali yol haritasının 2009 yılında kabul edilmesi planlanan 2012 yılı sonrası anlaşması için ciddi bir adım olduğu şeklinde açıklamalar yapılmıştır.⁶⁸⁶

BM Genel Sekreteri Ban-Ki Moon, Bali Zirvesi'nde yapmış olduğu konuşmada dünyanın gözünün Bali'de olduğunu ve tarihi anlar yaşadıklarını, iklim değişikliği ile mücadelede kararlı ve ciddi adımların atılması gerektiğini, bilim insanlarının yayınlamış olduğu IPCC raporunda kötü gidişatın açıkça ifade edildiğini belirtmiştir. Zirvede bulunan tüm temsilcilerin kendi halklarına, doğaya ve tarihe karşı sorumlu olduğunun altını çizen Moon, sadece dünyanın gözünün burada olmadığını, gelecek nesillerin de burada alınan kararlardan doğrudan etkileneceğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur.⁶⁸⁷

Zirvenin son gününde ABD mevcut taslak metnin bir anlaşmaya dönüşmemesi için çaba göstermiş, ABD temsilcisi iklim değişikliği ile mücadelede liderlik görevini üstlenmeye devam edeceklerini fakat yol haritasında belirlenen

⁶⁸⁴ Alison Benjamin, 'Climate scientists call for urgent emission cuts', The Guardian, 06/12/2007

⁶⁸⁵ Thomas Crowley, 'In the short term, there'll be no major action against climate change', The Guardian, 11/12/2007, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/dec/11/comment.climatechange>, (07/12/2023)

⁶⁸⁶ David Adam, 'Climate talks progressing despite US opposition to targets, Benn says', The Guardian, 12/12/2007, <https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/12/bali.climatechange3>, (07/12/2023)

⁶⁸⁷ Ban-Ki Moon, 'Full text: Ban-Ki moon speech', The Guardian, 12/12/2007, <https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/12/bali.climatechange1>, (07/12/2023),

mevcut hedeflerin başarılmasının mümkün olmadığı için herhangi bir dayatmayı kabul etmeyeceklerini söylemiştir. Diğer taraftan AB, Birleşik Krallık, Portekiz ve birçok ülke emisyon azaltım konusunda ABD'nin süreci tıkama girişimlerinden rahatsız olduklarını, ABD'nin en fazla emisyon salan ülke olması sebebiyle üzerine düşen sorumlukları yerine getirmesini beklediklerini ifade etmişlerdir.⁶⁸⁸

Bali Anlaşması'nın son gününde yapılan bir değişiklik ile belirlenen bir tarihe kadar hedeflenen seviyede emisyon azaltma şartı kaldırılmıştır. Tropik ormanların korunması ve az gelişmiş ülkelerin iklim değişikliğine karşı ekonomik yardımlar alması maddelerinin taslaktan çıkarılması uluslararası kamuoyunda ciddi eleştirilerin yapılmasına sebep olmuştur. Çeşitli iklim örgütleri son hali ile mevcut taslağı bir "intihar anlaşması" olarak gördükleri yorumlarında bulunmuşlardır.⁶⁸⁹

4.8.2. Kyoto Protokolü 3. Taraflar Konferansı (CMP3)

İlgili konferansta önceki toplantılarda kurulan Uyum Fonu'nun işleyişi usullerine yönelik kararlar alınmıştır. Bu doğrultuda Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı olarak hem ilgili taraflara hem de taraflar konferansına tavsiye, politik rehberlik ve stratejiler sağlamak, Uyum Fonu'nun işleyişi ile ilgili hem toplantı taraflarına hem de konferans katılımcılarına değerlendirme ve gözlem raporları sunmak, emisyon azaltım faaliyetleri kapsamında doğrulama ve onaylama gibi faaliyetler icra eden yönetim kuruluna karşı sorumluluklarını yerine getirme gibi görevlerin yerine getirilmesi ve teşvik edilmesi kararı alınmıştır.⁶⁹⁰

Yine aynı konferansta Temiz Kalkınma Mekanizması'na ilişkin olarak 2006-2007 yılları arasında 825 adet Temiz Kalkınma Mekanizması projesi faaliyete geçirilmiş, 85 milyon kadar onaylanmış emisyon azaltım projesine destek sağlanmış, 18 kurum sürece dahil edilmelerine ilişkin olarak akredite edilmiş, 32 uygulama metodu onaylanmıştır. Ayrıca Temiz Kalkınma Mekanizması olarak yönetim,

⁶⁸⁸ David Adam, 'US proposal threatens climate change deal', The Guardian, 14/12/2007, <https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/14/bali.climatechange>, (07/12/2023)

⁶⁸⁹ David Adam, 'World on brink of deal to combat global warming', The Guardian, 15/12/2007, <https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/15/bali.climatechange3>, (09/12/2023)

⁶⁹⁰ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its third session, held in Bali from 3 to 15 December 2007, Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its third session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2007/cmp3/eng/09a01.pdf>, Decision 1/CMP.3, (16/07/2021), s.3-4

uygulama, bölgesel kapasite geliştirme ve kaynakların doğru kullanılması ile ilgili uygulama metinleri yayınlanmıştır.⁶⁹¹

Toplantıda sözleşmenin Ek-I listesinde bulunup Kyoto Protokolüne taraf olan ülkelerce referans yıl olarak kabul edilen 1990 yılı ile 2003 - 2004 yıllarına kadar emisyon azaltımında ne kadar başarı elde edildiği sayısal veriler üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yayınlanan liste üzerinden bir kaç örneğe bakıldığında Belarus referans yılda 127.4 MtCO₂ kadar bir salınım yaparken 2003 - 2004 yıllarında bu sayıyı yaklaşık 70 MtCO₂ seviyesine indirmiştir. Burada %45.2 oranında bir azaltım meydana gelmiştir. AB üyeleri arasında birkaç ülkenin azaltım taahhütlerini yerine getirirken diğer ülkelerin emisyon salınımında ise daha da artışın yaşandığı gözlenmiştir. Genel olarak AB referans yılda 4.14 GtCO₂ salınım yaparken, 2003 - 2004 yıllarında bu sayıyı 4 GtCO₂ seviyesine indirilebilmiştir. AB emisyon azaltım hedefi olarak sadece %1.7 oranında bir azaltım hedefini gerçekleştirebilmiştir. Yine aynı listeye bakıldığında Macaristan emisyon azaltım konusunda %32 oranında bir azaltıma giderken, Japonya %8.3 oranında bir emisyon artışı yaşamıştır. Litvanya %66 oranında bir azaltıma giderken, Yeni Zelanda ise %22.5 oranında emisyon artışı yaşamıştır. Aynı şekilde Romanya, Rusya, Slovakya, Polonya ve Ukrayna tarafları da yine ciddi oranda emisyon azaltımına giden taraflar arasında yer almışlardır.⁶⁹²

4.8.3. IPCC 4. Değerlendirme Raporu (Fourth Assessment Report - AR4)

2007 yılında küresel iklim değişikliği konusuna yapmış olduğu çalışmalar ve katkılardan dolayı Albert Arnold (Al) Gore'a ve IPCC araştırmalarını yapan bilim insanlarına Nobel Barış Ödülü verilmiştir.⁶⁹³ 2007 yılında yayınlanan IPCC 4. Değerlendirme Raporu'nun (AR4) bir önceki rapor olan TAR raporu üzerinden bilimsel ve teknik çalışmaları geliştirilmiş, 2001 yılından itibaren yaşanan çevre ve

⁶⁹¹ A.g.e., Decision 2/CMP.3, (16/07/2021), s.9-10

⁶⁹² A.g.e., Decision 7/CMP.3, (16/07/2021), s.23-24

⁶⁹³ UN, ' 2007 - Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) and Albert Arnold (Al) Gore Jr ', [https://www.un.org/en/about-us/nobel-peace-prize/ipcc-al-gore-2007#:~:text=The%20Intergovernmental%20Panel%20on%20Climate,needed%20to%20counteract%20such%20change.%22,\(14/02/2023\)](https://www.un.org/en/about-us/nobel-peace-prize/ipcc-al-gore-2007#:~:text=The%20Intergovernmental%20Panel%20on%20Climate,needed%20to%20counteract%20such%20change.%22,(14/02/2023))

iklim değışikliği konularını da kapsayacak şekilde son güncel gelişmeler bilimsel veriler ile açıklanmıştır. Bu doğrultuda önceki IPCC raporlarında olduğu gibi bu rapor 3 farklı çalışma grubu tarafından hazırlanmış ve ayrı ayrı yayınlanmıştır.⁶⁹⁴

I. Çalışma Grubu'nun yayınlamış olduğu raporda, bir önceki rapor olan TAR'a atıfta bulunularak yeni veriler ışığında güncel bilimsel değerlendirmelere yer verilmiştir. Atmosferde sera gazı aerosollarda artışın olduğu, solar radyasyon ve toprak kullanımında değışimler yaşandığı ve bunun da iklim sisteminin enerji dengesini değıştirdiğı belirtilmektedir. Bu değışim radyasyon zorlaması şeklinde ifade edilmektedir. Radyasyon zorlamasının, küresel iklimde yaşanan ısınma - soğuma etkili doğal faktörler ve insan faaliyetlerinden kaynaklandığı raporda belirtilmiştir.⁶⁹⁵

Raporda küresel atmosferik karbondioksit, metan ve nitröz oksit yoğunluklarının Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında önemli ölçüde arttığı, karbondioksit yoğunluğunda yaşanan artışın, fosil yakıt kullanımı, toprak kullanımında yaşanan değışimlerden kaynaklandığı tespitine yer verilmiştir. Metan ve nitröz oksit yoğunluğunda yaşanan artışlarının temel sebebinin ise tarımsal faaliyetlerden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Sera gazları olarak bilinen bu emisyonlar arasında küresel ısınma ve iklim değışikliğine sebebiyet veren en önemli bölümün karbondioksit olduğu, Endüstri Devrimi öncesi dönemde yaklaşık 280 ppm seviyesinde olan CO₂ gazının 2005 yılında 379 ppm seviyesine çıktığının tespit edildiğı, buna ek olarak 1995-2005 yılları arasında son on yılda CO₂ artışı geçmiş dönemler ile kıyaslandığında daha fazla olduğunun (yıllık 1.9 ppm) tespit edildiğı de raporda belirtilmiştir. Doğrudan atmosferde bulunan CO₂ miktarının 1960 yılından itibaren düzenli olarak ölçülmekte, 1960 - 2005 yılları arasındaki ortalama artışın ise yıllık 1.4 ppm olduğu da yine raporda ifade edilmiştir.⁶⁹⁶

Rapor kapsamında; 1990'lı yıllarda ortalama 24 GtCO₂ seviyesinde olan CO₂ salınımlarının 2000 -2005 yılları arasına bakıldığında 26.4 GtCO₂ seviyesine çıktığı ifade edilmektedir. Aynı şekilde metan ve nitröz oksit gazlarında da yine sıra

⁶⁹⁴ IPCC, *A Report of Working Group I of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Summary for Policymakers*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4-wg1-spm-1.pdf>, IPCC 2007, (18/07/2021)

⁶⁹⁵ A.g.e., (18/07/2021), s.2

⁶⁹⁶ A.g.e., (18/07/2021), s.2

dışı artışlar gözlenmiştir. Metan gazında Endüstri Devrimi öncesi dönemde 715 ppb seviyesindeyken 1990'lı yılların başında 1732 ppb seviyesi, 2005 yılında ise 1774 ppb seviyesine çıktığı tespit edilmiştir. Nitröz oksit gazına bakıldığında Endüstri Devrimi öncesi dönemde 270 ppb seviyesindeyken 2005 yılında 319 ppb seviyesine yükselmiştir.⁶⁹⁷

Raporda belirtildiğine göre; emisyon artışlarının neticesi olarak sıcaklık artışlarının yaşandığı, Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında dünya ölçeğinde 0.76 °C sıcaklık artışının yaşandığı ortaya konmuştur. Yaşanan bu sıcaklık artışı sebebiyle kutup bölgelerinde ve dünyanın yüksek bölgelerinde bulunan kar ve buzullarda ciddi ölçüde azalma gözlenmiştir. Kar ve buzullarda yaşanan azalmalar sebebiyle deniz suyu seviyesinde artış yaşanmıştır. 1961 - 2003 yılları arasında yapılan deniz suyu seviyesindeki ölçümlere göre her yıl yaklaşık 1.8 mm artışın yaşandığı, bu artış oranının 1993 - 2003 yılları arasında yıllık 3.1 mm seviyesine kadar çıktığı, 20.yy içerisindeki toplam deniz suyu seviyesindeki artışın 17 cm olduğu tespit edilmiştir.⁶⁹⁸

Raporda, küresel çapta yaşanan sıcaklık artışları ile ilgili tespitlere bakıldığında 20. yy'da küresel sıcaklık artışının yaklaşık 0.75 °C olduğu, küresel toprak sıcaklık artışının yaklaşık 0.9 °C olduğu, küresel okyanus suyu sıcaklığının ise yaklaşık 0.6 °C seviyesinde olduğu tespit edilmiştir.⁶⁹⁹

Geleceğe yönelik muhtemel senaryolara bakıldığında 2000 yılında mevcut sera gazı ve aerosol seviyeleri sabit kalması durumunda dahi gelecek yirmi yılda yaklaşık 0.2 °C kadar sıcaklık artışının olacağı tahmin edilmektedir. Aynı raporda yayınlanan bir senaryoya göre 21.yy sonuna kadar en iyi tahminle sıcaklık artışının 1.8 °C olacağı, bir başka senaryoya göre fosil yakıt kullanım oranında azaltıma gidilememesi ve küresel iklim değişikliği ile mücadelede teknolojik, finansal ve işbirliği çabalarının sonuçsuz kalması durumunda ortalama 2.4 ile 4 °C sıcaklık artışının yaşanacağı öngörülmektedir.⁷⁰⁰

⁶⁹⁷ A.g.e., (18/07/2021), s.3

⁶⁹⁸ A.g.e., (18/07/2021), s.5-6

⁶⁹⁹ A.g.e., (18/07/2021), s.11

⁷⁰⁰ A.g.e., (18/07/2021), s.13-14

Raporda küresel ısınma, sıcaklık artışı ve iklim değişikliği tahminlerinin yanında doğa olaylarında yaşanması muhtemel aşırılıklara da dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda gelecek dönemde tropikal siklonların(kasırga ve tayfun vb.) daha sert ve daha çok yaşanacağı, deniz suyu yüzeyinde yaşanan sıcaklık artışları sebebiyle daha şiddetli ve sert yağışların yaşanabileceği tahmin edilmektedir. 1970'li yıllardan itibaren yapılan gözlemler incelendiğinde tropikal siklonların arttığı ve gelecek dönemde de artmasının muhtemel olduğu değerlendirilmektedir.⁷⁰¹ Bir başka tespit ise sera gazı emisyonlarının mevcut seviyesinde durdurulması halinde dahi geçmişte yaşanan zararlar ve olumsuz katkılardan dolayı doğada insan kaynaklı ısınma ve deniz seviyesinde artışın devam edeceği tespit edilmiştir.⁷⁰²

II. Çalışma Grubu'nun yayınlamış olduğu raporda iklim değişikliği, insan çevresi ve doğada son dönemde gözlemlenen değişimler arasındaki ilişki incelenmiştir. 1970'li yıllardan itibaren farklı bir çok rapor, gözlem ve değerlendirmeleri ele alarak oluşturulan sentez raporda yaşanan gelişmeler ve iklim değişikliği sebebiyle doğada, insan yaşamında, deniz ve okyanus sularında, buzul ve karların yoğun olarak bulunduğu bölgelerde, biyolojik çeşitlilikte sıcaklığın artması sebebiyle olumsuz etkilerin olduğu daha somut veri ve gözlemler ile ortaya konulmaktadır.⁷⁰³

Aynı rapor, küresel ısınma konusu hakkında bölgesel bilgiler de sunmaktadır. Bu bağlamda raporda, kıtaların ve bölgelerin kendi aralarında yaşamış oldukları sıcaklık artışlarının farklı olduğu ve ileri dönemde bu farkların daha da açılacağı ifade edilmektedir. Buna göre; 1970'li yıllardan itibaren elde edilen veriler değerlendirildiğinde okyanus bölgelerinde 0.2 - 1 °C arasında sıcaklık artışının yaşandığı, Orta ve Kuzey Asya bölgesinde 1 - 2 °C arasında sıcaklık artışının yaşandığı, Avrupa, Amerika kıtası ve Avustralya bölgelerinde 0.2 - 1 °C arasında sıcaklık artışının yaşandığı, Afrika'nın kuzey bölgelerinde 1 - 2 °C arasında sıcaklık

⁷⁰¹ A.g.e., (18/07/2021), s.15

⁷⁰² A.g.e., (18/07/2021), s.16

⁷⁰³ IPCC, *Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4-wg2-spm-1.pdf>, (31/07/2021), IPCC 2007, s.8-9

artışının yaşandığı, Kanada'nın doğu ve Alaska bölgelerinde 2 - 3.5 °C arasında sıcaklık artışının yaşandığı tespit edilmiştir.⁷⁰⁴

Temiz su ve temiz suya erişim konusuna ilişkin ilgili raporda 2050 yılına kadar yüksek kesimlerde akarsu debilerinde % 10 - 40 oranında artışların olabileceği, kurak bölgelerde ise %10 - 30 oranında azalmaların yaşanabileceğinin tahmin edildiği belirtilmektedir. Kuraklığın ve kuraklık etkilerinin daha fazla olacağı sulak alanların ise daha fazla yağış alarak iklim değişikliğinden daha da olumsuz etkileneceği değerlendirilmektedir.⁷⁰⁵

Bunlara ek olarak yaşanan küresel iklim değişikliğinin ekosistemde olumsuz etkilerinin olacağı, 21.yy boyunca sıcaklık artışının 1.5 - 2.5 °C üzerine çıkması durumunda türlerin yaklaşık olarak % 20 - 30 oranında yok olabileceği tahmin edilmektedir. Gıda üretimlerinde 2050 yılına kadar lokal sıcaklık artışlarının 1 - 3 °C arasında artması ve bu artışa dayanıklı ürünlerin üretimlerinde artışta azalma yaşanabileceği, diğer bölgelerde ise gıda üretimlerinde azalmanın yaşanacağı tahmin edilmektedir. Daha düşük enlemlerde ise 1 - 2 °C artışlarının yaşanması durumunda dahi gıda üretimlerinde azalmaların yaşanacağı tahmin edilmektedir. Küresel olarak bakıldığında ise sıcaklık artışlarının 1 - 3 °C arasında kalması durumunda gıda üretimlerinde azalış olacağı fakat bu sıcaklık artışının belirtilen seviyenin üstüne çıkması durumunda üretimlerde daha ciddi azalma yaşanacağı şeklinde tahminler yapılmaktadır.⁷⁰⁶

Raporda belirtildiğine göre; iklim değişikliği ve küresel ısınma sorunu bağlamında belki de en çok zarar görecektir bölgeler kıyı kesimler olacaktır. Mercan bölgeleri ve kıyı kesimlerde yaşam döngüsünün deniz suyu seviyesinde artışların olması sebebiyle olumsuz seyir izleyeceği, deniz suyu sıcaklığında 1 - 3 °C arasında yaşanması muhtemel sıcaklık artışı sebebiyle deniz canlılarında büyük çaplı ölümlerin yaşanabileceği tahmin edilmektedir. Kıyı bölgelerde yaşayan insanların 2080 yılına kadar deniz suyu seviyesinde artışların yaşanması durumunda sel ve su baskınlarına maruz kalacağı, bu bölgelerin deniz suyu seviyesinde artışların yaşanması ihtimaline karşı tahliye edilmesi gibi birçok olumsuzlar yaşanması

⁷⁰⁴ A.g.e., (31/07/2021), s.10

⁷⁰⁵ A.g.e., (31/07/2021), s.11

⁷⁰⁶ A.g.e., (31/07/2021), s.12

muhtemeldir. Ayrıca sıcaklık artışlarının 3 °C üzerine çıkması durumunda kıyı bölgelerde sulak arazilerin yaklaşık % 30 oranında kaybedileceği de raporda ifade edilmiştir. Toplumlarda sıcaklık artışları ve iklim değişikliği sebebiyle ölümlerin daha fazla yaşanabileceği, kötü beslenme ve doğada yaşanması muhtemel felaketlerden dolayı büyük yıkımların yaşanabileceği, kalp ve sıcak çarpması, enfeksiyon gibi hastalıkların insan sağlığını daha da kötü etkileyebileceği tahminleri yapılmaktadır.⁷⁰⁷

Yine raporda belirtildiğine göre; iklim değişikliğine karşı ortaya konan tepkiler ve üretilen çözümlerin belirli seviyede bu felaketin önlenmesine katkı sağlayacağı açıktır. Ne var ki mevcut tedbirler ve uygulamaların tam anlamıyla yeterli olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Burada daha fazla tedbir ve uyum mekanizmalarının hayata geçirilmesi bir zorunluluk olarak insanlığın karşısına çıkmaktadır. Bu bağlamda iklim değişikliği ile mücadelede gelecekte daha ciddi ve uygulanabilir tedbirlerin hayata geçirilmesi son derece önemlidir. Diğer taraftan mevcut uygulama ve tedbirlerin tam anlamıyla gelecekte bizleri nereye götüreceği kesin olarak bilinmemektedir. Burada sürdürülebilir kalkınma yöntemleri iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltabilirken diğer taraftan devletlerin kalkınma ve gelişme gibi amaçlarını sektöre uğratabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.⁷⁰⁸

III. Çalışma Grubu olarak faaliyet gösteren iklim değişikliğinin etkilerini azaltma raporu 2007 yılında yayınlanmıştır. III. Çalışma Grubu yayınlamış olduğu raporda ana başlıklar olarak; sera gazı emisyon eğilimlerini, 2030 yılına kadar kısa ve orta ölçekli ekonomik sektörlerde azaltım konularını, 2030 yılı ve sonrası için azaltım konularını, iklim değişikliği azaltım yol, yöntem ve politika konularını, iklim değişikliği azaltım uygulamalarını sürdürülebilir kalkınma kapsamında ele alınma konularını ve bilgilendirme konularını ele almaktadır.⁷⁰⁹

Küresel sera gazı emisyon seviyesinin Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında 1970-2004 yılları arasında %70 oranında arttığı gözlenmiş, CO₂ seviyesinin 28.7 GtCO₂ seviyesinden 2004 yılında 49 GtCO₂ seviyesine çıktığı tespit

⁷⁰⁷ A.g.e., (31/07/2021), s.13

⁷⁰⁸ A.g.e., (31/07/2021), s.19-20

⁷⁰⁹ IPCC, *Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4-wg3-spm-1.pdf>, (31/07/2021), s.3

edilmiştir. Aynı raporda yapılan tahminlere göre 2000-2030 yılları arasında CO₂ gazında yaşanması muhtemel artışın 10 - 36.7 GtCO₂ seviyesinde olacağı belirtilmiştir. Bu tahmin fosil yakıt kullanımının diğer enerji kullanım yöntemleri arasında baskın olarak kalacağı şekilde bir senaryo üzerinden yapılmıştır. Bu sebeple enerji kullanımından kaynaklı fosil yakıt kullanımı ile salınan CO₂ gazında 2000 - 2030 yılları arasında %40 - 110 oranında artışın olacağı tahmin edilmektedir.⁷¹⁰

Raporda ifade edildiği şekilde; bu noktada 2030 yılına kadar uygulanması muhtemel politikalar ile doğada mevcut sera gazı seviyesinin aşağıya çekilmesi mümkündür. Burada atılması gerekli olan adımlara bakıldığında; enerji tedariki noktasında etkin adımların atılması, fosil yakıtlardan ziyade baraj, jeotermal, güneş enerjisi ve biyoenerji gibi alanlara yatırım yapılması ve kullanım alanlarının geliştirilmesi, ulaşım vasıtalarının, hibrit motor veya doğrudan elektrikli motor taşıtlarının kullanımının arttırılması, kara yolu ulaşımından ziyade deniz ve demir yolu ulaşım vasıtalarına yatırım yapılması, kullanım alanlarının arttırılması, etkili, dayanıklı ve çevre dostu bina ve yerleşim bölgelerinin inşa edilmesi, ev alet gereçlerinde enerji verimliliği teknolojisinin geliştirilmesi, tarımsal faaliyetlerde doğru ve etkin kullanımın yaygınlaştırılması ve eski yöntemlerin terk edilmesi, atık yönetimi ve israf gibi konularda doğru yönetişimin tesis edilmesi, geri dönüşüm kültürünün toplumlarda yaygınlaştırılması gibi bir çok farklı alan sayılabilmektedir.⁷¹¹

Aynı raporda, 2030 yılında iklim değişikliği ve emisyon azaltımı alanında makro ekonomik maliyetlere bakıldığında emisyon yoğunluğunun ortalama 445 - 710 ppm CO₂ seviyesinde tutulması için gayri saf yurt içi hasılanın %3 oranında bu alana ayrılması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu oran bölge ve ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre değişkenlik arz etmektedir.⁷¹²

Raporda dikkat çekildiği şekilde; sera gazı azaltımı konusunda toplumların davranışlarında önemli değişikliklere gitmesi önemli konular arasında yer almaktadır. Daha çevreci ve doğayı da az kirletici bir hayat tarzı benimsemek ve bunu uygulamak son derece önemlidir. Bunlara ek olarak gelişmekte olan ülkelere

⁷¹⁰ A.g.e., (31/07/2021), s.3-4

⁷¹¹ A.g.e., (31/07/2021), s.9-10

⁷¹² A.g.e., (31/07/2021), s.11

yapılması muhtemel teknolojik yardım ve yatırımlar da yine sera gazı emisyonunu azaltmada önemli adımlar arasında yer almaktadır. Enerji güvenliğinin tesis edilmesi, yatırım fırsatlarının genişletilmesi gibi yol ve yöntemler ile sürece pozitif katkı sağlanabilir. Yapılan projeksiyonlara göre 2030 yılına kadar enerji altyapısına dünyada 20 trilyon ABD doları seviyesinde yatırımlar yapılacaktır. Bu alanda elde edilen teknolojik gelişmelerin yaygınlaşması hem iş imkanı olarak toplumlara sunulabilecek hem de doğayı daha az kirleten yöntemler uygulanarak çevre dostu enerji uygulamaları ile sera gazı emisyonu azaltılabilecektir.⁷¹³

2050 yılında makro ekonomik maliyetlere göre iklim değişikliğinde emisyon yoğunluğunu 445 - 710 ppm arasında tutacak şekilde sera gazı azaltma hedeflerinin başarılması için gayri safi yurt içi hasıladaki payında %1 oranında artma veya % 5.5 oranında bir azalma olabileceği şeklinde tahminler yapılmaktadır. Bu oran bölge ve ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre değişkenlik arz etmektedir.⁷¹⁴

İklim değişikliği ve sera gazı azaltımı ile ilişkili önlemler, uygulamalar ve politikaların hayata geçirilmesi toplumların mevcut durumları, iklim değişikliği ile mücadeleyi anlamaları ve algılamaları ile doğrudan ilişkili bir konudur. Ayrıca uygulamalarda yaşanan tecrübeler ve bunların paylaşımı da önemli konular arasında yer almaktadır. Bu alanda politika ve uygulamaların belirlenmesinde dört kriter bulunmaktadır. Bunlar çevresel etkinlik, maliyet etkinlik, dağılım etkileri, kurumsal fizibilite ve eşitliktir. Sektörel politikalara bakıldığında enerji tedarikinde fosil yakıt kullanımının azaltılması, ulaşım politikalarında ekonomik ve CO₂ salınımının daha az yapıldığı yöntemlerin benimsenmesi, yaşam alanlarını ve binalarda maliyet-etkin ve çevreci politikaların uygulanması, endüstride etkin performansın tesis edilmesi, vergi ve mali desteklerin sağlanması, tarım ve orman politikalarında finansal yardım ve uygulama stratejilerinin benimsenmesi ve desteklenmesi, israfın önlenmesi ve yönetilmesi, yenilenebilir enerji politikalarının desteklenmesi öncül başlıklar olarak ifade edilmektedir.⁷¹⁵ Tüm bu politika, yöntem ve uygulamaların sürdürülebilir

⁷¹³ A.g.e., (31/07/2021), s.12

⁷¹⁴ A.g.e., (31/07/2021), s.18

⁷¹⁵ A.g.e., (31/07/2021), s.19-20

kalkınma esasına göre yapılması, iklim değişikliği etkilerinin azaltılmasında son derece önemlidir.⁷¹⁶

4.9. 2008 Yılı Poznan Taraflar Konferansı (COP14) - (CMP4)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 14. Taraflar Konferansı (COP14) ve Kyoto Protokolü 4. Taraflar Konferansı (CMP4) 1 - 12 Aralık 2008 tarihleri arasında Polonya'nın Poznan kentinde yapılmıştır.⁷¹⁷

4.9.1. BMİDÇS 14. Taraflar Konferansı (COP14)

Zirve öncesi bilimsel araştırmalardan elde edilen veriler uluslararası basının gündemine gelmiştir. İlgili araştırmalara göre 2010 yılı ve sonrası süreçte her yıl düzenli olarak %3 oranında emisyon azaltımına gidilmesi durumunda en iyi ihtimal olan 2 °C sıcaklık artış hedefinin yakalanabileceği, deniz seviyesindeki artış, kuraklık ve daha birçok risklerin eşik seviyede tutulabileceğine yönelik projeksiyonlar yapılmıştır. Bir diğer değerlendirmeye göre 2010 yılı ve sonrası her yıl %1 oranında emisyon azaltma çalışmalarına başlanması durumunda 21.yy sonunda 2.9 °C sıcaklık artışının olacağı şeklinde tahminler yapılmıştır.⁷¹⁸

Toplantı öncesi AB ülkeleri Çevre Bakanları'nın girişimleri ile küresel ölçekte emisyon azaltımına yönelik girişimler hızlanmış ve başta Çin ve Hindistan olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin başını çektiği gruba yönelik emisyon azaltım baskısı yapılmıştır. Kyoto Protokolü sonrası kabul edilecek yeni bir anlaşma ile 2013 yılından itibaren bu ülkelerin %15 - 30 arasında emisyon azaltımına gitmesi talep edilmiştir.⁷¹⁹

⁷¹⁶ A.g.e., (31/07/2021), s.21

⁷¹⁷ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its fourteenth session, held in Poznan from 1 to 12 December 2008*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2008/cop14/eng/07a01.pdf>, (16/07/2021)

⁷¹⁸ Juliette Jowit, 'Met Office warns of need for drastic cuts in greenhouse gases from 2010', The Guardian, 01/10/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/oct/01/climatechange.carbonemissions1>, (09/12/2023)

⁷¹⁹ David Gow, 'EU presses China and India to reduce greenhouse gas emissions', The Guardian, 22/10/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/oct/22/climate-change-carbon-emissions>, (07/12/2023)

2008 yılı itibariyle protokole taraf ülkelerin emisyon salınımında son durumlarına ilişkin bir bilimsel analiz yayınlanmıştır. Kyoto Protokolü'nde emisyon azaltım taahhüdünde bulunan ülkelere Doğu Avrupa ülkeleri 1990 yılında SSCB'nin dağılmasıyla ekonomileri ve endüstriyel faaliyetleri ciddi oranda düştüğü, 1990 yılı temel yıl olarak alındığında Doğu Avrupa ülkelerinin 2000 yılından itibaren emisyon seviyelerinde %10 oranında artışların yaşandığı tespit edilmiştir. Bu ülkelerin dışında Fransa, Birleşik Krallık, Yunanistan ve Macaristan'ın belirlenen hedeflere göre emisyon azaltımına devam ettiği, Kanada, Almanya, İtalya, Japonya, Yeni Zelanda ve İspanya'nın ise hedefleri tutturamadığı bildirilmiştir. BM iklim yöneticisi Yvo de Boer, verilen taahhütlerin bağlayıcı olduğu ve başarılabilmesi durumunda bir sonraki anlaşmada %33 oranında ek emisyon azaltımına gidilmesi gibi yaptırımların olacağına yönelik uyarılarda bulunmuştur.⁷²⁰

Zirve öncesi Dünya Kaynakları Enstitüsü Direktörü Jonathan Pershing Poznan ve Kopenhag zirvesine ilişkin görüşlerini The Guardian'a açıklamıştır. Pershing, Poznan Konferansı'nın önemine ilişkin yaptığı değerlendirmelerde, 2009 yılında yapılacak olan Kopenhag zirvesi öncesi yeni iklim anlaşmasının bu zirvede sunulacak olması, konferansta yapılması planlanan ekonomik, teknolojik, uyum gibi birçok konuda görüşmelerin yapılacak olmasının bu zirveyi önemli kıldığı üzerinde durmuştur. ABD'nin yeni iklim anlaşmasına nasıl bir cevap vereceği, nasıl bir pozisyon alacağına ilişkin halen uluslararası kamuoyunda net bir görüşün olmadığını ifade eden Pershing, ABD'de yapılacak olan başkanlık seçimleri ve seçilmesi muhtemel aday Barack Obama'nın iklim değişikliği mücadelesini desteklemesinin umut vadeden gelişmeler olarak ifade etmiştir.⁷²¹ Pershing'e göre; Bu noktada Çin'in tutumu daha önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır. Çin son dönemde en fazla emisyon salan ülke sıralamasında ABD'yi geride bırakarak birinci sıraya çıkmıştır. Son dönemde Çin'de atılan yenilenebilir enerji ve ormanlaştırma faaliyetlerine yönelik adımlar olumlu karşılanmakta, uluslararası kamuoyunda Çin'in bu konuda liderlik etmesi gerektiğine yönelik yorumlara yer verilmektedir. Pershing,

⁷²⁰ David Adam, 'World on track to meet Kyoto targets, says UN climate chief', The Guardian, 18/11/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/nov/18/greenhousegas-poznan>, (07/12/2023)

⁷²¹ The Guardian, 'Poznan prognosis: questions and answers', 18/11/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/nov/18/poznan-climatechange>, (07/12/2023)

Hindistan'ın emisyon konusunda yüksek salım yapan ülkeler arasında olmasına karşın, Çin ve ABD'ye kıyasla kişi başı emisyon seviyelerinin halen çok az olduğuna ve bu konuda Hindistan'ın herhangi bir adım atmayacağını değerlendirmiştir.⁷²²

Poznan'da yapılacak olan zirve öncesinde ABD İklim Değişikliği Sekreteri John Kerry, yaşanan ekonomik kriz sebebiyle ABD de dahil olmak üzere bir çok ülkenin önceden vermiş olduğu taahhütleri yerine getirmede sıkıntılar yaşayacağını, verilen emisyon hedeflerinin küresel krizden etkileneceğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur.⁷²³

Poznan Zirvesi'nde atılması beklenen adımlar ve hedefler toplantı öncesi değerlendirildiğinde, 2012 yılı sonrası devreye girecek şekilde yeni bir anlaşmanın hazırlıklarının tamamlanması ve 2009 yılı zirvesine sunulması öngörülmüştür. Buna göre, mevcut taslak metnin 2020 yılına kadar sürdürülmesi beklendiği ifade edilmiş, 2050 yılına kadar emisyon seviyesinin %50 oranında azaltılması hedeflenmiştir. Bir önceki toplantı olan Bali Zirvesi bu hazırlıkların başlangıcı olarak kabul edilmekte ve müzakerelerin başladığı konferans olma özelliği taşımaktadır. Toplantıda başta ABD olmak üzere Çin'in tutumunun da etkili olacağına yönelik görüşler öne çıkmıştır. Bu bağlamda, Çin'in toplantıda iddialı ve güçlü bir emisyon azaltım taahhüdü vermeyeceği, ilk adımı ABD'den bekleyeceğine yönelik değerlendirmelere yer verilmiştir.⁷²⁴

İlgili taraflar konferansında bir önceki konferansta kabul edilen Bali Eylem Planı'nın uygulama esaslarının genişletilmesi yönünde karar alınmıştır. Geçici ve uzun vadeli işbirliği eylemleri bağlamında sürecin uzatılması ve müzakerelerin geliştirilmesi adına irade beyanında bulunulmuştur.⁷²⁵

Teknoloji transferinde ilerleme ve kalkınma konularında yine önceki konferanslarda olduğu gibi kararlar alınmış, destek ve işbirliklerinin arttırılarak gelişmekte olan taraf ülkelere yardımların yapılması istenmiştir. Yaşanan

⁷²² The Guardian, a.g.k, 18/11/2008

⁷²³ Suzanne Goldenberg, 'Economy may force Obama to cut back on green pledge', The Guardian, 27/11/2008, <https://www.theguardian.com/world/2008/nov/27/obama-us-climate-change>, (07/12/2023)

⁷²⁴ David Adam, 'Q&A: Poznan climate change conference', The Guardian, 01/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/01/poznan-climatechange>, (07/12/2023)

⁷²⁵ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its fourteenth session, held in Poznan from 1 to 12 December 2008, a.g.e., Decision 1/CP.14*, (16/07/2021), s.2

gelişmelerin raporlar haline getirilerek konferansa sunulması ve değerlendirilmesi talep edilmiştir. Tüm bu destek ve çalışmalarda Küresel Çevre Fonu'nun kullanılması istenmiştir.⁷²⁶

En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu'nun kullanılması adına alınan karar doğrultusunda ilgili taraf ülkelere verilmesi planlanan yardım ve teknoloji transferi konularında gerekli adımların atılması istenmiş, Küresel Çevre Fonu ile işbirliği çerçevesinde süreci destekleyecek şekilde ve ilgili konular ışığında yardımların yapılması kararlaştırılmıştır. İlgili ülkelere yapılması planlanan yatırımların ilgili alt komitelerce tespit edildiği şekilde uygulanması istenmiştir.⁷²⁷

Konferansta Hindistan Başmüzakerecisi Shyam Saran, ülkesinde halen 500 milyon insanın karanlıkta yaşadığını, elektrik enerjisinden yoksun bir ülke olduklarını, mevcut emisyon seviyesinin hayatta kalma derecesinde olduğunu ve kendilerinin emisyon azaltım konusunda gönüllü olarak sorumluluk almayacaklarını ve emisyon azaltımı yapmayacaklarını bildirmiştir. ABD'nin kişi başına emisyon seviyesinin 20 tCO₂ olduğunu, Hindistan'ın ise 1 tCO₂ emisyon salımı yaptığını, kendilerine dayatılacak bir emisyon azaltım anlaşmasını kabul etmeyeceklerini belirtmiştir.⁷²⁸

Konferansta yapılan görüşmelerde kamuoyuna yansıyanlara bakıldığında Poznan zirvesi bir sonraki zirveye yönelik ip uçları barındırmaktadır. Öyle ki Kopenhag zirvesinde sunulacak olan anlaşmanın kabul edilmemesine yönelik beklentilerin yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bu konferansta tüm gözlerin ABD ve Çin üzerinde olduğu, bu iki ülkenin en fazla emisyonu sebebiyet veren ülkeler olması sebebiyle anlaşmayı onaylamalarının çok önemli olduğu şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır. Kopenhag'ta bir anlaşmanın kabul edilmesi durumunda 1997 Kyoto zirvesinden sonra kabul edilen ikinci anlaşma olması süreci ayrıca önemli hale getirmektedir.⁷²⁹

⁷²⁶ A.g.e., Decision 2/CP.14, (16/07/2021), s.3

⁷²⁷ A.g.e., Decision 5/CP.14, (16/07/2021), s.8-9

⁷²⁸ Randeep Ramesh, 'India won't accept emissions limits, says climate envoy', The Guardian, 8/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/08/poznan-climate-change-india-emissions>, (07/12/2023)

⁷²⁹ David Adam, Julian Borger, 'Planet under pressure', The Guardian, 08/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/08/poznan-environment-climate-change2>, (07/12/2023)

En çok emisyon salımı yapan ülkeler sıralamasında ilk sırada yer alan Çin, ABD'nin iklim politikalarını netleştirene kadar bağlayıcı emisyon azaltımına yönelik harekete geçmeyeceğini belirtmiştir. Bali zirvesinden itibaren Çin'in pozisyonunda bir değişiklik olmamış, bağlayıcılığı olan emisyon azaltımına karşı olduklarını her toplantıda dile getirmişlerdir. Kendilerine yöneltilen eleştirilere cevap olarak Çin'in emisyon azaltımı konusunda hiç bir çaba sarf etmemesi gibi bir durum olmadığını belirten Çin Başmüzakerecisi, enerji etkinliği, yenilebilir enerji, kirliliğin azaltılması gibi alanlarda çalışmalarına devam ettiklerini ve bu şekilde iklim değişikliği ile mücadele edebileceklerini belirtmiştir.⁷³⁰

Toplantıda gelişmekte olan taraf ülkelere karbon artış hızının azaltımına yönelik teklifte bulunulmuştur. Diğer taraftan AB, 2050 yılına kadar emisyon seviyesinde %85 - 90 oranında bir azaltıma gideceklerini, gelişmekte olan ülkeler ise %15 - 30 arasında bir oranda emisyon azaltımı yapacaklarını vadetmişlerdir.⁷³¹

Fransa'nın iklim büyükelçisi Brice Lalonde, Poznan görüşmelerinden çok büyük bir beklenti içerisinde olmadıklarını, yavaş fakat devamlılık arz ettiğini belirterek, asıl üzerinde durulması gereken görüşmenin 2009 yılında yapılacak olan Kopenhag zirvesi olması gerektiğinin altını çizmiştir. Lalonde, asıl amaçlarının 2009 yılında yapılacak olan zirvede dünya çapında bir karbon emisyonu azaltma anlaşmasına varmak olduğunu ve süreçten umutlu olduğunu ifade etmiştir. Birleşik Krallık Çevre Bakanı Ed Miliband, Poznan Zirvesi'nin Kopenhag başarısı için zemin hazırlayan bir süreç olduğunu ifade etmiş, küresel kriz sebebiyle ekonomik zorlukların yaşandığı bu dönemde, dünyanın iklim değişikliği mücadelesinden vazgeçmeyeceğini beklediğini ifade etmiştir.⁷³²

Toplantıda, gelişmekte olan ülkeler arasında belirli bir karbon azaltma hedefi koyan ülkelerin başında Meksika gelmiştir. Meksika Çevre Bakanı Juan Rafael Elvira, toplantıda vermiş olduğu taahhütte 2002 yılını temel alacak şekilde 2050 yılına kadar emisyon seviyelerini %50 oranında azaltacaklarını ifade etmiştir.

⁷³⁰ Jonathan Watts, 'China waits for US climate signal', The Guardian, 08/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/08/poznan-climate-change-china>, (07/12/2023)

⁷³¹ David Adam, 'Europe pledges strict emissions cut to tempt China and India into climate deal', The Guardian, 10/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/10/poznan-climatechange1>, (07/12/2023)

⁷³² David Adam, 'Poznan progress slow but steady, say officials', The Guardian, 10/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/10/poznan-climate-talks>, (07/12/2023)

Ayrıca Kosta Rika da 2021 yılına kadar BM programı kapsamında karbon nötr durumuna geçeceğini sözünü vermiştir.⁷³³ Toplantıda Birleşik Krallık, tropikal ormanları korumak için 100 milyon pound ekonomik yardımda bulunma taahhüdünde bulunmuştur.⁷³⁴

Climate Nexus Direktörü Tan Copsey, toplantı sonrası yapmış olduğu genel değerlendirmede Poznan zirvesinin başarısız olduğunu, küresel çapta bir anlaşmaya varılması konusunda hayal kırıklığı yaşandığını ifade etmiştir. Toplantıdan kimsenin bir mucize beklemediğini fakat 2009 yılında yapılacak olan zirvede bir anlaşma metni üzerinde mutabakat sağlanamaması konusunda uluslararası kamuoyunda hayal kırıklığı yaşandığını belirtmiştir.⁷³⁵

4.9.2. Kyoto Protokolü 4. Taraflar Konferansı (CMP4)

İlgili toplantıda Kyoto Protokolü Uyum Fonu kabul edilmiş, Uyum Fonu kurulu uygulamalarına ilişkin karar ve prosedür metinleri ilgili taraflarca imza altına alınmıştır. Bu bağlamda 2009 yılı itibarıyla onaylanmış emisyon azaltımının parasallaştırılmasına başlanması istenmiş ve bir çalışma programı dahilinde sürecin işletilmesine karar verilmiştir. İlgili uyum fonunun uygulanması ve işletilmesine ilişkin olarak prosedür kuralları karara bağlanmış, kalkınma, uyum ve uygulamalara öncelik vererek sürecin işletilmesi ilgili taraflara bildirilmiştir.⁷³⁶

İlgili prosedür kurallarına ilişkin oluşturulan kurulun işleyişi, görev ve sorumluluklarına bakıldığında kurul üyeleri BM'nin her beş farklı bölgesinden ikişer temsilci, gelişmekte olan ada devletlerinden bir temsilci, en az gelişmiş ülkeler arasından bir temsilci, sözleşmenin Ek-I'de yer alan taraflarından iki temsilci, Ek-II dışı tarafları arasından iki temsilci ile kurulmuştur. Uyum Fonu Kurulu'na kendisine

⁷³³ David Adam, 'Mexico leads the way with carbon reduction pledge', The Guardian, 11/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/11/poznan-climate-change-mexico-carbon-pledge>, (07/12/2023)

⁷³⁴ David Adam, 'UK promises £100m to help reduce tropical deforestation', The Guardian, 12/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/12/deforestation-britain-aid-climate-change>, (07/12/2023)

⁷³⁵ Tan Copsey, 'A bleak week in Poznan', The Guardian, 15/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/15/poznan-climate-change>, (07/12/2023)

⁷³⁶ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its fourth session, held in Poznan from 1 to 12 December 2008*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2008/cmp4/eng/11a02.pdf>, Decision 1/CMP.4, (31/07/2021), s.1-3

tahsis edilen fonun işletilmesi, konuya ilişkin gözlemlerin yapılması ve kararların alınması, çalışma grupları oluşturarak etkili bir sürecin işletilmesi gibi görev ve sorumluluklar verilmiştir.⁷³⁷

Alınan kararlarda Kyoto Protokolü'ne taraf olan ülkelerin taraflar toplantısı ile Küresel Çevre Fonu Konseyi Sekreteryası'ndan Uyum Fonu'nun hizmetlerine ilişkin olarak sekreterlik hizmetinin alınması için karşılıklı mutabakat muhtırası kabul edilmiştir.⁷³⁸ Ayrıca Uyum Fonu için Dünya Bankası tarafından kalkınma ve parasal konularda yardımcı olunması için vekil hizmet şartları ve koşullarının oluşturması için ayrı bir mutabakat zaptı imzalanmıştır.⁷³⁹

Uyum Fonu'nun işleyişine yönelik politika ve rehberliğin oluşturulması adına stratejik adımlar belirtilmiş, bu öncelikler arasında Kyoto Protokolü'ne taraf gelişmekte olan ülkelere öncelik verilerek yardım edilmesi, iklim değişikliği ile mücadelede bu ülkelere çıkacak olan maliyet konusunda yardım ve desteklerin verilmesi, bu yardım ve desteklerin ihtiyaçlar doğrultusunda olacak şekilde planlanması gibi temel konular üzerine stratejiler belirlenmiştir. Ekonomik, sosyal, ve çevreye faydalı olacak projelere öncelik verilmesi, ulusal teknik standart konularına öncelik verilmesi, maliyet-etkin proje ve programlara öncelik verilmesi, finansal ve risk yönetiminin de dahil olduğu ilgili yönetim ve adımlara öncelik verilmesi, etki değerlendirmesinin yapılabileceği ve gözlemlerlerin yapılabileceği programlara öncelik verilmesi gibi konular öncelikli olarak kabul edilmiştir.⁷⁴⁰

4.10. 2009 Yılı Kopenhag Taraflar Konferansı (COP15) - (CMP5)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 15. Taraflar Konferansı (COP15) ve Kyoto Protokolü 5. Taraflar Konferansı (CMP5) 7 - 19 Aralık 2009 tarihleri arasında Danimarka'nın Kopenhag kentinde yapılmıştır.⁷⁴¹

⁷³⁷ A.g.e., (31/07/2021), s.4-5

⁷³⁸ A.g.e., (31/07/2021), s.12

⁷³⁹ A.g.e., (31/07/2021), s.15

⁷⁴⁰ A.g.e., (31/07/2021), s.21-23

⁷⁴¹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its fifteenth session, held in Copenhagen from 7 to 19 December 2009*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2009/cop15/eng/11a01.pdf>, (01/08/2021)

4.10.1. BMİDÇS 15. Taraflar Konferansı (COP15)

Toplantı öncesi uluslararası basında Çin ve Hindistan'ın anlaşmayı imzalamasına yönelik baskılar yapılmış, ABD'nin bu yeni anlaşmaya destek verecek olması gözleri Çin ve Hindistan'a çevirmiştir. Diğer taraftan Çin ve Hindistan bağlayıcı hükümleri olacak olan bu anlaşmayı imzalamayacaklarını açıklamışlardır. Hindistan Dışişleri Bakanı Pranab Mukherjee, ülkesinin iklim değişikliğinden rahatsız olduğunu fakat halkının kendisine yakışacak şekilde bir hayat sürebilmesi için fakirliği ortadan kaldıracak zorunlu bir bakış açısıyla konuya yaklaşmaları gerektiğini ifade etmiştir. Diğer taraftan Çin Başbakanı Wen Jiabao, ülkesinin halen kalkınma olarak başlangıç safhasında olduğunu, gelişmiş ülkelerin bu süreçleri yüzyıllar öncesinden tamamladıklarını ve zorunlu emisyon azaltımına katılmalarının mümkün olmadığını ifade etmiştir.⁷⁴²

Yeni Başkan Barack Obama, seçilmesi sonrası karbon azaltımına ilişkin yasal düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Danimarka İklim ve Enerji Bakanı Connie Hedegaard Dünya Enerji Zirvesi'nde yapmış olduğu açıklamada, ABD'nin uluslararası basında dikkatlice takip edilen bu yasal değişiklikler ile yeni yönetimin iklim değişikliğine karşı samimiyetinin test edileceğini, sene sonunda yapılması planlanan Kopenhag Zirvesi'nde sunulan anlaşmaya olumlu bir destekte bulunacağına ilişkin umutlu olduğunu ve Obama'nın bu zirveye liderlik edeceğini beklediğini ifade etmiştir.⁷⁴³

İklim değişikliği ile mücadelenin siyasete kurban edilmemesi gerektiğini ifade eden iklim bilimci Stefan Rahmtorf, bilimsel araştırma ve yayınlanan raporlar temel alınarak iklim değişikliği ile mücadele edilmesi gerektiğinin, IPCC raporlarının ve farklı uzman çalıştaylarında alınan kararların gezegenin kurtarılması için doğru bir reçete olduğunu belirtmiştir.⁷⁴⁴

⁷⁴² Björn Lomborg, 'Global warnings', The Guardian, 15/02/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2010/aug/30/bjorn-lomborg-climate-change-profile>, (07/12/2023)

⁷⁴³ Suzanne Goldenberg, 'Obama must pass climate laws ahead of Copenhagen, Danish minister warns', The Guardian, 04/03/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/mar/04/climate-obama-denmark>, (07/12/2023)

⁷⁴⁴ Björn Lomborg, 'Climate change decisions should be based on science, not political activism', The Guardian, 09/03/2009, <https://www.theguardian.com/environment/cif-green/2009/mar/09/lomborg-climate-change>, (07/12/2023)

İklim değışikliğı ile mücadelede öncü ülkelerin yapmış olduğı katkılar ve etkiler ayrı ayrı değeriendirildiğinde, ABD'nin sürece destek verdiğini fakat yaşanan ekonomik kriz sebebiyle bu sürece nasıl yaklaşacakları konusunda kafa karışıklığı olduğı ifade edilmektedir. ABD'nin emisyon azaltma teklifinde 2005 yılı temel alındığında 2020 yılına kadar %14 - 20 oranında bir teklif sunmuştur. Çin 2006 yılında en fazla emisyon salımı yapan ülkeler sıralamasında birinci seviyeye çıkmıştır. Uluslararası kamuoyunun baskıları sonrası bu ülkeden yapılan teklifte, zengin ülkelerin büyük bir emisyon azaltımına gitmesi durumunda kendilerinin anlaşmayı imzalayacaklarını bildirmişlerdir. Ayrıca Çin kendi ekonomisinde karbon yoğunluğunu %40 oranında azaltmayı taahhüt etmiştir. Taahhüdün arka planına bakıldığında Çin'in 2020 yılına kadar mevcut emisyonunun % 40 denk gelecek şekilde bir artışın olacağı görülmektedir. AB sürecin daha da ilerletilmesi ve verilen hedeflerin daha yüksek seviyelere çekilmesini desteklemekte, 2020 yılına kadar her yıl gelişmiş ülkelerin 100 milyar ABD doları seviyesinde iklim fonuna para aktarmasını, Kopenhag'ta bir anlaşma sağlanması durumunda 2050 yılına kadar emisyon seviyelerini %95 seviyesinde azaltacaklarını vadetmiştir. Japonya anlaşmanın kabul edilmesi durumunda 2020 yılına kadar emisyon seviyesinde %25 oranında bir azaltıma gideceğini bildirmiştir. Rusya anlaşmanın kabul edilmesi durumunda 2020 yılına kadar 1990 yılı temel alınacak şekilde %25 oranında bir emisyon azaltımına gideceğini bildirmiştir.⁷⁴⁵

Dünyanın önde gelen iklim bilimcilerinden biri olan James Hansen, The Guardian'daki değeriendirmesinde, küresel ısınma tehlikesinin eli kulağında olduğunu ve herkesin dikkatini bu konuya çekmeye çalıştıklarını, gezegen ve gelecek nesiller için daha iyisini yapmak isteniyorsa Kopenhag zirvesinden başarılı bir sonuç çıkması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁴⁶

Kopenhag Anlaşması temelde küresel sıcaklık artışını 21.yy sonuna kadar 2 °C ile sınırlı tutmayı, 2050 yılına kadar küresel emisyonu %50 oranında azaltmayı

⁷⁴⁵ David Adam, James Randerson, ' Copenhagen conference: The countries to watch', The Guardian, 30/11/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/nov/30/countries-to-watch>, (07/12/2023)

⁷⁴⁶ Suzanne Goldenberg, ' Copenhagen climate change talks must fail, says top scientist', The Guardian, 02/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/02/copenhagen-climate-change-james-hansen>, (07/12/2023)

ve 2020 yılı hedeflerinin belirlenmesini hedefleyen bir taslak çalışmadır. Metin gelişmiş ülkelerin ciddi şekilde emisyon azaltımına gitmesini, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin ise sorumlulukları ölçüsünde ve dengeli şekilde sürece destek vermesini talep etmektedir.⁷⁴⁷

İlgili zirvede önceki dönemlerde yapılan geçici çalışma grubunun hazırlamış olduğu ve ilgili sözleşme uyarınca uzun vadeli işbirliğini tesis etme sonuç metni kabul edilmiştir. Bu sonuç metninde ilgili anlaşmanın kabul edildiği tarihten itibaren 2012 yılı ve sonrası dönemi kapsayacak şekilde işbirliğinin tesis edilmesi planlanmıştır.⁷⁴⁸

Yukarıda ifade edilen ve Kopenhag Anlaşması olarak adlandırılan bu metinde iklim değişikliğinin çağımızın en büyük zorluklarından biri olduğu ifade edilmekte, tüm tarafların en acil şekilde iklim değişikliği ile mücadelede sözleşmede de ifade edildiği üzere ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasına göre hareket etmesi istenmektedir. Anlaşmada, bilimsel veriler çerçevesinde 21.yy sonuna kadar küresel sıcaklık artışını 2 °C altına tutacak şekilde önleme ve tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Tüm bunlar yapılırken uzun vadeli işbirliğinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma esasları doğrultusunda hareket edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁴⁹

Toplantıda taslak metnin basına sızdığı ve ilgili çalışmadan gelişmekte olan ülkelerin memnun olmadığı, bu ülkelerin atmosferde adil ve hakkaniyetli bir paylaşım yapılmadığını, zengin ve fakir ülkelere aynı seviyede yaklaşıldığına yönelik itirazları dile getirilmiştir. Yetkili organlar ise taslak metnin sadece bilgilendirme amaçlı olduğunu, üzerinde görüşme ve tartışma yapılması sonrası ortak noktada buluşulacağına yönelik beklentilerini ifade etmişlerdir.⁷⁵⁰

BM Genel Sekreteri Ban-Ki Moon toplantıda basına yansıyan taslak metnin zengin ve fakir ülkelerin arasını açtığını, sunulan tekliflerin gelişmekte olan ve az

⁷⁴⁷ The Guardian, 'Copenhagen climate summit: the big questions', 06/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/nov/10/copenhagen-climate-change-summit>, (07/12/2023)

⁷⁴⁸ UNFCCC, a.g.e, Decision 1/CP.15, (01/08/2021), s.3

⁷⁴⁹ A.g.e., Decision 2/CP.15, (01/08/2021), s.5

⁷⁵⁰ John Vidal, 'Copenhagen: Leaked draft deal widens rift between rich and poor nations', The Guardian, 09/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/09/copenhagen-summit-danish-text-leak>, (07/12/2023)

gelişmiş ülkelerce kabul görmemesi sebebiyle bir güvensizlik yarattığını fakat anlaşmanın özüne zarar vermeden ortak bir metin üzerinde anlaşma sağlanacağına olan inancını dile getirmiştir.⁷⁵¹

Atılması istenen adımlar ile işbirliği çerçevesinde emisyonadaki zirve oranına hızlıca aşağıya çekilmesi öngörülmüştür. Görüşmelerde gelişmiş ülkelerin emisyon seviyelerinde aşağı yönlü bir gidişatın ivedilikle hayata geçirilmesi talep edilmiş, diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerin emisyonunda zirveye ulaşmasının daha uzun süre alacağı göz önünde bulundurulmuştur. Gelişmekte olan taraf ülkelerde sosyal ve ekonomik kalkınma ve fakirliğin yok edilmesinin öncelikli konu olarak ele alınması gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁵²

Ayrıca konferansta iklim değişikliği ile mücadelede ve uyum sürecinde atılması gerekli olan adımların her ülkenin altından kalkabileceği konular olmadığı kabul edilmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere teknolojik ve finansal alanda yardım ve desteklerin verilmesi gerektiği ilgili sözleşme çerçevesinde ifade edilmiştir. 2020 yılı için sözleşmenin Ek-I taraflarının hem bireysel hem de müşterek olarak emisyon hedeflerinin belirlenmesi konusunda taahhütte bulunmaları, bu taahhütler 31 Ocak 2010 tarihine kadar vermeleri istenmiştir. Aynı şekilde sözleşmeye taraf Ek-I dışı ülkelerin de yine 31 Ocak 2010 tarihine kadar sürdürülebilir kalkınma esasını göz önünde bulundurarak emisyon azaltım eylemlerini sunmaları istenmiştir. Ayrıca ormansızlaşma ve ormanların tahrip edilmesinin sera gazı artışında önemli etkileri olduğu kabul edilerek, ormanların korunması ve geliştirilmesi konusunda ciddi adımların atılması gerektiği ifade edilmiş, bu amaçlar doğrultusunda finansal destek mekanizmalarının acil şekilde hayata geçirilmesi kabul edilmiştir.⁷⁵³

Zirvede Kopenhag Anlaşması taslak metni revize edilerek resmi olarak taraflara sunulmuştur. Basına yansıyan ilk taslak metin ile kıyaslandığında kısmen daha tutarlı bir anlaşma olduğu, uzun vadeli eylem planı olduğuna yönelik görüşler ifade edilmiştir. Taslak metin son haliyle gelişmiş ülkelerin 1990 yılı ile

⁷⁵¹ Suzanne Goldenberg, ' Ban Ki-moon reasserts leadership in Copenhagen climate talks', The Guardian, 09/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/09/ban-ki-moon-copenhagen>, (07/12/2023)

⁷⁵² UNFCCC, a.g.e., Decision 2/CP.15, (01/08/2021), s.5

⁷⁵³ A.g.e., Decision 2/CP.15, (01/08/2021), s.6

kıyaslandığında 2020 yılına kadar emisyon seviyelerinde %25 - 45 arasında azaltım yapması ve sıcaklık artışını 1.5 - 2 °C arasında bir seviyede tutulmasını öngörmektedir. Mevcut durumda anlaşmanın halen bir taslak olduğu ve toplantı sonuna kadar farklı görüşlerin katkıları ile metnin tekrar revize edileceği bildirilmiştir. Diğer taraftan AB 2020 yılına kadar %30 oranında bir emisyon azaltımına gideceğini ve 30 milyar ABD doları seviyesinde iklim değişikliği ile mücadele ve ormanların korunmasına yönelik yardım yapılacağı taahhüdünü vermiştir. Gelişmiş ülkelere verilen bağlayıcı taahhütlerin yanında gelişmekte olan ülkelere de bir takım bağlayıcı taahhütler sunulmuştur. Bu ülkelerin 2020 yılına kadar, emisyon artışının normal seyrinde devam ettiği (business as usual) senaryoya göre %15 - 30 oranında bir emisyon azaltımına gitmesi talep edilmiştir.⁷⁵⁴

Emisyon azaltım sürecinde teşviklerin ve desteklerin maliyet-etkinlik esasları çerçevesinde olması gerektiği, düşük emisyon salınımı yapan gelişmekte olan ülkelere desteklerde bulunulması gerektiği konusuna ilişkin bir kez daha çağrıda bulunulmuştur. Gelişmekte olan taraf ülkelere teknoloji, kapasite artırma, finansal ve ekonomik destek ve teşviklerin verilmesi konusunda sözleşmede belirlenen esaslara göre hareket edilmesi kararlaştırılmıştır. 2010 - 2012 yılları arasında gelişmiş ülkeler tarafından uluslararası kurumlar vasıtasıyla verilmesi planlanan teşvik ve yardımlar için 30 milyar ABD doları olacak şekilde bütçe ayrılması kararı alınmıştır. Tahsis edilmesi istenen bu bütçenin iklim değişikliğine uyum ve emisyon azaltımı konusunda dengeli olacak şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Bunun yanında müşterek olarak gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği ile mücadele ihtiyaçlarını karşılama adına 2020 yılına kadar her yıl 100 milyar ABD doları bütçe ayırmayı taahhüt etmişlerdir. Hazırlanmış olan bu fonun önemli bir kısmı Kopenhag Yeşil İklim Fonu gibi yapılar vasıtasıyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere aktarılacaktır.⁷⁵⁵ Bu hedefler doğrultusunda Kopenhag Yeşil İklim Fonu kurulmasına karar verilmiştir. Bu fon yukarıda bahsedilen bütçelerin kullanılması ve yönetilmesi, ilgili proje ve programlar dahilinde kullanılması

⁷⁵⁴ John Vidal, ' New Copenhagen negotiating text fails to win over developing nations', The Guardian, 11/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/11/copenhagen-negotiating-text>, (07/12/2023)

⁷⁵⁵ UNFCCC, a.g.e., Decision 2/CP.15, (01/08/2021), s.6-7

amaçlanmıştır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ormanların yok olmasını ve zarar görmelerini önlemede, ilgili taraf ülkelerin iklim değişikliğine uyum sağlamasında, kapasite geliştirmede, teknolojik kalkınma ve transfer gibi konularda desteklerde bulunma amacı taşımaktadır.⁷⁵⁶

Toplantıda son günlere yaklaşırken ABD başkanı Barack Obama'nın Nobel Ödülü almasına da atıf yapılarak iklim müzakerelerinin kendisinden beklenen liderliği sergileyememesi ve süreci yeterince desteklememesinden dolayı dünyanın hayal kırıklığı yaşadığına yönelik yorumlar yapılmıştır. Başkan adaylığı sürecinde iklim değişikliği ve küresel ısınmaya karşı ciddi ve somut adımlar atacağına yönelik taahhütlerine karşılık, başkan seçilmesi sonrası bu vaatleri karşılamada başarısız olması, seçim sonrası ABD'nin öncesi ve sonrasına ilişkin bir ilerleme sağlayamaması sebebiyle beklentileri karşılayamamıştır.⁷⁵⁷

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton iklim değişikliği anlaşmasını desteklediklerini gösterme adına az gelişmiş ülkelere zirvede daha önce 30 milyar ABD doları olarak belirlenen finansal yardımın 100 milyar ABD dolarına çıkarılmasını teklif edeceğini söylemiştir. Diğer taraftan bu desteğin nasıl ve hangi şartlarda verileceği, kimlerin ne ölçüde faydalanacağı şeklinde detaylı bir açıklama yapılmamış, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu teklife temkinli yaklaşmıştır.⁷⁵⁸

Son olarak bu anlaşmanın sonuçlarının değerlendirilmesi adına 2015 yılına kadar belirlenmiş hedeflerin tamamlanması konusunda çağrıda bulunulmuştur. Uzun vadeli hedefler çerçevesinde 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışının 1.5 °C artışı da dahil olmak üzere bilimsel verilere atıf yapılarak ilgili hedeflerin geliştirilmesi gerektiği kararlaştırılmıştır.⁷⁵⁹

Gelişmekte olan ülkelere ormansızlaşma ve ormanların bozulması ile ortaya çıkan emisyonun azaltılması, sürdürülebilir orman yönetimi ve ormanların karbon

⁷⁵⁶ A.g.e., Decision 2/CP.15, (01/08/2021), s.7

⁷⁵⁷ Jonathan Freedland, 'Obama is not saviour of the world. He's still an American president', The Guardian, 15/12/2009, <https://www.theguardian.com/commentisfree/cif-green/2009/dec/15/obama-saviour-copenhagen-climate-change>, (07/12/2023)

⁷⁵⁸ Suzanne Goldenberg, 'Obama's arrival expected to inject fresh momentum into Copenhagen talks', The Guardian, 17/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/17/barack-obama-copenhagen-hillary-clinton>, (07/12/2023)

⁷⁵⁹ UNFCCC, a.g.e, Decision 2/CP.15, (01/08/2021), s.7

stoklarının geliştirilmesine ilişkin rehber metin hazırlanmış olup rehber metin doğrultusunda gelişmekte olan ülkelerden ormanlara ilişkin koruyucu ve geliştirici önlemler ve tedbirler alınması istenmiştir.⁷⁶⁰

Alınan bir başka kararda sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraf ülkelerden sera gazı envanterlerinin teknik gözden geçirilmesi için uzmanların yapacağı teknik değerlendirmeler kapsamında eğitim programı ve seminerlerin hazırlanması kararlaştırılmıştır. İlgili karar doğrultusunda taraf ülkelere yeniden değerlendirme ve mevcut sera gazı envanter sistemlerinde güncel durumlar hakkında bir dizi eğitim verilmesi amaçlanmıştır.⁷⁶¹

Son hali verilen taslak metin taraf ülkelere sunulmuş, ülkelerin ilgili metne karşı farklı çekinceleri ve beklentileri oluşmuştur. Gelişmekte olan ülkeler 2 °C sıcaklık artışına ilişkin ciddi bir iradenin metne yansıtılmadığı, ilgili taslakta yasal boşlukların ve farklı yorumlanacak ifadelerin olduğu, 100'den fazla ülkenin sıcaklık artışının 1.5 °C ile sınırlı tutulmasını desteklediği fakat taslak metin için tüm ülkelerin davet edilip konunun tartışılmadığı, verilmesi taahhüt edilen finansal yardımlara ilişkin yetkili kurumların kimler olacağı, hangi kurumların kontrol ve denetiminde sürecin işletileceğine yönelik belirsizliklerin olduğu, ABD'nin emisyon azaltımına ilişkin temel yılın 1990 yılı değil 2005 yılını esas alması, 100 milyar ABD doları olarak belirlenen fonun gelişmekte olan ülkeleri de kapsamaması gibi birçok konuda belirsizliklerin olması sürecin tıkanmasına sebep olmuştur.⁷⁶²

Toplantının son saatlerinde ABD Başkanı Obama anlaşmaya ilişkin bir konuşma yapmış fakat vaatlerinin ve eylemlerinin bu söylemleri desteklemediğine yönelik eleştiriler getirilmiştir. Yine bu eleştirilerde, Obama'nın ciddi hedefler sunmadığı, kendi ülkesi için ciddi emisyon azaltım hedefleri verilmesinde çekingen davrandığı belirtilmiş, bu tutumun diğer ülkelerin de anlaşmaya mesafeli durması ve süreci engelleyebileceğine ilişkin çekinceleri ortaya çıkarmış olduğu

⁷⁶⁰ A.g.e, Decision 4/CP.15, (01/08/2021), s.11

⁷⁶¹ A.g.e, Decision 10/CP.15, (01/08/2021), s.25

⁷⁶² John Vidal, ' Analysis: Copenhagen draft text', The Guardian, 18/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/18/copenhagen-draft-text-analysis>, (07/12/2023)

değerlendirilmiştir.⁷⁶³ Toplantı sonrası varılan sonuçlar uzmanlarca değerlendirildiğinde Kopenhag Zirvesi'nin hayal kırıklığı ile sonuçlandığı, anlaşmanın belirsizlikler ve çekinceler ile dolu olduğu fakat küresel düzeyde bir anlaşma olması, iyi veya kötü bir metin hazırlanmasının da olumlu bir adım olduğu, halen yapılması gereken çok fazla çalışmanın olduğu ve süreci ileriye taşıyacak adımların atılmaya devam edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁶⁴

Kopenhag Anlaşması bağlayıcı bir mutabakat olmayıp, 21.yy sonuna kadar emisyon artışını 2 °C ile sınırlı tutmayı ve de herhangi bir ülkeye emisyon azaltımı konusunda hedef koymadığı gibi belirsizlikler içermektedir. Anlaşmada sadece net şekilde 2010 - 2012 yıllarında 30 milyar ABD doları seviyesinde yardımın yapılması ve 2020 yılına kadar bu yardımın 100 milyar ABD doları seviyesine çıkarılması öngörülmüştür. Son durumda 110'dan fazla ülke imzalamış olsa da oybirliği olmadan kabul edilmiştir.⁷⁶⁵

4.10.2. Kyoto Protokolü 5. Taraflar Konferansı (CMP5)

İlgili toplantıda önceki dönemlerde kurulmuş olan geçici çalışma grubunun hazırlamış olduğu sonuç metni yayınlanarak kabul edilmiştir. Bu bildirmede Ek-I taraflarının iklim değişikliği ile mücadelede liderliğe devam etmesi gerektiği vurgulanmış, ilgili CO₂ gazı azaltım taahhütlerinin daha da öteye taşınarak sera gazı salınımı konusunda daha ciddi adımların atılması gerektiği belirtilmiş, altıncı ve onuncu dönem toplantıları arasında bu azaltım miktarının arttırılması ve taraflar konferansına sunulmasına karar verilmiştir.⁷⁶⁶ Ayrıca Temiz Kalkınma Mekanizması'na ilişkin icra kurulunun almış olduğu ilave uygulama prosedür ve

⁷⁶³ Suzanne Goldenberg, 'Barack Obama's speech disappoints and fuels frustration at Copenhagen', The Guardian, 18/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/18/obama-speech-copenhagen>, (07/12/2023)

⁷⁶⁴ The Guardian, 'The outcome at Copenhagen was disappointing. But if we work hard, there is still a way forward', 20/12/2009, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/dec/20/leader-copenhagen-agreement>, (07/12/2023)

⁷⁶⁵ BBC News, 'Q&A: The Copenhagen climate summit', 21/12/2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/8278973.stm>, (07/12/2023)

⁷⁶⁶ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its fifth session, held in Copenhagen from 7 to 19 December 2009, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its fifth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2009/cmp5/eng/21a01.pdf>, Decision 1/CMP.5, (08/08/2021), s.3

rehberi kabul edilmiştir. 2008-2009 yılları arasında hazırlanan çalışmada ilgili kurulların teşkili ve belirlenmiş olan uygulamaların önceden belirlenmiş zaman çizelgesine göre hareket etmesi ve görevlerini tamamlaması için ilave uygulama yöntemleri ve yönetim metotları belirlenmiştir. Ayrıca Temiz Kalkınma Mekanizması'nda sektörel bazda akredite edilmiş ve onaylanmış olan kurum ve kuruluşlar belirlenmiştir.⁷⁶⁷

Kyoto Protokolünün altıncı maddesi uyarınca ortak uygulama ve denetleme mekanizması için uygulama rehber metni kabul edilmiştir. İlgili rehberde sürecin uygulanması, denetlenmesi, mali mekanizmaların işleyişlerinin takibi ve gözlemi gibi bir çok konuda atılması gerekli olan adımların yol ve yöntemleri belirlenmiştir. Ortak uygulama ve denetleme mekanizmasının tüm işleyiş ve uygulamalarında maliyet-etkin ve şeffaflık prensipleri çerçevesinde hareket etmesi, ilgili taraflar ve bağımsız kurumlar ile interaktif iletişimi geliştirerek sürecin işletilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁶⁸

4.11. 2010 Yılı Cancun Taraflar Konferansı (COP16) - (CMP6)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 16. Taraflar Konferansı (COP16) ve Kyoto Protokolü 6. Taraflar Konferansı (CMP6) 29 Kasım - 10 Aralık 2010 tarihleri arasında Meksika'nın Cancun kentinde yapılmıştır.⁷⁶⁹

4.11.1. BMİDÇS 16. Taraflar Konferansı (COP16)

BM Genel Sekreteri Ban-Ki Moon Cancun Zirvesi öncesi yapmış olduğu açıklamada bir önceki zirvede kararlaştırılan 100 milyar ABD doları seviyesinde karbon vergisi, uluslararası bankalardan alınan finansal destekler ile bu fonun toplanması ve ihtiyacı olan ülkelere iklim değişikliği ile mücadelede verilmesinin zor fakat yapılabilecek bir hedef olduğunu ifade etmiştir.⁷⁷⁰

⁷⁶⁷ A.g.e., Decision 2/CMP.5, (08/08/2021), s.4-5

⁷⁶⁸ A.g.e., Decision 3/CMP.5, (08/08/2021), s.12-14

⁷⁶⁹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010*,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf>, (08/08/2021)

⁷⁷⁰ John Vidal, 'UN told climate funding is 'feasible'', The Guardian, 05/11/2010,

<https://www.theguardian.com/environment/2010/nov/05/un-climate-funding-feasible>, (08/12/2023)

Zirve öncesi Latin Amerika liderlerinden yapılan açıklamalarda zengin ülkelerin en az gelişmiş ülkeleri ve dünyayı iklim değişikliği konusunda “esir” aldıkları, en az gelişmiş ülkelerin bu felaketten daha fazla etkilendiği ve gelişmiş ülkelerin bu sorun karşısında gerekli tedbirleri almadığına yönelik ciddi eleştirilerde bulunulmuştur.⁷⁷¹ Bolivya BM temsilcisi Pablo Solon yapmış olduğu açıklamada, zengin ve gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülke temsilcilerine zirvede yüksek beklentilere girilmemesi konusunda bilgilendirdiklerini ifade etmiştir. Solon, böylesi bir yaklaşıma karşı çıktıklarını, toplantının verimsiz ve çözümsüz geçmemesi adına, hem kendi taraflarının hem de gelişmiş ülkelerin sorumluluklarını hatırlatacaklarını belirtmiştir.⁷⁷²

İlgili taraflar konferansında sözleşme kapsamında uzun vadeli işbirliğinde geçici çalışma grubunun sonuç raporu olan taslak metin kabul edilmiştir. Hazırlanmış olan ilgili metin Cancun Anlaşması olarak adlandırılmıştır. İlgili anlaşmada iklim değişikliği ile mücadelede ciddi, somut, etkili, sürdürülebilir kalkınma ve uygulamalar göz önünde bulundurularak adımlar atılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması ifade edilmiştir.⁷⁷³

Anlaşmada uzun vadeli işbirliği eylemi için vizyon paylaşımına değinilmiş, iklim değişikliğinin çağımızın en büyük zorlukları arasında olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda sözleşmede belirlenmiş olan hedefler doğrultusunda iklim değişikliğinin insanlığın ortak sorunu olduğu ve taraflardan her birinin bu soruna karşı adım atması gerektiği vurgulanmıştır. Objektif hedeflerin başarılması için uzun vadeli işbirliği eyleminin hayata geçirilmesi ve vizyonun kabul edilmesi gerektiği anlaşmanın maddeleri arasında yerini almıştır. Hedeflerin başarılmasında temel vizyon olarak sözleşmede de ifade edildiği şekilde ortak fakat farklılaştırılmış

⁷⁷¹ Jo Tuckman, ' Cancun climate summit: Rich accused of 'holding humanity hostage' , The Guardian, 26/11/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/nov/26/cancun-climate-summit-humantiy-hostage>, (08/12/2023)

⁷⁷² The Guardian, ' Climate talks: We must not allow Cancun to turn into Can'tCun', 30/11/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/nov/30/cancun-climate-talks-pablo-salon>, (08/12/2023)

⁷⁷³ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf>, Decision 1/CP.16, (08/08/2021), s.2

sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasına göre hareket edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu adımların atılması sırasında sera gazı azaltımı, uyum, finans, teknolojik kalkınma ve teknoloji transferi, kapasite oluşturma ve geliştirme, kapsamlı konularda entegrasyonun devamı, işbirliği ve maliyet-etkin esaslarına göre hareket edilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Belirlenmiş olan vizyon ve adımların 2012 yılı ve sonrası için de uygulanması ve kabul edilmesi gerektiği, süreç içerisinde gelişmiş ülkelerin adım atması, işleyiş konusunda liderlik etmesi ve gelişmekte olan taraf ülkelere teknoloji, finans ve ekonomik alanlarda desteklerde bulunması talep edilmiştir.⁷⁷⁴

Uyum konusunda atılan adımların ve eylemlerin geliştirilmesi konusunda bir takım karar ve uygulamalara yine anlaşmada yer verilmiştir. Buna göre, iklim değişikliğine karşı uyum süreci tüm tarafların karşılaşacağı bir zorluk olarak kabul edilmiş, bu bağlamda uluslararası işbirliğinin ve eylemlerinin geliştirilmesi oldukça önemli bir konu olarak ifade edilmiştir. Gelişmiş ülkelerin uyum sürecini daha az hasarla atlatacağı, gelişmekte olan ülkelerin ise bu süreçten daha fazla etkileneceği değerlendirilmiştir. Bu sebeple gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yapacağı yardımlar, uyum sürecinde işbirliği ve ortak eylemlerin geliştirilmesi son derece önemli olduğu vurgulanmıştır. Uyum konusunda eylemlerin geliştirilmesinde planlamaya öncelik verme ve uygulama aşamalarında bölgesel ve ulusal plan ve stratejilerin belirlenmesi, eylem alanlarında bu hedefler ile uyumlu hareket edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁷⁷⁵

Toplantıda ABD iklim müzakerecisi Jonathan Pershing, varılacak olan anlaşmanın iklim finansmanı, teknoloji ve ormansızlaşma konuları özelinde 3 ana başlıkta ele alınması gerektiği, bunlardan birinin olmadığı bir anlaşmanın ABD tarafından kabul edilmeyeceğini ifade etmiş, taleplerin yanında ekonomisi hızlıca büyüyen ülkeler olan Çin, Hindistan gibi tarafların iklim değişikliği ile ilgili herhangi

⁷⁷⁴ A.g.e., Decision 1/CP.16, (08/08/2021), s.2-3

⁷⁷⁵ A.g.e., Decision 1/CP.16 (08/08/2021), s.3

bir bütçe ayırmamaları ve bu ülkelerin emisyon azaltım taahhüdü vermemeleri durumunda kendilerinin bir anlaşmayı imzalamayacaklarını bildirmiştir.⁷⁷⁶

Japonya Çevre Bakanı Yardımcısı Hideki Minamikawa, ülkesinin 2012 yılı sonrası Kyoto'nun devamı olacak şekilde yeni bir anlaşmaya taraf olmayacaklarını fakat Kyoto Protokolü'nden de çıkmayacaklarını belirtmiştir. Kyoto'nun tek dönemli bir anlaşma olduğu, mevcut durumda Kyoto Protokolü'ne dahil olan ülkelerin mevcut emisyonunun %15'inden sorumlu olduklarını bildirmiştir. Diğer taraftan Kopenhag Anlaşması mevcut emisyonun %80 kapsamına hitap ettiğini, daha kapsayıcı herkesin dahil olduğu tek bağlayıcılığın olduğu bir anlaşmaya dahil olmak istediklerini bildirmiştir.⁷⁷⁷ Japonya'nın ikinci Kyoto dönemine dahil olmayacağını açıklaması sonrası Rusya, Avustralya ve Kanada da bu dönemde yeni bir taahhüt vermeyeceklerini ilan etmişlerdir.⁷⁷⁸

AB'nin iklim finansmanı konusunda daha fazla katkı sunması istenmiş, AB temsilcileri iklim finansmanı konusunda hibeden ziyade kredi verilmesinin daha doğru olacağını, gelişmekte olan ülkeler ise verilen yardımların kredi şeklinde değil hibe kapsamlı verilmesini talep etmişlerdir.⁷⁷⁹

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda uyum süreci işletilmesi talep edilmiş, bu amaç doğrultusunda finansal ihtiyaçlar belirlenirken; etki, kırılganlık ve hassasiyetlere ilişkin uyum değerlendirmeleri yapılması, ekonomik, sosyal ve çevresel konulara öncelik verilmesi, çevre konularında faaliyetler yürüten kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi, iklime dirençli kalkınma adımları kapsamında eylem ve faaliyetler yapılması gerekmektedir denilmiştir. Sosyoekonomik ve çevreye duyarlı yerleşim yerleri ve inşaatlar yapılmalı, doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma yönetimine

⁷⁷⁶ Suzanne Goldenberg, 'Cancún climate change summit: America plays tough', The Guardian, 30/11/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/nov/30/cancun-climate-change-summit-america>, (08/12/2023)

⁷⁷⁷ John Vidal, 'Cancún climate change summit: Japan accused of threatening Kyoto protocol', The Guardian, 02/12/2010, , <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/01/cancun-climate-change-summit-japan-kyoto>, (08/12/2023)

⁷⁷⁸ John Vidal, 'Cancún climate talks in danger of collapse over Kyoto continuation', The Guardian, 04/12/2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/04/cancun-climate-talks-kyoto-latin-america>, (08/12/2023)

⁷⁷⁹ John Vidal, 'Cancún climate change conference: Row over EU climate loans policy', The Guardian, 01/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/01/cancun-climate-change-conference-loans>, (08/12/2023)

göre kullanılmasına öncelik verilmelidir denilerek, koordinasyon ve işbirliği sürecinin geliştirilmesi, iklim değişikliğinin sebep olduğu göç, yerleşim yerlerinin yok olması ve yeniden yerleşim gibi konuları doğru anlayarak önemler alınması gerektiği ifade edilmiştir. Güçlü data, bilgi ve bilgilendirme sürecinin inşa edilmesi, eğitim ve kamusal farkındalık gibi konular üzerinde adımlar atılması uyum konusunda önemli başlıklar olarak anlaşmada ifade edilmiştir.⁷⁸⁰

Bunların yanında gelişmiş olan taraf ülkelere, gelişmekte olan ülkelere yapmayı taahhüt ettikleri yardımların acil ve etkili şekilde hayata geçirilmesi konusundaki çağrı yinelenmiş, verilmesi planlanan teknik, ekonomik ve finansal destek ve yardımların kısa, orta ve uzun vadede verilmesi konusunda ciddi bir planlamanın yapılması istenmiştir.⁷⁸¹

Aynı anlaşmada gelişmiş taraf ülkelerin sera gazı emisyonlarında ciddi azaltıma gitmesi konusunda da birtakım kararlar alınmıştır. Sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraf ülkelerinin sera gazı emisyon azaltımında daha keskin ve ciddi azaltıma gitmesi gerektiği, bu taraf ülkelerinin ekonomik büyüklüklerine göre adım atması ve ciddi tedbirleri hayata geçirmesi konusunda çağrıda bulunulmuştur. Gelişmiş ülkelerin belirlenen hedeflere ulaşmasında önceden belirlenmiş olan karbon kredisi ve piyasaya dayalı mekanizmaları kullanarak bu hedeflere ulaşabileceği ifade edilmiştir. Ek olarak; toprak kullanımı, orman aktivitelerinde daha etkin yaklaşım ve kullanım ve farklı seçeneklerin hayata geçirilmesi istenmiştir. Gelişmiş ülkelerin düşük karbonlu uygulamaları hayata geçirmesi ve geliştirmesi adına sera gazı azaltım hedeflerinin yanında düşük emisyonlu uygulamaları içeren adımların, toprak kullanımı, ormanlar ve daha çevreci bir hayata geçme adına belirlenmiş kriter ve adımları en kısa sürede başlatması konusunda çağrı yapılmış ve bu konuya ilişkin irade beyanında bulunulmuştur.⁷⁸²

Sözleşmeye taraf olan gelişmekte olan taraf ülkelerin de emisyon azaltımı konusunda imkan ve kabiliyetleri dahilinde sürece destek vermeleri konusunda katkıda bulunmaları gerektiği ifade edilmiş, emisyon azaltım faaliyetlerinde gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan taraf ülkelere yapacağı yardımların öneminden

⁷⁸⁰ UNFCCC, a.g.e., Decision 1/CP.16 (08/08/2021), s.4

⁷⁸¹ A.g.e., Decision 1/CP.16, (08/09/2021), s.5

⁷⁸² A.g.e., Decision 1/CP.16, (08/09/2021), s.7-8

bahsedilmiştir. Bu kapsamda sosyal ve ekonomik yardımların yapılması, açlık ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ilk ve en önemli adım olarak kabul edilmiştir. Gelişmekte olan taraf ülkelerden istenen bu adımların sürdürülebilir kalkınma prensibi çerçevesinde olmasına özen gösterilmiştir.⁷⁸³

Gelişmekte olan taraf ülkelerin orman ve ormancılık konularına ilişkin atması gerekli olan adımlardan da bahsedilen anlaşmada ormansızlaşma, ormanların zarar görmesini engelleme adına birtakım eylemlerin hayata geçirilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu bağlamda gelişmekte olan taraf ülkelere orman karbon stoklarını geliştirmesi, bu kapsamda sürdürülebilir bir yönetimin hayata geçirilmesi gibi görev ve misyonlar yüklenmiştir.⁷⁸⁴

İlgili anlaşmada finans, teknoloji ve kapasite artırımı konusunda birtakım yükümlülükler kabul edilmiştir. Kabul edilen taahhütlerde 2010 - 2012 yılları arası dönemde gelişmiş ülkeler tarafından verilecek olan orman ve yatırım başlıklarının da dahil olduğu 30 milyar ABD doları kadarlık bir desteğin gelişmekte olan taraf ülkelere ve en az gelişmiş ülkelere yapılması kararlaştırılmıştır. Bu mali destekte uyum, emisyon azaltımı gibi başlıklar öncelikli konular olarak kabul edilmiştir. İlerleyen dönemler için ölçek büyütme ve mali desteklerin artırılması konusunda varılan anlaşmaya göre 2020 yılına kadar yapılan bu yardım ve mali desteklerin her yıl 100 milyar ABD doları seviyesine çıkarılması konusuna anlaşma metninde ver verilmiş, verilmesi planlanan bu destekler ile hem gelişmiş ülkelere hem de gelişmekte olan ülkelere ciddi bir misyon yüklenmiştir. Yapılması istenen bu mali yardımların Yeşil İklim Fonu üzerinden planlanması ve tatbik edilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁸⁵ Teknoloji transferi alanında kabul edilen anlaşmaya göre çevreci teknolojinin geliştirilmesi ve transfer edilmesi konularında destek verilecek, gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelere bu çevreci teknolojilerin verilmesi, mevcut kabiliyetlerin bu taraf ülkeler ile paylaşılması sağlanacaktır.⁷⁸⁶

Kapasite artırımı konusunda alınan kararlar doğrultusunda gelişmekte olan taraf ülkelerin imkan ve kabiliyetlerinin iyileştirilmesi kararlaştırılmıştır. Kapasite

⁷⁸³ A.g.e., Decision 1/CP.16, (25/09/2021), s.9-10

⁷⁸⁴ A.g.e., Decision 1/CP.16, (25/09/2021), s.12-13

⁷⁸⁵ A.g.e., Decision 1/CP.16, (25/09/2021), s.16-17

⁷⁸⁶ A.g.e., Decision 1/CP.16, (25/09/2021), s.18-19

artırımı olarak hem finansal durumların hem de emisyon azaltım ve teknoloji transferi gibi konuların tümü kapsam içine alınmıştır. Bunlara ek olarak iklim değişikliği konusunda iletişim, eğitim, kamusal farkındalık ve diğer tüm alanlarda adımlar atılması talep edilmiştir.⁷⁸⁷

Aynı konferansta Cancun Anlaşması'na ek olarak aynı konferansta bir dizi karar da kabul edilmiştir. Finansal mekanizmaların dördüncü değerlendirme görüşmelerinde Küresel Çevre Fonu'nun ilgili taraflara gerekli desteklerde bulunması ve bu aşamada sürecin şeffaf ve adil bir düzende yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yine Küresel Çevre Fonu'nun yapmış olduğu faaliyetlerde tarafların kapasite geliştirmelerine destek olması, emisyon azaltımında teknoloji ve pratik uygulamaların ilgili taraf ülkelere aktarımı gibi misyonlarının sağlaması konusunda mutabakata varılmıştır.⁷⁸⁸

Ayrıca en az gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonu azaltım sürecinde atması gerekli olan adımlardan olumsuz etkilenmemesi adına kurulan En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu'nun etkin kullanılması ve uygulanması için alınan kararlar arasında bu taraf ülkelerin ulusal uyum programlarının hayata geçirilmesi gerektiği bildirilmiş, bu programlara göre yapılması gerekli olan yardımlar ve destekler ele alınmış, Sözleşme'nin Ek-II listesinde bulunan taraf ülkelerin en az gelişmiş ülkelere finansal ve teknolojik katkıda bulunması ve ilgili fona kaynak aktarması için çağrıda bulunulmuştur.⁷⁸⁹

Sözleşme'nin altıncı maddesi uyarınca kurulmuş olan Yeni Delhi Çalışma Programı'nın uygulama alanlarını genişletme ve yaygınlaştırma adına geniş ölçekli eğitim ve seminer faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, sosyal yardım, program ve faaliyetlerinin genişletilmesi, devlet veya sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla uygulanan yardım faaliyetlerinin takip edilmesi ve desteklenmesi gibi görevlerinin yanında, altıncı maddede ifade edilmeyen her türlü yardım faaliyetlerinin Yeni Delhi Çalışma Programı'na dahil edilmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde yardım ve destek

⁷⁸⁷ A.g.e., Decision 1/CP.16, (25/09/2021), s.22-23

⁷⁸⁸ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its sixteenth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2010/cop16/eng/07a02.pdf>, Decision 2/CP.16, (25/09/2021), s.3

⁷⁸⁹ A.g.e., Decision 5/CP.16, (25/09/2021), s.9-10

faaliyetlerinin geliştirilmesi, iletişim ağlarının ve koordinasyonun desteklenmesi ve teşvik edilmesi, ulusal eylem ve strateji planlarının desteklenmesi, eğitim fırsatlarının artırılması ve iyileştirilmesi, ilgili faaliyetlere daha fazla sivil toplum kuruluşu, kadın ve genç girişimcinin dahil edilmesi, bilgi ve kamusal farkındalığın artırılması, emisyon azaltım ve uyum aşamalarında bilgiye kamunun rahat ulaşmasının sağlanması gibi yeni misyonlar yüklenmiştir.⁷⁹⁰

Konferansta Hindistan Çevre Bakanı Jairam Ramesh, zengin ülkeler tarafından taahhüt edilen 30 milyar ABD doları iklim değişikliği yardımının geciktiği şeklinde suçlamada bulunmuş, iklim değişikliği ile mücadelede bu yardımların çok önemli olduğunu ve zengin ülkelerin az gelişmiş ülkeleri ivedilikle desteklemesi gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁹¹ Zirvede bir konuşma yapan BM Genel Sekreteri Bank-Ki Moon, taraf ülkelere en ideal ve mükemmel anlaşma önerisi ile vakit kaybedilmemesi ve oyalanılmaması gerektiğini, en makul, ılımlı ve ilgili tüm tarafların da kabul edebileceği bir anlaşma metni üzerinde anlaşmaya varılması konusunda çağrıda bulunmuştur.⁷⁹²

Zirvenin son günlerine gelindiğinde diğer konferanslarda olduğu gibi yoksul ülkeler, zengin ülkelerin uzlaşmaz tavırları sebebiyle görüşmelerden çekilme tehditlerinde bulunmuş, ayrıca 2012 yılı sonrası yeni bir yol haritasının hazırlanması konusunda atılması gereken adımların neler olacağına ilişkin belirsizlikler devam etmiştir.⁷⁹³

Toplantıda enerji ayrımının yapılması konusu eleştirilmiştir. Günümüz dünyasında 1.5 milyar insan hali hazırda elektriğe ulaşamadığı, 3 milyar insanın beslenme için geleneksel yemek pişirme yöntemlerini kullanmak zorunda olduğu ifade edilmiştir. Bu seviyede hayatını idame ettirmeye çalışan bireylerin en temel

⁷⁹⁰ A.g.e., Decision 7/CP.16, (25/09/2021), s.13-14

⁷⁹¹ Suzanne Goldenberg, 'Cancún summit: Rich countries accused over £30bn climate aid promise', The Guardian, 07/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/07/cancun-summit-climate-aid-row>, (08/12/2023)

⁷⁹² The Guardian, 'Cancún climate summit: Ban Ki-moon urges nations to reach modest deal', 08/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/08/ban-ki-moon-cancun-climate-deal>, (08/12/2023)

⁷⁹³ James Randerson, 'Cancún climate change summit: The final day as it happened', The Guardian, 10/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/blog/2010/dec/10/cancun-climate-change-summit-final>, (08/12/2023)

ihtiyaçları için geleneksel yöntemler kullandığı, bu insanların emisyon azaltımına katkı sunması şeklinde yapılacak olan taleplerin adil olmayacağı ifade edilmiştir.⁷⁹⁴

Toplantının son gününde imzalanan Cancun Anlaşması'nın detaylarına yer verilmiştir. Varılan anlaşmaya göre zengin ülkeler 2020 yılına kadar emisyon azaltımında geçmişte vermiş oldukları vaatlerden daha yüksek bir hedef belirleyecektir. Gelişmekte olan ülkeler de yine emisyon azaltımı konusunda gayret gösterecek fakat herhangi bir vaatte bulunmayacaktır. Anlaşmanın içeriğinde ormansızlaşmanın önlenmesi, düşük karbon teknolojisine geçiş konusunda desteklerin verilmesi ve 2020 yılına kadar Yeşil İklim Fonu'na 100 milyar ABD doları seviyesinde kaynak aktarılması gibi önemli maddeler eklenmiştir. Bilim insanlarının tespitlerine göre mevcut hedefler doğrultusunda 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışının 3.2 °C seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir.⁷⁹⁵ Atılan adımların yetersiz olduğu kabul edilmek ile beraber; bir anlaşmaya varılması ve emisyon azaltım konusunda yeni taahhütlerin verilmesi uzun vadede umut vadeden girişimler olarak değerlendirilmiştir.⁷⁹⁶

4.11.2. Kyoto Protokolü 6. Taraflar Konferansı (CMP6)

İlgili toplantıda Cancun Konferansı'nda kabul edilen anlaşma ele alınmıştır. Cancun Anlaşması olarak ifade edilen metinde, Ek-I ülkeleri ve Ek-I dışı ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede daha fazla sorumluluk alması ve yeni eylemlerin hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁹⁷ IPCC'nin 2007 yılında yayınladığı 4. Değerlendirme Raporuna göre Ek-I ülkelerinin 2020 yılına kadar 1990 yılı ile

⁷⁹⁴ Drew Corbyn, 'Cancún climate change conference: We must end energy apartheid', The Guardian, 10/12/2010, <https://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2010/dec/10/cancun-climate-change-conference-energy-access>, (08/12/2023)

⁷⁹⁵ John Vidal, 'Deal is reached at Cancún summit', The Guardian, 11/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/11/mexico-cancun-environment-climate-summit>, (08/12/2023)

⁷⁹⁶ Adam Vaughan, 'Cancún climate agreements at a glance', The Guardian, 3/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/13/cancun-climate-agreement>, (08/12/2023)

⁷⁹⁷ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its sixth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its sixth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2010/cmp6/eng/12a01.pdf>, Decision 1/CMP.6, (25/09/2021), s.3-4

kıyaslandığında %25 - %40 oranında emisyonda azaltıma gitmesi karara bağlanmıştır.⁷⁹⁸

Yine Cancun Anlaşması kapsamında toprak kullanımı, toprak kullanımının değişimi ve ormanlar gibi konular üzerinde kararlar alınmış ve anlaşma metnine dahil edilmiştir. Bu bağlamda, Kyoto Protokolü kapsamında objektif kurallar çerçevesinde eylem ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi, orman, ormanlaştırma, yeniden ormanlaştırma, ormansızlaşma, yeniden bitkilendirme, orman yönetimi, ekip biçilen arazilerin doğru yönetimi, otlak arazilerin yönetimi gibi konular tekrar ele alınmıştır. İlgili anlaşma gereği Geçici Çalışma Grubu'nun yapmış olduğu çalışmaya göre; Kyoto Protokolü tarafı ülkelerin toprak kullanımı, toprak kullanımının değiştirilmesi ve ormanlar gibi başlıklarda atılacak olan adımlar sonucunda her yıl ne kadarlık CO₂ salınımında azaltıma gidileceği konusunda taahhütlerde bulunulmuştur. İlgili taahhütlerde, Avustralya bu çalışmalar sonucunda yıllık 9.16 MtCO₂ salınımı azaltacağı, Belarus 24.93 MtCO₂ salınımı azaltacağı, Fransa 66.98 MtCO₂ salınım azaltacağını, İtalya ise 15.61 MtCO₂ salınım azaltacağını taahhüt etmiştir. Yine bu doğrultuda bir liste oluşturularak, Kyoto Protokolü taraflarının ne kadarlık bir azaltım taahhüdünde bulunduğu detaylı bir şekilde gösterilmiştir.⁷⁹⁹

Yine alınan kararlar arasında Uyum Fonu Komitesi'nin yayınlamış olduğu rapor bulunmaktadır. İlgili raporda; onaylanmış emisyon azaltımı çalışmalarının planlanması, ilgili projelerin destek ve mali yardımların revize edilmesi ve işletilmesi gibi birçok farklı karar ve uygulama esasları kabul edilmiştir.⁸⁰⁰

4.12. 2011 Yılı Durban Taraflar Konferansı (COP17) - (CMP7)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 17. Taraflar Konferansı (COP17) ve Kyoto Protokolü 7. Taraflar Konferansı (CMP7) 28 Kasım - 11 Aralık 2011 tarihleri arasında Güney Afrika'nın Durban kentinde yapılmıştır.⁸⁰¹

⁷⁹⁸ A.g.e., Decision 1/CMP.6, (25/09/2021), s.4

⁷⁹⁹ A.g.e., Decision 2/CMP.6, (25/09/2021), s.5-7

⁸⁰⁰ A.g.e., Decision 5/CMP.6, (25/09/2021), s.13-14

⁸⁰¹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its seventeenth session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its seventeenth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2011/cop17/eng/09a01.pdf> (25/09/2021)

4.12.1. BMİDÇS 17. Taraflar Konferansı (COP17)

Toplantı öncesi dünyanın iki büyük emisyon salımı yapan tarafları olan ABD ve AB temsilcileri Brüksel'deki Enerji ve İklimde Büyük Ekonomiler forumunda Durban Zirvesi'nde hukuki bağlayıcılığı olan bir anlaşmanın kabul edilme şartının olmadığını belirtmişlerdir. AB İklim Eylem Komiseri Connie Hedegaard, hukuki bağlayıcılığı olan bir anlaşmanın gerekliliği olduğuna yönelik bir anlayış olmak ile birlikte bu şekilde bir anlaşmanın Durban Zirvesi'nde kabul edilme beklentisinde olmadıklarını açıklamıştır.⁸⁰²

Yine toplantı öncesi gelişmiş ülkeler ve gelişmemiş ülkeler arasında bir bağlantı tesis etmeye çalışan Çin, gelişmekte olan taraf ülkelere emisyon azaltımına yönelik daha fazla çaba göstermeleri için çağrıda bulunmuştur. Çin'in zengin ve az gelişmiş ülkeler arasında boşluğu kapatarak bu dönemde iklim değişikliği ile mücadelede yeni bir liderlik rolü üstlenmeye çalıştığına yönelik yorumlar yapılmıştır.⁸⁰³

BM Genel Sekreteri, Bangladeş'te düzenlenen bir konferansta, yaşanan küresel ekonomik krizin iklim değişikliği ile mücadelede mazeret olamayacağını, 2009 yılında hazırlanan Kopenhag Anlaşması bağlamında Yeşil İklim Fonuna tahsis edilen 100 milyar ABD doları ekonomik yardımın ihtiyacı olan ülkelere verilmesi konusunda Durban Zirvesi'nde bir sonuca varılmasına yönelik gelişmiş ülkelere çağrıda bulunmuştur.⁸⁰⁴

Birleşik Krallık Enerji ve İklim Değişikliği Bakanı Chris Huhne, gelişmiş ekonomileri kapsayacak şekilde hazırlanacak olan bir anlaşmanın lüks olmadığını, yeni küresel bir iklim anlaşmasının dünya için bir tercih değil zorunluluk olduğunu,

⁸⁰² The Guardian, 'Durban climate deal impossible, say US and EU envoys', 28/04/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/apr/28/durban-climate-deal-impossible>, (08/12/2023)

⁸⁰³ Fiona Harvey, 'Climate talks: China calls on developing countries to 'step up'', The Guardian, 03/11/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/nov/03/climate-talks-china-developing-countries>, (08/12/2023)

⁸⁰⁴ The Guardian, 'Ban Ki-moon calls for climate fund to be finalised at Durban', 16/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/nov/16/ban-ki-moon-climate-fund-durban>, (09/12/2023)

2015 yılına kadar müzakerelerin tamamlanması durumunda 2016 yılında faaliyete geçecek bir anlaşmanın yapılabileceğine yönelik umutlu olduğunu belirtmiştir.⁸⁰⁵

ABD Çevre Araştırmaları Merkezi tarafından yapılan yorumlarda Durban Zirvesi'nde herhangi bir anlaşmaya varılması ihtimalinin olmadığı, Kyoto Protokolünün odağında görüşmelerin yapılacağı, 2012 yılı sonrası için yeni bir anlaşmaya varılmasının mevcut konjonktür bağlamında mümkün olmadığına yönelik açıklamalarda bulunulmuştur.⁸⁰⁶

Durban zirvesi yüksek beklentilerden uzak bir konferans olarak başlamış fakat konferans süresince temsilcilerden ve komiserlerden sürekli olarak umut vadeden açıklamalar gelmeye devam etmiştir. İklim değişikliğine ilişkin ciddi adımların atılmasında halen çok geç olmadığı ve varılacak bir mutabakat ile emisyon azaltımına başlanılmasının mümkün olduğuna yönelik açıklamalar yapılmıştır.⁸⁰⁷

İlgili konferansta iklim değişikliği ile mücadelede eylemlerin artırılması adına Durban Platformu geçici çalışma gurubu kurulması kararlaştırılmıştır. İlgili geçici çalışma grubunun en geç 2012 yılının ilk yarısında kurulması kararı alınmış, 2015 yılına kadar çalışmalarını tamamlaması istenmiştir. Hazırlanacak olan rapor, emisyon azaltımı konusunda finansa, teknoloji transferi, kalkınma, şeffaflık, kapasite artırımı gibi birçok konu başlığı dahil edilmiştir.⁸⁰⁸

Buna ek olarak Bali Konferansında kurulmuş olan Bali Eylem Planı kapsamında oluşturulan Uzun Vadeli İşbirliği Geçici Çalışma Grubu sonuçları rapor haline getirilmiş ve bu konferansa sunulurak kabul edilmiştir. İlgili raporda uzun vadeli işbirliği eyleminde vizyon paylaşımı yapılmış, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri kapsayacak şekilde ulusal düzeyde hazırlanan emisyon azaltım taahhütleri revize edilerek azaltım konusunda yeni hedefler benimsenmiştir. İlgili hedefte Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında küresel ortalama

⁸⁰⁵ Fiona Harvey, 'Chris Huhne: a new global climate change treaty is not a luxury', The Guardian, 24/11/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/nov/24/chris-huhne-global-climate-treaty>, (09/12/2023)

⁸⁰⁶ Suzanne Goldenberd, ' Kyoto protocol 'will be on life support' after Durban summit', The Guardian, 29/11/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/nov/29/kyoto-protocol-life-support-durban-summit>, (09/12/2023)

⁸⁰⁷ Caroline Lucas, ' Durban climate talks: we still have a chance to talk about success', The Guardian, 05/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/blog/2011/dec/05/durban-climate-talks-success>, (09/12/2023)

⁸⁰⁸ UNFCCC, a.g.e, Decision 1/CP.17, (25/09/2021), s.2

sıcaklık artışının 2 °C'nin altında tutulması kararlaştırılmıştır.⁸⁰⁹ Raporda ayrıca hem gelişmiş hem de gelişmekte olan taraf ülkeler için çalışma kuralları ve rehber kılavuzlar hazırlanmıştır. Ormansızlaşmanın önüne geçilmesi, ormanların ve yutakların korunması ve artırılması, sektörel anlamda işbirliği, destek ve eylemlerin uygulanması gibi konularda kararlar alınmıştır.⁸¹⁰ Ayrıca mukabil tedbirlerin sosyal ve ekonomik neticeleri incelenerek sonuçları yine aynı raporda detaylandırılmıştır. Uyum konusunda mevcut eylem ve faaliyetlerin artırılması, finans, teknolojik kalkınma ve transferi, kapasite artırımı gibi konularda mutabakata varılmıştır.⁸¹¹

Yeşil İklim Fonu'nun başlatılması için alınan karar ile emisyon azaltımı konusunda finansal ve teknolojik desteklerin bir fon aracılığı ile yürütülmesi kararlaştırılmıştır. İlgili kararda uygulama alanları, çalışma usulleri ve yönetim organının hangi bölgelerden kaç kişi ile temsil edileceği gibi birçok konuda adımlar atılmıştır. İlgili prensipler ve objektif kurallar tarafsız ve adil yaklaşım esaslarına göre hazırlanmış, kurumsal düzenlemeler buna göre şekillendirilmiştir. Ayrıca ilgili fonun çalışmaları ve kendi alanında atmış olduğu adımların yine her yıl Taraflar Konferansı'na sunulmak üzere raporlanması konusunda karar alınmıştır.⁸¹²

Durban Konferansı'nda Nairobi Çalışma Grubu'nun yürütmüş olduğu iklim değişikliğine karşı uyum, hassasiyet ve etki konularına ilişkin kararlar alınmıştır. Bu bağlamda Cancun Anlaşması ile uyumlu şekilde bilimsel ve teknik konularda destek ve iklimin geleceği için öngörüler sunabilecek adımların atılması kararlaştırılmıştır. Nairobi Çalışma Grubu olarak atılan adımlar arasında kullanıcı dostu bilgi ürünleri ve sonuçları elde etme sürecini devam ettirme, geliştirilmiş bilgi üretimini ve bilgiyi arttırma gibi görev ve misyonlar yer almıştır.⁸¹³

İklim değişikliğinin sonucu olarak ortaya çıkan kayıp ve zarar konusunda kurulmuş olan çalışma programında gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerin bu süreçte yaşadıkları kayıp ve zararların tespiti için çalışmalar yürütülmüştür. Bu

⁸⁰⁹ A.g.e., Decision 2/CP.17, (25/09/2021), s.4-5

⁸¹⁰ A.g.e., Decision 2/CP.17, (25/09/2021), s.10-11

⁸¹¹ A.g.e., Decision 2/CP.17, (25/09/2021), s.23-25

⁸¹² A.g.e., Decision 2/CP.17, (25/09/2021), s.55-57

⁸¹³ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its seventeenth session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its seventeenth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2011/cop17/eng/09a02.pdf>, Decision 6/CP.17, (25/09/2021), s.3-4

bağlamda aşırı doğa olayları, kuraklık, sel ve afetler gibi durumlarda yaşanan kayıpların tespiti adına üç tematik alan tespit edilmiştir. Birinci tematik alanda şuan ki mevcut bilgiler ışığında ve iklim değişikliğinin kötü etkilerine ilişkin olarak mevcut kayıp ve zarar risklerinin tespit edilmesi, ikinci tematik alanda aşırı hava olayları ve yavaş başlangıçlı olaylar da dahil olmak üzere tüm seviyedeki tecrübelerin dahil edildiği iklim değişikliğinin kötü etkileri ile ilişkili kayıp ve zararların belirlenmesi yaklaşımının sınıflandırması, üçüncü tematik alanda ise Sözleşme kapsamında iklim değişikliğinin kötü etkileri ile ilişkili kayıp ve zararların belirlenmesi yaklaşımının uygulanmasının genişletilmesi alanları üzerinden çalışmalar yürütülmüştür. Bu üç tematik alan için her biri adına bir çok soru hazırlanmış ve bu sorulara verilen cevaplar ile kayıp ve zararın boyutları tespit edilmeye çalışılmıştır.⁸¹⁴

Yine alınan kararlar arasında en az gelişmiş ülkelere yapılacak olan yardımlar ve uyum programı hakkında kararlar ve uygulama esasları belirlenmiştir.⁸¹⁵ Ayrıca bir önceki yılda kabul edilen orman ve orman sistemlerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi adına ilgili karar uyarınca emisyon azaltımı konusunda bilgi edinme olarak hazırlanmış olan rehber metin ve çalışma usulleri bu konferansta gündeme gelmiş ve kabul edilmiştir.⁸¹⁶

Önceki konferanslarda yapıldığı üzere, Sözleşmeye göre gelişmekte olan taraf ülkelerin kapasite artırımı konusunda çalışmalar yapılmış ve kararlar alınmıştır. Bu bağlamda, gelişmekte olan taraf ülkelerin ihtiyaçlarına öncelik verilecek, iklim değişikliği ve çevre dostu yatırım ve teşviklerin arttırılarak devam edilmesine yönelik adımlar atılacaktır. Yapılması planlanan bu desteklerin hem gelişmiş ülkeler tarafından hem de özel sektör tarafından sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. BM'nin ilgili kurum ve kuruluşları ile kapasite artırımı ve destek sürecini koordine etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Aynı şekilde gelişmekte olan taraf ülkelere farklı sorumluluklar yüklenmiştir. İstenilen seviyede kapasite artırımı için uygun plan, proje, strateji ve politikaların hayata geçirilmesi, bu adımların iklim değişikliği süreci ile entegre edilmesi, bütçe ve finansman konusunda açık ve şeffaf şekilde hareket

⁸¹⁴ A.g.e., Decision 7/CP.17, (25/09/2021), s.5-7

⁸¹⁵ A.g.e., Decision 8/CP.17, (25/09/2021), s.11-12

⁸¹⁶ A.g.e., Decision 12/CP.17, (25/09/2021), s.16

edilmesi, gelişmekte olan ülkeler arasında gl bir iletişim ağı kurularak bilgi paylaşımı ve işbirliğı yapılması talep edilmiştir.⁸¹⁷

Ayrıca, Sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraf ülkelerin yıllık sera gazı envanter raporları hakkında yeni bir düzenlemeye gidilmesi konusunda karar alınmış ve bu konuda bir kılavuz metin kabul edilmiřtir⁸¹⁸ İlgili metinde;

- Ek-I taraflarının taahhütlerine riayet etmeleri konusunda yeni düzenlemeler getirilmiş,

- Emisyon azaltımı raporlamaları konusunda daha şeffaf ve açık bir bilgilendirme süreci hayata geçirilmiş,

- Onaylama, teknik değerlendirme ve envanter bilgileri konusunda uzman görüşleri gibi süreçlerin kolaylaştırılmasına olanak sağlanmıştır.⁸¹⁹

Toplantıda 2020 yılı sonrasını kapsayacak şekilde yeni bir anlaşmanın hazırlanması ve hukuki bağlayıcılığın olduğu tüm tarafların sürece dahil edilerek yeni bir taslak metin hazırlanması konusu ele alınmış, AB tarafından hazırlanan bir taslak metin üzerinde n görüşmeler yapılmıştır. İlgili taslak metni başta Çin olmak üzere gelişmekte olan taraf ülkelerin kabul etmesinin zor olduğu ifade edilmiştir. Diğer taraftan yine AB yeni bir anlaşma metninin kabul edilmemesi nedeniyle Kyoto Protokolü'nn uygulama süresinin 2020 yılına kadar uzatılmasına ilişkin bir teklif sunmuştur.⁸²⁰

Toplantının son günlerine gelindiğinde Durban'da bir mutabakata varıldığı bildirilmiştir. Birleşik Krallık temsilcisi zirvenin iklim değişikliğı ile mücadelede ileriye dönük önemli bir adım olduğunu ifade etmiştir. Güney Afrika Temsilcileri daha ciddi ve hızlı adımların atılacağı ve bağlayıcılığı olan bir anlaşmayı tercih ettiklerini, Çin ve Hindistan gibi ülkeler ise sürece daha dikkatli yaklaşılması

⁸¹⁷ A.g.e., Decision 13/CP.17, (26/09/2021), s.20-21

⁸¹⁸ A.g.e., Decision 15/CP.17, (26/09/2021), s.23

⁸¹⁹ A.g.e., Decision 15/CP.17, (26/09/2021), s.24

⁸²⁰ John Vidal, 'COP17 climate talks: Durban text follows EU roadmap for new global deal', The Guardian, 09/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/09/un-climate-talks-durban-text>, (09/12/2023)

gerektiği, kendilerine yüklenecek ciddi emisyon azaltım baskılarını kabul etmeyeceklerini ifade etmişlerdir.⁸²¹

Toplantı öncesi yapılan olumsuz yorumlar ve beklentisizlik durumu göz önüne alındığında zirvede bir anlaşma metni üzerinde mutabakata varılmasının oldukça değerli olduğu ifade edilmiştir.⁸²² Durban Zirvesi'ni öne çıkaran en önemli konu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ilk defa kendilerine kapsamlı bir anlaşma hazırlamak için vaatte bulunmuş olmalarıdır. Sera gazı emisyonlarını azaltma amacıyla 2020 yılı ve sonrası dönemde faaliyete geçilecek şekilde ortak bir metnin hazırlanarak hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Geçmişte 1992 yılında BMİDÇS hayata geçirilmiş ve küresel düzeyde kabul görmüştür. Diğer taraftan Kyoto Protokolü sadece belli ülkelerin katılımı ile işletilen bir süreç olmuştur. Durban Platformu'nda ilgili tüm tarafların katılacağı ortak metinde buluşma amaçlanmıştır. Yeni anlaşmanın hukuki bağlayıcılığının olup olmayacağı sürecin hazırlık aşamasında tarafların görüşlerine göre belirlenecek olup 2015 yılında yapılacak olan zirveye sunulacak şekilde hazırlanması kararlaştırmıştır.⁸²³

Toplantı sonrası varılan anlaşma tarafları memnun etmiştir. BMİDÇS yürütme sekreteri Christiana Figueres, anlaşmayı kabul eden tüm taraflara teşekkürlerini bildirmiş, tarafların kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak asgari müştereklerde bir araya gelmenin önemine vurgu yapmıştır.⁸²⁴ Varılan anlaşma ve Durban Platformu'nun kurulmuş olması bilim insanlarını memnun etmemiş, Dünyanın Dostları Grubu İcra Direktörü Andy Atkins, varılan anlaşmanın ve platformun etkisiz olduğunu, tarafların dünyayı kurtarma ve mevcut felaketlere engel

⁸²¹ John Vidal, 'Climate deal salvaged after marathon talks in Durban', The Guardian, 11/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/10/un-climate-change-summit-durban>, (09/12/2023)

⁸²² Fiona Harvey, 'Q&A: Why Durban is different to climate change agreements of the past', The Guardian, 11/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/11/durban-questions-and-answers>, (09/12/2023)

⁸²³ Fiona Harvey, a.g.k., 11/12/2011

⁸²⁴ Fiona Harvey, 'Global climate change treaty in sight after Durban breakthrough', The Guardian, 11/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/11/global-climate-change-treaty-durban>, (09/12/2023)

olma gibi bir amaçları var ise acil şekilde emisyon azaltımına gitmeleri gerektiğini ifade etmiştir.⁸²⁵

Zirve sonunda Kanada Çevre Bakanı Peter Kent, ABD ve Çin'in dahil olmadığı bir anlaşmaya taraf olmaya devam etmeyeceklerini, mevcut Kyoto Protokolü'nün iklim değişikliği ile mücadelede Kanada'ya ve dünyaya bir şey katmadığını ve Kyoto Protokolü'nden tamamen çekildiklerini açıklamıştır.⁸²⁶ Aynı şekilde Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Alexander Lukashevich, Kyoto Protokolünün ikinci dönemine katılmayacaklarını, herhangi bir taahhüt vermeyeceklerini bildirmiş ve Kanada'nın protokolden çekilmesini desteklediğini açıklamıştır. Lukashevich, mevcut anlaşmanın büyük kirleticileri kapsamadığını ve iklim krizi ile mücadele etmede bir çözüm üretmediğini ifade etmiştir.⁸²⁷

4.12.2. Kyoto Protokolü 7. Taraflar Konferansı (CMP7)

İlgili taraflar konferansında alınan kararlar arasında Kyoto Protokolü Ek-I listesinde bulunan tarafların kurmuş olduğu Geçici Çalışma Grubu'nun hazırlamış olduğu sonuç raporu gündeme gelmiş ve kabul edilmiştir. İlgili Geçici Çalışma Grubu'nun hazırlamış olduğu raporda diğer toplantılarda olduğu gibi bu toplantıda da Ek-I listesinde bulunan taraf ülkelerin 2020 yılına kadar emisyon azaltımında % 25 - 40 arasında bir azaltıma gitmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁸²⁸ Yine aynı kararda; 2012 yılında ilk taahhüt döneminin sona erecek olması ve yerine yeni bir anlaşma üzerinde mutabakata varılamaması sebebiyle bu sürecin 2020 yılına kadar uzatılması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu sebeple Kyoto Protokolü ikinci taahhüt döneminin başlangıcı 1 Ocak 2013 olarak kabul edilmiş, bitiş dönemi olarak 31

⁸²⁵ Fiona Harvey, 'Durban deal will not avert catastrophic climate change, say scientists', The Guardian, 11/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/11/durban-climate-change-deal>, (09/12/2023)

⁸²⁶ The Guardian, 'Canada pulls out of Kyoto protocol', 13/12/2011, The Guardian, 'Canada pulls out of Kyoto protocol', (09/12/2023)

⁸²⁷ The Guardian, 'Russia supports Canada's withdrawal from Kyoto protocol', 16/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/16/russia-canada-kyoto-protocol>, (09/12/2023)

⁸²⁸ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its seventh session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its seventh session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2011/cmp7/eng/10a01.pdf>, Decision 1/CMP.7, (26/09/2021), s.2

Aralık 2017 veya 31 Aralık 2020 yılı olması konusunda farklı teklifler sunulmuştur.⁸²⁹

Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı'nda sözleşmenin Ek-I listesinde yer alan taraf ülkelerin Kyoto Protokolü ikinci taahhüt dönemine kadar ne kadarlık bir azaltım öngördükleri konusunda geçici çalışma grubu hazırlanmış ve mevcut çalışma grubu hazırlamış olduğu raporu toplantıya sunmuştur. İlgili raporda; AB üyesi ülkelerin tek tek taahhüt vermeleri yerine tüm AB olarak müşterek bir taahhüt verilmiş, ikinci taahhüt döneminde %20 - 30 oranında bir azaltım öngörülmüştür. Ukrayna'nın 2020 yılına kadar öngördüğü azaltma oranı %20 seviyesinde belirlenmiştir. İzlanda %15 - 30 arasında bir azaltım öngörülmüş, Kazakistan %15 oranında bir azaltım öngörmüştür. Norveç ise 2020 yılı sonuna kadar %30 - 40 arasında bir emisyon azaltımı öngörmüş, İsviçre ise %20 - 30 arasında bir azaltım taahhüdünde bulunmuştur. Japonya ve Rusya Federasyonu ülkeleri ise ikinci taahhüt dönemine katılmayacaklarını bildirmişlerdir.⁸³⁰ Kanada ise 2011 yılında Kyoto Protokolü'nden tamamen çekildiğini açıklamıştır.

Kyoto Protokolü ikinci taahhüt döneminde toprak kullanımı, toprak kullanımında değişim ve ormanlar gibi konularda neler yapılması gerektiği yine toplantının gündem maddeleri arasında yerini almıştır. Konuya ilişkin alınan kararlara göre; temiz kalkınma mekanizmasının da kullanılması ile ilerleyen dönemde konulmuş olan daha büyük hedeflerin nihai amacına ulaşmasında devreye sokulması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca ilgili konulara ilişkin bilimsel ve teknik alt komitenin hazırlayacağı raporların yine toplantıya sunularak hayata geçirilmesi konusunda mutabakata varılmıştır.⁸³¹

Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü bağlamında kabul edilen uygulama ve prensiplerin aynı şekilde uygulanmaya devam edilmesi, ikinci taahhüt döneminin uygulanmasını kabul eden tarafların artırılmış sera gazı azaltım hedeflerine ulaşmaları konusunda neler yapılabileceğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Teknik ve Bilimsel Tavsiye Alt Komitesi'nin hazırlamış olduğu rapor doğrultusunda toprak kullanımı, toprak kullanımının değiştirilmesi ve ormanlar

⁸²⁹ A.g.e., Decision 1/CMP.7, (26/09/2021), s.4-6

⁸³⁰ A.g.e., Decision 1/CMP.7, (26/09/2021), s.7

⁸³¹ A.g.e., Decision 1/CMP.7, 26/09/2021), s.8-9

konusunda daha geniş ölçekte adımlar atılması kararlaştırılmıştır. Yapılması planlanan faaliyetlerin, Temiz Kalkınma Mekanizması altında yürütülmesi kabul edilmiştir. Ayrıca bu adımlar hakkında rehber metin ve uygulama kılavuzu ek dosya olarak yayınlanmıştır.⁸³²

Sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraf ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede ekonomik, sosyal, çevresel, politik konular bağlamında yaşamış oldukları olumlu veya olumsuz sonuçların değerlendirilmesine yönelik çalışma ve tecrübe aktarımı sağlanmıştır. Elde edilen potansiyel sonuçlara göre mevcut politika ve hedeflerin gözden geçirilmesi, uygulanması veya revize edilmesi adına karar alınmıştır.⁸³³

Temiz Kalkınma Mekanizması'nın uygulamalarına ilişkin ek rehber metin kabul edilmiştir. Ek rehberde mekanizmanın genel kuralları ifade edilmiş, ilave olarak Mekanizma'nın yönetimi, metodolojik gözlemlerin neler olacağı, Temiz Kalkınma Mekanizması'na ilgili proje ve planların kayıt edilme süreci ve bunların onaylanmış emisyon azaltım projeleri olarak kayıt altına alınması ve kapasite artırımı gibi konularda yeni yaklaşımlar benimsenmiştir.⁸³⁴

4.13. 2012 Yılı Doha Taraflar Konferansı (COP18) - (CMP8)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 18. Taraflar Konferansı (COP18) ve Kyoto Protokolü 8. Taraflar Konferansı (CMP8) 26 Kasım - 8 Aralık 2012 tarihleri arasında Katar'ın Doha kentinde yapılmıştır.⁸³⁵

⁸³² A.g.e., Decision 2/CMP.7, (02/10/2021), s.11-12

⁸³³ A.g.e., Decision 5/CMP.7, (02/10/2021), s.26-27

⁸³⁴ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its seventh session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its seventh session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2011/cmp7/eng/10a02.pdf>, Decision 8/CMP.7, (02/10/2021), s.6-7

⁸³⁵ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its eighteenth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cop18/eng/08a01.pdf>, (03/10/2021)

4.13.1. BMİDÇS 18. Taraflar Konferansı (COP18)

Müzakereler öncesi Avustralya İklim Değişikliği ve Enerji Etkinliği Bakanı Grey Combet, 2012 yılı sonrası dönemi kapsayan ikinci Kyoto sürecine katılacaklarını bildirmiştir. 2020 yılına kadar 2000 yılı esas alınarak %5 oranında bir emisyon azaltımına gideceklerini belirten Combet, yapılan görüşmelerde dünyanın farklı yerlerinde emisyon azaltımına ilişkin daha ciddi adımların atılması ve daha yüksek emisyon azaltım hedeflerinin verilmesi durumunda kendilerinin de %15 - 25 oranında bir azaltımı kabul edebileceklerini söylemiştir.⁸³⁶

Doha Zirvesi öncesi UNEP tarafından yayınlanan emisyon raporunda iklim değişikliği ile mücadelede emisyon azaltım çabalarının çok yavaş olduğu ifade edilmiş, 2000 yılından itibaren atmosferdeki toplam emisyon miktarında % 20 oranında bir artışın olduğu belirtilmiştir. Aynı raporda 2 °C hedefinin yakalanması için 2020 yılına kadar en az %14 oranında fosil yakıt kullanımının azaltılması gerektiği ifade edilmiştir.⁸³⁷

Uluslararası basında küresel düzeyde kabul edilecek olan bir iklim anlaşmasının ne gibi faydalar sağlayacağına yönelik uzman görüşlerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda, BM İklim Sekreteryası Eski Sekreteri Yvo de Bour, uluslararası düzeyde bir anlaşmanın yapılması ve asgari müştereklerde tarafları bir araya getirerek ortak bir metin üzerinde anlaşmaya varılmasının zor ve yavaş ilerleyen bir süreç olduğunu fakat kabul edilecek bir anlaşma ile küresel düzeyde ve ortak çıkarlar doğrultusunda daha başarılı sonuçlar alınacağını iddia etmektedir. Bour, küresel bir iklim anlaşmasının ilgili tüm taraflara ve dünyaya katkılarını dört başlıkta toplamıştır. Birinci olarak ittifak halinde belirlenecek olan politikalar ve bunların uygulanması ulusal ve bölgesel çabaların çok üzerinde bir etkiye sahip olacak ve sonuç daha hızlı elde edilebilecektir. İkinci olarak hukuki bağlayıcılığı olan küresel bir anlaşmanın politik çalışma alanlarında daha tutarlı adımları beraberinde getireceği, hükümetler, şirketler ve STK'ların gün gün yeni duruma karşı

⁸³⁶ Fiona Harvey, ' Kyoto protocol: Australia signs up to second phase', The Guardian, 09/11/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/nov/09/australia-kyoto-protocol-second-phase>, (09/12/2023)

⁸³⁷ The Guardian, 'Emissions cuts too slow to fight climate change, warns UN report', 21/11/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/nov/21/emissions-cuts-climate-change-un>, (09/12/2023)

ayak uydurma girişimlerinden ziyade belirlenen prensiplere göre davranmaları daha başarılı ve etkin sonuçlar elde edilmesine yol açacaktır. Üçüncü olarak küresel bir anlaşma ile atılan her bir adımın şeffaflığı, açıklığı ve birbirine yardım kültürünü arttırdığı görülmüştür. Dördüncü olarak kabul edilecek bir anlaşma ilgili tüm taraflara aynı kurallar ve standartlara göre hareket etme imkanı tanıyacaktır.⁸³⁸

İlgili konferansta önceki dönemde faaliyete geçirilen Bali Eylem Planı kapsamında hazırlanmış olan sonuç metni konferansa sunulmuş ve anlaşma olarak kabul edilmiştir. İlgili kararda tarafların acil olarak emisyon azaltımı konusunda harekete geçmesi, IPCC 4. Değerlendirme Raporu'nda da ifade edildiği üzere Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında küresel sıcaklık artışının 2 °C altında tutulması istikametinde çaba sarf etmesi gerektiği belirtilmiştir. Atılması gerekli olan bu adımların sürdürülebilir kalkınma, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasına göre olması gerektiği vurgulanmıştır.⁸³⁹

Ayrıca ulusal ve uluslararası eylemler ile iklim değişikliğine karşı emisyon azaltma çabalarının artırılması planlanmış olup atılması gerekli olan adımların her ülkenin kendi koşullarını kabul ederek ölçülebilir, raporlanabilir, onaylanabilir, güvenilir, objektif kurallar ve şeffaf bir süreç ile yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁸⁴⁰ Aynı şekilde bu süreçte gelişmiş ülkelerden istenen adımların benzerleri geliştirmekte olan taraf ülkelerden de istenmekte fakat bu taraf ülkelerin geliştirmekte olan ekonomik ve sosyal boyutları, sürdürülebilir kalkınma öncelikleri, teknolojik talep ve gereksinimleri, gelişmiş ülkelerden aldıkları desteklerin ölçekleri, finansal yardım ve kapasite geliştirme öncelikleri başlıklarına göre hareket kabiliyetleri konusunda daha esnek bir yaklaşım sergilenmektedir. Belirtilen başlıklara göre bu taraf ülkelerin ulusal uygunluk durumlarına göre ölçülebilir, raporlanabilir ve onaylanabilir adımlar atması istenmektedir.⁸⁴¹ Yine orman ve ormanların geliştirilmesi, ormansızlaşmanın önüne geçilmesi ve yutakların artırılması adına geliştirmekte olan taraf ülkelerin sürece destek vermeleri, gelişmiş ülkelerin buna

⁸³⁸ Yvo de Boer, 'Why a global climate treaty remains worth fighting for', The Guardian, 21/11/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/nov/21/global-climate-treaty>, (09/12/2023)

⁸³⁹ UNFCCC, age, Decision 1/CP.18, (03/10/2021), s.3-4

⁸⁴⁰ A.g.e, Decision 1/CP.18, (03/10/2021), s.4-5

⁸⁴¹ A.g.e, Decision 1/CP.18, (03/10/2021), s.5-6

yönelik politikalar üreterek ilgili taraf ülkelere finansal ve teknolojik anlamda destekte bulunmaları talep edilmiştir.⁸⁴²

İklim değişikliği ile mücadelede uyum faaliyetlerinde gelişmelerin sağlanması adına teknolojik kalkınma ve transferi gibi konularda adımların atılması, uzun vadeli işbirliği eylemleri çerçevesinde tarafların bu süreçte birbirlerine destek olması gerektiği vurgulanmıştır. Gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan taraf ülkelere yapacağı finansal ve teknolojik yardımlar ile iklim değişikliğine karşı başlatılan bu çabalardan daha fazla fayda ve başarı sağlayabileceği ifade edilmiş, İklim Teknoloji Merkezi ve Ağı Danışma Kurulu'nun konuya ilişkin yapmış olduğu çalışmalarının hayata geçirilmesi kabul edilmiştir.⁸⁴³

İklim değişikliği ile mücadelede atılan adımların artırılması adına Durban Platformu Geçici Çalışma Grubu'nun faaliyetlerinin geliştirilmesi için karar ilgili konferansta kabul edilmiştir. 2020 yılı öncesinde konulmuş olan hedeflerde mevcut boşlukların doldurulması ve sürecin daha etkin yürütülmesi adına finansal, teknoloji transfer ve kapasite geliştirme konularında destekte bulunulması amaçlanmıştır.⁸⁴⁴

Geliştirmekte olan taraf ülkelerin iklim değişikliği sebebiyle uğradıkları zarar ve kayıplarının belirlenmesi bağlamında görüşmeler yapılmıştır. Bu bağlamda bahse konu taraf ülkelerin uyum kapasitelerinin artırılması ve iklim değişikliğinin kötü etkilerine karşı tedbirlerin alınmasına yönelik görevler belirlenmiş, finansal ve teknolojik desteklerin de dahil olduğu kapasite geliştirme faaliyetlerinin ivedilikle hayata geçirilmesi ilgili taraflardan istenmiştir. Aşırı hava olayları, yıkıcı doğa koşulları ve bunların sebep olduğu felaketlerin değerlendirilmesi, bu amaçla kapsamlı bir iklim risk yönetimi yaklaşımının belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca stratejik diyalog ve koordinasyonun, sinerji ve birlikteliğin hayata geçirilmesi, atılması hedeflenen bu adımların artırılarak devamlılığının sağlanması amaçlanmıştır.⁸⁴⁵

Alınan bu kararlara ek olarak uzun vadeli finans çalışma programının faaliyetleri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca daimi komitenin hazırlamış

⁸⁴² A.g.e, Decision 1/CP.18, (03/10/2021), s.7

⁸⁴³ A.g.e., Decision 1/CP.18, (03/10/2021), s.9-11

⁸⁴⁴ A.g.e., Decision 2/CP.18, (03/10/2021), s.19-20

⁸⁴⁵ A.g.e., Decision 3/CP.18, (03/10/2021), s.21-23

olduğu rapor konferansta sunulmuş ve karar metninde yer verilmiştir. İlgili raporda finansal kurumların, özel sektörün ve farklı akademik kurum ve kuruluşların katılım ve desteklerinin teşvik edilmesi istenmiş, AB ve diğer bölgesel örgütlerin yapmış olduğu finansal yardımların önemi raporda ifade edilmiştir.⁸⁴⁶ Konferansta, Yeşil İklim Fonu, Gelişmekte Olan Ülkeler Fonu ve En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu'nda finansal anlamdaki yıllık değerlendirmeler ele alınmış, yapılan faaliyetler ve atılan adımlara ilişkin faaliyet raporları sunulmuştur.⁸⁴⁷

Aynı konferansta iklim değişikliğine karşı ulusal uyum planlarının hazırlanması konusunda kararlar alınmıştır. Alınan kararlarda tüm taraf ülkelerin ulusal bazda uyum programlarını hazırlamaları, kısa - orta - uzun vadeli plan ve projeleri hazırlayarak hayat geçirmesi istenmiştir. İlgili plan ve stratejilerin işbirliği ve iklim değişikliği ile mücadele prensipleri çerçevesinde olması ve uyum konularında eşgüdüm çerçevesinde hareket edilmesi konusunda irade beyanında bulunulmuştur. Ayrıca gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin Küresel Çevre Fonu'ndan faydalanmaları, teknik açıdan desteklenmeleri adına ulusal uyum planlarının hazırlanması ve buna yönelik ilgili fondan faydalanmaları konusunda hazırlıkların yapılması ve sürecin ciddi şekilde sürdürülmesi talep edilmiştir.⁸⁴⁸

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında yürütülen Taraflar Konferansı'na katılan ülkeler ile BM Çevre Programı arasında İklim Teknoloji Merkezi ve Ağ ev sahipliğinde bilgi ve teknoloji alanında işbirliği sürecinin başlatılması adına bir mutabakat zaptı imzalanmış ve bu konferansta ilgili metin kabul edilmiştir. Bu anlaşmaya göre, İklim Teknoloji Merkezi'nin her yıl hazırlamış olduğu raporlar Taraflar Konferansı'na sunulacak, teknolojik işbirliğinin geliştirilmesi, kalkınma ve teknoloji transferi, teknolojik ihtiyaçların belirlenmesi için kapasitelerin ortaya konması, teknolojik hazırlık ve uygulama süreçlerinin belirlenmesi, ilgili konulara ilişkin stratejiler geliştirme, iklime dirençli kalkınma ve düşük emisyonlu yaşama geçişin hızlandırılması, düşük karbon toplumlarının

⁸⁴⁶ A.g.e., Decision 4-5/CP.18, (03/10/2021), s.25-26

⁸⁴⁷ A.g.e., Decision 8-9-10/CP.18, (03/10/2021), s.32-35

⁸⁴⁸ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its eighteenth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cop18/eng/08a02.pdf>, Decsion 12/CP.8, (16/10/2021), s.3-5

planlanması ve emisyon azaltımı gibi konularda İklim Teknoloji Merkezi tavsiyelerde bulunacaktır.⁸⁴⁹

İlgili konferansta daha önceden başlatılmış olan Yeni Delhi Çalışma Programı'nda bir dizi değişiklik yapılmış ve Doha Çalışma Programı olarak yeniden adlandırılmıştır. Doha Değişiklikleri olarak bilinen programda sözleşmenin altıncı maddesine göre Kyoto Protokolü'nün ikinci taahhüt dönemi olan 2012 - 2020 yılları arasında sekiz yıl faaliyet yürütmesi kabul edilmiştir. Çalışma programı ara değerlendirme dönemi olarak 2016 yılını son değerlendirme dönemi olarak 2020 yılını belirlemiştir. 2012 - 2020 yılları arasında uygulamaların etkinliği, istenilen seviye ile elde edilen seviye arasında ne kadarlık fark olduğunun belirlenmesi ve çalışma programının etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir.⁸⁵⁰

Doha Çalışma Programı için belirlenen temel ilkeler şu şekildedir;

- Ülke odaklı yaklaşım
- Maliyet-etkin yaklaşım
- Esneklik
- Nesiller arası yaklaşım
- Altıncı madde uyarınca iklim değişikliği program ve stratejileri ile

paralel yaklaşım

- Sözleşme tarafları arasında sinerji ve ağların teşviki
- Çoklu sektör ve çoklu ortaklar ile disiplinler arası yaklaşım
- Bütüncül ve sistematik yaklaşım
- Sürdürülebilir kalkınma prensipleri⁸⁵¹

Aynı şekilde Doha değişikliği olarak ifade edilen ve uygulanması planlanan Kyoto Protokolü ikinci taahhüt döneminde tarafların %18 oranında emisyon azaltımı yapması öngörülmüştür. Öte yandan ikinci taahhüt dönemi olan 2012 - 2020 yıllarında ilk taahhüt döneminde olan Japonya, Rusya, Yeni Zelanda ülkeleri ikinci dönem için yeni bir taahhüt sunmamış olup bu döneme katılmamışlardır.⁸⁵²

⁸⁴⁹ A.g.e., Decision 14/CP.18, (16/10/2021), s.8-10

⁸⁵⁰ A.g.e., Decision 15/CP.18, (16/10/2021), s.17-18

⁸⁵¹ A.g.e., Decision 15/CP.18, (16/10/2021), s.21

⁸⁵² Climate Change COP18 2012, https://www.bluegrowth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_18_2012_Doha_UN_Climate_Change_Conferences_Qatar_CMP.htm, (16/10/2021) ; Germany Federal

Sözleşmenin Ek-I tarafları olarak nitelendirilen gelişmiş ülkelerin ilgili konferansa sunmak üzere her iki yıllık dönemde salım yaptıkları ve yutaklar vasıtasıyla engelledikleri sera gazlarının standart bir tablo halinde düzenli olarak hazırlamalarına ilişkin karar kabul edilmiştir. Karara göre; Ek-I tarafı olarak nitelendirilen ülkelerin emisyon trendleri ve emisyon azaltımı hedeflerinde ne gibi adımlar attığı, mevcut başarı ve başarısızlıkların tespit edilmesi amaçlanmıştır. CO₂ - CH₄ - N₂O - HFCs - PFCs - SF₆ gibi gazların emisyon trendleri, hangi sektörlerde ne gibi emisyon salımı veya azaltımı yapıldığı detaylı olarak hazırlanarak konferansa sunulması ilgili taraflardan talep edilmiştir.⁸⁵³

Görüşmeler sırasında Brezilya Delegasyon lideri Andre Correa do Lago tarafından yapılan açıklamada; Kyoto Protokolü'nün ilk döneminde verilen karbon kredilerinin protokolün altını oyduğu, Polonya, Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerin verdikleri karbon kredileri ile emisyon azaltımında istenilen seviyede bir başarının yakalanamadığı, ikinci Kyoto döneminde de bu kredi sisteminin devam etmesi durumunda etkili bir emisyon azaltımının olmayacağına yönelik görüşleri dile getirilmiştir.⁸⁵⁴

Zirve'nin son günlerinde BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, iklim değişikliği konusunda gelişmiş ülkelerin büyük sorumlulukları olduğu ve sürece liderlik yapmaları gerektiğini ifade etmiş, 2015 yılına kadar bir anlaşma metninde mutabakat sağlanması konusunda tüm taraflara çağrıda bulunmuştur.⁸⁵⁵

Çin delegasyonu lideri Xie Zhenhua, ülkesinin emisyon azaltımı konusunda gerekli katkıyı sunacağını fakat gelişmiş ülkelerin daha fazla emisyon azaltma hedefleri vermesini beklediklerini bildirmiştir. Zhenhua, iklim değişikliği ile

Environment and Consumer Protection Ministry, <https://www.bmuv.de/en/topics/climate-adaptation/climate-protection/international-climate-policy/kyoto-protocol/commitment-periods>, (16/10/2021)

⁸⁵³ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its eighteenth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cop18/eng/08a03.pdf>, Decision 19/CP.18, (16/10/2021), s.3-4

⁸⁵⁴ Fiona Harvey, 'Carbon credits row could derail UN climate talks, says Brazil', *The Guardian*, 02/12/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/02/carbon-credits-climate-talks-brazil>, (09/12/2023)

⁸⁵⁵ *The Guardian*, 'Ban Ki-moon: rich countries are to blame for global warming', 05/12/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/05/ban-ki-moon-rich-countries>, (09/12/2023)

mücadelede diğer ülkeler ile ortak hareket ettiklerini, farklı ülkelerin farklı koşulları olduğunu ve bunların anlayış ile karşılanmasını beklediklerini ifade etmiştir.⁸⁵⁶

Toplantı kapanış oturumunda Doha Değişiklikleri olarak bilinen anlaşmayı AB, Norveç ve Avustralya imzalamıştır. İlgili metinde Kyoto süresinin 2020 yılına kadar uzatılması ve ülkelerin daha ciddi taahhütler vermeleri konusunda anlaşmaya varılmıştır.⁸⁵⁷ Doha görüşmelerinde kabul edilen yeni anlaşma metninde; gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler şeklindeki ayrımın ortadan kaldırılması, ilgili tüm tarafların seviyeleri ölçüsünde sürece katkı sunmaları istenmiştir. Ayrıca karbon kredilerinin kullanıma ilişkin sınırlandırma getirilmiştir.⁸⁵⁸ 2015 zirvesinde sunulacak olan anlaşma metnine ilişkin 2 °C hedefine atıf yapılmış ve aynı yıl yapılacak olan zirveye sunulacak şekilde yeni bir anlaşmanın tamamlanmasına yönelik mutabakata varılmıştır.⁸⁵⁹

Zirve sonrası açıklamada bulunan Birleşik Krallık Enerji ve İklim Değişikliği Bakanı Ed Davey, önemli bir adım attıklarını, geleceğin taşlarını şimdiden döşemeye başladıklarını belirtmiştir. AB İklim Başkanı Connie Hedegaard, eski iklim rejimi ile yeni sistem arasında bir köprü kurduklarını ifade etmiştir. 2015 yılına kadar uzun ve zor bir dönemin kendilerini beklediğini fakat bunu başarabileceklerine yönelik umutlu olduklarını bildirmiştir.⁸⁶⁰

4.13.2. Kyoto Protokolü 8. Taraflar Konferansı (CMP8)

İlgili toplantıda Kyoto Protokolü'nde yapılan değişiklikler karara bağlanmıştır. Doha Değişiklikleri olarak ifade edilen ve alınan kararlara göre ilgili tarafların 2014 yılına kadar daha güçlü şekilde emisyon azaltımlarını revize etmeleri

⁸⁵⁶ Fiona Harvey, 'China pledges 'due contribution' on emissions cuts', The Guardian, 05/12/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/05/china-due-contribution-emissions-cuts>, (09/12/2023)

⁸⁵⁷ Fiona Harvey, 'Doha climate change deal clears way for 'damage aid' to poor nations', The Guardian, 08/12/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/08/doha-climate-change-deal-nations>, (09/12/2023)

⁸⁵⁸ Connie Hedegaard, 'Why the Doha climate conference was a success', The Guardian, 14/12/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/14/doha-climate-conference-success>, (09/12/2023)

⁸⁵⁹ Michael Jacobs, 'The Doha climate talks were a start, but 2015 will be the moment of truth', The Guardian, 10/12/2012, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2012/dec/10/doha-climate-talks-global-warming>, (09/12/2023)

⁸⁶⁰ Fiona Harvey, 'Doha climate gateway: the reaction', The Guardian, 10/12/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/10/doha-climate-gateway-reaction>, (09/12/2023)

istenmiştir. Kararın eklerinde yeni emisyon hedefleri arasında Avustralya, 2000 yılını temel alacak şekilde 2020 yılına kadar %5 - 15 veya 25 seviyesinde bir azaltım öngörmektedir. Diğer taraftan Hırvatistan %20 - 30 seviyesinde bir azaltım öngörürken, AB ise 1990 yılı baz alındığında %20 - 30 seviyesinde bir azaltım öngörmektedir. Kazakistan %7 seviyesinde bir azaltım öngörürken, Monako %30 seviyesinde, Norveç ise %30 - 40 seviyesinde bir azaltım öngörmektedir. İsviçre %20 - 30 seviyesinde bir azaltım öngörmekte olup Ukrayna ise %20 seviyesinde bir azaltım öngörmektedir. Kanada, Kyoto Protokolünden çekildiğini açıklaması sebebiyle herhangi bir yeni taahhüt vermezken, Japonya, Yeni Zelanda ve Rusya Federasyonu ikinci taahhüt dönem için yeni bir emisyon azaltım hedefi sunmamıştır.⁸⁶¹

İlgili toplantıda Uyum Fonu Kurulu için tahsis edilmiş finansal yatırımlar konusunda görüşmeler yapılmıştır. Önceki toplantılarda Uyum Fonu için bağış olarak toplanması planlanan yaklaşık 166.5 milyon ABD doları değerinde bir fonun 14 ulusal uygulama programında kullanılması için ilgili kurumlar yetkilendirilmiştir. Devam eden dönemde sürdürülebilir kalkınma ve bağışların çeşitlendirilmesi adına daha büyük adımların ve fonların oluşturulması konusunda talepler iletilmiştir.⁸⁶²

Ayrıca Temiz Kalkınma Mekanizması'nın Kyoto Protokolü uygulamaya geçtiği dönemden itibaren yapmış olduğu faaliyetler ve elde edilen neticelere ilişkin olarak bir rapor hazırlanmış ve konferansa sunulmuştur. Kyoto Protokolü ilk taahhüt döneminde Temiz Kalkınma Mekanizması olarak emisyon azaltımı ile ilişkili 27 ülkeden 50'nin üzerinde program ve yatırımlar hayat geçirilmiş, toplamda 215 milyon ABD dolarının üzerinde yatırım yapılmıştır. Ayrıca Temiz Kalkınma Mekanizmasının daha etkin ve etkili çalışması adına farklı ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların bu sürece katkı sunmaları istenmiş, işbirliği ve sinerji ile sürecin daha başarılı işletileceği vurgulanmıştır.⁸⁶³

⁸⁶¹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its eighth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its eighth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cmp8/eng/13a01.pdf>, Decision 1/CMP.8, (17/10/2021), s.2-3

⁸⁶² A.g.e., Decision 3/CMP.8, (23/10/2021), s.4

⁸⁶³ A.g.e., Decision 5/CMP.8, (23/10/2021), s.7-9

Yine aynı toplantıda gelişmekte olan taraf ülkeler için Kyoto Protokolü'ne göre kapasite geliştirme ve artırma konularında kararlar alınmıştır. Aynı şekilde Kyoto Protokolü'ne taraf olan geçiş ekonomisi olarak ifade edilen ülkeler için de kapasite artırma konularında adımlar atılması kararları kabul edilmiştir. Uygulama yardımcı organı tarafından hazırlanacak olan teknik raporlar doğrultusunda ilgili taraf ülkelere yapılması planlanan yardımların yol haritasının hazırlanması konusunda görüşmeler yapılmış ve ilgili raporun Taraflar Konferansı'na sunulması kararlaştırılmıştır.⁸⁶⁴

4.14. 2013 Yılı Varşova Taraflar Konferansı (COP19) - (CMP9)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 19. Taraflar Konferansı (COP19) ve Kyoto Protokolü 9. Taraflar Konferansı (CMP9) 11 - 23 Kasım 2013 tarihleri arasında Polonya'nın Varşova kentinde yapılmıştır.⁸⁶⁵ Konferans ve toplantıya ek olarak IPCC AR5 Değerlendirme Raporu I. Çalışma Grubu Raporu bu dönemde yayınlanmıştır.*

4.14.1. BMİDÇS 19. Taraflar Konferansı (COP19)

Toplantı öncesi BM Çevre Programı tarafından yayınlanan emisyon raporunda emisyon seviyesinde yaşanan artışlar bildirilmiş, hedefler ve mevcut durum arasındaki farkın her geçen gün arttığı ve iklim değişikliği ile mücadele etmek için zamanın daraldığı, güçlü emisyon azaltım taahhütlerinin ivedilikle hayata geçirilmesi gerektiği bildirilmiştir. Raporda 2 °C ve daha altı sıcaklık artışı hedeflerinin başarılması adına küresel emisyon seviyesinin 2020 yılına kadar 44 GtCO₂ seviyesine indirilmesi, 2050 yılına kadar ise 22 GtCO₂ seviyesine indirilmesi gerektiği, mevcut durumun devam etmesi durumunda 2020 yılında küresel emisyon seviyesinin 59 GtCO₂ çıkacağı bildirilmiştir. Mevcut emisyon azaltım politikalarının ve yatırımlarının mevcut hali ile devam etmesi durumunda başarının

⁸⁶⁴ A.g.e., Decision 10-11/CMP.8, (23/10/2021), s.23-25

⁸⁶⁵ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its nineteenth session, held in Warsaw from 11 to 23 November 2013, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its nineteenth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2013/cop19/eng/10a01.pdf>, (23/10/2021)

* IPCC AR5 değerlendirme raporunun tamamlanma dönemi olan 2014 yılında tüm çalışma grupları ile beraber ele alınacaktır.

yakalanamayacağı, mevcut sürecin devamı göz önüne alındığında sadece artışta bir azalma olacağı, bu azalmanın 3 - 7 GtCO₂ seviyesinde kalacağı bildirilmiştir.⁸⁶⁶

19. Taraflar Konferansı'nda Durban Platformu'nun geliştirilmesi adına kararlar alınmıştır. Alınan kararlarda Durban Gelişmiş Eylem Grubu Geçici Çalışma Grubu'nun bir sonraki oturum olan COP20 Konferansı'na kadar bir taslak metin hazırlayarak gelecek yılda yapılması planlanan konferansa sunması hedefi belirlenmiştir. Durban Platformu'nun çalışmalarını geliştirme adına sözleşmenin ilke ve prensiplerine göre hareket edilmesi, yeni hazırlanacak olan taslakta tarafların emisyon azaltımı konusunda daha ciddi adımlar atması, mevcut durum ve istenilen hedefler arasında oluşan büyük farkın daha da azaltılması kararlaştırılmıştır.⁸⁶⁷

Ayrıca 2014 yılında sunulması istenen taslak metnin 2015 yılında yapılması planlanan COP21 Konferansı'nda anlaşma metni olarak kabul edilmesi için irade beyanında bulunulmuştur. 2014 yılında başlayacak olan Durban Platformu Gelişmiş Eylem Grubu'nun hazırlanacak olan taslak metinde temel olarak emisyon azaltımı, uyum, finans, teknolojik kalkınma ve transferi, kapasite geliştirme, eylemlerde şeffaflık ve destek gibi konular üzerinde çalışma yapacağı belirtmiştir. Ayrıca tüm ilgili taraflara kendi ulusal katkı beyanlarını hazırlamaları ve ilgili Gelişmiş Eylem Grubu'na sunmaları istenmiştir. Hazırlıkların 2015 yılı COP21 görüşmelerine kadar tamamlanması ve konferansa sunulması hedeflenmiştir. 2020 yılı öncesi dönemi kapsayan Bali Eylem Planı olarak faaliyete geçen sürecin neticelenmesine yönelik karar sonuç metninde yer almıştır. Yine 2014 yılından itibaren 2020 yılına kadar iklim değişikliği ile mücadelede atılmış olan her adımın desteklenmesi ve güçlendirilmesi adına tüm tarafların ciddi ve eşgüdüm içerisinde hareket etmesi, ulusal ve yerel yönetimlerin sürece dahil edilmesi, kurum ve kuruluşların sürece destek vermesi talep edilmiştir.⁸⁶⁸

Konferansta iklim değişikliği etkileri ile kayıp ve hasarlar için Uluslararası Varşova Mekanizması'nın kurulması kararlaştırılmıştır. Cancun Uyum Çalışma Alanı altında faaliyet gösterecek olan mekanizma iklim ile ilgili aşırı hava olayları,

⁸⁶⁶ Jessica Shankleman, 'Warsaw climate talks warned time is running out to close 'emissions gap'', The Guardian, 05/11/2013, <https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/05/warsaw-climate-talks-emissions-gap>, (09/12/2023)

⁸⁶⁷ UNFCCC, a.g.e., Decision 1/CP.19, (24/10/2021), s.3-4

⁸⁶⁸ A.g.e., Decision 1/CP.19, (24/10/2021), s.4-5

özellikle gelişmekte olan ülkelerde iklim değişikliğinin kötü etkilerine maruz kalan tarafların hassasiyet ve kırılganlıklarını tespit etme ve çözüm üretme adına çalışma ve faaliyetler yürütmesi kararlaştırılmıştır. Uluslararası Varşova Mekanizması'nın kurulması ile faaliyete geçecek olan komitenin yürüteceği araştırma ve eylemlerine ilişkin raporlarını her yıl konferansın teknik ve bilimsel alt komitesine sunması ve 2016 yılında yapılacak olan taraflar konferansında (COP22) yetiyecek şekilde genel bir değerlendirme yapılması istenmiştir.⁸⁶⁹

Varşova Mekanizması'nın görevleri arasında; iklim değişikliğinde kayıp ve hasarların tespiti, anlamlandırılması ve kapsamlı bir risk yönetimi oluşturulması, çalışmalar süresinde elde edilen bilgilerin yorumlanması ve paylaşılması, elde edilen verilerin doğru yönetilmesi, kayıp ve hasarların tespitinde dersler çıkarılması, tecrübe aktarımı sağlanması, mevcut zorluklar ele alınarak en iyi çözüm yöntemleri ile sonuca varılması, diyalog, koordinasyon, işbirliği ve sinerji ile yürütülmesi gibi birçok konu yer almıştır.⁸⁷⁰

Uzun vadeli iklim finansmanı konusunda gelişmiş ülkelerin her yıl 100 milyar dolarlık taahhütleri hatırlatılmış, gelişmekte ve az gelişmiş ülkelere talep edilen bu fonun sağlanarak iklim değişikliği ile mücadelede katkı vermeleri ve iklim değişikliğinin kötü etkileri ile mücadelede ülkelerin sürece dahil edilmesi amaçlanmıştır. Finans ve teknoloji transferi gibi birçok alanda bu desteğin sağlanarak, gelişmiş ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede katkı sunmaları istenmiştir. Ayrıca 2014 - 2020 yılları arasında gelişmiş taraf ülkelerin iklim finansmanı konusunda atmayı planladıkları adımlar ve taahhütlerin arttırılması istenmiş, farklı kaynaklar kullanılarak iklim finansmanı konusunda seviyenin yukarıya çekilmesi, açık ve şeffaf bir sürecin takip edilmesi, politika, program ve önceliklerin belirlenmesi gibi adımlar atılması hedeflenmiştir.⁸⁷¹

Bu konferansta ayrıca, Taraflar Konferansı ve Yeşil İklim Fonu arasında yeni bir düzenleme yapılmasına yönelik karar alınmıştır. Kararda Taraflar Konferansı ve Yeşil İklim Fonu arasında irtibat ve iletişimin daha da artırılması talep edilmiş, Yeşil İklim Fonu'nun gelişmekte olan ülkelere yapılan politika, program ve

⁸⁶⁹ A.g.e., Decision 2/CP.19, (24/10/2021), s.6-7

⁸⁷⁰ A.g.e., Decision 2/CP.19, (24/10/2021), s.7-8

⁸⁷¹ A.g.e., Decision 2/CP.19, (24/10/2021), s.9-10

projelere ilişkin Taraflar Konferansı rehberliğinde ve diğer tüm ilgili durumlarda gelişmiş ülkelerin sorumluluklarını belirlemek ve net bir çerçeve çizmek amaçlanmıştır. İlgili amaç ile Yeşil İklim Fonu, Taraflar Konferansı'nın rehberliğinde faaliyetlerini yürütecek, Taraflar Konferansı, Yeşil İklim Fonu'nu yönlendirme görevini üstlenecek, Yeşil İklim Fonu'nun yıllık raporları ile eşgüdüm halinde ortak faaliyetler yürüteceklerdir.⁸⁷²

Alınan bu kararlara ek olarak, gelişmekte olan ülkeler tarafından ormancılık sektöründe emisyon azaltma eylemlerine atılacak olan adımlar ve eylemlerin desteklenmesi ile koordinasyonuna ilişkin karar kabul edilmiştir. Bu kararda gelişmekte olan taraf ülkelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ilgili iletişim kaynaklarını belirleme ve geliştirme, sözleşme kapsamında tavsiye, rehberlik ve fırsatların bu ülkelere sunulması hedeflenmiştir. Desteklerin bilgi, tecrübe, teknoloji ve finansal destek gibi başlıklar altında yapılması ve takip edilmesine yönelik mutabakata varılmıştır.⁸⁷³

Toplantıda, kömür kullanımına ilişkin görüşmeler yapılmış olup BM İklim Başkanı Christiana Figueres yapmış olduğu açıklamada; kömür endüstrisinin küresel iklim değişikliği ile mücadelenin bir parçası olabileceğini ve kömür enerjisi ile çalışan santrallerin daha temiz enerji yol ve yöntemleri ile değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Figueres kömür santrallerinin fakir ülkelerin ekonomik kalkınmalarına yardımcı olduğunu kabul etmek ile birlikte bunun tedricen değiştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁸⁷⁴

Konferansta bilim insanları ve uzmanların yapmış olduğu değerlendirmelerde 2013 yılında tarihte ilk defa atmosferdeki CO₂ yoğunluğunun 400 ppm seviyesini geçtiği, bu yoğunluğun artarak devam ettiği belirtmiştir. Dünyanın En Az Gelişmiş ülkelerinin yeni bir iklim anlaşması için 2015 yılına kadar bekleyemeyeceğini, telafisi imkansız hasarların daha da artmaması için ivedilikle

⁸⁷² A.g.e., Decision 5/CP.19, (24/10/2021), s.13-14

⁸⁷³ A.g.e., Decision 10/CP.19, (13/11/2021), s.28-29

⁸⁷⁴ Adam Vaughan, 'UN climate chief says coal can be part of global warming solution', The Guardian, 18/11/2013, <https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/18/un-climate-chief-coal-global-warming>, (09/12/2023)

küresel çapta bir anlaşmanın kabul edilerek uygulamaya konması gerektiği ifade edilmiştir.⁸⁷⁵

Toplantının son bölümünde gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeler ile aynı takvimde olacak şekilde emisyon azaltım planı hazırlama tekliflerine karşı çıkmış, 2015 yılında sunulacak olan anlaşmada hangi seviyede bir emisyon azaltımına gidileceğine ilişkin hedeflerin gelişmiş ülkeler tarafından verilmesi gerektiği savunulmuştur.⁸⁷⁶ Almanya Çevre Bakanı Peter Altmaier, Varşova Zirvesi'nde bir netice alınmadığını ve hayal kırıklığı yaşandığını, emisyon azaltımına ilişkin en büyük kirletenler olan ABD ve Çin'in adım atması gerektiğini belirterek bu ülkelerin iklimi koruma konusuna öncelik vermesi ve söylemlerden öteye gidilerek eyleme geçilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁸⁷⁷

4.14.2. Kyoto Protokolü 9. Taraflar Konferansı (CMP9)

Kyoto Protokolü 9. Taraflar Konferansı'nda uyum fonu kurulması sonrası yapılan faaliyetler incelenmiş olup hazırlanmış olan raporda günümüze kadar sunulan programlar ve projelere karşı finansal desteklerin sağlanması adına 184 milyon ABD doları miktarında bir yardımın onaylandığı bildirilmiştir. Ayrıca Temmuz 2013 dönemi itibariyle yeni finansman onaylarının 115.8 milyon ABD doları seviyesinde olduğu da aynı raporda yayınlanmıştır. Tüm bu faaliyetlerin sürdürülebilir, eşit ve şeffaf şekilde yürütüldüğüne ilişkin güven artırıcı çalışmaların aralıksız sürdürüldüğü de raporda ifade edilmiştir.⁸⁷⁸

Temiz Kalkınma Mekanizması'na ilişkin olarak ilgili rehber metinde 2012 - 2013 yılı için hazırlanmış olan Temiz Kalkınma Mekanizması yıllık raporu

⁸⁷⁵ Tony de Brum, 'Warsaw climate talks: the world's poorest cannot wait for a 2015 deal', The Guardian, 21/11/2013, <https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/21/warsaw-climate-talks-the-worlds-poorest-cannot-wait-for-a-2015-deal>, (09/12/2023)

⁸⁷⁶ Fiona Harvey, 'Warsaw climate talks set 2015 target for plans to curb emissions', The Guardian, 24/11/2013, <https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/24/warsaw-climate-talks-greenhouse-gas-emissions>, (09/12/2023)

⁸⁷⁷ Josie Le Blond, 'US and China must act on climate change rhetoric, says German minister', The Guardian, 25/11/2013, <https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/25/us-china-climate-change-rhetoric-peter-altmaier>, (09/12/2023)

⁸⁷⁸ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its ninth session, held in Warsaw from 11 to 23 November 2013, Part two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its ninth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2013/cmp9/eng/09a01.pdf>, Decision1/CMP.9, (18/12/2013), s.3-4

toplantıya sunulmuştur. İlgili temiz kalkınma mekanizması olarak Kyoto Protokolü birinci taahhüt döneminde 90'dan fazla ülkeden 7300 üzerinde projenin yürütüldüğü, 1500 üzerinde proje ve 230 üzeri programın yine bu süreçte dahil edildiği bildirilmiştir. Toplamda emisyon azaltımı ve iklim değişikliği ile mücadelede Temiz Kalkınma Mekanizması'nın atmış olduğu adımların 1.4 milyar onaylanmış emisyon azaltım faaliyetleri için 215 milyar ABD doları seviyesinde finansal desteğin sağlandığı bildirilmiştir. Ayrıca Kyoto Protokolü birinci taahhüt döneminin ilgili sözleşmeye göre faaliyet yürüttüğü ve sürecin başarılı şekilde devam ettiği bildirilmiştir.⁸⁷⁹

Toplantıda alınan bir başka kararda, Kyoto Protokolü ikinci taahhüt dönemi olan 2013 - 2020 yılları arasında Sözleşme'nin Ek-I'de yer alan tarafların yeni taahhütlerini belirlemeleri ve sürecin hızlandırılmasına yönelik adım atılması kararlaştırılmış, bu bağlamda Doha Değişiklikleri'nin hayata geçirilmesi istenmiştir.⁸⁸⁰

Kyoto Protokolü Taraflar Konferansı için uyum komitesinin hazırlamış olduğu rapora atıfta bulunarak ikinci taahhüt dönemi için atılması gerekli olan adımların belirlenmesi ve ilgili rapor doğrultusunda tarafların kural ve prosedürleri doğru şekilde işletmesi, ilgili çalışmalarda uyum komitesinin prosedür ve kurallarında değişiklik yapılması kararlaştırılmıştır.⁸⁸¹

4.15. 2014 Yılı Lima Taraflar Konferansı (COP20) - (CMP10) - IPCC 5. Değerlendirme Raporu (AR5)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 20. Taraflar Konferansı (COP20) ve Kyoto Protokolü 10. Taraflar Konferansı (CMP10) 01 - 14 Aralık 2014 tarihleri arasında Peru'nun Lima kentinde yapılmıştır. Bu konferans ve toplantıya ek olarak 2014 yılında IPCC 5. Değerlendirme Raporu (AR5) tamamlanarak yayınlanmıştır.

⁸⁷⁹ A.g.e., Decision 3/CMP.9, (18/12/2021), s.8

⁸⁸⁰ A.g.e., Decision 7/CMP.9, (18/12/2021), s.18

⁸⁸¹ A.g.e., Decision 8/CMP.9, (18/12/2021), s.20

4.15.1. BMİDÇS 20. Taraflar Konferansı (COP20)

Lima Zirvesi öncesinde konferansın önemini arttıran en ciddi adım 2014 yılı Kasım ayında iklim değişikliği ile mücadele edilmesi adına dünyanın en fazla emisyon salımı yapan ülkeleri olan ABD ve Çin liderleri bir araya gelerek anlaşmaya varmış olmasıdır. İki lider 2015 yılında Paris Zirvesi'nde küresel bir anlaşmanın kabul edilmesinde öncülük etmiş, en fazla emisyon salımı yapan ülkeler olarak⁸⁸² yeni bir uluslararası anlaşmanın kabulü için mutabakata varmışlardır.⁸⁸³ Yine Kasım ayında Yeşil İklim Fonu'na 10 milyar ABD doları kadar fon aktarılması için ilgili iki ülke vaatte bulunmuş, bu yardımın 2020 yılına kadar her yıl 100 milyar ABD doları seviyesine çıkarılması için karar alınmıştır.⁸⁸⁴

AB İklim Delegasyonu Başkanı Elina Bardram, yeni anlaşmada tüm üyelerin zorunlu emisyon azaltım taahhüdünde bulunması gerektiği tezini öne sürerken ABD ise taraf ülkelerin emisyon azaltımı konusunda serbest bırakılması ve bireysel olarak karar vermesini savunmuştur. AB 2030 yılına kadar 1990 yılı temel alınarak %40 oranında bir emisyon azaltımına gideceğine yönelik 2014 yılı Ekim ayında karar almış, ABD ise 2005 yılı temel alınarak 2015 yılına kadar %26 - 28 oranında bir emisyon azaltım taahhüdünde bulunmuştur.⁸⁸⁵

İlgili Taraflar Konferansı'nda öne çıkan en önemli karar İklim Eylemi için Lima Çağrısı bildirisi olmuştur. İlgili çağrıda bir sonraki dönem olan COP21 görüşmeleri için hazırlanmış olan iklim anlaşmasına tüm tarafların katılması ve kabul etmesi, Durban Platformu'nda Geçici Çalışma Grubu'nun hazırladığı iklim değişikliği ile mücadelede faaliyetlerin geliştirilmesi adına 2020 sonrası dönemde iklim değişikliği ile mücadelede atılması istenen adımların çerçeve sözleşmesine göre hazırlanmış olan taslak anlaşma metninde detaylı şekilde açıklandığı ve ilgili

⁸⁸² UNEP, 'The Closing Window', Emissions Gap Report 2022, <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>, (26/11/2023)

⁸⁸³ The White House, 'U.S.-China Joint Announcement on Climate Change', 11/11/2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/11/11/us-china-joint-announcement-climate-change>, (09/12/2023)

⁸⁸⁴ Michael Jacobs, 'Emissions targets are biggest challenge for Lima climate talks', The Guardian, 02/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/02/emissions-targets-biggest-challenge-lima-climate-talks>, (09/12/2023)

⁸⁸⁵ Dan Collins, 'Lima climate talks: EU and US at odds over legally binding emissions targets', The Guardian, 02/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/02/lima-climate-talks-eu-and-us-at-odds-over-legally-binding-emissions-targets>, (09/12/2023)

tarafların hassasiyetle bu sürece katkı vermeleri talep edilmiştir. İklim değişikliği ile mücadelede sera gazı emisyonlarının azaltılması ve izlenecek emisyon azaltım metodlarının ivedilikle hayata geçirilmesi kararı taraflarca kabul edilmiştir. 2015 yılı ve sonrası dönemde atılması istenen adımların yine ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasları bağlamında ele alınması gerektiği bir kez daha ifade edilmiştir. Ayrıca gelişmekte olan taraf ülkelere teknolojik ve finansal alanlarda yardımların arttırılması talep edilerek, iklim değişikliği ile mücadelede topyekûn olarak hareket edilmesi prensiplerine yer verilmiştir. Aynı şekilde Paris Anlaşması'nın taslak metni yine bu karar metninin sonuna ek olarak konulmuştur.⁸⁸⁶

İklim değişikliği etkilerine ilişkin kayıp ve zararlar için Varşova Uluslararası Mekanizması'nın kurulması için karar metni onaylanmıştır. İki yıllık çalışma planı sonrası oluşturulan mekanizma, teknik anlamda yaşanan kayıp ve zararların tespiti, azaltılması veya durdurulması için yıllık raporlar hazırlayarak bilimsel ve teknolojik tavsiye alt komitesine sunulmasına karar verilmiştir. Buna göre, ilgili alt komite gelen raporları değerlendirerek taraflar konferansına sunacak, mevcut çalışma ve adımları değerlendirecektir.⁸⁸⁷ Aynı şekilde Uyum Komitesi'nin hazırlamış olduğu üç yıllık çalışma planı konferansa sunulmuş olup teknik, finansal ve rehberlik konularında yapılması planlanan tavsiyelerin neler olduğu belirlenmiştir.⁸⁸⁸

Uzun vadeli iklim finansmanı konusunda alınan kararlarda 2014 yılından itibaren 2020 yılına kadar olan süreçte gelişmekte olan ülkelere iklim değişikliği ile mücadelede emisyon azaltımı konusunda her yıl 100 milyar ABD doları yardım yapılması konusunda tavsiyede bulunulmuştur.⁸⁸⁹

Yeşil İklim Fonu'nun hazırlamış olduğu faaliyet raporu değerlendirmeye alınmış olup iklim değişikliği ile mücadelede az gelişmiş ve gelişmekte olan taraf ülkelere yapılan yardımların 10.2 milyar ABD doları seviyesinde olduğu, yapılan yardımların ve yardımda bulunan taraf ülkelerin destekleri sebebiyle teşekkür

⁸⁸⁶ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its twentieth session, held in Lima from 1 to 14 December 2014, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twentieth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2014/cop20/eng/10a01.pdf>, Decision 1/CP.20, s.2-5

⁸⁸⁷ A.g.e., Add.2, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2014/cop20/eng/10a02.pdf>, Decision 2/CP.20, (19/12/2021), s.2-3

⁸⁸⁸ A.g.e., Decision 4/CP.20, (19/12/2021), s.6-7

⁸⁸⁹ A.g.e., Decision 5/CP.20, (19/12/2021), s.9-10

edilerek bu finansal yardımların artarak devam etmesi ve özel sektörün de bu süreçte daha fazla aktif olmasına yönelik talepler dile getirilmiştir.⁸⁹⁰

Hem Yeşil İklim Fonu hem de Küresel Çevre Fonu'nun icra ettiği faaliyetlerin bu dönemde genel bir değerlendirmesi yapılmış, finansal mekanizmaların beşinci gözden geçirmesi konferansta gündeme gelmiştir. Finansal mekanizma altıncı gözden geçirmenin 2017 yılında yapılması kararlaştırılmıştır. Belirtilen faaliyetlerin gözden geçirilmesinde; ana hatlarıyla fonların yönetimi, taraflar konferansının rehberliğine cevap verme, finansal kaynakların harekete geçirilmesi, finansal kaynakların teslim edilmesi, sağlanan kaynaklarda elde edilen sonuçlar ve etkiler, sözleşmenin kuralları bağlamında finansal mekanizmaların faaliyetlerinin uyumu gibi başlıklarda değerlendirmeler yapılmıştır.⁸⁹¹

Yine bu konferansta IPCC 5. Değerlendirme Raporu ele alınmış, raporun iklim alanında hazırlanmış en kapsamlı rapor olduğu ve raporda verilen tavsiyeler doğrultusunda adımlar atılması konusunda memnuniyet ifade edilmiş ve irade beyanında bulunulmuştur.⁸⁹²

Bunlara ek olarak sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraf ülkelerce verilen ulusal taahhütlerin iki yıllık sera gazı envanter raporlarına ilişkin teknik değerlendirme konusunda karar alınmıştır. İlgili kararda taraf ülkelerin emisyon azaltımı konusunda teknik düzeyde atmış olduğu ve gelecekte atılması planlanan adımların neler olacağı, teknik alanda ne gibi faaliyetlerin yapılacağı konularında rehber metin hazırlanmıştır.⁸⁹³ Sürecin doğru, etkin ve standart şekilde yürütülmesi adına taraf ülkelerin temsilcilerine teknik alanda eğitim programı oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁸⁹⁴

Aynı konferansta cinsiyet üzerine Lima Çalışma Programı hazırlıkları kapsamında sözleşme doğrultusunda iklim politikalarının hazırlanması ve işletilmesi sürecinde kadın-erkek kalıtmacıların eşit ve adil şekilde temsil edilmesi, cinsiyet duyarlı iklim politikalarının teşvik edilmesi, istenilen hedeflere ulaşma bağlamında dengeli ve adil bir temsil sürecinin tesis edilmesi, karar alma süreçlerinde ve

⁸⁹⁰ A.g.e., Decision 7/CP.20, (19/12/2021), s.14-16

⁸⁹¹ A.g.e., Decision 9/CP.20, (10/12/2021), s.20-21

⁸⁹² A.g.e., Decision 12/CP.20, (19/12/2021), s.39

⁸⁹³ A.g.e., Decision 13/CP.20, (28/12/2021), s.3-5

⁸⁹⁴ A.g.e., Decision 14/CP.20, (28/12/2021), s.25

politikaların belirlenmesinde kadın-erkek temsil ve yetkilerin doğru ve adil paylaşımı, delegasyonlarda kadın temsilci oranının artırılması ve teşvik edilmesi gibi konularda kararlar kabul edilmiştir.⁸⁹⁵

Alınan kararlara ek olarak iklim değişikliği konusunda eğitim alanında farkındalık yaratma adına Lima Bakanlar Deklarasyonu yayınlanmıştır. Deklarasyon'da hem resmi hem gayri resmi eğitim alanlarında, kamusal farkındalık oluşturma için destek verilmesi, iklim değişikliğinin etkilerine karşı uyum ve toplumların hazırlanması, tutum ve davranışların buna göre şekillendirilmesi ve sürdürülmesi gerekliliği belirtilmiştir. Bu amaçla hem devletlerin hem sivil toplum kuruluşlarının uygun politikalar belirlemesi ve hayata geçirmesi ilgili bildirgede ifade edilmiştir. Tarafların eğitim programlarını hazırlaması, farkındalık oluşturularak günümüz ve gelecek nesillerin hak ve menfaatlerinin azami derecede korunması gerektiği ifade edilmiştir.⁸⁹⁶

Konferansta UNEP tarafından yayınlanan Emisyon Uyum Açığı Raporu ele alınmıştır. İlgili raporda 21.yy sonuna kadar 1.5 - 2 °C arasında bir sıcaklık artışı hedefi için mevcut belirlenmiş olan hedeflerin en az üç katı daha fazla çaba ve finansal kaynak aktarılması, yüz milyarlarca dolar fonun iklim değişikliği ile mücadelede kullanılması gerektiği, bu noktada gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere ve az gelişmiş ülkelere daha fazla finansal kaynak ve teknolojik yardım yapması gerektiği belirtilmiştir. Yine aynı raporda iklim değişikliğine uyum maliyetlerinin 2025 - 2030 yıllarına kadar yıllık 150 milyar ABD doları seviyesine, 2050 yılına kadar yıllık 250 - 500 milyar ABD doları seviyesine çıkacağına ilişkin beklentiler dile getirilmiştir.⁸⁹⁷

Yeşil İklim Fonu'nun kurulması sonrası bu fondan kredi veya bağış olarak en çok faydalanan ülkelerin başında Fas ve Meksika gelmektedir. İklim finansmanı veya emisyon azaltımına ilişkin alınan destekler bakımından Fas 606 milyon ABD doları yardım alırken, Meksika 591 milyon ABD doları yardım almıştır. Listede

⁸⁹⁵ A.g.e., Decision 18/CP.20, (28/12/2021), s.35-36

⁸⁹⁶ A.g.e., Decision 19/CP.20, (29/12/2021), s.37-38

⁸⁹⁷ Dan Collins, 'Adapting to a warmer climate could cost almost three times as much as thought, says UN report', The Guardian, 05/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/05/adapting-to-a-warmer-climate-could-cost-almost-three-times-as-much-as-thought-says-un-report>, (09/12/2023)

Türkiye de yer almış olup iklim finansmanına ilişkin toplamda 301 milyon ABD doları seviyesinde fondan kaynak sağlamıştır. Bahse konu bu yardımlar yenilenebilir enerji, temiz enerji, yeni teknoloji enerji üretimi gibi alanlarda kullanılmıştır.⁸⁹⁸

Toplantıda sekiz Latin Amerika ülkesi; Peru, Meksika, Kolombiya, Guatemala, Ekvator, Şili, Arjantin ve Kosta Rika, ülkelerinde son 15 yılda yaşanan ormansızlaşmayı durduracaklarını, 2020 yılına kadar yaklaşık iki Britanya toprağı yüz ölçümünde 20 milyon hektar kadar ormanlaştırma faaliyetlerini destekleyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu çabalar neticesinde 1 GtCO₂ sera gazının doğadan emilimini sağlayacaklarına ilişkin taahhütte bulunmuş, yeniden ekimi yapılacak olan bu araziler ile hem mevcut ormanların güçlendirileceğine hem de orman tarımına yönelik adımlar atılacağına yönelik taahhütlerde bulunmuşlardır.⁸⁹⁹

Toplantıda müzakere konuları arasında 2015 yılında gelişmiş ülkelerin emisyon seviyelerinin zirve yapacağı ve 2050 yılına kadar bu ülkelerin karbon nötr / net sıfır emisyonu ulaşacak şekilde bir yol haritası belirlemesi, 21.yy sonuna kadar ise negatif emisyon seviyelerine geçilmesine ilişkin konulara yer verilmiştir. Bu görüşmelere ek olarak 2050 yılına kadar fosil yakıt kullanımının sona erdirilmesine ilişkin görüşmeler yapılmıştır.⁹⁰⁰

Zirvenin son bölümünde yayınlanan taslak metin, iklim savunucuları tarafından hayal kırıklığı olarak nitelendirilmiştir. Anlaşma metninin yaptırım ve taahhütler konusunda oldukça etkisiz olduğunun ve 21.yy sonuna kadar 2 °C hedefinin yakalanmasının imkansız olduğunun altını çizen iklim grupları, bahse konu anlaşma ile 3 - 4 °C sıcaklık artışının yaşanacağını bildirmişlerdir. Uluslararası Çevre ve Kalkınma Enstitüsü Araştırmacılarından Saleemul Huq da ilgili metnin yetersizliğine vurgu yapmış, tarafların mutabakattan memnun olmadığını ifade etmiştir. İsviçre delegasyonu, hiç kimsenin bu anlaşmadan memnun olmadığını bildirmiş, Malezya delegasyonu ise mevcut anlaşmanın tüm kırmızı çizgilerini

⁸⁹⁸ George Arnett, 'Morocco and Mexico biggest beneficiaries of climate funds', The Guardian, 08/12/2014, <https://www.theguardian.com/news/datablog/2014/dec/08/morocco-mexico-biggest-beneficiaries-climate-funds>, (09/12/2023)

⁸⁹⁹ John Vidal, 'Lima climate talks: pledge to plant 20m hectares of trees', The Guardian, 08/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/08/lima-climate-talks-pledge-to-plant-20m-hectares-of-trees>, (09/12/2023)

⁹⁰⁰ Graham Readfearn, 'Goal to end fossil fuels by 2050 surfaces in Lima UN climate documents', The Guardian, 09/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/planet-oz/2014/dec/08/goal-to-end-fossil-fuels-by-2050-surfaces-in-lima-un-climate-documents>, (09/12/2023)

aştığını ifade etmiştir. London College Üniversitesi İklim Profesörü Mark Maslin de Paris Zirvesi öncesi 12 aydır uğraşı verdiklerini ve neticesinde böylesi etkisiz bir metnin anlaşma olarak kabul edilmesinin büyük bir hayal kırıklığı olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰¹

Yukarıda da ifade edildiği üzere İklim İçin Lima Çağrısı olarak adlandırılan metin bir sonraki yıl yapılacak olan Paris Zirvesi'nde nihai şeklini alacak ve imzaya açılacak şekilde hazırlanmıştır. İlgili metinde ilk defa tüm ülkelerin belli bir takvime bağlı kalarak emisyon azaltım taahhütlerinde bulunması gibi bir zorunluluk getirmesi açısından ilk adım olma özelliği taşımaktadır. Peru Çevre Bakanı Manuel Pulgar-Vidal, anlaşma metninin mükemmel olmadığını belirtmiş fakat tüm tarafların üzerinde anlaşmaya vardığı bir metin olduğuna yönelik değerlendirmede bulunmuştur. Birleşik Krallık Enerji ve İklim Değişikliği Bakanı Ed Davey, herkesin üzerinde düşünebileceği küresel bir anlaşmanın kabul edilme sürecinde Lima görüşmeleri ve çağrısının sürece yardımcı olacağına yönelik umut vadeden açıklamalarda bulunmuştur. Hindistan Çevre Bakanı Prakash Javadekar da zirveden istediklerini aldıklarını fakat küresel bir anlaşma üzerinde mutabakat sağlanması durumunda yapılacak çok işlerinin olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰²

2015 yılında Paris'te yapılacak olan zirvede anlaşmanın kabul edilmemesi şeklinde olumsuz bir durumun oluşmadığı, anlaşmanın taraflarca kabul edilecek olmasına yönelik güçlü beklentilerin bulunduğu ifade edilmiştir. Bu noktada tüm ülkelerin sıcaklık artışından olumsuz etkileneceği, 2 °C ve daha üstü bir artışın büyük felaketlere yol açacağına yönelik daha bilinçli oldukları ve doğacak risklerin büyüklüğü sebebiyle anlaşmanın kabul edilme olasılığının arttığına yönelik anlaşmayı destekleyici analizler yapılmıştır. Öyle ki 2015 yılı itibarıyla ülkelere ulusal katkı beyanlarının hazırlanması ve bildirilmesine yönelik çağrıda bulunulmuştur. Bu noktada en büyük zorluk ülkelerin belli bir taslak ve zaman diliminde kolektif şekilde emisyon azaltımlarında istenilen başarıyı sağlamasına

⁹⁰¹ Suzanne Goldenberg, 'World set for climate disaster, say activists, as Lima talks falter', The Guardian, 13/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/13/world-climate-disaster-lima-talks-fail>, (09/12/2023)

⁹⁰² Suzanne Goldenberg, 'Lima climate change talks reach global warming agreement', The Guardian, 14/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/14/lima-climate-change-talks-reach-agreement>, (09/12/2023)

ilişkin çekincelerdir. Ayrıca sözleşmenin temel mottosu olan ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi üzerinde tartışmalar vardır. Gelişmekte olan taraf ülkeler iklim değişikliği ile mücadelede zengin ülkelerin gerekli sorumlulukları almadıklarını belirtmektedirler. Gelişmiş ülkelerin hem emisyon azaltım konularında hem de teknolojik ve finansal desteklerde bulunma konularında yeterli yardımlarda bulunmadıklarına ilişkin görüş ayrılıkları vardır. 2020 yılına kadar 100 milyar ABD doları seviyesine çıkarılması planlanan yardım fonlarının halen bu seviyelere çıkarılmadığı, önümüzdeki 15 yıllık süre zarfında gelişmekte olan ülkelere yol, bina, altyapı ve dönüşüm konularına ilişkin her yıl 4 trilyon ABD doları kadar yatırım yapılması gerektiğine yönelik araştırmalar uluslararası kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bu seviyede büyük bir finansmanın nasıl sağlanacağına ilişkin belirsizlikler halen devam etmektedir. Ayrıca yatırımların geciktirilmesinin gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların daha fazla kirli havaya ve sağlıksız yaşama maruz kalması gibi sonuçlarının ortaya çıkacağına ilişkin endişeler dile getirilmiştir.⁹⁰³

Taslak metne ilişkin kamuoyunda yapılan yorumlarda ilgili çalışmanın bir model birlikteliği oluşturması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımını bitirmesi bakımından önemli olduğu dile getirilmiştir. Bu noktada Lima Zirvesi'nde temel anlamda iki hedef belirlenmiştir. Bunlardan ilki Paris Anlaşmasının ana hatlarının belirlendiği bir taslak metnin hazırlanması, ikincisi ise ulusal katkı beyanı olarak ifade edilen ulusal taahhütlerin sunulmasına ilişkin kuralların belirlenmesidir. Ayrıca taslak metnin aşağıdan yukarı olacak şekilde ve dikte edici uygulama ve yaptırımlara ilişkin bir hüküm içermemesinin yine taslak metnin kabul edilmesi ve uygulanmasına ilişkin taraf ülkelerin elini güçlendiren bir durum olduğu ifade edilmiştir.⁹⁰⁴

⁹⁰³ Nicholas Stern, 'UN agrees way forward on climate change – but path is unclear', The Guardian, 14/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/14/united-nations--way-forward-on-climate-change>, (09/12/2023)

⁹⁰⁴ Michael Jacobs, 'Lima deal represents a fundamental change in global climate regime', The Guardian, 15/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/15/lima-deal-represents-a-fundamental-change-in-global-climate-regime>, (09/12/2023)

4.15.2. Kyoto Protokolü 10. Taraflar Konferansı (CMP10)

10. Taraflar Konferansı'nda ilk olarak Uyum Fonu Kurulu'nun hazırlamış olduğu rapor ele alınmıştır. Akredite edilen 17 tane ulusal uygulama kuruluşunun ilgili fonlara ulaşması sağlanmış olup bölgesel uygulama sürecinde proje ve programların uygulanması için toplamda 264.8 milyon ABD doları fon sağlanmıştır. Çevre ve sosyal politikaların uygulama metni onaylanmış, Temmuz 2013 - Kasım 2014 dönemi arasında taslak olarak sunulan 80.6 milyon ABD doları değerinde 16 farklı proje ve program için Uyum Fonu onaylanmıştır. 2014-2015 yılları arasında 80 milyon ABD doları seviyesinde yeni kaynak oluşturulması hedefi belirlenmiştir. Aynı şekilde ilerleyen dönemde de ilgili protokol dahilinde destek fonlarının artırılması kararlaştırılmıştır.⁹⁰⁵ Toplantıda Uyum Fonu'na ilişkin değerlendirme raporları ele alınmış olup elde edilen veriler, hazırlanan raporlar ve sonuç metinleri üzerinde müzakereler yapılmış, tüm veriler analiz edilerek Kyoto Protokolü 8. maddesine göre kararlar alınmıştır.⁹⁰⁶

2013 - 2014 yılları arasında Temiz Kalkınma Mekanizması'nın yapmış olduğu faaliyetlere ilişkin Temiz Kalkınma Mekanizması Raporu da 10. Taraflar Konferansı'nda ele alınmıştır. Bu dönemde 95 ülkeden 7500 üzerinde proje ile ilgilenilmiş olup 1,5 milyon üzerinde emisyon azaltım projesine ilişkin 215 milyar ABD doları değerinde yatırım yapılacağı belirtilmiştir.⁹⁰⁷ Temiz Kalkınma Mekanizması uygulamalarında orman faaliyetleri, toprak kullanımının değiştirilmesi ve veriminin artırılması, Toprak Kullanımına İlişkin Çalışma Programı sonuç raporunun hazırlanması, Kyoto Protokolü kapsamında ilgili çalışmaların devamına yönelik kararlar alınmıştır.⁹⁰⁸

⁹⁰⁵ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its tenth session, held in Lima from 1 to 14 December 2014, Part two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its tenth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2014/cmp10/eng/09a01.pdf>, Decision 1/CMP.10, (29/12/2021), s.2-3

⁹⁰⁶ A.g.e., Decision 2/CMP.10, (01/01/2022), s.11-12

⁹⁰⁷ A.g.e., Decision 4/CMP.10, (01/01/2022), s.15

⁹⁰⁸ A.g.e., Decision 7/CMP.10, (01/01/2022), s.24

4.15.3. IPCC 5. Değerlendirme Raporu (Fifth Assessment Report -AR5)

2014 yılında IPCC'nin iklim değişikliğine ilişkin yayınlamış olduğu 5. değerlendirme raporudur. İlgili rapor önceki raporları da kapsayıcı şekilde iklim değişikliği özelinde, bilimsel analizlere yer verilerek iklim değişikliğine ilişkin farklı simülasyonlar ve süreçler üzerinden konuyu açıklamaktadır. Diğer raporlarda olduğu gibi bu raporun hazırlanma sürecinde de üç farklı çalışma grubunun yapmış olduğu bilimsel araştırma ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

I. Çalışma Grubu fiziksel bilim temelli analizler ve araştırmalar yapmış olup bu bağlamda iklim değişikliği konusunu ele almıştır. İlk olarak 1950'li yıllardan itibaren iklimde yaşanan ısınmanın yadsınamaz bir gerçek olduğu ifade edilmiş, binlerce yıldır var olan iklim değişikliği ve küresel ısınma göz önüne alındığında son dönemde yaşanan değişimin daha önce eşi görülmemiş hızda yaşandığı, atmosfer ve okyanus sularında ısınmanın bir gerçeklik olduğu, kar ve buzullarda ise ciddi erimelerin yaşandığı raporlandırılmıştır. Bunlara ek olarak deniz suyu seviyesinde yükselişin yaşandığı, atmosferde mevcut sera gazı yoğunluğunda 1950'li yıllardan itibaren düzenli artışların olduğu belirtilmiştir.⁹⁰⁹

Atmosfer araştırmaları neticesinde elde edilen veriler analiz edildiğinde son 30 yılda yaşanan sıcaklık artışı ve ısınmanın 1850 yılından itibaren yaşanan sıcaklık artışı ve ısınmadan daha fazla ve son 1400 yıllık süreç ele alındığında ise Kuzey yarım kürede 1983 - 2012 yılları arası en sıcak dönem olduğu kayıtlara geçmiştir. 1880 - 2012 yılları arasında sıcaklık artışları göz önüne alındığında ortalama küresel sıcaklığın 0.85 °C arttığı, bölgesel verilerin de incelenmesi sonrası dünyanın her yerinde sıcaklık artışının yaşandığı kaydedilmiştir. Hava sıcaklıklarının artması neticesinde aşırı hava olaylarında da artışların görülebileceği, küresel düzeyde soğuk gün ve gecelerin sayısında azalma olabileceği, sıcak gün ve gece sayılarında ise artışın olabileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca bu değişimlerin Avrupa, Asya ve Avustralya kıtalarının çoğunda yaşanabileceği, mevcut güçlü yağışların sayısında da artışların olabileceği tahmin edilmektedir.⁹¹⁰

⁹⁰⁹ IPCC, *WGI, Climate Change 2013: The Physical Science Basis, Summary for Policymakers*, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf, (01/01/2022), s.4

⁹¹⁰ A.g.e., (01/01/2022), s.5

Okyanus araştırmaları neticesinde elde edilen veriler analiz edildiğinde okyanuslarda yaşanan ısınmanın iklim sisteminde depolanan enerjideki artışın başını çektiğı, yukarı okyanus olarak nitelendirilen bölgelerin 1970 - 2010 yılları arasında daha fazla ısındığı tespit edilmiştir. Okyanuslarda yaşanan ısınmanın büyük çoğunluğunun okyanus yüzeylerinde olduğu, en üst 75 metrelik su katmanının 0.11 °C seviyesinde sıcaklık artışının olduğu, 1957 - 2009 yılları arasında 700 - 2000 metre arasında okyanus katmanında da ısınmanın yaşanmış olabileceğı, 1992 - 2005 yılları arasında bu okyanus ısınmasında yaşanan artışın daha derin katmanlarda da yaşanmış olabileceğı değerlendirilmektedir.⁹¹¹

Son 20 yılda kriyosfer olarak nitelendirilen Grönland ve Antarktika bölgelerinde bulunan kar ve buzulların kitlesel olarak eridiğı, buzulların bulunduğu dünyanın diğerk bölgelerinde erimelerin devam ettiğı, Arktik deniz buzulları ve Kuzey yarım küre ilkbahar kar örtüsünde azalmaların devam ettiğı tespit edilmiştir. Dünya çapında ortalama buzul kayıp oranının 1971 - 2009 yılları arasında yıllık 226 Gt seviyesinde olduğu, 1993 - 2009 yılları arada ise yıllık 275 Gt seviyesinde olduğu belirtilmiştir.⁹¹²

Deniz suyu seviyesi araştırmaları neticesinde elde edilen veriler analiz edildiğinde son 2000 yıllık süreç ele alındığında 19.yy ortalarından itibaren deniz suyu seviyesinde yükselişin daha fazla olduğu, 1901 - 2010 yılları arasında deniz seviyesinde 0.19 metreye kadar bir artışın olduğu tespit edilmiştir. 1901 - 2010 yılları arasında deniz seviyesinde her yıl 1.7 mm kadarlık bir yükselişin olduğu, 1971 - 2010 yılları arasında bu seviyenin 2.0 mm kadar yükseldiğı, 1993 - 2010 yılları arasında ise 3.2 mm seviyesine çıktığı tespit edilmiştir.⁹¹³

Karbon ve biyokimyasal döngülere bakıldığında CO₂, CH₄, N₂O yoğunluklarında ciddi seviyede yükselişin olduğu, sadece CO₂ seviyesinde yaşanan artışın Endüstri Devrimi öncesi ile kıyaslandığında %40 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir. Bu karbon salınımında yaşanan artışların sebeplerinde fosil yakıt kullanımı ve toprak kullanımı sebebiyle yaşanan emisyonlar gelmektedir. Okyanuslar insan kaynaklı yaşanan CO₂ salınımının yaklaşık %30 kısmını

⁹¹¹ A.g.e., (01/01/2022), s.8

⁹¹² A.g.e., (01/01/2022), s.9

⁹¹³ A.g.e., (01/01/2022), s.11

emebilmekte, bu da okyanus asitlenmesine sebebiyet vermektedir. 2011 yılında ortaya konan sonuçlara bakıldığında atmosfere salınan emisyonlarda CO₂ 'nin 391ppm seviyesinde olduğu, CH₄ 'nin 1803 ppb seviyesinde olduğu, N₂O 'nin ise 324 ppb seviyesinde olduğu belirtilmiştir. Bu oranlar Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında CO₂'de %40 oranında artış olduğu, CH₄ 'de %150 artış olduğu, N₂O'da ise %20 artış yaşandığı hesaplanmıştır.⁹¹⁴

Yaşanan sıcaklık artışları sebebiyle iklim değişikliğinin kaçınılmaz olduğu bu dönemde iklim sisteminde mevcut değişimler sebebiyle radyoaktif zorlamalarda da artış gözlenmiştir. Yaşanan bu değişimin sebeplerinin başında insan kaynaklı CO₂ seviyesinde yaşanan artışlar gelmektedir. İnsan kaynaklı radyoaktif zorlama seviyesinin Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında 2011 yılı itibariyle 2.29 Wm olduğu, en hızlı artışın ise 1970'li yıllardan sonraki dönemde olduğu tespit edilmiştir. 1750 yılı ile 2011 yılı kıyaslandığında diğer gazların da hesaba dahil edilmesi durumunda bu seviyenin 3 Wm çıktığı tespit edilmiştir. Sadece CO₂ gazı sebebiyle yaşanan zorlama miktarındaki artışın 1.68 Wm olduğu, karbon içerikli diğer gazlarda dahil edildiğinde bu miktarın 1.82 Wm seviyesine çıktığı tespit edilmiştir.⁹¹⁵

İklimde yaşanan gelişmeler ve iklim sisteminin doğru anlaşılmasında ilk ifade edilmesi gerekli olan nokta iklim değişikliğinde insan etkisinin olduğu gerçeğidir. Bu bağlamda atmosferde insan kaynaklı sera gazı yoğunluğunun artıyor olması bazı tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. İlgili tedbirlerin yoğunluğu ölçüsünde farklı senaryolar hazırlanmış ve 2100 yılına kadar olması muhtemel sonuçlar farklı tahminler üzerinden ortaya konmuştur. Denilebilir ki, oluşturulan bu iklim modelleri gelecekte insanlığı nelerin beklediğinin bilinmesi açısından oldukça önemli veriler sağlamaktadır.⁹¹⁶

İklim üzerinde insan etkilerinin değerlendirildiği raporda sera gazı emisyonlarının artışının devam etmesi durumunda daha fazla sıcaklık artışının olacağı, iklim sisteminin tüm bileşenlerinin bu süreçte değişeceği, iklim değişikliğini sınırlandırma hedeflerine ulaşma adına sera gazı emisyonlarının önemli derece

⁹¹⁴ A.g.e., (01/01/2022), s.11-12

⁹¹⁵ A.g.e., (01/01/2022), s.13

⁹¹⁶ A.g.e., (01/01/2022), s.15

azaltılması ve bu azaltımının sürdürülebilir olması gerektiği ifade edilmektedir.⁹¹⁷ Atmosfer sıcaklığının 21.yy sonuna kadar yüksek düzey güven RCP4.5 (Temsili Konsantrasyon Yolu) - RCP6.0 - RCP8.5 senaryolarına göre 1.5 °C seviyesini aşacağı tahmin edilmekte, diğer senaryolara bakıldığında ise 2 °C seviyesinin üzerine çıkabileceği öngörülmektedir. Konu daha detaylı ele alındığında orta düzey güven tahminlerine göre 2016 - 2035 yılları arasında küresel ortalama yüzey sıcaklık değişiminin 0.3 - 0.7 °C arasında artış olabileceği, 2081 - 2100 yılları arasında RCP2.6 senaryosuna göre 0.3 - 1.7 °C artışın yaşanabileceği, RCP4.5 senaryosuna göre 1.1 - 2.6 °C artışın yaşanabileceği, RCP6.0 senaryosuna göre 1.4 - 3.1 °C artışın yaşanabileceği, RCP8.5 senaryosuna göre de 2.6 - 4.8 °C artışın yaşanabileceği öngörülmektedir. Ayrıca daha sıcak yoğunluklu gündüz ve gecelerin yaşanacağı, soğuk gündüz ve gecelerin azalacağı, aşırı hava olaylarının görülme sıklığının artacağı, sıcak hava dalgalarının daha sık görüleceği tahmin edilmektedir.⁹¹⁸

Okyanuslar için yapılan tahminlere bakıldığında, 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışının olacağı, bu artış sebebiyle okyanusların sadece yüzey katmanlarının ısınması ile kalmayacağı, alt katmalarda da sıcaklık artışının yaşanacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca Arktik bölgesinde bulunan buzulların inceleyeceği ve erimeye devam edeceği, Kuzey yarım küre bahar kar örtüsünde 21.yy içerisinde azalma yaşanacağı, küresel buzul hacimlerinde daha fazla azalma yaşanacağı tahmin edilmektedir. Farklı senaryolara göre küresel buzul hacimlerinde yaşanması muhtemel azalmaların %15 - 55 arasında olabileceği, Kuzey yarım küre bahar kar örtüsünde ise %7 - 25 oranında azalma olabileceği ilgili raporda bildirilmektedir.⁹¹⁹

Deniz seviyesinde muhtemel artışlara ilişkin olarak hazırlanan senaryo ve tahminlerde 2081 - 2100 yılları arasında RCP2.6 senaryosuna göre 0.26 - 0.55 m artışın yaşanabileceği, RCP4.5 senaryosuna göre 0.32 - 0.63 m artışın yaşanabileceği, RCP6.0 senaryosuna göre 0.33 - 0.63 m artışın yaşanabileceği, RCP8.5 senaryosuna göre 0.45 - 0.82 m artışın yaşanabileceği, yine RCP8.5 senaryosu için 21.yy sonuna kadar 0.52 - 0.98 m artışın yaşanabileceği tahminleri

⁹¹⁷ A.g.e., (01/01/2022), s.16-17

⁹¹⁸ A.g.e., (01/01/2022), s.19-20

⁹¹⁹ A.g.e., (01/01/2022), s.24-25

yapılmıştır. Deniz seviyesinde yaşanması muhtemel artışların tek düzey olmayacağı, 21.yy sonuna kadar deniz seviyesi okyanus alanının yaklaşık %95 fazla bölümünde artacağı, dünyadaki kıyı kesimlerinin yaklaşık %70 kısmının bu artıştan etkileneceği ifade edilmektedir.⁹²⁰

Kümülatif CO₂ artışına yönelik hazırlanmış olan senaryolara göre 2012 - 2100 yılları arasında RCP2.6 senaryosuna göre karbon miktarı 270 GtC* seviyesine çıkacağı, CO₂ miktarı 990 GtCO₂ seviyesine çıkacağı, RCP4.5 senaryosuna göre karbon miktarı 780 GtC seviyesine çıkacağı, CO₂ miktarı 2860 GtCO₂ seviyesine çıkacağı, RCP6.0 senaryosuna göre karbon miktarı 1060 GtC seviyesine çıkacağı, CO₂ miktarı 3385 GtCO₂ seviyesine çıkacağı, RCP8.5 senaryosuna göre karbon miktarı 1685 GtC seviyesine çıkacağı, CO₂ miktarı 6180 GtCO₂ seviyesine çıkacağı farklı senaryolar üzerinden öngörülmüştür.⁹²¹

İklim değişikliğinin engellenebilmesi ve stabil hale getirilmesiyle ilgili taahhütlere bakıldığında mevcut durum raporda açıklanmıştır. Buna göre; kümülatif CO₂ emisyonu geniş ölçekte dünyanın küresel yüzey sıcaklığını doğrudan belirlemektedir. Karbon emisyonunun durdurulmuş olması durumunda dahi önümüzdeki yüzyıllar boyunca insanlık iklim değişikliği gerçeği ile yaşamak zorunda kalacaktır. Bu verilere ek olarak yine deniz seviyesinde yaşanması tahmin edilen yükselmelerin 21.yy sonrasında da yaşanacağı değerlendirilmektedir.⁹²²

IPCC II. Çalışma Grubu olan iklim değişikliğine uyum ve hassasiyet konularına dair hazırlanmış olan raporda son on yıllarda iklimde yaşanan değişimler sebebiyle hem doğal yaşam hem de insan sisteminde değişimler ve bozulmalar gözlenmiştir. Bu değişimler kimi bölgelerde daha çok hissedilirken kimi bölgelerde daha az hissedilmektedir. Okyanus ve kıtalarda yaşanan iklimsel değişimler bu sürece daha fazla olumsuz katkı sunmaktadır. Dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan kar ve yağmur yağış miktarlarında farklılaşmalar ortaya çıkmakta, mevcut kar ve buzulların ise geçmişten günümüze kadar eridiği kaydedilmektedir. Bu durumun mevcut su miktarını ve kalitesini olumsuz etkilediği açıktır. Ayrıca temiz su

⁹²⁰ A.g.e., (01/01/2022), s.25-26

* Dipnot: 1 GtC = 10¹⁵ gram karbon = 3.667 GtCO₂ karşılık gelmektedir.

⁹²¹ A.g.e., (01/01/2022), s.27

⁹²² A.g.e., (01/01/2022), s.27

kaynaklarına ulaşım, coğrafik değişimler, deniz yaşamı gibi konuların da yine iklim değişikliği sebebiyle olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Ekim alanlarının azalması ve tahıl üretiminde yaşanan azalma yine dünyanın neredeyse her bölgesini doğrudan etkilemektedir.⁹²³

Diğer hastalıklara göre daha az bir yük getirmesine karşın iklim değişikliğinin insan sağlığında olumsuz etkilerinin olduğu da aynı raporda ifade edilmiştir. Raporda ayrıca, sıcaklık artışları sebebiyle bazı bölgelerde ölüm vakalarının arttığı, soğuk bölgelerde ise ölüm vakalarının azaldığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, iklim değişimine ilişkin son dönemde yaşanan aşırı hava olayları olarak nitelendirilen sıcak çarpması, kuraklık, sel ve su baskınları, orman yangınları ve diğer sebeplerin de dahil olduğu önemli kırılganlıklar, ekosistemin ve insan sisteminin maruz kaldığı olaylar iklim değişikliği ile doğrudan ilişkili bir durumdur.⁹²⁴

Raporda vurgulandığı gibi, yaşanan veya yaşanması muhtemel olumsuz durumlar ve farklı senaryolar ile ortaya konan tahminlerden hareket ederek değişen dünyada karar alma süreçlerinde iklim ve iklim konularının da dahil edilmesi büyük önem arz etmektedir. İklimde yaşanan değişimler ve gelişmelerin belirsizliğini koruması, gelecekte olması muhtemel değişim ve olumsuz sonuçların kesin şekilde tespit edilememesi karar alma sürecindeki riskleri daha da artırmaktadır. Hedeflerin belirlenmesi ve iklim konusunda ciddi adımların atılmasında öncelikli olarak iklim değişikliğine karşı uyum ve değişimi azaltma seçenekleri temel teşkil etmektedir. Farklı senaryo ve tahminler doğrultusunda düşük emisyonu geçiş ve muhtemel değişimlerin tespit edilmesi, bu değişimlere karşı uyumun sağlanması 21.yy sonunda varılması hedeflenen noktaya ne kadar yaklaştığımız ile doğrudan ilişkili bir konudur.⁹²⁵

Uyum sürecine ilişkin gelecekteki fırsatlar ve riskler değerlendirildiğinde iklim sisteminin tehdit altında olması, aşırı hava olayları ile karşılaşma sıklığının daha fazla olması, temiz su kaynaklarının olumsuz etkilenmesi, karasal ve temiz su

⁹²³ IPCC, *WGII, Climate Change 2014 Impacts, Adaptation, and Vulnerability, Summary for Policymakers*, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar5_wgII_spm_en.pdf, (07/01/2022), s.4

⁹²⁴ A.g.e., (07/01/2022), s.6

⁹²⁵ A.g.e., (07/01/2022), s.9

ekosisteminde yaşanan bozulmalar, kıyı bölgeleri ve düşük rakımlı bölgelerde yaşanabilecek olumsuz etkiler, deniz yaşam sisteminde bozulmalar, gıda üretim ve sistemlerinde yaşanabilecek riskler, kent ve kırsal yaşamda değişimlerin meydana gelmesi, insan sağlığının tehdit altında olması, insan güvenliğinde yaşanması muhtemel sorunlar, açlık ve fakirliğin daha da artması, bölgesel olarak nitelendirilen durumların daha fazla küresel boyut kazanması gibi risk faktörleri ile karşılaşılmasının daha mümkün olacağı da yine raporda vurgulanan hususlardandır.⁹²⁶

Yine, gelecekte muhtemel riskleri yönetme ve direnç sağlanması adına birey düzeyinden devlet düzeyine kadar uyum planlarının hazırlanması ve hayata geçirilmesi önemli bir durum olarak kabul edilmektedir. Buna göre, ister hükümetler düzeyinde olsun ister daha alt yönetim sistemleri olsun, uyum sürecinin daha başarılı hale getirilmesi adına hukuki alanda ve politikalarda yenilikler hayata geçirilmeli, finansal desteklerin bölge veya daha alt düzeylere varana kadar artırılması, toplumun daha kırılgan yapıları olarak nitelendirilen grupların korunması ve desteklenmesi, sivil toplumun bu sürece daha fazla dahil edilerek bireylere ulaşması önemli adımlar arasında yer almaktadır.⁹²⁷

IPCC III. Çalışma Grubu'na olan iklim değişikliğinde fiziksel bilim temeline ilişkin hazırlanmış olan raporda; iklimde yaşanan değişimlerin kesin olduğu, 1950'li yıllardan itibaren yaşanan bu değişimin artarak devam ettiği ifade edilmektedir.⁹²⁸

Raporda, atmosferde özellikle son otuz yılda hava sıcaklığının kontrolsüz şekilde arttığı, dünya yüzeyinde son otuz yılda yaşanan artışın 1850'li yıllardan itibaren yaşanan artıştan daha fazla olduğu, iklim sisteminde okyanus ısınmasının enerji depolanmasını domine ettiği, okyanus sularının geçmiş dönemlere göre son otuz yıl ile kıyaslandığında daha fazla ısındığı da ifade edilmektedir. Son yirmi yılda Arktik ve Grönland bölgelerinde buz katmanları ve buzulların eridiği ve tüm dünyayı tehdit ettiği, deniz seviyesinde son dönemde yaşanan artışların 1850'li yıllardan

⁹²⁶ A.g.e., (07/01/2022), s.14-17

⁹²⁷ A.g.e., (07/01/2022), s.25

⁹²⁸ IPCC, IIIWG, *Climate Change 2013: The Physical Science Basis, Summary for Policy Makers*, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf, (07/01/2021), s.4

itibaren yaşanan artışlardan daha fazla olduğu, 1901 - 2010 yılları arasında deniz seviyesinin 19 cm yükseldiği, CO₂ emisyon seviyesinin Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyasla % 40 oranında arttığı raporda belirtilmiştir.⁹²⁹

Bu dönemde yaşanan ısıtın zorlamalarında artışların yaşandığı ve bunun da yeryüzünde ısınmalara sebebiyet verdiği belirtilmiş, ısıtın zorlamalarının atmosferde daha fazla CO₂ tutulmasına neden olduğu ve bu da doğada bulunan emisyon yoğunluğunu arttırdığı yine raporda belirtilmiştir.⁹³⁰

Bunlara ek olarak yine I. Çalışma Grubu'nun ortaya koymuş olduğu bilimsel verilerin aynı şekilde burada da geçerli olduğu, son gelişmeler ışığında iklim sistemine olan yaklaşımın bilimsel temelli değerlendirildiği,⁹³¹ iklim modellerinin ele alındığı, farklı senaryolar altında gelecekte insanlığı ve yer küreyi nelerin beklediği, iklim değişikliği özelinde gelecekte yaşanması muhtemel küresel ve bölgesel risklerin neler olduğu ve bu konuda ne gibi adımların atılmasının gerekli olduğu da raporda açıklanmıştır.⁹³²

4.16. 2015 Yılı Paris Taraflar Konferansı (COP21) - (CMP11)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 21. Taraflar Konferansı (COP21) ve Kyoto Protokolü 11. Taraflar Konferansı (CMP11) 30 Kasım - 13 Aralık 2015 tarihleri arasında Fransa'nın Paris kentinde yapılmıştır.

4.16.1. BMİDÇS 21. Taraflar Konferansı (COP21)

Zirve öncesi farklı birçok ülkeden ve bölgesel ittifaklardan Paris Zirvesi'ni destekleyecek ve ilgili anlaşmanın onaylanması adına umut vadeden açıklamalar yapılmıştır. AB, iklim değişikliği ile mücadelede tüm tarafların ciddi emisyon azaltımına gitmesine yönelik çağrıda bulunmuş, beş yıllık değerlendirmeler ile 2050 yılına kadar %60 oranında emisyon azaltımını öngören, hukuki bağlayıcılığı olan bir kararın alınmasına yönelik açıklama yapmıştır. Mevcut durumda AB'nin dünyadaki toplam emisyonunun %9 bölümünden, Çin'in %24 bölümünden ve ABD'nin ise

⁹²⁹ A.g.e., (07/01/2022), s.5-6, 9-11

⁹³⁰ A.g.e., (07/01/2022), s.13

⁹³¹ A.g.e., (07/01/2022), s.15

⁹³² A.g.e., (07/01/2022), s.19

%12 bölümünden sorumlu olduğu belirterek, bu 3 büyük salım yapan tarafların sürece liderlik etmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁹³³

Yine zirve öncesi emisyon salınımlarında önde gelen ülkelerden taahhütler gelmeye başlamıştır. ABD, 2025 yılına kadar 2005 yılı temel alınacak şekilde %26 - 28 oranında bir azaltıma gideceğini, 2050 yılına kadar ise % 80 oranında bir azaltıma gideceğini belirtmiştir.⁹³⁴ Japonya 2030 yılına kadar 2005 yılı temel alınacak şekilde en az %20 oranında emisyon azaltımına gideceğini açıklamıştır. Japonya daha önce daha büyük oranda emisyon azaltım taahhüdü vermişken, Fukushima'da yaşanan felaket sonrası mevcut belirsizliklerin devam etmesi sebebiyle emisyon azaltım hedefinde değişikliğe gitmiştir.⁹³⁵ Avustralya 2025 yılına kadar %30 oranında bir emisyon azaltımına gideceğini belirtmiştir. AB de 2030 yılına kadar 1990 yılı temel alınacak şekilde %40 oranında emisyon azaltımına gideceğine yönelik vaadini yinelemiştir.⁹³⁶

Dünyanın farklı ülkelerinden gelen emisyon azaltım taahhütleri sonrası Çin emisyon azaltımına ilişkin yeni taahhütlerde bulunmuştur. Önceki zirvelerde 2030 yılına kadar emisyonlarının zirve yapacağını ve bu tarihten itibaren ciddi emisyon azaltımlarına gidileceği yönünden taahhütlerini revize ettiğini, 2030 yılından önce emisyon seviyesinde zirveyi yakalayacağını ve daha erken bir tarihte emisyon azaltımına başlayacağını belirtmiştir. Ayrıca Çin, yine Paris Zirvesi'ne yetiyecek şekilde 2005 yılı temel alınacak şekilde gayri safi milli hasıla birim başı emisyon miktarında %60 - 65 oranında bir emisyon azaltımına gidilecek şekilde bir planın zirvede sunulacağını ilan etmiştir.⁹³⁷ Paris zirvesi öncesi gelişmekte olan öncü

⁹³³ Arthur Neslen, 'EU wants Paris climate deal to cut carbon emissions 60% by 2050', The Guardian, 23/02/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/feb/23/eu-wants-paris-climate-deal-to-cut-carbon-emissions-60-by-2050>, (09/12/2023)

⁹³⁴ Fiona Harvey, 'US pledges emissions cuts of up to 28% ahead of global climate treaty', The Guardian, 31/03/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/mar/31/us-set-to-propose-emissions-cuts-of-28-ahead-of-global-climate-treaty>, (09/12/2023)

⁹³⁵ The Guardian, 'Japan to pledge 20% CO2 cut – reports', 09/04/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/apr/09/japan-to-pledge-20-co2-cut-reports>, (09/12/2023)

⁹³⁶ Melissa Davey, 'Greg Hunt says cutting emissions by 30% by 2025 would be an 'onerous' goal', The Guardian, 22/04/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/apr/22/greg-hunt-says-cutting-emissions-by-30-by-2025-is-an-onerous-goal>, (09/12/2023)

⁹³⁷ Jennifar Dugan, 'China makes carbon pledge ahead of Paris climate change summit', The Guardian, 30/06/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/jun/30/china-carbon-emissions-2030-premier-li-keqiang-un-paris-climate-change-summit>, (09/12/2023)

lkeler arasında bulunan Brezilya 2005 yılını temel alacak şekilde 2025 yılına kadar emisyon seviyesinde %37 oranında bir azaltıma gideceğine yönelik taahhütte bulunmuş, bu oranı 2030 yılına kadar %43 seviyesine çekeceğini belirtmiştir.⁹³⁸ Dünyanın en büyük üçüncü emisyon salımını yapan ülkesi olan Hindistan, Paris Zirvesi ncesi 2030 yılına kadar gayri safi milli hasıla birim başı emisyon miktarında %35 oranında bir azaltıma gideceğini ve elektrik üretiminde kullanılan enerjinin %40 oranında yenilebilir enerji ve düşük karbonlu enerjiler kullanılarak dönüşüm başlatacaklarını taahhüt etmiştir.⁹³⁹

Emisyon salınımlarında önde gelen ülkelerin yanı sıra toplamda 140 lke Paris zirvesi öncesi emisyon azaltım taahhüdünde bulunmuştur. Mevcut bildirimler göz önüne alındığında 21.yy sonuna kadar 2 C hedefinin yakalanamadığı, toplam taahhütlere göre 2.7 C sıcaklık artışıının olacağı belirtilmiş, hazırlanan emisyon azaltım planlarının yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Zirvenin başladığı tarih olan 30 Kasım 2015 itibariyle 166 ülke taahhüt vermiştir.⁹⁴⁰

Dönemin ABD Başkanı Barack Obama iklim değişikliği ile mücadele sürecinde geçmişte yapılan hatalardan ders çıkarıldığını ve Paris Zirvesi'nde bu hataların tekrarlanmayarak yeni anlaşmanın kabul edilmesi ile gezegenin korunmasına yardımcı olunacağına yönelik görüşlerini dile getirmiştir.⁹⁴¹ Müzakereler sırasında Küçük Ada lkeleri İttifakı⁹⁴² ve iklim değişikliğinden daha fazla etkilenen ülkelerden sıcaklık artışıına yönelik daha ciddi hedeflerin belirlenmesi

⁹³⁸ The Guardian, 'Brazil pledges to cut carbon emissions 37% by 2025', 28/09/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/sep/28/brazil-pledges-to-cut-carbon-emissions-37-by-2025>, (09/12/2023)

⁹³⁹ Adam Vaughan, 'India unveils climate change plan', The Guardian, 02/10/2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/02/india-pledges-40-percent-electricity-renewables-2030>, (09/12/2023)

⁹⁴⁰ The Guardian, 'Climate pledges by 140 countries will limit global warming – but not enough', 01/10/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/oct/01/climate-pledges-by-140-countries-will-limit-global-warming-but-not-enough>, (09/12/2023)

⁹⁴¹ Oliver Milman, 'US predicts Paris climate talks will benefit from lessons of past mistakes', The Guardian, 25/11/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/nov/25/paris-climate-talks-past-failures-deal>, (09/12/2023)

⁹⁴² Alliance of Small Island States (AOSIS), <https://www.aosis.org/about/member-states/>, (Detaylı bilgi ilgili kaynaktan elde edilebilir.) (27/11/2023)

teklifi sunulmuştur. Başta ABD olmak üzere Çin ve AB üyesi ülkelerin 1.5 °C sıcaklık artışını asıl hedef olarak belirlemesinin beklendiği ifade edilmiştir.⁹⁴³

Paris Anlaşması'nın imzalanması ve gelecekte başarılı şekilde işletilmesi adına üç büyük ülkeye büyük görev ve sorumluluğun düştüğü, küresel toplam emisyonun yaklaşık %40'nın oluşturan ABD, Çin ve Hindistan'ın emisyon salınımında ilk üç sırada gelmekte olduğu, bu ülkelerin imkanları dahilinde ve ciddi emisyon taahhütleri vererek Paris Anlaşması'nı başarılı şekilde işletmeleri, yenilenebilir ve sürdürülebilir enerjiye daha fazla yatırım yaparak gelecekte daha yüksek oranda temiz enerji ve düşük karbonlu enerjilere geçmeleri ile emisyon azaltım hedeflerinin ve sıcaklık artışı hedeflerinin yakalanacağına yönelik büyük umutların olduğu şeklinde yorum ve görüşler ifade edilmiştir.⁹⁴⁴

Bunlara ek olarak zirvede gelişmiş ülkelere ve zengin toplumlara yönelik eleştirilerde bulunulmuştur. Dünyanın en zengin %10'luk bölümünün iklime zarar veren fosil yakıtların %50'lik bölümünü kullanırken, en fakir insanların yarısının mevcut emisyonun sadece %10'luk bölümünden sorumlu olduğu yayınlanan raporlarda belirtilmiştir. Bu noktada zengin toplumların ve ülkelerin bu emisyonlardan daha fazla sorumlu olduğu ve mevcut sorunlar ile mücadele etme adına daha fazla sorumluluk alması gerektiği ifade edilmiştir.⁹⁴⁵

Konferansta, Çin kömür santrallerinde 2020 yılına kadar her yıl 180 milyon ton azaltıma gideceğini ve enerji sektöründe hava kirletme oranını %60 oranında azaltacağını taahhüden Çin, ayrıca 2030 yılından önce emisyon artışını durduracağını da açıklamıştır.⁹⁴⁶

⁹⁴³ John Vidal, 'Paris climate talks: vulnerable countries demand 1.5C warming limit', The Guardian, 30/11/2015, <https://www.theguardian.com/global-development/2015/nov/30/paris-climate-talks-vulnerable-countries-demand-15c-warming-limit>, (09/12/2023)

⁹⁴⁴ Kevin Rudd, Hank Paulson, 'The world's climate is in the hands of just three nations', The Guardian, 30/11/2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/30/world-climate-india-china-us-renewable-paris-climate-summit>, (09/12/2023)

⁹⁴⁵ The Guardian, 'World's richest 10% produce half of global carbon emissions, says Oxfam', 02/12/2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/30/world-climate-india-china-us-renewable-paris-climate-summit>, (09/12/2023)

⁹⁴⁶ The Guardian, 'China says it will cut power sector emissions 60% by 2020', 02/12/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/02/china-says-it-will-cut-power-sector-emissions-60-by-2020>, (09/12/2023)

Toplantıda sunulan taslak metinde gelişmekte olan taraf ülkelerin memnuniyetsizlikleri öne çıkan konular arasında yerini almıştır.⁹⁴⁷ Ekonomisi gelişmekte olan ve öncül olarak nitelendirilen ülkeler arasında olan Çin ve Hindistan gibi ülkeler gelişmiş ülkeler sıralamasına dahil edilerek, az gelişmiş toplumlara ekonomik ve teknolojik yardımda bulunulacağına yönelik sorumluluklar da metne eklenmiştir. Diğer taraftan bazı gelişmekte olan taraf ülkelerin yardım yapmaktan ziyade yardım alma ihtiyaçlarının olması konuya ilişkin sorunlara yol açmıştır.⁹⁴⁸

Zirvede ilk olarak iklim değişikliği konusunda en önemli adım olarak nitelendirilen Paris Anlaşması gündeme gelmiştir.⁹⁴⁹ Anlaşma BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin ışığında hazırlanmış olup 22 Nisan 2016 - 21 Nisan 2017 tarihleri arasında BM Genel Kurulu'nda imzaya açılmıştır.⁹⁵⁰ Anlaşmanın başlıkları arasında; ulusal katkı beyanı öne çıkmış, sadece sözleşmenin Ek-I'de bulunan ülkelere ziyade tüm ülkelere iklim değişikliği ile mücadelede katkıda bulunmaları istenmiştir.⁹⁵¹

Ayrıca anlaşmanın kabul edilmesi ve yürürlüğe girmesi sonrası COP görüşmeleri gibi her yıl yapılan toplantılarda Paris Anlaşması çerçevesinde yine Paris Anlaşması Taraflar Konferansı düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁵² Belirlenmiş emisyon hedeflerinin 2020 yılı öncesine kadar uygulanması ve daha da geliştirilmesi için Kyoto Protokolü Doha Değişikliği ve Cancun Anlaşması altında taahhüt edilen emisyon azaltımlarının acil olarak uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.⁹⁵³

⁹⁴⁷ Matt McGrath, ' COP21: 'Fireworks' expected as new climate text published', BBC News, 09/12/2015, <https://www.bbc.com/news/science-environment-35051487>, (09/12/2023)

⁹⁴⁸ Fiona Harvey, 'Paris climate summit: Developing countries angry over financial plan', The Guardian, 05/12/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/05/paris-climate-summit-developing-countries-angry-financial-commitments>, (09/12/2023)

⁹⁴⁹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twenty-first session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2015/cop21/eng/10a01.pdf>, Decision 1/CP.21, (07/01/2022), s.2

⁹⁵⁰ A.g.e, Decision 1/CP.21, (07/01/2022), s.3

⁹⁵¹ A.g.e, Decision 1/CP.21, (07/01/2022), s.4

⁹⁵² A.g.e, Decision 1/CP.21, (07/01/2022), s.6

⁹⁵³ A.g.e, Decision 1/CP.21, (07/01/2022), s.15

Paris Anlaşması:

Paris Anlaşması'nın öne çıkan maddelerine bakıldığında Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışının 2 °C olabildiğince altında tutmayı, 1.5 °C seviyesine mümkün olduğunca yaklaşmayı öngörmektedir. Bu bağlamda iklim değişikliğine sebep olan emisyon artışlarının önüne geçmek, mevcut ve gelecekte olması muhtemel riskleri en aza indirmek doğrultusunda hedefler belirlenmiştir. Paris Anlaşması, iklim değişikliği ile mücadelede motto olarak kullanılan ve sözleşmede de yer verilen ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasını benimsemiştir.⁹⁵⁴

Anlaşmayla uzun vadeli hedeflere ulaşma amacıyla taraflardan emisyonda zirve seviyeye ulaşmalarını acil olarak istenmekte, geliştirmekte olan taraf ülkeler için ise bu sürede kısmen esneklik getirilmektedir. Anlaşma metninde, zirve seviyeye ulaşılması durumunda bilimsel veriler dahilinde hızlı şekilde emisyon azaltımına gidilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hedeflerin başarılması için 21.yy ikinci yarısında sera gazı yutakları ve insan kaynaklı emisyonların dengeye oturtulması, tüm bu hedefleri yaparken sürdürülebilir kalkınma ve fakirliği yok etme çabaları çerçevesinde hareket edilmesi istenmiştir. Tüm tarafların kendi imkan ve kabiliyetleri dahilinde ulusal katkı beyanı hazırlaması istenmiş olup hedeflerin yakalanmasında yerel azaltma tedbirleri geliştirmesi ve bunları uygulaması istenmiştir. Gelişmiş taraf ülkelere bu süreçte geliştirmekte olan taraf ülkelere ekonomik desteklerde bulunmaları, emisyon azaltım hedeflerinde liderliği üstlenmeleri gerektiği bildirilmiş, geliştirmekte olan ülkelere emisyon azaltma çalışmalarına imkanları ölçüsünde katkıda bulunmaları istenmiştir.⁹⁵⁵

Bu bağlamda, taraflar emisyon azaltımı konusunda işbirliği içerisinde olacak, ciddi, hırslı ve ulusal katkı beyanlarını hedeflere ulaşma ile doğru orantılı şekilde hazırlamayı kabul edecek, bu hedefler doğrultusunda yapılan faaliyetlerde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını teşvik edeceklerdir. Taraflar, emisyon azaltmayı teşvik edecek ve uyum sürecine karşı ciddi yaklaşımlarda bulunacak, ulusal katkı beyanları hazırlanırken hem kamu hem de özel sektör ile beraber hareket ederek

⁹⁵⁴ A.g.e, Decision 1/CP.21, (07/01/2022), s.22

⁹⁵⁵ A.g.e, Decision 1/CP.21, (07/01/2022), s.22-23

uygulamaların hayata geçirilmesini sağlayacak, ilgili kurumsal düzenlemeler ve kuralların doğru, etkin ve etkili şekilde oluşturulması ve koordine edilmesi için fırsatlar sağlanacaktır.⁹⁵⁶

Varılan anlaşmanın hedefleri arasında iklim değişikliği sebebiyle yaşanan hasar ve kayıpların, aşırı hava olaylarının en aza indirilmesi gibi durumlara karşı tarafların sürece ciddi yaklaşımları, riskleri azaltarak sürdürülebilir kalkınma ilkesine göre hareket etmesi istenmektedir. İşbirliği alanları, eylem, destek ve anlayışları geliştirme bağlamında atılacak adımlara bakıldığında;

- Erken ikaz sistemleri
- Acil durum hazırlıkları
- Yavaş başlayan olaylar
- Yıkım ve hasarlarda geri döndürülemez olaylar
- Kapsamlı risk değerlendirmesi ve yönetimi
- İklim risk durumları ve sigortalama çözümleri
- Ekonomi dışı kayıplar
- Toplumların, ekosistemin ve yaşamın iklim değişikliğine karşı

direnç kazanması⁹⁵⁷ atılacak adımlar olarak değerlendirilmektedir.

Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan taraf ülkelere emisyon azaltımı ve uyum süreçlerinde finansal destekte bulunacaklar, gelişmiş ülkeler iklim finansmanı konusunda liderliği üstlenmeye devam edecek, tüm finansal kaynakların etkin kullanılmasını sağlayacaktır. Taraflar iklim değişikliği ile mücadelede uzun vadeli teknolojik gelişmeleri kendi aralarında paylaşacak, emisyon azaltımına ilişkin her türlü destek ve yardımlar konusunda işbirliği içerisinde olacaktır.⁹⁵⁸

Taraflar iklim değişikliği ile mücadelede eğitim-öğretim, kamusal farkındalık, kamunun bilgiye ulaşımı, kamusal katılımı en üst seviyeye çıkaracak adımlar atacak, anlaşmanın sürecine ilişkin tarafların tümü şeffaf, esnek ve etkili politikaların uygulanmasını teşvik edecektir.⁹⁵⁹

⁹⁵⁶ A.g.e, Decision 1/CP.21, (09/01/2022), s.24-25

⁹⁵⁷ A.g.e, Decision 1/CP.21, (09/01/2022), s.27-28

⁹⁵⁸ A.g.e, Decision 1/CP.21, (09/01/2022), s.29

⁹⁵⁹ A.g.e., Decision 1/CP.21, (09/01/2022), s.30

Anlaşmanın uygulanmasına ilişkin taraflar periyodik aralıklar ile durum değerlendirmesi yapacak olup ilk küresel durum değerlendirme takvimi olarak 2023 yılı esas alınacaktır. 2023 yılı sonrası her beş yıllık sürede küresel çapta tarafların toplamda hangi noktada olduğu değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bildirilmiş olan ulusal katkı beyanları her beş yıllık sürede daha iyi hedefler ile revize edilecektir. Sözleşmeye taraf olup Paris Anlaşması'na taraf olmayan ülkeler de bu anlaşma toplantılarına gözlemci olarak katılabileceklerdir.⁹⁶⁰ Anlaşma, sözleşmeye taraf en az 55 ülke ve toplam emisyonun en az %55 sorumlu tarafların onaylaması ile yürürlüğe girecektir.⁹⁶¹

Konferansta uyum komitesinin sunmuş olduğu teknik raporlara ek olarak ulusal uyum planlarına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan taraf ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede hazırlamış oldukları plan, program ve uygulamalar toplantıda ele alınmış olup bu ülkelere verilecek olan desteklerin neler olduğu ve ne kadarlık bütçeye ihtiyaç duyulduğu konusunda iklim değişikliği fonu üzerinden çalışma yapılması talep edilmiştir.⁹⁶²

Uzun vadeli iklim finansmanı konusunda daha önceden kabul edilmiş olan 2020 yılına kadar gelişmiş ülkeler tarafından her yıl 100 milyar ABD doları fonun gelişmekte olan ülkelere aktarılması konusu bir kez daha ele alınmıştır.⁹⁶³ Yeşil İklim Fonu kullanımına ilişkin konferansa sunulan raporda 2015 faaliyet takvimi sunulmuş, fon kapsamında verilmiş olan finansal yardımlar ele alınmıştır. Ek olarak 2016 yılı için 2.5 milyar ABD doları kadar finansal yardımın yapılması planlanmıştır.⁹⁶⁴

Teknolojik mekanizmaların transferi ve iklim teknolojisinin geliştirilmesine ilişkin hazırlanmış olan rapor konferansa sunulmuş, konuya ilişkin hangi adımların atılacağı, gelişmekte olan taraf ülkelere ne gibi teknolojik desteklerin verileceği gibi konular üzerinde müzakereler yapılarak uygulamaların hayata geçirilmesi kararı

⁹⁶⁰ A.g.e., Decision 1/CP.21, (09/01/2022), s.32

⁹⁶¹ A.g.e., Decision 1/CP.21, (09/01/2022), s.35

⁹⁶² UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twenty-first session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2015/cop21/eng/10a02.pdf>, Decision 4/CP.21, (09/01/2022), s.4

⁹⁶³ A.g.e., Decision 5/CP.21, (09/01/2022), s.7

⁹⁶⁴ A.g.e., Decision 7/CP.21, (09/01/2022), s.10

alınmıştır.⁹⁶⁵ Finansal mekanizmalar ile teknolojik mekanizmalar arasında doğrudan ilişki olduğu toplantıda ele alınan konular arasında olup İklim Teknolojileri Merkezi ile Küresel Çevre Fonu, Yeşil İklim Fonu gibi fonların işbirliği içerisinde doğru ve etkin kullanılması, verilecek finansal yardımlar ile teknolojinin daha da yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir.⁹⁶⁶

Ortak olarak emisyon azaltımı, sürdürülebilir orman yönetimi ve entegrasyon için alternatif politikalar konusu ele alınmış, bu hedefleri başarma adına ihtiyaç olan desteklerin belirlenmesi, finansal ve teknolojik kaynaklardan olabildiğince tüm tarafların faydalanması gerektiği konusunda görüş birliğine varılmıştır.⁹⁶⁷

Sıfır karbon hedeflerine ulaşma adına metodolojik anlamda yapılması gerekenler için alınan kararda; taraf ülkelerin desteklenmesi, emisyon ve yutak denge hedeflerine en kısa sürede varılması konusunda ilgili tüm taraflara çağrıda bulunulmuştur.⁹⁶⁸ Ayrıca, Sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraf ülkelerin 2016 yılı emisyon envanter hedefleri için teknik değerlendirme yapılmış tüm tarafların bu hedefleri başarması için de çağrıda bulunulmuştur.⁹⁶⁹

Zirvenin son günlerine girildiğinde BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon yapmış olduğu açıklamada; günümüze kadar yapılan iklim müzakereleri arasında en karmaşık ve zorlu görüşmelerin bu zirvede yapıldığını, farklılıkların olduğunu kabul etmek ile beraber tüm taraf ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını bir kenara bırakarak asgari müştereklerde birleşecek şekilde ilgili anlaşmayı desteklemesine yönelik çağrıda bulunulmuştur.⁹⁷⁰ Konuyu ulusal perspektiften ele alma zamanında olmadığımızı, küresel bir çözümün bölgesel çözümlere de yardımcı olacağını, tüm ülkelerin insanlık için son kararı vermesini beklediğini ifade etmiştir.⁹⁷¹ Yine zirvenin kapanış konuşmalarında konferansa ev sahipliği yapan Fransa

⁹⁶⁵ A.g.e., Decision 12/CP.21, (09/01/2022), s.27

⁹⁶⁶ A.g.e., Decision 13/CP.21, (09/01/2022), s.28

⁹⁶⁷ A.g.e., Add.3, Decision 16/CP.21, (09/01/2022), s.7

⁹⁶⁸ A.g.e., Decision 18/CP.21, (09/01/2022), s.15

⁹⁶⁹ A.g.e., Decision 20/CP.21, (09/01/2022), s.19

⁹⁷⁰ BBC News, 'COP21: Final push for climate deal amid 'optimism'', 11/12/2015, <https://www.bbc.com/news/science-environment-35067473>, (09/12/2023)

⁹⁷¹ Adam Vaughan, 'Ban Ki-moon calls Paris climate talks 'most complicated and difficult' ever', The Guardian, 11/12/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/11/ban-ki-moon-calls-paris-climate-talks-most-complicated-and-difficult-ever>, (09/12/2023)

Cumhurbaşkanı François Hollande iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltma ve daha güçlü ortak bir mücadele verilmesi adına bu anlaşmanın dünyayı değiştirmek için bir fırsat olduğunu dile getirmiştir.⁹⁷²

Toplantı sonunda yaklaşık 200 ülkenin imzasına açılan taslak metin ile birlikte dünyada ilk defa iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini sona erdirme adına evrensel bir sera gazı azaltım anlaşması üzerinde mutabakata varılmış, fosil yakıt çağını sona erdirme adına ilk adım atılmıştır. Anlaşma metni ile fosil yakıt kullanımından temiz enerjiye geçişe yönelik bir süreç başlatılmış, 21.yy ikinci yarısına girilmesi ile beraber net sıfır emisyonu ulaşma adına yeni hedefler belirlenmiştir.⁹⁷³

Varılan anlaşma sonrası bilim dünyasında, liderler düzeyinde ve uluslararası basında mevcut anlaşmaya yönelik destekler ve eleştirel nitelikte görüşler dile getirilmiştir. Başta ABD olmak üzere Çin ve AB ülkeleri mevcut anlaşmayı, “ellerindeki en iyi şans” olarak nitelendirirken, ABD Başkanı Barack Obama, tüm dünyanın birlikte hareket ettiklerinde neleri başarabileceklerini gösterdiklerini, anlaşmanın mükemmel olmadığını kabul etmek ile birlikte daha çok çalışarak bu sorunun üstesinden gelinebileceğini ifade etmiştir.⁹⁷⁴ Çin Başmüzakerecisi Xie Zhenhua, anlaşmanın ideal olmadığını fakat bu durumun ilerlemelerine engel olmayacağı şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Hindistan Başbakanı Narendra Modi, anlaşmada kazanan ve kaybedenin olmadığını, yeşil bir gelecek için birlikte daha çok çalışacaklarını ifade etmiştir. Olumlu açıklamaların yanı sıra Küresel Adalet Kampanya Direktörü Nick Dearden, anlaşmayı zayıf toplumların haklarını baltalayan ve gelecek nesiller adına yaşanabilir bir dünya ve iklim vadetmeyen ve neredeyse hiçbir bağlayıcılığı bulunmayan bir anlaşma olarak nitelenen, anlaşmanın

⁹⁷² Lenore Taylor, 'Paris climate deal is an 'opportunity to change the world'', The Guardian, 12/12/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/12/paris-climate-deal-marks-opportunity-to-change-the-world>, (09/12/2023)

⁹⁷³ Suzanne Goldenberg, John Vidal, 'Paris climate deal: nearly 200 nations sign in end of fossil fuel era', The Guardian, 12/12/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/12/paris-climate-deal-200-nations-sign-fossil-fuel-era>, (09/12/2023)

⁹⁷⁴ BBC News, 'COP21: Paris climate deal is 'best chance to save planet'', 13/12/2015, <https://www.bbc.com/news/science-environment-35086346>, (09/12/2023)

bir başarı hikayesi olarak ifade edilmesinin çok yanlış olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur.⁹⁷⁵

4.16.2. Kyoto Protokolü 11. Taraflar Konferansı (CMP11)

Kyoto Protokolü 11. Taraflar Konferansı'nda Uyum Fonu Kurulu'nun hazırlamış olduğu rapor ele alınmıştır. Dönem içerisinde Burundi, Yeşil Burun Adaları, Çad ve Nijer'e toplamda 244 milyon ABD doları İklim Fonu sağlanmış, bölgesel program ve projeler onaylanmıştır. Kümülatif olarak proje ve programlar için toplamda 318 milyon ABD doları fon sağlanmış, yeni fon olarak 129 milyon ABD doları tahsis edilmiş, dönem içerisinde diğer fon ve yardımlar da dahil edildiğinde toplamda 483.3 milyon ABD doları finansal yardım sağlandığı belirtilmiştir.⁹⁷⁶

Konferansta, Kyoto Protokolü ikinci taahhüt dönemi için uygulanması gereken ve önceki konferanslarda yapılan değişikliklere ilişkin yeni kararlar alınmıştır. 1996 yılında hazırlanmış olan IPCC İklim Değişikliği Sera Gazı Envanter Rehberi güncellenmiş olup 2006 ve 2013 yılı yeni IPCC iklim Değişikliği Sera Gazı Envanter Rehberi yürürlüğe alınmıştır. Ayrıca yeni taahhüt dönemi için daha yüksek ve müşterek hedeflerin belirlenmiş olması sebebiyle bu dönemin daha ciddi bir süreç olarak ele alınması gerektiği ifade edilmiştir. Alınan kararın eklerine bakıldığında hangi sektörlerden dönemsel olarak hangi oranda azaltıma gidileceği, endüstri sektörü, katı yakıtların kullanıldığı alanlarda veya üretim aşamalarında hangi oranda azaltıma gidileceği ayrıntılı olarak açıklanmıştır.⁹⁷⁷ Kyoto Protokolü'nde bulunan ilgili taraf ülkelere eğitim verilmesi için bir eğitim programı hazırlanmış ve uygulamaya geçirilmesi için karar alınmıştır.⁹⁷⁸

⁹⁷⁵ Matthew Taylor, 'Paris climate deal provides 'best chance we have' of saving the planet', The Guardian, 13/12/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/13/climate-deal-provides-best-chance-saving-the-planet>, (09/12/2023)

⁹⁷⁶ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its eleventh session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015, Part two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its eleventh session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2015/cmp11/eng/08a01.pdf>, Decision 1/CMP.11, (09/01/2022), s.2

⁹⁷⁷ A.g.e., Decision 3/CMP.11, (15/01/2022), s.5-6

⁹⁷⁸ A.g.e., Decision 5/CMP.11, (15/01/2022), s.57

Yine diğer konferanslarda olduğu gibi bu konferansta da Temiz Kalkınma Mekanizması'na ilişkin kararlar alınmıştır. Kyoto Protokolü taraf ülkeleri olarak Temiz Kalkınma Mekanizması'nda bu dönemde yapılmış olan finansal yardımlar incelenmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere bu yardımların ne kadarlık bölümünün ulaştığı, ne kadarlık bir yatırım ve projenin var olduğu ve hayata geçirildiği raporlar ile konferansa sunulmuştur.⁹⁷⁹

4.17. 2016 Yılı Marakeş Taraflar Konferansı (COP22) - (CMP12) - (CMA1)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 22. Taraflar Konferansı (COP22), Kyoto Protokolü 12. Taraflar Konferansı (CMP12) ve Paris Anlaşması Taraflar Konferansı (CMA1) 7 - 18 Kasım 2016 tarihleri arasında Fas'ın Marakeş kentinde yapılmıştır.

4.17.1. BMİDÇS 22. Taraflar Konferansı (COP22)

Zirve geçen yıl kabul edilen Paris Anlaşması sonrası yapılan ilk konferans olması sebebiyle olumlu bir havada başlamış olsa da ABD Başkan Adayı Donald J. Trump'ın iklim değişikliğine ilişkin yapmış olduğu olumsuz açıklamalar sebebiyle konferanstan beklentiler azalmıştır.⁹⁸⁰

İlgili konferansta bir önceki toplantıda kabul edilen ve imzaya açılan Paris Anlaşması'na ilişkin kabul sürecine ilişkin kararlar alınmıştır. Anlaşmanın kabul sürecinde ön koşul olarak ifade edilen şartlar 4 Kasım 2016 tarihinde tarafların imzalayarak kabul etmesiyle tesis edilmiş ve anlaşma yürürlüğe girmiştir. Paris Anlaşması uyarınca hazırlanması gereken yol haritası ve uygulama prosedürlerinin devam etmesi ve en kısa sürede faaliyete geçirilmesi kararlaştırılmış, 2020 yılına kadar emisyon azaltma taahhütleri hedeflerine varılması için faaliyetlerin geliştirilmesi konusunda görüş birliğine varılmıştır.⁹⁸¹

⁹⁷⁹ A.g.e., Add.2, Decision 6/CMP.11, (15/01/2022), s.2

⁹⁸⁰ The Guardian, 'UN climate talks open under shadow of US elections', 07/11/2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/nov/07/un-climate-talks-open-under-shadow-of-us-elections-marrakech-summit>, (09/12/2023)

⁹⁸¹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its twenty-second session, held in Marrakech from 7 to 18 November 2016, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twenty-*

Paris Anlaşması'na ilişkin olarak kapasite inşası ve artırılmasına yönelik Paris Komitesi'nin kurulmasına karar verilmiş, mevcut durum, boşluklar ve ihtiyaçlar göz önüne alınarak yeni bir çalışma programının tesis edilmesi konusunda mutabakat sağlanmıştır. Buna göre, oluşturulacak Paris Komitesi'nin 2016 - 2020 yılları arasını kapsayacak şekilde yönetim, planlama, gözetim ve çalışma planları tesis edileceği öngörülmüştür.⁹⁸²

İklim değişikliğine ilişkin olarak hasar ve kayıplar için kurulan Varşova Uluslararası Mekanizması'nın hazırlamış olduğu rapor konferansa sunulmuştur. İlgili raporda kayıp ve hasarların tespiti konusunda değerli çalışmaların yapıldığı ifade edilmiş, teknoloji, finans ve organizasyon bağlamında bu mekanizmanın yapmış olduğu faaliyetler takdir edilmiştir. Bir sonraki değerlendirme dönemi 2019 yılı olarak kabul edilmiş ve periyodik olarak sürecin devam etmesine karar verilmiştir. Ayrıca devam eden süreçte beş yıllık çalışma planlarının hazırlanarak konferansa sunulması istenmiştir.⁹⁸³

Gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkeler tarafından hazırlanan ulusal uyum planlarının hazırlanmasına yönelik konferansta takdir ve teşekkür ifade edilmiş, ilgili fonlardan bahse konu taraf ülkelerin sunmuş oldukları planlar çerçevesinde faydalanmasına yönelik karar alınmıştır.⁹⁸⁴ Uzun vadeli iklim finansmanı konusunda alınan karara göre her yıl düzenli olarak vurgulanan gelişmiş ülkeler tarafından 2020 yılına kadar 100 milyar ABD doları finansal yardımların yapılması bir kez daha dile getirilmiş, çevrenin ve iklimin desteklenmesi adına gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere finansal, teknolojik ve bilimsel desteklerde bulunması istenmiştir. Bu sürece devlet kurumlarının yanı sıra özel sektörün de destek vermesi gerektiği ifade edilmiştir.⁹⁸⁵ Bunlara ek olarak konferansta daimi komitenin finansal açıdan faaliyet yürüttüğü konulara ilişkin rapor sunulmuştur. 2013 - 2014 yıllarında yapılan finansal

second session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2016/cop22/eng/10a01.pdf>, Decision 1/CP.22, (15/01/2022), s.2-3

⁹⁸² A.g.e., Decision 2/CP.22, (15/01/2022), s.5

⁹⁸³ A.g.e., Decision 3-4/CP.22, (15/01/2022), s.8-9, 10-11

⁹⁸⁴ A.g.e., Decision 6/CP.22, (15/01/2022), s.14

⁹⁸⁵ A.g.e., Decision 7/CP.22, (15/01/2022), s.16

yardım ve destekler ve gelecekte yapılması planlanan finansal adımlara ilişkin yol haritası hazırlanarak konferansa sunulmuş ve kabul edilmiştir.⁹⁸⁶

Aynı şekilde konferansa Yeşil İklim Fonu raporu sunulmuş olup akredite edilen 41 kurum ve kuruluşun iklim değişikliği ile mücadele plan ve programları kabul edilmiştir. 2016 - 2017 yılları arasında Asya-Pasifik ve Doğu Avrupa bölgelerinde bulunan kuruluşların akredite edilmesine öncelik verilmesi konusunda karar alınmıştır. Küresel Çevre Fonu'nun hazırlamış olduğu bir başka rapor yine konferansa sunulmuştur. Burada en az gelişmiş ülkelere yapılacak olan finansal ve teknik yardımların içeriği ve atılan adımlar açıklanmış, bu dönemde yapılan teknik, finansal, bilimsel destek ve yardım faaliyetlerinden duyulan memnuniyetler ifade edilmiştir.⁹⁸⁷

Paris Anlaşması 9. maddesine göre gelişmiş ülkeler tarafından bilgi paylaşımının ve sürecinin başlatılması konusunda alınan karara göre teknik ve bilimsel verilerin paylaşılması ve değerlendirilmesi sürecinin hızlıca tesis edilmesi ve gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelere kamusal finans desteklerinin verilmesi konusunda karar alınmıştır.⁹⁸⁸

Finansal mekanizma ve teknoloji mekanizmaları arasında irtibatın geliştirilmesi ve ortak faaliyetlerde bulunarak iklim değişikliğinde daha başarılı bir süreç izlenmesi adına bu iki grubun işbirliği içerisinde olması konusunda faaliyetlerin yürütülmesi kararı alınmıştır. Bu iki grubun kendi alanlarında yapmış oldukları çalışmaları ortaklaşa yürüterek mevcut fon ve kuruluşların daha etkin kullanılması amaçlanmıştır.⁹⁸⁹

Teknoloji mekanizmaları bağlamında iklim teknolojilerinin geliştirilmesi ve transferi konularında alınan kararda teknoloji yürütme komitesinin 2016 yılı performans değerlendirmesi yapılmıştır. Gelecek iki yıl için çalışma planının hazırlanması istenmiş, finansal, uyum, gelişim ve eylemlerin müşterek olarak uygulanması konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ayrıca İklim Teknoloji Merkezi ve ağıının gelişmekte olan ülkelere vermiş olduğu desteğin önemli bir yer tuttuğu

⁹⁸⁶ A.g.e., Decision 8/CP.22, (15/01/2022), s.19

⁹⁸⁷ A.g.e., Decision 10-11/CP.22, (15/01/2022), s.35, 38

⁹⁸⁸ A.g.e., Decision 13/CP.22, (15/01/2022), s.45

⁹⁸⁹ A.g.e., Add.2, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2016/cop22/eng/10a02.pdf>, Decision 14/CP.22, (15/01/2022), s.3

ifade edilmiş, en az gelişmiş ülkelerin yine bu teknik desteklerden daha fazla faydalanması konusunda karar alınmıştır. Ayrıca teknoloji mekanizmalarının hayata geçirilmesinde ilgili fonların desteğinin devam etmesi ifade edilmiş, sürdürülebilir şekilde bu destek ve yardımların ilgili taraflara verilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁹⁰

Sözleşme kapsamında gelişmekte olan ülkelerde kapasite geliştirme konusunda uygulamaların değerlendirmesi için hazırlanmış olan üçüncü değerlendirme raporu konferansta ele alınmıştır. Paris Anlaşması sonrası gelişmekte olan ülkelerde kapasite geliştirme konularında daha aktif ve sonuca katkı sunan uygulamaların hayata geçirilmesi istenmiş, Paris Komitesi kapasite geliştirme çalışmalarında 2016 - 2020 yılları arasında cinsiyet konusunda daha fazla duyarlılık sağlanması, yerel halkın bilgi ve birikimlerinden faydalanılması, kapasite geliştirme konularında önceki dönemlerde elde edilen göstergelerden faydalanılması, sözleşme ve anlaşmaya ilişkin olarak kapasite geliştirme, koordinasyon ve işbirliğinin teşvik edilmesi konularında çalışma ve faaliyetlerin yürütülmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁹¹

İklim için küresel gözlem sistemi uygulamalarına ilişkin sunulan raporda 2016 yılı uygulamaları ele alınmış, atmosfer, okyanus, emisyon ve karasal durumlara ilişkin hangi seviyeye gelindiği, son durumlar ve kötü gidişatın durdurulması veya yavaşlatılmasına ilişkin olarak ne gibi adımların atılması gerektiği ele alınmıştır. İstenilen hedeflere varılması için atılması gerekli olan adımlar arasında; kapasite geliştirme, yönetim, gözlem ve analiz süreçlerine devam edilmesi gerektiği konularında mutabakat sağlanmıştır.⁹⁹²

İklim değişikliği konusunda cinsiyet konusu da yine konferansta ele alınan önemli konular arasında yer almıştır. İklim politikaları ve uygulamalarında cinsiyet eşitliği konusuna çok hassas yaklaşılrken, temsilci ve konferanslara eşit sayıda kadın erkek katılımcı ve temsilci bulundurulması konusunda taraflara çağrıda bulunulmuştur.⁹⁹³

Konferansın devam ettiği günlerde ABD Başkanlık seçimleri yapılmış ve Donald Trump seçimi kazanarak ABD'nin yeni başkanı seçilmiştir. Bilim insanları

⁹⁹⁰ A.g.e., Decision 15/CP.22, (15/01/2022), s.5

⁹⁹¹ A.g.e., Decision 16/CP.22, (15/01/2022), s.7-8

⁹⁹² A.g.e., Decision 19/CP.22, (15/01/2022), s.13

⁹⁹³ A.g.e., Decision 21/CP.22, (15/01/2022), s.17-18

ve aktivistlerden ABD halkının bu tercihinden dolayı büyük hayal kırıklığına uğranıldığına yönelik açıklamalar gelmiştir. Örneğin Bangladeş iklim temsilcisi ve bilim insanı Saleemul Huq, böyle bir sonucu beklemediklerini ve Trump'ın seçilmesi sonrası konferansın bir B planı olmadığını, önümüzdeki dönemde atılacak adımlara ilişkin nelerin yapılması gerektiğini düşüneceklerini ifade etmiştir. Trump, 40 yıldan fazla süredir faaliyetlerini sürdüren iklim biliminin çalışmalarına inanmadığını, iklim değişikliği tehdidinin Çin'in bir aldatmacası olduğunu ve asıl amacının ABD'nin ekonomisine zarar vermek olduğu yönündeki görüşlerini her fırsatta dile getirmiştir.⁹⁹⁴

Konferansta kömür kullanımına ilişkin konular devamlı olarak gündeme gelmiş ve Küresel Karbon Projesi Raporu konferansta yayınlanmıştır. Raporda dünyada hali hazırda 1082 kömür enerji santralinin olduğu, Paris Anlaşması'nda belirlenen sıcaklık artış hedefinin başarılması için bu enerji tedarik santrallerinin 2050 yılına kadar kapatılması gerektiği belirtilmiştir. Diğer taraftan bu kirli enerji tedarik zincirlerinin yerlerine yeni ve temiz enerji tesislerinin kurularak eskilerinin kapatılması sürecinin en az 40 yılı alacak bir süreç olduğuna ilişkin detaylı araştırma yapılmıştır.⁹⁹⁵

Toplantının son gününde BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon ABD'de seçilen yeni başkanın iklim değişikliği ile mücadele sürecine engel olmamasını ve küresel ölçekte fosil yakıt kullanımının durdurulması ve sürdürülen planlardan vazgeçilmemesini beklediğini söylemiştir. Bir zamanlar hayal dahi edilmeyen konuların hayata geçirildiğini ve çağımızda yaşanan gelişmelerin durdurulmaz olduğunun altını çizen Ban Ki-moon, yeni başkanın hızlı ve akıllıca bir karar vermesine yönelik beklentilerini ifade etmiştir.⁹⁹⁶

⁹⁹⁴ John Vidal, ' 'There's no plan B': climate change scientists fear consequence of Trump victory', The Guardian, 13/11/2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/nov/12/climate-change-marrakech-no-plan-b--trump-victory>, (09/12/2023)

⁹⁹⁵ Graham Readfearn, ' Marrakech climate talks an emotional ride as reports show need to end coal power', The Guardian, 14/11/2016, <https://www.theguardian.com/environment/planet-oz/2016/nov/15/marrakech-climate-talks-an-emotional-ride-as-reports-show-need-to-end-coal-power>, (09/12/2023)

⁹⁹⁶ The Guardian, ' Global climate change action 'unstoppable' despite Trump', 15/11/2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/nov/15/global-climate-change-action-unstoppable-despite-trump>, (09/12/2023)

4.17.2. Kyoto Protokolü 12. Taraflar Konferansı (CMP12)

Kyoto Protokolü 12. Taraflar Konferansı'nda Uyum Fonu üçüncü değerlendirme raporu ele alınmıştır. Raporda, Kyoto Protokolü üyesi devletlerin iklim değişikliği ile mücadelede atmış olduğu adımlar ele alınmış, finansal kaynakların kullanılması, sürdürülebilir iklim rejimi ve uygulanan politikalar incelenmiştir. Uyum Fonu kapsamında onaylanmış projelerin finansmanı, bölgesel çalışmalar için pilot projeler ve finansal mekanizmaların koordinasyonu gibi konular üzerinden değerlendirme yapılmıştır.⁹⁹⁷ Fon kapsamında 2016 yılında proje ve programlar için toplamda 358 milyon ABD doları destek onaylanmış, 25 adet ulusal uygulama kurumu akredite edilmiş, ilave proje ve programlar için ek fonlar sağlanarak toplamda 546.9 milyon ABD doları kaynak sağlanmıştır.⁹⁹⁸

Kyoto Protokolü'nde Temiz Kalkınma Mekanizması olarak yapılan faaliyetlere ilişkin hazırlanan rapor konferansta ele alınmıştır. İlgili mekanizmaya göre 2015 - 2016 yılları arasında 95'ten fazla ülkeden 7700'ün üzerinde proje ve faaliyete ilişkin kayıt süreci başlatılmış, bu program ve projelere yapılan yardım ve finansal desteklerin detayları açıklanmıştır.⁹⁹⁹ Buna ek olarak gelişmekte olan ülkelerde kapasite geliştirmeye ilişkin olarak Kyoto Protokolü uyarınca kapsamlı değerlendirme raporu hazırlanmıştır. Raporda proje ve programların arttırılarak devamı, kapasite geliştirme sürecinin geliştirilmesi, taraflar arası iletişimin güçlendirilmesi ve bilgi paylaşımının arttırılması gibi hedef ve talepler iletilmiştir.¹⁰⁰⁰

4.17.3. Paris Anlaşması 1. Taraflar Konferansı (CMA1)

Paris Anlaşması Taraflar Konferansı olarak yapılan ilk toplantıda varılan anlaşmaya yönelik uygulama esasları üzerine çalışmalar başlatılmıştır. Alınan ilk kararda 4 Kasım 2016 tarihinde anlaşmanın yürürlüğe girdiği ifade edilmiş, taraf

⁹⁹⁷ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its twelfth session, held in Marrakech from 7 to 18 November 2016, Part two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its twelfth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2016/cmp12/eng/08a01.pdf>, Decision 1/CMP.12, (16/01/2022), s.2-3

⁹⁹⁸ A.g.e., Decision 2/CMP.12, (16/01/2022), s.5

⁹⁹⁹ A.g.e., Decision 3/CMP.12, (16/01/2022), s.8

¹⁰⁰⁰ A.g.e., Decision 6/CMP.12, (16/01/2022), s.15

Ülkelerin bu sürece vermiş olduğu aktif destekten dolayı teşekkür ifadelerine yer verilmiştir. Anlaşmanın uygulanmasına ilişkin çalışma programlarının hazırlanarak konferansa sunulması istenmiş ve sözleşmenin ışığında yürütülmesi kabul edilmiştir. Ayrıca anlaşmanın yürütülmesine ilişkin bir uyum fonunun kurulması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁰¹ Yapılan ilk konferansta Paris Anlaşması Konferansı olarak prosedür ve kurallar belirlenmiş, yönetici ve konferans yetkililerin seçim süreci, başvuru ve büro işlemleri gibi usuller kabul edilmiştir.¹⁰⁰²

4.18. 2017 Yılı BM İklım Değişikliği Konferansı (COP23) - (CMP13) - (CMA1-2)

BM İklım Değişikliği ereve Sözleşmesi 23. Taraflar Konferansı (COP23), Kyoto Protokolü 13. Taraflar Konferansı (CMP13) ve Paris Anlaşması Taraflar Konferansı (CMA1-2) 6 - 18 Kasım 2017 tarihleri arasında Almanya'nın Bonn kentinde yapılmıştır.

4.18.1. BMİDÇS 23. Taraflar Konferansı (COP23)

Toplantı ncesi BM tarafından küresel sıcaklık artışına yönelik farklı projeksiyonlar hazırlanmış ve uluslararası kamuoyuna sunulmuştur. Mevcut iklim değişikliği ile mücadele, sera gazı emisyonunda yaşanan artış ve son durum göz önünde bulundurulduğunda 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışının ortalama 3 - 3.2 °C arasından olacağına yönelik tahminler yapılmıştır. Bu artışın 2015 yılında imzalanan Paris Anlaşmasının çok üzerinde olduğu ve mevcut emisyon artışlarının ivedilikle azaltılması gerektiği bilim insanları tarafından dile getirilmiştir.¹⁰⁰³

Bonn görüşmeleri sırasında dönem başkanı olan Fiji Başbakanı Frank Bainimarama yapmış olduğu aılış konuşmasında, Talanoa Diyalog Sürecinin başlatılması ve srdrlmesinin iklim değişikliği ile mücadelede ok önemli bir adım

¹⁰⁰¹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on the first part of its first session, held in Marrakech from 15 to 18 November 2016*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2016/cma1/eng/03a01.pdf>, Decision 1/CMA.1, (22/01/2022), s.2-3

¹⁰⁰² A.g.e., Decision 1/CMA.1, (22/01/2022), s.4

¹⁰⁰³ Josh Holder, Niko Kommenda, 'The three-degree world: the cities that will be drowned by global warming', The Guardian, 03/11/2017, <https://www.theguardian.com/cities/ng-interactive/2017/nov/03/three-degree-world-cities-drowned-global-warming>, (09/12/2023)

olduğunu, mevcut Paris Anlaşması'nın uygulanmasına ilişkin verilen emisyon azaltım taahhütlerinin daha öteye taşınarak ilgili tarafların emisyon azaltımına katkıda bulunmasının hayati önemde olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁰⁴

Konferansta ABD Başkanı Trump'ın anlaşmadan çekilme gibi bir yaklaşımının olmasının yanında bu ülkede eyaletlerin ve şehirlerin iklim değişikliği ile mücadelede taraf olmak istemeleri ve bu mücadeleye katkı sunma adına emisyon azaltımına katılacaklarını bildirmeleri ABD içinde görüş ayrılıklarının çıkmasına neden olmuştur.¹⁰⁰⁵ ABD eyalet valileri ve yöneticilerin yapmış olduğu açıklamalarda, yeni yönetimin iklim değişikliği ile mücadelede liderlik yapmaması durumunda kendilerinin bu sorumluluğu alacaklarını ifade etmişlerdir.¹⁰⁰⁶

Bu zirvede Fiji Momentumu olarak adlandırılan iklim değişikliği ile mücadele konusunda bir dizi ek tedbirlerin hayat geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Paris Anlaşması uyarınca çalışma programlarının hayat geçirilmesi ve sürecin hızlandırılması konusunda mutabakat sağlanmıştır. Buna ek olarak Talanoa Diyalog süreci başlatılmış, 2018 yılında faaliyetlerine başlayacak olan bu süreçte iklim değişikliği ile mücadelede daha fazla katılımcı, sürece herkesin dahil edildiği ve şeffaf bir sürecin işletilmesi temel misyonlar olarak kabul edilmiştir. 2020 yılı öncesi iklim değişikliği ile mücadelede belirlenmiş olan hedefler için daha ciddi ve destekleyici bir faaliyet takviminin hayat geçirilmesi konusunda mutabakata varılmıştır.¹⁰⁰⁷

Paris Anlaşması çalışma programlarının oluşturulması ve hayata geçirilmesinde uygulanması gerekli karar ve maddelere ilişkin detaylı bir ek dosya hazırlanarak kabul edilmiştir. Buna ek olarak Talanoa Diyalog süreci de yine ek dosya ile detaylandırılmıştır. Talanoa Diyalogu'nun özellikleri arasında; yapıcı,

¹⁰⁰⁴ Fiona Harvey, ' Bonn climate talks must go further than Paris pledges to succeed', The Guardian, 06/11/2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/06/bonn-climate-talks-must-go-further-than-paris-pledges-to-succeed>, (09/12/2023)

¹⁰⁰⁵ Oliver Milman, ' One nation, two tribes: opposing visions of US climate role on show in Bonn', The Guardian, 09/11/2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/09/bonn-climate-change-talks-us-two-tribes>, (09/12/2023)

¹⁰⁰⁶ Jonathan Watts, ' Alternative US group honouring Paris climate accord demands 'seat at the table'', The Guardian, 11/11/2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/11/alternative-us-group-honouring-paris-climate-accord-demands-seat-at-the-table-bonn>, (09/12/2023)

¹⁰⁰⁷ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its twenty-third session, held in Bonn from 6 to 18 November 2017*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2017/cop23/eng/11a01.pdf>, Decision 1/CP.23, (22/01/2022), s.2-4

faydalı ve çözüm odaklı olması, görüşme diyaloglarının çatışma ve tartışmalara sebep olmaması, Fiji yerel dilindeki anlamıyla kapsayıcı, katılımcı ve şeffaf bir iletişim kurma ile bağdaşması, güven ve empati yapabilmesi, katılımcıların ortak paydada bilgi ve tecrübelerini aktarabildiği, müşterek karar alma mekanizmaları sayesinde daha iyi sonuçların elde edilmesi, ortak faydada buluşulması genel özellikleri ve misyonlar ile kurulmuş bir diyalog sürecidir.¹⁰⁰⁸

İklim değişikliğine ile ilişkin olarak yerel halkların kurmuş oldukları platformların sürece vermiş oldukları desteklerden ötürü teşekkür metni hazırlanmış olup sürecin başarıya ulaşmasında yerel halkların ve insanların hayati derecede önemli olduğu ifade edilmiş, bilgi, teknoloji ve ekonomik katkıların eldeki mevcut imkanlar dahilinde sunulması ve arttırılmasına yönelik karar alınmıştır.¹⁰⁰⁹

İklim değişikliği ile mücadelede cinsiyet eylem planı olarak hayata geçirilen Lima Çalışma Programı'nın faaliyetlerine devam etmesi, küresel çapta iklim değişikliği ile mücadelede kadın erkek ortak ve denk seviyede katılım ve faaliyetlerin müşterek olarak yürütülmesi konusunda mutabakat bir kez daha ifade edilmiştir. Cinsiyet ve iklim değişikliğine ilişkin atılması istenen öncül tedbirler olarak kapasite geliştirme, bilgi paylaşımı ve iletişim gibi konularda cinsiyet dengesinin sağlanması, katılımcılar ve liderler arasında kadınların da eşit şekilde yer bulması ve uygulamaların sürekli kontrol edilerek bu yaklaşımın benimsenmesi istenmektedir.¹⁰¹⁰

Tarımda Koronivia Ortak Çalışma Grubu'nun oluşturulması kararı alınarak tarımsal faaliyetlere ilişkin kural ve usullerin belirlenmesi, uyum, işbirliği ve direnç sağlanması, toprak yönetimi, toprağın daha verimli hale getirilmesine yönelik ilave tedbirlerin hayata geçirilmesi, ekim alanlarının ve sulak arazilerin su yönetim sistemlerine entegre edilmesi, bunlara ilişkin olarak hayvancılık sisteminde gelişmeler sağlanması, tarım sektöründe iklim değişikliğinin boyutları göz önüne alınarak gıda güvenliği ve sosyoekonomik tedbirlerin hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁸ A.g.e., Decision 1/CP.23, (22/01/2022), s.7-9

¹⁰⁰⁹ A.g.e., Decision 2/CP.23, (23/01/2022), s.11

¹⁰¹⁰ A.g.e., Decision 3/CP.23, (23/01/2022), s.13-15

¹⁰¹¹ A.g.e., Decision 4/CP.23, (23/01/2022), s.19

İklim değışikliğı ile ilişkili olarak kayıp ve hasarlar için Uluslararası Varşova Mekanizması faaliyetlerine ilişkin rapor hazırlanmıştır. Kayıp ve hasarların tespiti ve bunların en aza indirilmesine yönelik atılması gerekli olan adımların neler olduğu konferansta görüşölmüş, her çeşit riskin tespiti ve önlenmesine yönelik ilave tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca 2020 yılı ve sonraki beş yıllık süre için çalışma programının hazırlanması uzman komiteden istenmiştir.¹⁰¹²

Uzun vadeli iklim finansmanına yönelik olarak önceki konferanslarda da ifade edildiğı üzere 2020 yılına kadar her yıl 100 milyar ABD doları finansal yardımın gelişmekte olan ölkelere tahsis edilmesi bir kez daha dile getirilmiş, 2018 - 2020 yılları arasında iki yıllık süre zarfında yapılması istenen finansal yardımların tespiti ve sürecin etkin şekilde işletilmesine yönelik adımların atılmasına karar verilmiştir.¹⁰¹³

Her yıl hazırlanan Yeşil İklim Fonu raporu konferansa sunulmuş, 2017 yılında portföy geliştirilmesine yönelik en az gelişmiş ölkeler, küçük ada devletleri ve Afrika devletleri de dahil olmak üzere 92 ölkede 130 kadar destek talebi hayata geçirilmiştir. 73 ölkede 54 proje ve program için toplamda 2.65 milyar ABD doları destek verilmiştir.¹⁰¹⁴ Bunlara ek olarak Küresel Çevre Fonu çalışmaları ve finansal mekanizmaların yıllık çalışmaları raporu konferansa sunulmuş ve değerdendirmeler yapılarak karar metnine eklenmiştir.¹⁰¹⁵

Paris Anlaşması'nın ilgili maddesine göre bilgileri tanımlama sürecine ilişkin gelişmiş ölkelerin gelişmekte olan ölkelere yapacağı yardımların paylaşımı ve düzenlenmesinin yapılması ve sürecin 2020 yılından önce hayata geçirilmesine yönelik karar alınmış, konuya ilişkin toplantıların yapılarak sonuç metninin konferansa sunulması istenmiştir.¹⁰¹⁶

Uyum ve azaltıma yönelik teknik incelemeye göre Marakeş İklim Eylemi faaliyetine ilişkin sürecin hızlandırılması ve geliştirilmesi, İklim Teknolojileri Merkezi ve Teknoloji Uzman Komitesi'nin ortaklaşa olarak yürütmüş olduğu faaliyetlere ilişkin değerdendirmelerde bulunulmuştur. Her ölkenin hazırlayacağı

¹⁰¹² A.g.e., Decision 5/CP.23, (23/01/2022), s.20

¹⁰¹³ A.g.e., Decision 6/CP.23, (23/01/2022), s.23

¹⁰¹⁴ A.g.e., Decision 9/CP.23, (23/01/2022), s.29

¹⁰¹⁵ A.g.e., Decision 10-11/CP.23, (23/01/2022), s.32-34

¹⁰¹⁶ A.g.e., Decision 12/CP.23, (23/01/2022), s.35

ulusal katkı beyanlarının teknik düzeyde neler olacağı, uzman toplantılarında belirlenen ölçütlere göre hazırlanmasına yönelik talepler dile getirilmiştir.¹⁰¹⁷

İklim teknolojilerinin geliştirilmesi, transferi ve teknoloji mekanizmalarına ilişkin alınan kararda 2017 yılında Teknoloji Yürütme Kurulu'nca atılan adımlar ve faaliyetlere ilişkin araştırma, geliştirme, gösterim, azaltım ve ihtiyaç duyulan teknoloji alanlarının tespiti gibi konulara ilişkin mevcut gelişmeler incelenmiştir. 2016 - 2018 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmış olan çalışma programının faaliyetlerine ilişkin duyulan memnuniyet ve daha fazla geliştirilmesine ilişkin karar alınmış, tüm taraflar verecekleri ulusal katkı beyanları ile bu sürece destek vermeye davet edilmiştir. İklim Teknoloji Merkezi'nin bu dönemde atmış olduğu adımlar ve faaliyetlerin devamı ve daha da geliştirilmesi, teşvik edilmesi, işbirliği çerçevesinde sürecin daha başarılı bir hale getirilmesine yönelik destekler ifade edilmiştir.¹⁰¹⁸

Geçiş ekonomisi olarak adlandırılan taraf ülkelerde kapasite geliştirmeye yönelik uygulama ve değerlendirme dördüncü raporu konferansa sunulmuştur. Ek-I listesinde bulunan geçiş ekonomisi ülkelerinin Küresel Çevre Fonu'ndan faydalanmalarının önemi ifade edilmiş ve iklim değişikliğine karşı kapasite geliştirme sürecine verilen desteğin devam ettirilmesine yönelik karar alınmıştır. Fona ek olarak Kalkınma Bankası'ndan, özel sektörden ve finansal kuruluşlarından yapılacak olan desteklerden faydalanılması konusunda mutabakata varılmıştır.¹⁰¹⁹

Toplantının sonlarında iklim değişikliği ve cinsiyet eşitliğine yönelik görüşmeler yapılmış, iklim değişikliği ve küresel ısınmadan kadınların daha fazla olumsuz etkilendiği, iklim adaletsizliklerine maruz kaldıkları, kadınların daha zayıf ve hassas yapıları olmasının doğa ve toplumsal yapıların elverişsiz olduğu bölgelerde (marshall adaları, küçük ada ülkeleri) olumsuz etkinin daha fazla olduğuna yönelik tespitlere yer verilmiştir. Tüm bu zorluklara engel olma adına yine BM nezdinde Cinsiyet Eylem Planı hayata geçirilmesine yönelik karar alınmıştır.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁷ A.g.e., Add.2, Decision 13/CP.23, (23/01/2022), s.2

¹⁰¹⁸ A.g.e., Decision 15/CP.23, (23/01/2022), s.6-7

¹⁰¹⁹ A.g.e., Decision 17/CP.23, (23/01/2022), s.9

¹⁰²⁰ Hilda Heine, 'Global climate action must be gender equal', The Guardian, 15/11/2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/15/global-climate-action-must-be-gender-equal>, (09/12/2023)

Konferansın kapanış bölümünde Almanya Şansölyesi Angela Merkel yapmış olduğu açıklamada, iklim değişikliğinin insanlığın kaderini belirleyecek bir konu olduğunu ifade etmiş, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, ABD'nin anlaşmadan çekilmesine karşı ciddi eleştirilerde bulunmuş, ABD'nin anlaşmadan çekilmesi sonrası iklim fonlarına yapmayı vadettiği yardımların kendileri tarafından teklif edileceğini söylemiştir. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, iklim değişikliği ile ilgili yıkıcı zararların yaşanmasının yakın olduğunu, dünyada sadece 2016 yılında fosil yakıtlara ilişkin 825 milyar ABD doları seviyesinde yatırım yapıldığını ve bunlara engel olunmadığında insanlığın her şeyini kaybetmek ile karşı karşıya kalacağına dair uyarılarda bulunmuştur.¹⁰²¹

Zirvede yeni ittifaklar kurulmaya başlanmış, kömür santrallerinin kapatılması ve temiz enerji üretimine geçiş sürecine ilişkin yeni adımlar atılmıştır. Birleşik Krallığın da aralarında bulunduğu 19 ülke politik bir topluluk oluşturarak kömür santrallerinin yıllar içerisinde kapatılması ve daha temiz bir dünyaya katkı sunmaya yönelik karar almıştır.¹⁰²²

4.18.2. Kyoto Protokolü 13. Taraflar Konferansı (CMP13)

Kyoto Protokolü 13. Taraflar Konferansı'nda Uyum Fonu Kurulu'nun hazırlamış olduğu rapor sunulmuş ve değerlendirilmiştir. 26 adet akredite edilmiş ulusal uygulama kuruluşunun fondan faydalanması ve yapılmış olan dönem faaliyetlerine ilişkin detaylar ele alınmış, bu dönemde toplamda proje ve programlar için 418.1 milyon ABD doları fon sağlanmıştır. Yine aynı dönem içerisinde hazırlanmış olan proje ve programlar için ek fonların tahsis edilmesine yönelik karar alınmıştır. İlerleyen dönemler için çalışmaların ve fon aktarma planlarının hazırlanması ilgili alt komitelerden talep edilmiştir.¹⁰²³

¹⁰²¹ Damian Carrington, 'Climate change will determine humanity's destiny, says Angela Merkel', The Guardian, 15/11/2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/15/climate-change-will-determine-humanitys-destiny-says-angela-merkel>, (09/12/2023)

¹⁰²² Damian Carrington, 'Political watershed' as 19 countries pledge to phase out coal', The Guardian, 16/11/2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/16/political-watershed-as-19-countries-pledge-to-phase-out-coal>, (09/12/2023)

¹⁰²³ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its thirteenth session, held in Bonn from 6 to 18 November 2017*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2017/cmp13/eng/07a01.pdf>, Decision 1/CMP.13, (26/01/2022), s.2

Uyum Fonu üçüncü değerlendirme raporu hazırlanarak konferansa sunulmuştur. Üçüncü değerlendirme raporunda fonun daha etkin ve yatırım temelli kullanılması amaçlanmış, özel sektör ve diğer grupların da desteğini alarak yatırım ve desteklerin artırılması temel hedef olarak belirlenmiş, sosyal politikaların, çevre, sosyal güvenlik ve cinsiyet politikalarının etkin şekilde yürütülmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰²⁴

Bunlara ek olarak yine her yıl atılan adımların raporlandığı Temiz Kalkınma Mekanizması faaliyetlerine ilişkin karar metni yayınlanmıştır. Afrika, Asya-Pasifik ve Latin Amerika bölgelerinde emisyon azaltımına yönelik mevcut durum ve yeni hedefler ele alınmıştır. Mevcut faaliyetler ve devamında atılması planlanan adımların eşgüdüm ve işbirliği çerçevesinde devam etmesi vurgulanmış, yürütme kurulunun hem liderlik hem de finansal açıdan sürece hakim olması istenmiştir. Ayrıca 2018 - 2019 yıllarında uygulanması için iki yıllık yönetim planlaması yürütme kurulu tarafından kabul edilmiştir.¹⁰²⁵

Yine Kyoto Protokolü'ne taraf olan ve geçiş ekonomisi olarak ifade edilen taraf ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede alacakları teknik ve finansal yardımlar ele alınmıştır. Bu taraf ülkelerin hem Yeşil İklim Fonu'ndan hem de Küresel Çevre Fonu'ndan daha fazla faydalanması, iklim değişikliği ile mücadelede alanında kapasite geliştirme konusunda gelişmiş ülkelerin daha aktif desteklerde bulunması, uluslararası finansal kuruluşlardan ve kalkınma bankalarından yardımların sağlanması kararlaştırılmıştır.¹⁰²⁶

4.18.3. Paris Anlaşması 1-2. Taraflar Konferansı (CMA1-2)

Paris Anlaşması ilk konferansın ikinci bölümü olarak icra edilen toplantıda bir dizi karar ve uygulama alanlarına ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bir önceki yıl sunulan taslak kural metni toplantıya tekrar sunulmuştur. İlgili taslak metinde Paris Anlaşması Taraflar Konferansı ve BMİDÇS kapsamında yürütülen COP görüşmeleri ile uyumlu ve koordinasyon halinde yürütülmesi konusunda karar alınmış, CMA toplantılarına başkanlık yapmak üzere bir adayın belirlenerek en geç

¹⁰²⁴ A.g.e., Decision 2/CMP.13, (26/01/2022), s.5

¹⁰²⁵ A.g.e., Decision 3/CMP.13, (26/01/2022), s.7

¹⁰²⁶ A.g.e., Decision 4/CMP.13, (26/01/2022), s.10

31 Ocak 2018 tarihine kadar ilgili büroya bildirilmesi istenmiştir. 6 Kasım 2017 tarihi itibarıyla Paris Anlaşması'nı onaylayan ülke sayısının 168 olduğu, 26 ülkenin ise gözlemci sıfatıyla konferansa katıldığı belirtilmiştir.¹⁰²⁷

4.19. 2018 Yılı Katoviçe Taraflar Konferansı (COP24) - (CMP14) - (CMA1-3)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 24. Taraflar Konferansı (COP24), Kyoto Protokolü 14. Taraflar Konferansı (CMP14) ve Paris Anlaşması Taraflar Konferansı (CMA1-3) 2 - 15 Kasım 2018 tarihleri arasında Polonya'nın Katoviçe kentinde yapılmıştır.

4.19.1. BMİDÇS 24. Taraflar Konferansı (COP24)

Zirvenin açılış konuşmasında küresel ısınmaya dikkat çekilmiş, günümüz insanların küresel ısınmanın yıkıcı zararlarına engel olacak son nesil olduğu ve bu sorumluluğunun bilincinde olarak hareket edilmesi gerektiği, doğayı ve çevreyi koruma adına atılması gerekli olan adımların ivedilikle atılmasının tüm toplumlardan beklenildiği ifade edilmiştir. Paris Anlaşması uyarınca 2030 yılına kadar mevcut emisyonun yarı yarıya azaltılması, 2050 yılında karbon nötr durumuna geçilmesi ve 21. yy sonuna kadar 1.5 - 2 °C arasında bir sıcaklık artış hedefinin başarılmasına yönelik eylemlerin hayata geçirilmesi tüm ülkelerden talep edilmiştir. Ayrıca ABD'nin anlaşmadan çekileceğini ilan etmesinden dolayı uluslararası basında eleştiriler dile getirilmiştir. ABD'nin anlaşmadan ayrılması ve desteklerden vazgeçmesi sonrası iklim fonlarının söz verildiği ölçüde desteklenmesi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bu fonlardan faydalanması konusunda daha somut adımların atılmasına yönelik temsilcilerin beklentileri dile getirilmiştir.¹⁰²⁸

BMİDÇS 24. Taraflar Konferansı'nda Paris Anlaşması'nın uygulanmasına yönelik hazırlıklara ilişkin karar kabul edilmiştir. Kurulan geçici çalışma grubunda

¹⁰²⁷ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on the second part of its first session, held in Bonn from 6 to 18 November 2017*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2017/cma/eng/02.pdf>, (26/01/2022), s.3-5

¹⁰²⁸ Damian Carrington, 'We are last generation that can stop climate change' – UN summit', *The Guardian*, 03/12/2018, <https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/03/we-are-last-generation-that-can-stop-climate-change-un-summit>, (09/12/2023)

usuller, prosedürler ve rehberlere ilişkin yapılan hazırlıklar ele alınmış, Paris Anlaşması uyarınca ulusal katkı beyanlarının hazırlanması konusunda yapılan gayretlerden ötürü takdirler bir kez daha ifade edilmiştir. Ayrıca Paris Anlaşması ile uyumlu olacak şekilde çalışma grubunun hazırlamış olduğu taslak metin konferansta ele alınmıştır.¹⁰²⁹ Yine aynı kararda iklim finansmanında yüksek seviyeli bakanlar diyalogunun faaliyetleri incelenmiş, gelişmekte olan ülkelerin iklim finansmanında yaşadıkları engellerin aşılması için süreç detaylı analiz edilmiştir. İstenilen ve hedeflenen seviyede finansal yardımların ilgili ülkelere ulaşması için daha ciddi ve hızlı şekilde süreç ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi istenmiş, iklim finansmanı konusunda kullanılan fonlarda finans akışının geliştirilmesi ilgili ülkelere talep edilmiştir.¹⁰³⁰ Bunlara ek olarak iklim değişikliği ile mücadelede uygulanacak olan adımlar olan 2020 yılı öncesi faaliyet takvimi, 2020 sonrası dönem faaliyet takvimlerinde uygulama ve çabaların arttırılması konusunda irade beyanında bulunulmuştur. Yayınlanan IPCC özel raporu konferansta ele alınmış, bilimsel temelde 21.yy sonuna kadar küresel ısınmayı 1.5 °C ile sınırlı tutacak olan senaryonun en doğru ve akılcı senaryo olduğu, tarafların bu en iyi senaryo karşısında üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰³¹

Aynı kararda bir önceki dönem konferansında faaliyete geçirilen Talanoa Diyalog süreci ele alınmış, işbirliği ile iklim değişikliği ile mücadelede daha aktif katılımların yaşanması, uzun vadeli hedeflere ulaşma adına Talanoa Diyalogu'nun çok değerli olduğu, sonuçları itibarıyla sürece pozitif katkı sunacağı konusunda destek ve teşvikler belirtilmiştir. Ayrıca 2019 yılında BM Genel Sekreterliği öncülüğünde yapılacak olan 2019 yılı BM iklim zirvesi sebebiyle memnuniyetler ifade edilmiştir.¹⁰³²

Yerel Topluluklar ve Yerel Halk Platformu Çalışma Grubu'nun kurulmasına yönelik karar alınmıştır. İlgili çalışma grubunda bölgesel halkların iklim değişikliğine karşı atmış oldukları adımlar, yerel ölçekte sürece nasıl katkı

¹⁰²⁹ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its twenty-fourth session, held in Katowice from 2 to 15 December 2018*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/10a1.pdf>, Decision 1/CP.24, (26/01/2022), s.2-3

¹⁰³⁰ A.g.e., Decision 1/CP.24, (26/01/2022), s.4-5

¹⁰³¹ A.g.e., Decision 1/CP.24, (26/01/2022), s.5-6

¹⁰³² A.g.e., Decision 1/CP.24, (26/01/2022), s.6-8

verebilecekleri, bölgesel olarak edindikleri bilgi ve tecrübeler ile küresel boyutta iklim değişikliği ile mücadelede ne gibi katkılar sunabilecekleri konularına ilişkin araştırma süreci başlatılmıştır.¹⁰³³

Her yıl ele alınan uzun vadeli iklim finansmanı konusu bu yıl da ele alınmış, gelişmiş ülkeler tarafından 2020 yılına kadar her yıl 100 milyar ABD doları seviyesinde iklim finansmanı sağlanmasına yönelik karar kabul edilmiştir. 2019 - 2020 yılını kapsayacak şekilde oluşturulması planlanan desteklerin hem finansal hem de teknik bazda artırılarak devam ettirilmesi istenmiş, 21.yy sonuna kadar 2 °C altında, 1.5 °C mümkün olduğunca yaklaşacak şekilde adımların atılması konusunda irade beyanında bulunulmuştur.¹⁰³⁴

Bunlara ek olarak COP görüşmelerinde Daimi Komite'nin hazırlamış olduğu finansal rapor ele alınmıştır. İklim değişikliği ile mücadelede finansal katkı sunan taraf ülkelere yardımları için takdir ifade edilmiş, gelecek dönemlerde de aynı destek ve yardımların artırılarak devam etmesi istenmiştir. Ayrıca geçmişe dönük olarak iklim finansmanı konusunda atılmış olan adımlar, mevcut durum, eksiklikler, süreçte yaşanan zorluklar ve çözüm yolları rapor haline getirilerek konferansa sunulmuştur.¹⁰³⁵

Ayrıca Yeşil İklim Fonu olarak bir yıllık faaliyet durumunu gösteren rapor yine konferansa sunulmuştur. Yeşil İklim Fonu 2018 yılında toplamda 5.5 milyar ABD doları finansal yardım ve desteklerde bulunmuştur. Gelecek yıllarda bu fona sağlanan kaynaklar ile gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere iklim değişikliği ile mücadele sürecine katkı sunması talep edilmiştir.¹⁰³⁶

Sözleşmeye taraf olan ülkelerin ulusal uyum planlarına ilişkin yayınlanmış olan kararda hazırlanacak olan ulusal uyum planlarının uygulanabilir, bilimsel ve kapasite geliştirmeye yönelik temeller esasına göre hazırlanması gerektiği ifade edilmiş, farklı fonlardan destek alınmasına yönelik ulusal uyum planları içerik ve uygulamalarına yönelik adımlar atılacağı ifade edilmiştir.¹⁰³⁷ Ek olarak her yıl

¹⁰³³ A.g.e., Decision 2/CP.24, (26/01/2022), s.9-10

¹⁰³⁴ A.g.e., Decision 3/CP.24, (26/01/2022), s.12-13

¹⁰³⁵ A.g.e., Decision 4/CP.24, (26/01/2022), s.14

¹⁰³⁶ A.g.e., Decision 5/CP.24, (26/01/2022), s.29

¹⁰³⁷ A.g.e., Decision 8/CP.24, (26/01/2022), s.35

düzenli olarak görüşülen Uyum Komitesi Raporu, kayıp ve hasarın tespitine yönelik Varşova Mekanizması Raporu ele alınmıştır.¹⁰³⁸

Konferansta İklim Teknoloji Merkezi ve faaliyetlerine ilişkin değerlendirmede bulunulmuş, mevcut teknolojilerin geliştirilmesi ve transferi, verilerin doğru ve eksiksiz şekilde paylaşımı, uzmanlardan oluşan komiteler ile bilimsel değerlendirmelerin yapılarak tüm taraflara aktarılması sağlanmıştır. Ayrıca 2018 yılında mevcut Teknoloji Uzman Komitesi'nin yapmış olduğu faaliyetler incelenerek karar metnine eklenmiştir.¹⁰³⁹ Kapasite geliştirmede Paris Komitesi yıllık raporu hazırlanarak konferansa sunulmuştur. Alınan kararda Paris Komitesi'nin kapasite geliştirme çalışmalarında tüm tarafların destek vermesi konusunda çağrıda bulunulmuş, 2017 - 2019 yıllarında yürütülen çalışma programında katkı sunmaları istenmiştir.¹⁰⁴⁰ Son olarak En Az Gelişmiş Taraf Ülkeler Çalışma Programı faaliyetleri ele alınmış, sözleşme uyarınca ilgili tüm tarafların bu çalışma programına finansal ve teknolojik destek vermeleri bir kez daha ifade edilmiştir.¹⁰⁴¹

Katoviçe Zirvesi'ni diğerlerinden ayıran en önemli özellik 2015 yılında Paris Zirvesi'nde kabul edilen anlaşmanın kural kitabının son şeklinin verilmiş olmasıdır. Yeni uygulanacak anlaşmaya göre 1.5 °C sıcaklık artış hedefinin yakalanması için gerekli emisyon azaltım hedeflerinin neler olacağı, tarafların sunacakları ulusal katkı beyanlarının hazırlanması ve sunulması gibi konular ön plana çıkmıştır.¹⁰⁴²

Toplantının son günlerinde başta AB olmak üzere Kanada, Yeni Zelanda ve gelişmekte olan ülkelerin aralarında olduğu bir grup ülke 1.5 °C sıcaklık artışına destek olmak ve küresel ısınmanın azaltılması için daha ciddi emisyon hedefleri belirleyeceklerini ve bu konuda yeni taahhütler vereceklerini açıklamışlardır. Avrupa İklim Eylem Ağı Direktörü Wendel Trio, Paris Anlaşması'nı desteklemeye devam edeceklerini, AB olarak emisyon azaltımına ilişkin daha ciddi ve somut adımların

¹⁰³⁸ A.g.e., Decision 9-10/CP.24, (26/01/2022), s.38;40

¹⁰³⁹ UNFCCC, Add.2, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/10a2e.pdf>, Decision 13/CP.24, (26/01/2022), s.3

¹⁰⁴⁰ A.g.e., Decision 15/CP.24, (26/01/2022), s.6

¹⁰⁴¹ A.g.e., Decision 16/CP.24, (26/01/2022), s.6

¹⁰⁴² Jonathan Watts, ' 'Window is narrowing': scientists urge action at UN climate talks', The Guardian, 11/12/2018, <https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/11/the-window-is-narrowing-scientists-urge-action-at-un-climate-talks>, (09/12/2023)

atılacağını ifade etmiştir. Trio, AB olarak 2030 yılı hedeflerini revize edeceklerini, % 55 emisyon azaltım taahhütlerini daha da öteye taşıyacaklarını ve bu konuda yetkili kurum olan Avrupa Parlamentosu'nun da üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi konusunda çağrıda bulunmuştur.¹⁰⁴³ Toplantının sonunda hazırlanmış olan Paris Anlaşması Kural Kitabı kabul edilmiştir. Yine uygulamalara ilişkin üzerinde anlaşılabilen konularda devam eden zirvelerde konunun tekrar ele alınmasına yönelik anlayış sağlanmıştır.¹⁰⁴⁴

Zirvede Paris Anlaşması Kural Kitabı'nın kabul edilmesinin yanı sıra üzerinde anlaşmaya varılamayan konuların olması (karbon kredisi, finansal yardımlar, emisyonların raporlanması gibi) toplantının eksiklikleri olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁴⁵ Katoviçe'de istenilen seviyede güçlü hedeflerin yakalanamadığının kabul edilmesi ile beraber uluslararası basında, ilgili tüm tarafların sürece dahil olması ve sürecin işletilmeye devam edilmesi ve hedeflere ulaşılması konusunda tarafların istekli olmasının Paris Anlaşmasına olan güveni arttıran bir etki yarattığına yönelik yorumlara yer verilmiştir.¹⁰⁴⁶

4.19.2. Kyoto Protokolü 14. Taraflar Konferansı (CMP14)

Konferansta Kyoto Protokolü Uyum Fonu'na ilişkin incelemelerde bulunulmuş elde edilen veriler üzerinden alınan kararlar sonuç metnine eklenmiştir. Uyum Fonu'nun işleyişlerinde Paris Anlaşması'na yönelik ve işbirliği halinde uygulamaların devam ettirilmesi, anlaşmanın altıncı maddesi uyarınca hizmetlerine devam etmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰⁴⁷ Buna ek olarak her yıl düzenli olarak

¹⁰⁴³ Fiona Harvey, ' Climate change talks lead to heightened pledge to cut emissions', The Guardian, 12/12/2018, <https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/12/un-chief-antonio-guterres-attempts-to-revive-flagging-climate-change-talks>, (09/12/2023)

¹⁰⁴⁴ Fiona Harvey, ' Progress and problems as UN climate change talks end with a deal', The Guardian, 15/12/2018, <https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/15/progress-and-problems-as-un-climate-change-talks-end-with-a-deal>, (09/12/2023)

¹⁰⁴⁵ John D. Sutter, 'Uncertainty, hope at the 11th hour of COP24 climate talks', CNN International, 14/12/2018, <https://edition.cnn.com/2018/12/14/world/cop24-climate-11th-hour/index.html>, (09/12/2023)

¹⁰⁴⁶ The Guardian, ' The Guardian view on COP24: while climate talks continue, there is hope', 16/12/2018, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/dec/16/the-guardian-view-on-cop24-while-climate-talks-continue-there-is-hope>, (09/12/2023)

¹⁰⁴⁷ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its fourteenth session, held in Katowice from 2 to 15 December 2018*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/08a1e.pdf>, Decision 1/CMP.14, (23/02/2022), s.2

hazırlanarak konferansa sunulan Uyum Fonu Raporu ele alınmıştır. Akredite edilen ulusal kurumlara yapılacak olan yardımlarda toplamda 476.8 milyon ABD doları seviyesinde kaynak sağlandığı belirtilmiştir.¹⁰⁴⁸

Ayrıca Temiz Kalkınma Mekanizması'na ilişkin rehberlik konuları ele alınmıştır. Temiz Kalkınma Mekanizması'nın 7800'den fazla program ve projeden sorumlu olduğu, 2017 - 2018 yılları arasında icra etmiş olduğu faaliyetler ve atılan adımlar, farklı sektörler ile işbirliği içerisinde ortak uygulama alanlarında elde edilen sonuçlar ilgili raporda detaylıca açıklanmıştır.¹⁰⁴⁹

4.19.3. Paris Anlaşması 1-3. Taraflar Konferansı (CMA1-3)

Paris Anlaşması 1-3 Taraflar Konferansı'nda Paris Anlaşması'nın uygulama programına ilişkin kararlar alınmaya devam edilmiştir. 24. Taraflar Konferansı'nda taslağı hazırlanarak sunulan çalışma programının son hali ele alınmıştır. Çalışma programı taslak metni içerisinde özellikle ulusal katkı beyanlarına ilişkin uygulamalar üzerinde durulmuştur. Ayrıca eğitim, kamusal farkındalığın artırılması, hedeflere ulaşılması için toplumun sürece aktif olarak dahil edilmesi gibi konulara ilişkin yol haritaları hazırlanmaya devam edilmiştir. Anlaşma ile paralel olarak faaliyet yürütecek olan Yeşil İklim Fonu, Küresel Çevre Fonu, En Az Gelişmiş Ülkeler ve Özel İklim Fonu gibi faaliyetlere ilişkin adımlar atılmıştır. Paris Anlaşmasına ilişkin kapasite taraf ülkelerin kapasite geliştirmesi, yönetim ve bütçelere ilişkin görüş alış verişinde bulunulmuştur.¹⁰⁵⁰

COP21 görüşmelerinde alınan kararlara ilişkin olarak ulusal katkı beyanlarının hazırlanması ve süreçte devam eden çalışmalara dair ilave adımlar atılmıştır. Buna göre taraf ülkelerin referans olarak alacakları yıl veya başlangıç yıllarının belirlenmesi, başlangıç emisyon miktarlarının belirlenmesi, hedeflerin istenilen seviyeye uygun olarak oluşturulması, varılabilir, uygulanabilir, şeffaf ve açık şekilde sürecin başarı ile işletilmesi, anlaşma ve COP21'de alınan karara ilişkin

¹⁰⁴⁸ A.g.e., Decision 2/CMP.14, (23/02/2022), s.3-4

¹⁰⁴⁹ A.g.e., Decision 4/CMP.14, (23/02/2022), s.6-7

¹⁰⁵⁰ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on the third part of its first session, held in Katowice from 2 to 15 December 2018*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2018_03a01E.pdf, Decision 3/CMA.1, (23/02/2022), s.3-5

strateji, plan ve eylemlerin hazırlanması gibi konular ve bunların uygulanmasına ilişkin konular ele alınmıştır. Bunlara ek olarak ulusal katkı beyanlarının IPCC'de ele alınan emisyon azaltım, senaryolar ve hedeflere ilişkin olarak hazırlanmasına yönelik kararlar alınmış, referans metin ve senaryo olarak IPCC ilgili çalışması kabul edilmiştir.¹⁰⁵¹

Konferansta Paris Anlaşması'nın uygulama aşamaları ve idari işlemler gibi faaliyetlere ilişkin farklı konular ele alınmış olup katılımcı tarafların kayıtlama süreci, ulusal katkı beyanlarının hazırlanması süreci, sürecin doğru ve etkin yürütülmesi adına Paris Anlaşması çerçevesinde mukabil tedbirlerin uygulanması gibi konular üzerinde görüşmeler yapılmış, uygulama metotları belirlenmiştir.¹⁰⁵²

4.20. 2019 Yılı Madrid Taraflar Konferansı (COP25) - (CMP15) - (CMA2)

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 25. Taraflar Konferansı (COP25), Kyoto Protokolü 15. Taraflar Konferansı (CMP15) ve Paris Anlaşması Taraflar Konferansı (CMA2) 2 - 15 Aralık 2019 tarihleri arasında İspanya'nın Madrid kentinde gerçekleşmiştir.

4.20.1. BMİDÇS 25. Taraflar Konferansı (COP25)

Zirveye uluslararası basından önemli sayıda katılım sağlanmış, dünyanın farklı bölgelerinden gelen temsilciler sayesinde konferanstan beklentiler artmıştır. Zirvede 200 ülkeden 25 bin katılımcı hazır bulunmuş, iki hafta süresince liderlerden, iklim aktivistlerine, bilim insanlarından şirket yöneticilerine kadar çok çeşitli alanlarda temsilciler toplantıda hazır bulunmuştur. Konferansta 1.5 °C sıcaklık artışı hedeflerinin başarılması, sera gazı emisyonlarında ciddi azaltımlara ilişkin yeni taahhütlerin verilmesi gibi başlıklar ilk sırada yer almıştır. Ayrıca toplantı öncesi yayınlanan bilimsel raporda mevcut hali ile sıcaklığın Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında 1.1 °C arttığı ve ciddi adımların atılmaması durumunda

¹⁰⁵¹ A.g.e., Decision 4/CMA.1, (23/02/2022), s.6-9

¹⁰⁵² A.g.e., Decision 5-6-7-8-9-10/CMA1, (26/02/2022), s.15-20

Paris Anlaşması'nda belirlenen hedeflerin yakalanmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir.¹⁰⁵³

Konferansta ilk olarak Şili Madrid Eylem Zamanı (Chile Madrid Time for Action) başlığında iklim değişikliği ile mücadele için bir dizi kararlar alınmıştır. İlgili eylem planında IPCC raporlarının bilimsel anlamda değeri üzerinde durulmuş, iklim değişikliği ile mücadelede tarafların sürdürülebilir kalkınma ve açlığı yok etme öncelikleri ile mücadele etmesine değinilmiştir. Gelişmiş ülke olarak ifade edilen ilgili tarafların 2020 yılına kadar her yıl geliştirmekte olan taraf ülkelere 100 milyar ABD doları finansal yardımın devam etmesi konusu tekrar tekrar vurgulanmış ve sürecin daha etkin yürütülmesi konusunda mutabakata varılmıştır. Paris Anlaşması'nda belirlenen hedefler arasında olan küresel sıcaklık artışını 2 °C'nin olabildiğince altında 1.5 °C seviyesinde olacak şekilde sınırlandırma çalışmalarına olan destek yinelenmiştir. 2018 ve 2019 yılları arasında verilen emisyon azaltım taahhütlerinin geleceğe ışık tutması açısından oldukça önemli olduğu vurgulanmış, 2020 yılı öncesi dönemde daha somut ve güçlü adımlar atılması konusunda mutabakata varılmıştır.¹⁰⁵⁴

Lima Çalışma Programı kapsamında eylem planlarına ilişkin olarak cinsiyet eşitliği ve temsilde adalet konularına ilişkin sürecin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması kararı alınmıştır. Lima Çalışma Programı, temsil ve uygulamalara ilişkin cinsiyetler arası eşit ve adil bir sistemin tesis edilmesini hedeflemiştir. Bu bağlamda işletilen sürece ilişkin değerlendirme yapılmış ve daha da geliştirilmesine yönelik nelerin yapılabileceği üzerinde görüş alışverişinde bulunulmuştur.¹⁰⁵⁵

Bir önceki toplantıda kararlaştırılan ve uygulamaya konan Katoviçe Uygulama Komitesi'ne ilişkin kural ve prosedürlerin neler olacağı ilgili forumun faaliyetlerine dair hazırlık metni konferansa sunularak kabul edilmiştir. Komite, Paris Anlaşması uyarınca istenilen hedeflere ulaşma doğrultusunda konferansa bilgi sunma, uzman görüşlerini aktarma, özel örneklerle ilişkin teknik dokümanlar

¹⁰⁵³ Ivana Kottasova, 'COP25 really is the 'point of no return' in the climate emergency. Here's why', CNN International, 02/12/2019, <https://edition.cnn.com/2019/12/02/world/cop25-explained-intl/index.html>, (09/12/2023)

¹⁰⁵⁴ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its twenty-fifth session, held in Madrid from 2 to 15 December 2019*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2019_13a01E.pdf, Decision 1/CP.25, (28/02/2022), s.2-4

¹⁰⁵⁵ A.g.e., Decision 3/CP.25, (01/03/2022), s.6-7

hazırlama ve tecrübe paylaşımı gibi konular üzerinde çalışmalar yapmak gibi görev ve sorumluluklar üstlenmiştir.¹⁰⁵⁶

Kapasite geliştirme konusunda Paris Komitesi'nin hazırlamış olduğu değerlendirme raporu konferansta görüşülmüş, raporda 2016 - 2020 yıllarını kapsayan faaliyetler ve uygulamalara ilişkin bilgiler sunulmuştur. Yapılan değerlendirmede; işbirliği ve koordinasyonun geliştirilmesi, kapasite geliştirme süreçlerinde uygulamaların geliştirilmesi ve teşvik edilmesi, bilgi paylaşımının başarılı şekilde yürütülmesi gibi konular üzerinde görüşmeler yapılmıştır.¹⁰⁵⁷ Ayrıca sözleşmeye taraf gelişmekte olan ülkelere kapasite geliştirme konularına ilişkin dördüncü değerlendirme raporu sunulmuş olup mevcut durum, atılması gerekli olan adımlar ve desteklere ilişkin görüş alış verişinde bulunulmuştur.¹⁰⁵⁸

Her yıl düzenli olarak sunulan Yeşil İklim Fonu yıllık faaliyet raporu ele alınmış, 2019 yılında gelişmekte olan ülkelere proje, plan ve uygulamalara ilişkin 5.6 milyar ABD doları seviyesinde destekte bulunulduğu bildirilmiştir. Ek olarak küresel Çevre Fonu yıllık faaliyet raporunda fon kapsamında gelişmekte olan ülkelere ve az gelişmiş ülkelere yapılan yardım ve finansal destekler verildiği, mevcut kapasite ve geliştirilmeye ihtiyaç durulan fon ve alanların tespiti yine ilgili raporlarda bildirilmiştir.¹⁰⁵⁹

İklim teknolojilerinin transferi ve geliştirilmesine yönelik yapılan görüşmelerde Teknoloji Uzman Komitesi'nin faaliyetleri ele alınmış, mevcut durum ve eksikler üzerinde görüşmeler yapılarak 2019 - 2022 yılları arasında çalışma programı hazırlanarak başarılı şekilde uygulanmasına yönelik karar alınmıştır.¹⁰⁶⁰

Bir önceki zirvede ele alınan konular arasında yer alan kömür, kömür işletilmesi ve kullanımının azaltımına ilişkin Paris Anlaşması sonrası neler yapılması gerektiğine ilişkin görüşmeler yapılmıştır. Raporda belirtildiğine göre, kömür konusunun zirve gündemine gelmesi Avustralya'yı yakından ilgilendirmektedir. Dünyadaki toplam emisyonunda %1.3 paya sahip olan Avustralya, Britanya, Fransa ve

¹⁰⁵⁶ A.g.e., Decision 4/CP.25, (01/03/2022), s.16-17

¹⁰⁵⁷ UNFCCC, Add.2, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2019_13_a02E.pdf, Decision 9/CP.25, (01/03/2022), s.5

¹⁰⁵⁸ A.g.e., Decision 10/CP.25, (01/03/2022), s.8-9

¹⁰⁵⁹ A.g.e., Decision 12-13/CP.25, (01/03/2022), s.12-14

¹⁰⁶⁰ A.g.e., Decision 14/CP.25, (01/03/2022), s.17

İtalya gibi ülkelerden çok daha fazla emisyon salımı yapan bir ülke konumundadır. Yine Avustralya gelişmiş ülkeler olarak ifade edilen grupta kömür emisyonlarında kişi başı salım miktarlarına bakıldığında en fazla emisyon salımı yapan ülkedir. Dünyanın en büyük kömür ihracatçısı olan Avustralya kömür ve kömür işletmelerine ilişkin uluslararası kamuoyundaki beklentiler kendisine bu konuda daha büyük sorumluluk yüklemektedir. Bu sebeple toplantılarda Avustralya'dan kömür kullanımının azaltılması ve belirli bir tarihe kadar kullanımının durdurulmasına ilişkin ciddi tedbirler alması talep edilmiştir.¹⁰⁶¹

Toplantılarda karbon bütçesi konularına ilişkin müzakerelere devam edilmiş, Paris Anlaşması'na göre hangi seviyelere gelindiğine ilişkin son değerlendirmeler yapılmıştır. Sera gazı emisyonu bir önceki yıl ile kıyaslandığında % 0.6 oranında bir artışın olduğu tespit edilmiştir. Postdam İklim Etkileri Araştırma Enstitüsü Direktörü Jonah Rockström, tüm ülkeler olarak 2020 yılı ile birlikte emisyon artışında azaltıma geçmek ve artış eğrisini azalış eğrisine çevirmek zorunda olduklarını ifade etmiştir.¹⁰⁶²

İlgili konferansta bir önceki yılda olduğu gibi istenilen seviyede emisyon azaltım hedefleri ve vaatleri elde edilememiş, toplantı daha çok teknik görüşmeler ve 2020 yılı ve sonrası Paris Anlaşması kapsamında atılacak adımların neler olacağına yönelik görüşmelere yer verilmiştir. Bunun yanında sadece birkaç ülke Paris Anlaşması uyarınca emisyon azaltım taahhütlerini revize etmiştir.¹⁰⁶³

Konferansın sona ermesiyle genel bir zirve değerlendirmesi yapılmıştır. Yüzlerce ülke ve binlerce katılımcının bulunduğu zirvede Paris Anlaşması hedeflerine göre emisyon azaltımı ve sıcaklık artışının önüne geçilmesi adına görüşmelerin istenilen seviyede olmadığına yönelik yorumlar yapılmıştır.¹⁰⁶⁴ 1.5 - 2

¹⁰⁶¹ Adam Morton, 'UN climate talks: what's on the agenda in Madrid and what it means for Australia', The Guardian, 07/12/2019, <https://www.theguardian.com/environment/2019/dec/08/un-climate-talks-whats-on-the-agenda-in-madrid-and-what-it-means-for-australia>, (09/12/2023)

¹⁰⁶² Fiona Harvey, 'COP25 climate summit: what happened during the first week?', The Guardian, 09/12/2019, <https://www.theguardian.com/environment/2019/dec/09/cop25-climate-summit-what-happened-during-first-week>, (09/12/2023)

¹⁰⁶³ Fiona Harvey, 'UN climate talks end with limited progress on emissions targets', The Guardian, 15/12/2019, <https://www.theguardian.com/environment/2019/dec/14/un-climate-talks-drag-on-as-rifts-scupper-hopes-of-breakthrough>, (09/12/2023)

¹⁰⁶⁴ BBC News, 'COP25 Climate change talks: 'We've lost an important opportunity'', 15/12/2019, <https://www.bbc.co.uk/news/science-environment-50799905>, (09/12/2023)

°C arasında sıcaklık artışının 21.yy sonuna kadar öngörüldüğü anlaşmada hali hazırda 1.1 °C sıcaklık artışının yaşandığı kayıtlara geçirilmiştir. Mevcut durumdan daha fazla zarar gören küçük ada ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerin bir bölümü karbon ticaretine karşı çıkmış ve emisyon dengesinin sağlanması için herkesin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesini talep etmiştir. Tuvala gibi 9 ada ülkesi deniz suyu seviyesinin yükselmesi gibi riskler sebebiyle ABD'yi kayıp ve zararların telafi edilmesi konusunda göreve davet etmiştir. Küçük ada ülkeleri yaşanan gelişmeler sebebiyle suçlayıcı ifadeler kullanarak bu yapılanın insanlığa karşı suç kapsamında ele alınmasını gerektiğini savunmuştur. Filistin büyükelçisi Ammar Hijazi, emisyon sorununu günümüzde ortaya çıkmış bir problem gibi davranmanın geçmişini çöpe atmak ve yok saymak ile aynı anlama geldiğini, geçmişte dünyayı kirleten ülkelerin böyle bir yaklaşıma haklarının olmadığını ifade etmiştir. 2020 yılına az bir süre kalmasına rağmen halen istenilen seviyede bir emisyon azaltım taahhütleri taraf ülkelerden gelmemiş, 2020 yılında anlaşmanın devreye girecek olması ile ülkelerin ulusal katkı beyanlarını son kez gözden geçirmesi ve verilebilecek en yüksek seviyede emisyon azaltım taahhüdü vererek 2025 öncesi döneme ilişkin daha ciddi sorumluluklar alınması gerektiği dile getirilmiştir.¹⁰⁶⁵

4.20.2. Kyoto Protokolü 15. Taraflar Konferansı (CMP15)

Konferansta COP25 görüşmelerinde Şili Madrid Harekete Geçme Zamanı başlığında mutabakat metni kabul edilmiş ve bundan duyulan memnuniyet ifade edilmiştir.¹⁰⁶⁶

Her yıl düzenli olarak gündeme alınan Temiz kalkınma Mekanizması toplantıda gündeme gelmiş, mekanizma kapsamında 2019 yılı itibariyle 7800'den fazla program, plan ve projenin hayata geçirildiği belirtilmiştir.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶⁵ Aruna Chandrasekhar, 'The UN climate talks ended in deadlock. Is this really the best the world can manage?', The Guardian, 21/12/2019, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/dec/21/un-climate-talks-deadlock-cop25>, (09/12/2023)

¹⁰⁶⁶ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its fifteenth session, held in Madrid from 2 to 15 December 2019*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cmp2019_08a01E.pdf, Decision 1/CMP.15, (01/03/2022), s.2

¹⁰⁶⁷ A.g.e., Decision 2/CMP.15, (01/03/2022), s.3-4

Ayrıca Uyum Fonu Kurulu'nun hazırlamış olduğu rapor konferansta görüşülerek kabul edilmiştir. Uyum Fonu olarak 2019 yılı itibarıyla toplamda 720 milyon ABD doları seviyesinde proje ve program onaylanmış, ek fon olarak 112.5 milyon ABD doları bütçe kabul edilmiştir. Uyum Fonu işleyiş ve gelecek planlamalarına ilişkin orta vadeli plan olan 2018 - 2022 yılları arasını kapsayan çalışma programı hazırlanmıştır. Yine 2020 yılı ve devam eden yıllara ilişkin yapılacak olan yardım ve desteklerin bütçe ve kapasiteleri görüşülmüştür.¹⁰⁶⁸ COP25 görüşmelerinde ele alınan Katoviçe Uzman Komitesi'nin faaliyetleri ele alınmış, mukabil tedbirlere ilişkin görüşmeler yapılmıştır.¹⁰⁶⁹

4.20.3. Paris Anlaşması 2. Taraflar Konferansı (CMA2)

COP25 ve CMP15 konferanslarında olduğu gibi bu konferansta da Şili Madrid Harekete Geçme Zamanı başlığında kabul edilen mutabakata yer verilmiş ve bundan duyulan memnuniyet ifade edilmiştir.¹⁰⁷⁰ İklim değişikliği ile ilişkili olarak kayıp ve hasarların tespitinde Varşova Uluslararası Mekanizması 2019 yılı değerlendirmesi yapılmış, iklim değişikliği ile mücadelede mevcut durum, yaşanan hasarlar ve süreç içerisinde olumsuzlukların tespiti ve bunların telafi edilmesi adına atılan adımlar, gelecekte yapılması gerekli olan çalışmaların neler olduğu ve olacağı konularında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu süreçte yaşanan olumsuzlukları en aza indirme adına nelerin yapılması gerektiği, 2020 yılında hazırlanacak ve uygulamaya geçirilecek olan beş yıllık çalışma takvimi konularında ilerlemeler kaydedilmiştir. Yapılması planlanan çalışmaların Paris Anlaşması, 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında ele alınması, işbirliği ve koordinasyon halinde yürütülmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰⁷¹

Yine aynı konferansta Paris Anlaşması uyarınca gelişmekte olan taraf ülkelerde uygulanan kapasite geliştirme süreçlerine ilişkin bir takım düzenlemelerin yapılması konusunda görüşmeler yapılmıştır. Önceki düzenlemelere paralel olarak

¹⁰⁶⁸ A.g.e., Decision 3/CMP.15, (01/03/2022), s.6

¹⁰⁶⁹ A.g.e., Decision 4/CMP.15, (01/03/2022), s.8-9

¹⁰⁷⁰ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on its second session, held in Madrid from 2 to 15 December 2019*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2019_06a01E.pdf, Decision 1/CMA.2, (02/03/2022), s.2

¹⁰⁷¹ A.g.e., Decision 2/CMA.2, (02/03/2022), s.4-6

mevcut durum ele alınmış, iklim değişikliği ile mücadelede sürecin daha başarılı yürütülmesi ve yeni hedeflerin neler olabileceği tartışılmış, verilecek olan desteklerin neler olabileceği ve hedefler konusunda teknik raporlar hazırlanarak konferansa sunulması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁷²

COP25 ve CMP15 konferanslarında olduğu gibi bu konferansta da Katoviçe Uzman Komitesi faaliyetleri ve yapılacak olan forumlara ilişkin yol haritasının hazırlanmasına yönelik karar alınmış, COP25 görüşmelerinde elde edilen sonuçlar burada tekrar dile getirilmiştir.¹⁰⁷³

Diğer konferanslarda olduğu gibi bu konferansta da Yeşil İklim Fonu ve faaliyetleri ile ilgili konular müzakere edilmiştir. Yeşil İklim Fonu'na sağlanan desteklerin artırılması, fondan faydalanma konusunda taraf ülkelerin ilgili plan ve programlarını geliştirmeleri istenmiş, yapılan faaliyetlerin İklim Teknoloji Merkezi ve ağı ile koordineli ve işbirliği çerçevesinde hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰⁷⁴

Paris Anlaşması'nın uygulamalarını destekleme, iklim teknolojilerinin geliştirilmesi ve transferi konularında görüşmeler yapılarak İklim Teknoloji Merkezi ve ağına Paris Anlaşması uyarınca kullanılması, işletilmesi ve koordinasyonun sağlanması kararı alınmıştır.¹⁰⁷⁵

4.21. 2021 Yılı Glasgow Taraflar Konferansı (COP26) - (CMP16) - (CMA3) - IPCC 6. Değerlendirme Raporu (AR6)

Küresel boyutta tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını sebebiyle 2020 yılında iklim görüşmeleri yapılamamış, 2021 yılına kadar salgının seyrine göre ileri bir tarihe ertelenmiştir. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 26. Taraflar Konferansı (COP26), Kyoto Protokolü 16. Taraflar Konferansı (CMP16) ve Paris

¹⁰⁷² A.g.e., Decision 3/CMA.2, (02/03/2022), s.10-11

¹⁰⁷³ A.g.e., Decision 4/CMA.2, (02/03/2022), s.11

¹⁰⁷⁴ A.g.e., Decision 6/CMA.2, (02/03/2022), s.23

¹⁰⁷⁵ A.g.e., Decision 8/CMA.2, (02/03/2022), s.25

Anlaşması Taraflar Konferansı (CMA3) 31 Ekim - 13 Kasım 2021 tarihleri arasında İskoçya'nın Glasgow kentinde yapılmıştır.¹⁰⁷⁶

4.21.1. BMİDÇS 26. Taraflar Konferansı (COP26)

Glasgow Zirvesi öncesi konferans Başkanı Alok Sharma, Glasgow'da yapılacak olan zirvenin diğer konferanslara göre daha zor ve tartışmalı geçeceğine yönelik beklentilerini dile getirmiş, Paris'te ilgili anlaşmanın çerçevesinin hazırlandığı ve onaylandığı bir sürecin yaşandığı, Glasgow'da ise gerekli tüm detaylar ve uygulamalara ilişkin sürecin ele alınması ve onaylanması gibi daha zor bir sürecin kendilerini beklediğini ifade etmiştir. Yayınlanan IPCC raporlarında gezegenin alarm verdiğini ve zaman kaybetmeksizin tüm tarafların sürece destek vererek harekete geçmesi gerektiğini ifade eden Sharma, asıl sorulması gereken sorunun ülkelerin 1.5 °C hedefini başarma ve daha da ötesine taşıma adına mutabakata varmak için hazır olup olmadıklarının belirlenmesinin gerekli olduğu şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.¹⁰⁷⁷

Toplantı öncesi BM tarafından yayınlanan emisyon raporunda Covid dönemi süresince tüm dünyada nispi bir emisyon azalımı yaşanmış, diğer taraftan mevcut emisyon azalmasının 2030 - 2050 - 2100 yılları hedeflerine çok uzakta olduğu ifade edilmiştir. Nitekim mevcut durumun devam etmesi durumunda 21.yy sonuna kadar en az 2.7 °C seviyesinde bir sıcaklık artışının olacağına yönelik tahminler yapılmıştır. Buna ek olarak 2021 yılı itibariyle anlaşmaya taraf ülkelerin emisyon azaltım taahhütleri ele alındığında 2030 yılına kadar %7.5 oranında kaldığı, ilgili raporda 2030 yılında %45 oranında emisyon azaltımına gidilmesi gerektiği ve hedeflerin çok uzağında olduğuna ilişkin bilimsel tespitler yapılmıştır. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres dünyamızın ısındığının bilimsel raporlar ile ortaya konulduğu, pandemi süresince yaşanan emisyon azaltımını tüm toplumların fırsata dönüştürmesi gerektiği, bu süre zarfında dünyanın korunması, maliyet etkin ve

¹⁰⁷⁶ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its twenty-sixth session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021*,

https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2021_01_adv%20.pdf, (16/04/2022)

¹⁰⁷⁷ Fiona Harvey, 'Cop26 climate deal will be harder than Paris accord, admits Sharma', The Guardian, 23/10/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/23/cop26-climate-deal-harder-than-paris-accord-admits-alok-sharma>, (09/12/2023)

sürdürülebilir kaynakların iyileştirilmesi adımlarının atılmasının tüm ülkelerden beklendiğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur.¹⁰⁷⁸

Görüşmeler öncesi dünyanın farklı ülkelerinden iklim biliminde önde gelen bilim insanlarından oluşan 20 kişilik bir grup zirveye katılan temsilcilere hitaben bir mektup yayınlamıştır. İlgili mektupta, hükümetlerin yüksek karbon yoğunluklu enerji üretim yöntemlerinden düşük karbonlu enerji üretimine geçmesi, teknoloji temelli diğer enerji tedarik uygulamalarının desteklenerek emisyon azaltımına destek vermesi ve emisyon azaltım taahhütlerinin yükseltilmesinin beklenildiği belirtilmiştir.¹⁰⁷⁹ Zirve öncesi önde gelen ülkelerin liderleri iklim değişikliği ile mücadeleye olumlu mesajlar vermiş, özellikle konferansta ABD'nin tutumu merak konusu olmuştur. Görüşmeler öncesi yapılan değerlendirmelerde ABD'nin tekrar iklim değişikliği ile mücadelede liderliğe hazır olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁸⁰

Yapılan konferansta alınan kararlar arasında ilk olarak Glasgow İklim Paktı kabul edilmiştir. İlgili anlaşmada iklim değişikliğinin insanlığın ortak sorunu olduğu ve bu sorun ile yüzleşmede herkesin sorumluluğu olduğu bir kez daha ifade edilmiştir. Diğer anlaşma ve mutabakatlarda ki gibi belli konular üzerinde daha fazla vurgu yaparak iklim değişikliği ile mücadelede daha etkin ve etkili olunması adına pakt imza altına alınmıştır.¹⁰⁸¹ İlgili anlaşmada bilimsel verilerden olabildiğince en üst seviyeden yararlanılması gerektiği ve bilimin iklim değişikliği ile mücadelede kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda IPCC 6. değerlendirme raporuna atıf yapılmıştır. Ayrıca mevcut duruma ilişkin verilen bilgide insan kaynaklı sıcaklık artışının halihazırda 1.1 °C artış gözlemlendiğini ve bunun etkilerinin her bölgede hissedildiği bildirilmiştir. Uzun vadeli hedefler

¹⁰⁷⁸ Fiona Harvey, 'World faces disastrous 2.7C temperature rise on current climate plans, UN warns', The Guardian, 26/10/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/26/world-wasted-chance-build-back-better-covid-un>, (09/12/2023)

¹⁰⁷⁹ Fiona Harvey, 'World's chief scientists urge Cop26 attendees to step up low-carbon policies', The Guardian, 28/10/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/28/world-leading-scientists>, (09/12/2023)

¹⁰⁸⁰ Oliver Milman, ' Biden heads to crucial climate talks as wary allies wonder if US will deliver', The Guardian, 29/10/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/29/joe-biden-glasgow-cop-26-summit-climate-crisis>, (09/12/2023)

¹⁰⁸¹ UNFCCC, a.g.e., Decision 1/CP.26, (16/04/2022), s.2

doğrultusunda kararlı ve destekleyici şekilde iklim değişikliğine sebep olan tüm etkenler ile mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰⁸²

Pakt'ta uyum konusuna da yer verilmiş, yine IPCC 6. Değerlendirme Raporu'na atıfta bulunularak iklim ve aşırı hava olaylarının insan ve doğadaki etkileri üzerinde durulmuş, her ilave sıcaklık artışının doğaya ve insanlığa olumsuz etkileri olacağı ifade edilmiştir. Bu anlamda finansal konuların da dahil olduğu her türlü desteğin ihtiyaç sahibi taraf ülkelere verilmesi, kapasite geliştirme, teknoloji transferi, direncin artırılması, iklim değişikliğinde kırılganlıkların en aza indirilmesinin öncelikli konular arasında olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁸³

Konferansta Yeni Zelanda 2030 yılına kadar emisyon seviyesini %50 oranında azaltım taahhüdünde bulunmuştur. Hindistan Başbakanı Narendra Modi 2030 yılına kadar fosil yakıt kullanmaksızın 500 GW enerji üretim tesisleri kuracaklarını ve 2070 yılına kadar net sıfır emisyon seviyesine geleceklerinin taahhüdünü vermiştir.¹⁰⁸⁴

Toplantının devam ettiği günlerde Paris zirvesinin başkanlığını yapan ve dönemin Fransa Eski Başbakanı olan Laurent Fabius zirveye ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Fabius, Glasgow'da devam eden görüşmelerde sera gazlarını azaltma adına üzerinde tartışmalar yapılan anlaşma metni, Hindistan'dan gelen net sıfır emisyon hedefleri ve Çin'in enerji tedarik sürecinde kömür kullanımını azaltma konusunda vermiş olduğu taahhütler bir bütün olarak ele alındığında Uluslararası Enerji Ajansının tahminlerine göre 1.8 °C sıcaklık artış hedefinin yakalanabileceğini ifade etmiştir. En önemli hedefin bu artışın 1.5 °C ile sınırlı tutulması olduğunu belirten Fabius, mevcut verilerin hali hazırda teoride kaldığını, verilen taahhütlerin kesin olarak uygulanması durumunda bu başarının elde edileceğini ve mevcut verilerin hali hazırda bir hipotez olduğunun altını çizmiştir.¹⁰⁸⁵

¹⁰⁸² A.g.e., Decision 1/CP.26, (16/04/2022), s.2-3

¹⁰⁸³ A.g.e., Decision 1/CP.26, (16/04/2022), s.3

¹⁰⁸⁴ Hannah Ellis-Petersen, 'Narendra Modi pledges India will reach net zero emissions by 2070', The Guardian, 01/11/2021, <https://www.theguardian.com/world/2021/nov/01/narendra-modi-pledges-india-will-reach-net-zero-emissions-by-2070>, (09/12/2023)

¹⁰⁸⁵ Fiona Harvey, 'Paris Cop president warns projected 1.8C heating limit is only hypothesis', The Guardian, 05/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/05/president-of-paris-summit-says-18c-commitment-is-only-hypothetical>, (09/12/2023)

Zirvenin bir haftalık bölümünde elde edilen sonuçlara bakıldığında atılması gereken çok fazla adımın olduğunu kabul etmek ile beraber umut vadeden gelişmelerin yaşandığı ifade edilmektedir. Zirvenin ilk günlerinde ABD Başkanı Joe Biden zirveye katılarak iklim değişikliğine karşı desteklerini belirtmiş ve ülkesinin bu konuda ciddi adımlar atacağına yönelik taahhütlerde bulunmuştur. Dünyada metan gazı salınımına ilişkin önde gelen 90'dan fazla ülke toplam emisyonun 2/3 bölümünden sorumlu olduklarını, 2020 - 2030 yılları arasında en az %30 oranında bir metan emisyonunda azaltıma gideceklerini beyan etmişlerdir. Aralarında Kanada, Ukrayna, Endonezya, Vietnam ve Polonya'nın bulunduğu 40'dan fazla ülke kömür santrallerini 2030 - 2040 yılları arasında kapatacaklarını belirtmiştir. Diğer taraftan ABD, Çin ve Avustralya kömür kullanımının durdurulması girişimlerine katılmamış, zaman içerisinde kullanımının azaltılması şeklinde katkı sunacaklarını söylemiştir.¹⁰⁸⁶

İklim finansmanı konusunda mevcut durumda gelişmekte olan ülkelere verilen desteklerin yetersiz olduğu, iklim değişikliğinin kötü etkilerini engelleme adına daha fazla finansal kaynağın sağlanması gerektiği belirtilerek, bu konuda uluslararası finansal kuruluşların ve özel sektörün üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi istenmiştir.¹⁰⁸⁷ Alınan kararda emisyon azaltımı konusunda her ülkeye büyük görevler düştüğü vurgulanmakta, 1.5 °C hedefini yakalama hedefinde 2010 yılı ile kıyaslandığında 2030 yılına kadar CO₂ emisyon seviyesinde %45 oranında azaltıma gidilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca 2050 yılına kadar net sıfır emisyon hedefleri doğrultusunda diğer tüm sera gazlarının azaltılması için ilgili taraflara çağrıda bulunulmuştur. Yine anlaşmada teknolojinin yaygınlaştırılması, düşük emisyonlu enerji sistemlerinin payının artırılması, temiz güç üretim sektörlerinin geliştirilmesi, termik santralleri ve kömür kullanımının enerji de dahil olmak üzere tüm sektörlerde kademeli olarak azaltılması, etkisini yitiren fosil yakıt ile üretim yapan enerji santrallerinin devre dışı bırakılması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸⁶ Jonathan Watts, ' Cop26 week one: the impression of progress – but not nearly enough', The Guardian, 06/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/06/cop26-week-one-the-impression-of-progress-but-not-nearly-enough>, (09/12/2023)

¹⁰⁸⁷ UNFCCC, a.g.e., Decision 1/CP.26, (16/04/2022), s.3

¹⁰⁸⁸ A.g.e., Decision 1/CP.26, (16/04/2022), s.3

Uyum ve emisyon azaltımı için finans, teknoloji transferi, kapasite geliştirme konularının da yer aldığı anlamada ayrıca, hali hazırda iklim finansmanı olarak verilen her yıl 100 milyar ABD doları kaynağın sağlanması ve bu finansal desteğin artırılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁰⁸⁹

İlgili kararda iklim değişikliği ile mücadelede mevcut uygulamaların artarak devam etmesi yönünde irade beyanında bulunulmuş olup 2020 yılı öncesi atılan adımların artarak devamı konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca tüm faaliyetlerin işbirliği ve yardımlaşma esasına göre uygulanması, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi insanların ortak sorunlarının müşterek bir anlayış ve dayanışma ile üstesinden gelinebileceği ifade edilmiştir. Sürece destek vermesi istenen taraflar sadece ülke yönetimleri değil, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının da yine katkıda bulunması, fikir alışverişi ve dayanışma içerisinde olması konusu desteklenmiş, konuya ilişkin memnuniyetler bildirilmiştir. Glasgow görüşmelerinde kurulan İklimi Destekleme Eylem Çalışma Programı'nın hızlı şekilde faaliyete geçerek cinsiyet eşitliği, insan haklarına saygı gibi konuların da sürece dahil edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰⁹⁰

Yine konferansta tüm taraflara ulusal uyum planlarının hazırlanması ve sunulması için taahhütlerde bulunmaları konusunda bildirimde bulunulmuş olup bu bağlamda 1 Şubat 2024 tarihine kadar ilgili sekretaryaya ulusal uyum planlarının sunulması istenmiştir.¹⁰⁹¹ Uzun vadeli iklim finansmanı konusunda gelişmiş ülkelerin 2020 yılına kadar geliştirmekte olan taraf ülkelere her yıl 100 milyar ABD doları iklim finansmanı sağlamasına atıf yapılarak bunun 2025 yılına kadar devam etmesi istenmiştir.¹⁰⁹²

2020 yılı iki yıllık iklim finansmanı değerlendirme raporu konferansa sunulmuştur. (2015 – 2016) yılları ile kıyaslandığında (2017 – 2018) yıllarında iklim finansmanında %16 oranında bir artış sağlandığı, toplam yardımların 775 milyar ABD doları seviyesine ulaştığı belirtilmiştir. BMİDÇS'nin Ek-II listesinde bulunan ülkelere 2017 - 2018 yıllarında kamu finans desteklerinde toplamda 48.7 milyar

¹⁰⁸⁹ A.g.e., Decision 1/CP.26, (16/04/2022), s.4

¹⁰⁹⁰ A.g.e., Decision 1/CP.26, (16/04/2022), s.6-7

¹⁰⁹¹ A.g.e., Decision 3/CP.26, (16/04/2022), s.10

¹⁰⁹² A.g.e., Decision 4/CP.26, (16/04/2022), s.12-13

ABD doları kaynak sağlanmıştır. Ayrıca kalkınma bankaları ve diğer kurum ve kuruluşlar da yine iklim finansmanı konusunda katkıda bulunmuşlardır. Bankalar ve kurumsal firmalar 2050 yılına kadar net sıfır emisyon hedeflerinin yakalanması adına kredi ve yatırımların dahil olduğu 37 trilyon ABD doları kredi sağlayacaklarını, yatırımcılar ise 6.6 trilyon ABD doları yatırım yapacaklarını taahhüt etmiştir. Ayrıca ulusal katkı beyanı vererek sürece dahil olan taraf ülkelerin ihtiyaç duyduğu finansal desteğin 2030 yılına kadar 5.8 - 5.9 trilyon ABD doları seviyesine çıkacağı tahmin edilmiştir.¹⁰⁹³

Yeşil İklim Fonu'nun 2020 - 2021 yılları arasında icra etmiş olduğu faaliyetlere ilişkin rapor konferansa sunulmuştur. İlgili raporda iki yıllık dönemde toplamda 10 milyar ABD doları iklim finansmanı sağlanmış olduğu, 127 ülkede 190 uyum ve emisyon azaltım projesinin uygulandığı, ayrıca 2020 - 2023 yıllarını kapsayan dönemde uygulanması istenen faaliyetler için güncellenmiş strateji planının onaylandığı belirtilmiştir.¹⁰⁹⁴

Zirvede iklim teknolojileri geliştirme ve transferi konuları gündeme gelmiş olup (2020 – 2021) yılları arasında performans değerlendirmesi yapılmıştır. Mevcut durumda teknoloji ihtiyaçlarının belirlenmesi, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini en az indirme adına yeni inovasyonlar oluşturulması, teknolojik çözümler oluşturarak iklim değişikliği ile mücadele edilmesi için çözüm yolları aranmasına ilişkin karar alınmıştır.¹⁰⁹⁵

Yine aynı konferansta Paris Komitesi kapasite geliştirme konularına ilişkin 2020 - 2021 yıllarını kapsayan yıllık rapor yayınlanmıştır. Raporda gelişmekte olan taraf ülkelerin kapasite geliştirme konularında atmış olduğu adımlar ve bu süreçte yapılması gerekli olan finansal ve teknolojik desteklerin çerçevesi ve uygulamalarına ilişkin teknik veriler tespit edilmiştir. Devam eden süreçte (2021 – 2024) yıllarını kapsayacak şekilde çalışma programının hazırlanarak kaynak sağlanması konularında sürecin doğru ve etkin şekilde yürütülmesi adına ilgili taraflara çağrıda

¹⁰⁹³ A.g.e., Decision 5/CP.26, (16/04/2022), s.14-15

¹⁰⁹⁴ A.g.e., Decision 6/CP.26, (16/04/2022), s.48-49

¹⁰⁹⁵ A.g.e., Decision 9/CP.26, (16/04/2022), s.55-56

bulunulmuştur.¹⁰⁹⁶ Aynı şekilde geçiş ekonomisi olarak nitelendirilen ve sözleşmeye taraf ülkelerin kapasite geliştirme konuları konferansta ele alınan bir başka konu olmuştur. Bu ülkelerin kapasite geliştirmeye ilişkin gelişmiş ülkelere alacakları desteklere yönelik teşviklerin verilmesi istenmiş, ilgili tüm tarafların sürece katkıda bulunması, finansal yardımlar ve teknoloji yardımlarının etkin ve etkili şekilde sürdürülmesi konusunda irade beyanında bulunulmuştur.¹⁰⁹⁷

En az gelişmiş ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede atması olduğu adımlar ve süreç içerisinde mevcut durumlarına ilişkin uzmanlar tarafından hazırlanan rapor yine konferansa sunulmuştur. Mevcut durumun analizi yapılarak 2026 yılına kadar uygulanması istenen sürece ilişkin yol haritası hazırlanması ilgili alt komiteden istenmiştir.¹⁰⁹⁸ Yerel toplumlar ve yerli halk platformu olarak iklim değişikliği sürecine katkı sunulması adına ne gibi adımların atılması gerektiği toplantıda görüşülmüştür. İklim değişikliğine yönelik yerel halkların bu sürece katkı sunmalarının önemli ve hayati bir konu olduğu ifade edilmiş, bölgesel bazda atılacak olan adımların küresel ölçekte büyük etki ve ilerleme sağlayacağına yönelik irade beyanında bulunulmuştur. Bu bağlamda konuya ilişkin bir çalışma grubu kurularak gelecek dönemde ne gibi katkıların sunulacağı ve nasıl bir yol haritası izleneceğine yönelik üçer yıllık planların hazırlanması istenmiştir.¹⁰⁹⁹

İklimi güçlendirme için eylemde Glasgow Çalışma Programı faaliyetlerine ilişkin görüşmeler yapılmıştır. İklimi güçlendirme ve destekleme adına altı temel madde üzerinde konu ele alınmıştır. Bunlar: “eğitim”, “öğretim”, “”kamusal farkındalık”, kamunun sürece katılımı”, “kamunun bilgiye ulaşımı” ve “uluslararası işbirliği”dir. Burada konuya ilişkin anahtar rolün bireylerden başlamak suretiyle ilerleyeceği değerlendirilmektedir. Bireyler ve toplumların yaşam tarzlarını, davranış ve tutumlarını değiştirerek, düşük emisyonlu yaşam tarzını hayatlarının merkezine alarak yaşamak suretiyle iklim değişikliğine azami katkıda bulunabilecekleri ifade edilmiştir. Konferansta kurulmasına karar verilen Glasgow Çalışma Programı’nın temel prensipleri olarak; “ülke odaklı yaklaşım”, “maliyet-etkinlik”, “esneklik”,

¹⁰⁹⁶ UNFCCC, Add.2, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2021_12_add2_adv.pdf, Add.2, Decision 12/CP.26, (16/04/2022), s.2

¹⁰⁹⁷ A.g.e., Decision 13/CP.26, (16/04/2022), s.3-4

¹⁰⁹⁸ A.g.e., Decision 15/CP.26, (16/04/2022), s.8-9

¹⁰⁹⁹ A.g.e., Decision 16/CP.26, (16/04/2022), s.11-12

“cinsiyet ve nesiller arası yaklaşım”, “sözleşme ve anlaşma ölçüsünde faaliyet yürütme”, “sinerjiyi teşvik”, “çoklu katılım”, “çoklu sektör”, “disiplinlerarası yaklaşım anlayışı”, “bütüncül sistematik yaklaşım” ve “sürdürülebilir kalkınma ilkeleri ölçüsünde faaliyetlerin yürütülmesi” gibi başlıklar belirlenmiştir.¹¹⁰⁰

Her yıl düzenli olarak yapılan konferanslarda iklim değişikliği ve cinsiyet konuları bu a konferansta da ele alınmıştır. İklim konularına ilişkin yaşanan gelişmeler, temsilde cinsiyet eşitliği ve sürece kadınların daha etkin şekilde katılmaları konusunda teşvik ve destekler ifade edilmiş olup salgın sebebiyle her konuda aksaklık yaşandığı, bu süreçte iklim ve cinsiyet konusunda da yaşanan aksaklıkların hızlıca çözüme kavuşturulması talep edilmiştir.¹¹⁰¹

Zirvenin son günlerine gelindiğinde görüşmeler hızlanmış, konferansta verilen taahhütler üzerinden yeni analizler basına yansımaya başlamıştır. Dünyanın en saygın iklim analiz koalisyonu olan İklim Eylem Takipçileri (Climate Action Tracker - CAT) zirvede ülkelerin kısa vadeli emisyon hedefleri değerlendirildiğinde 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışının 2.4 °C seviyesine çıkacağı ve büyük bir yıkım yaşanacağına yönelik tahminlerde bulunmuştur. Aynı şekilde Britanya ve Kanadalı bilim insanları taahhütlerin yetersiz olduğunu, insanlığın dünya ile ilişkileri açısından derin kültürel ve davranışsal değişim geçirmesi gerektiğine yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur.¹¹⁰²

Konferansta araç üretim faaliyetlerinde değişikliğe gidilmesine yönelik kararlar alınmış, 24 ülke ve bir çok araç üretim firması fosil yakıtlı araç üretimini 2040 yılında veya daha da erken olacak şekilde durdurulacaklarını taahhüt etmiştir. İlgili anlaşma 2030 yılına kadar dizel ve benzinli araç üretimini durdurma kararı alan Kanada, Yeni Zelanda, Hollanda, İrlanda ve Birleşik Krallığı da kapsamaktadır.¹¹⁰³ Diğer taraftan ABD, Çin ve Almanya henüz bu anlaşmaya dahil olmamıştır. İlgili ülkelerin yetkilileri tarafından yapılan açıklamalarda sıfır emisyonlu araçlara geçiş

¹¹⁰⁰ A.g.e., Decision 18/CP.26, (16/04/2022), s.17-18, 20

¹¹⁰¹ A.g.e., Decision 20/CP.26, (16/04/2022), s.35-36

¹¹⁰² Oliver Holmes, Chris Michael, ' What happened at Cop26 – day nine at a glance', The Guardian, 09/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/11/what-happened-at-cop26-day-11-at-a-glance>, (09/12/2023)

¹¹⁰³ Oliver Milman, ' Car firms agree at Cop26 to end sale of fossil fuel vehicles by 2040', The Guardian, 10/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/10/cop26-car-firms-agree-to-end-sale-of-fossil-fuel-vehicles-by-2040>, (09/12/2023)

sürecine ilişkin küresel altyapının geliştirilmesine yönelik ciddi belirsizliklerin olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁰⁴

Konferansın son günlerinde önemli bir gelişme yaşanmış, dünyanın en fazla emisyon salımı yapan iki ülkesi olduğu belirtilen ABD ve Çin emisyon azaltımında beraber hareket etme konusunda bir anlaşma imzalamıştır. İklim değişikliği ile mücadelede yeni döneme önemli katkılar sunacağı değerlendirilen bu anlaşmada önümüzdeki on yıllık süre zarfında 1.5 °C hedeflerinin yakalanması için somut ve pragmatik yaklaşımlar ile karbonu azaltma, metan emisyonu ile mücadele ve ormanların korunmasına ilişkin farklı konularda çözüm arayışlarında beraber hareket etme taahhütleri verilmiştir. BM, AB ve diğer bölgesel örgütlerden anlaşmayı destekleyici açıklamalar gelmiş, anlaşmadan dolayı memnuniyetler ifade edilmiştir.¹¹⁰⁵

Toplantının önemli başlıklarından olan kömür konusu tekrar gündeme gelmiş, kömür santralleri işleten ülkelerin kişi başı kömür emisyon seviyeleri raporlar halinde yayınlanmıştır. Kömür santralleri enerji tedarikinde kişi başı en fazla emisyon salımı yapan ülkeler sıralamasında 5.34 tCO₂ ile Avustralya ilk sırada yer almıştır. Güney Kore 3.81 tCO₂ ile ikinci sırada, ABD 3.08 tCO₂ ile dördüncü sırada yer almıştır. Çin 2.71 tCO₂ salım ile beşinci sırada yer almıştır. Bu veriler üzerinden Avustralya'nın kömür kullanımını azaltması veya tedrici olarak durdurmasına yönelik uluslararası kamuoyundan baskılar yapılmıştır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın yayınlamış olduğu rapora göre aralarında Avustralya'nın da bulunduğu OECD ülkelerinin 1.5 °C hedeflerinin başarılmaması adına 2030 yılına kadar kömür santrallerini kapatması gerektiği bildirilmiştir.¹¹⁰⁶

Zirvenin son gününde taslak metin üzerinde müzakerelere devam edilmiş ve son tahlilde hedeflerin belirlenmesinin yanında anlaşma dilinin biraz yumuşatılmasına karar verilmiştir. İlgili zirvede kömür kullanımının azaltılması ve

¹¹⁰⁴ BBC News, 'COP26: Fear of failure on final day, and just how green was summit?', 12/11/2021, <https://www.bbc.com/news/uk-59247795>, (09/12/2023)

¹¹⁰⁵ The Guardian, 'US-China deal on emissions welcomed by global figures and climate experts', 11/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/11/us-china-deal-on-emissions-welcomed-by-global-figures-and-climate-experts>, (09/12/2023)

¹¹⁰⁶ Adam Morton, 'Australia shown to have highest greenhouse gas emissions from coal in world on per capita basis', The Guardian, 11/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/12/australia-shown-to-have-highest-greenhouse-gas-emissions-from-coal-in-world-on-per-capita-basis>, (09/12/2023)

kullanımının zamanla durdurulması konusu en çok üzerinde görüşme yapılan konular arasında birinci sırada yerini almış, emisyon azaltımı ve ulusal katkı beyanı gibi konular bir sonraki yıl yapılacak olan zirveye bırakılmıştır. Görüşmeler sonrası hazırlanan taslak metinde temel olarak kömür santrallerinin kullanımının durdurulmasına yönelik bir tarih belirlenmemiş fakat Avustralya başta olmak üzere bir kaç ülke henüz buna hazır olmadıklarını ifade etmiştir. Süre konusunda bir tarih belirlenmeyen görüşmelerde kömür kullanımının kesin olarak sona erdirilmesi kararlılığı ifade edilmiş fakat daha esnek ifadeler kullanılmıştır.¹¹⁰⁷

Konferansın son gününde Çin ve Hindistan'ın da aralarında olduğu birkaç ülkenin baskıları neticesinde kömür kullanımının durdurulmasına yönelik alınacak olan karar değiştirilmiş ve kömür kullanımının azaltılması şeklinde anlaşma metninde değişikliğe gidilmiştir.¹¹⁰⁸ İlgili bu değişiklik ile 2030 yılına kadar emisyonunu hızlandıran ülkelere şans verildiğine yönelik eleştiriler kamuoyunun gündemine gelmiştir.¹¹⁰⁹

Toplantı sonrası uluslararası basında yapılan değerlendirmelerde Glasgow Anlaşması ile 1.5 °C sıcaklık artış hedefi kabul edilmiş, emisyon artışına yönelik ciddi adımların atılması ve atılmaya devam edilmesine yönelik duyulan memnuniyet ifade edilmiştir. Buna karşın Glasgow Anlaşması'nın beklenen ve istenilen seviye bir mutabakat olmadığı da belirtilmiştir. Anlaşma ile hali hazırda sıcaklık artışının 2.4 °C seviyesine çıkmasına engel olunamamıştır. Elbette Hindistan'ın vermiş olduğu yeni taahhütler, Çin ve ABD'nin emisyon azaltımına ilişkin ortak çalışma masası kurması, kömür santrallerinin dönem içerisinde kapatılması konuları değerli ve önemli adımlar olarak kabul görmesine karşın istenilen seviyede mesafe alınamaması sebebiyle beklentilerin altında kalan bir anlaşma olarak değerlendirilmiştir.¹¹¹⁰

¹¹⁰⁷ Fiona Harvey, Damian Carrington, Adam Morton, 'Second Cop26 draft text: Coal phaseout remains in but some language softened', The Guardian, 12/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/12/second-cop26-draft-criticised-for-weakened-language-on-fossil-fuels>, (09/12/2023)

¹¹⁰⁸ Masanori Yamashita, Tomoko Hatakeyama, 'COP26 agrees on 'phasedown' of coal-fired thermal power', The Japan News, 15/11/2021, <https://japannews.yomiuri.co.jp/science-nature/climate-change/20210115-4581/>, (09/12/2023)

¹¹⁰⁹ BBC News, 'COP26: China and India will have to 'explain actions to climate-vulnerable' - Sharma', 14/11/2021, <https://www.bbc.com/news/uk-59280241>, (09/12/2023)

¹¹¹⁰ BBC News, 'COP26: What was agreed at the Glasgow climate conference?', 15/11/2021, <https://www.bbc.co.uk/news/science-environment-60115969#>, (09/12/2023)

Uluslararası Enerji Ajansı dünyada hali hazırda 8500 adet kömür santrali bulunduğu, 1.5 °C sıcaklık artış hedefinin başarılması için 2030 yılına kadar bu santrallerin en az %40 oranında azaltıma gidilmesine yönelik uyarılarda bulunmuştur.¹¹¹¹ Her yıl iklim değişikliğiyle mücadelede 100 milyar ABD doları seviyesindeki yardım fonlarının istenilen seviyeye ulaşamadığı, 2019 yılında bu yardımın 80 milyar ABD doları seviyesinde kaldığı belirtilerek, bu fonların daha da üst seviyelere çıkarılması konusunda mutabakata varılmıştır.¹¹¹²

Glasgow Anlaşması tüm eksiklikleri ve istenilen seviyede bir anlaşma olmadığı konusu kabul edilerek dünyada uluslararası seviyede kömür kullanımını dönem içerisinde azaltma hedefi koyan ilk anlaşma olma özelliği taşıması bakımından önemli bir adım olarak görülmüştür. Kapanış konuşmaları sırasında başta İngiltere Başbakanı Boris Johnson olmak üzere ABD Başkan Eski Yardımcısı Al Gore ve birçok ülke temsilcisi yapmış oldukları açıklamalarda varılan anlaşmanın istenilen seviyede ve mükemmel olmadığını kabul etmek ile beraber eldeki imkanlar ölçüsünde en yüksek seviyede mutabakat sağlanarak bir metnin kabul edilmiş olmasının olumlu ve umut vadeden bir gelişme olduğuna yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır.¹¹¹³

4.21.2. Kyoto Protokolü 16. Taraflar Konferansı (CMP16)

Glasgow İklim Paktı ve Kyoto Protokolü uygulamalarına ilişkin yayınlanmış olan mutabakat zaptına yönelik teşekkür metni kararı alınmıştır.¹¹¹⁴ Buna ek olarak Temiz Kalkınma Mekanizması'na ilişkin uygulama esasları öncülüğünde yapılan faaliyetlere ilişkin rapor sunulmuştur. Bu bağlamda Kyoto Protokolü ikinci taahhüt döneminin sona ermesi sonrası ilgili mekanizmanın

¹¹¹¹ Fiona Harvey, 'What are the key points of the Glasgow climate pact?', The Guardian, 14/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/14/what-are-the-key-points-of-the-glasgow-climate-pact-cop26>, (09/12/2023)

¹¹¹² Damian Carrington, 'Cop26: the goal of 1.5C of climate heating is alive, but only just', The Guardian, 13/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/13/cop26-the-goal-of-15c-of-climate-heating-is-alive-but-only-just>, (09/12/2023)

¹¹¹³ Paul Rincon, 'COP26: New global climate deal struck in Glasgow', BBC News, 14/11/2021, <https://www.bbc.co.uk/news/world-59277788>, (09/12/2023)

¹¹¹⁴ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its sixteenth session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cmp2021_8a01_adv.pdf, Decision 1/CMP.16, (30/04/2022), s.2

faaliyetlerinin neler olacağı değerlendirilmiş, Paris Anlaşması öncülüğünde tekrar bir düzenleme yapılarak iklim değişikliği ile mücadelede faaliyetlerin aksamadan yürütülmesi konusunda karar alınmıştır.¹¹¹⁵

2020 - 2021 yılları arasında Uyum Fonu Kurulu'nun faaliyetlerini içeren rapor hazırlanmış ve konferansa sunulmuştur. İklim değişikliği özelinde birçok farklı uygulama program ve çalışma grubu faaliyetleri onaylanmış ve yetkilendirilmiş olup bölgesel ve yerel kurum ve kuruluşların uygulamalarına kaynak sağlanmıştır. İki yıllık süre zarfında uyum fonu olarak yapılan teşvik ve desteklerin toplamının 1.1 milyar ABD doları seviyesinde olduğu belirtilmiştir.¹¹¹⁶

Kyoto Protokolü'nün sona ermesi sonrası son olarak bu protokol altında yapılan uygulamalara ilişkin son değerlendirme konuları ele alınmıştır. Gelişmekte olan taraf ülkelerin kapasite geliştirme konularında dördüncü değerlendirme raporu konferansa sunulmuştur. 2017 - 2021 yılları arasını kapsayan bu raporda kapasite geliştirme konusunda işbirliği ve dayanışmayı artırmanın önemi vurgulanmıştır. Araştırma merkezleri ile işbirliği içerisinde bireysel ve kurumsal olarak sistematik kapasite geliştirme sürecinin başarılı şekilde yürütülmesi, eğitim, öğretim ve kamusal farkındalık ile beraber iklim değişikliği ile mücadele edilmesi konusunda değerlendirmelerde bulunulmuştur.¹¹¹⁷

Kyoto Protokolü'nde geçiş ekonomisi olarak ifade edilen taraf ülkelerin kapasite geliştirmelerine yönelik beşinci değerlendirme raporu sunulmuştur. Raporda geçiş ekonomisi olan taraf ülkelerin kapasite geliştirme konusunda finansal ve teknolojik yardımların kapsamı ve işleyişleri konusunda değerlendirmelerde bulunulmuş, kalkınma bankaları ve uluslararası finans kuruluşlarından verilecek olan yardım ve teşvikler ile kapasite geliştirme konusunda daha etkin bir süreç izleyecekleri konusunda fikir birliğine varılmıştır.¹¹¹⁸

Katoviçe Uzman Komitesince uygulanan iklim değişikliğine karşı mukabil tedbirlere ilişkin yıllık rapor yayınlanmıştır. 2020 - 2021 yılları arasını kapsayan ilgili teknik raporda komite tarafından uygulanan iklim değişikliğine karşı tedbirlerin

¹¹¹⁵ A.g.e., Decision 2/CMP.16, (30/04/2022), s.3-4

¹¹¹⁶ A.g.e., Decision 3/CMP.16, (30/04/2022), s.7

¹¹¹⁷ A.g.e., Decision 5/CMP.16, (30/04/2022), s.9

¹¹¹⁸ A.g.e., Decision 6/CMP.16, (30/04/2022), s.16-17

durumu, yapılması beklenen faaliyetler ve adımlara ilişkin detaylı açıklama ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. İklim değişikliğine karşı olumsuz etkileri en aza indirme, olumlu faaliyetleri en üst seviyeye çıkarma adına farklı plan, proje strateji ve programların hayata geçirilmesi adına raporun ekinde detaylı tavsiyelerde bulunulmuştur. Bunlar arasında finansal akıştan, teknoloji transferine, sosyoekonomik konulardan bölgesel ve küresel ölçekte yapılması istenen faaliyetler ilişkin bir dizi tavsiyelere yer verilmiştir.¹¹¹⁹

4.21.3. Paris Anlaşması 3. Taraflar Konferansı (CMA3)

Paris Anlaşması Taraflar Konferansı COP görüşmelerinde olduğu gibi burada da Glasgow İklim Paketi kabul edilerek karar metnine eklenmiştir. COP26 konferansında ele alındığı gibi bilimsel veriler, konunun aciliyeti, finansman akışı, teknoloji transferi, kömür kullanımının zamanla azaltılması, uyum, emisyon azaltım, kayıp ve hasar, işbirliği konuları ele alınmış ve ilgili akit kabul edilmiştir.¹¹²⁰

Paris Anlaşması kapsamında faaliyet yürüten CMA (Paris Anlaşması Taraflar Konferansı) görüşmelerinde iklim değişikliği ile mücadelede işbirliği ve emisyon azaltım konularına ilişkin alınan kararda Paris Anlaşması'nın 6. maddesine atıf yapılmıştır. İlgili maddeye göre tarafların emisyon azaltım konularında hangi hususlara dikkat edeceği, emisyon seviyesinin onaylanması, azaltılması ve işbirliği çerçevesinde bunun nasıl yapılacağı, ulusal katkı beyanlarının hazırlık aşamaları ilgili rehber metinde açıklanmıştır.¹¹²¹

Yine Paris Anlaşması 6. maddesi 4. paragrafı uyarınca ilgili mekanizmalar için prosedür, usuller ve kurallara ilişkin uygulama esasları belirlenmiştir. IPCC 6. değerlendirme raporu doğrultusunda CO₂ salınımına ilişkin uygulamalar, salınan CO₂ gazlarına ilişkin hesaplamalar, metrik değerlendirmelere ilişkin standart uygulamaların olması adına kurallar benimsenmiştir. Bu bağlamda Paris Anlaşması'nın uygulanmasına ilişkin bir denetleme kurulunun kurulması, çalışma

¹¹¹⁹ A.g.e., Decision 7/CMP.16, (30/04/2022), s.18-20

¹¹²⁰ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on its third session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_10_add1_adv.pdf, Decision 1/CMA.3, (30/04/2022), s.2-5

¹¹²¹ A.g.e., Decision 2/CMA.3, (29/05/2022),s.11-12

esasları, anlaşmanın uygulanmasına ilişkin kontrol ve gözlemlerin yapılması gibi faaliyetlerin sınırları ve amaçları belirlenmiştir. Diğer taraftan katılımcıların ulusal katkı beyanlarının hazırlanması, sunulması, kontrol edilebilirliğinin tesis edilmesi gibi görev ve sorumluluklar verilmiştir. Sürece katılımda kamu veya özel sektör olsun ilgili tüm tarafların emisyon azaltımlarına ilişkin faaliyetlerinin neler olacağı, ölçülebilir, uzun vadeli faydalarının ortaya konduğu, negatif çevre etkilerinin en aza indirildiği, çok taraflı ulusal katkı beyanlarının tesis edilmesiyle verilen hedeflere ne kadar yaklaşıldığının ortaya konması istenmektedir.¹¹²² Toplantıda 2035 yılı ulusal katkı beyanlarının sunulması hedeflerinin 2025 yılında tamamlanması, 2030 yılında ise 2040 yılı ulusal katkı beyanlarının tamamlanarak sunulması konusunda taraflar teşvik edilmiştir.¹¹²³

Paris Anlaşması üçüncü toplantısı sonrası küresel hedeflerde Glasgow Sharm el-Sheikh Çalışma Programı'nın kurulmasına karar verilmiştir. İlgili çalışma grubu uyum konularında küresel hedeflerin başarılması, uyum eylemlerinde gelişmelerin sağlanması ve desteklenmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda metodoloji, göstergeler, bilgi, ölçüm ve ihtiyaç olan desteklerin neler olması gerektiği konuları üzerine çalışma yapması planlanmıştır. Ayrıca ulusal planlamaların uyum konusuna adaptasyonu, sürecin formüle edilmesi, uygulanması ve ulusal katkı beyanlarına ilişkin iletişimin sağlıklı şekilde tesis edilmesi gibi görev ve misyonlar ilgili çalışma grubuna yüklenmiştir.¹¹²⁴

İklim finansmanı konusunda yeni sayısal hedeflerin hayata geçirilmesine yönelik yapılan müzakereler sonucunda Paris Anlaşması taraflarınca (2022 – 2024) yılları için geçici çalışma grubu oluşturulmuş olup ilgili uzmanların, akademi, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün de katılacağı bir çalışma programı diyalog sürecinin başlatılması, Paris Anlaşması'nda konulmuş olan hedeflerin yakalanması adına sürece katkı sunacak olan tüm ekonomik enstrümanların daha aktif ve geliştirilmiş şekilde kullanılması, ekonomik yardım ve desteklerin daha da

¹¹²² A.g.e., Decision 3/CMA.3, (29/05/2022),s.25,29-31

¹¹²³ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on its third session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021, Add.3*, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_10_add3_adv.pdf, Decision 3/CMA.3, (29/05/2022),s.25,29-31

¹¹²⁴ A.g.e., Decision 7/CMA.3, (29/05/2022), s.4-5

arttırılarak gelişmekte olan ülkelerin bu hedefleri tutturması adına daha çok katkıda bulunulması gibi faaliyetlerin yapılması kararlaştırılmıştır. İlgili çalışmanın bilimsel verilerin ve IPCC raporlarının aktif şekilde kullanılması ve değerlendirilmesi, teknik destek ve yardımların doğru ve etkin şekilde yapılmasına yönelik uygulama esaslarının belirleneceği bir program olması hedeflenmiştir.¹¹²⁵

Her yıl düzenli olarak gündeme gelen konular arasında olan yeşil İklim Finansmanı konusu yine bu yılda da görüşülmüştür. Yeşil İklim Fonu 2020-2023 stratejik planının güncellenerek uygulama süresinin uzatılması konusunda karar alınmış, mevcut emisyon seviyesinde azaltıma gidilmesi adına uygulanan program ve çalışmaların arttırılarak devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Paris Anlaşmasında ifade edilen sıcaklık hedeflerine ulaşılmasında yatırım ve finansal destek sürecinin artarak devam etmesi talep edilmiştir. Buna ek olarak 2019 yılında başlayan ve yaşanan pandemi sebebiyle verimsizleşen iklim değişikliği ile mücadele sürecine devam edilmesine yönelik irade beyanında bulunulmuştur.¹¹²⁶ Yeşil İklim Fonu'na ilişkin alınan kararlar ve irade beyanına yönelik tüm çalışmalar aynı şekilde Küresel Çevre Fonu için de uygulanmış, iklim ve finansmanına ilişkin destek ve yardımların devam etmesine yönelik ilgili taraflara çağrıda bulunulmuştur.¹¹²⁷

Yukarıda ifade edilen bu iki fona ek olarak Uyum Fonu uygulamalarına ilişkin faaliyet raporu yayınlanmıştır. Raporda 2020 - 2021 yıllarını kapsayacak şekilde atılan adımlar, akreditasyon, finansal yardım ve desteklere ilişkin faaliyetler bildirilmiştir. Bu noktada dört ulusal uygulama kurumu, iki çokuluslu uygulama kurumu ve bir bölgesel uygulama kurumu akredite edilmiş, bu dönemde kümülatif olarak proje ve programlar için (Temmuz 2019 - Haziran 2020) döneminde 744 milyon ABD doları yardım ve desteğin verildiği, (Temmuz 2020 - Haziran 2021) döneminde 831 milyon ABD doları seviyesinde yardım ve destek verildiği belirtilmiştir. Bu döneme ilişkin kısa - orta - uzun vadeli yatırım ve strateji planları yapılmış olup mevcut fonların nerelere aktarılacağı ve ne kadarlık bir finansal kaynağın ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.¹¹²⁸

¹¹²⁵ A.g.e., Decision 9/CMA.3, (29/05/2022), s.8-10

¹¹²⁶ A.g.e., Decision 11/CMA.3, (29/05/2022), s.11

¹¹²⁷ A.g.e., Decision 12/CMA.3, (02/06/2022), s.12

¹¹²⁸ A.g.e., Decision 13/CMA.3, (02/06/2022), s.15-17

Paris Anlaşması'nın uygulanması, destek ve iklim teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik karar alınmış, kurulan Teknoloji Uzman Komitesi'nin 2020 - 2021 yıllarında faaliyetlerine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca İklim Teknoloji Merkezi'nin 2020 - 2021 yılları içerisindeki performans ve faaliyetleri incelenmiştir.¹¹²⁹

2020 - 2021 döneminde kapasite geliştirme faaliyetlerine ilişkin yıllık teknik rapor hazırlanarak konferansa sunulmuş olup 2017 - 2020 yılları arasındaki uygulamalar üzerinden 2020 - 2021 yılları faaliyetlerine yönelik kıyaslamalı bir analiz yapılmış, ne gibi ilave uygulamalar ile sürecin daha verimli ve etkin olabileceği konusunda değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ek olarak 2021 - 2024 yılları arasını kapsayan Kapasite Geliştirme Çalışma Programı'nın işleyişi de yine gözden geçirilmiştir.¹¹³⁰

Varşova Mekanizması'nın işleyişlerine yönelik yıllık değerlendirme toplantısı yapılmış olup IPCC I. Çalışma Grubu'nun yapmış olduğu bilimsel değerlendirmelere göre kayıp ve hasarın en aza indirilmesi, ekosistem, nüfus ve küresel ısınma gibi konulara ilişkin çabaların artırılması talep edilmiştir. Ayrıca yürütme kurulu tarafından beş yıllık çalışma programının 2022 yılında tekrar güncellenmesi, yeni ortaya çıkan ihtiyaç ve koşullara göre finansal konuların da dahil olduğu güncel yol haritasının hazırlanması kararlaştırılmıştır.¹¹³¹

İklimi güçlendirmek için oluşturulan Glasgow Çalışma Programı'nın faaliyetleri toplantıda ele alınmış, iklime karşı direnç kazanma ve desteklenmesi amacıyla belirlenmiş olan altı konuda çalışma yapılması kararlaştırılmıştır. Bu altı konu: “eğitim”, “öğretim”, “kamusal farkındalık”, “kamusal katılım”, “kamunun bilgiye ulaşımı” ve “uluslararası işbirliği”dir. Toplumların ve bunları oluşturan bireylerin hayat tarzlarının, tutum ve davranışlarının daha düşük emisyonu teşvik edecek şekilde değişmesi iklimi güçlendirme ve desteklemede Glasgow Çalışma Programı'nın temel hedefleri arasındadır. Bu bağlamda kamu ve özel sektöre, sivil toplum kuruluşları ve bütün ulusal ve uluslararası örgütlenmelere büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. Sürdürülebilir kalkınmada 2030 yılı hedeflerinin

¹¹²⁹ A.g.e., Decision 15/CMA.3, (02/06/2022), s.22-24

¹¹³⁰ A.g.e., Decision 18/CMA.3, (02/06/2022), s.27

¹¹³¹ A.g.e., Decision 19/CMA.3, (02/06/2022), s.28-29

yakalanması gibi anlaşmaların Glasgow Çalışma Programı ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Sözleşmenin altıncı maddesinde ifade edilen ve sonrasında Doha Çalışma Grubu olarak faaliyete konulan adımların Glasgow çalışma grubu için iyi bir rehber olacağı belirtilerek, iklimin güçlendirilmesine ilişkin bu bağlamda on yıllık bir çalışma programının hazırlanması, gelişim için fırsat ve ihtiyaçların belirlenmesi istenmiştir. Hazırlanması istenen on yıllık çalışma programının ara değerlendirmesinin 2026 yılında, son değerlendirmesinin 2031 yılında yapılması kararlaştırılmıştır.¹¹³² İklimi güçlendirme için Glasgow Çalışma Programı'nın faaliyetleri arasında: ülke odaklı yaklaşım, maliyet-etkin, esnek, cinsiyet ve nesiller arası yaklaşım, sözleşme ve anlaşmada belirlenen program ve stratejiler ile uyumlu, sinerji ve etkileşim içerisinde olan, çoklu disiplin ve katılımcı yaklaşım, bütünsel yaklaşım, ve sürdürülebilir kalkınma esasları gibi temel yaklaşımlar benimsenmiştir.¹¹³³

4.21.4. IPCC 6. Değerlendirme Raporu (Sixth Assessment Report -AR6)

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli olarak adlandırılan ve iklim değişikliği konusunda en yetkin araştırma ve bilimsel metin olarak kabul edilen IPCC raporlarından; 6. Değerlendirme Raporu 2022 yılında tamamlanarak yayınlanmıştır.¹¹³⁴

İlgili rapor üç bölüm halinde yayınlanmış olup I. Çalışma Grubu olan Fiziksel Çalışma Grubu'nun tespitleri şu şekildedir: Hazırlanan raporda ilk olarak dikkat çekilen konu emisyon artışı ve buna bağlı olarak yeryüzünün sıcaklığının artmasıdır. 1750'li yıllardan itibaren takip edilip ölçümlenen sıcaklık artışlarına bakıldığında son dönemde yaşanan artışların tarihte görülmediği şekilde arttığı, bunun temel sebebinin ise insan kaynaklı emisyon artışlarının olduğu tespit edilmiştir. 2011 yılından itibaren yapılan araştırmalar sonucunda 2019 yılı itibarıyla atmosferde bulunan CO₂ miktarının yıllık ortalama 410 ppm seviyesine çıktığı, CH₄

¹¹³² A.g.e., Decision 22/CMA.3, (02/06/2022), s.34-35

¹¹³³ A.g.e., Decision 22/CMA.3, (02/06/2022), s.37

¹¹³⁴ IPCC, *Climate Change 2021 The Physical Science Basis*, https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf, (01/05/2022)

miktarının yıllık ortalama 1866 ppb seviyesine çıktığı, N₂O miktarının 332 ppb seviyesine çıktığı tespit edilmiştir.¹¹³⁵

Son 40 yılda dünyanın sıcaklık artışının geçmiş dönemler ile kıyaslandığında çok hızlı arttığı tespit edilmiş, 2000 - 2020 yılları arasında mevcut artışın 1850 - 1900 yılları arası dönem ile kıyaslandığında 1 °C üzerinde olduğu, 2011 - 2020 yılları arasında yaşanan artışın ise 1850 - 1900 yılları arasındaki dönem ile kıyaslandığında 1.09 °C üzerinde olduğu gözlenmiştir. 2003 - 2019 yılları arasında sadece atmosferde yaşanan sıcaklık artışının + 0.19 °C olduğu tespit edilmiş, tüm bu artışlardan insan kaynaklı oranı ise 0.8 - 0.99 °C seviyesinde olduğu ortaya konmuştur.¹¹³⁶

Aynı şekilde küresel ortalama yağış miktarında 1950’li yıllardan itibaren artış gözlenmiştir. Yağışta yaşanan bu artışların büyük bölümünün yine insan kaynaklı olduğu ifade edilmektedir. Hem Arktik bölgesi hem de buzulların bulunduğu diğer bölgeler olsun (sadece Arktik bölgesinde tespit edilen buzul kaybı %40 oranında olduğu) yaşanan iklim değişikliği ve sıcaklık artışı ile beraber yağış miktarının ciddi oranda azaldığı tespit edilmiştir. Özellikle Kuzey yarımküre bahar karlarında ciddi azalmalar olduğu gözlenmiş, okyanusların üst bölümü olarak ifade edilen 0 - 700 metre arasındaki bölümde 1970’li yıllardan itibaren insan kaynaklı emisyon artışı sebebiyle ciddi sıcaklık artışlarının olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca CO₂ artışı sebebiyle okyanus üst bölümünde asit seviyesinde ciddi artışlar tespit edilmiş, küresel deniz suyu seviyesindeki artışın 1901 - 2018 yılları arasında 0.2 metre olduğu yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur.¹¹³⁷

Atmosferdeki mevcut durum itibariyle CO₂ artışı 1750’li yıllar ile kıyaslandığında %47 oranında bir yükselişin olduğu, CH₄ artışının %156 olduğu, N₂O artışının ise %23 oranında olduğu tespit edilmiştir. 2011 - 2020 yılları ortalamasına bakıldığında Arktik Denizi 1850’li yıllardan itibaren en yüksek seviyesine geldiği tespit edilmiştir. Hava olaylarında yaşanan aşırı durumlar yine iklim değişikliği ile doğrudan ilişkili bir konu olarak raporda belirtilmiştir. Mevcut iklim değişikliği aşırı hava olayları olarak nitelendirilen; sıcak hava dalgası, aşırı

¹¹³⁵ A.g.e., (01/05/2022), s.4

¹¹³⁶ A.g.e., (01/05/2022), s.5

¹¹³⁷ A.g.e., (01/05/2022), s.5

yağışlar, kuraklık, tropikal siklonlar gibi olayların daha da artmasına sebep olmuştur.¹¹³⁸

İlgili çalışma grubunun hazırlamış olduğu raporda iklim değişikliğinin gelecekteki etkilerine ilişkin farklı durum ve senaryolara göre ne gibi etkilerin yaşanacağı açıklanmış olup en iyi tahminler ve muhtemel yaşanacak olan senaryolara ilişkin 2040 - 2060 ve 2100 yılına kadar farklı dönemlerde sıcaklık artışları ve emisyon artışlarına yönelik projeksiyonlar hazırlanmıştır. Bu projeksiyonlarda; senaryoya konu olan birinci etkenden CO₂ gazı üzerinden analizler yapılmıştır. Bu bağlamda 2015 yılında dünyada toplam salınan CO₂ emisyon miktarının 40 GtCO₂ seviyesinde olduğu, SSP1-1.9 senaryosunda 21.yy sonuna kadar mevcut emisyonun - 15 GtCO₂ seviyesine ineceği, SSP1-2.6 senaryosunda 21.yy sonuna kadar mevcut emisyonun -10 GtCO₂ seviyesine ineceği, SSP2-4.5 senaryosunda 21.yy sonuna kadar mevcut emisyonun +10 GtCO₂ seviyesine çıkacağı, SSP3-7.0 senaryosunda 21.yy sonuna kadar mevcut emisyonun +80 GtCO₂ üzerine çıkacağı, en kötü senaryo olarak ifade edilen SSP5-8.5 senaryosunda 21.yy sonuna kadar mevcut emisyonun +125 GtCO₂ üzerine çıkacağının tahmin edilmekte olduğu belirtilmiştir.¹¹³⁹

AR6 raporuna göre, 21.yy muhtemel sıcaklık artışına yönelik senaryolar ve tahminler tablosunda belirtildiği şekilde; 2021 – 2040 yılları arasında sıcaklık artışının SSP1-1.9 durumunda en iyi şartlarda 1.5 °C sıcaklık artışının yaşanacağı, SSP5-8.5 durumunda en kötü şartlarda 1.6 °C sıcaklık artışının yaşanacağı tahmin edilmiştir. Uzun vadede 2081 - 2100 yılları arasında SSP1-1.9 durumunda en iyi şartlarda 1.4 °C sıcaklık artışının yaşanacağı, SSP5-8.5 durumunda en kötü şartlarda 4.4 °C sıcaklık artışının yaşanacağı tahmin edilmiştir.¹¹⁴⁰

Küresel sıcaklık artışına ek olarak yine belirtilen senaryolara göre deniz suyu seviyesinde yaşanacak olan artışların senaryosu ayrıca hazırlanmış olup en iyi senaryoya göre 1950 yılı başlangıç olarak 21.yy sonuna kadar deniz seviyesinde 50 cm ile 80 cm üzerinde bir artış beklendiği raporda ifade edilmiştir. Yine raporda

¹¹³⁸ A.g.e., (01/05/2022), s.8

¹¹³⁹ A.g.e., (01/05/2022), s.12-13

¹¹⁴⁰ A.g.e., (01/05/2022), s.14

mevcut durumda emisyon salımının sıfıra ulaşması durumunda dahi sıcaklık artışının ve deniz seviyesinde artışın devam edeceği belirtilmiştir.¹¹⁴¹

Aynı raporda 1850 - 1900 yıllarından itibaren insan kaynaklı emisyon miktarının kümülatif olarak artışının bilimsel verilerce tespit edildiği, bu tarihlerden günümüze kadar insan kaynaklı emisyon salımının toplamda 2390 GtCO₂ seviyesinde olduğu belirtilmiştir. Mevcut toplam emisyon miktarında azalma yapıldığı takdirde küresel ısınmanın engellenebileceği, bu konuda ciddi tedbirler alınmayıp toplam emisyon miktarında artışın olması durumunda küresel ısınma ve sıcaklık artışlarının istenmeyen seviyelere kadar çıkacağı ifade edilmiştir.¹¹⁴²

II. Çalışma Grubu tarafından hazırlanan raporda iklim değişikliğinin etkileri, uyumu ve hassasiyetleri üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu değerlendirmelere göre, etki ve risk değerlendirmesi konusuna ilişkin insan kaynaklı iklim değişikliği mevcut iklim bozulmalarının temel nedenleri arasında birinci sırada gelmektedir. Hazırlanan raporda, mevcut bozulma ve kötü etkilerin bölge ve sektörel bazda farklı derecede etkilerinin olduğu gözlemlenmiş, daha hassas dengelere sahip olan bölge halklarının bu olumsuz etkilerden daha fazla etkileniyor olduğu ortaya konmuştur. Aynı şekilde yaşanan aşırı hava olayları sebebiyle mevcut olumsuzlukların geri döndürülemez etkilere sebebiyet verdiği ve vermeye devam edeceğine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.¹¹⁴³

Raporda, ekosistem ve insanlığın kırılganlığı konusunun yine birbiri ile ilişkili konular arasında gelmekte olduğu ve diğer taraftan bu etki bölgeden bölgeye farklılıklar göstermekte olduğu belirtilmiştir. Öyle ki sosyoekonomik kalkınma, mevcut yaşamın sürdürülebilir olmaması, yaşam koşullarının doğru ve etkin yönetilmesi, tarihsel açıdan yaşanan tecrübeler, okyanus ve toprakların kullanımı ve eşitsizlik yaratan tüm koşullar göz önünde bulundurularak etki ve durum değerlendirmesi yapılmasının daha doğru olacağı şeklinde yorum ve değerlendirmeler yapılmıştır. Yaklaşık olarak 3.3 - 3.6 milyar arasında insanın ifade edilen koşullar altında iklim değişikliğine karşı daha hassas ve kırılgan yapılı bir

¹¹⁴¹ A.g.e., (01/05/2022), s.22

¹¹⁴² A.g.e., (01/05/2022), s.29-30

¹¹⁴³ IPCC, *Climate Change 2022 Impacts, Adaptation and Vulnerability*, https://report.ipcc.ch/ar6wg2/pdf/IPCC_AR6_WGII_SummaryForPolicymakers.pdf, (14/05/2022), s.7-8

düzen içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca mevcut türlerin büyük çoğunluğunun iklim değişikliğine karşı kırılgan yapılı olduğu, insan ve ekosistem kırılganlığı arasında karşılıklı bir ilişki olduğu, mevcut sürdürülemez kalkınma modelleri üzerinden iklim, ekosistem ve insan arasındaki dengenin olumsuz şekilde daha da tehlikeli boyutlara taşınacağı değerlendirilmiştir.¹¹⁴⁴

Yakın vadede küresel sıcaklığın 1.5 °C artacağı ve bu durumun çok yönlü iklim tehlikesi ve yıkımlarına sebebiyet vereceği, netice olarak ekosistem ve insan arasında çok boyutlu risklerin ortaya çıkacağı değerlendirilmektedir. Yakın vadeli sıcaklık artışının 1.5 °C ile sınırlı tutulmasının ifade edilen yıkım ve hasarlara yol açacağının açık bir durum olması yanında bu sıcaklık artışının 1.5 °C üzerine çıkması durumunda insanlığı ve ekosistemi beklentilerden daha büyük felaketlere sürükleyeceği raporda ifade edilmiştir. Raporda ayrıca atılacak her türlü adım ve iklim değişikliğini durdurmaya yönelik tüm çabaların mevcut yaşanan ve yaşanması muhtemel yıkımları durduramayacağı, sadece olumsuz etkilerini azaltabileceği ifade edilmiştir.¹¹⁴⁵

Raporda sunulduğuna göre; 21.yy sonuna gelinmeden gelecek bir kaç on yıl içerisinde 1.5 °C sıcaklık artışına ulaşılması durumunda insan ve doğal sistemler ilave şiddetli riskler ile karşı karşıya kalacaktır. Bu durum ilave daha fazla sera gazı salınımına sebebiyet verecek ve beklenilenden daha büyük tehditler yaşanacaktır. Bu tehlikelerin bir kısmının geri dönüşü imkansız durumlar oluşturacağı değerlendirilmektedir.¹¹⁴⁶

Ancak, yine raporda ifade edildiğine göre; sunulan bu olumsuz tabloya karşın makul, uygulanabilir ve etkili uyum seçenekleri de mevcuttur. Şöyle ki, farklı sektör ve bölgelerde yakın vadede makul uyum mekanizmalarının olduğu, bu plan ve adımların başarılı şekilde uygulanması ve iklim risklerinin azaltılması durumunda küresel ısınmaya karşı ciddi adımların atılması ve başarılı sonuçlar elde edilmesi mümkündür. Su yönetimi, gıda yönetimi, toprak yönetimi, orman yönetimi, emisyon yönetimi, okyanus ve kıyı sistemlerinin korunması, kent ve etkilerinin takip edilmesi

¹¹⁴⁴ A.g.e., (14/05/2022), s.11

¹¹⁴⁵ A.g.e., (14/05/2022), s.13

¹¹⁴⁶ A.g.e., (14/05/2022), s.20

gibi birçok alanda uygulanacak olan eylem planları ile mevcut tahribatın önüne geçilmesi kısmen de olsa mümkündür.¹¹⁴⁷

Yumuşak ve ılımlı sınırlandırmalar temel alındığında insanların iklim değişikliğine uyumu son noktaya yaklaşmış durumdadır. Bu anlamda mevcut uyum ve mücadelenin yetersiz olduğu ve bu faaliyetlerde daha radikal ve ciddi adımların atılması gerektiği de raporda ifade edilmiştir.¹¹⁴⁸ Mevcut kanıtlar, risk değerlendirme, hassasiyet ve kırılگانlıkların seviyesi, uyum ve sınırlandırma konuları ele alındığında ifade edilen iklim direnci artırma ve acil eylem planlarının AR5 raporunda ifade edilenden daha acil ve öncelikli konular arasında yer aldığı AR6 raporunda belirtilmiştir. Bu anlamda daha kapsamlı, etkili, yenilikçi çözümleri bünyesinde barındıran, sürdürülebilir kalkınma esaslı ve sinerji ile iklim değişikliği ile mücadele edilmesi gerektiği acil kodu ile belirtilmiştir.¹¹⁴⁹

İklim direncinin artırılması konusunda tüm paydaşların etkin ve etkili işbirliği ile hareket etmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiş, devletler, özel sektör, ekonomi birimleri, sivil toplum kuruluşları, medya ve eğitim birimlerinin katkıları ve destekleri önemli konular olarak kabul edilmiştir. Bu sürecin temelinde işbirliği ve karşılıklı etkileşim olduğunun unutulmaması, iklim değişikliği ve yaşanan olumsuz durumların tüm insanlığın ortak meselesi olduğunun devamlı olarak vurgulanması gerektiği üzerinde durulmuştur.¹¹⁵⁰

III. Çalışma Grubu'nun iklim değişikliğinin azaltımına ilişkin hazırlamış olduğu raporda elde edilen verilere göre insan kaynaklı toplam sera gazı emisyonunun 2010 - 2019 yılları arasında arttığı tespit edilmiştir. 2010 - 2019 yılları arasında yıllık ortalama sera gazı emisyonunun bir önceki on yıl olan 2000 - 2009 yıllarına göre arttığının tespit edildiği belirtilmiştir. 2019 yılı toplam sera gazı emisyonunun 59 GtCO₂ seviyesine çıktığı, 2010 yılı ile kıyaslandığında yaklaşık %12 oranında bir artışın olduğu, 1990 yılı ile kıyaslandığında %54 oranında bir artışın olduğu, buna karşın tüm dünyada yaşanan büyüme oranının 2000 - 2009

¹¹⁴⁷ A.g.e., (14/05/2022), s.23-24

¹¹⁴⁸ A.g.e., (21/05/2022), s.25-26

¹¹⁴⁹ A.g.e., (21/05/2022), s.25-26

¹¹⁵⁰ A.g.e., (21/05/2022), s.32

yılları arasında yıllık ortalama %2.1 seviyesinde olduğu, 2010 - 2019 yılları arasında bu artışın %1.3 seviyesinde kaldığı belirtilmiştir.¹¹⁵¹

1850 - 2019 yılları arasında salınan toplam emisyon seviyesinin kümülatif olarak 2400 GtCO₂ seviyesinde olduğu, 1850 - 1989 yılları arasında toplamda 1400 GtCO₂ seviyesinde olduğu ve bunun da toplamda %58'e eşit olduğu, 1990 - 2019 yılları arasında ise 1000 GtCO₂ seviyesinde olduğu ve bunun da %42'ye eşit olduğunun tespit edildiği raporda sunulmuştur. 2010 - 2019 yılları arasında salınan emisyon miktarı toplam emisyonun yaklaşık %17 dilimine denk geldiği, 2020 yılında yaşanan pandemi sebebiyle yılın ilk çeyreğinde emisyon salınımında bir miktar azalmanın yaşanmış olduğu, 2020 yılında salınan toplam sera gazı salınımı 2019 yılı ile kıyaslandığında %5.8 - 2.2 oranında bir azalmanın gözlenmiş olduğu belirtilmiştir.¹¹⁵²

Raporda, 2010 yılından itibaren dünyada önde gelen tüm sektörlerde sera gazı emisyon seviyesinde artışın yaşandığı, yaşanan bu artışta öncül olarak kentleşmenin geldiği tespitine yer verilmiş, kent bölgesinin küresel emisyon salınımındaki payının yıllar içerisinde artış eğilimi göstermiş olduğu belirtilmiştir. Öyle ki kentlerin 2015 yılında 25 GtCO₂ seviyesinde salım yaptığı, 2019 yılında ise 29 GtCO₂ seviyesine çıktığının tespit edilmiş olduğu raporda belirtilmiştir.¹¹⁵³

Raporda göre; 2019 yılında net emisyon salınımlarında enerji tedarik sektörünün payının %34 seviyesinde, endüstri sektörünün payı %24 seviyesinde, tarım ve orman kullanımlarında kaynaklı emisyon payı %22 seviyesinde, ulaşım sektöründe %15 seviyesinde ve inşaat sektöründe %6 seviyesinde olduğu yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur.¹¹⁵⁴

Aynı raporda yapılan bir başka değerlendirmede bölgesel emisyon salınımlarının farklılıklar gösterdiğinin tespit edildiği, aynı şekilde kişi başı emisyon salınımında yine farklılıkların mevcut olduğu, buna karşı emisyon salımı ve gelir seviyesi arasında da yine farklılıklar bulunduğu belirtilmiştir. Kişi başı en yüksek

¹¹⁵¹ IPCC, *Climate Change 2022 Mitigation of Climate Change*, https://report.ipcc.ch/ar6wg3/pdf/IPCC_AR6_WGIII_SummaryForPolicymakers.pdf, (21/05/2022), s.4

¹¹⁵² A.g.e., (21/05/2022), s.5

¹¹⁵³ A.g.e., (21/05/2022), s.6

¹¹⁵⁴ A.g.e., (21/05/2022), s.6-7

emisyona sahip hane halklarının %10 bölümü ile diğer hane halkları arasında oransız şekilde bir fark olduğunun tespit edildiği, 10 yıldan fazla süredir en az gelişmiş ülkelerin 18 tanesinin sera gazı emisyonlarında azaltımı sürdürmüş oldukları ifade edilmiştir.¹¹⁵⁵ 2019 yılında küresel nüfusun %48 bölümü ortalama 6 tCO₂ salınımı yaparken, nüfusun %35 bölümü 9 tCO₂ daha fazla salım yapmakta, %41 bölümü ise 3 tCO₂ daha az salım yapmaktadır. Düşük emisyon salımı yapan nüfusun önemli bir bölümü modern enerji hizmetlerinden yoksun olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, kişi başı en yüksek emisyon üreten hane halklarının %10 bölümü toplam emisyonun %34-45 oranında sorumluyken, orta seviyede emisyon üreten hane halklarının %40 bölümü %40-53 oranında emisyondan sorumlu olduğu, en az emisyon üreten %50 bölüm ise toplam emisyonun sadece %13-15 oranında sorumlu olduğu da raporda belirtilmiştir.¹¹⁵⁶

Rapor kapsamında, 2019 verileri üzerinden toplam sera gazı emisyonundan sorumlu olan bölgeler tek tek ele alındığında Doğu Asya %27 oranında, Kuzey Amerika %12 oranında, Latin Amerika ve Karayipler %10 oranında, Güneydoğu Asya ve Pasifik bölgesi %9 oranında, Afrika %9 oranında, Güney Asya %8 oranında, Avrupa %8 oranında, Doğu Avrupa ve Batı-Orta Asya %6 oranında, Ortadoğu %5 oranında, Avustralya, Japonya Yeni Zelanda %3 oranında, uluslararası denizcilik ve havacılık faaliyetlerinin ise %2 oranında sorumlu olduğu sunulmuştur.¹¹⁵⁷

Raporda göre; 2010 yılından itibaren teknolojiye yaşanan hızlı değişim, inovasyon politikalarının uygulanabilir olması, yeni gereksinimlere ulaşımın kolaylaşması, düşük emisyonlu teknolojilerin maliyetlerinin azalması bu teknolojilere daha fazla ulaşılabilir olmasını sağlamıştır. Uygun ve kapsamlı politikalar düşük emisyonlu teknolojilerin küresel ölçekte uygulanabilir olmasını getirirken ulaşılmasına da destek olmaktadır. İnovasyon konusu gelişmekte olan ülkelere uygulama koşullarında eksikliklerin olması sebebiyle daha gecikmeli olarak ulaşmakta, dijitalleşme emisyon azaltımı konusuna ciddi oranda katkı sunabilme

¹¹⁵⁵ A.g.e., (21/05/2022), s.8

¹¹⁵⁶ A.g.e., (21/05/2022), s.9

¹¹⁵⁷ A.g.e., (21/05/2022), s.11

imkanı vermektedir.¹¹⁵⁸ 2010 yılından 2019 yılına kadar güneş enerjisi maliyetlerinde %85 oranında, rüzgar enerjisi maliyetlerinde %55 oranında, lityum batarya maliyetlerinde %85 oranında azalmalar olmuştur. Bunun dışında yine bir çok sektörde 10 ile 100 katına kadar maliyet azalmaları olmuştur. Teknolojilerin hızla ilerlemesi ve yaygınlaşması ile düşük karbonlu enerji ihtiyaçları ve doğayı daha az veya hiç kirletmeyen, emisyon artışına sebep olmayan gelişmelerin yaşanıyor olması yine iklim değişikliği ile mücadelede önemli gelişmeler arasındadır. Yine dijital dünyanın hızla ilerlemesi, robotik yapıların ve alt yapıların gelişmesi, enerji etkinliğinde verimliliği artırmaktadır.¹¹⁵⁹

COP26 görüşmelerinde anlaşmaya taraf ülkelerin 2030 yılına kadar geçerli olacak şekilde vermiş oldukları emisyon azaltımına ilişkin ulusal katkı beyanlarına göre; 21.yy süresince dünya sıcaklık artışının 1.5 °C üzerine çıkacağı tahmin edilmekte, 2030 yılından itibaren daha ciddi çabalar sarf edilmesi durumunda 2 °C altında sıcaklık artış hedefinin yakalanabileceği değerlendirilmekte, bu hedeflerin yakalanmasının taraf ülkelerin mevcut çabalarını daha da arttırmasına bağlı bir durum olduğu da vurgulanmaktadır.¹¹⁶⁰

COP26 öncesi verilen ulusal katkı beyanları temel alınarak hazırlanan projeksiyonlara göre 2030 yılına kadar verilen taahhütler ile ciddi ve kesin sonuç alınamayacağı, yine aynı seviyede hedefler ile yola devam edilmesi durumunda 2050 yılına kadar toplam emisyon miktarında azalma yaşanamayacağı öngörülmektedir. 2 °C ile 1.5 °C arasında hedeflerin yakalanması koşuluna bakıldığında toplam emisyon miktarının 2050 yılına kadar 20 GtCO₂ altına inilmesi gerektiği, 2 °C hedefinin yakalanması şartına bakıldığında toplam emisyon miktarının 2050 yılına kadar 20 GtCO₂ seviyelerinde olması gerektiği, 1.5 °C hedeflerine ulaşma adına atılması istenen ciddi adımların başarılmaması durumunda 2050 yılına kadar toplamda 10 GtCO₂ seviyesine inilmesi gerektiği belirtilmektedir.¹¹⁶¹

2050 yılına kadar yapılan öngörü ve tahminlere ek olarak yine farklı senaryolara göre 21.yy sonuna kadar küresel sıcaklık artışının hangi seviyelere

¹¹⁵⁸ A.g.e., (21/05/2022), s.12

¹¹⁵⁹ A.g.e., (21/05/2022), s.13

¹¹⁶⁰ A.g.e., (21/05/2022), s.15

¹¹⁶¹ A.g.e., (21/05/2022), s.18

çıkabileceği farklı projeksiyonlarla ele alınmıştır. C1 - C8 arası yapılan farklı öngörülere göre 21.yy sonuna kadar en başarılı adımların atılması durumunda 1.2 - 1.3 °C arasında bir hedefin yakalanabileceği, ciddi ve keskin tedbirlerin daha az alındığı durumlarda 2 °C seviyesinde hedeflerin yakalanabileceği ifade edilmektedir. 21.yy sonuna kadar ciddi ve keskin tedbirlerin alınmaması, Paris Anlaşması'nda ifade edilen 2 °C olabildiğince altı hedeflerinin tutturulamaması durumunda 3 °C ve daha üstü olan 4 °C'nin üzerine sıcaklık artışının yaşanabileceği tahmin edilmektedir.¹¹⁶²

Raporda belirtildiği gibi; küresel boyutta sera gazı emisyonunu azaltmak ve bu sorun ile mücadele etmek tüm sektörlerin görev ve sorumluluk sahasına girmektedir. 21.yy sonunda 2 °C altı ve 1.5 °C ile sıcaklık artışının sınırlandırılması için tüm modellerde başat olarak ifade edilen konu fosil yakıt kullanımının en alt seviyeye indirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım alanlarının artırılması ve düşük emisyonlu enerji kaynaklarının teşvik edilmesi büyük önem arz eden konuların başında gelmektedir.¹¹⁶³ Buna göre; net sıfır emisyon hedefleri çerçevesinde tüm sektörlerde bu mottoun uygulanması zorluklara sebebiyet verebilir fakat imkansız değildir. Endüstriyel faaliyetlerde emisyon azaltımının tesis edilmesi durumunda bu zincirin diğer katılımcılarını da doğrudan etkileyecek, yeni bir değer zincirleri oluşturarak tüm sektörler doğrudan veya dolaylı olarak teşvik edilecektir. Bu bağlamda arz-talep, enerji ve materyal etkinliği, dolaşımdaki materyallerin akışı, teknoloji ve bunun transferleri gibi üretimde doğrudan etkili konuların yönetimi de olumlu olarak etkilenecektir.¹¹⁶⁴ Aynı şekilde yeni model kent ve kentleşme projelerinin ve anlayışlarının net sıfır emisyon hedeflerine ulaşılması adına olumlu katkılar sunduğu değerlendirilmektedir. Uygun ve etkin enerji kullanımı, sağlıklı ve doğru tesis edilen altyapılarının bu süreçte olumlu etkileri olduğu ifade edilmektedir.¹¹⁶⁵

Bunların yanında raporda, gelişmiş ülkelerde her türlü ulaşım sektöründe mevcut emisyon seviyesinin azaltılması, gelişmekte olan ülkelerde ise yine aynı

¹¹⁶² A.g.e., (21/05/2022), s.24-25

¹¹⁶³ A.g.e., (28/05/2022), s.32

¹¹⁶⁴ A.g.e., (28/05/2022), s.38

¹¹⁶⁵ A.g.e., (28/05/2022), s.39

sektörde emisyon artış oranında azaltıma gidilmesi konusunda çeşitli çalışma ve girişimlerde bulunulmasına ilişkin talepler ortaya konmaktadır. Buna göre; mevcut gelişmeler bağlamında göre yeni ulaşım modelleri ve yönetimleri ile emisyon salınımlarının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.¹¹⁶⁶

Raporda değerlendirildiği şekilde, azaltım, uyum ve sürdürülebilir kalkınma konuları iklim değişikliği ile mücadele için olmazsa olmaz başlıklar arasında yer almaktadır. İklim değişikliğine karşı uyum ve olumsuz etkileri azaltmada atılacak olan adımların sürdürülebilir kalkınma esaslarına göre olmasına dikkat edilmektedir. Bu bağlamda iklim değişikliği ile mücadelede mevcut eylemlerin BM Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Ajandası temel metin kabul edilmiştir. Öyle ki ekonomik, sosyal ve kurumsal kaynakların kısıtlı olduğu toplum ve bölgelerde yüksek kırılgan durumlar yaşanmakta, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu durum gözlemlenmektedir.¹¹⁶⁷ Mevcut hedeflere ulaşma adına sürdürülebilir kalkınmada öncelikli çabaların yakın veya uzun vadede etkili ve uygulanabilir olmasına dikkat edilmesi gerektiğinin ifade edildiği rapora göre; yapılması imkansız olan hedeflerin ve uygulamaların hedef olarak belirlenmemesi, mevcut kalkınma öncelikleri ve kabiliyetler göz önünde bulundurularak belirlenmesi gerekli olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁶⁸

İklim yönetiminde hukuk, strateji ve kurumsal yapılanma temelinde hareket edilmesi gerektiği ve ulusların kendi mevcut durumları ve kapasiteleri göz önünde bulundurarak politikalar üretilmesi yine raporda üzerinde durulan konular arasındadır. Bu noktadan hareketle, rapordaki değerlendirmeye; iklim yönetiminde çoklu politika alanlarının entegrasyonu, sinerjinin tesis edilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak ulusal politikalara bölgesel ve yerel politikaların da entegre edilmesi ve işbirliği çerçevesinde hareket edilmesi hedeflenen başarıların elde edilmesinde oldukça önemli yaklaşımlar olarak kabul edilmektedir. Etkili ve adil bir iklim yönetimi sivil toplum aktörlerini, politik aktörleri, şirketleri, gençleri,

¹¹⁶⁶ A.g.e., (28/05/2022), s.41

¹¹⁶⁷ A.g.e., (28/05/2022), s.54-55

¹¹⁶⁸ A.g.e., (28/05/2022), s.58

medyayı, yerel yönetimleri, halkları bu sürece dahil etmesi ve bu birlikteliği başarı ile sürdürmesi anlamında önem taşımaktadır.¹¹⁶⁹

¹¹⁶⁹ A.g.e., (29/05/2022), s.59

SONUÇ

Küresel iklim değişikliği, insanlığın ortak sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ortak sorunlar denildiğinde ise bu sorunların çözümünün sağlanması noktasında Birleşmiş Milletler (BM), çözüme ulaşmada birincil platform olmaktadır.

Buradan hareketle küresel iklim değişikliği sorunu küresel platformda aranan çözüm arayışlarında BM'nin rolünü irdeleyerek bir değerlendirmede bulunma amacını taşıyan çalışmanın ilk sorusu şu şekildedir. BM'nin küresel iklim değişikliği sorunu bağlamında uluslararası rejim oluşturmadaki çalışmaları nelerdir? Bu noktada hem sorulan sorunun cevabının verilmesi hem de bir değerlendirme yapılması yerinde olacaktır. Yaşadığımız dünyada devletlerin her ne kadar birbirleri ile rekabet içerisinde olduğu kabul edilse de bununla birlikte karşılıklı bağımlılık içerisinde de hareket ettikleri bilinmektedir. Uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletlerin çatışma ve gerginliklerin önüne geçme, işbirliği tesis ederek müşterek fayda sağlama ve bu hedefler doğrultusunda kurum ve kuruluşlar oluşturma rejim kavramı ile açıklanmaktadır.¹¹⁷⁰ Aynı amaç doğrultusunda hareket etme ve bunun bir düzene oturtulması bir seçenek değil bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir.¹¹⁷¹ Kurulan rejimlerde ilgili tüm tarafların da onaylayacağı bir kurallar bütünüünün oluşturulması ve tüm taraf ülkelerin bu kurallar çerçevesinde hareket etmesi daha adil ve uygulanabilir bir hareket tarzını oluşturmaktadır.¹¹⁷² Bu noktada rejimlerin kurulmasında kural, prensip, uygulama esaslarının ve teamüllerin belirlenmesi oldukça önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Rejim kavramının tanımına bakıldığında rejimler; devletler arasındaki ilişkileri oluşturarak ve uzlaşma alanları geliştirerek işbirliklerinin bir kurallar bütünüüne oturtma hedefi taşıyan ittifaklardır.¹¹⁷³ Yine bir başka tanıma göre rejimler; faaliyetleri düzenleyen veya belirli faaliyetlerin dahil edildiği eylemleri yöneten sosyal kurumlardır.¹¹⁷⁴ Daha kısa tanımında ise rejimler; belirli bir sorun alanını düzenlemek için anlaşmaya varılmış

¹¹⁷⁰ E. B. Haas, 'Words Can Hurt You; Or, Who Said What to Whom about Regimes', s. 210.

¹¹⁷¹ Joanna Depledge, *The Organization of Global Negotiations Constructing the Climate Regime*, s.18

¹¹⁷² Robert Keohane, "Neoliberal Institutionalism. A Perspective on World Politics," s.18, Akt. Mensur Akgün, agm, s.22

¹¹⁷³ Zeynep Songül İnanç, *a.g.e.*, s.12

¹¹⁷⁴ Oran R. Young, 'International Regimes: Problems of Concept Formation', s.332

ilkeler, kurallar ve normlar bütünüdür.¹¹⁷⁵ Burada temel hedef; ortak hareket tarzı geliştirme, işbirliği içerisinde ve elbette çıkarların da göz önünde bulundurulduğu mevcut sorunların üstesinden gelmektir.¹¹⁷⁶ Uluslararası rejim teorilerinde temelde üç farklı yaklaşım modeli mevcuttur. Bunlar; çıkar temelli yaklaşım modelleri, güç temelli yaklaşım modelleri ve bilgi temelli yaklaşım modelleridir.¹¹⁷⁷ Çalışmada bu yaklaşım modellerinden çıkar temelli yaklaşım modeli seçilmiştir.

Rejimler ve rejim teorileri tanımları sonrası akla ilk gelen soru konu ile doğrudan ilişkili olan bir iklim değişikliği rejimi var mıdır ve neden bir iklim değişikliği rejimi kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır? Bu noktada ilk olarak iklim değişikliğinin açıklanması gerekmektedir. İklim değişikliği 19.yy sonundan itibaren bilimsel değerlendirmelere konu olmuş olsa da geçmişi çok daha eskiye dayanan bir olgu olarak kabul edilmektedir. Yeryüzünde sera gazı emisyon oranlarında yaşanan artış sonrası dünyanın geçmiş dönemler ile kıyaslandığında ısınmaya başlaması ve bunun neticesinde hem doğada hem de insan yaşamında tahribat yaratması bu konunun sorun olarak kabul edilmesinde birincil faktör olarak kabul edilmektedir.¹¹⁷⁸ İklim değişikliği alanında yapılan bilimsel çalışmalarda ve yapılan atıflarda bu sorunun çok uzun dönemlere dayandığı ifade edilse dahi sürecin başlangıç noktası olarak Endüstri Devrimi kabul edilmektedir.¹¹⁷⁹ Endüstri Devrimi ile yaşanan üretim ve üretim modelleri sebebiyle doğaya salınan sera gazı emisyonlarında ciddi artışların yaşandığı tespit edilmiş, devam eden yüzyıllarda insanlığın kontrolsüzce üretim ve tüketimde bulunuşu neticesinde doğanın kaynaklarının dengesiz kullanılmasıyla mevcut doğa dengesi bozulmaya başlamıştır. Yaşanan bu kontrolsüz üretim ve tüketim artışı doğayı kirletmeye başlamış ve iklim değişikliğinin özünde bulunan sera gazlarının artmasına ve iklim değişikliği krizinin yaşanmasına sebep olmuştur.¹¹⁸⁰

Oluşturulacak olan iklim değişikliği rejiminin hangi model üzerine tesis edileceği sorusu da yine önemli sorulardan biridir. Bu soruya verilecek cevap çıkar

¹¹⁷⁵ Ernts. B. Haas, 'Why Collaborate? Issue-Linkage and International Regimes', s.358

¹¹⁷⁶ Stephan Haggard, Beth A. Simmons, 'Theories of International Regimes', s.496

¹¹⁷⁷ Stephen. D. Krasner, agm, s.193

¹¹⁷⁸ UN, 'What is the United Nations Framework Convention on Climate Change?', https://unfccc.int/essential_background/convention/items/6036.php, (24/03/2021)

¹¹⁷⁹ Neil Roberts, *The Holocene an Enviromental History*, s.282-283

¹¹⁸⁰ John P. Rafferty, a.g.e, s.184-185

temelli yaklaşım modeli olmaktadır. Ortak çıkar ve faydalar, işbirliği ve sorunun her paydaşı doğrudan veya dolaylı olarak etkiliyor olması ortak hareket etme zorunluluğunu ortaya koymuştur. Ortak hareket edilmesi durumunda uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletlerin çıkarlarını daha etkin ve etkili savunabileceği, mevcut sorunun üstesinden gelinmesinde daha başarılı olunacağı anlayışı hakim olmuş ve çıkar temelli yaklaşım modeli öne çıkmıştır.¹¹⁸¹

20.yy ikinci yarısından itibaren bilimde ve teknolojiye yaşanan gelişmeler ve ampirik anlayışın dünyada etkisini artırmasıyla iklim değişikliği sorununun üstesinden gelinmesinde ortak çıkar ve işbirliği içerisinde hareket edilmesi gerektiği ifade edilmeye başlanmıştır,¹¹⁸² bu noktada BM öncülüğünde küresel boyutları olan çevre ve iklim değişikliği felsefesinin oluşturulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1970'li yıllarda BM öncülüğünde çevre ve çevre konularına ilişkin uluslararası konferanslar ve zirveler yapılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde konu çevre ve çevre felaketleri gibi genel bir başlığın ötesine geçmiş, konunun adı daha net konulacak şekilde “iklim değişikliği sorunu” olarak kabul edilmiş ve çalışmalar başlatılmıştır.¹¹⁸³ İlk defa 1988 yılında BM Genel Kurul gündemine getirilerek iklim değişikliği alanında bir rejim kurulması kararlaştırılmış, 1994 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kabul edilmesi ile iklim değişikliği rejimi kurulmuştur.¹¹⁸⁴

Uluslararası iklim değişikliği rejiminin tesis edilmesi sonrası uygulama esaslarının daha net ve açıklayıcı şekilde belirtildiği yeni bir anlaşma metni üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Kyoto Protokolü olarak ifade edilen bu anlaşmada¹¹⁸⁵ ekonomileri itibarıyla gelişmiş ülkeler olarak adlandırılan ülkelere ve geçiş ekonomisi olarak ifade edilen ülkelere sera gazı emisyonlarının azaltılması şartı konmuştur.¹¹⁸⁶ Protokolün Ek-I listesinde bulunan bu ülkelerden emisyon azaltım taahhütlerinde bulunmaları istenmiştir. Ek-II listesinde bulunan ülkeler ise tam gelişmiş ülkeler olarak tanımlanmakta olup iklim değişikliği ile mücadelede

¹¹⁸¹ Robert O. Keohane, ‘The Demand for International Regimes’, s.330-331

¹¹⁸² Zeynep Songül İnanç, a.g.e., s.14

¹¹⁸³ Arthur Gillad, a.g.e., Introduction

¹¹⁸⁴ Faruk Sönmezoğlu, Özgün Erler Bayır, a.g.m, s.266

¹¹⁸⁵ Yda Schreuder, *The Corporate Greenhouse Climate Change Policy in A Globalizing World*, s.11

¹¹⁸⁶ UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Third Session, Held at Kyoto from 1 to 11 December 1997*, (24/10/2020)

gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere finansal ve teknolojik yardımlar yapılması gerektiği şeklinde sorumlulukları yüklenmiştir. 1997 yılında imzaya açılan ve 2005 yılında yürürlüğe giren bu protokol dönem olarak 2008 - 2020 yılları arasında kapsayan iki farklı dönemde uygulanmıştır.¹¹⁸⁷

İklim değişikliği rejiminin bir sonraki adımı ise 2015 yılında COP21 görüşmelerinde kabul edilen Paris Anlaşması olmuştur. 2020 yılı sonrası Kyoto Protokolü'nün süresinin dolması ile yürürlüğe giren Paris Anlaşması¹¹⁸⁸ yeni uygulamalar sunması bakımından oldukça önemlidir. Bu yeni anlaşma ile iklim değişikliği ile mücadele anlayışında ciddi bir konsept değişikliğine gidilmiş, sadece gelişmiş ülkelerin bu konuda adım atması anlayışı terk edilerek topyekûn bir mücadele ile iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin engellenmesi amaçlanmıştır.¹¹⁸⁹

Birinci bölüm kendi içerisinde ele alındığında iklim değişikliği kavramı açıklanmış, iklim değişikliğinin sebepleri ve etkileri siyasi, ekonomik ve güvenlik başlıkları ile detaylandırılmıştır. Bunun yanında kuramsal olarak rejim teorileri üzerinden bir değerlendirmeye gidilmiştir. Uluslararası iklim değişikliği rejimi, hazırlanan sözleşme, protokol ve anlaşmalar çerçevesinde, rejim teorisi konunun ele alınışında doğrudan ilişkin bir kuram nedeniyle çalışmanın teorik boyutu olarak tercih edilmiştir. Rejim teorilerinde kurallar, normlar, prensipler ve prosedürlerin bir zabit altına alınarak yapı oluşturma anlayışı iklim değişikliği rejimi ile örtüşmektedir. İklim değişikliği rejimi olarak kabul edilen BMİDÇS ile standart bir uygulama oluşturulması amaçlanmıştır. BMİDÇS'nin ek olarak Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması olarak ifade edilen mutabakatlar ile ilkeler, uygulamalar, prosedürler doğru ve net şekilde tüm tarafların da kabul ettiği ölçüde ortak bir zemin oluşturulması bağlamında yine rejim teorileri ile örtüştüğü değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda iklim değişikliği rejimi, BM'de neredeyse tüm devletlerin eşit derecede temsil edildiği, küresel boyutta girişimlerin olduğu, bunların bir düzen içerisinde anlaşma ile imza altına alındığı, sosyal konuların görüşülüp tartışıldığı bir

¹¹⁸⁷ UN Climate Change, https://unfccc.int/kyoto_protocol, (12/11/2023)

¹¹⁸⁸ UNFCCC, *Paris Agreement*, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>, (01/03/2021)

¹¹⁸⁹ Sustainable Development Goals, 'Goal 13: Take urgent action to combat climate change and its impacts, 13 Climate Action', <https://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-change/>, (09/03/2021)

yapı olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde bu rejimin faaliyetlerine devam etmesi ve süreç içerisinde daha etkin ve etkili adımların atılmasına yönelik aynı seviyede ikinci bir kuruluş bulunmadığı, bölgesel kuruluşların yine küresel boyutta politika üreten iklim değişikliği rejiminden alıntı yaparak strateji ve politikalar geliştirdiği, bu sorun ile mücadelede kendi bölgelerine yönelik çalışmalar yürüttüğü görülmüştür.¹¹⁹⁰ Bu noktadan konu ele alındığında BM'nin hemen hemen tüm devletlere ve bölgesel ittifaklara liderlik yaptığına yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır.¹¹⁹¹

Giriş bölümünde sorulan bir diğer soru şu şekildedir: Küresel iklim değişikliği sorunu ile mücadelede neden BM örgütü seçilmiştir? Bu soruya ilişkin cevap çalışmanın ikinci bölümünde açıklanmıştır. Bu bağlamda, BM'nin neredeyse tüm devletlerin temsil edildiği küresel bir örgüt olmasının iklim değişikliği ile mücadelede bu kurumu öne çıkarmakta olduğundan hareket edilmiştir. Yine ikinci bölümde BM'nin genel yapısı ve iklim değişikliği ile ilgili çalışma yürüten kurumların faaliyetlerine ilişkin de açıklamalarda bulunulmuştur.

BM altı ana organdan oluşan ve neredeyse dünyadaki tüm devletlerin içerisinde temsil edildiği bir örgüt olması açısından oldukça önemlidir. Konu ile doğrudan ilişkili alt organlar olan Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve Güvenlik Konseyi çalışmada detaylı şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Tarihsel bağlamda BM nezdinde iklim, çevre ve ekoloji konularına ilişkin kurulan ilk kurum Dünya Meteoroloji Örgütü (DMÖ)'dür.¹¹⁹² DMÖ hem küresel çapta hava durumu, su, çevre, araştırma - geliştirme konularına ilişkin çalışma ve programlar yürütürken yine iklim değişikliği alanına ilişkin birçok çalışmada da bulunmaktadır. Bu kurum, küresel iklim gözetleme sistemi, küresel iklim programı, dünya iklim araştırma programı, dünya iklim hizmetleri programı gibi iklim alanında çalışmalar yürütmektedir.¹¹⁹³ DMÖ 2020 yılında yine mevcut iklim durumuna ilişkin detaylı bir rapor yayınlamış olup mevcut haliyle iklim ve iklim değişikliği etkilerinin

¹¹⁹⁰ Jost Delbruck, 'The Role of the United Nations in Dealing with Global Problems', Indiana Journal of Global Legal Studies, Cilt 4, Sayı 2, 1997, s.277-296, s.290

¹¹⁹¹ A.g.m., s.291

¹¹⁹² WMO, 'About Us', <https://public.wmo.int/en/about-us>, (03/03/2021)

¹¹⁹³ WMO, 'Vision, Mission, Strategic Planning', <https://public.wmo.int/en/about-us/vision-and-mission>, (03/03/2020)

sonuçlarını ortaya koymuştur. DMÖ'ne ek olarak konu ile ilgili çalışma yürüten kurumlar arasında BM Çevre Programı (UN Environment Programme - UNEP) gelmektedir. 1972 yılında kurulan UNEP ile küresel düzeyde çevre ve çevre ile ilgili konuların incelenmesi, takip edilmesi ve korunmasına ilişkin çalışma ve faaliyetler yürütülmeye başlanmıştır.¹¹⁹⁴ UNEP çalışmaları arasında başta iklim değişikliği olmak üzere, afetler, ekosistem yönetimi, çevre yönetimi, kimyasal atıklar ve kaynak verimliliği gibi birçok konuda faaliyetler yer almaktadır.¹¹⁹⁵ UNEP, iklim değişikliği özelinde iklim değişikliği uygulama konseptleri geliştirerek iklim değişikliği ile mücadelede sera gazı emisyon azaltımından gıda kıtlığına, deniz seviyesi yükselme sorunlarından aşırı hava olaylarına ilişkin uygulama esasları ve farklı prensipler belirlemiştir.¹¹⁹⁶ UNEP, 2020 yılında yayınlamış olduğu BM Çevre Programı Emisyon Açığı Raporu ile mevcut emisyon durumu, yutaklar, emisyon dengesinin bozulması gibi konulara ilişkin detaylı değerlendirmelerde bulunmuştur.¹¹⁹⁷

DMÖ ve UNEP çalışmanın temel konusu ve ciddi bir adımını oluşturan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (The Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC)'nin kurulmasında önemli katkıları olmuştur. DMÖ ve UNEP öncülüğünde 1988 yılında kurulan bu kurul, iklim değişikliği konusuna ilişkin dünyada en ciddi bilimsel verilerin yayınlandığı birim olarak kabul edilmektedir.¹¹⁹⁸ İklim değişikliğinin mevcut durumu, emisyon seviyesi, emisyon azaltım konularına ilişkin yol ve yöntemlerin belirlenmesi, geçmişten günümüze yaşanan emisyon değişimi, deniz seviyesinde yaşanan değişimler, ormanlar ve yutaklara ilişkin detaylı bilgiler vermekte, aynı zamanda geleceğe ilişkin farklı senaryolar üzerinden tahminler yaparak politika yapıcılara da bir perspektif sunmaktadır.¹¹⁹⁹ IPCC günümüze kadar altı adet rapor yayınlamış olup her raporda bir önceki rapor ile kıyaslama yaparak sürecin nasıl işletildiği, iklimin ne seviyede olduğuna ilişkin bilimsel veriler ortaya koymaktadır. IPCC son değerlendirme raporunu 2022 yılında

¹¹⁹⁴ Stanley Johnson , *UNEP The First 40 Years A Narrative*, UNEP, Nairobi 2012, s.7

¹¹⁹⁵ A.g.e., s.7-8

¹¹⁹⁶ UNEP, Climate Change, The Six Sector Solution to Climate Change, <https://www.unep.org/interactive/six-sector-solution-climate-change/> , (05/03/2021)

¹¹⁹⁷ UNEP, *Emissions Gap Report 2020*, UNEP DTU Partnership, Nairobi 2020, s.xiv

¹¹⁹⁸ IPCC, 'About IPCC', <https://www.ipcc.ch/about/> , (06/03/2021)

¹¹⁹⁹ IPCC, 'History of IPCC', <https://www.ipcc.ch/about/history/> , (06/03/2021)

yayınlanmış ve iklime ilişkin son bilimsel veriler uluslararası kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Belirtilen öncül kurumlara ek olarak Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu, İklim Eyleminin Önemi Çalışma Grubu, BM Nüfus Fonu, BM Gıda ve Tarım Örgütü gibi alt çalışma gruplarının da yine iklim değişikliği konusuna ilişkin çalışma ve strateji belgeleri bulunmakta, iklim değişikliğinin kendi alanlarına ne gibi etkileri olacağı, ne gibi önlem ve tedbirlerin alınması gerektiği gibi konular üzerinden faaliyetlerini yürütmektedirler.

Yukarıda ifade edildiği üzere BM'nin küresel bir örgüt olması ve iklim değişikliği sorununun tüm insanlığı olumsuz etkilemesi açısından bu örgüt tarafından konunun ele alınması ve çözüm yollarının bu çatı altında aranması bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir. BM'nin iklim değişikliği sorununa yaklaşımı temelde tüm üye devletlerin bu sorununun çözümüne katılımı ve ortak bir zeminde asgari müştereklerde birliktelik tesis edilmesi şeklindedir. 193 üyesi bulunan BM'nin farklı koşullar altında bulunan devletleri bir araya getirerek, ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik farkları da göz önüne bulundurarak çözüm arayışlarında bulunması bu örgütü öne çıkaran bir başka husustur. Bu bağlamda IPCC raporları ile sürekli olarak mevcut yeni durumun analizleri yapılmakta, son veriler düzenli olarak güncellenerek üye ülkelere bir anlayış kazandırılması amaçlanmaktadır. Mevcut sorun ile yüzleşme ve sorunun çözüme kavuşturulması adına ekonomik, bilimsel, teknolojik destek ve yardımların ilgili taraf ülkelere ulaştırılmasında koordinasyon ve köprü vazifesi görmesi açısından BM oldukça önemli görevler üstlenmektedir. Bunlara ek olarak yukarıda da ifade edildiği üzere BM'nin küresel bir örgüt olması, kurumsallaşmış yapısı, küreselleşmeye katkılarının olması, tüm insanlığı ortak bir çatı altında toplama misyonu ve işbirliği anlayışına olumlu katkıları sebebiyle önemli görevler üstlendiği değerlendirilmektedir.

Devletlerin birbirleri ile çıkar ilişkilerinin olması, ekonomik, sosyal, kültürel bağılıkları, bölgesel bir istikrarsızlığın çevre bölgeleri ve tüm dünyayı olumsuz etkileyebileceği şeklinde bir değerlendirme yapıldığında, bu noktada ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıkları konusunda dahi iklim değişikliğinin küresel bir sorun olduğu gerçeği ortaya çıkmakta, BM tarafından konunun ele alınması ve yürütülmesinin gerekliliği anlaşılmaktadır.

BM'nin küresel yapısı sebebiyle tüm dünyada etkili olabilecek bir rejimin kurulması ve işletilmesi açısından birincil olduğu açıktır. Öyle ki 1992 yılında hazırlanan BMİDÇS, 1994 yılında yürürlüğe girmiş olup hali hazırda 197 üye tarafından imzalanmıştır.¹²⁰⁰ Bu sözleşme ile BM, konuya ilişkin bir rejim tesis ederken, üye ülkelerin bu anlaşmayı kabul etmesi de kurulmuş olan rejimin kurallarına riayet edeceklerini taahhüt etmeleri anlamı taşımaktadır. BM, sözleşmenin devamı olarak kabul edilen Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması ile sürece ilişkin yol haritası ve hedefleri belirlemiş, kurulmuş olan rejimin doğru ve etkin işletilmesinde bir bakıma ilgili tüm taraf ülkeler için liderlik görevi üstlenmiştir.

Elbette BM'nin iklim değişikliğine karşı atmış olduğu adımlar ve uygulamalarının tam anlamıyla etkin ve etkili olduğunu söylemek çok doğru olmayacaktır. Netice olarak uluslararası ilişkilerin mevcut yapısı ve devletlerin temel aktörler olduğu göz önüne alındığında hiçbir devlete zorlamada bulunulamayacağından hareketle herhangi bir konuda kesin, somut ve net bir tavır sergilenememesi gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bir ülke için acil kodu ile algılanan sorun diğer bir ülke için acil bir sorun olarak görülmebilmektedir. Bu konu sadece iklim değişikliğine ilişkin bir sorun olmayıp farklı birçok konuda ülkeler konu ve sorunlara öncelik ve sonralık bağlamında yaklaşmaktadır. Bu da hedeflere ulaşmada ciddi adımlar atmayı ve ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelmeyi zorlaştıran bir durum olarak kabul edilmektedir. Konuya ilişkin olarak yapılan eleştiriler arasında sözleşme esasına göre emisyon azaltımına ilişkin ciddi adımların atılamaması, belirlenen hedeflerin yetersiz olması, emisyon artışına engel olunamaması gibi farklı yaklaşımlar vardır. Yine 2020 yılından itibaren yürürlüğe giren Paris Anlaşması'nın Kyoto Protokolü'ne göre daha esnek ve zayıf bir anlaşma olduğu, emisyon hedefleri bağlamında taraf ülkelerin serbest bırakılması 21.yy

¹²⁰⁰ UNFCCC, 'What is the United Nations Framework Convention on Climate Change?', <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/what-is-the-united-nations-framework-convention-on-climate-change> , (12/10/2020)

sonunda sıcaklık artışı hedeflerinin yakalanamaması gibi iklim değişikliği mücadelesine ilişkin farklı eleştiri ve görüşler bulunmaktadır.¹²⁰¹

Yukarıda ifade edilen eleştirel yaklaşımlara ek olarak BM'nin öncülüğünde yürütülen iklim değişikliği rejimi ve iklim değişikliği sorunu ile mücadelede farklı bölgesel örgütlerin çalışmalarına bakıldığında, karşılaştırmalı bir analizin yapılmasıyla BM'nin diğerlerine göre konuya ilişkin çalışmalarda neden birincil olduğu değerlendirilebilir. Bu doğrultuda AB'nin iklim değişikliği sorununa yaklaşımı diğer bölgesel aktörler ile kıyaslandığında BM'den sonra en önde gelen kuruluş olarak görülmektedir. Öyle ki 1990'lı yıllarda Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesi ve işletilmesi çoğunlukla Avrupa kıtası ülkelerince yürütülen bir süreç olmuştur. Ayrıca AB sürece ilk defa Kyoto ile dahil olmamış, 1960'lı yıllardan itibaren çevre ve çevre felaketlerine ilişkin politika ve stratejiler geliştirmeye başlamıştır¹²⁰² ki Kyoto Protokolü'nün ilk döneminde AB ortalama olarak % 8 oranında emisyon azaltım taahhüdünde bulunmuş, ikinci döneminde ise bu seviyeyi daha da yukarı çıkararak %20 olarak belirlemiştir. 2020 yılı itibariyle bu oran %24 seviyesine çıkmıştır. Ayrıca kendi bünyesinde 2030 yılı ve 2050 yılı hedefleri belirleyerek emisyon azaltım konusunda kararlı adımlar atmış ve atmaya da devam etmektedir.¹²⁰³

Afrika Birliği de yine iklim değişikliği konusunda adımlar atmaya çalışan bölgesel örgütlerden biridir. Ne var ki bu kıtada ülkelerin neredeyse hepsi ya gelişmekte olan ülkeler ya da az gelişmiş ülkeler olduğundan, Afrika Birliği'nin iklim değişikliği konusunda atması gereken adımlar alacakları finansal ve teknolojik yardımlar ile doğrudan ilişkili bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki hem BM olsun hem de diğer kurum ve kuruluşlar olsun iklim değişikliği ile mücadelede sürdürülebilir kalkınma, açlık ve fakirliği ortadan kaldırma önceliğinde hareket edilmesi bu politikaların başarılı şekilde hayata geçirilmesi sonrası iklim değişikliği

¹²⁰¹ Thomas G. Weiss, *What's Wrong with the United Nations and How to Fix It*, Polity Press, Cambridge 2016, s.30

¹²⁰² Andrea Lenschow, 'Environmental Policy Contending Dynamics of Policy Change', Derleyen: Helen Wallace, William Wallace, Mark A. Pollack, *Policy-Making in the European Union*, Oxford University Press, Oxford 2005, s.305-326, s.306

¹²⁰³ Cristian Nitoiu, *The EU Foreign Policy Analysis*, Palgrave Macmillan, New York 2015, s.93 ; EC, 2030 Climate and Energy Policy Framework, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/145397.pdf, Brussel, 24 Ekim 2014, s.1-2

ile mücadeleye girişilmesi bir gereklilik oluşturmaktadır. Afrika Birliği küresel ölçekte toplam emisyonun %3-4 bölümünden sorumlu olmasına rağmen hem BM'de iklim değişikliği ile mücadele çalışmalarına destek vermeye devam etmekte hem de IPCC sürecinin başlatılması ve işletilmesine yönelik çalışmalarına devam etmektedir.¹²⁰⁴ Afrika Birliği'nde iklim değişikliği ile doğrudan ilişkili olan çölleşmeyi önleme kuruluşları, Nairobi çalışma programı gibi birçok faaliyet yürütülmektedir. Bunların yanında Afrika kıtası iklim değişikliğine karşı en hassas ve kırılgan bölge olarak kabul edilmektedir.¹²⁰⁵ Tarımsal faaliyetlerin, ormanların, sulak bölgelerin tehdit altında olduğu en hassas bölge yine Afrika kıtasıdır. Yukarıda da ifade edildiği şekliyle Afrika Birliği'nin iklim değişikliği ile mücadelede fakirlik ve açlığın ortadan kaldırılması, finansal yardımların ve desteklerin yapılması gibi çabalar sonrası daha etkin ve aktif politika ve stratejiler üreteceği değerlendirilmektedir.¹²⁰⁶

G20'de dünyanın en gelişmiş 20 ülkesi tarafından kurulan dünyada salınan toplam sera gazının %75 bölümünden sorumlu olarak değerlendirilmekte¹²⁰⁷ bu örgüte daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Her yıl düzenli olarak yapılan G20 zirvelerinde ekonomiden iklim değişikliğine kadar birçok konuda görüşmeler yapılmaktadır. Paris Anlaşması'nın 2050 ve 2100 yılı hedeflerine ulaşılması adına kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirmeyi taahhüt eden G20 2050 yılında karbon nötr durumuna geçmeyi ve 2100 yılına kadar 1.5 - 2 °C arasında sıcaklık artışı hedefinin başarılmasını hedeflemektedir.¹²⁰⁸ 2030 yılı ve 2050 yılları hedeflerine ilişkin başta ABD olmak üzere Çin ve önde gelen ülkelerin emisyon azaltım taahhütlerinde bulunmaları, bunlara riayet edecek adımları atmaları ve ciddiyetlerini göstermeleri konuya ilişkin önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir.¹²⁰⁹

Yukarıda ifade edilen bölgesel örgütler ve iklim değişikliğine yönelik atılmış olan adımlar değerlendirildiğinde eldeki mevcut sonuçların bölgesel nitelikte

¹²⁰⁴ Climate Diplomacy, 'Climate Diplomacy in Africa', NEPAD, 2016, s.6

¹²⁰⁵ Africa Union, 'Draft Africa Climate Change Strategy 2020-2030', s.21

¹²⁰⁶ A.g.k., s.22

¹²⁰⁷ G20, 'About The G20', <https://www.g20.org/about-the-g20.html>, (15/05/2021)

¹²⁰⁸ G20, *Climate Transparency Report*, <https://www.climate-transparency.org/wp-content/uploads/2020/11/Climate-Transparency-Report-2020.pdf>, 2020, s.4, (15/05/2021)

¹²⁰⁹ A.g.e, s.21, (15/05/2021)

kaldığı ve kalacağı değerlendirilebilir. Bu noktada küresel bir çözüm için müşterek hedefler doğrultusunda hareket edilmesi, her bölgesel örgütün veya devletin üzerine düşen sorumluluğu imkan ve kabiliyetler esasları öncülüğünde yerine getirmesi sürece verilebilecek destek ve yardım anlamında önem taşısa da BM'nin iklim değişikliği ile mücadelede liderlik, değerlendirme, denetleme ve koordinasyon vazifesiyle öne çıktığı görülmektedir. Yapılan tüm çalışmaların varılan anlaşma ve sözleşmelerin temelinde BM'nin düzenleme ve denetleme faaliyetlerinin olduğu değerlendirilebilir. Yine bu düzenlemenin, adalet, eşitlik anlayışları üzerinden tesis edilmiş olduğu ve bu amaç doğrultusunda iklim değişikliği rejimini oluşturulduğu anlaşılmaktadır.¹²¹⁰

Çalışmada cevap aranan bir başka soru da BM'nin küresel iklim değişikliği sorununda yapmış olduğu çalışmalar nelerdir? şeklindedir. Bu soruya verilecek cevap çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümünde detaylı şekilde ele alınan, her yıl düzenli olarak toplanan ve bir düzen çerçevesinde iklim değişikliği ile mücadele anlayışı ile kararların alındığı Taraflar Konferansı görüşmeleridir. Çalışmanın ilk bölümünden dördüncü bölümüne kadar, BM tarafından konuya ilişkin atılan adımlar ve yapılan konferanslarda alınan kararlar, uygulamalar ve IPCC raporlarına ilişkin detaylı bilgiler çalışmada sunulmuştur.

İklim değişikliği ile ilgili yapılan araştırmaların 19.yy sonlarından itibaren başladığı kabul edilmek ile beraber konunun sistematik olarak ele alınması II. Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelmektedir.¹²¹¹ Savaş sonrası nükleer silahlanma yarışı ile beraber teknoloji alanında dünyada ciddi ilerlemeler yaşanmış, bu teknolojik gelişmelerden hava ve doğa olaylarını izleme ve takip sistemleri de olumlu olarak etkilenmiştir. 1970'li yıllardan itibaren tüm dünyada çevre ve çevre felaketlerine ilişkin ciddi oranda verilerin artması sonucunda doğanın korunması adına küresel ölçekte çalışmalar başlatılmıştır. Bu konuda BM öncülüğünde 1972 yılında çevre konularına ilişkin tüm dünyanın dikkatini çekme ve farkındalık oluşturma amacıyla Stockholm BM Çevre Konferansı düzenlenmiştir. İlk adım olarak kabul edilen bu konferansta çevreye ilişkin 26 prensip üzerinde mutabakata varılmıştır. Çevre ve

¹²¹⁰ Daniel Bodansky, 'The International Climate Change Regime', s.148

¹²¹¹ Arthur Gillad, a.g.e., Introduction

çevrenin korunmasından okyanus ve suların tahribatının engellenmesine, sağlık ve çevre arasındaki ilişkiden hava kirliliği ve emisyon salınımına kadar birçok konuda temel esaslar ve ilkeler kabul edilmiştir. Ayrıca çevre konuları ile doğrudan faaliyet yürütülmesi adına bu tarihte BM Çevre Programı (UNEP) oluşturulmuştur.¹²¹²

Çevre konferansının yapılması sonrası 1979 yılında yine BM öncülüğünde ilk iklim konferansı yapılmış, Dünya Meteoroloji Örgütü koordinesinde yapılan bu konferans ile iklim özelinde çalışmalar başlatılmıştır.¹²¹³ İlerleyen süreçte yine iklim konularına ilişkin birçok konferans ve çalıştaylar yapılmış, 1988 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilen karar ile IPCC panelinin oluşturulması kararlaştırılmıştır. IPCC'nin, iklim değişikliği konusuna ilişkin en kapsamlı ve güncel veriler sağlaması, mevcut durum ve gelecekte olması muhtemel senaryolara ilişkin tahminlerde bulunması gibi görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.¹²¹⁴ 1990 yılına gelindiğinde IPCC ilk raporunu yayınlamış ve tüm dünyadan ciddi kabul görmüştür.¹²¹⁵ Ayrıca bu tarihe kadar iklim ve iklim değişikliği konusuna ilişkin yayınlanmış en kapsamlı bilimsel rapor olma özelliği taşımaktadır. 1990 yılında yayınlanan bilimsel rapor¹²¹⁶ iklim değişikliği ile mücadelede gelecek dönemlerde emisyon azaltım taahhütleri için temel yıl olarak kabul edilmiştir. 1. Değerlendirme Raporu (FAR) olarak ifade edilen ilk raporda: Endüstri Devrimi öncesinde atmosferde bulunan CO₂ yoğunluğunun 280 ppmv seviyesinde olduğu, 1990 yılında ise 353 ppmv seviyesine çıktığı, %25 oranında bir CO₂ artışının olduğunun tespit edildiği belirtilmiştir. Aynı şekilde sera gazları olarak ifade edilen moleküllerin havada bulunma yoğunluklarının ciddi oranda arttığının da tespit edildiğine işaret edilmiştir. Raporda 21.yy sonuna kadar ciddi tedbirlerin alınmaması durumunda en iyi tahminle sıcaklık artışının 4 °C üzerine kadar çıkabileceği, yine 21.yy sonuna kadar deniz suyu seviyesindeki artışın en iyi senaryoya göre 60 cm üzerine çıkabileceği tahminine yer verilmiştir.¹²¹⁷

Yukarıda ifade edildiği üzere 1988 yılında BM'de kabul edilen iklim değişikliği kararı sonrası bu konuya ilişkin bir düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmış olup

¹²¹² Steven Bernstein, a.g.e, s.4-5

¹²¹³ Bert Bolin, a.g.e., s.31

¹²¹⁴ A.g.e., s.50-51

¹²¹⁵ Murat Türkeş, a.g.m., s.2

¹²¹⁶ IPCC, (FAR) Climate Change IPCC Assessment Report, Working Group I, a.g.e.

¹²¹⁷ A.g.e.

kural, ilke ve prosedürleri içeren bir metin hazırlanması kararlaştırılmıştır. 1992 yılı Rio Zirvesi'nde BMİDÇS ilgili taraflara sunulmuş, genel prensip ve esasları içeren bu sözleşme 1994 yılında yeterli imzanın toplanması sonrası yürürlüğe girmiştir.¹²¹⁸ Sözleşmede öne çıkan iki liste ek bölüm olarak yayınlanmış olup bunlar Ek-I ve Ek-II olarak ifade edilmiştir. Ek-I listesi gelişmiş ülkeleri ve geçiş ekonomisi olarak ifade edilen ülkeleri kapsamakta olup bu ülkelerin sera gazı emisyonunda ve küresel ısınmada tarihsel sorumlulukları olduğu ve bunun engellenmesi adına adım atmak zorunda olan ülkeleri ifade etmektedir. Ek-II listesi ise gelişmiş ve refah toplumları olarak ifade edilen devletlerden oluşmakta, bu devletlere iklim değişikliği ile mücadelede gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknolojik yardım ve destekte bulunma zorunluluğu getirilmiştir.

Sözleşmedeki ilgili maddelere göre iklim değişikliği konularının her yıl düzenli aralıklar ile görüşüldüğü zirveler yapılması kararlaştırılmış, COP görüşmeleri adıyla her yıl düzenli olarak konferanslar yapılmaya başlanmıştır.¹²¹⁹ İlki 1995 yılında Almanya'nın Berlin kentinde yapılmış olan konferansta Berlin Buyruğu adıyla bir mutabakat metni kabul edilmiştir. İlgili mutabakat Kyoto Protokolü'nün temel metnini oluşturmuş, bununla taraflar iklim değişikliğine eşitlik çerçevesinde, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk prensipleri ve görece kabiliyet esasına göre hareket edeceklerini belirterek günümüz ve gelecek nesillerin yararına olacak şekilde adımlar atmayı kabul etmiştir. Ek-I listesinde yer alan devletlerden sera gazı salınımlarının azaltılması konusunda detaylı politikalar ve önlemleri hayata geçirmesi, belirlenecek spesifik bir tarihte objektif kriterler çerçevesinde doğaya salınan sera gazlarının azaltımı konusunda gerekli adımları atmaları istenmiştir.¹²²⁰ Aynı yıl IPCC 2. Değerlendirme Raporu (SAR) yayınlanmış, 1990 yılındaki verilerin güncellenerek yeni durum ve şartlara göre mevcut senaryo ve tahminler üzerinden yeni analizler yapılmıştır.¹²²¹

1996 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde COP2 konferansı yapılmış, Kyoto Protokolü taslak metni hazırlanma süreci başlatılmış, ilgili tarafların bu konudaki

¹²¹⁸ Faruk Sönmezoğlu, Özgün Erler Bayır, a.g.m, s.266

¹²¹⁹ UNFCCC, *United Nations Framework Convention on Climate Change*, s.5, (13/10/2020)

¹²²⁰ UNFCCC, 'Berlin Mandate', <https://unfccc.int/timeline/> , April 1995 (16/10/2020)

¹²²¹ IPCC, *(SAR) IPCC Second Assessment Climate Change 1995*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/2nd-assessment-en-1.pdf> , (18/10/2020)

hassasiyetleri, sosyoekonomik durumları göz önünde bulundurulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma, açlık ve yoksulluğun ortadan kaldırılması gibi birçok konuda görüşmeler yapılmıştır. 1997 yılında Japonya'nın Kyoto kentinde COP3 görüşmeleri yapılmış olup hazırlanan taslak metin bu konferansta ilgili taraflara sunulmuştur. Kyoto Protokolü taslak metnine göre sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraf ülkeler 1990 yılında salım yaptıkları emisyon miktarları baz alınarak %5 oranında azaltıma gitmeyi taahhüt etmiştir. Ek-II listesinde bulunan ülkeler ise gelişmekte olan ülkelere iklim değişikliği ile mücadelede yardıma bulunmayı taahhüt etmiştir.¹²²² Ancak, bu dönemde ABD'de yapılan seçimler sebebiyle yeni yönetim Kyoto Protokolü'nü onaylamaktan kaçınmıştır.¹²²³ Henüz protokolün başında böyle büyük ve ciddi bir üyenin bu mutabakattan çekildiğini açıklaması protokolü kadük bıraktığı şeklinde yorumlanmıştır.¹²²⁴ Diğer üye devletlerin bu sürece destek vermesi ve emisyon azaltım konusunda belirttikleri taahhütleri yerine getirmeye hazır olduklarını ilan etmeleri ile süreç kısmen verimsizleşmiş olsa da işlerliğini devam ettirmiş, en son 2005 yılında Rusya Federasyonu'nun protokolü onaylaması ile resmen yürürlüğe girmiştir.¹²²⁵

1998 yılında Buenos Aires'de COP4 konferansı yapılmış ve Buenos Aires Eylem Planı kabul edilmiştir. Eylem planında Kyoto Protokolü'nde anlaşmaya varılamayan konuların çözümü için bir yol haritası hazırlanmış olup iki yıllık sürede bu sorunların ortak akılla görüşülerek karara bağlanması amaçlanmıştır.¹²²⁶ Bu süre zarfında finansal, teknolojik, uygulama ve ortak eylem başlıklarında sorunlar ele alınmıştır. 1999 yılında Bonn'da COP5 görüşmeleri yapılmış olup Buenos Aires

¹²²² UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Third Session, Held at Kyoto from 1 to 11 December 1997*,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop3/07a01.pdf> , (01/12/2023)

¹²²³ Peter Preston, 'Driving to Doom', *The Guardian*, 20/11/2000

¹²²⁴ Thomas G. Weiss, *What's Wrong with the United Nations and How to Fix It*, Polity Press, Cambridge 2016, s.28

¹²²⁵ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties Serving as The Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its First Session, Held at Montreal from 28 November to 10 December 2005, Action Taken by the Conference of the Parties Serving as the Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its First Session*,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2005/cmp1/eng/08a01.pdf>, Decision 1/CMP.1, (14/07/2021), s.3

¹²²⁶ DownToEarth, Climate Change, 'Conference of the Parties 4', <https://www.downtoearth.org.in/climate-change/cop-04> , (28/10/2020)

eylem planı çerçevesinde görüşme ve anlaşmalar üzerinde çalışmalara devam edilmiştir.¹²²⁷

21.yy'a girilmesi ile tüm dünyada her konuda olduğu gibi iklim değişikliği ile mücadele alanında da heyecan yaşanmış, daha ciddi ve somut adımların daha hızlı mutabakatlar çerçevesinde kabul edilmesi ve uygulanmasına yönelik ümitleri artmıştır. 2000 yılında Lahey'de COP6 konferansı yapılmış, konferansta geçen yıl devam edildiği şekilde Buenos Aires eylem planına yönelik çalışmalara devam edilmiştir. Her yıl düzenli olarak görüşülen finansal ve teknolojik fonların mevcut durumu ve büyüklüklerine ilişkin düzenli raporlar sunulmaya devam edilmiştir.¹²²⁸

2001 yılına gelindiğinde Marakeş'te COP7 görüşmeleri yapılmıştır. Aynı yıl IPCC 3. Değerlendirme Raporu (TAR) yayınlanmıştır. Zirvede Marakeş Bakanlar Bildirgesi yayınlanmış olup açlık ve yoksulluğa dikkat çekilerek gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin iklim değişikliğinden daha fazla etkilendiği belirtilmiş, mevcut sorunun her ülkenin ortak sorunu olduğu konusunda irade beyanında bulunulmuştur.¹²²⁹ Ayrıca Marakeş Anlaşması kabul edilerek Kyoto Protokolü uygulama esasları üzerinden mutabakat sağlanmıştır.¹²³⁰ TAR raporunda güncel haliyle Endüstri Devrimi öncesi ile kıyasla 0.6 °C sıcaklık artışının yaşandığı, deniz suyu seviyelerinde ise 10-20 cm arasında bir artışın olduğu belirtilmiş, 1750'li yıllarda CO₂ seviyesinin 280 ppmv olduğu, 2000 yılında ise 360 ppmv seviyesine çıktığı ifade edilmiştir.¹²³¹

2002 yılında Yeni Delhi'de COP8 görüşmelerine devam edilmiştir. Bir önceki yılda kabul edilen ve üzerinde anlaşmaya varılan Bakanlar Bildirgesi yayınlanmış, sürdürülebilir kalkınma öncelikli olacak şekilde iklim değişikliği ile mücadele konseptine olan bağlılık konusunda irade beyanında bulunulmuştur. Ayrıca

¹²²⁷ UNFCCC, *Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Fifth Session, Held at Bonn from 25 October to 5 December 1999*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop5/06a01.pdf>, COP5, (03/11/2020)

¹²²⁸ UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on The First Part of Its Sixth Session, Held at The Hague from 13 to 25 November 2000*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop6/05a02.pdf>, (07/07/2021)

¹²²⁹ UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on Its Seventh Session, Held at Marrakesh from 29 October to 10 November 2001*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop7/13a01.pdf>, s.3, (07/07/2021)

¹²³⁰ A.g.e., s.4, (07/07/2021)

¹²³¹ IPCC, *Summary for Policymakers, A Report of Working Group I of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/wg1spm.pdf>, (08/07/2021), s.2

Marakeş bildirgesine ek olarak Yeni Delhi çalışma programı tesis edilmiş ve beş yıllık süre zarfında işbirliği ve ittifakların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması istenmiştir.¹²³² 2003 yılında Milan'da COP9 konferansı yapılmış, ciddi tedbirlerin alınmaması durumunda 2000 - 2010 yılları arasında mevcut emisyon artışının devam edeceği ve ilgili tüm taraflardan sürece daha aktif katılmaları talep edilmiştir. Her konferansta olduğu gibi bu konferansta da finansal kaynak aktarımı ve teknolojik yardımların artarak devam etmesi konusunda ilgili gelişmiş ülkelere tavsiyelerde bulunulmuştur.¹²³³ 2004 yılında Buenos Aires'de COP10 görüşmeleri yapılmış, önceki konferanslarda alınan kararlar ve uygulama esaslarına yönelik çalışmalar ve karar alma süreçlerine devam edilmiştir.¹²³⁴

2005 yılına gelindiğinde Montreal'da COP11 konferansı yapılmıştır. Konferans öncesi Rusya Federasyonu'nun da Kyoto Protokolünü onaylaması ile beraber önceki dönemlerde belirlenmiş kriterler sağlanmış ve protokol yürürlüğe girmiştir.¹²³⁵ Protokole göre mevcut Ek-I listesinde bulunan taraf ülkeler 1990 yılı emisyon miktarı ile kıyaslandığında %5 oranında azaltıma gitmeyi taahhüt etmiştir. Uygulama takvimi olarak 2008-2012 yılları arasındaki dönemde istenilen hedeflere ulaşılması hedeflenmiştir. Ayrıca COP görüşmelerine ilaveten Kyoto Protokolüne taraf ülkelere düzenlenen CMP1 görüşmeleri başlamış olup protokolün işletilme süreci, yönetimi ve denetlenmesine ilişkin kararların alındığı konferans yapılmaya başlanmıştır.¹²³⁶

¹²³² UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on Its Eighth Session, Held at New Delhi from 23 October to 1 November 2002*, The Delhi Ministerial Declaration, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop8/07a01.pdf>, (13/07/2021), s.3

¹²³³ UNFCCC, *Report of The Conference of The Parties on its Ninth Session, Held at Milan from 1 to 12 december 2003*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop9/06a01.pdf>, s.3, (13/07/2021)

¹²³⁴ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its Tenth Session, Held at Buenos Aires from 6 to 18 December 2004*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop10/10a01.pdf>, (13/07/2021), s.2-4

¹²³⁵ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its eleventh session, held at Montreal from 28 November to 10 December 2005*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2005/cop11/eng/05a01.pdf>, (14/07/2021), s.3

¹²³⁶ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties Serving as The Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its First Session, Held at Montreal from 28 November to 10 December 2005, Action Taken by the Conference of the Parties Serving as the Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its First Session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2005/cmp1/eng/08a01.pdf>, (14/07/2021), s.3

2006 yılı Nairobi’de COP12 ve CMP2 görüşmeleri yapılmış, Kyoto Protokolünün kabul edilmesi sonrası atılması gerekli olan adımların neler olacağı, yol haritasının belirlenmesi ve işletilmesine yönelik detaylı teknik incelemeler yapılmış ve kararlar alınmıştır.¹²³⁷ 2007 yılında Endonezya’nın Bali kentinde COP13 ve CMP3 görüşmeleri yapılmış ve Bali Eylem Planı kabul edilmiştir. Bali Eylem planında açlığı yok etme hedeflerinin devam ettiği, ekonomik ve sosyal kalkınmanın küresel öncelikler arasında olduğu, iklim değişikliği sebebiyle yaşanan küresel ısınmanın tartışmasız bir sorun olduğu, bunun durdurulması adına atılması gereken adımların ivedilikle hayata geçirilmesi gerektiği, sera gazı emisyonlarını azaltma adına daha ciddi çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ekonomik ve sosyal araçların ivedilikle hayata geçirilmesi, riskleri azaltacak adımların atılmasına ilişkin karar alınmış ve irade beyanında bulunulmuştur.¹²³⁸ Aynı yıl IPCC 4. Değerlendirme Raporu (AR4) yayınlanmıştır. Yayınlanan ilgili raporda bir önceki tahmin ve mevcut durumlara ilişkin güncelleme yapılmış olup önceki dönemler ile kıyaslandığında emisyon seviyesinde artışların devam ettiği, deniz suyu seviyesinde yaşanan artışlar ve mevcut durumun ortaya koyduğu riskler, farklı senaryo ve tahminler üzerinden değerlendirilmiştir.¹²³⁹

2008 yılında Polonya Poznan’da COP14 ve CMP4 görüşmeleri yapılmıştır. 2008 yılı Kyoto Protokolü birinci taahhüt dönemi başlangıcı olup sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan taraf ülkelerin 2008 - 2012 yılları arasında emisyon azaltım hedefleri başlatılmıştır. Bunlara ek olarak bir önceki yıl Bali Eylem Planı’nın uygulamalarının geliştirilmesine yönelik kararlar alınmıştır.¹²⁴⁰

¹²³⁷ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twelfth session, held at Nairobi from 6 to 17 November 2006, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2006/cop12/eng/05a01.pdf>, (15/07/2021)

¹²³⁸ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, held in Bali from 3 to 15 December 2007, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf>, (15/07/2021)

¹²³⁹ IPCC, *A Report of Working Group I of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Summary for Policymakers*, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4-wg1-spm-1.pdf>, IPCC 2007, (18/07/2021)

¹²⁴⁰ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its third session, held in Bali from 3 to 15 December 2007, Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its third session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2007/cmp3/eng/09a01.pdf>, (16/07/2021)

2009 yılında Kopenhag'da COP15 ve CMP5 görüşmeleri yapılmıştır. Bu konferansta önceki yıl hazırlanan Kopenhag Anlaşması ilgili taraflara sunulmuş, ilgili taslak anlaşmada iklim değişikliği ile mücadelenin sadece belli ülkeler üzerinden yürütülebilecek bir süreç olmadığı, topyekûn bir katılım ile bu sorunun üstesinden gelinmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kopenhag Anlaşması olarak adlandırılan bu metinde iklim değişikliğinin çağımızın en büyük zorluklarından biri olduğu belirtilmiş, tüm tarafların en acil şekilde iklim değişikliği ile mücadelede sözleşmede de ifade edildiği üzere ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ve göreceli kabiliyet esasına göre hareket etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bilimsel veriler çerçevesinde 21.yy sonuna kadar küresel sıcaklık artışını 2 °C altında tutacak şekilde tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır. Tüm bu faaliyetler ile birlikte uzun vadeli işbirliğinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma esasları doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.¹²⁴¹ Gelişmekte olan taraf ülkelerin de yine bu anlaşmaya taraf olmaları ve kabul etmeleri adına ABD tarafından bir teklif sunulmuştur. İlgili teklifte gelişmiş ülkeler her yıl gelişmekte olan taraf ülkelere 100 milyar ABD doları seviyesinde iklim değişikliği ile mücadelede fon sağlayacaktır. Her ne kadar anlaşmadan ve verilen finansal destekten memnuniyet duyulmuş olsa da bu taslak metin başta Çin olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkelere bağlayıcılık getirmesinden dolayı kabul görmemiş ve yürürlüğe girmemiştir.¹²⁴²

2010 yılında Meksika'nın Cancun kentinde COP16 ve CMP6 görüşmeleri yapılmıştır. Bir önceki konferansta sunulan ve kabul edilmeyen Kopenhag Anlaşması'na atıfta bulunularak yeni bir mutabakat metni üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Cancun Anlaşması olarak adlandırılan metinde iklim değişikliği ile mücadelede ciddi, somut, etkili, sürdürülebilir kalkınma uygulamaları göz önünde bulundurularak adımlar atılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması ifade edilmiştir. Ek olarak gelişmekte olan taraf ülkelere her yıl 100 milyar ABD doları yardım verilmesi

¹²⁴¹ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its fifteenth session, held in Copenhagen from 7 to 19 December 2009,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2009/cop15/eng/11a01.pdf>, (01/08/2021)

¹²⁴² Suzanne Goldenberg, 'Obama's arrival expected to inject fresh momentum into Copenhagen talks', The Guardian, 17/12/2009

konusunda çağrıda bulunulmuş ancak Yeşil İklim Fonu ve Kyoto Protokolü süresinin uzatılmasına ilişkin bir anlaşmaya varılamamıştır.¹²⁴³

2011 yılında Durban'da COP17 ve CMP7 görüşmeleri yapılmış, konferansta Eylemleri Arttırma için Durban Platformu kurulması kararlaştırılmıştır. İlgili çalışma grubunun 2015 yılına kadar faaliyetlerini tamamlaması istenmiş olup hazırlanacak olan taslak çalışmaya emisyon azaltımı konusu ve finans konularından teknoloji transferi ve kalkınmaya, şeffaflıktan kapasite artırımına kadar birçok konu başlığı dahil edilmiştir. 2015 yılında yapılması öngörülen zirveye kadar yeni ve daha kabul edilebilir bir anlaşmasının hazırlanması ve 2020 yılında yürürlüğe girecek şekilde hazırlıkların tamamlanması hedeflenmiştir.¹²⁴⁴ Yapılması istenen bu çalışma Paris Anlaşması'nın hazırlık sürecinin başlangıcı olarak tanımlanabilir.

2012 yılında Katar Doha'da COP18 ve CMP8 görüşmeleri yapılmıştır. Doha görüşmelerinde öne çıkan ilk konu Kyoto Protokolü'nde yapılan değişiklik olmuştur. Yeni düzenlemede 2012 yılında biten ilk taahhüt döneminin süresinin 2020 yılına kadar uzatılması kararı alınmıştır. Doha Değişikliği olarak ifade edilen bu yeni kararda 2013 - 2020 yılları arasında mevcut taraflardan Kyoto Protokolü kapsamında %15 oranında emisyon azaltım taahhüdü vermeleri istenmiştir.¹²⁴⁵ İkinci Kyoto dönemine Rusya, Japonya ve Yeni Zelanda katılmamış olup Kanada 2011 yılında Kyoto Protokolü'nden ayrılmıştır.¹²⁴⁶

2013 yılında Polonya Varşova'da COP19 ve CMP9 görüşmeleri yapılmıştır. Önceki görüşmelerde kurulan Durban Platformu ve çalışmalarına yönelik talep ve istekler ifade edilmiş, 2015 yılına kadar bir taslak metin üzerinde mutabakata

¹²⁴³ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf>, Decision 1/CP.16, (08/08/2021), s.2

¹²⁴⁴ UNEP, *The Durban Platform for Enhanced Action and Equity disagreement: Enough window for the future?*, <https://www.unep.org/resources/report/durban-platform-enhanced-action-and-equity-disagreement-enough-window-future>, (26/06/2022)

¹²⁴⁵ UNFCCC, *Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its eighteenth session*, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cop18/eng/08a01.pdf>, (03/10/2021)

¹²⁴⁶ John Vidal, 'Cancún climate talks in danger of collapse over Kyoto continuation', *The Guardian*, 04/12/2010

varılması talep edilmiştir.¹²⁴⁷ 2014 yılında Lima’da COP20 ve CMP10 görüşmeleri yapılmıştır. Konferansa ek olarak IPCC 5. Değerlendirme Raporu (AR5) yayınlanmıştır. Konferansta İklim için Lima Çağrı Metni yayınlanmış olup ilgili çağrıda bir sonraki dönem olan COP21 görüşmeleri için hazırlanmış olan iklim anlaşmasına tüm tarafların katılması ve kabul etmesi talep edilmiştir. Durban Platformunda geçici çalışma grubunun hazırladığı iklim değişikliği ile mücadelede faaliyetlerin geliştirilmesi adına 2020 yılı sonrası dönemde iklim değişikliği ile mücadelede atılması istenen adımların çerçeve sözleşmesine göre hazırlanmış olan taslak anlaşma metninde detaylı şekilde açıklandığı, ilgili tarafların hassasiyetle bu sürece katkı vermeleri, iklim değişikliği ile mücadelede sera gazı emisyonlarının azaltılması ve izlenecek emisyon azaltım metotlarının ivedilikle hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır.¹²⁴⁸ Lima bildirisinin son bölümüne Paris Anlaşması taslak metni eklenmiştir.¹²⁴⁹ IPCC AR5 raporunda Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında yeryüzünde 0.85 °C sıcaklığın arttığı tespit edilmiş, kimi bölgelerde bu sıcaklık artışının daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Buzul bölgelerinde gözle görülür şekilde erimelerin başladığı ve emisyon seviyesinde Endüstri Devrimi öncesi ile kıyaslandığında %40 oranında bir artışın olduğu, 1901 - 2010 yılları arasında deniz suyu seviyesinde 0.19 metre artışın olduğu raporlandırılmıştır. İlgili raporda gelecekte yaşanması muhtemel senaryolara ilişkin 2040 - 2065 yılları ve 2080 - 2100 yılları arasında sıcaklık ve deniz suyu seviyesi artışına yönelik tahminlerde bulunulmuştur.¹²⁵⁰

2015 yılında Paris’te COP21 ve CMP11 görüşmeleri yapılmıştır. 2015 yılı görüşmeleri ve Kopenhag Konferansı’nda mevcut başarısızlık sonrası taraflara yeni bir anlaşma metni sunulmuş ve ortak mutabakat neticesinde Paris Anlaşması imzaya

¹²⁴⁷ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its nineteenth session, held in Warsaw from 11 to 23 November 2013, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its nineteenth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2013/cop19/eng/10a01.pdf>, (23/10/2021)

¹²⁴⁸ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twentieth session, held in Lima from 1 to 14 December 2014, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twentieth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2014/cop20/eng/10a01.pdf>, (28/12/2021)

¹²⁴⁹ A.g.e., (28/12/2021)

¹²⁵⁰ IPCC, *WGI, Climate Change 2013: The Physical Science Basis, Summary for Policymakers*, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf, (01/01/2022), s.4

açılmıştır.¹²⁵¹ 2020 yılında uygulamaya geçecek olan Paris Anlaşması sadece bir grup ülkelere sorumluluk yüklemekten ziyade tüm tarafları sürece dahil ederek yeni bir anlayış ve konsept ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. İlgili yeni anlaşma 21.yy sonuna kadar sıcaklık artışını Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında 2 °C olabildiğince altında 1.5°C ile sınırlı tutmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda COP ve CMP görüşmelerine paralel olarak Paris Anlaşması Taraflar Konferansı olarak ifade edilen CMA görüşmeleri yapılmaya başlanmıştır.¹²⁵²

2016 yılında Marakeş'te COP22, CMP12 ve CMA1 görüşmeleri yapılmıştır. Bu konferanslarda Paris Anlaşması'nın kabul edilme süreci, 2020 yılı sonrası atılacak olan adımlara ilişkin yol haritalarının hazırlanması konuları ele alınmış olup üye ülkelerin 2020 yılı ve sonrası için kendilerinin belirleyeceği emisyon azaltım taahhütlerini hazırlaması ve devam eden süreçte bunların bildirilmesine ilişkin kararlar alınmıştır.¹²⁵³

2017 yılında Bonn'da COP23, CMP13 ve CMA1-2 görüşmeleri yapılmıştır. Bu konferansta iklim değişikliğine ilişkin Fiji Momentumu olarak ifade edilen bir dizi ek tedbirler üzerinde mutabakata varılmıştır. Fiji Momentumu olarak ifade edilen bildirgede Paris Anlaşması'nın 2020 yılında yürürlüğe girecek olması sebebiyle sürecin hızlandırılmasına ilişkin yasal prosedürlerin tamamlanması, uygulama metinlerinin ve çalışma programlarının hazırlanması, ilgili tarafların uygulayacağı standartların sağlanması için gerekli olan beyan mektuplarına ilişkin bir dizi süreç hızlandırma kararları alınmıştır. Bu hızlandırma sürecinin yanında Talanoa Dialog süreci başlatılmış olup 2020 yılı ve sonrası süreçte katılımcı bir anlayış içerisinde ilgili tüm tarafların daha sürece fazla katkı sunmaları talep edilmiştir.¹²⁵⁴

¹²⁵¹ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twenty-first session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2015/cop21/eng/10a01.pdf>, (07/01/2022)

¹²⁵² A.g.e., (07/01/2022)

¹²⁵³ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-second session, held in Marrakech from 7 to 18 November 2016, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twenty- second session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2016/cop22/eng/10a01.pdf>, (15/01/2022)

¹²⁵⁴ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-third session, held in Bonn from 6 to 18 November 2017, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2017/cop23/eng/11a01.pdf>, (22/01/2022)

2018 yılında Polonya'nın Katoviçe kentinde COP24, CMP14 ve CMA1-3 görüşmeleri yapılmıştır. Bir önceki konferansta ele alınan konular üzerinde görüşmelere devam edilmiş olup Paris Anlaşması'nın yürürlüğe gireceği 2020 yılı ve sonrası süreçte çalışma gruplarının kurulması, usullerin belirlenmesi, rehberlik ve ulusal katkı beyanlarının bildirilmesi gibi konular üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.¹²⁵⁵ 2019 yılında İspanya'nın Madrid kentinde COP25, CMP15 ve CMA2 görüşmeleri yapılmıştır. Konferansta Şili Madrid Harekete Geçme Zamanı başlığında bir dizi kararlar alınmıştır. İlgili konferanslarda IPCC raporlarına atıf yapılarak mevcut raporun tespitlerinin çok değerli olduğuna yönelik memnuniyetler bildirilmiştir.¹²⁵⁶

2020 yılında küresel çapta yaşanan pandemi sebebiyle her yıl yapıla gelen konferans yapılamamıştır. 2021 yılında ise İskoçya'nın Glasgow kentinde COP26, CMP16 ve CMA3 görüşmeleri yapılmış, konferansta Glasgow İklim Paketi imzalanmıştır. İlgili anlaşmada iklim değişikliğinin insanlığın ortak sorunu olduğu bir kez daha vurgulanmış olup bilimsel verilerden daha fazla faydalanılmasına vurgu yapılmıştır. Ayrıca iklim değişikliği ile mücadelede daha etkin olunmasına yönelik irade beyanında bulunulmuştur. 2021 yılı toplantısında kesin bir tarihe kadar kömür kullanımının terk edilmesine yönelik görüşler teklif edilmiş fakat kömür kaynakları açısından zengin olan taraf ülkelerin talepleri de göz önünde bulundurularak kömür kullanımında tedricen azaltıma gidilmesi şeklinde karar metnine eklenmiştir. 21.yy hedeflerinin yakalanması adına 2010 yılında dünyaya salınan toplam emisyon miktarında 2030 yılına kadar en az %45 oranında azaltıma gidilmesi gerektiği belirtilirken, ayrıca ilgili tüm taraf ülkelerden 2050 yılında karbon nötr durumuna geçme hedeflerine sadık kalmaları talep edilmiştir. Yine konferansta her yıl yapılan 100 milyar ABD doları finansal yardımın yeterli olmadığı, iklim değişikliği ile mücadelede gerçek, somut ve ciddi adımlar atılmak isteniyorsa trilyon dolarlara

¹²⁵⁵ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-fourth session, held in Katowice from 2 to 15 December 2018, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/10a1.pdf>, (26/01/2022)

¹²⁵⁶ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-fifth session, held in Madrid from 2 to 15 December 2019, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2019_13a01E.pdf, (28/02/2022)

varan finansal yardım ve desteklerin acil şekilde hayata geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹²⁵⁷

Aynı yıl IPCC 6. Değerlendirme Raporu (AR6) yayınlanmış olup mevcut durumda insan kaynaklı sera gazlarında yaşanan artışlar sebebiyle Endüstri Devrimi öncesi dönem ile kıyaslandığında CO₂ seviyesinin 410 ppm seviyesine çıktığı, oransal olarak bakıldığında % 47 seviyesinde atmosferde CO₂ artışının yaşandığı, sıcaklık artışının 1.1 °C daha yükseldiği, deniz ve okyanuslarda 0.2 metre artışın olduğunun tespit edildiği raporda belirtilmiştir. Raporda ayrıca, başta emisyon olmak üzere ormanlarda yaşanan kayıp ve hasar olmak üzere deniz yaşamına kadar bir çok konuda bilimsel verilere göre tespitlerde bulunulmuştur. Ayrıca 2040 - 2060 - 2100 yıllarına kadar emisyon artma ve azaltma durumlarına göre yaşanması muhtemel sıcaklık artışlarına yönelik farklı senaryolar üzerinden tahminlerde bulunulmuştur.¹²⁵⁸

Yukarıda tarihsel bağlamda BM nezdinde iklim değişikliğine yönelik atılan adımlar ve süreç içerisinde yapılan konferanslar, bilimsel raporlar kronolojik şekilde açıklanmaya çalışılmış ve BM'nin iklim değişikliğine yönelik çalışmalarına ilişkin soruya da süreç analiziyle cevap aranmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son sorusunu BM'nin küresel iklim değişikliği sorunu bağlamında etkili olduğu veya etkisiz kaldığı noktalar nelerdir? oluşturmuştur. Bu sorunun cevabında BM'nin iklim değişikliği sorununa ilişkin etkin ve etkili olduğuna ilişkin değerlendirmelerin farklı açılardan ele alınabildiği öncelikle belirtilmelidir. Uluslararası sistemin mevcut yapısı sebebiyle ve devletlerin bu sistemde temel aktörler olarak kabul edildiği bir yapıda devletler üstü otorite olarak görülen kurumların neredeyse hepsinin bu üstünlük ve güçlerini yine temel aktörler olan devletlerden aldığı görülmektedir. BM nezdinde dünyanın hemen hemen tüm devletlerinin temsil ediliyor olması, bir bakıma insanlığın ortak buluşma

¹²⁵⁷ UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-sixth session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021,
https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2021_01_adv%20..pdf, (16/04/2022)

¹²⁵⁸ IPCC, *Climate Change 2021 The Physical Science Basis*,
https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf,
 (01/05/2022)

noktası olarak nitelendirilmesi,¹²⁵⁹ kısmen de olsa bu örgütün almış olduğu kararların zorunluluklar içermesi BM'yi küresel anlamda etkin bir kurum yapmıştır. Her ne kadar Genel Kurulda alınan kararların tavsiye niteliği taşımasına karşın tarafların çoğunun bu kararlara uyması, diğer aktörleri de doğal olarak bu kararlara uymaya yönlendirmektedir.

Yine BM'nin küresel ölçekte bir kurum olması sebebiyle uygulamaya koymuş olduğu uluslararası rejim ve rejim kurallarının diğer bölgesel aktörlerin kural ve uygulamalarına göre etkisel olarak daha güçlü olacağı açıktır. Bu bağlamda BM'nin küresel iklim değişikliği konusunda atmış olduğu adımlar, 1992 yılında hazırlanan ve 1994 yılında yürürlüğe giren BMİDÇS ile iklim değişikliği rejimi oluşturmada daha güçlü adımların atılmasını sağlamıştır. BM'nin küresel iklim değişikliği bağlamında 1994 yılında yürürlüğe giren anlaşma olan BMİDÇS tam olarak uluslararası rejim tanımına uymaktadır. Nitekim yine BM küresel bir aktör olması ve dünyanın her yerinde kabul gören bir kurum olması sebebiyle kurmuş olduğu uluslararası iklim değişikliği rejimi küresel ölçekte daha başarılı bir mekanizma olarak kabul edilebilir. Bu bakımdan BM yapısı itibariyle iklim değişikliği sorununa karşı bir rejim oluşturmada açısından diğer bölgesel örgütlere göre bir adım öne çıkmaktadır.

Ayrıca rejim teorileri bağlamında kurulan iklim değişikliği rejimi salt bir anlaşma olarak kabul edilmemelidir. Anlaşmalar belli bir ortak paydada hareket etme ve bundan belli bir sürede faydalanma metinleri olarak ifade edilirken,¹²⁶⁰ rejimlerin herhangi bir son tarihi olmaksızın devamlı kendini yenileyen, geliştiren, kendini daha öteye taşıyan ve neticede bir alışkanlığı devamlı kılan, taraflara kültür ve karakter aktaran, bunları yaparken bir ittifak dahilinde faaliyetlerini icra eden yapılar olarak¹²⁶¹ değerlendirildiği belirtilebilir. Bu sebeple BMİDÇS'nin tüm insanlığa yakın, orta ve uzun vadede iklim değişikliği sorununa ilişkin karakter ve davranış sunduğu, ittifak içerisinde yeni yaklaşımların benimsenmesinde öncülük yaptığı değerlendirilmektedir.¹²⁶²

¹²⁵⁹ Achim Steiner, a.g.m., (15/03/2021)

¹²⁶⁰ Zeynep Songül İnanç, a.g.e., s.29

¹²⁶¹ A.g.e., s.30

¹²⁶² A.g.e., s.31

Bunlara ek olarak çeşitli ülke ve bölgesel örgütlerin iklim değişikliği ile ilgili atmış olduğu adımlar yine BM'nin iklim değişikliği rejimi kurulması ile hayata geçirilmiştir. Farklı ülke ve bölgesel örgütlerin iklim değişikliği konusunda uyguladıkları süreçler incelendiğinde devamlı surette BM'nin yayınlamış olduğu rapor, bilgi metni, senaryo ve uygulamalar paralelinde faaliyetler yürüttükleri görülmektedir. BM'nin iklim değişikliğine ilişkin yayınlamış olduğu IPCC değerlendirme raporları, her yıl toplanan ve kararlar alınan COP görüşmeleri sadece BM'nin yol haritasını çizmemekte, aynı şekilde ülkelerin ve bölgesel örgütlerin de yol haritasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda BM'nin ülkelere ve diğer uluslararası örgütlere rehberlik ve danışmanlık hizmeti vermek gibi bir misyonun da mevcut olduğu belirtilebilir. Ayrıca BM tarafından hazırlanmış olan teknik ve bilimsel raporların dünyanın her yerinden katılımcıların ortak görüşleri ile oluşturulması sebebiyle tüm dünyaca kabul görmekte olduğu söylenebilir.

Bir başka noktadan konu ele alındığında BM, atılması gerekli olan adımların diğer bölgesel örgütlerden ziyade küresel boyutta ele alınması gerektiğini savunmakta ve bu yaklaşım ile hareket etmektedir.¹²⁶³ Örnek olarak küresel iklim değişikliği bağlamında 2020 yılında dünyaya salınan sera gazı emisyonu 52 GtCO₂ seviyesinde olmuştur. AB'nin bu dönemde toplam sera gazı emisyonu ise 4.5 GtCO₂ seviyesinde olmuştur. AB mevcut hali ile toplam sera gazı emisyonunun %8.5 oranından sorumludur.¹²⁶⁴ Bu örnekten hareketle küresel iklim değişikliği ile mücadelede sadece AB'nin etkinlik göstermesi ve çaba sarf etmesinin yetersiz kalacağı açıktır. Aynı şekilde Afrika Birliği'nin küresel toplam sera gazı emisyonundaki payı %3-4 seviyelerindedir. Ayrıca Afrika Birliği iklim değişikliğinden öte kuraklık ve açlık ile mücadele, fakirliğin ortadan kaldırılması gibi çok daha büyük sorunlar ile yüzleşmektedir.¹²⁶⁵ Kısaca sadece AB, Afrika Birliği veya bazı bölgesel örgütlerin kendi politikaları ile hareket ederek emisyon azaltım çabaları yetersiz kalacağı anlaşılmaktadır. Bu noktada BM'nin tüm tarafları

¹²⁶³ Joanna Depledge, *The Organization of Global Negotiations Constructing the Climate Regime*, Eartscan, London, 2005, s.20

¹²⁶⁴ OECD, 'Greenhouse Gas Emission', https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AIR_GHG, (10/05/2021)

¹²⁶⁵ Climate Diplomacy, 'Climate Diplomacy in Africa', NEPAD, 2016, s.6-7

harekete geçirerek küresel iklim değişikliğine karşı topyekûn bir girişim çabasında olması oldukça önemlidir.

Bunların yanında Küresel İklim Değişikliği Rejimi sadece sera gazı emisyon azaltımı anlayışına sahip bir yapı değildir. Elbette sera gazı azaltımı bu sürecin en önemli adımlarının başında yer almaktadır. Fakat emisyon azaltımına ek olarak daha az emisyon salımı yapan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere finansal, teknolojik, ekonomik ve insani yardımlarda bulunulması sürecin olmazsa olmaz başlıklarındandır. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyon artışı sebebiyle toprak, su, sağlık, kalkınma gibi konularda sorunlar yaşamaları bu ülkelerin süreçte destek almalarını zaruri kılmaktadır. Bu ülkelerin kendi imkanları ile iklim değişikliğiyle mücadelede yetersiz kalacağı açıktır. Bu noktada yine sözleşmede ifade edilen gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelere teknolojik, finansal ve ekonomik yardımlar almaları durumunda sürece daha faydalı ve olumlu katkılar sunmaları mümkün olacaktır. Tüm yardım ve destek çabaları, hazırlıkları yine BM nezdinde alınan kararlar ve oluşturulmuş olan rejimin kuralları içerisinde yapılmaktadır.¹²⁶⁶ Bu perspektiften bakıldığında BM'nin bu alanda atmış olduğu adımlarının yetersiz olduğu kabul edilmek ile beraber isabetli ve yerinde olduğu sonucuna varılmakta, gelişmiş ülkelerin veya zengin ülkelerin bu süreci desteklemesi durumunda mevcut durumdan çok daha iyi seviyelere varılabileceği değerlendirilmektedir.

BM'nin iklim değişikliği sorununa ilişkin etkisiz kaldığı konular ele alındığında elde edilen sonuçlar ve değerlendirmeler şu şekildedir: Yapılan eleştiriler arasında 1988 yılı BM'nin bu alanda adım atmaya başladığı tarih olarak kabul edildiğinde sera gazı emisyonlarında bir azalma gözlenmediği aksine arttığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak 1990 yılında doğaya salınan sera gazı emisyonu miktarı 38 GtCO₂ seviyesindeyken 2020 yılında bu salınım 52 GtCO₂ seviyesine çıkmıştır.¹²⁶⁷ BM'nin hem küresel bir örgüt olması hem de bu alanda bir rejim oluşturduğu gerçeği karşımızda olmasına rağmen 30 yıldan fazla süredir kayda değer

¹²⁶⁶ UNFCCC, *United Nations Framework Convention on Climate Change*, https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/convention.pdf, (13/10/2020)

¹²⁶⁷ UN, *Emissions Gap Report 2020*, UNEP, Nairobi 2020, s.5

bir azaltıma gidilememesi BM'yi bu açıdan başarısız şeklinde değerlendirmeler vardır. Ayrıca sözleşmenin oluşturulduğu dönemde ve devam eden süreçte sera gazı azaltım konusunda sadece gelişmiş ve pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkelere sorumluluk yüklenmesi, sürecin başarısız olduğuna yönelik yaklaşımları beraberinde getirmiştir.¹²⁶⁸

Yine etkisizlik bağlamında yapılan eleştirilere bakıldığında Kyoto Protokolü uygulama dönemlerine ilişkin verilen taahhütlerin az olması ve bu hedeflere ulaşımının zor bir adım olmadığı, kısmi tedbirler ile verilen hedeflere kolayca ulaşılmasının mümkün olduğu değerlendirme yapılmaktadır. Ayrıca protokole katılma veya protokolden çekilme gibi süreçlerin taraf ülkelerin inisiyatifinde olması, ülkelerin kendi çıkarlarına aykırı olacak yaptırımlar söz konusu olduğunda protokole dahil olmama veya çıkma gibi haklarının olması BM'nin böylesi bir yaklaşımda herhangi bir yaptırımda bulunamaması süreci etkisiz olduğuna yönelik görüşler vardır.¹²⁶⁹ Ayrıca bu dönemde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere emisyon azaltımı konusunda sorumluluk yüklenmesi adil olmayacağı, hali hazırda bu ülkelerin ekonomik ve kalkınma olarak dezavantajlı olduğu, böyle bir sorumluluğun herkese yüklenmesi durumunda alınacak olan bu kararın uygulanabilirliğinin yok denilecek kadar az olacağı gibi yaklaşımlar öne çıkmıştır.¹²⁷⁰ Öyle ki gelişmiş ülkelerin dahi bir kısmı Kyoto Protokolü kapsamında çok az olarak nitelenen bir azaltıma gitmeyi reddetmiştir. Bu noktada BM'nin başarısız olduğu veya yetersiz kaldığı eleştirilerinin bir kısmı sorumlu ülkelerin bu konuda isteksiz ve yavaş kalmalarından kaynaklanmaktadır. Netice olarak emisyon azaltımında ve iklim değişikliği ile mücadele edilmesinde ilk sorumluluk yine devletlerin kendisine düşmektedir.¹²⁷¹

Yukarıda ifade edilen etkisizlik ve başarısızlık yaklaşımlarına ilişkin bir dizi açıklama ve genel hipotezin sınanmasına ilişkin cevaplar bulunabilir. BMİDÇS, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması'nın getirmiş olduğu yenilikler bir bütün olarak ele alındığında ve bardağın dolu tarafından bakıldığında şu gerçek karşımıza

¹²⁶⁸ Thomas G. Weiss, age. s.28

¹²⁶⁹ A.g.e., s.30

¹²⁷⁰ Aruna Chandrasekhar, ' The UN climate talks ended in deadlock. Is this really the best the world can manage?', The Guardian, 21/12/2019

¹²⁷¹ Thomas G. Weiss, a.g.e. s.31

çıkılmaktadır. BM 30 yıldan fazla süredir yürütülen iklim değişikliği ile mücadelede bilinç, karakter ve davranış modeli oluşturmuştur denilebilir. Günümüzde dünyanın her bölgesinde küresel iklim değişikliği sorunu bir olgu olarak kabul edilmektedir. Devletlerin bu konuda adım atmadaki isteksizliklerine rağmen sivil toplum kuruluşları ve bireysel bağlamda insanların konuya ilişkin daha fazla bilinçlenmesi mevcut sorun ile mücadelede tüm tarafların elini güçlendirmektedir. Bir kez daha ifade etmek gerekirse 1990'lı yıllardan itibaren küresel iklim değişikliği sorunu bağlamında elde edilen veriler, süreç, tecrübe, davranış bütünü, karakter sunma açısından insanlık önemli, faydalı gelişmeler ve sonuçlar elde etmiştir. Halen atılması gerekli olan çok fazla adımın olduğu kabul edilmek ile beraber önemli kazanımların elde edildiği de açıktır. Bu kazanımlar yine BM ve kurumlarının, bölgesel örgütlerin, üye ülkelerin, sivil toplum kuruluşlarının, bireylerin gayret ve girişimleri ile elde edilmiştir. Tüm bu süreçlerin sonucunda mevcut bilgi, birikim ve tecrübelerden yola çıkarak yeni bir yol haritası kabul edilmiş, 2015 yılında Paris Anlaşması ile süreç farklı bir boyut kazanmıştır. Bu yeni yaklaşım ve perspektif ile küresel iklim değişikliği sadece gelişmiş ülkelere sorumluluk yüklememekte, tüm ülkelerin bu alanda sorumluluklarının olduğunu hatırlatmakta ve eyleme geçilmesini teşvik etmektedir.

Süreç içerisinde elde edilen tecrübe, birikim ve verilerin teknoloji ve ekonomik bağlamda insanlığı ileri seviyeye taşıdığı sonucu bir başka önemli konudur. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği sorununu kabul etmeleri neticesinde bu sorunu durdurma adına teknolojik ve finansal olarak oldukça önemli adımlara ve kazanımlara imza atılmıştır. Ulaşımdan, ısınmaya, yenilebilir enerji teknolojisinden, altyapı inşasına kadar birçok farklı alanda ileri seviyede değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Ayrıca bu süreçte yine gelişmiş ülkeler sera gazı emisyonunu azaltarak dahi ekonomik büyümenin yaşanabileceğini göstermişlerdir. Sadece bu konu bile küresel iklim değişikliği ile mücadele süreci ele alındığında insanlığa oldukça faydalı bir süreç olarak değerlendirilebilir.¹²⁷²

¹²⁷² Jacob Werksman, Jürgen Lefevere, Artur Runge-Metzger, 'The EU and International Climate Change Policy', Derleyen: Jos Delbeke, Peter Vis, *EU Climate Policy Explained*, Routledge, European Union, 2016, s.94-107, s.98

BM her ne kadar uluslar üstü bir yapı olsa da uluslararası ilişkilerin yapısı gereği devletlerin üzerinde herhangi bir üst otoritenin olmaması bu kurumun dahi yapabileceklerini sınırlandırmaktadır. Bu noktada emisyon azaltım konularında ilk sorumluların devletlerin kendisi olduğu gerçeğine dikkat çekilmelidir. Emisyon artışının başlıca sorumluları ülkeler ve uyguladıkları politikaların olduğu ve bu olumsuz sürece engel olması gerekenlerin yine ülkelerin kendisi olması gerektiği akıldan çıkarılmamalıdır. BM bu süreçte sadece liderlik, yol gösterme, koordinasyon ve sekretarya gibi misyonlar ve sorumluluklar çerçevesinde hareket etmektedir. Sorunun çok boyutlu olması sebebiyle küresel bir örgüt olan BM nezdinde bu faaliyetlerin yürütülmesinin sonuca ulaşmada daha başarılı olacağı değerlendirilmektedir.

Son dönemde uygulamaya konan Paris Anlaşması ile beraber sürece farklı bir boyut kazandırılmıştır. Elde edilen bilgi, birikim ve tecrübeler sonucunda hazırlanan ve uygulamaya konulan Paris Anlaşması ile küresel çapta iklim değişikliği ile mücadelede daha etkin ve etkili adımların atılacağı umutları arttırmıştır. Taraf ülkelerin bildirmiş oldukları taahhütler ve hedefler bir bütün olarak değerlendirildiğinde mevcut anlaşma bir kazanım olarak görülmektedir. Paris Anlaşması'nın uygulamaları, yeni yönetsel yaklaşımı ile taraf ülkelere önemli imkanlar sunmakta, ilgili anlaşma taraflara karşı motive edici anlayışın işlerlik kazanacağı bir sürece dahil olmayı vadetmektedir.¹²⁷³ Paris Anlaşması, BMİDÇS'nde ve Kyoto Protokolünde bulunan önemli konuları bünyesinde barındırmakta, yeni norm inşa sürecinde yönetsel anlamda daha dikkatli ancak hızlı adımların atılması ve bunların uygulanması konusunda ciddi katkılar sunmaktadır.

Eldeki mevcut veriler değerlendirildiğinde, BM'nin rejim oluşturma çabalarında etkin ve etkili olduğu, bunların uygulanması ve işlerliği konusunda halen istenilen seviyede olmamasına rağmen günümüz ve gelecek nesiller için umut vadeden bir anlayış ile hareket ettiği değerlendirilmektedir. Kyoto Protokolü dar bir grup tarafından işletilmesine rağmen gelecek dönemde nelerin yapılmaması veya hangi adımların atılmasının doğru olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

¹²⁷³ Lenore Taylor, 'Paris climate deal is an 'opportunity to change the world'', The Guardian, 12/12/2015

Ayrıca Kyoto döneminde elde edilen kazanımlar, veriler, gelişen teknoloji, değişen algılar, dünya kamuoyunda iklim değişikliği konusunun daha fazla yer alması ve bu konuda ki hassasiyetlerin geçmiş 30-40 yıllık dönem değerlendirildiğinde daha da arttığı açıktır. Düşüncelerde yaşanan değişim, algıların yeniden şekillenmesi, toplum ve bireylerin dönüşümü Paris Anlaşması gibi bir sonucu ortaya çıkarmıştır. Devamlı tekrar edildiği üzere iklim değişikliği sorunu sadece bir grup tarafından ele alınan bir konu olmaktan öte tüm insanlığın ortak sorunu olduğu ve küresel çapta atılacak olan ciddi adımlar ve alınacak olan tedbirler ile bu sorunun üstesinden gelinebileceği daha net anlaşılmaktadır.

Son yayınlanan IPCC raporunda görüldüğü şekilde emisyon seviyesinde bir azalmadan öte artışın devam ettiği bir gerçektir. Ne var ki, küresel çapta bir mücadeleye girişme sürecinin daha yeni başladığı, ülkelerin verecekleri ulusal katkı beyanları ile emisyonlarda ciddi azaltıma gideceklerini beyan etmeleri gelecek adına umut vadetmektedir. Diğer taraftan 2050 yılında karbon nötr durumuna geçeceğini beyan eden ülke sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu vaatler ışığında gelecek on yıllarda emisyonlarda ciddi azalmaların yaşanacağı, emisyon dengesinin kısa sürede sağlanması durumunda BM tarafından yeni hedeflerin belirleneceği, negatif emisyon gibi yeni anlayış ve konseptlere geçiş yapılabileceği şeklinde görüşler öne çıkmaktadır. Dikkat çekilmek istenen konu, küresel iklim değişikliği sorununa küresel çapta bir eylem ve mücadele anlayışının tesis edilmesi ve bir başarının yakalanmasının kısa vadede mümkün olamayacağıdır. Uzun vadeli ve süreklilik arz eden adımlar, takip sisteminin devamlı olması ve tüm tarafların etkin katılımları ile sürece dahil edilmesinin daha gerçekçi bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR

UNFCCC, *United Nations Framework Convention on Climate Change*,
https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf , (13/10/2020)

UNFCCC, *Kyoto Protocol*,
<https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf> , UN 1998, (28/02/2021)

UNFCCC, *Paris Agreement*, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> , (01/03/2021)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KARARLARI

UNFCCC, Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its First Session, Held at Berlin from 28 March to 7 April 1995, COP1,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop1/07a01.pdf> , (15/10/2020)

UNFCCC, Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Second Session, Held at Geneva from 8 to 19 July 1996, COP2,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop2/15a01.pdf>, 20 October 1996,
 (20/10/2020)

UNFCCC, Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Third Session, Held at Kyoto from 1 to 11 December 1997,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop3/07a01.pdf> , COP3,
 (24/10/2020)

UNFCCC, Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Fourth Session, Held at Buenos Aires from 2 to 14 December 1998,

The Buenos Aires Plan of Action,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop4/16a01.pdf> , (28/10/2020)

UNFCCC, Conference of The Parties, Report of The Conference of The Parties on Its Fifth Session, Held at Bonn from 25 October to 5 December 1999,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop5/06a01.pdf>, COP5, Decision 4/CP.5, (03/11/2020)

UNFCCC, Report of The Conference of The Parties on The First Part of Its Sixth Session, Held at The Hague from 13 to 25 November 2000,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop6/05a02.pdf>

UNFCCC, Report of The Conference of The Parties on The Second Part of Its Sixth Session, Held at Bonn from 16 to 27 July 2001,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop6secpart/05a01.pdf>, (07/07/2021)

UNFCCC, Report of The Conference of The Parties on Its Seventh Session, Held at Marrakesh from 29 October to 10 November 2001,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop7/13a01.pdf> , (07/07/2021)

UNFCCC, Report of The Conference of The Parties on Its Eighth Session, Held at New Delhi from 23 October to 1 November 2002, The Delhi Ministerial

Declaration, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop8/07a01.pdf>, (13/07/2021)

UNFCCC, Report of The Conference of The Parties on its Ninth Session, Held at Milan from 1 to 12 december 2003,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop9/06a01.pdf>, (13/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its Tenth Session,
Held at Buenos Aires from 6 to 18 December 2004,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop10/10a01.pdf>, (13/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its eleventh session,
held at Montreal from 28 November to 10 December 2005,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2005/cop11/eng/05a01.pdf>,
(14/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties Serving as The Meeting
of the Parties to the Kyoto Protocol on its First Session, Held at Montreal from 28
November to 10 December 2005, Action Taken by the Conference of the Parties
Serving as the Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its First Session,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2005/cmp1/eng/08a01.pdf>, (14/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twelfth session,
held at Nairobi from 6 to 17 November 2006,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2006/cop12/eng/05a01.pdf>,
(15/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of
the Parties to the Kyoto Protocol on its second session, held at Nairobi from 6 to 17
November 2006, Action taken by the Conference of the Parties serving as the
meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its second session,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2006/cmp2/eng/10a01.pdf>,
(15/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, held in Bali from 3 to 15 December 2007,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf>,
(15/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its third session, held in Bali from 3 to 15 December 2007, Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its third session,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2007/cmp3/eng/09a01.pdf>, (16/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its fourteenth session, held in Poznan from 1 to 12 December 2008,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2008/cop14/eng/07a01.pdf>,
(16/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its fourth session, held in Poznan from 1 to 12 December 2008,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2008/cmp4/eng/11a02.pdf>,
(31/07/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its fifteenth session, held in Copenhagen from 7 to 19 December 2009,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2009/cop15/eng/11a01.pdf>,
(01/08/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its fifth session, held in Copenhagen from 7 to 19 December 2009, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its fifth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2009/cmp5/eng/21a01.pdf>, (08/08/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf>, (08/08/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its sixteenth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2010/cop16/eng/07a02.pdf>, (25/09/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its sixth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its sixth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2010/cmp6/eng/12a01.pdf>, (25/09/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its seventeenth session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its seventeenth session,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2011/cop17/eng/09a01.pdf>
(25/09/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its seventeenth session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its seventeenth session,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2011/cop17/eng/09a02.pdf>,
(25/09/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its seventh session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its seventh session,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2011/cmp7/eng/10a01.pdf>, (26/09/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its seventh session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its seventh session,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2011/cmp7/eng/10a02.pdf>, (02/10/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its eighteenth session,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cop18/eng/08a01.pdf>,
(03/10/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its eighteenth session,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cop18/eng/08a02.pdf>, (16/10/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its eighteenth session,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cop18/eng/08a03.pdf>, (16/10/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its eighth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its eighth session,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cmp8/eng/13a01.pdf>, (17/10/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its eighth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, Part Two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its eighth session,

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cmp8/eng/13a02.pdf>, (23/10/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its nineteenth session, held in Warsaw from 11 to 23 November 2013, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its nineteenth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2013/cop19/eng/10a01.pdf>, (23/10/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its ninth session, held in Warsaw from 11 to 23 November 2013, Part two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its ninth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2013/cmp9/eng/09a01.pdf>, (18/12/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twentieth session, held in Lima from 1 to 14 December 2014, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twentieth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2014/cop20/eng/10a01.pdf>, (28/12/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its tenth session, held in Lima from 1 to 14 December 2014, Part two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its tenth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2014/cmp10/eng/09a01.pdf>, (29/12/2021)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twenty-first session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2015/cop21/eng/10a01.pdf>, (07/01/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its eleventh session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015, Part two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its eleventh session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2015/cmp11/eng/08a01.pdf>, (09/01/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-second session, held in Marrakech from 7 to 18 November 2016, Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twenty- second session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2016/cop22/eng/10a01.pdf>, (15/01/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its twelfth session, held in Marrakech from 7 to 18 November 2016, Part two: Action taken by the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol at its twelfth session, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2016/cmp12/eng/08a01.pdf>, (16/01/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on the first part of its first session, held in Marrakech from 15 to 18 November 2016,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2016/cma1/eng/03a01.pdf>,
(22/01/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-third session, held in Bonn from 6 to 18 November 2017,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2017/cop23/eng/11a01.pdf>,
(22/01/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its thirteenth session, held in Bonn from 6 to 18 November 2017,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2017/cmp13/eng/07a01.pdf>,
(26/01/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on the second part of its first session, held in Bonn from 6 to 18 November 2017,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2017/cma/eng/02.pdf>, (26/01/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-fourth session, held in Katowice from 2 to 15 December 2018,
<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/10a1.pdf>, (26/01/2022)

UNFCCC, Add.2, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/10a2e.pdf>,
(26/01/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its fourteenth session, held in Katowice from 2 to 15 December 2018, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/08a1e.pdf>, (23/02/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on the third part of its first session, held in Katowice from 2 to 15 December 2018, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2018_03a01E.pdf, (23/02/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-fifth session, held in Madrid from 2 to 15 December 2019, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2019_13a01E.pdf, (28/02/2022)

UNFCCC, Add.2, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2019_13_a02E.pdf, (01/03/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its fifteenth session, held in Madrid from 2 to 15 December 2019, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cmp2019_08a01E.pdf, (01/03/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on its second session, held in Madrid from 2 to 15 December 2019, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2019_06a01E.pdf, (02/03/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-sixth session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2021_01_adv%20..pdf, (16/04/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its twenty-sixth session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021, Add.2, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2021_12_add2_adv.pdf, (16/04/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Kyoto Protocol on its sixteenth session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cmp2021_8a01_adv.pdf, (30/04/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on its third session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_10_add1_adv.pdf, (30/04/2022)

UNFCCC, Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on its third session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021, Add.3, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_10_add3_adv.pdf, (29/05/2022)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ IPCC RAPORLARI

IPCC, (FAR) *Climate Change IPCC Assessment Report, Working Group I*, <https://www.ipcc.ch/report/ar1/wg1/> 1990, 1990

IPCC, (FAR) *Climate Change IPCC Impact Report, Working Group II*, Summary, <https://www.ipcc.ch/report/ar1/wg2/> , 1990

IPCC, (FAR) *Climate Change IPCC Impact Report, Working Group III, Summary*, <https://www.ipcc.ch/report/ar1/wg3/> 1990

IPCC, *Climate Change IPCC Assessment Report, Executive Summary*, Cambridge University Press, Cambridge 1990

IPCC, (SAR) IPCC Second Assessment Climate Change 1995, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/2nd-assessment-en-1.pdf>, (18/10/2020)

IPCC, (TAR) Summary for Policymakers, A Report of Working Group I of the Intergovernmental Panel on Climate Change, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/wg1spm.pdf>, (08/07/2021)

IPCC, (TAR) Climate Change 2001: Impacts, Adaptation, And Vulnerability, A Report of Working Group II of the Intergovernmental Panel on Climate Change, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/wg2spm.pdf>, (08/07/2021)

IPCC, (TAR) Climate Change 2001: Mitigation, A Report of Working Group III of the Intergovernmental Panel on Climate Change, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/wg3spm.pdf>, (09/07/2021)

IPCC, (AR4) A Report of Working Group I of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Summary for Policymakers, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4-wg1-spm-1.pdf>, IPCC 2007, (18/07/2021), s.2

IPCC, (AR4) Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change,

<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4-wg2-spm-1.pdf>, (31/07/2021),
IPCC 2007

IPCC, (AR4) Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment
Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change,

<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4-wg3-spm-1.pdf>, (31/07/2021)

IPCC, (AR5) WGI, Climate Change 2013: The Physical Science Basis,
Summary for Policymakers,

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf,
(01/01/2022)

IPCC, (AR5) WGII, Climate Change 2014 Impacts, Adaptation, and
Vulnerability, Summary for Policymakers,

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar5_wgII_spm_en.pdf, (07/01/2022)

IPCC, (AR5) IIIWG, Climate Change 2013: The Physical Science Basis,
Summary for Policy Makers,

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf,
(07/01/2021)

IPCC, (AR6) Chapter Outline Of The Working Group I Contribution to The
IPCC Sixth Assessment Report

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/11/AR6_WGI_outlines_P46.pdf, IPCC
Secretariat, Montreal Canada 6-10 September 2017

IPCC, (AR6) Chapter Outline Of The Working Group II Contribution to
The IPCC Sixth Assessment Report (AR6),

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/11/AR6_WGII_outlines_P46.pdf ,
IPCC Secretariat, Montreal Canada 6-10 September 2017, s. Annex 1

IPCC, (AR6) Chapter Outline Of The Working Group III Contribution to The IPCC Sixth Assessment Report (AR6),

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/11/AR6_WGIII_outlines_P46.pdf ,

IPCC Secretariat, Montreal Canada 6-10 September 2017

IPCC, (AR6) Climate Change 2021 The Physical Science Basis,

https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf, (01/05/2022)

IPCC, (AR6) Climate Change 2022 Impacts, Adaptation and Vulnerability,

https://report.ipcc.ch/ar6wg2/pdf/IPCC_AR6_WGII_SummaryForPolicymakers.pdf, (14/05/2022)

IPCC, (AR6) Climate Change 2022 Mitigation of Climate Change,

https://report.ipcc.ch/ar6wg3/pdf/IPCC_AR6_WGIII_SummaryForPolicymakers.pdf , (21/05/2022)

DiĞER İLGİLİ BELGELER

Africa Union, ‘Draft Africa Climate Change Strategy 2020-2030’,

https://archive.uneca.org/sites/default/files/uploaded-documents/ACPC/2020/africa_climate_change_strategy_-_revised_draft_16.10.2020.pdf.15 , (11/05/2021)

Climate Action: Why It Matters,

https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2019/07/13_Why-It-Matters-2020.pdf , (09/03/2021)

Climate Diplomacy, ‘Climate Diplomacy in Africa’,

<https://www.nepad.org/climate/publication/climate-diplomacy-africa>, NEPAD, 2016

European Commission, 2030 Climate and Energy Policy Framework,
https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/145397.pdf,
 Brussel, 24 Ekim 2014,

FAO, FAO's Work on Climate Change,
<http://www.fao.org/3/ca7126en/ca7126en.pdf> , 2019

G20, Climate Transparency Report, <https://www.climate-transparency.org/wp-content/uploads/2020/11/Climate-Transparency-Report-2020.pdf>, 2020, s.4, (15/05/2021)

IPCC Factsheet: What is the IPCC?,
https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/FS_what_ipcc.pdf , (06/03/2021)

Sustainable Development Goals, Take Urgent Action to Combat Climate Change and Its Impact, https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2020/07/E_infographics_13.pdf , (09/03/2021)

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Paris Anlaşması,
<https://iklim.csb.gov.tr/paris-anlasmasi-i-98587> , (01/03/2021)

UNEP, Emissions Gap Report 2020, UNEP DTU Partnership,
<https://www.unep.org/emissions-gap-report-2020>, Nairobi 2020

UN, General Assembly,
<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/02/UNGA43-53.pdf> , (06/03/2021)

UN, General Assembly, Report of The United Nations Conference on Environment and Development,
https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf , (10/10/2020)

UN General Assembly, Resolution,

<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/02/UNGA43-53.pdf> , (06/04/2020)

UN, General Assembly, Progress achieved in the implementation of resolution 44/207 on protection of global climate for present and future generations of mankind, Ministerial Declaration, A/45/696/Add.1, Annex III, <https://digitallibrary.un.org/record/102980?ln=fr> , 1990

UN, General Assembly, Protection of The Global Climate for Present and Future Generations of Mankind, <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/1990/un/eng/a45696a1.pdf> , 8 November 1990, (13/10/2020)

UN Sustainable Development, Agenda 21, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> , (12/10/2020)

UN, *Rules og Procedure of The General Assembly*, New York, 2016, <http://undocs.org/en/A/520/rev.18> , (20/03/2021)

UN, Report of The UN Conference on The Human Enviroment, Stockholm, 5-16 June 1972, <http://undocs.org/en/A/CONF.48/14/Rev.1> , (11/10/2020)

UN, The Second World Climate Conference, https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=6227 , International Conference Centre, Geneva, WMO, 1990, (12/10/2020)

UN, United Nations Conference on the Environment, 5-16 June 1972, Stockholm, <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> , (11/10/2020)

KİTAPLAR

Aggarwal, Vinod K., *Liberal Protectionism The International Politics of Organized Textile Trade*, University of California Press, Berkeley, 1985

Asher, Robert E., - Kotschnig, Walter M., - Brown, William Adams, *The United Nations and Economic and Social Cooperation*, The Brookings Institution, Washington 1957

Bernstein, Steven, *The Compromise of Liberal Environmentalism*, Columbia University Press, New York, 2001

Bodansky, Daniel, 'The International Climate Change Regime', *Perspectives on Climate Change: Science, Economics, Politics, Ethics*, 2015

Bodansky, Daniel, 'The History of the Global Climate Change Regime', Researchgate, 2001

Bolin, Bert, *A History of the Science and Politics of Climate Change: the Role of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007

Boulding, Kenneth E., *Conflict and Defense: A General Theory*, University Press of America, Lanham 1962

Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York 1977

Burroughs, William J., *Climate Change in Prehistory The End of the Reign of Chaos*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005

Cairncross, Frances, Inc. *A Guide to Business and The Environment*, Island Press, Washington 1995

Depledge, Joanna, *The Organization of Global Negotiations: Constructing the Climate Change Regime*, Earthscan, London 2005

Dolivet, Louis, *The United Nations A Handbook on The New World Organization*, Farrar, Straus and Company, New York, 1947

Ellickson, Robert C., *Order Without Law*, Harvard University Press, Harvard 1991

Fenichell, Stephen S. – Andrews, Phillip, *The United Nations Blueprint for Peace*, The John C. Winston Company, Philadelphia 1954

Fisher, Dana R., *National Governance and the Global Climate Change Regime*, Rowman Publishers, Lanham 2004

Flohn, Hermann, *Climatology - Descriptive or Physical Science ?* Bullentin, October 1970

Franck, Thomas M., *The Power of Legitimacy among Nations*, Oxford Press, Oxford, 1990

Frankel, Stephen – Regan, Mary, *The PGA Handbook A practical guide to the United Nations General Assembly*, Permanent Mission of Switzerland to the United Nations, New York, 2011

Gall, Timothy L., *Worldmark Encyclopedia of The Nations United Nations*, Thomson Gale, New York, 2004

Gillad, Arthur, *Climate Change*, Greenhaven Press, New York, 2011

Glover, Leigh, *Postmodern Climate Change*, Routledge, New York, 2006

Haas, Ernst B., *When Knowledge Is Power: Three Models Of Change in International Organizations*, University of California Press, California 1991

Hasenclever, Andreas – Mayer, Peter – Rittberger, Volker, Theories of International Regimes, Cambridge University Press, Cambridge 1997

Johnson, Stanley, UNEP The First 40 Years A Narrative, UNEP, Nairobi, 2012

Karluk, Rıdvan, Küreselleşen Dünya Uluslararası Kuruluşlar, Beta, İstanbul 2007

Keohane, Robert O., After Hegemony Cooperation and Discord in the World Politic Economy, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1984

Khan, Mizan R., Toward a Binding Climate Change Adaptation Regime, Routledge, Oxon 2014

Kirton, John J. – Kokotsis, Ella, The Global Governanace of Climate Change G7, G20 and UN Leadership, Ashgate, Farnham 2015

Leonard, Larry, International Organization, McGraw-Hill Book, New York, 1951

McCormick, John, The Global Enviromantal Movement, Second Edition, John Wiley & Sons, West Sussex, 1995

Meigs, Cornelia, The Great Design, Brown and Company, Boston 1964

Moncel, Remi – Joffe, Paul – Levin, Kelly, Building the Climate Change Regime Survey and Analysis of Approaches, Working Paper, United Nations Environment Programme, World Resources Institute, 2011

Moravcsik, Andrew, ‘Liberal International Relations Theory: A Social Scientific Assessment’, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, 2001

Nitoiu, Cristian, *The EU Foreign Policy Analysis*, Palgrave Macmillan, New York, 2015

Nye, Joseph S. – Keohane, Robert O., *Power and Interdependence*, Longman, Boston 1977

Olson, Mancur, *The Logic Of Collective Action Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Massachusetts, 1965

Ostrom, Elinor, *Governing the Commons The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, Cambridge 1990

Primavesi, Anne, *Gaia and Climate Change*, Routledge, London, 2008

Rafferty, John P., *Climate and Climate Change*, Britannica Educational Publishing, New York 2011

Roberts, Neil, *The Holocene an Environmental History*, Third Edition, Wiley Blackwell, Oxford 2014

Romera, Beatriz Martinez, *Regime Interaction and Climate Change The Case of International Aviation and Maritime Transport*, Routledge, New York, 2018

Schunz, Simon, *European Union Foreign Policy and The Global Climate Change*, P.I.E. Peter Lang, Bruxelles 2014

Schelling, Thomas C., *Micromotives and Macrobehavior*, Norton Company, New York, 1978

Schreuder, Yda, *The Corporate Greenhouse Climate Change Policy in A Globalizing World*, Zed Books, London, 2009

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 2000

Susskind, Lawrence E., *Environmental Diplomacy Negotiating More Effective Global Agreements*, Oxford University Press, Oxford 1994

The South Centre, *For A Strong and Democratic United Nations*, The South Centre, Geneva, 1996

UN, *The United Nations Today*, United Nations Department of Public Information, New York, 2008

UN, *Portfolio for Peace*, United Nations, New York, 1969

UN, *Everyone's United Nations*, United Nations Publication, New York, 1979

Yamin, Farhana, Joanna Depledge, *The International Climate Change Regime A Guide to Rules, Institutions and Procedures*, Cambridge Press, Cambridge 2004

Young, Oran R., *International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and the Environment*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1989

Young, Oran R., Gail Osherenko, *Polar Politics: Creating International Environmental Regimes*, Cornell University Press, Ithaca and London 1993

Young, Oran R., 'The Effectiveness of International Institutions: Hard Cases and Critical Variables', *Governance Without Government*, Cambridge 1992

Weiss, Thomas G., *What's Wrong with the United Nations and How to Fix It*, Polity Press, Cambridge, 2016

Whitney, Craig R., 'Scientists Urge Rapid Action on Global Warming', *The New York Times*, 26 May 1990

White, Robert M., *World Climate Conference*, WMO, Geneva, February 1979

KİTAP BÖLÜMÜ VE MAKALELER

Akgün, Mensur, 'Uluslararası Rejimler', Editör: Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Bakışlar*, Der Yayınları, İstanbul, 1998, ss.19-34

Axelrod, Robert, - Keohane, Robert O., 'Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions' Editör: D. A. Baldwin, *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, Columbia University Press, New York, 1993

Boer, Yvo de, 'Is An International Climate Treaty Worth Fighting For?', Editör: Suh-Yong Chung, *Post-2020 Climate Change Regime Formation*, Routledge, Oxon 2013, s.32-47

Cadman, Tim, - Sampford, Charles, - Maguire, Rowena, - Breakey, Hugh, 'Introduction' Governing the Climate Regime', Editör: Tim Cadman, Rowena Maguire, Charles Sampford, *Governing the Climate Change Regime*, Routledge, Oxford 2017, s.3-15

Delbruck, Jost, 'The Role of the United Nations in Dealing with Global Problems', *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Cilt 4, Sayı 2, 1997, s.277-296

Depledge, Joanna, 'From Negotiation to Implementation The UN Framework Convention on Climate Change and its Kyoto Protocol', Editör: Antohny D. Owen, Nick Hanley, *The Economics of The Climate Change*, Routledge, London 2004

Ellis, Jane, 'Project-Based Mechanisms Baselines, Additionality and Monitoring', Editör: Antohny D. Owen, Nick Hanley, *The Economics of The Climate Change*, Routledge, London, 2004

Freeman, John R., - Cynthia, Cannizo A., 'Constitutions, Covenants, and Charters: An Analysis of Decision Rules in International Organizations', *Journal of Peace Research*, Cilt 18, Sayı 3, s. 277-290

Gourevitch, Peter, 'The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics', *International Organization*, Cilt 32, Sayı 4, 1978, ss.881-912

Grubb, Michael, ' *The Economics of The Kyoto Protocol* ', , Editör: Antohny D. Owen, Nick Hanley, *The Economics of The Climate Change*, Routledge, London 2004

Haggard, Stephan, - Simmons, Beth A., 'Theories of International Regimes', *International Organization*, Cilt 41, Sayı 3, 1987, ss.491-517

Haas, Ernst B., 'On systems and International Regimes', *World Politics*, Cilt 27, Sayı 2, 1975, ss.147-174

Haas, Ernst. B., 'Why Collaborate? Issue-Linkage and International Regimes', *World Politics*, 1980, Cilt 32, Sayı 3, ss.357-405

Haas, Ernst. B., 'Technological Self-Reliance for Latin America the OAS Contribution', *International Organization*, Cilt 34, Sayı 4, 1980, ss.541-570

Haas, Ernst B., 'Words Can Hurt You; Or, Who Said What to Whom about Regimes', *International Organization*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, ss.207-243

Haas, Peter M., 'Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination', *International Organization*, Cilt 46, Sayı 1, 1992, ss.1-35

Jervis, Robert, 'Security Regimes', *International Organization*, *International Regimes*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, ss.357-378

Kaya, Yasemin, - Kaya, Sezgin, 'Uluslararası Rejim Türleri: Çevre Rejimleri ve Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme', *Paradoks Dergisi*, Temmuz 2011

Koehane, Robert O., 'Neoliberal Institutionalism: A Perspective on World Politics', Editör: R. O. Koehane, *International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory*, Boulder 1989, Westview Press, s.1-20

Keohane, Robert O., 'The Analysis of International Regimes: Towards a European-American Research Programme', Editör: Volker Rittberger, *Regime Theory and International Relations*, s. 23-48, Clarendon Press. Oxford, 1993

Keohane, Robert O., 'The Demand for International Regimes', *International Organizations, International Regimes*, 1982, Cilt 36, Sayı 2, ss.325-355

Keohane, Robert O., "Neoliberal Institutionalism. A Perspective on World Politics," Editör: Christopher W. Hughes, Lai Yew Meng, *Security Studies a Reader*, Routledge, Oxford, 2011

Krasner, Stephen D., 'Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables,' *International Organization*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, ss.497-510

Krasner, Stephen D., 'Structural Cause and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables', *International Organizations*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, ss.185-205

Kratochwil, Friedrich, - Ruggie, John G., 'Internaitonal Organization: A State of the Art on an Art of the State', *International Organization*, Cilt 40, Sayı 4, ss.753-775

Lenschow, Andrea, 'Environmental Policy Contending Dynamics of Policy Change', Editör: Helen Wallace, William Wallace, Mark A. Pollack, *Policy-Making in the European Union*, Oxford University Press, Oxford 2005, s.305-326

Levy, Marc A., - Young, Oran R., - Zürn, Michael, 'The Study of International Regimes', *European Journal of International Relations*, Cilt 1, Sayı 3, 1995, s.262-330

Lipson, Charles, 'International Cooperation in Economic and Security Affair' *World Politic*, Cilt 37, Sayı 1, 1984, ss.1-23

Lowi, Theodore J., 'American Business, Public Policy, Case-Studies, and Political Theory', *World Politics*, Cilt 16, Sayı 4, 1964, ss.677-715

Martin, Lisa L., 'Interests, Power, and Multilateralism', *International Organization*, Cilt 46, Sayı 4, 1992, ss. 765-792

Mccright, Riley, - E. Dunlap, 'Defeating Kyoto: The Conservative Movement's Impact on U.S. Climate Change Policy', *Society for the Study of Social Problems*, Cilt 50, Sayı 3, 2003, ss.348-373

Milner, Helen, 'International Theories of Cooperation Among Nations: Streghts and Weakness' *World Politics*, Cilt 44, Sayı 3, 1992, ss.466-496

Milner, Helen, 'International Regimes and World Politics: Comments on the Articles by Smouts, de Senarclens and Jonsson', *International Social Science Journal*, Cilt 45, Sayı 4, 1993, ss. 491-497

Missfeldt, Fanny, '*The Role of Economic Instruments*', Editör: Antohny D. Owen, Nick Hanley, *The Economics of The Climate Change*, Routledge, London 2004

Moffatt, Ion, 'Global Warming Scientific Modelling and its Relationship to the Economic Dimensions of Policy', Editör: Anthony D. Owen, Nick Hanley, *The Economics of Climate Change*, Routledge, London, 2004

Nye, Joseph S., - Keohane, Robert O., 'Transnational Relations and World Politics: An Introduction', *International Organization*, 1971, Cilt 25, Sayı 3, ss.329-349

Oberthür, Sebastian, 'Interactions of the Climate Change Regime with ICAO, IMO, and the EU Burden-Sharing Agreement', *Institutional Interaction*, Sayı 3, 2003, ss.1-24

Pattberg, Philipp, - Widerberg, Oscar, 'The Climate Change', *Oxford Research Encyclopedia of Climate Change*, 2018, s.1-35

Powell, Robert, 'Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate', *International Organization*, Cilt 48, Sayı 2, 1994, ss.313-344

Puchala, Donald J., - Hopkins, Raymond F., 'International Regimes: Lessons from Inductive Analysis', *International Organization, International Regimes*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, ss.245-275

Putnam, Robert D., 'Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games', *International Organization*, Cilt 42, Sayı 3, 1988, ss. 427-460

Ruggie, John Gerard, 'International Responses to Technology: Concepts and Trends', *International Organizations*, Cilt 29, Sayı 3, 1975, ss.557-583

Singh, Elen C., - Saguirian, Artemy A., 'The Svalbard Archipelago: The Role of Surrogate Negotiators', Editör: Oran R. Young, Gail Osherenko, *Polar Politics: Creating International Environmental Regimes*, Cornell University Press, Ithaca and London 1993, s.56-95

Snidal, Duncan, 'Coordination versus Prisoners' Dilemma: Implications for International Cooperation and Regimes', *The American Political Science Review*, Cilt 79, Sayı 4, 1985, ss.923-942

Snidal, Duncan, 'Limits of Hegemonic Stability Theory', *International Organization*, Cilt 39, Sayı 4 , 1985, ss.579-614

Sönmezoğlu, Faruk, Özgün Erler Bayır, 'Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler', *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ekim 2012, Sayı:47

Stein, Arthur A., 'Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World', *International Organization, international Regimes*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, ss.299-324

Strange, Susan, 'Cave! Hic Dragons: a Critique of Regime Analysis', *International Organizations, International Regimes*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, ss.479-496

Türkeş, Murat, 'Küresel İklimin Korunması, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye', TMMOB Makine Mühendisleri Odası, *Sürekli Teknik Yayın*:61, 2001

Yamin, Farhana, 'The International Rules on The Kyoto Mechanisms', Editör: Farhana Yamin, , *Climate Change and Carbon Markets*, Earthscan, London, 2005

Young, Oran R., 'International Regimes: Problems of Concept Formation', *World Politics*, Cilt 32, Sayı 3, 1980, ss.331-356

Young, Oran R., ' The Politics of International Regime Formation: Managing Natural Resources and The Environment' , *International Organization*, Cilt 43, Sayı 3, 1989, ss.349-376

Young, Oran R., 'Regime Dynamics: The Rise and Fall of International Regimes', *International Organization*, Cilt 36, Sayı 2, 1982, ss. 277-297

Vernon, Raymond, 'How Policymaking in the European Community, Japan, and the United States Affects Global Negotiations', *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, Cilt 35, Sayı 5, 1993, ss.12-43

Werksman, Jacob, - Lefevere, Jürgen, - Runge-Metzger, Artur, 'The EU and International Climate Change Policy', Editör: Jos Delbeke, Peter Vis, *EU Climate Policy Explained*, Routledge, European Union, 2016, s.94-107

Werksman, Jacob, 'The Negotiation of a Kyoto Compliance System', Editör: Olav Schram Stokke, Jon Hovi and Geir Ulfstein, *Implementing The Climate Regime International Compliance*, Earthscan, London 2005, s.17-38

Wirth, David A., 'The Rio Declaration on Environment and Development: Two Steps Forward and One Back, or Vice Versa', *Georgia Law Review*, Boston College Law School, April 1995, Vol.29

İNTERNET KAYNAKLARI

Arar, Ahmet Asım, Yerel Gündem 21, <http://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa> , (12/10/2020)

Britannica, United Nations Conference on Environment and Development international conference [1992], <https://www.britannica.com/event/United-Nations-Conference-on-Environment-and-Development>, (10/10/2020)

Dahlman, LuAnn, Climate Change: Annual greenhouse gas index, <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-annual-greenhouse-gas-index> , (19/03/2021)

DownToEarth, Climate Change, Conference of the Parties 4,
<https://www.downtoearth.org.in/climate-change/cop-04> , (28/10/2020)

DWO, History of Climate Activities,
<https://public.wmo.int/en/bulletin/history-climate-activities> , (07/04/2020)

EU, Climate Action, EU Climate Action and the European Green Deal,
https://ec.europa.eu/clima/policies/eu-climate-action_en, (07/05/2021)

FAO, About FAO, <http://www.fao.org/about/en/> , (10/03/2021)

FAO, Climate Change, <http://www.fao.org/climate-change/our-work/what-we-do/en/> , (10/03/2021)

FAO, FAO's strategy on climate change, <http://www.fao.org/climate-change/our-work/what-we-do/climate-change-strategy/en/> , (10/03/2021)

Germany Federal Environment and Consumer Protection Ministry,
<https://www.bmuv.de/en/topics/climate-adaptation/climate-protection/international-climate-policy/kyoto-protocol/commitment-periods>, (16/10/2021)

G20, About The G20, <https://www.g20.org/about-the-g20.html>,
 (15/05/2021)

IPCC, About IPCC, <https://www.ipcc.ch/about/> , (06/03/2021)

IPCC, History of IPCC, <https://www.ipcc.ch/about/history/> , (06/03/2021)

IPCC, Overview, <https://www.ipcc.ch/about/> , (06/03/2021)

NRDC, Paris Climate Agreement: Everything You Need to Know,
<https://www.nrdc.org/stories/paris-climate-agreement-everything-you-need-know>,
 (23/03/2021)

OECD, GCOS, About GCOS, <https://gcoss.wmo.int/en/about> , (03/03/2021)

Steiner, Achim, The UN Role In Climate Change Action: Taking The Lead Towards A Global Response, <https://www.un.org/en/chronicle/article/un-role-climate-change-action-taking-lead-towards-global-response> , (15/03/2021)

Sustainable Development Goals, The Sustainable Development Agenda, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> , (09/03/2021)

Sustainable Development Goals, Goal 13: Take urgent action to combat climate change and its impacts, 13 Climate Action, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/climate-change/> , (09/03/2021)

UNEP, Climate Change, The Six Sector Solution to Climate Change, <https://www.unep.org/interactive/six-sector-solution-climate-change/> , (05/03/2021)

UNEP, Why Does UN Environment Programme Matter?, <https://www.unep.org/about-un-environment/why-does-un-environment-matter> , (04/03/2021)

UNEP, The Durban Platform for Enhanced Action and Equity disagreement: Enough window for the future?, <https://www.unep.org/resources/report/durban-platform-enhanced-action-and-equity-disagreement-enough-window-future>, (26/06/2022)

UNEP, The International Response to Climate Change, <https://unfccc.int/cop3/fccc/climate/fact17.htm> , (07/04/2020)

UNFCCC, What is the United Nations Framework Convention on Climate Change?, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/what-is-the-united-nations-framework-convention-on-climate-change> , (12/10/2020)

UNFCCC, Berlin Mandate, <https://unfccc.int/timeline/> , April 1995 (16/10/2020)

UNFCCC, History of the Convention, <https://unfccc.int/process/the-convention/history-of-the-convention#eq-2> , (07/04/2020)

UNFPA, About us, <https://www.unfpa.org/about-us> , (10/03/2021)

UNFPA, Climate Change, Overview, <https://www.unfpa.org/climate-change> , (10/03/2021)

Union of Concerned Scientists, The IPCC: Who Are They and Why Do Their Climate Reports Matter?, <https://www.ucsusa.org/resources/ipcc-who-are-they> , (08/04/2020)

UNPFA, Population and Climate Change, <https://www.unfpa.org/climate-change> , (10/03/2021)

UNPFA, Solutions, <https://www.unfpa.org/climate-change> , (10/03/2021)

UN, About Us, <https://www.un.org/ecosoc/en/about-us> , (04/04/2020)

UN, Chapter X, Article 61, <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-x/index.html> , (04/04/2020)

UN - Climate Change COP18 2012, https://www.bluegrowth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_18_2012_Doha_UN_Climate_Change_Conferences_Qatar_CMP.htm, (16/10/2021)

UN, Cooperatives in Social Development, <https://www.un.org/development/desa/cooperatives/what-we-do/55-2.html>, (32/03/2021)

UN, General Assembly of the United Nations, <http://www.un.org/en/ga/> , (04/04/2020)

UN, Globalization WPAY,

<https://www.un.org/development/desa/youth/globalization-wpay.html>, (23/03/2021)

UN, What is the United Nations Framework Convention on Climate

Change?, https://unfccc.int/essential_background/convention/items/6036.php,

(24/03/2021)

UN, Global Issues Overview, [http://www.un.org/en/sections/issues-](http://www.un.org/en/sections/issues-depth/global-issues-overview/)

[depth/global-issues-overview/](http://www.un.org/en/sections/issues-depth/global-issues-overview/) , (04/04/2020)

UN-Climate Change COP3 1997, [https://www.blue-](https://www.blue-growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_3_1997_UN_Climate_Change_Conferences_Kyoto.htm)

[growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/C](https://www.blue-growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_3_1997_UN_Climate_Change_Conferences_Kyoto.htm)

[OP_3_1997_UN_Climate_Change_Conferences_Kyoto.htm](https://www.blue-growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_3_1997_UN_Climate_Change_Conferences_Kyoto.htm) , (24/10/2020)

UN, Climate Change COP4, [https://www.blue-](https://www.blue-growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_4_1998_UN_Climate_Change_Conferences_Buenos_Aires.htm)

[growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/C](https://www.blue-growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_4_1998_UN_Climate_Change_Conferences_Buenos_Aires.htm)

[OP_4_1998_UN_Climate_Change_Conferences_Buenos_Aires.htm](https://www.blue-growth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_4_1998_UN_Climate_Change_Conferences_Buenos_Aires.htm) , (31/10/2020)

WMO, About Us, <https://public.wmo.int/en/about-us> , (03/03/2021)

WMO, Vision, Mission, Strategic Planning,

<https://public.wmo.int/en/about-us/vision-and-mission>, (03/03/2020)

WMO, World Climate Programme, Scope,

<https://public.wmo.int/en/programmes/world-climate-programme> , (03/03/2021)

WMO, World Climate Services Programme,

<https://public.wmo.int/en/programmes/world-climate-services-programme> ,

(03/03/2021)

WMO, The State of the Global Climate 2020, [https://public.wmo.int/en/our-](https://public.wmo.int/en/our-mandate/climate/wmo-statement-state-of-global-climate)

[mandate/climate/wmo-statement-state-of-global-climate](https://public.wmo.int/en/our-mandate/climate/wmo-statement-state-of-global-climate) , (04/03/2021)

Voosen, Paul, After 40 Years, Researchers Finally See Earth's Climate Destiny More Clearly, 22/07/2020, <https://www.sciencemag.org/news/2020/07/after-40-years-researchers-finally-see-earths-climate-destiny-more-clearly> , (16/11/2020)

DiĞER

İnanç, Zeynep Songül, *Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Bölgesi: Uluslararası Rejim Teorisi Işığında İşbirliği Sürecinin Yeniden Düşünülmesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2017

SÜRELİ YAYINLAR ve GAZETELER

Adam, David, ' US resists climate change pressure at UN conference', The Guardian, 29/11/2005,
<https://www.theguardian.com/environment/2005/nov/29/usnews.climatechange>,
(09/12/2023)

Adam, David, ' Hopes high for new climate pact despite US snub', The Guardian, 10/12/2005,
<https://www.theguardian.com/science/2005/dec/10/greenpolitics.usnews>,
(07/12/2023)

Adam, David, ' Global warming is a fact', The Guardian, 15/11/2006,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/nov/15/globalwarmingisafact>,
(07/12/2023)

Adam, David, ' Climate talks progressing despite US opposition to targets, Benn says', The Guardian, 12/12/2007,

<https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/12/bali.climatechange3>,
(07/12/2023)

Adam, David, ' US proposal threatens climate change deal', The Guardian,
14/12/2007,
<https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/14/bali.climatechange>,
(07/12/2023)

Adam, David, ' World on brink of deal to combat global warming', The
Guardian, 15/12/2007,
<https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/15/bali.climatechange3>,
(09/12/2023)

Adam, David, ' World on track to meet Kyoto targets, says UN climate
chief', The Guardian, 18/11/2008,
<https://www.theguardian.com/environment/2008/nov/18/greenhousegas-poznan>,
(07/12/2023)

Adam, David, 'Q&A: Poznan climate change conference', The Guardian,
01/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/01/poznan-climatechange>, (07/12/2023)

Adam, David, ' Europe pledges strict emissions cut to tempt China and India
into climate deal', The Guardian, 10/12/2008,
<https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/10/poznan-climatechange1>,
(07/12/2023)

Adam, David, ' Poznan progress slow but steady, say officials', The
Guardian, 10/12/2008,

<https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/10/poznan-climate-talks>,
(07/12/2023)

Adam, David, ' Mexico leads the way with carbon reduction pledge', The Guardian, 11/12/2008,

<https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/11/poznan-climate-change-mexico-carbon-pledge>, (07/12/2023)

Adam, David, - Borger, Julian, ' Planet under pressure', The Guardian, 08/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/08/poznan-environment-climate-change2>, (07/12/2023)

Adam, David, ' UK promises £100m to help reduce tropical deforestation', The Guardian, 12/12/2008,
<https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/12/deforestation-britain-aid-climate-change>, (07/12/2023)

Adam, David, - Randerson, James, ' Copenhagen conference: The countries to watch', The Guardian, 30/11/2009,
<https://www.theguardian.com/environment/2009/nov/30/countries-to-watch>,
(07/12/2023)

Arnett, George, ' Morocco and Mexico biggest beneficiaries of climate funds', The Guardian, 08/12/2014,
<https://www.theguardian.com/news/datablog/2014/dec/08/morocco-mexico-biggest-beneficiaries-climate-funds>, (09/12/2023)

Balch, Oliver, 'Time is running out', The Guardian, 16/12/2004,
<https://www.theguardian.com/environment/2004/dec/16/business.climatechange>,
(07/12/2023)

BBC News, 'COP21: Paris climate deal is 'best chance to save planet'',
13/12/2015, <https://www.bbc.com/news/science-environment-35086346>,
(09/12/2023)

BBC News, 'COP25 Climate change talks: 'We've lost an important
opportunity'', 15/12/2019, <https://www.bbc.co.uk/news/science-environment-50799905>, (09/12/2023)

BBC News, 'COP26: Fear of failure on final day, and just how green was
summit?', 12/11/2021, <https://www.bbc.com/news/uk-59247795>, (09/12/2023)

BBC News, 'COP26: China and India will have to 'explain actions to
climate-vulnerable' - Sharma', 14/11/2021, <https://www.bbc.com/news/uk-59280241>,
(09/12/2023)

BBC News, 'COP26: What was agreed at the Glasgow climate conference?',
15/11/2021, <https://www.bbc.co.uk/news/science-environment-60115969#>,
(09/12/2023)

BBC News, 'COP21: Final push for climate deal amid 'optimism'',
11/12/2015, <https://www.bbc.com/news/science-environment-35067473>,
(09/12/2023)

Benjamin, Alison, ' Climate scientists call for urgent emission cuts', The
Guardian, 06/12/2007

Blond, Josie Le, ' US and China must act on climate change rhetoric, says
German minister', The Guardian, 25/11/2013,
<https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/25/us-china-climate-change-rhetoric-peter-altmaier>, (09/12/2023)

Boer, Yvo de, 'Why a global climate treaty remains worth fighting for', The Guardian, 21/11/2012,
<https://www.theguardian.com/environment/2012/nov/21/global-climate-treaty>,
 (09/12/2023)

Brown, Paul, ' Earth Summit : Long and troubled road to Rio', The Guardian, 03/06/1992,
<https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/03/worldsummit2002>,
 (07/12/2023)

Brown, Paul, ' Earth Summit : Rio opens with plea for proof of global brotherhood', The Guardian, 04/06/1992,
<https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/04/worldsummit20021>,
 (07/12/2023)

Brown, Paul, ' Earth Summit : First names put to 'weakened' climate pledge', The Guardian, 05/06/1992,
<https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/05/worldsummit2002>,
 (07/12/2023)

Brown, Paul, 'Climate talks stalemate as EU rejects US forests plan', The Guardian, 16/11/2000,
<https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/16/globalwarming.climatechange2>, (07/12/2023)

Brown, Paul, 'US Concession Fails to Please Experts', The Guardian, 21/11/2000,
<https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/22/globalwarming.climatechange>, (07/12/2023)

Brum, Tony de, ' Warsaw climate talks: the world's poorest cannot wait for a 2015 deal', The Gurdian, 21/11/2013, <https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/21/warsaw-climate-talks-the-worlds-poorest-cannot-wait-for-a-2015-deal>, (09/12/2023)

Bunting, Madeleine, ' Confronting the perils of global warming in a vanishing landscape', The Guardian, 14/11/2000, <https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/14/globalwarming.climatechange1>, (09/12/2023)

Chandrasekhar, Aruna, ' The UN climate talks ended in deadlock. Is this really the best the world can manage?', The Guardian, 21/12/2019, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/dec/21/un-climate-talks-deadlock-cop25>, (09/12/2023)

Carrington, Damian, ' Climate change will determine humanity's destiny, says Angela Merkel', The Gurdian, 15/11/2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/15/climate-change-will-determine-humanitys-destiny-says-angela-merkel>, (09/12/2023)

Carrington, Damian, ' 'Political watershed' as 19 countries pledge to phase out coal', The Guardian, 16/11/2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/16/political-watershed-as-19-countries-pledge-to-phase-out-coal>, (09/12/2023)

Carrington, Damian, ' We are last generation that can stop climate change' – UN summit ', The Guardian, 03/12/2018, <https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/03/we-are-last-generation-that-can-stop-climate-change-un-summit>, (09/12/2023)

Carrington, Damian, ' Cop26: the goal of 1.5C of climate heating is alive, but only just', The Guardian, 13/11/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/13/cop26-the-goal-of-15c-of-climate-heating-is-alive-but-only-just>, (09/12/2023)

Collins, Dan, ' Lima climate talks: EU and US at odds over legally binding emissions targets', The Guardian, 02/12/2014,
<https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/02/lima-climate-talks-eu-and-us-at-odds-over-legally-binding-emissions-targets>, (09/12/2023)

Collins, Dan, 'Adapting to a warmer climate could cost almost three times as much as thought, says UN report', The Guardian, 05/12/2014,
<https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/05/adapting-to-a-warmer-climate-could-cost-almost-three-times-as-much-as-thought-says-un-report>, (09/12/2023)

Copsey, Tan, ' A bleak week in Poznan', The Guardian, 15/12/2008,
<https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/15/poznan-climate-change>, (07/12/2023)

Corbyn, Drew, ' Cancún climate change conference: We must end energy apartheid', The Guardian, 10/12/2010, <https://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2010/dec/10/cancun-climate-change-conference-energy-access>, (08/12/2023)

Crowley, Thomas, ' In the short term, there'll be no major action against climate change', The Guardian, 11/12/2007,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/dec/11/comment.climatechange>, (07/12/2023)

Davey, Melissa, ' Greg Hunt says cutting emissions by 30% by 2025 would be an 'onerous' goal', The Guardian, 22/04/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/apr/22/greg-hunt-says-cutting-emissions-by-30-by-2025-is-an-onerous-goal>, (09/12/2023)

Dugan, Jennifar, ' China makes carbon pledge ahead of Paris climate change summit', The Guardian, 30/06/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/jun/30/china-carbon-emissions-2030-premier-li-keqiang-un-paris-climate-change-summit>, (09/12/2023)

Elliot, Larry, Seager, Ashley, 'Cut carbon by up to third to save poor, UN tells west', The Guardian, 28/11/2007,
<https://www.theguardian.com/environment/2007/nov/28/climatechange>,
 (07/12/2023)

Ellis-Petersen, Hannah, ' Narendra Modi pledges India will reach net zero emissions by 2070', The Guardian, 01/11/2021,
<https://www.theguardian.com/world/2021/nov/01/narendra-modi-pledges-india-will-reach-net-zero-emissions-by-2070>, (09/12/2023)

Freedland, Jonathan, ' Obama is not saviour of the world. He's still an American president', The Guardian, 15/12/2009,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/cif-green/2009/dec/15/obama-saviour-copenhagen-climate-change>, (07/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, 'Economy may force Obama to cut back on green pledge', The Guardian, 27/11/2008,
<https://www.theguardian.com/world/2008/nov/27/obama-us-climate-change>,
 (07/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, ' Obama must pass climate laws ahead of Copenhagen, Danish minister warns', The Guardian, 04/03/2009,
<https://www.theguardian.com/environment/2009/mar/04/climate-obama-denmark>,
 (07/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, ' Copenhagen climate change talks must fail, says top scientist', The Guardian, 02/12/2009,
<https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/02/copenhagen-climate-change-james-hansen>, (07/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, ' Ban Ki-moon reasserts leadership in Copenhagen climate talks', The Guardian, 09/12/2009,
<https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/09/ban-ki-moon-copenhagen>,
 (07/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, ' Obama's arrival expected to inject fresh momentum into Copenhagen talks', The Guardian, 17/12/2009,
<https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/17/barack-obama-copenhagen-hillary-clinton>, (07/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, ' Barack Obama's speech disappoints and fuels frustration at Copenhagen', The Guardian, 18/12/2009,
<https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/18/obama-speech-copenhagen>,
 (07/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, ' Cancún climate change summit: America plays tough', The Guardian, 30/11/2010,
<https://www.theguardian.com/environment/2010/nov/30/cancun-climate-change-summit-america>, (08/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, ' Cancún summit: Rich countries accused over £30bn climate aid promise', The Guardian, 07/12/2010,
<https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/07/cancun-summit-climate-aid-row>, (08/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, ' Kyoto protocol 'will be on life support' after Durban summit', The Guardian, 29/11/2011,
<https://www.theguardian.com/environment/2011/nov/29/kyoto-protocol-life-support-durban-summit>, (09/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, 'World set for climate disaster, say activists, as Lima talks falter', The Guardian, 13/12/2014,
<https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/13/world-climate-disaster-lima-talks-fail>, (09/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, ' Lima climate change talks reach global warming agreement', The Guardian, 14/12/2014,
<https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/14/lima-climate-change-talks-reach-agreement>, (09/12/2023)

Goldenberg, Suzanne, John Vidal, 'Paris climate deal: nearly 200 nations sign in end of fossil fuel era', The Guardian, 12/12/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/12/paris-climate-deal-200-nations-sign-finish-fossil-fuel-era>, (09/12/2023)

Gow, David, ' EU presses China and India to reduce greenhouse gas emissions', The Guardian, 22/10/2008,
<https://www.theguardian.com/environment/2008/oct/22/climate-change-carbon-emissions>, (07/12/2023)

Harvey, Fiona, 'Climate talks: China calls on developing countries to 'step up'', The Guardian, 03/11/2011,
<https://www.theguardian.com/environment/2011/nov/03/climate-talks-china-developing-countries>, (08/12/2023)

Harvey, Fiona, 'Chris Huhne: a new global climate change treaty is not a luxury', The Guardian, 24/11/2011,
<https://www.theguardian.com/environment/2011/nov/24/chris-huhne-global-climate-treaty>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, 'Q&A: Why Durban is different to climate change agreements of the past', The Guardian, 11/12/2011,
<https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/11/durban-questions-and-answers>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, 'Global climate change treaty in sight after Durban breakthrough', The Guardian, 11/12/2011,
<https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/11/global-climate-change-treaty-durban>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, 'Durban deal will not avert catastrophic climate change, say scientists', The Guardian, 12/12/2011,
<https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/11/durban-climate-change-deal>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, 'Kyoto protocol: Australia signs up to second phase', The Guardian, 09/11/2012,
<https://www.theguardian.com/environment/2012/nov/09/australia-kyoto-protocol-second-phase>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' China pledges 'due contribution' on emissions cuts', The Guardian, 05/12/2012,
<https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/05/china-due-contribution-emissions-cuts>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' Doha climate change deal clears way for 'damage aid' to poor nations', The Guardian, 08/12/2012,
<https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/08/doha-climate-change-deal-nations>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' Doha climate gateway: the reaction', The Guardian, 10/12/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/10/doha-climate-gateway-reaction>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, 'Carbon credits row could derail UN climate talks, says Brazil', The Guardian, 02/12/2012,
<https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/02/carbon-credits-climate-talks-brazil>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' Warsaw climate talks set 2015 target for plans to curb emissions', The Guardian, 24/11/2013,
<https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/24/warsaw-climate-talks-greenhouse-gas-emissions>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' US pledges emissions cuts of up to 28% ahead of global climate treaty', The Guardian, 31/03/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/mar/31/us-set-to-propose-emissions-cuts-of-28-ahead-of-global-climate-treaty>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, 'Paris climate summit: Developing countries angry over financial plan', The Guardian, 05/12/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/05/paris-climate-summit-developing-countries-angry-financial-commitments>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' Bonn climate talks must go further than Paris pledges to succeed', The Guardian, 06/11/2017,
<https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/06/bonn-climate-talks-must-go-further-than-paris-pledges-to-succeed>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' Climate change talks lead to heightened pledge to cut emissions', The Guardian, 12/12/2018,
<https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/12/un-chief-antonio-guterres-attempts-to-revive-flagging-climate-change-talks>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' Progress and problems as UN climate change talks end with a deal', The Guardian, 15/12/2018,
<https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/15/progress-and-problems-as-un-climate-change-talks-end-with-a-deal>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' COP25 climate summit: what happened during the first week?', The Guardian, 09/12/2019,
<https://www.theguardian.com/environment/2019/dec/09/cop25-climate-summit-what-happened-during-first-week>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' UN climate talks end with limited progress on emissions targets', The Guardian, 15/12/2019,
<https://www.theguardian.com/environment/2019/dec/14/un-climate-talks-drag-on-as-rifts-scupper-hopes-of-breakthrough>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, 'Cop26 climate deal will be harder than Paris accord, admits Sharma', The Guardian, 23/10/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/23/cop26-climate-deal-harder-than-paris-accord-admits-alok-sharma>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' World faces disastrous 2.7C temperature rise on current climate plans, UN warns', The Guardian, 26/10/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/26/world-wasted-chance-build-back-better-covid-un>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' World's chief scientists urge Cop26 attendees to step up low-carbon policies', The Guardian, 28/10/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/28/world-leading-scientists>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, ' Paris Cop president warns projected 1.8C heating limit is only hypothesis', The Guardian, 05/11/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/05/president-of-paris-summit-says-18c-commitment-is-only-hypothetical>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, - Carrington, Damian, - Morton, Adam, ' Second Cop26 draft text: Coal phaseout remains in but some language softened', The Guardian, 12/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/12/second-cop26-draft-criticised-for-weakened-language-on-fossil-fuels>, (09/12/2023)

Harvey, Fiona, 'What are the key points of the Glasgow climate pact?', The Guardian, 14/11/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/14/what-are-the-key-points-of-the-glasgow-climate-pact-cop26>, (09/12/2023)

Hedegaard, Connie, ' Why the Doha climate conference was a success', The Guardian, 14/12/2012,

<https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/14/doha-climate-conference-success>, (09/12/2023)

Heine, Hilda, ' Global climate action must be gender equal', The Guardian, 15/11/2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/15/global-climate-action-must-be-gender-equal>, (09/12/2023)

Hinsliff, Gaby, 'Too late' to halt global warming', The Guardian, 19/11/2000, <https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/19/globalwarming.theobserver> 1, (07/12/2023)

Holder, Josh, Kommenda, Niko, ' The three-degree world: the cities that will be drowned by global warming', The Guardian, 03/11/2017, <https://www.theguardian.com/cities/ng-interactive/2017/nov/03/three-degree-world-cities-drowned-global-warming>, (09/12/2023)

Holmes, Oliver, - Michael, Chris, ' What happened at Cop26 – day nine at a glance', The Guardian, 09/11/2021, <https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/11/what-happened-at-cop26-day-11-at-a-glance>, (09/12/2023)

Jacobs, Michael, ' The Doha climate talks were a start, but 2015 will be the moment of truth', The Guardian, 10/12/2012, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2012/dec/10/doha-climate-talks-global-warming>, (09/12/2023)

Jacobs, Michael, 'Lima deal represents a fundamental change in global climate regime', The Guardian, 15/12/2014,
<https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/15/lima-deal-represents-a-fundamental-change-in-global-climate-regime>, (09/12/2023)

Jacobs, Michael, 'Emissions targets are biggest challenge for Lima climate talks', The Guardian, 02/12/2014,
<https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/02/emissions-targets-biggest-challenge-lima-climate-talks>, (09/12/2023)

Jowit, Juliette, 'Bali's road map for planet's survival', The Guardian, 02/12/2007,
<https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/02/energy.climatechange>, (07/12/2023)

Jowit, Juliette, 'Met Office warns of need for drastic cuts in greenhouse gases from 2010', The Guardian, 01/10/2008,
<https://www.theguardian.com/environment/2008/oct/01/climatechange.carbonemissions1>, (09/12/2023)

Juniper, Tony, 'From Kyoto to Bali', The Guardian, 15/05/2007,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/may/15/fromkyototobali>, (07/12/2023)

Kottasova, Ivana, 'COP25 really is the ‘point of no return’ in the climate emergency. Here’s why', CNN International, 02/12/2019,
<https://edition.cnn.com/2019/12/02/world/cop25-explained-intl/index.html>, (09/12/2023)

Lomborg, Björn, 'Global warnings', The Guardian, 15/02/2009,
<https://www.theguardian.com/environment/2010/aug/30/bjorn-lomborg-climate-change-profile>, (07/12/2023)

Lomborg, Björn, 'Climate change decisions should be based on science, not political activism', The Guardian, 09/03/2009,
<https://www.theguardian.com/environment/cif-green/2009/mar/09/lomborg-climate-change>, (07/12/2023)

Lucas, Caroline, 'Durban climate talks: we still have a chance to talk about success', The Guardian, 05/12/2011,
<https://www.theguardian.com/environment/blog/2011/dec/05/durban-climate-talks-success>, (09/12/2023)

McCurry, Justin, 'Tokyo unveils proposals for 50% cut in greenhouse gases by 2050', The Guardian, 25/05/2007,
<https://www.theguardian.com/environment/2007/may/25/japan.climatechange>, (07/12/2023)

McGrath, Matt, 'COP21: 'Fireworks' expected as new climate text published', BBC News, 09/12/2015, <https://www.bbc.com/news/science-environment-35051487>, (09/12/2023)

McKie, Robin, 'Climate talks end in disarray', The Guardian, 26/11/2000,
<https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/26/globalwarming.theobserver> 2, (07/12/2023)

McMahon, Barbara, 'Australia's new prime minister ready to sign Kyoto pact', The Guardian, 26/11/2007,

<https://www.theguardian.com/world/2007/nov/26/australia.climatechange>,
(07/12/2023)

Milman, Oliver, 'US predicts Paris climate talks will benefit from lessons of past mistakes', The Guardian, 25/11/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/nov/25/paris-climate-talks-past-failures-deal>, (09/12/2023)

Milman, Oliver, ' One nation, two tribes: opposing visions of US climate role on show in Bonn', The Guardian, 09/11/2017,
<https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/09/bonn-climate-change-talks-us-two-tribes>, (09/12/2023)

Milman, Oliver, ' Biden heads to crucial climate talks as wary allies wonder if US will deliver', The Guardian, 29/10/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/oct/29/joe-biden-glasgow-cop-26-summit-climate-crisis>, (09/12/2023)

Milman, Oliver, ' Car firms agree at Cop26 to end sale of fossil fuel vehicles by 2040', The Guardian, 10/11/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/10/cop26-car-firms-agree-to-end-sale-of-fossil-fuel-vehicles-by-2040>, (09/12/2023)

Morton, Adam, ' UN climate talks: what's on the agenda in Madrid and what it means for Australia', The Guardian, 07/12/2019,
<https://www.theguardian.com/environment/2019/dec/08/un-climate-talks-whats-on-the-agenda-in-madrid-and-what-it-means-for-australia>, (09/12/2023)

Morton, Adam, ' Australia shown to have highest greenhouse gas emissions from coal in world on per capita basis', The Guardian, 11/11/2021,

<https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/12/australia-shown-to-have-highest-greenhouse-gas-emissions-from-coal-in-world-on-per-capita-basis>,
(09/12/2023)

Moon, Ban-Ki, ' Full text: Ban-Ki moon speech', The Guardian, 12/12/2007,
<https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/12/bali.climatechange1>,
(07/12/2023)

Morley, Elliot, ' No change there then', The Guardian, 15/11/2006,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/nov/15/sleepwalkingtooblivion>,
(07/12/2023)

Neslen, Arthur, ' EU wants Paris climate deal to cut carbon emissions 60% by 2050', The Guardian, 23/02/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/feb/23/eu-wants-paris-climate-deal-to-cut-carbon-emissions-60-by-2050>, (09/12/2023)

Preston, Peter, 'Driving to Doom', The Guardian, 20/11/2000,
<https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/20/usa2000.climatechange>,
(07/12/2023)

Ramesh, Randeep, ' India won't accept emissions limits, says climate envoy', The Guardian, 8/12/2008,
<https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/08/poznan-climate-change-india-emissions>, (07/12/2023)

Randerson, James, ' Cancún climate change summit: The final day as it happened', The Guardian, 10/12/2010,
<https://www.theguardian.com/environment/blog/2010/dec/10/cancun-climate-change-summit-final>, (08/12/2023)

Readfearn, Graham, ' Goal to end fossil fuels by 2050 surfaces in Lima UN climate documents', The Guardian, 09/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/planet-oz/2014/dec/08/goal-to-end-fossil-fuels-by-2050-surfaces-in-lima-un-climate-documents>, (09/12/2023)

Readfearn, Graham, ' Marrakech climate talks an emotional ride as reports show need to end coal power', The Guardian, 14/11/2016, <https://www.theguardian.com/environment/planet-oz/2016/nov/15/marrakech-climate-talks-an-emotional-ride-as-reports-show-need-to-end-coal-power>, (09/12/2023)

Rice, Xan, ' Annan attacks big polluters on emissions', The Guardian, 16/11/2006, <https://www.theguardian.com/environment/2006/nov/16/climatechange.climatechangeenvironment1>, (07/12/2023)

Rincon, Paul, 'COP26: New global climate deal struck in Glasgow', BBC News, 14/11/2021, <https://www.bbc.co.uk/news/world-59277788>, (09/12/2023)

Rudd, Kevin, Paulson, Hank, 'The world's climate is in the hands of just three nations', The Guardian, 30/11/2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/30/world-climate-india-china-us-renewable-paris-climate-summit>, (09/12/2023)

Shankleman, Jessica, ' Warsaw climate talks warned time is running out to close 'emissions gap', The Guardian, 05/11/2013, <https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/05/warsaw-climate-talks-emissions-gap>, (09/12/2023)

Simms, Andrew, 'Our best is not enough', The Guardian, 13/12/2005,
<https://www.theguardian.com/politics/2005/dec/13/foreignpolicy.environment>,
 (07/12/2023)

Stern, Nicholas, 'Bali: now the rich must pay', The Guardian, 30/11/2007,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/nov/30/comment.climatechange>,
 (07/12/2023)

Stern, Nicholas, 'UN agrees way forward on climate change – but path is unclear', The Guardian, 14/12/2014,
<https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/14/united-nations--way-forward-on-climate-change>, (09/12/2023)

Sutter, John D., 'Uncertainty, hope at the 11th hour of COP24 climate talks', CNN International, 14/12/2018, <https://edition.cnn.com/2018/12/14/world/cop24-climate-11th-hour/index.html>, (09/12/2023)

Taylor, Matthew, 'Paris climate deal provides 'best chance we have' of saving the planet', The Guardian, 13/12/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/13/climate-deal-provides-best-chance-saving-the-planet>, (09/12/2023)

Taylor, Lenore, 'Paris climate deal is an 'opportunity to change the world'', The Guardian, 12/12/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/12/paris-climate-deal-marks-opportunity-to-change-the-world>, (09/12/2023)

Tempest, Matthew, 'Beckett crushes hopes of new carbon deal', The Guardian, 01/12/2005,
<https://www.theguardian.com/politics/2005/dec/01/greenpolitics.uk>, (07/12/2023)

Tempest, Matthew, ' Climate talks 'turning sour', warns Beckett', The Guardian, 09/12/2005,
<https://www.theguardian.com/politics/2005/dec/09/greenpolitics.uk>, (07/12/2023)

The Guardian, 'Stopping the Cheats', 14/11/2000

The Guardian, 'No Deal Possible at Hague', 24/11/2000,
https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/24/globalwarming.climatechange1?CMP=gu_com, (07/12/2023)

The Guardian, 'US forces Climate Target Climbdown', 25/11/2000,
<https://www.theguardian.com/environment/2000/nov/25/globalwarming.climatechange>, (07/12/2023)

The Guardian, 'Historic' deal saves Kyoto, but America stays outside', 11/11/2001,
<https://www.theguardian.com/environment/2001/nov/11/globalisation.climatechange>, (07/12/2023)

The Guardian, ' India ensures heated start to climate conference', 30/10/2002,
<https://www.theguardian.com/environment/2002/oct/30/india.climatechange>, (07/12/2023)

The Guardian, ' A ray of hope from Montreal', 11/12/2005,
<https://www.theguardian.com/environment/2005/dec/11/climatechange.leaders>, (07/12/2023)

The Guardian, ' Climate improves at Montreal', 12/12/2005,
<https://www.theguardian.com/environment/2005/dec/12/guardianleaders.usnews>, (07/12/2023)

The Guardian, 'Stamping all over Kyoto', 01/06/2007,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/jun/01/comment.usa>,
 (07/12/2023)

The Guardian, 'Australia signs up to Kyoto', 03/12/2007,
<https://www.theguardian.com/environment/2007/dec/03/climatechange>, (07/12/2023)

The Guardian, 'Copenhagen climate summit: the big questions',
 06/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/nov/10/copenhagen-climate-change-summit>, (07/12/2023)

The Guardian, 'Poznan prognosis: questions and answers', The Guardian,
 18/11/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/nov/18/poznan-climatechange>, (07/12/2023)

The Guardian, 'The outcome at Copenhagen was disappointing. But if we
 work hard, there is still a way forward', 20/12/2009,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/dec/20/leader-copenhagen-accord>, (07/12/2023)

The Guardian, 'Climate talks: We must not allow Cancún to turn into
 Can'tCun', 30/11/2010,
<https://www.theguardian.com/environment/2010/nov/30/cancun-climate-talks-pablo-salon>, (08/12/2023)

The Guardian, 'Cancún climate summit: Ban Ki-moon urges nations to
 reach modest deal', 08/12/2010,
<https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/08/ban-ki-moon-cancun-climate-deal>, (08/12/2023)

The Guardian, ' Durban climate deal impossible, say US and EU envoys', 28/04/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/apr/28/durban-climate-deal-impossible>, (08/12/2023)

The Guardian, ' Ban Ki-moon calls for climate fund to be finalised at Durban', 16/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/nov/16/ban-ki-moon-climate-fund-durban>, (09/12/2023)

The Guardian, ' Canada pulls out of Kyoto protocol', 13/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/13/canada-pulls-out-kyoto-protocol#:~:text=Canada%20has%20pulled%20out%20of,or%20the%20world%2C%20he%20said.,> (09/12/2023)

The Guardian, ' Russia supports Canada's withdrawal from Kyoto protocol', 16/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/16/russia-canada-kyoto-protocol>, (09/12/2023)

The Guardian, 'Emissions cuts too slow to fight climate change, warns UN report', 21/11/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/nov/21/emissions-cuts-climate-change-un>, (09/12/2023)

The Guardian, ' Ban Ki-moon: rich countries are to blame for global warming', 05/12/2012, <https://www.theguardian.com/environment/2012/dec/05/ban-ki-moon-rich-countries>, (09/12/2023)

The Guardian, ' Japan to pledge 20% CO2 cut – reports', 09/04/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/apr/09/japan-to-pledge-20-co2-cut-reports>, (09/12/2023)

The Guardian, 'Brazil pledges to cut carbon emissions 37% by 2025',
28/09/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/sep/28/brazil-pledges-to-cut-carbon-emissions-37-by-2025>, (09/12/2023)

The Guardian, 'Climate pledges by 140 countries will limit global warming – but not enough', 01/10/2015,
<https://www.theguardian.com/environment/2015/oct/01/climate-pledges-by-140-countries-will-limit-global-warming-but-not-enough>, (09/12/2023)

The Guardian, 'World's richest 10% produce half of global carbon emissions, says Oxfam', 02/12/2015,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/30/world-climate-india-china-us-renewable-paris-climate-summit>, (09/12/2023)

The Guardian, 'China says it will cut power sector emissions 60% by 2020',
02/12/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/02/china-says-it-will-cut-power-sector-emissions-60-by-2020>, (09/12/2023)

The Guardian, 'UN climate talks open under shadow of US elections',
07/11/2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/nov/07/un-climate-talks-open-under-shadow-of-us-elections-marrakech-summit>, (09/12/2023)

The Guardian, 'Global climate change action 'unstoppable' despite Trump',
15/11/2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/nov/15/global-climate-change-action-unstoppable-despite-trump>, (09/12/2023)

The Guardian, 'The Guardian view on COP24: while climate talks continue, there is hope', 16/12/2018,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/dec/16/the-guardian-view-on-cop24-while-climate-talks-continue-there-is-hope>, (09/12/2023)

The Guardian, 'US-China deal on emissions welcomed by global figures and climate experts', 11/11/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/11/us-china-deal-on-emissions-welcomed-by-global-figures-and-climate-experts>, (09/12/2023)

The White House, 'U.S.-China Joint Announcement on Climate Change', 11/11/2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/11/11/us-china-joint-announcement-climate-change>, (09/12/2023)

Tuckman, Jo, 'Cancún climate summit: Rich accused of holding humanity hostage', The Guardian, 26/11/2010,
<https://www.theguardian.com/environment/2010/nov/26/cancun-climate-summit-humantiy-hostage>, (08/12/2023)

Watts, Jonathan, 'Alternative US group honouring Paris climate accord demands 'seat at the table'', The Guardian, 11/11/2017,
<https://www.theguardian.com/environment/2017/nov/11/alternative-us-group-honouring-paris-climate-accord-demands-seat-at-the-table-bonn>, (09/12/2023)

Watts, Jonathan, 'Window is narrowing': scientists urge action at UN climate talks', The Guardian, 11/12/2018,
<https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/11/the-window-is-narrowing-scientists-urge-action-at-un-climate-talks>, (09/12/2023)

Watts, Jonathan, 'Cop26 week one: the impression of progress – but not nearly enough', The Guardian, 06/11/2021,
<https://www.theguardian.com/environment/2021/nov/06/cop26-week-one-the-impression-of-progress-but-not-nearly-enough>, (09/12/2023)

Watts, Jonathan, ' China waits for US climate signal', The Guardian, 08/12/2008, <https://www.theguardian.com/environment/2008/dec/08/poznan-climate-change-china>, (07/12/2023)

Vidal, John, - Chaterjee, Pratap, ' All the difference in the world', The Guardian, 10/04/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/apr/10/worldsummit2002>, (07/12/2023)

Vidal, John, 'Earth Summit chief says \$625bn would save world', The Guardian, 14/02/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/feb/14/worldsummit2002>

Vidal, John, 'Earth Summit: Money the Root of All Change', The Guardian, 04/06/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/04/worldsummit2002> , (07/12/2023)

Vidal, John, ' Earth Summit: Good intentions doomed by gulf between rich and poor', The Guardian, 15/06/1992, <https://www.theguardian.com/environment/1992/jun/15/worldsummit2002>, (07/12/2023)

Vidal, John, ' Copenhagen: Leaked draft deal widens rift between rich and poor nations', The Guardian, 09/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/09/copenhagen-summit-danish-text-leak>, (07/12/2023)

Vidal, John, ' New Copenhagen negotiating text fails to win over developing nations', The Guardian, 11/12/2009,

<https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/11/copenhagen-negotiating-text>, (07/12/2023)

Vidal, John, ' Analysis: Copenhagen draft text', The Guardian, 18/12/2009, <https://www.theguardian.com/environment/2009/dec/18/copenhagen-draft-text-analysis>, (07/12/2023)

Vidal, John, ' UN told climate funding is 'feasible' ', The Guardian, 05/11/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/nov/05/un-climate-funding-feasible>, (08/12/2023)

Vidal, John, ' Cancún climate change conference: Row over EU climate loans policy', The Guardian, 01/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/01/cancun-climate-change-conference-loans>, (08/12/2023)

Vidal, John, ' Cancún climate change summit: Japan accused of threatening Kyoto protocol', The Guardian, 02/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/01/cancun-climate-change-summit-japan-kyoto>, (08/12/2023)

Vidal, John, ' Cancún climate talks in danger of collapse over Kyoto continuation', The Guardian, 04/12/2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/04/cancun-climate-talks-kyoto-latin-america>, (08/12/2023)

Vidal, John, ' Deal is reached at Cancún summit', The Guardian, 11/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/11/mexico-cancun-environment-climate-summit>, (08/12/2023)

Vidal, John, 'COP17 climate talks: Durban text follows EU roadmap for new global deal', The Guardian, 09/12/2011,
<https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/09/un-climate-talks-durban-text>, (09/12/2023)

Vidal, John, ' Climate deal salvaged after marathon talks in Durban', The Guardian, 11/12/2011, <https://www.theguardian.com/environment/2011/dec/10/un-climate-change-summit-durban>, (09/12/2023)

Vidal, John, ' Lima climate talks: pledge to plant 20m hectares of trees', The Guardian, 08/12/2014, <https://www.theguardian.com/environment/2014/dec/08/lima-climate-talks-pledge-to-plant-20m-hectares-of-trees>, (09/12/2023)

Vidal, John, 'Paris climate talks: vulnerable countries demand 1.5C warming limit', The Guardian, 30/11/2015, <https://www.theguardian.com/global-development/2015/nov/30/paris-climate-talks-vulnerable-countries-demand-15c-warming-limit>, (09/12/2023)

Vidal, John, ' ‘There’s no plan B’: climate change scientists fear consequence of Trump victory', The Guardian, 13/11/2016, <https://www.theguardian.com/environment/2016/nov/12/climate-change-marrakech-no-plan-b--trump-victory>, (09/12/2023)

Vaughan, Adam, ' Cancún climate agreements at a glance', The Guardian, 3/12/2010, <https://www.theguardian.com/environment/2010/dec/13/cancun-climate-agreement>, (08/12/2023)

Vaughan, Adam, ' UN climate chief says coal can be part of global warming solution', The Guardian, 18/11/2013,

<https://www.theguardian.com/environment/2013/nov/18/un-climate-chief-coal-global-warming>, (09/12/2023)

Vaughan, Adam, 'India unveils climate change plan', The Guardian, 02/10/2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/02/india-pledges-40-percent-electricity-renewables-2030>, (09/12/2023)

Vaughan, Adam, 'Ban Ki-moon calls Paris climate talks 'most complicated and difficult' ever', The Guardian, 11/12/2015, <https://www.theguardian.com/environment/2015/dec/11/ban-ki-moon-calls-paris-climate-talks-most-complicated-and-difficult-ever>, (09/12/2023)

Yamashita, Masanori, - Hatakeyama, Tomoko, ' COP26 agrees on 'phasedown' of coal-fired thermal power', The Japan News, 15/11/2021, <https://japannews.yomiuri.co.jp/science-nature/climate-change/20210115-4581/>, (09/12/2023)